

SANCTI EUSEBII
HIERONYMI
STRIDONENSIS
PRESBYTERI
OPERUM

TOMUS SECUNDUS PARS SECUNDA.

POST MONACHORUM ORD. S. BENED. E CONGREG. S. MAURI RECENSIONEM denuo ad Mss. Codices Romanos, Ambrosianos, Veronenses, aliosque, nec non ad priores, Editiones castigatus, quibusdam ineditis Monumentis, aliisque S. Doctoris lucubrationibus seorsum tantum antea vulgatis auctus, Notis, & observationibus continenter illustratus

STUDIO AC LABORE

DOMINICI VALLARSII

VERONENSIS PRESBYTERI

Opem ferentibus aliis in eadem Civitate Literatis viris, & præcipue

MARCH. SCIPIONE MAFFEIO.

EDITIO ALTERA

Ab ipso Veronensi Editore posterioribus curis aucta, & recognita.

VENETIIS, MDCCLXVII.
APUD GUILELMUM ZERLETTI.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Ut Hostes Ecclesiæ, mei quoque hostes fierent Prol. cont. Pelag.

INCIPIT LIBER PRIMUS
a [a] APOLOGIÆ RUFFINI AQUIL. PRESBYT. IN S. HIERONYMUM.

b 1

Erlegi [b] *scripta tua, Aproniane fili cariſſime, quæ ab* * *amico & fratre bono de* (* Hieronymo.) *Oriente ad virum nobiliſſimum Pammachium miſſa* [c], *transmiſiſti ad me: & recordatus ſum ſer-* c

Psal. 56. *monis Prophetici, qui ait:* Filii hominum dentes eorum, arma & ſagittæ, & lingua eorum machæra acuta. *Verum* B *ad hæc vulnera, quæ infliguntur ex lin-* * al. intra *gua* * *inter homines, medicus pene nullus eſt. Et ideo converti me ad Jeſum cæleſtem medicum, qui mihi antidotum potentiſſimam dedit de Evangelii ſui pixide prolatam, quæ vim doloris ſpe futuri apud ſe juſti examinis ſolaretur. Potio ergo ip-* Matth. 5. 11. & ſeq. *ſa quam temperavit Jeſus, hæc erant verba:* Beati, *inquit*, eſtis cum vos perſecuti fuerint, & dixerint adverſum * vos (* al. nos) A omne malum mentientes. Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in cælis. Sic enim perſecuti ſunt & Prophetas, qui erant ante vos. *Et ego quidem, quantum in me eſt, hoc medicamento contentus, de reliquo ſilere decreveram, dicens apud meipſum:* Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto Matth. 10. 25. magis (*nos licet indignos*) domeſticos ejus? [d] *Et ſi illi dictum eſt:* Quia ſeductor eſt, & ſeducit turbas: d *ego cur indigner, ſi audiam me hæreticum dici: & pro ingenii tarditate, vel potius cæcitate talpam nominari? Et cum Dominus meus, immo omnium Deus Chriſtus dictus ſit* homo vorax, & vini potator, Matth. 11. 19. amicus publicanorum & peccatorum: *ego cur indigner, ſi audiam homo carnalis, & in deliciis degens*[.]

2. *Verum quoniam reſpondendi mihi, vel ex parte juſta quædam neceſſitas videtur imponi:* [e] *ex eo quod dicatur multos* e *offen-*

a Antea odioſus *Invectivarum* titulus obtinebat, quo eas nomine ipſe, in quem ſcribebantur, S. Hieronymus denotavit, ut Ruffinus viciſſim quam ille adverſum ſe cudit, *Invectionem* continuo vocat. Verus autem utriuſque ſcriptionis titulus *Apologia* eſt, quem ſuæ Noſter feciſſe teſtatur ſemel, atque iterum hoc ipſo libro num. 16. *Invectivas* vocarunt & *Controverſias* paulo in eum iniquiores Antiquarii: quos inter qui codicem Guarnerianum deſcripſit, non ſine contumelia titulum ejuſmodi præfixit, *Controverſiarum detractoris Ruffini adverſum egregium, & ſanctiſſimum virum Hieronymum Presbyterum liber I. incipit.*

b Cod. Guarnerian. *Relegi*, quemadmodum & Martianæus, tum pronomen *tua* tacet. De Aproniano, ejuſque nobiliſſima gente Turcia Aſteria Aproniana, quædam nos in hujuſmet Apologiæ recenſione inter Hieronymiana Opera Tomo II. quæ poſtmodum a Fontanino copioſiſſime diſputata ſunt in Vita lib. II. cap. 4. quæ huc referas, ne actum nos agere videamur.

c Hæc eſt Hieronymi ad Pammachium Epiſtola in recenſione noſtra LXXXIV. cui (non ejus Apologiæ, ut falſo quidam exiſtimant docti viri) hanc Noſter Apologiam ſuam opponit.

d Guarnerian. mſ. & tacet: tum *indignor* pro *indigner* legit.

e Denuo Guarnerian. *ex* voculam tacet.

*eſſendi de his, quæ ab eo ſcripta ſunt, niſi quid ſit in cauſſa pandatur: compellor contra votum meum & propoſitum reſpondere, ne forte reticendo videar crimen agnoſcere. Quamvis Chriſtiano cætera crimina ſilendo depellere, exemplo Domini glorioſum ſit: ſed tamen hoc in fide, ſi fiat, maximum ſcandalum generat. Quia ergo in initiis hujus * Invectionis ſuæ promittit ſe omiſſurum perſonas, & rebus tantum, & criminibus reſponſurum: utrumque autem falſum eſt, nam cui reſpondeat crimini, quod nullus obtendit? Quomodo autem omittit perſonas, cum interpretem librorum toto Invectionis ſuæ textu indeſinenter incuſet & laceret? Nos omiſſa omni ironia, & ὑποκρίσεως tergiverſatione, quæ Deo exſecrabilis eſt, licet incomptis verbis & oratione incompoſita reſpondebimus: veniam imperitiæ noſtræ a legentibus concedendam, non immerito præſumentes: quia non alios accuſamus, ſed noſmetipſos a maledictis purgare contendimus. Et ideo * ſtudemus, ut non tantum in nobis ſermo, quantum veritas luceat.*

* Epiſt. 84. ad Pammachium, & Ocean.

* al. ſtudeamus.

Excuſat animum ſuum & ingenium.

3. *Sed priuſquam incipiam purgare cætera, illud eum ante omnia vere dixiſſe confiteor, quod ait, ſe non reddere maledictum pro maledicto. Hoc ſatis verum eſt: non enim pro * maledictis, ſed pro benedictis & laudibus convicia & maledicta reſtituit. Neque, ut ait, verberanti dexteram maxillam, offert alteram: ſed palpanti & leviganti maxillam, morſum improviſi dentis infigit. Cum enim nos in eo & eloquentiam ac ſtudium laudaverimus (interpretando dumtaxat ex Græcis) & fidei ejus numquam derogaverimus; ille* [a] *utrumque in nobis damnat: & ideo veniam etiam ipſe nobis concedat, ſi forte aliquid, aut aſperius, aut incomptius dicimus: quia imperitum hominem ad reſpondendum laceſſivit, quem ſciret non poſſe per multam dicendi artem & eloquentiæ copiam id agere, ut is quem læſum vellet ac vulneratum, nec vulneratus videatur eſſe nec læſus. Hoc ergo eloquentiæ genus ab ipſo requiratur, qui ad culpandum ſeu vituperandum levi rumuſculo commotus, velut quis cenſor accurrit. Qui* [b] *vero objectas depellere a ſe maculas cupit, neceſſitate ſibi reſponſionis impoſita, * non quam eleganter & ornate, ſed quam vere reſpondeat, cogitavit.*

* al. maledicto.

* al. nunquam

4. *Et quoniam inter principia ipſa ait: Quaſi ſine me hæretici eſſe non * poſſint, primo hoc nobis oſtendendum eſt, quod nec cum ipſo, nec ſine ipſo hæretici ſumus, ut cum de nobis conſtiterit quid ſimus, tunc demum * nec de aliorum quidem dictis ad nos retorqueri poſſit infamia. * Ego, ſicut & ipſe & omnes noverunt, ante annos fere* [c] *triginta in monaſterio jam poſitus, per gratiam Baptiſmi regeneratus, ſignaculum fidei conſecutus ſum per ſanctos viros Chromatium, Jovinum, & Euſebium, opinatiſſimos & probatiſſimos in * Eccleſia Dei Epiſcopos, quorum alter tunc Presbyter beatæ memoriæ Valeriani, alter Archidiaconus,* [d] *alius Diaconus ſimulque pater mihi & doctor Symboli ac fidei fuit. Illi ergo ſic mihi tradiderunt, & ſic teneo, Quod Pater & Filius & Spiritus Sanctus unius deitatis ſint, unius ſubſtantiæ: coæterna, inſeparabilis, incorporea, inviſibilis, incomprehenſibilis Trinitas, & ſibi ſoli, ut eſt, ad perfectum nota:* Quia nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem, quis novit niſi Filius. Et Spiritus Sanctus eſt qui ſcrutatur etiam alta Dei: *& ideo caret omni viſibilitate corporea, ſed intellectuali illo deitatis oculo* [e] *ſic videt Patrem Filius & Spiritus Sanctus, ſicut Pater videt Filium & Spiritum Sanctum; nec eſt prorſus ulla in Trinitate diverſitas, niſi quod ille Pater eſt, & hic Filius, & ille Spiritus Sanctus. Trinitas in perſonarum diſtinctione, unitas in veritate ſubſtantiæ: & quod unigenitus Filius Dei, per quem a principio omnia quæ ſunt, facta ſunt, ſive viſibilia, ſive inviſibilia, in noviſſimis diebus carne & anima humana ſuſcepta, homo factus * eſt, & paſſus eſt pro ſalute noſtra. Et tertia die, ſuſcitata illa ipſa carne, quæ poſita fuerat in ſepulcro, reſurrexit a mortuis. Et cum ipſa eadem* [f] *carne glorificata aſcendit ad cælos, unde & exſpectatur venturus ad judicium vivorum & mortuorum. Sed & ſimili modo nobis quoque ſpem reſurrectionis dedit, ut eodem ordine, eadem conſequentia, pari eademque forma, qua ipſe Dominus reſurrexit*

Fidem ſuam explicat.

* al. poſſunt

* al. ne

* al. ergo

* al. Eccleſiæ.

Matth. 11. 27.

1. Cor. 2. 10.

al. tac.

a Tacet Guarnerian. mſ. *utrumque*.

b Atque heic tacet idem mſ. *vero*.

c Puta anno 371. Recole Vitam cap. I.

d In Guarnerian. *alter Diaconus*, & paulo inferius, *Deitatis ſit, uniuſque ſubſtantia, coæterna & inſeparabilis &c.*

e Suffecimus ex Guarneriano mſ. *ſic* voculam. Optime Ruffinus hanc ab ſe primum labis ſuſpicionem depellit, & blaſphemiæ Origeniſtis, ſive his, qui de Origeniſtarum ſecta cenſebantur, ſolitæ imputari, quod neque Patrem Filius & Spiritus Sanctus, neque Filium & Spiritum Sanctum Pater videret. Confer quæ idem inferius num. 17. rem in hanc ipſam profert ex Origene. Sed & conſule Hieronymi Epiſt. 124. ad Avit. num. 13. & quæ nos ibi.

f Guarnerian. tacet *carne* tum *inde* legit pro *unde*, & mox plus habet *ad judicium judex vivorum &c.* Ita & in ſubſequenti Apologia ad Anaſtaſium, ubi & vulgati libri illud *judex* nomen interſerunt.

A *xit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus: non nubes* [a] *aut auras tenues, ut calumniantur: sed hæc ipsa, in quibus nunc, vel vivimus, vel morimur, nostra corpora recepturi. Nam quomodo verum erit, quod resurrectionem carnis credimus, nisi in ea vere & integre carnis natura servetur? Absque ullis ergo præstigiis, veræ* [b] *& integræ carnis hujus nostræ, in qua nunc sumus, resurrectionem fatemur.*

Addit de carnis resurrectione.

B 5. *Verum ad majorem rei fidem addo aliquid amplius, & calumniosorum necessitate compulsus, singulare & præcipuum Ecclesiæ nostræ mysterium pando. Etenim cum omnes Ecclesiæ* [c] *ita Sacramentum Symboli tradant, ut postquam dixerint peccatorum remissionem, addant carnis resurrectionem, sancta Aquilejensis Ecclesia Dei spiritu futuras adversum nos calumnias prævidente, ubi tradit carnis resurrectionem, addit unius pronominis syllabam: & pro eo quod cæteri dicunt,* carnis resurrectionem, *nos dicimus,* hujus carnis resurrectionem. [d] *Quo scilicet frontem, ut mos est, in fine Symboli signaculo contingentes: & ore carnis hujus, videlicet quam contigimus, resurrectionem fatentes, omnem venenatæ adversum nos linguæ calumniandi aditum perstruamus. Est ne aliquid hac confessione plenius?* [e] *est aliquid ista expositione perfectius? Sed nihil ut video profuit nobis cautela hæc tanta Spiritus Sancti. Inveniunt adhuc male loquaces linguæ calumniandi locum. Membra, inquit, singula nominatim nisi dixeris, & caput cum capillis suis, manus, pedes, ventrem, atque ea quæ sub ventre sunt,* [f] *nisi expressius designaveris, carnis resurrectionem negasti.*

Frons signata in fine Symboli.

6. *Hæc sunt novelli sapientis inventa, quæ beatos Apostolos tradentes fidem Ecclesiæ latuerunt: nec ulli Sanctorum nisi huic soli per carnis spiritum revelata sunt. Et* [g] *nunc indecenter quidem proponit: sed audiat & honestius & verius quam proponit.* Primitiæ dormientium Christus est, *qui &* primogenitus ex mortuis *dicitur: sicut & Apostolus de resurgentibus* dicit: Initium Christus est, deinde hi qui sunt Christi. *Habentes ergo indubitatas resurrectionis nostræ primitias Christum, quid de cæteris dubitamus, cum certum sit quod qualibus membris, & qualibus capillis, qua carne, & quibus ossibus Christus resurrexit, & nos* [h] *omnes resurgamus? Quia & ipse propterea se post resurrectionem palpandum discipulis præbuit, ne ulla de resurrectione ejus cunctatio remaneret. Cum igitur ita evidens, & (ut ita dicam) palpapile & manu attrectandum nobis Christus dederit suæ resurrectionis exemplum,* [i] *ita aliquis insanit, ut aliter se resurrecturum putet, quam resurrexerit ille, qui primus resurrectionis aditum patefecit? Unde etiam illud veritatem hujus confessionis affirmat, quod natura quidem carnis hujus est ipsa, nec ulla alia quæ resurget, purgata tamen a vitiis resurget, corruptione deposita, ut verum sit illud quod dicit Apostolus,* * Quia seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignominia, * surget in gloria: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. *Tamquam ergo spiritale, & gloriosum, & incorruptibile corpus, suis propriis & non aliunde assumptis exornabitur & illustrabitur membris, secundum eam gloriam quam propositum nobis Christi servat exemplum, sicut & Apostolus dicit:* Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, [k] conforme corpori claritatis Filii sui.

1. Cor. 15. — Col. 1. 15. — 1. Cor. 15. 42. seqq. — * al. Quod — * al. resurget. — Phil. 3. 21.

7. [l] *Cum igitur per omnia in resurrectionis spe Christus proponatur ad formam, & primogenitus ipse sit resurgentium, atque omnis creaturæ ipse sit caput, sicut scriptum est,* Qui est caput omnium primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatum tenens: *quid inaniter verborum pugnas, & malarum suspicionum certamina commovemus, cum in ea confessione quam supra exposui, Ecclesiastica fides constet, & clarum sit quod ad incusandum non moveat aliquem diversitas fidei, sed perversitas animi. Verum quoniam in hoc loco cum de re-*

Coloss. 1. 18.

a Idem *& auras tenues, ut quidam calumniantur &c.*

b Guarnerian. ms. *vera integra carnis natu a hujus nostra.*

c Habet & Guarnerian. ms. adverbium *ita*, quod & nos pridem suffecimus ex antiqua editione. Observanda porro est vetus Ecclesiastica disciplina, quæ ne Symboli arcanum ad prophanorum aures perveniret, summopere studuit. S. Ambrosius, *Cave*, inquit, *ne incaute Symboli, vel Dominicæ orationis divulges mysteria.* Unde & ex ipso Catechumenorum ordine solis Competentibus tradebatur. Noster quod in vulgus prodat, respondendi necessitate excusat. Cæterum recole superiorem ejus Apologiam ad Anastasium, & Expositionem in Symbolum ubi vocis *hujus* additamentum in suæ fidei professione bis ac tertio urget.

d Ms. *quod*, & mox *in finem*, tum infra, *ut omnem venenata &c.*

e Repetit idem ms. *est ne aliquid* &c.

f Econtrario heic alterum *nisi* tacet.

g Idem *in me* pro *nunc*, fortasse verius.

h Idem heic *omnes*, & inferius quinto ab hoc versu *ut* voculam reticet.

i Heic plus habet *cur ita aliquis &c.*

k In Guarnerian. ms. *configuratum*, Grecus σύμμορφον pressius.

l Lectum antea vitiose *Cur*.

Cod. Guarnerian. minus certe recte, *primogenitum tenens*.

resurrectione carnis argueret, ut ei mos A „ *est, miscuit seriis ridicula & ludicra,* „ *dicens: mulieres quasdam de nostris,* (* al. *lenos*) „ *mammillas suas tenentes, vel * læves* „ *contrectantes genas cum plausu femoris* „ *& ventris dicere solere, quid nobis* „ *prodest resurrectio, si corpus iterum fra-* „ *gile resurget? Futuræ Angelorum simi-* „ *les, ª Angelorum habebimus & natu-ram. Quas hic mulierculas incuset, & si laceratione dignæ sint, ipse viderit. Aut si ᵇ eum se putat qui prædicat, non esse* B *suum, talione mordere, nunc etiam sine talione mordere: vel certe si æquanimiter fert suas mulierculas veris & non fictis neque commentitiis remorderi, hæc, in-quam, ipse viderit. Nos interim quod il-le promiserit, implemus: non reddimus talionem. Sed ut video, isti cui displicet mulier, quæ negat se ex resurrectione fra-gile corpus habituram, sine dubio placet ei, fragilitatem corporis permansuram. Et ubi est quod dicit Apostolus:* (1. *Cor.* 15. 42.) Seminatur C in infirmitate, surget in virtute: semi-natur corpus animale, surget corpus spiritale: *quam fragilitatem vis esse in corpore spiritali? Et quod resurget in vir-tute: quomodo iterum fragile erit? In vir-tute, ᶜ quod fragile est, quomodo erit? Nonne melius dicunt mulierculæ, quam tu, quæ negant ultra fragilitatem corpori dominaturam? Quid illas irrides, quæ se-quuntur Apostolum dicentem.* (1. *Cor.* 1. 4.) Quia cor-ruptibile hoc induet incorruptionem: ᵈ D & mortale hoc induet immortalitatem? *Apostoli non docuerunt fragile corpus fu-turum esse, quod resurget a mortuis, sed e contrario in virtute & in gloria resurre-cturum dicunt. Tu ** (* al. *hæc*) *hoc unde nunc pro-fers? Nisi forte a Judæis aliquibus nova nunc lege promulgatur Ecclesiæ, ut etiam ista discamus. Est enim Judæorum vere de resurrectione talis ᵉ opinio, quod resur-gent quidem, sed ut carnalibus deliciis & luxuriis, cæterisque voluptatibus corpo-* E *ris perfruantur. Quæ autem alia est fra-gilitas corporis, nisi corruptela membro-rum, irritatio gulæ, & incitamenta libi-dinis?*

(Veritas resurrectionis.) 8. *Sed patimini quæso vos, si tamen Christum amatis, in incorruptione absque his esse corpus, quod ** (* al. *resurgit*) *resurget a mor-tuis: fas sit ** (* al. *hoc*) *hæc aliquando cessare. Credamus in resurrectione difinere etiam licitos coitus, ne & illiciti subrepant, quamdiu ** (* al. *eorum*) *horum non sit oblivio. Quid tam sollicite, tam curiose discutitur & pertractatur venter, & ea quæ sub ven-tre sunt? Et nos carnales & deliciosos dicitis, cum vos ut video, ab his cessan-dum, nec in resurrectione credatis. Neque enim naturam carnis hujus, in qua nunc vivimus, resurgere ᶠ denegemus: neque rursus cum ea carnis vitia pariter invol-vamus. Sed caro quidem resurget, & non alia pro alia sed hæc ipsa, nec natu-ram perdet, sed fragilitatem, & vitia deponet. Alioquin nec immortale erit, quod fragile permanserit. Et ideo nos ne-que vobiscum, neque sine vobis hæretici sumus. Ecclesiæ enim fides, cujus nos alumni sumus, media ** (* al. *incidens*) *incedens inter utrumque discrimen, neque naturæ carnis vel corporis (quod resurget a mortuis) de-negat veritatem, neque contra Apostoli sententiam incorruptionem futuri regni di-cit a corruptione possidendam. Non ergo carnem, vel corpus, perditis, ut ais, aut amputatis membris resurgere dicimus, sed totum & integrum corpus, corruptione tantum & ignominia ac fragilitate depo-sita, atque omnibus mortalitatis vitiis pa-riter amputatis, ita ut nihil prorsus ** (* al. *de*) *ex natura sua desit spiritali illi corpori, quod resurget a mortuis, nisi illa corruptio.*

(Fidei recapitulatio.) 9. *Latius quam proposueram, huic uni titulo de resurrectione respondi, verens ne iterum per brevitatem aliquibus calumniis pateremus. Et ideo non solum corporis in quo calumniantur, sed ᵍ & carnis feci-mus frequenter mentionem, & non solum* carnis, *sed addidimus* hujus carnis: *& non solum* hujus carnis, *sed &* naturam hujus carnis *commemoravimus, nec con-tenti fuimus hoc, sed ne membrorum qui-dem resurrecturis integritatem diximus de-futuram. Ita tamen ut secundum Aposto-li definitionem, corpus quod resurget ex cor-*

a Alterum hoc nomen *Angelorum*, neque in Guarneriano ms. neque in vetustiore edit. additur. Vid. Epist. 84. ad Pammach. & Ocean. num. 6. not. c.

b Ferme rectius in Guarnerian. *si cum putat &c.* & paulo post *fictis commentariis*, absque intermedio, *neque*: denique infra *promisit* pro *promiserit*. *&c.*

c In Guarneriano *quid fragile &c.*

d Idem pericopam hanc reliquam, *& mortale hoc induet immortalitatem*, tacet: tacet & paulo post nomen *Ecclesiæ*.

e Vide, si lubet, Abarbaneli Commentarium in sententias Patrum *Pirke Abbot*; & *Portam Mosis* a Pocokio explicatam cap. VI. Mox Guarnerian plus habet *ut carnalibus divitiis, deliciis &c.* Paulo quoque post *corruptela morborum* pro *membrorum* habet.

f Guarnerian. *denegamus, ne rursus carnis vitia &c.*

g Notus Origenistarum error, qui corpus aereum, non ex carne constans dicebant post resurrectionem futurum, adeoque callide a *carnis* mentione abstinebant. Ab eo Noster quantum abhorreret, luculentissime ostendit cum alias, tum in Symboli Expositione ad hunc articulum, quem ut conferas auctor sum.

corruptibili incorruptibile, ex ignobili gloriosum, ex fragili immortale, ex animali spiritale credatur, ut ita demum spiritalis corporis membra, absque ullis esse corruptelæ, vel fragilitatis suspicionibus sentiamus. Designavi fidem meam de Trinitate, designavi de Incarnatione, passione ac resurrectione, & de secundo adventu in gloria, & de judicio futuro Domini Salvatoris nostri. Designavi & de resurrectione carnis nostræ, & nihil, ut opinor, ambiguum dereliqui. Quid nunc superest? Nihil arbitror quantum ad fidem pertinet.

De Origenis interpretatione.

10. *Sed in eo te, inquit, arguo, quod Origenem interpretatus es, qui restitutionem omnium dicit futuram, in qua non solum omnes peccatores absolvendos, sed & ipsum diabolum & angelos ejus quandoque dicit relaxandos esse de pœnis, ut restitutio* [a] *omnium consequenter possit intelligi. Et animas ante dicit creatas esse quam corpora, easque de cælo deductas, & corporibus insertas. Ego nunc nihil pro Origene ago, nec apologeticum pro ipso scribo. Sive enim stat apud Deum, sive lapsus est, ipse viderit: suo Domino stat aut cadit* (Rom. 14.). *Sed cogor in aliquibus ejus facere mentionem: quia dum illum arguit rhetor noster, non jam oblique, sed palam mucrone districto me petit, & totus fertur in me. E quid dico, me petit? Imo vero, ut in me desæviat, nec* [b] *institutori suo parcit: dum putat se ex his quos interpretatus sum libellis ejus, posse in me aliquid calumniæ retorquere. Quia inter cætera, quæ culpat in nobis, etiam hoc invidiosus addidit, dicens, me hoc opus ad interpretandum delegisse, quod neque ipse, neque alius quis veterum interpretum delegisset. Hujus ergo rei caussam primo, cur opus potissimum adorsus* [c] *sim, quia hinc maxime mordeor, quam potero paucissimis & verissimis absolvam. Licet id apud te,* * *fili mi carissime, qui rem ut gesta est bene nosti, superfluum videatur, tamen & ignorantes convenit noscere; simul etiam quia & hoc non solum ipse, sed & omnis schola ejus jactat de nobis, quod cum aliter promiserimus nos in Præfationibus translaturos, aliter fecerimus in opere: ideo non solum ipsis, sed & aliis respondebimus quibus vel prius livor mentem, vel criminatio aliena,* * *conturbat.*

* Aproniane.

* al. conturbet.

Cur Origenem sit interpretatus.

11. *Vir fide, eruditione, nobilitate, vita clarus Macarius cum opuscula adversus Fatum, vel Mathesim haberet in manibus, eaque utili & pernecessario* * *sudore componeret, in aliquantis vero,* [d] *quia erat perdifficilis materia, de Divinæ providentiæ disserere dispensationibus hæsitaret, per soporem sibi a Domino tale aliquid dicebat ostensum, quod navis ei quædam demonstraretur eminus adventare per pelagus, quæ cum portum* * *fuisset ingressa, nodos suæ hæsitationis absolveret. Exsurgens vero cum de visu sollicitus cogitaret, nos supervenisse ajebat in tempore; quibus continuo & opuscula sua & ambiguitatem indicavit & visum. Quid porro Origenes, quem opinatissimum apud Græcos audierat, sentiret de talibus* * *percunctatur, breviterque sibi ejus de singulis quibusque sententias orat exponi. Ego rem* [e] *primum dicebam factu esse difficilem: sanctum tamen Pamphilum Martyrem dixi quadam ex parte tale aliquid operis conscripsisse in Apologetico suo. Continuo id sibi poscit in Latinum verti. Nullum dicebam me usum hujuscemodi operis habuisse, & ad Latinum sermonem tricennali jam pene incuria torpuisse. Perstitit* [f] *tamen deprecans qualicumque sermone notitiam sibi tantum eorum, quæ cupiebat ostendi. Cumque id* * *quo potui sermone fecissem, majori desiderio accensus est ad illa ipsa plenius cognoscenda, e quibus pauca illa, quæ transtuleram videbantur assumta. Excusantem me urgere vehementius cepit, & sub Dei testimonio convenire, ne sibi ad opus bonum, quæ se auxilia juvare possent, denegarem. Cumque vehementer insisteret, & desiderium ejus secundum Deum esse perspicerem, acquievi tandem, & interpretatus sum quidem.*

* al. labore

* al. esset

* al. percontabatur

* al. quod

Ad Præfationes suas provocat.

12. *In Præfatiunculis tamen utriusque operis & maxime in Pamphili libellum* [g]*, quem primum transtuleram, exposui primum omnium fidem meam, & protestatus sum, me quidem ita credere, sicut fides catholica est. Si quid autem vel legeretur, vel interpretaretur a me, id me salva fidei meæ facere ratione. In istis vero* περὶ Ἀρχῶν * *libellis, etiam illud admonui, quod, cum in ipsis libris inveni-*

* al. libris

[a] Ex prave accepta Matthæi 17. & Marc. 9. sententia, ubi dicitur *restituet omnia*. Mox Guarnerian. pro *ante dicit creatas esse, quam corpora*, habet, *dicit creatas antequam corpus esset*.

[b] Male in Guarneriano *institori*, pro *institutori*, nempe Origeni.

[c] Guarnerian. *deorsus sum*, deinde pejus, *mordetur* pro *mordeor*. In sequentibus tacet *mi* voculam, & *videtur* habet pro *videatur*.

[d] Idem *quæ erat*: mox ferme rectius *disserere* verbum tacet: tacet & paulo post *eminus* adverbium. Recole quæ in Vita observantur lib. II. cap. 1.

[e] In eodem *rem per meum dicebam factum esse &c.*

[f] Atque hoc minus bene in Guarnerian. *Præstitit enim deprecans &c.*

[g] In vulgatis antea *libello*. Perge quæ in Vita latius edisseruntur loco laudato, huc referre.

*nirentur quædam de fide ita catholice scripta, ut Ecclesia prædicat, quædam autem his contraria, cum de una eademque re dicantur: mihi visum sit * hæc secundum illam semper regulam proferenda, quam ipse catholicæ sententiæ expositione protulerat, & ea quæ a semetipso invenirentur esse contraria, vel inserta ab aliis (id enim Epistolæ suæ querimonia [a] contestatur) abjicerem, vel certe, ut nihil ædificationis in fide habentia præterirem. Non autem superfluum puto videri, inserere etiam ipsa loca de Præfatiunculis meis, ut nihil careat teste quod dicimus. Sane ne in legendo error sit ex his, quæ huic scripturæ nunc aliunde inserimus, si quidem mea sunt, simplices adversum capita habent [b] notas, si accusatoris mei duplices.*

* al. &

Ex Præfatione in Apologiam Pamphili.

13. *Ex Præfatiuncula de Apologetico Pamphili, post aliquanta, ita diximus:* „ *Qualiter ergo sentiat Origenes, tenor* „ *libelli hujus edoceat: de his autem quæ* „ *apud eum contraria sibi [c] inveniuntur,* „ *quid caussæ sit, in ultimo brevi adjecta* „ *assertione docebimus. Nos autem sicut* „ *traditum est nobis a sanctis Prophetis* „ *ita tenemus, quod sancta Trinitas coæterna sit, & ut unius virtutis atque* „ *substantiæ; & quod Filius Dei in novissimo tempore homo factus est, &* „ *pro peccatis nostris passus est, [d] & in* „ *ea ipsa carne, in qua passus est, resurrexit a mortuis: propter quod & resurrectionis spem humano generi tribuit.* „ *Carnis vero resurrectionem, non per* „ *aliquas præstigias, sicut nonnulli calumniantur, dicimus: sed hanc ipsam* „ *carnem, in qua nunc vivimus, resurrecturam * credimus, non aliam pro* „ *alia, neque corpus aliud, quam hujus* „ *carnis dicimus. Sive ergo corpus resurrecturum [e] dicimus, secundum Apostolum dicimus: hoc enim nomine usus est* „ *ille. Sive carnem dicimus, secundum* „ *traditionem Symboli confitemur. Stulta* „ *enim adinventio calumniæ est, corpus* „ *humanum aliud putare esse quam carnem. Sive ergo carnem secundum communem fidem, sive corpus secundum* „ *Apostolum dicimus, quod resurget: ita* „ *credendum est, sicut Apostolus definivit, quia quod [f] resurget, in virtute* „ *resurget, & in gloria, & incorruptibile ac spiritale corpus. Salvis ergo prærogativis futuri corporis, vel carnis,* „ *resurrectio carnis credenda est integræ* „ *atque perfectæ, ut & natura carnis* „ *eadem servetur, & incorrupti ac spiritalis corporis status, & gloria non infringatur. * Sic enim scriptum est:* „ Quia corruptio incorruptionem non „ possidebit. *Hæc sunt, quæ in Jerosolymis in Ecclesia Dei, a sancto Sacerdote ejus Joanne prædicantur: hæc nos* „ *cum ipso & dicimus & tenemus. Si* „ *quis præter hæc vel credit, vel docet,* „ *vel a nobis aliter credi quam exposuimus putat, anathema sit. Nostræ ergo fidei documentum si quis habere vult, habeat ex * his. Si quid autem legimus, aut asserimus, aut interpretamur, salva hujus fidei nostræ facimus ratione, secundum Apostolum,* Omnia probantes, quod bonum est tenentes, ab omni specie mala nos abstinentes. Et si qui hanc regulam sequuntur, pax super illos, & super Israel Dei.

* al. ad. esse.

* al. Sicut

1. Cor, 15. 50.

* al. illis.

1. Thess. 5. 1.

Gal. 6.

Urget ex fide exposita.

14. *Cum igitur hæc ego antequam calumniatorum [g] aliquis exsurgeret, de mea fide præfatus sim, ne quis forte diceret, quod ab ipsis admonitus, vel coactus hæc modo dicerem, quæ ante non senseram: cumque me si quid illa interpretandi necessitas poposcisset, integro fidei meæ statu facturum esse promiserim, quomodo adhuc locus calumniantibus datur, cum utique prima confessionis meæ vox ab omni suspicione contrarii dogmatis tutum me faciat & munitum? Præterea enim, [h] ut & superius prædixi, Domini sermone didici, quia ex suis unusquisque verbis, & non ex alienis, vel justificabitur, vel condemnabitur. Sed & [i] in ea nihilominus Præfatiuncula, quam in ipsis* περὶ Ἀρχῶν *libris præmisimus, qualiter interpretationis nostræ fidem observandam dixerimus, ex ipsis æque sermonibus comprobetur. Æquum namque est, etiam ex ipsa, quæ ad rem per-*

[a] Codex Guarnerian. *protestatur*. Hæc porro illa est Epistola Origenis, quæ olim quarto ejusdem Epistolarum libro reperiebatur, ad quosdam amicos Alexandrinos, contra eos qui libros ejus, adhuc eo vivente, adulteraverant. Priorem ejus partem Latine protulit Hieronymus contra Ruffinum lib. 2. num. 18. alteram exhibet Ruffinus ipse in Apologia sua pro Origene.

[b] Id nos etiam ad Ruffini mentem præstitimus. & ejus quidem fragmenta designamus unica ad marginem virgula. Hieronymi autem duplici.

[c] Guarnerian. *contraria sibi veniunt*.

[d] Codicis ejusdem scriptor verborum eorumdem recursu deceptus hanc pericopam omisit, *& in ea ipsa carne, in qua passus est.*

[e] In eodem ms. *credimus*.

[f] Idem *resurgat in virtute, resurgat in gloria &c.*

[g] Denuo ms. *calumniator aliquis*, & paulo post, *coactus hoc modo dicerem, quod ante*: tum *illud interpretandi* pro *illa &c.*

[h] Tacet Guarner. ms. *ut* voculam, tum verbum *didici*, denique præpositionem *ex* alteram.

[i] Vetus edit. *in mea nihilominus &c.* & paulo post *quæ ad rem nunc pertinent &c.* Guarnerian. ms. *Sed ut in ea &c.* & inferius *ex ipsis sententiis, atque sermonibus*: denique mox, *quæ ad rem non pertinent &c.*

pertinent, inferi. Nam cum honoris gratia mentionem fecissemus hujus viri, qui hæc nunc adducit ad crimen, pro eo quod ante nos ipse prior Origenis quamplurima fuisset interpretatus, & ejus vel eloquentiam in explicando, vel in interpretando diligentiam laudassemus, eumque nobis sequendum in opere simili diceremus, post aliquanta etiam * hoc adjecimus: Hunc „ ergo etiam [a] nos, licet non eloquentiæ „ viribus, disciplinæ tamen regulis, in- „ quantum possumus, sequimur: obser- „ vantes hoc, ne ea, quæ in libris Ori- „ genis a semetipso discrepantia inveniun- „ tur atque contraria, proferamus. Memento qui legis, ne hic te breviter dictus sermo prætereat, quem dixi, quia non proferam ea quæ in libris Origenis a semetipso discrepantia inveniuntur atque contraria. Non enim generaliter promisi me non prolaturum, quæ essent fidei contraria, sed quæ [b] ipsi sibi essent contraria, vel quæ a semetipso discrepant, non quæ a me, vel ab alio aliquo discreparent. Non ergo * hoc sermone subripientes inimici calumnias generent, ut dicant me promisisse, [c] quia si quid contrarium est, vel discrepat a fide nostra, proferam. Hoc etiam si facere potui, tamen promittere non auderem. Et si quidem factum hoc in opere meo invenies, amplecti poteris. Si vero in aliquo tibi minus impletum * videtur, culpare non poteris, quia professionis meæ tale vinculum non tenes.

* al. hæc
* al. ex
* al. videbitur.

Ex eadem

15. Sed conjungamus etiam cætera. Cu- „ jus diversitatis, inquam, caussas ple- „ nius tibi in Apologetico, quem Pam- „ philus pro libris ipsius Origenis scri- „ psit, edidimus, brevissimo libello su- „ peraddito, in quo evidentibus, ut arbi- „ tror, probamentis, corruptos esse in „ quamplurimis ab hæreticis & malevolis „ libros ejus, ostendimus, & præcipue „ istos quos nunc [d] exigis, ut interpreter. „ id est περὶ Ἀρχῶν, quod vel de princi- „ piis, vel de Principatibus dici potest, „ qui sunt revera [e] & obscurissimi & „ difficillimi. De rebus enim talibus ibi „ disputat, in quibus Philosophi omni „ sua ætate consumta, nihil invenire po- „ tuerunt. Hic vero noster quantum po- „ tuit id egit, ut Creatoris fidem, & * „ creaturarum rationem, quam illi ad im- „ pietatem traxerant, ad pietatem iste „ converteret. Etiam hic diligentius inspice, * ut non te prætereat, quod Creatoris quidem fidem diximus, creaturarum vero rationem: scientes quod ea quæ de [f] Deo dicuntur, ad fidem pertinent: quæ vero de creaturis * disputamus, ad rationem. Sed quod sequitur adhuc addamus: Sicubi „ ergo nos in libris ejus aliquid contrarii „ invenimus, quod ab ipso in cæteris lo- „ cis * pie de Trinitate fuerat definitum, „ velut adulteratum hoc * & alienum, „ aut prætermisimus, aut secundum eam „ regulam protulimus, quam ab ipso fre- „ quenter invenimus affirmatam. Nun- „ quid & hic intaute aliquid diximus? Nunquid dixi, quia secundum fidei nostræ regulam protuli, quod erat utique jam penitus modum interpretis, & ex Græco in Latinum vertentis excedere? Sed secundum * eam regulam protulisse me dixi, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam. Item * his addidimus: Si qua „ sane velut peritis jam & scientibus „ loquens, dum breviter transire vult, „ obscurius protulit: nos ut manifestior „ fieret locus, & ea quæ de ipsa re in „ aliis libris apertius legeramus, adjeci- „ mus, explanationi studentes. Nihil ta- „ men nostrum diximus, sed licet in a- „ liis locis dicta, sua [g] tamen sibi red- „ didimus.

* al. creaturarum rerum.
* al. &
* al. fideliter.
* al. est
* al. hanc
* al. Illud addamus

16. Puto quod etiam apud iniquissimos judices sufficere mihi posset sola ista confessio, * qua dixi, nihil nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta, sua tamen sibi reddididimus. Nunquid me in aliquo obnoxium feci? nunquid promisi me meum aliquid dicturum? Ubi est quod accusant, quod calumniantur, quod confingunt me dixisse, quia mala tuli, & bona dixi, & quæcumque bona sunt transtuli? Erubescant aliquando, & desinant falsa proferre, & * diaboli in se opus, fratres criminando, suscipere. Audiant quia nihil nostrum diximus, & iterum ac sæpius audiant,

* al. quam
* al. diabolicum.

[a] Interserit Guarner. ms. *animo*. Porro alias editi habent, *ut ea quæ in Origenis libris a se ipso discrepantia inveniuntur, proferantur*.

[b] Editio antiqua, *quæ libri ipsi sibi dicerent contraria*. Cod. Guarnerian. *quæ sibi ipsi*, & *a semetipso discreparent*, reliquis ad ejusdem verbi recursum, librarii oscitantia, prætermissis.

[c] Guarnerian. *promisisse*, *vel si*: & paulo post, *cum promittere*, pro *tamen &c.* denique inferius *tibi munus impletum*; male. Ejusmodi alia manifesta librarii menda imposterum dissimulabimus.

[d] Martianæus cum Guarneriano ms. plurium numero *exigitis*, *ut interpretemur*. Ms. præterea *idest* tacet, & *vel* priore loco.

[e] In ipsa Præf. *sunt revera alias & obscurissimi &c.* Mox desideratur adverb. *ibi*.

[f] Guarnerian. ms. *de cælo dicuntur*, & mox *disputantur* pro *disputamus*. Paulo quoque post *aliquid contra adinvenimus*, alias editi *contra invenimus &c.*

[g] Alias *tantum*. Guarnerian. ms. *sua tamen sibi reddimus*.

diant, quia nihil nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta, sua tamen sibi reddidimus. Et ne nos absque [a] Domini misericordia huic operi manus existiment commodasse, videant nos hæc ipsa ante prædixisse, quæ faciunt. Post hoc enim addididimus etiam ista: Hæc autem „ idcirco in Præfatione commonui, ne forte „ calumniatores [b] iterum se criminandi „ putent invenisse materiam. Quod dixi, iterum, * illa est caussa, quia jam sancti Episcopi Joannis Epistolam de fide ad sanctum Theophilum scriptam criminati sunt, quando corpus humanum, aliud nescio quid fingebant esse, quam carnem, idcirco, iterum, posui. Sed viderint, inquam, quid perversi atque „ contentiosi homines agant. Nobis in„ terim tantus labor, si tamen orantibus „ vobis, Deus juverit, idcirco su„ sceptus est, non ut calumniosis os, „ quod fieri non potest, licet forte etiam „ hoc Deus * faceret, clauderemus, „ sed ut proficere ad scientiam rerum vo„ lentibus materiam præberemus. Ut au„ tem scias, [c] quia & quod falsatu„ ri hæc essent, & prævidimus & præ„ diximus, vide quid in sequentibus jun„ xerimus: Illud sane, omnem qui hos „ libros vel descripturus est, vel lectu„ rus, in conspectu Dei Patris & Fi„ lii & Spiritus Sancti contestor atque „ convenio per futuri regni fidem, per „ resurrectionis ex mortuis sacramentum, „ per illum, qui præparatus est Diabo„ lo & angelis ejus, æternum ignem: [d] „ sic non illum locum æterna hæredita„ te possideat, ubi est fletus & stridor „ dentium, & ubi ignis eorum non ex„ tinguetur, & vermis eorum non mo„ rietur, [e] ne addat aliquid huic Scri„ pturæ, ne auferat, ne inserat, ne im„ mutet. Et tamen post ista omnia, tam [f] horrifica, tamque horribilia adjurationum sacramenta, falsare hæc atque corrumpere non timuerunt illi, qui se dicunt credere resurrectionem carnis futuram. Qui vel hoc ipsum si crederent, quod Deus est, nunquam hæc tam criminosa & nefanda committerent. Ubi tamen in his, quæ præfati sumus, aut Origenes laudibus usque ad cælum, ut criminatur, elatus est, ubi Apostolus, aut Propheta, aut tale aliquid a nobis, quale ipse de eo scripserat, dictum est? Aut in quo prorsus alio inveniunt criminandi locum? Fidem nostram præmisimus, quæ puto quod in omnibus, cum Ecclesiastica confessione concordet. Interpretandi observantiam distinximus, cujus revera nobis in quampluribus exemplum ipse præbuerat, qui nunc accusator existit. Quid propositi * in interpretando gesserim, designavi. Jam si plene id, aut minus plene implere valui, [g] a legentibus comprobetur, a quibus vel laudari, vel rideri solet, non tamen ad crimen vocari, cum in alteram linguam, vel proprie, vel minus proprie aliena verba vertuntur.

* al. alia. — * al. faciet. — Addit obtestationem. — Matth. 7. — * al. tec. in

17. Verum [h] quoniam eorum fecimus mentionem, qui hæc ipsa, quoquo modo sunt, tamen nisi falsa sint, criminari ea nullatenus potuissent, ipsum caput, in quod manus falsarias imposuerunt, conveniens puto huic Apologiæ nostræ inserere, ne me studio meo subtrahere putent hoc, quod illi addito suo falsa crimina obtendunt. Etenim cum in quodam supradicti Operis loco, quem interpretati sumus, quæstio haberetur adversum eos, qui Deum corporeum dicunt, & humanis eum mem-

Caput ipsum adducit.

a Male idem ms. *absque misericordia huic operi minus æstiment commodasse.*

b Vide adnotationes nostras posteriores ad calcem primi Tomi Hieronymi Operum pag. 509. Nota tertia. Recole etiam Libellum contra Joannem Jerosolymit. præcipue numeris 25. & seqq.

c Illud *quia* penes Martian. & Erasm. deerat.

d Verba *per illum qui præparatus est Diabolo, & Angelis ejus æternum ignem*, deerant heic loci, tam in vulgatis antea libris, quam in Guarneriano ms. nos ex Ruffini ipsa Præfatione ad mss. fidem exacta suffecimus. Mirum porro est Cl. virum P. Constantium in notis ad Ruffini Apologiam ad Anastasium sequentem locum ita pervertere, ut pro voculis *sic non*, legi velit *si non*, suppleríque *facit*, *quod eum rogo*, dira imprecantis sensu. Imo vero bene optantis, ac voventis est illa particula *sic*. Horatius, ut ab aliis sexcentis abstineam, lib. I. Carm. Od. 3.

Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater.

quo sensu & Ruffinum adjurare suum librum descripturos, perspicuum est. Diffiteri autem non licet, in Guarneriano ipso exemplari *si* pro *sic* legi.

e Guarnerian. ms. *nec addat aliquis huic Scripturæ nec auferat &c.*

f Vitiose olim cum vulgatis legimus *honorifica*, pro *horrifica*, quod nunc restituimus. Sed & quod sequitur *terribilia* ex Guarneriano ms. accepimus, pro quo antea lectum *horribilia*.

g Tacet Guarnerian. ms. verba *a legentibus*, & quod primo occurrit *vel*. Quæ autem manifesto peccat identidem prætermittimus.

h Codex, *quia eorum fecimus mentionem, qui hæc ipsa quomodo sunt, tamen nisi falsi sint, criminari ea nullatenus potuissent, in ipsum caput, in quod manus falsarias injecerunt, conveniens &c.* tum *ne me studio subtrahere*, & *illi addito, falsa &c.* absque *meo* & *suo* pronominibus.

membris habituque describunt (quod asserere [a] *præcipue Valentinianorum & Anthropomorphitarum hæresis solet , cui isti actusatores nostri nimis , ut video , dextras dederunt) & Origenes Ecclesiasticam contra eos fidem defendens , omni genere incorporeum esse Deum , & idcirco etiam invisibilem confirmaret , provocante se ordine quæstionis , respondit contra hæreticos in hoc loco quædam , quæ a nobis isto modo versa sunt in Latinum .*

Cap.1.v.3. Ex I. libro περὶ Ἀρχῶν , post aliquanta . *Verum istæ assertiones minus fortasse auctoritatis habere videantur apud eos , qui ex sanctis Scripturis de rebus divinis institui volunt , &* [b] *inde sibi approbari quærunt* (* al. etiam), * *quomodo natura Dei* [b] *supereminet corporum naturam* (* al. quanto). *Vide ergo si non etiam Apostolus hoc idem ait , cum de Christo loquitur , dicens :* Qui est imago invisibilis Dei , primogenitus omnis creaturæ (Coloss.1.15.). *Non enim , ut quidam putant , natura Dei* [c] *alicui visibilis est , & aliis invisibilis ,* * *quia non dixit Apostolus , imago invisibilis Dei hominibus , aut invisibilis peccatoribus ; sed valde constanter pronuntiat de ipsa natura Dei dicens ,* imago invisibilis Dei [d] (* non enim). *Sed & Joannes in Evangelio dicens ,* Deum nemo vidit umquam (Joann.1.18.), *manifeste declarat omnibus qui intelligere possunt , quia nulla natura est , cui visibilis sit Deus , non quasi qui visibilis sit quidem per naturam , & velut fragilioris* [e] *naturæ evadat atque excedat aspectum , sed quoniam naturaliter videri impossibile est .* [f] *Sed si requiras a me , quid etiam de ipso Unigenito sentiam : si ne ipsi quidem visibilem dicam Dei naturam ,* * *quæ naturaliter invisibilis est , non tibi statim vel impium videatur esse ,* [g] *vel absurdum : rationem quippe dabimus consequenter . Aliud quidem est videre , aliud noscere . Videri & videre corporum est : nosci & noscere , intellectualis naturæ est . Quidquid ergo proprium corporum est , hoc nec de Patre , nec de Filio sentiendum est . Quod vero ad naturam pertinet Deitatis , hoc inter Patrem & Filium constat . Denique etiam ipse in Evangelio non dixit : quia nemo* * *vidit Patrem nisi Filius , neque Filium nisi Pater ; sed ait ,* Nemo novit Filium nisi Pater : neque Patrem quis novit nisi Filius (Matth.11.). *Ex quo manifeste indicatur , quod quicquid inter* * *corporeas naturas videre ,* * *vel videri dicitur , hoc inter Patrem & Filium* [h] *noscere dicitur & nosci , per virtutem scientiæ , non per visibilitatis fragilitatem . Quia ergo de incorporea natura , & invisibili , nec videre proprie dicitur , nec videri , idcirco neque Pater a Filio , neque Filius a Patre , videri in Evangelio dicitur , sed nosci . Quod si proponat nobis aliquis , quare dictum est :* Beati mundo corde , quoniam ipsi Deum videbunt ? (Matth.5.8.) *multo magis ex hoc , ut ego arbitror , assertio nostra firmabitur . Nam quid aliud est corde Deum videre , nisi secundum quod supra exposuimus , mente eum intelligere atque cognoscere ?*

* al. qui — * al. videt — * al. corporis — * al. &

De visibilitatis vocabulo in Deo

18. *Istud* [i] *caput , quod istis , qui ad insidiandum mihi de Oriente transmissi sunt , non solum perversa intelligentia , verum etiam verborum adulterio conati sunt infamare . Quod ego idcirco , ut alia quoque nonnulla ejus quem interpretabar Scriptoris , suspectum habere non potui , neque prætermittendum judicavi , quia non in eo aliquid de comparatione Patris ac Filii dicebatur , sed de ipsa Deitatis natura quærebatur , si ei aptum ullo genere visibilitatis vocabulum videretur . Respondi , ut supra diximus , his hæreticis , qui idcirco Deum visibilem esse asse-*

[a] Tacet idem ms. *præcipue* . tum legit plurium numero *hæreses solent* .

[b] Idem *natura Dei sit , qua eminet corporum &c.* Mox verbum *loquitur* prætermittit .

[c] Alias *invisibilis est alicui , & aliis visibilis est* . Guarnerianus ms. *aliquibus visibilis est &c.* & mox, *non dixit Apostolus , imago visibilis Dei &c.*

[d] Addit Guarnerian. ms. *primogenitus omnis creatura* .

[e] Idem cum alias editis *creatura* habet pro *natura* .

[f] Ex his locus hic est , in quibus Ruffinus ipse fatetur, fuisse *aliqua verba in Græco incautius fortasse posita* , quæ ipse interpretando ad Catholicum sensum traduxerit . Confer librum S. Hieronymi ad Pammachium contra Joan. Jerosolymitan. Porro vitiose Marrian. legerat *si ne ipse quidem* , pro *ipsi* , idest, *Unigenito*, cui Divina natura visibilis sit ; non Origenes , qui hac de re disputat .

[g] Denuo Guarnerian. *vel* tacet : mox *quidem* legit pro *quippe* , & *quidem* quod sequitur , rursum tacet ; pergit porro , *aliud est noscere . Videri & videre corporeum est* .

[h] Interserit. Guarnerian. ms. *constat* , quod verbum ex libri albo huc videtur intrusum .

[i] Guarnerian. ms. *Istud est caput* . Quos Auctor sibi ad insidiandum transmissos dicit de Oriente , Paulinianum S. Hieronymi fratrem , & Presbyteros Vincentium , atque Eusebium intellige .

a *asserunt, quia & corporeum [a] dicunt, pro eo quod visio proprie corporis est. Unde & illi Valentiniani, quos supra diximus, hæretici, corporaliter & visibiliter generasse Patrem, & generatum Filium, dicunt. Refugiens ergo, ut opinor, Origenes visionis appellationem tanquam suspectam, ait melius esse in* * al. tac. *natura Deitatis, * id est, inter Patrem* Matth. 11. 27. *& Filium uti illo sermone, quem ipse Dominus definivit, dicens:* Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius: *omnem ergo occasionem supradictis hæresibus credidit excludendam, si notionem in natura Deitatis potius diceret, quam visionem, dum visio occasionem aliquam præbere videatur hæreticis. Notio vero unius naturæ inter Patrem & Filium* d *servat [b] indissociabilem veritatem: præcipue, quia Evangelii talis auctoritas est. Simul & cautelæ per hoc plurimum credidit fore, ne Anthropomorphitæ, quoquo modo audirent visibilem Deum. Hæc ratio, quia non faciebat aliquam differentiam Trinitatis, visa mihi est non debere penitus abiici, etiam si aliqua verba in Græco incautius fortasse posita, declinavimus. Sit sane adhuc in judicio legentium, utrum & hoc adversum supradictas hæreses utile, aut minus utile videatur.* c *Tamen ponamus, [c] quod etiam hi qui norunt de literis, & hujuscemodi sensibus judicare, quibus cum peritia adest & timor Dei: qui nihil per contentionem, neque per inanem gloriam gerunt, quorum animus ab invidia & favore, & odio vacat, dicant non multum* d *ad instructionem, vel ad expugnandas [d] supradictas hæreses caput istud valere, numquidnam id non licet præterire, & tanquam minus validum ad depellendos adversarios transcurrere? Pone quia sit otiosum, nunquid & criminosum? Quomodo criminis loco ducetur, ubi invisibilitatis æqualitas inter Patrem & Filium & Spiritum Sanctum confirmatur? Non puto hoc ita cuiquam videri. Et quid dico cuiquam? Sed ne istis quidem ipsis criminatoribus meis, [e] aliquid in meis literis visum esse quod possit offendere. Denique si hoc putassent, ipsa, sicut transtuleram, mea verba posuissent.* e Locum adulteratum queritur.

19. *Sed nunc ausculta, quid faciunt, & flagitii eorum require, si ullum præcessit exemplum. In eo loco ubi scriptum erat: „Quod si requiris „a me, quid etiam de ipso Unigenito „sentiam, si ne [f] ipsi quidem visibilem „dicam naturam Dei, qui naturaliter „invisibilis est, non tibi statim, vel „impium videatur esse, vel absurdum, „[g] rationem quippe dabimus consequen„ter. Pro eo quod nos scripsimus, Ra„tionem quippe dabimus consequenter, „illi scripserunt. Non tibi statim im„pium, vel absurdum videatur esse, „[h] quia sicut Filius Patrem non videt, „ita nec Spiritus Sanctus videt Filium. Hoc si in foro positus, vel negotiis sæcularibus commisisset iste, * qui de monasterio Romam, quasi calumniandi peritissimus missus est, norunt omnes, quid consequeretur ex legibus publicis ejusmodi criminis reus. Nunc vero quia sæcularem vitam [i] reliquit, & a tergiversatione illa actuum publicorum ad monasterium conversus est, & adhæsit magistro * nobili, ab ipso edocetur iterum pro modestia furere, insanire: pro quiete, seditiones movere: pro pace, movere bellum: pro concordia movere dissidia: perfidus esse, pro fide: pro veritate falsarius. Crede mihi, quod hujus sceleris nequitia etiam verum fuisset exemplar, nisi Jezabel tibi illa [k] occurrisset. Illa est enim, quæ hoc crimen adversus Nabothum Jezraeliten vineæ caussa composuit, & mandavit presbyteris iniquitatis, falsis eum conscriptionibus perurgere, quasi qui benedixisset, id est, blasphemasset Deum, &*

f g * Eusebius Cremonensis i * Hieronymo k

a Iterum mſ. *credunt*, quo cum altero ab hoc versu *quos* pro *quod* legimus.

b In eodem *indissolubilem veritatem*.

c Item mſ. *quæ etiam ii*, tum *& de hujuscemodi &c.*

d Tacet idem mſ. *supradictas*.

e Mſ. *criminatoribus meis esse aliquid in meis literis visum est, quod posset offendere &c.*

f Martianæus vitiose, & cum Guarneriano tamen mſ. heic loci, *si ne ipse quidem*, pro *ipsi*. Recole superiorem col. 324. not. *h*. Inferius tacet idem mſ. de more *vel* voculam, quæ primo occurrit.

g Attamen nec in antea vulgatis libris, neque in ullis mſſ. ex eorum testimonio, qui plures consuluerunt, ejusmodi adulterationis vola, aut vestigium est.

h Plus habet Guarnerian. *ratio quia &c.* tum, *ita nec Spiritus Sanctus Filium non videt*: neutrum bene.

i Addit idem mſ. *jam*, & paulo post ferme rectius, *ut ab ipso edoceretur iterum ob modestiam insanire*. Tum quod secundo occurrit *movere* verbum tacet.

k Mſ. Guarnerian. *occurreret. Illa enim &c.*

& regem. Sed quis in [a] hoc felicior, illa quæ mandat, aut hi qui mandato iniquitatis obtemperant? Gravia hæc, & ut opinor, in Ecclesia pene hujusmodi facinus inauditum est. Sed additur adhuc aliquid. Requiris quid illud, Ut rei judices fiant, & insidiatores sententias ferant. Nam errasse scribentem, aut lapsum esse * in sermone, novum non est, & ut opinor venia dignum est, quia & Scriptura dicit, In multis enim offendimus omnes: qui autem in verbo non offendit, hic perfectus est [b] vir. Erratum putatur in verbo? Corrigatur, emendetur, si id utilitas postulat, & auferatur. Inferi vero quæ non sunt scripta literis alienis, & falsa interferi ad hoc solum ut vitam fratris infames, temerare aliena scripta, ut scriptori inferas notam, ut [c] subrepas auribus populorum, ut conturbes corda simplicium, ut nihil aliud ex eo nisi apud homines opinioni maculam conferas: videte si alterius est opus, nisi illius qui ab initio mendax fuit, & fratres criminando, diabolus, id est, criminator, nomen accepit. Nam cum falsam hujusmodi sententiam apud Mediolanum * recitaret, & a me quæ legebat falsa esse dicerentur, interrogatus a quo accepisset exemplaria, respondit * matronam quandam sibi dedisse, de qua ego, quæcunque illa est, nihil dico; sed sui eam & Dei conscientiæ derelinquo. Mihi tamen in hoc Dei & vestri sufficit testimonium, id est, tuum & sancti viri ipsius, cui hoc opus gerebam, Macarii, qui schedulas ipsas meas vel ab initio legistis, vel etiam licet nondum completa, & ad integrum emendata exemplaria retinetis, id est, quia sicut Filius non videt Patrem, ita nec Spiritus Sanctus Filium videt, [e] id est, quod ego non solum unquam non scripsi, sed e contrario, quia ille falsavit, indico. Si quis negat, quod non ita videt Filius Patrem, sicut Pater Filium: & non ita videt Spiritus Sanctus Patrem & Filium, sicut videt Pater Filium & Spiritum Sanctum, anathema sit. Videt enim, & verissime videt, sed ut Deus Deum, & lux lucem, & non ut caro carnem, sed ut Spiritus Sanctus, non corporeis sensibus, sed virtutibus Deitatis. Si quis hæc negat, sit anathema in æternum. Qui autem vos conturbat, sicut dicit Apostolus, portabit judicium, quicunque est ille.

* al. tac.

Jacob. 3. 2.

* Eusebius

* Marcellam

Gal. 5.

De Origenis eo in loco sensu, ac suo.

20. Memini sane, quod aliquis eorum cum argueretur falsasse hæc, respondit mihi, in Græco ita haberi, me autem in Latino * immutare voluisse. In quo omitto illud exsequi, quia nec quidem verum dicunt, sed tamen ponamus, * quia sic est in Græco, & ego in Latino hoc non scripseram. Promiseram me enim in Præfatiunculis tale aliquid facturum. Quod si feceram [f], ut quod ibi offendebat, in Latino commodius scriberem: quid absque promisso, vel quid absque ratione nostra feceram? Tu certe qui hoc in Latinis meis exemplaribus non inveneras, in tuis chartulis, hoc * unde scriptum legebas? Ego qui interpretatus sum, non scripsi. Tu qui [g] me accusas, & meas tales literas non tenes, crimen mihi unde componis? [h] Aut inde ego accusari debeo, unde tu falsum dixisti? Rem planissimam dico. Quatuor libri sunt isti, quos interpretatus sum, in quibus de Trinitate sparsim per singulas pene paginas disputatur. Relegantur universa, si usquam talis aliquis de Trinitate inventus fuerit in interpretatione nostra sensus, qualem in isto capite calumniantur: tunc demum credatur etiam hoc * eo sensu, quo isti confingunt, esse prolatum. Si vero per omne librorum corpus nusquam sit illa differentia Trinitatis, nonne vesanum stultumque pariter commentum est dicere, quod uno solo capite hæresis confirmata est ab eo, qui eam mille capitibus expugnaverit? Sed & rei ipsius consequentia prudentem quemque satis edocet. Quod si hoc in meis literis invenisset, & vere scrupulum aliquem ex ipsa lectione cepisset, cum me, sicut ipse nosti, Romæ positum haberet præsentem, continuo utique

*al. mutare

* al. quod

* al. unum

* al. in eo

[a] Idem mſ. *in brevi felicior*. Et quinto ab hoc versu *auditur* pro *additur*.

[b] Tacet idem mſ. *vir*, quod habent nomen libri alii omnes.

[c] Idem, *ut scriptoris auferas notam*, *ut surripias auribus &c.* quæ etsi vitiosa manifesto videantur, adnotare satius duximus, ut & illud quod tertio ab hoc versu dicitur, *conficias* pro *conferas*.

[d] Reticet mſ. *id est*, voculas, ferme rectius, ut & mox legit, *quod ille falsavit, dico*, pro *quia ille falsavit indico*.

[e] Mſ. *facerem* heic, & in periodi fine: tum *hoc* reticet.

[f] Brevius idem, *qui accusas*, *meas tales literas &c.*

[g] Vetus edit. sub affirmandi nota, *Haud inde ego accusari debeo, unde tu me falsum fecisti. Remplanissimam &c.* Cod. Guarnerian. *tu falsum fecisti.*

que perquisisset, & ipsa ad me scripta detulisset: quippe qui usque ad * ipsum tempus etiam videre me, & salutare, & in oratione communicare solitus erat, contulisset sine dubio mecum de his, quibus videbatur offendi: inquisisset quomodo a me fuisset prolatum, quomodo haberetur in Græco.

* al. illud

Dolet inimicorum strophas.

21. Certe etiam hoc gloriæ sufficere sibi putasset, si visus fuisset in dictis nostris vel scriptis fecisse aliquid per se emendari. Aut si furor animi non tam emendare errorem quam * proferre in publicum compulisset, sine dubio numquam elegisset absentem lacerare, quem * potuisset gravius confutare præsentem. Sed istum quia falsi conscientia deterrebat, ad me * quidem cujus erant scripta, quæ volebat criminari, non detulit, sed per domos, per matronas, per monasteria, per singulos quosque fratrum circumfert, quo solo * possit conturbare auditu. Et hoc * fecit sub ipso tempore quo confestim ex Urbe * discederet, ne vel comprehensus facti sui redderet caussas. Etiam inde, ut intelligi datur, secundum præceptum magistri per totam me Italiam criminari, instigare turbas, conturbare Ecclesias, aures quoque polluere sacerdotum, & in his omnibus modestia nostra tanquam conscientia abuti. Hæc discipuli. Ipse vero orientalis magister, qui ad Vigilantium „ scribens dixerat, Per me Latini cognoscunt omnes Origenis bona, & ignorant mala: istos ipsos quos ego nunc transtuleram, [a] reinterpretatus est, & omnia quæ a me vel improbabilia prætermissa fuerant, inseruit, quo scilicet nunc contra sententiam suam Romani per ipsum Origenis cognoscant mala, & ignorent bona. Hinc jam non solum Origenem, sed me ipsum in suspicionem hæresis conatur adducere. Hinc * emittit incessabiliter canes suos, qui me per urbes, per vicos, [b] per iter quoque transeuntem calumniarum latratibus insectentur, & fanda adversum me omnia, atque infanda * tentantur.

* al. proferri
* al. potuit
* al tac.
* al. possis
* al. facit
* al. decederes.
Epist. 61. n. 22
a
* al. etiam
b

A Quid, quæso te, sceleris admisimus, si fecimus quod fecisti? Si tamen nefarium est uti exemplis tuis, de te ipse, quid judicas?

Hieronymum ipsum urget.

22. Veruntamen dic mihi, o Magister, jam enim ad te convertenda responsio est, ad legentem, aut ad interpretantem, si qua illa est scriptoris culpa, recte revocatur? Absit, inquit: nequaquam. Quid me [c] subtiliter circumvenis? Nunquid non & ego legi? nunquid non & ego interpretatus sum? Sed lege ea quæ interpretatus sum, vide si quid in his dogmaticum invenies: certe si aliquid horum, quæ „ nunc ad damnationem voco reperies. „ Postremo ait: Si vis plenius nosse quomodo apud me etiam suspicio hujuscemodi dogmatum semper exsecrabilis fuerit, lege Commentarios meos in Epistola [d] Pauli ad Ephesios, & ex his quæ scripsi, quid de eo senserim, legens eum, vel interpretans, nosces. Et hæc * est tua tanti magistri gravitas, ut eum quem in aliis laudas, [e] condemnes in aliis, & quem in Præfationibus tuis alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum dixisti, nunc hæreticum dicas? Quis hæreticus, Ecclesiarum magister aliquando dici potuit? Erravi, inquit, in hoc. Sed quandiu Præfatiunculam subjicis? Commentarios lege, sed illos quos designavi. Et cui hoc justum videtur, ut is qui tot libros conscripsit, in quibus omnibus pene præconia ejus usque ad cælum fert: qui tot jam annis & lecti sunt ab omnibus & leguntur: ex quibus quamplurimi ita edocti jam de hoc [f] mundo decesserunt, & perrexerunt ad Dominum, hanc de Origene sententiam tenentes, quam ex librorum istius assertione didicerant, & abierunt sperantes juxta hujus testimonium inventuros se eum secundum post Apostolos Ecclesiarum magistrum, & [g] ut nunc iterum scribit, invenerunt eum cum impiis hæreticis & gentilibus condemnatum. Quomodo se ex contentione commutet & dicat, quia illum quem triginta fere annis

c
d
* al. tac.
e
f

a Cod. Guarnerian. ἁπλῶς *interpretatus est*, tum *ea omnia* pro *& omnia*, & *sunt* pro *fuerant*.

b Idem Guarnerian. *per vicos pariter transeuntem*: tum *& fanda omnia & nefanda adversum me fateant*, pro quo utique postremo verbo malim rescribi *blaterant*, aut quid simile. Alias vulgati *sectentur*.

c Pericopa isthæc verborum, *Quid me subtiliter circumvenis*, in Guarnerian. ms. desideratur.

d Tacet idem ms. *Pauli*, tum habet, *& de his quæ scripsi, nosces, quid &c. legens eum & interpretans &c.* Porro videtur perquam id mirum Tillemontio, Hieronymum ad eum Commentarium provocare, in quo nulla unquam Origenis opinionum perstringitur, ex quibus Origeniana proprie hæresis constat: econtrario multa, quæ ad Origenianum dogma plurimum faciunt placita proferuntur. Eam videsis tom. XII. pag. 115.

e In Guarneriano ms. *contemnas*.

f In eodem *de hoc mundo ita discesserunt & perrexerunt ad Deum, hanc Origenis sententiam tenentes, quam ex librorum assertione isti didicerant*. Vetus quoque editio, *hanc Origenis sententiam* præfert.

g Hujus *ut* voculæ accessione, ope codicis Guarneriani, locum restituimus, cujus erat in antea vulgatis libris hiulcus sensus atque imperfectus. Eam & olim nos excidisse suspicati fumus. Cæterum & *invenient* legit idem ms. pro *invenerunt*, & quod rectius adhuc habere videtur subsequenti periodo, *modo se ex concione commutet* pro *Quomodo se ex contentione &c.*

ris continuis legens & scribens, Apostolis exæquavi, nunc hæreticum pronuntio? Nunquid aliquos novos ejus libros modo legit, quos ante non legerat? Sed ex his eisdem dictis, eum & tunc Apostolum, & nunc hæreticum dicit, & nullo modo hoc ita fieri potuit. Aut enim tunc recte dixit, & modo livore quodam & contentione pervertitur, & audiendus non est. Aut si tunc maledixit, & modo seipsum [a] condemnat, quale ergo de se cæterorum exspectabit judicium, is qui secundum Apostoli sententiam a semetipso damnatur?

Monet pœnitentiam. 22. Et quid, inquit, abscinditur pœnitentia? Non: erratur, & in verbo maxime: licet quidem de errore pœnitere. Sed simul aliquis pœnitentiam agit, simul accusat, simul judicat, simulque condemnat? Quasi vero si qua meretrix una se nocte, aut duabus a scortando contineat, debeat continuo leges de pudicitia scribere, & non solum leges condere, verum & sepulcra [b] obruere omnium, quæ jam defunctæ sunt feminarum, quod eas suspicetur sui similem vitam duxisse? Pœnitentiam agens quod hæreticus fueris, benefacis. Quid hoc ad me, qui nunquam hæreticus fui? Pœnitentiam agis pro errore, recte facis; si tamen ipsam pœnitentiam legitime * geras, non accusando, sed deprecando, non condemnando, sed flendo. Nam quæ pœnitentiæ veritas est, ubi indulgentiæ decretum ipse sibi pœnitens dictat? Qui pœnitet pro his quæ male locutus est, vulnus suum non iterum male loquendo curat, sed silendo. Sic enim scriptum est: [c] Peccasti, quiesce. Sed nunc ipse te reum statuis, & iterum reatu ipse te absolvis, & ex reo ipse te judicem facis. Hæc jam non tua, qui irrides nos, sed nostra qui ita nos irrideri patimur, est miseria.

* al. idest

De Commentariis in Ephes. & Eccles. 23. Veruntamen veniamus ad hos duos Commentarios, quos, cæteris omnibus opusculis suis condemnatis ac renuntiatis, solos excepit, & quam [d] caste se in his & continenter egerit, videamus. Ex his enim solis & fidem suam probari vult, * & quod Origeni in omnibus adversetur. Proferantur ergo isti * qui ei soli ex omnibus scriptis suis placent, idest, in Epistolam Pauli ad Ephesios libri tres: & in Ecclesiasten, ut puto, [e] unus. Sed nunc interim qui primus occurrit, in Epistolam ad Ephesios Commentarius relegatur. Etiam ibi consocium & concordem & συμμύστην, ut ipse ait, in his quæ arguit approbo. Et primo omnium de quibus irridet mulierculas, quæ se aicunt post resurrectionem non habituras fragile corpus, quippe quæ Angelorum futuræ sint similes, quid ipse sentiat, videamus. In tertio Commentariorum libro in Epistola Pauli ad Ephesios, sub eo capitulo ubi scriptum est: Qui uxorem suam diligit, seipsum diligit: nemo enim unquam carnem suam odio habuit, post aliquanta ita ait, „Foveamus igitur „& viri uxores, * & animæ nostræ „corpora, ut & uxores in viros, & corpora [f] redigantur in animas, & nequaquam sit sexuum ulla diversitas, sed „quomodo apud Angelos non est vir & „mulier, ita & nos qui similes Angelis „futuri sumus, jam nunc incipiamus esse quod nobis in cælestibus repromissum „est.

* al. tac. * al. & isti.

Ephes. 5. 28.

* al. ut

Vexat adductum locum. 24. [g] Hæc te in tuis Commentariis scripsisse sciens, quomodo eos ad exemplum fidei tuæ, & ea quæ arguis confutanda proponis: quomodo de tuis verbis mulieres arguis? Deinde quæ mulier dixit aliquando, quod uxores in viros convertantur, & corpora redigantur in animas, quod tu scribis. Si corpora in animas redigentur, ergo secundum te non solum [h] carnis resurrectio non erit, sed nec corporum, quod confiteri istos quos tu fecisti hæreticos, dicis. Ubi jam ultra corpus quærimus, si in animam redigitur? Erit enim jam totum anima, & nusquam corpus. Et iterum si uxores in viros commutabuntur, pro eo quod subjunxisti, ut nequaquam sit sexuum ulla diversitas, quasi ut

[a] Idem ms. se ipse condemnat, quale ergo ex se &c.

[b] Atque hoc rectius in cod. Guarneriano scribi videtur subruere pro obruere.

[c] Ubi autem scriptum sit, vix invenias, aut ne vix quidem. Similes utcumque sententiæ occurrunt Ecclesiastici XXI. 1. tum Isaiæ XXX. 7. atque alibi, sed non duobus his plane verbis, ut is locus videri possit. Ad hæc non alibi requirendum, quam in Pentateucho, docet Theophilus Epistola Paschali III. inter Hieronymianas ex recensione nostra C. num. 3. Audiant hujuscemodi dicentem Moysen: Peccasti, desine, fine peccati priora subvertens &c. Imo ex ipso Genesis libro laudat S. Hieronymus Epist. CXLVII. ad Sabinianum num. 9. Quod ad Cain dictum est, tibi dictum puta, Peccasti, quiesce. Quid longius &c. Fuerit itaque olim capite IV. in Græco exemplari, ac vetere Latino, quod expressum ab illo est: nunc neque in Græco ipso vestigium ejus additamenti invenias.

[d] Malim ex Guarneriano ms. caute rescribi. Idem mox enim adverbium tacet.

[e] Guarnerian. ut puto, liber unus.

[f] Idem reducantur, qui & sub periochæ finem nobis pronomen prætermittit.

[g] Plus habet, minus autem bene, idem ms. te in Ecclesiis tuis Commentariis &c. & tertio ab hoc versu, & quomodo de tuis &c.

[h] Tacet idem ms. carnis: plus autem altero ab hoc versu, confiteri etiam istos, & deinde Ubi enim jam ultra &c. denique habet infra erit ergo pro erit enim &c.

*si ut hoc ostenderes, quia sexus quidem femineus interibit ex eo quod redigetur in virum, solus autem manebit virilis: nescio quidem si hæc tibi de se dicere feminarum * sexus permittat. Tamen & si ab illis concedatur, qua consequentia poteris ostendere ibi virilem sexum esse necessarium, ubi femineus necessarius non probatur, quia naturali quodam vinculo in tantum sexus alter eget alterius, ut si alter non sit, alterius opus non sit. Etenim si luteam formam ex resurrectione, homo* [a] *tantum recepturus putatur, quam in paradiso habuit, ubi est quod scriptum est, quia* Masculum & feminam fecit eos, & benedixit eis? *Si vero ut tu & mulierculæ quas incusas, dicitis, neque vir neque mulier est, quomodo ergo aut corpora redigentur in animas, aut mulieres convertentur in viros, cum nec paradisus utrumque sexum* [b] *non patiatur, vel similitudo Angelorum, ut tu quoque fateris, nullum omnino recipiat? Et miror quomodo ab aliis * exigas de sexuum diversitate sententiam, de qua tu volens disserere, tantis te involvis nodis, ut evolvere te nullatenus possis. Quanto rectius faceres, si nos quos culpas, imitareris in talibus, & * hæc soli Deo, ut se veritas habet, nosse permitteres: & te* [c] *potius ignorare fatereris, quam ea scriberes quæ paulo post tu ipse damnares? Velim mihi, conscientia sua teste, nunc diceret, non dico si in aliquo Opusculo meo, sed in Epistola saltem mea, quam alicui familiari meo negligentius scripsissem, invenisset scriptum, quia corpora in animas * redigantur, & uxores in viros, si non * hæc etiam æreis literis scribi per portas civitatum præcepisset, si non in foro, in curia, pro rostris etiam recitari. Quantos ex hoc accusationum titulos, quæ volumina conscripsisset, quam me totis armis ac telis fœcundissimi sui pectoris perurgeret, dicens, quia si mihi non creditis dicenti, quia fallit cum corpus dicit resurgere, & carnem negat, vel cum fatetur quidem carnem, membra autem negat & sexum: ecce videte, quomodo ipse scripsit in Epistola sua, quia corpora vertantur in animas, & uxores in viros. Sed nos te quidem hæc scribentem, non solum non arguimus hæreticum: sed satis facimus tanquam magistro. Mulieres tamen illæ, quas tam indignis & inhonestis contumeliis lacerasti, exhibebunt ante tribunal Christi & hæc quæ his Commentariis doces, & illa quæ oblitus tui, rursum cum contumeliis scribis: & ibi utraque recitabuntur, ubi cessabit jam favor hominum, & redemti laudibus* [d] *plausus silebunt: & tecum pro his vel dictis, vel gestis tuis judicabuntur apud justum judicem Christum.*

* al. *sexus ipse*.
Gen. 1. 27.
* al. *exigis*
* al. *hoc*
* al. *redigentur*.
* al. *tac. hæc*

25. *Verum pergamus * discutere quid etiam de quæstionibus scribat, hoc enim ad fidem pertinet, in quibus de carnis resurrectione sic variat cætera, * ut quæstiones. Item ex Commentariorum libro primo de Epistola Pauli ad Ephesios de eo capitulo, ubi dicit Apostolus:* Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati coram ipso, *ita ait; Pro constitutione mundi in Græco scriptum habet* [e] καταβολῆς κόσμου. *Non idipsum autem* καταβολὴ, *quod* constitutio * *sonat. „Unde & nos propter paupertatem linguæ „& rerum novitatem, & sicut quidam „ait, quod Græcorum & sermo latior & „lingua felicior sit, conabimur non tam „verbum ex verbo transferre, quod impossibile est, quam vim verbi quodam explicare circuitu.* Καταβολὴ [f] *proprie dicitur, cum quid deorsum jacitur, & * in inferiorem locum mittitur a sublimi, „vel cum aliqua res sumit exordium. „Unde & hi qui ædium futurarum prima jaciunt fundamenta,* καταβεβληκέναι, *id est,* deorsum initia fundamentorum jecisse *dicuntur. Volens itaque Paulus „ostendere, quia Deus universa sit machinatus ex nihilo, non creaturam, non „conditionem, non facturam, sed* καταβολὴν [g] *id est, initium fundamenti ad „eum retulit, ut non juxta Manichæum, „& cæteras hæreses, quæ factorem & „materiam ponunt, * aliud quid unde creaturæ factæ * sint, antecesserit „creaturas, sed omnia ex nihilo * exstiterint. Quod autem electos nos ut essemus sancti & immaculati coram ipso, „hoc est, Deo, ante fabricam mundi testatus est, ad præscientiam Dei pertinet, cui omnia futura jam facta sunt,* no-

* al. *disserere*.
Iterum ex Commen. in Ephes.
* al. *ad*
Ephes. 1. 4.
* al. *nec*.
* al. *ad*
* al. *aliquid*
* al. *sunt*
* al. *subsisterint*

[a] Brevius multo heic ms. *homo habere putatur, quam in Paradiso habuit, scriptum, Masculum & feminam &c.*

[b] Absque negandi nota idem ms. *utrumque sexum patiatur*.

[c] Tacet Guarnerian. ms. *potius*, tum *ea* pronomen quod sequitur. Inferius haud pauca ejus manifesta menda, quæ Lectorem nihil interest scire, dissimulamus.

[d] Idem ms. *plausus jam silebunt: tecum pro his &c.*

[e] Rescripsimus, ut in Hieronymiano est textu: antea enim minus recte erat, καταβολῶ τοῦ κόσμου; Confer ipsum S. Doctorem Tom. VII. col. 547. & seq.

[f] Antea *enim* addebatur, quod ms. textusque ipse Hieronymianus nesciunt. Leviora alia inferius taciti castigamus.

[g] In veteri edit. *idest, jacti initium fundamenti &c.*

,, *& antequam fiant universa sunt nota :* A
a ,, *[a] sicut & Paulus ipse prædestinatur in*
,, *utero matris suæ, & Jeremias in vulva*
,, *sanctificatur, eligitur, roboratur, &*
,, *in typo Christi Propheta gentibus mit-*
,, *titur.*

Subnectit aliam expositionem

26. *Hucusque unam edidit expositionem, sed sub cujus persona hujuscemodi intelligentia accipienda sit, non expressit. Hoc tantum egit, quod ex consequentibus reprobat priora ; ait enim in con-*
b ,, *sequentibus : [b] Alius vero est, qui* B
,, *Deum justum conatur ostendere. Unde manifeste ostendit, quod per illam priorem expositionem non ostendatur justitia Dei : quod utique impium est : sed per istum quem dicit alium, cujus assertionem sine dubio volens apud omnes indubitatam & catholicam demonstrare, dedit tale testimonium, quod hac sua assertione, justum esse Deum conetur ostendere. Sed videamus quid dicat iste alius, qui Deum justum esse prædicat. Alius vero, in-* C
,, *quit, qui Deum esse justum conatur*
,, *ostendere, quod non ex præjudicio scien-*
,, *tiæ suæ, sed ex merito electorum unum-*
,, *quemque eligat, dicit ante visibiles*
,, *creaturas, cælum, terram, maria, &*
,, *omnia quæ intra ea sunt, fuisse alias*
,, *invisibiles creaturas, in quibus & ani-*
,, *mas, quæ ob quasdam caussas soli*
c ,, *Deo notas, dejectæ sint deorsum [c] in*
* al. *& in.* ,, *vallem istam lacrimarum, * in locum*
,, *istum afflictionis & peregrinationis no-*
,, *stræ, in quo sanctus constitutus orabat,*
,, *ut ad sedem pristinam reverteretur,*
Ps. 119. ,, *dicens,* Heu mihi, quia incolatus
,, meus prolongatus est, habitavi cum
d ,, habitantibus Cædar: multum [d] pere-
Rom. 7. 29. ,, grinata est anima mea. *Et in alio*
,, *loco :* Miser ego homo, quis me li-
Philip. 1. ,, berabit de corpore mortis hujus? *Et*
,, *alibi,* Melius est reverti, & esse
Ps. 116. 67. ,, cum Christo. *Et alibi,* Antequam
* al. *deliqui* ,, humiliarer, ego * peccavi, *& cæ-*
,, *tera his similia. Itaque priusquam ani-* E
mæ, inquiunt, præcipitarentur in mundum. Magister dicis, inquiunt, & non
e *dicis, qui sunt isti qui [e] hæc inquiunt, quod animæ prius essent, quam præcipitarentur in mundum. Nonne ergo recte dixi, inquit, quia talpa es, & non vi-*
* al. *hoc* *des ? Dixi jam superius, quia illi * hæc*

*dicunt, qui Deum justum esse asserunt, quem utique si cor haberes, me ipsum esse intelligeres. * Neque enim ita impius* * al. *Non*
sum, ut alium me & diversum esse statuam ab his qui Deum [f] justum defen- f
dunt, quod utique omnes faciunt, qui sa-
,, *num sapiunt. Dic ergo, dic, magister,*
,, *quid isti qui tu es, inquiunt? Itaque*
,, *prius quam animæ, inquiunt, præcipi-*
,, *tarentur in mundum, & mundus ex*
,, *animabus fieret, cum habitatricibus suis*
,, *in infimum ipse dejectus, elegit Paulum*
,, *Deus, & ei similes coram se, qui erant*
,, *sancti & immaculati. Nemo autem eli-*
,, *gitur nisi de pluribus, & ubi sunt ali-*
,, *qui viliores, ibi electio perpetratur. Quo-*
,, *modo autem in Babylonia [g] captivitate,* g
,, *quando a Nabuchodonosor in Chaldæam*
,, *ductus est populus, missi sunt Prophetæ,*
,, *Ezechiel, Daniel, tres Pueri, Aggæus*
,, *& Zacharias, non quod ipsi meruerint*
,, *captivitatem, sed ut essent in solatio*
,, *captivorum : ita & in illa dejectione*
,, *mundi, eos qui antequam mundus fie-*
,, *ret, electi erant a Deo, missos esse in*
,, *eruditionem & magisterium animarum pec-*
,, *catricium, ut prædicatione eorum rever-*
,, *terentur ad eum locum unde corruerant :*
,, *& hoc esse quod a Moyse in octogesimo*
,, *nono dicatur Psalmo :* Domine, refu- Ps. 89. 1.
,, gium factus es nobis in generatione
,, & progenie, antequam montes firma-
,, rentur, & fieret terra, & orbis ter-
,, rarum. *Quod scilicet antequam mundus* D
,, *fieret, & universa generatio principium*
,, *sumeret, Sanctis suis Deus refugium*
,, *fuerit.*

Hanc fuisse Hieronymi sententiam.

27. *Hæc sunt quæ in illis, quos solos [h] ex omnibus opusculis tuis eligis, & ad condemnandos cæteros relegi jubes, Commentariis scribis. Mundum, ais, fuisse invisibilem antequam hic visibilis fieret : in quo mundo cum reliquis habitatoribus, * Angelis scilicet, & animæ erant. Istas animas, ais, ob quasdam caussas soli Deo cognitas, in hoc visibili mundo nasci in corporibus, & quæ ante habitaverant cælum apud prius sæculum, nunc hic habitant, terram scilicet non extra caussas aliquas, quas ipsæ inibi vivendo commmiserint. Et ais, quod Sancti quique, ut est Paulus & cæteri similes ei per generationes singulas ad eruditio-* * al. *Angeli* h

nem

a Guarnerian. ms. *& Paulus &c.*
b Idem ex scioli glossatoris manu, *Aliud vero, qui Deum justis conetur ostendere &c.*
c Addidimus *deorsum* adverbium ex Guarneriano ms. vetere editione, atque ipso Commentarii textu.
d Antea lectum *incola fuit*. Guarnerian. ms. *peregrina est*, quod ab impressa lectione Commentarii propius recedit. Idem plus deinde habet, *& in alio loco alius, Miser &c.*
e Tacet Guarnerian. ms. *hac*, tum in sequenti periodo *ergo* adverbium.
f Idem ms. *facimus qui sanum sapimus*. Mox tacet, *inquiunt*.
g Denuo idem *in Babylonis captivitate, quando per Nabuchodonosor captivitatem ductus est populus in Chaldæam*. Nos *abductus* pro *ductus* restituimus ex Commentario. Tum alias *non quo & ipsi &c.* & *directione* pro *dejectione*, denique, *ut ad prædicationem eorum &c.*
h Ms. *omnibus opusculis eligis.*

* al. prædestinati
* al. tac.

nem earum a Deo * destinati sunt, ut A eas prædicatione sua ad illam habitationem * suam, unde collapsæ fuerant, revocarent, & hoc copiosissimis Scripturarum testimoniis firmas. Et quæ sunt alia quæso dicta pro quibus Origenem in jus vocas? quæ alia sunt in quibus eum damnari jubes? Aliumne [a] damnas in tuis? Et si, ut tu suades, hujusmodi dicta damnanda sunt, feres tu prius sententiam, & pro dictis talibus prior te ipse condemnabis. Neque enim jam tibi ultra ullum re- B mansit effugium. Nullæ hic strophæ, pro quibus cæteros arguis, habebunt locum. In ipsa etenim pœnitentia tua post conversionem jam emendatus & correptus, istis libris auctoritatem dedisti: videlicet, ut ex his tua sententia de his quæ * damnanda dicis, dogmatibus probaretur. Et ideo quæ hic scripta sunt, tanquam si modo hæc pronunties & definias, audienda sunt. Et hic talia definis qualia dicis esse damnanda. Sed non sum, inquit, ego qui definio, C alium dico esse qui hæc ita dicat: id est, ipsum istum quem modo dico debere damnari. Repetamus ergo si placet illum ipsum versiculum, ubi immutas exponentis personam, ut videamus, quis est ille, quem talia dicis astruere. Ais ergo, Alius vero qui Deum justum conatur ostendere dicit * hæc quæ jam supra diximus. Si iste quem dicis Alium, Deum justum assertione hac sua, ut ais, ostendit, & a te alius & diversus est, de te ipso quid sentis? Tu D negas justum esse Deum? Magister, dum * tu multum vides, & satis arguis captos oculis talpas: puto te incurrisse ἀδυνώπτον, & ex utraque parte concludi. Aut enim justum Deum negabis, ut alius sis & contrarius illi qui hæc dicit: aut si, ut omnis confitetur Ecclesia, etiam tu Deum justum esse confitearis, tu es qui hæc dicis, & tu es qui primus excipis sententiam, quam in alium fers, & tu qui tuometipsius mucrone confoderis. Sufficere opinor E hæc apud justissimos judices & futurum Dei judicium præstolantes, non quia condemnare debeant eum, qui festucam videt in oculis fratris sui, & in suo trabem non videt; sed emendare & ad veram pœnitentiam revocare.

* al. condemnanda
* al. tac.
* al. tac.
* al. tac.

De animarum præexistentia

28. Verum ne forte latuerit eum locus iste unus * ex his libris quos ad liquidum se recensuisse putaverat, & quorum exemplum, cæteris omnibus condemnatis, ad confessionem [b] fidei proposuerat, requiramus quomodo etiam in cæteris sentiat. Item in eodem libro, de eo capitulo ubi scriptum est: Secundum placitum voluntatis suæ in laudem gloriæ suæ, post pauca ita ait: Invadunt itaque in hoc loco occasionem, qui ante * constitutionem mundi animas putant cum Angelis & cæteris Virtutum cælestium nominibus in cælesti Jerusalem fuisse versatas, quod nec secundum beneplacitum Dei, nec in laudem gloriæ ejus & gratiæ possit intelligi, alios nudos, [c] barbaros, servos debiles: alios divites, Romanos, liberos, sanos: ignobiles, vel nobiles in diversis oris, & diversa parte generari, nisi caussæ præcesserint, quibus ex meritis hæc animarum unaquæque sortita est. Et illud quod ad Romanos scriptum * est quidam putant nosse, nec norunt: An non habet potestatem figulus luti, de eadem massa facere aliud vas in honorem aliud in contumeliam, ad eundem sensum referunt, ut quomodo mala vita seu bona, laboriosa vel facilis frustra in hoc mundo agitur, nisi credamus Dei [d] futurum esse judicium: ita & diversitas in hoc mundo nascentium justitiam Dei arguat, nisi animarum merita præcesserint. Si enim, inquiunt, hæc non ita accipimus, [e] nec beneplacitum voluntatis Dei erit, nec in laudem gloriæ & gratiæ ejus alios elegisse ante constitutionem mundi, ut essent sancti & immaculati, & haberent adoptionem per Jesum Christum, alios ultimæ conditioni & pœnis perpetuis destinasse: amare Jacob antequam oriatur ex utero, odisse Esau priusquam digna odiis perpetraret, nisi caussæ præcesserint quæ justitiam Dei probent.

* al. in
Ephes. 1.
* al. conditionem
* al. se
Rom. 9. 21.

29. Quid expressius hac assertione? quid evidentius vel ab Origene, vel a quoquam eorum quos te arguere dicis, de his dogmatibus vel cogitari, vel dici potuit, quod scilicet diversitas [f] & inæqualitas, quæ est in hoc mundo nascentium, ad Dei justiam

Ita ipsum Hier. sensisse.

a Guarnerian. *Alium in ejus damnas &c.* ex quo fortasse rescribendum. *Aliumne in ejus, alium damnas &c.* Mox idem *tu primus*, pro *tu prius &c.*

b Idem mſ. *Dei*, & mox *sentit* pro *sentiat*. Tum male Erasm. & Martian. *Idem* pro *Item*.

c Vitiose idem *barbatos*, pro *barbaros*, quibus Auctor *Romanos* opponit: sed nec bene, quæ sequuntur, *sanos, ignobiles in diversas oras, vel partes generari*. Nos ex Commentarii ipso textu locum restituimus: antea *nobiles* ad *Romanos* addebatur, tum illa *ignobiles vel nobiles* desiderabantur. Cæterum laudatus textus *in diversa orbis parte* habet pro *diversis oris & diversa parte*.

d Supplemus *futurum* ex Commentario, quod libri editi alii, atque ipse Guarnerian. mſ. tacet.

e Ex Commentario, atque ipso ex parte Guarneriano mſ. locum restituimus, antea enim erat *non secundum beneplacitum*, & mox *& gratia ejus refertur*: quæ duo verba *secundum* & *referetur* laudatus quoque mſ. respuit. Ex iisdem etiam inferius legimus *conditioni* pro *conditionis*, & *amare Jacob antequam oriatur* pro *amasse, & oriretur*, quæ editi antea libri præferebant.

f Mſ. *vel inæqualitas, quæ est hac in &c.* Paulo post verba *salutis, vel damnationis* tacet.

*stiam referatur? Caussam salutis vel damnationis dicis dedisse ipsam sibi unamquamque animam, * ex his scilicet motibus animorum quos prius in cælesti Jerusalem, quæ est mater omnium, vivendo gesserunt. Et hoc, * inquit, non ex mea persona dictum est, sed alium dicere descripsi. Denique dixi, quia Invadunt quidam occasionem. Nec ego nego, quod de alio dicere videaris. Sed iste [a] alius, quem hæc dicere ais, utrum tibi concors & consonans, an vero contrarius sit & inimicus, non denegasti. Cum enim alium istum contrarium tibi aliquem nominas, soles ponere quædam dicta ejus, sed statim ea destruere & impugnare: ut Marcionis, & Valentini, & Arii, & cæterorum. Cum vero alium quidem nominas, & dicta ejus [b] cum validissimis assertionibus scribis, testimoniis quoque Scripturarum copiosissimis munis, nonne etiam nos tardissimi, & quos tu talpas dicis, videmus * istum, cujus dicta ponis & non destruis, non alium quam te esse, & fieri hæc rhetorica figura, cum sub aliena persona suam sententiam proferunt. Fiunt ista ab Oratoribus, cum aut offendere aliquos metuunt aut invidiam declinare cupiunt. Nam si te ex hoc defensum putas, quod [c] in his dictis alium nomines, multo erit excusabilior ille quem insimulas. Nam ille non solum hoc in consuetudine habet, ut dicat alios ita dicere, & quibusdam ita videri; sed multo cautius dicit ille, de talibus se hoc non definire, sed opinari magis. Quod si alii melius visum fuerit, * dicit, ut his omissis illa teneantur. Vide quanta ille cautione usus [d] est: & tamen a te ad damnationem vocatur. Tu quia tantummodo alium nominas, effugisse te putas. Ex his enim eum damnas, in quibus eum sequeris & imitaris.*

* al. ut
* al. inquis
* al. istius
* al. tac.

Novum testimonium adducit. [e]

30. *Sed progrediamur legendo Commentarios, ne immorando per singula, excludamur ab [e] agnitione plurimorum. Item* A *ex eodem libro, de eodem capitulo ubi scriptum est:* „ Ut simus in laudem „ gloriæ ejus, qui ante speravimus „ in Christo. *Si* speravimus *tantum* „ *dixisset* in Christo, & *non præmisisset*, ante speravimus, *quod Græce* „ *dicitur* προηλπικότες, *esset manifestior* „ *sensus, eos qui speraverunt in Christo* „ *forte [f] vocatos, & esse prædestinatos* „ *secundum propositum ejus, qui universa operatur juxta consilium voluntatis suæ. Nunc vero propositionis adjectio,* B „ *[g] ad illam nos intelligentiam* „ *trahit, de qua superius disputavimus,* „ *exponentes hoc quod scriptum est:* Qui „ benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo: „ sicut elegit nos in ipso ante mundi „ constitutionem, ut essemus sancti & „ immaculati coram ipso: *quod scilicet,* „ *sicut jam nos benedixerat in omni benedictione spiritali in cælestibus, & elegerat* C „ *[h] ante constitutionem mundi: ita* „ *etiam nunc sperasse ante dicamur in* „ *Christo, ex eo tempore quo electi & prædestinati & benedicti sumus in cælestibus.*

Eph. v. 5.

Illum alium esse Hieronymum.

31. *Hucusque interim, quæ enim sequuntur majora sunt. Nunc ergo gratias ago Deo, quod me pondere gravissimæ suspicionis relevavit. Fortasse enim videbar aliquibus de alio isto contentiosius vel calumniosius agere, cum secundum rethoricam figuram, istum quem * dicit alium, ip-* D *sum perhiberem esse. Sed ne qua ulli auditorum nunc prorsus dubitatio remaneret, quis esset * iste alius, de quo superius dixerat, declaravit. Tanquam vere bonus magister, & qui nullas velit ex dictis suis ambiguitates discipulis remanere, dignatus est in hoc loco illum, quem supra alium dixerat, evidentius quis esset ostendere. Ait ergo:* „ *Nunc vero præpositionis* „ *adjectio, ad illam nos intelligentiam* „ *trahit, de qua superius disputavimus.* E *Vides quia nos sumus, inquit, & non alius nescio quis quem putabatis, qui su-pe-*

* al. dicunt
* al. ille

[a] Heic *alius*, tum voculas *an vero* Guarnerian. mſ. tacet, Paulo autem post legit *quidem dicta* pro *quædam*.
[b] Idem mſ. *dicta ejus destruis, & tua cum validissimis &c.* & inferius *alium te esse* pro *non alium, quam te esse*.
[c] Vetus edit. & Guarnerian. mſ. *si tu te ex hoc loco defensum putas, quod tu in his dictis alium nominas*.
[d] Cod. Guarnerian. *usus sit*, tum *ad damnationem notatur*, pro *vocatur*, & mox *illum nominas* pro *alium &c.* deinde *putas, & ex his eum condemnas*:
[e] Idem *de eo capitulo, ubi ait, Ut simus &c.* Græcum verbum quod sequitur, Erasmus & Martian. προηλπικότας scribunt.
[f] In Commentario *forte vocatos esse, & prædestinatos*: in mſ. *forte eos vocatos prædestinatos*.
[g] Auctoritate dicis Guarneriani ipsiusque lectione Commentarii expunximus verba, *idest ante*, quæ cum heic loci, tum inferius, ubi idem textus repetitur interserebantur, facile ex studiosi alicujus ad libri oram nota, huc postmodum in vulgatis libris intrusa.
[h] Atque heic *nos* pronomen induximus, quod neque in mſ. neque in Commentario habetur. Porro mſ. *sperasse nunc autem dicamur in Christo ex tempore*, male.

perius disputavimus, exponentes illud quod scriptum est: Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo. *Et quod ibi ex persona alterius dictum a minus intelligentibus putabatur, ne quis error his, quos jusserat ex istis libris quid de Origene sentiret, sententiam suam noscere, remaneret, ad suam personam nunc revocans, nec alium aliquem nominans, dicit ea quæ superius legimus: quod scilicet sicut jam nos benedixerat in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, & elegerat ante constitutionem mundi: ita etiam sperasse dicamur in Christo ex eo tempore, quo electi & prædestinati & benedicti sumus in cælestibus. Absolvit ergo me (ut puto) ipse suo testimonio omni suspicione calumniæ, quod alius* [a] *iste non sit alius quam ille ipse.*

Ejus rei alia profert argumenta.

30. *Sed* [b] *majora adhuc ex consequentibus, sicut promisimus, ostendemus. Post hoc enim quod dixerat, nos ante sperasse in Christo, & ex eo jam tempore, id est, ante constitutionem mundi, & antequam in corporibus nasceremur, in cælis esse benedictos & electos, iterum illum suum alium introducit, & dicit, „Alius vero hoc dogma non sustinens, „quod ante fuerimus & speraverimus „in Christo, quam isto corpore degeremus, illo intelligentiam* * *transfert.* (* al. *transferet.*) *Hoc in loco omnem suum fœtorem quisquis ille est, iste ejus alius exhalavit. Dicat enim nobis hic, quem vult alium esse, qui hoc dogma non sufferat, quod antequam in hoc corpore degeremus, & fuerimus, & speraverimus in Christo, hoc est enim pro quo damnari jubet Origenem. Quem vult hic alium intellexisse? an* * *aliquem contrarium sibi?* (* al. *alium*) *Quid dicis, magister? bicorni illo urgeris, de quo exponere discipulis soles. Si enim hic alium istum qui ante fuisse animas quam in corpore degerent, non recipit, te esse dixeris, proditum est, quod in superioribus celabatur. Inveniris enim tua confessione alius ille tu esse, qui definis omnia* [c] *dogmata, quæ damnari jubes. Si vero non es tu in superioribus alius, ne tibi ea quæ improbas adscribantur, nec hic tu eris alius, qui non sustineas ante fuisse animas quam in corpore degeremus. Elige utramlibet excusationis partem. Istum alium, quem frequenter inducis, te vis intelligamus, an alterum aliquem? catholicum eum vis videri, an hæreticum? damnandum,* * *an absolvendum?* (* al. *aut* & *vel*) *Si catholicus est iste alius tuus, qui in superioribus dicebat, ante hunc mundum visibilem fuisse animas cum Angelis, & cæteris Virtutibus in superiori Jerusalem in cælestibus constitutas, & ibi vivendo contraxisse caussas* * *sibi diversitatis, vel nascendi in hoc mundo, vel* * *alias quaslibet conditiones tolerandi,* (* al. *ibi* * al. *aliquas*) *erunt ergo ista catholica dogmata. & interim impium damnare quod catholicum est. Si vero alium istum hæreticum dixeris, hæreticum designabis eum, qui fuisse animas non* * *recipit,* (* al. *recepit*) *& sperasse in Christo antequam in corpore nascerentur. Qua hinc exitur, magister? Quo erumpitur? quo rursum evaditur? Quocunque te* [d] *converteris, hærebis. Non dico nullus subtrahendi te aditus datur, sed ne respirandi quidem paululum fit copia. Sic tibi Alexandri tui Aristotelici Commentarii profuere? sic Porphyrii εἰσαγωγὴ; sic te tot & tantorum Philosophorum Græcæ & Latinæ, insuper & Judaicæ eruditionis excoluit disciplina, ut in istas angustias tam inextricabiles devenires, & tam miserabiliter coarctareris, ut nec ad Alpes* * *posses esse defensus?* (* al. *posses*)

Dat erranti veniam.

31. *Sed parcamus* [e] *jam: deferendum est literis, & ut ipse ait, operi magno somnus non est adscribendus, quanquam ipse parcat nemini, & non tam ratione dictorum quam flagello linguæ, quos libitum fuerit verberet. Et si quis ei* [f] *minus adulabitur, continuo hæreticus & scriptis & missis per diversa centum codicibus designetur. Tamen nos non ipsum, sed Patriarcham imitemur David, qui comprehensum in spelunca inimicum suum Saul, cum posset jugulare, noluit; sed ei pepercit, quod & iste sibi a nobis aliquoties* [g] *factum, non solum verbo sed & re*

[a] Ms. Guarnerian. *alius iste non sit, quam ipse.*
[b] Alii & adjiciunt. Mox habet Guarnerian. *Post hæc quæ dixerat &c.* Vitia ejus manifesta passim prætereo. Hujusmodi est illud inferius, quod reticet negandi particulam, ubi dicitur, *alius vero hoc dogma non sustinens.*
[c] Plus habet Guarnerian. *omnia illa dogmata.* Paulo inferius legit, *vis intelligi* pro *intelligamus.*
[d] Idem ms. *convertos hærebis. Non dicam nullus,* tum *fit* copia.
[e] Male in eodem *parcamus, jam deferendus est, & literis, ut ipse ait &c.* Mox reticetur *ipse* pronomen, & quæ sequitur negandi particula.
[f] Addidimus ex eodem ms. *ei* pronomen: e contrario inferius ubi scriptum erat, *cum eum posset jugulare*, illud *eum* quod & redundabat, expunximus.
[g] Exemplo fortassis erit, quod cum simultates atque odia Hieronymum inter atque Episcopum Jerosolymitanum exercebantur, Rescriptum Imperiale impetratum ab hoc est ad illum in exsilium deportandum. Egerit tunc Ruffinus, ne S. Doctor deportaretur: alias etiam per id temporis egerit, ne ab æmulis potentissimis læderetur.

re atque opere, etiam si fateri non vult, corde tamen & conscientia retinet. Demus ergo veniam ei, qui dare veniam nescit, qui sine ullo humanitatis respectu de dictis alterius judicat, & interim educamus eum de hac [a] spelunca, usquequo in illam incidat, de qua etiam si omnes conemur & cupiamus, exire non possit. Dicat ergo, [b] qui potest fieri, ut in superioribus illis, ubi istud dogma confirmabatur ab eo qui justum Deum conabatur ostendere: ubi alium quem dixit, vere alterius persona fuerit talis qualem nunc * condemnari vult: hic vero ubi contrarius est, & non recipit, quæ in superioribus dicta sunt, alium seipsum dixerit. Potest enim fieri, ut conscius sibi sit, ita sensisse cum se cum scriberet, licet stilo id non potuerit * explicare. Sit ergo venia, & ponamus in hoc loco istum alium, hunc esse ipsum, qui non recipit dogma, quod dicit, animas fuisse antequam in corpore degeremus, & sperasse in Christo. Repetamus ipsum capitulum, & quo „ rursus tendat, diligentius prosequamur. „ Ait itaque: Alius vero hoc dogma „ non sustinens, quod ante fuerimus, & „ [c] speraverimus in Christo, quam in isto „ corpore degeremus, illo intelligentiam * „ transfert, ut dicat, in adventu Domini Salvatoris, quando in nomine ejus „ omne genu flectetur, cælestium & terestrium & infernorum, & omnis lingua * confitebitur, quia Dominus Jesus „ Christus in gloria est Dei Patris, cum „ ei fuerint universa subjecta, alios voluntate, alios necessitate [d] subjiciendos, „ & eos qui ante præsentiam majestatis „ ejus speraverint in eum, futuros esse in „ laudem gloriæ ejus, & vocari προηλπικότας: eos vero qui reperti fuerint necessitate credentes, eo tempore quo nec „ diabolus, [e] nec angeli ejus poterunt „ negare regnantem, esse sperantes, sed „ non in laudem gloriæ ejus. Quod quidem & nunc ex parte videmus expleri, „ quia alia sit merces ejus, qui voluntate sequatur Deum, alia qui necessitate. Veruntamen sive per occasionem, sive per veritatem, tantum Christus „ annuncietur]: dummodo sciat, & sperans, & ante sperans, quod pro diversitate spei diversa sint præmia recepturi.

* al. damnari

* al. explanare

* al. transferet

Philip. 3. 2.

* al. confiteatur

Urget idem argumentum.

32. Omnis in hoc loco adimitur cavillationis occasio. In superioribus dixisti, quod hi qui ante speraverunt in Christo, illi sunt qui antequam in hoc visibili mundo in corporibus nascerentur, spem in Christo [f] habuerunt in cælestibus positi. Sed ne istud dogma tuum esse videretur, aliam introduxisti expositionem, qua dicis eo tempore, quo omne genu flectetur Domino Jesu, universa creatura cælestium, terrestrium & infernorum duobus ei modis erit subjecta, quidam voluntate, quidam necessitate. Et voluntate, ais subjectos Sanctos omnes, qui per verba prædicationis modo * ei credunt, & istos vocari προηλπικότας id est, qui ante speraverunt in Christo. Necessitate autem subjectos, qui nunc quidem per prædicationem verbi non crediderunt: tunc autem jam negare non poterunt, sicut diabolus & angeli ejus, & [g] qui cum ipsis necessitate crediderunt, quique omnes cum quibus, & diabolus & angeli ejus, quia postea credent, non vocabuntur ante sperantes, pro eo scilicet quod illi ante crediderunt in Christo, & speraverunt in * eum voluntate; isti vero postmodum, & necessitate. Et ideo ais eos diversa præmia recepturos. Præmia tamen ponis in his omnibus, qui modo non credunt, [h] id est, diabolo & angelis ejus, licet inferiora, & eum de cujus sola pœnarum aliquando venia opinionem, non sententiam alterius arguis, tu in regno Christi ad præmia secunda perducis. Et hoc vis intelligi, quia sicut nihil interest utrum veritate, an necessitate Chistus annuncietur: ita nihil refert necessitate, an voluntate credatur.

* al. jam

* al. ejus

Concludit.

33. Hæc sunt, quæ nobis discere de Com-

a Heic etiam addidimus ex Guarnerian. mſ. *hac* pronomen, quod ipse loci contextus postulabat.

b Mſ. *quia potest fieri, ut superioribus &c.* & paulo post, *nisi alium quem dixit, vere alterius persona non fuerit*. Certe videtur redundare alterum *ubi*, quæ intercepti atque hiulci sensus potissima caussa est. Ego ad hunc fere modum restitui contextum malim: *qui fieri potest, ut in superioribus illis (ubi istud dogma confirmabatur ab eo, qui justum Deum conabatur ostendere) alium quem dixit, vere alterius persona fuerit, talis &c.*

c Martianæus post Erasm. *speravimus*.

d Guarnerian. mſ. *subjiciendo*. Græcum quod sequitur verbum in Commentario scribitur ἀπελπικῶτας, uno ibi Cisterciensi mſ. προηλπικῶτας præferente.

e Ita Guarnerian. pro &, cætera peccans, *regnare* pro *negare regnantem*, tum *& in me* pro *& nunc*, & *fit* pro *sit*, atque his similia, quæ scire nihil interest.

f Idem mſ. *habuerit* legit: tum *esse*, & paulo post *Domino Jesu* tacet. In sequentibus manifesto, nec semel peccat.

g Idem *& quicumque*, tum *crediderint quicumque omnes*, al. *quippe omnes*.

h Legit idem *ponis his omnibus* absque *in* particula, & paulo post *arguens* pro *arguis*

Commentariis tuis jubes. Istas nos regulas [a] *confusionis fidei doces, ut hoc damnetur in aliis, quod domi discitur. Nam utique si tu es nunc alius, qui primum dogma illud non sustines, quod animas in cælestibus fuisse dicit, antequam in corporibus nascerentur: tu es sine dubio, qui diabolum & angelos ejus atque omnes incredulos, non solum venia donas, verum etiam secundis munerandos esse præmiis polliceris.* B *Si vero hoc secundum dogma refugis, tu eris primi illius dogmatis pater. Et miror quomodo isti prudentes & eruditi viri, qui hæc ejus legunt scripta, de quibus* [b] *nunc illa ab illo scribuntur, rideant de me, quod me talpam nominet, & non sentiant se magis ipsos ab eo talpas judicari, quos putat hæc in suis libris non videre defossa. Si enim putaret eos legentes intelligere posse, nunquam ad condemnanda ea, quæ ipse magister docet, istorum librorum* C *habere jussisset exemplum, in quibus ea ipsa plenius & manifestius continentur, quæ condemnare nos suadet. Ostendimus interim* * *istum ipsum asserere in istis electis Commentariis suis ea quæ damnari in alterius libris* * *jubet, id est, quod animæ fuerint in cælestibus antequam in hoc mundo in corporibus* * *nascerentur, & quod omnes, vel peccatores, vel increduli cum diabolo & angelis ejus, eo tempore quo omne genu* D *flectetur Jesu, cælestium & terrestrium & infernorum, non solum veniam accipient, verum* * *etiam ad secunda præmia vocabuntur.*

(a) * al. tac. — * al. *videt* — * al. *immitterentur.* — * al. tac.

Locos alios adducit.

34. *Sed quoniam hæc rei novitas, non dubito quod fidem difficile mereatur, ut quis credatur ea damnare quæ adstruit; scio quid desideratis, ut si* * *possumus talia ex eisdem libris proferamus exempla, & tam evidentia, ut nullus omnino de his cuiquam dubitandi resideat locus, id est, ubi ne ille quidem* E *alius suus nominetur: & ita faciam.*

* al. *possimus*

A *Item ex eodem libro, quod in sæculi fine Christus, & omnes Sancti sui supra dæmones habebunt sedem,* [c] *ut & ipsi dæmones secundum voluntatem sedentis supra se Christi, & Sanctorum ejus agant: Ex eo capitulo ubi dicit Apostolus*, Ut ostenderet sæculis supervenien- *Eph. 2.7.*
„ tibus abundantes divitias gratiæ suæ,
„ in bonitate super nos in Christo Je-
„ su, *post pauca: Quod nos, inquit,*
„ *qui quondam lege tenebamur inferni,*
B „ *& propter vitia atque peccata ut o-*
„ *peribus carnis, ita eramus &* * *sup-* * al. *supplicio*
„ *pliciis destinati, nunc in Christo re-*
„ *gnemus, sedeamusque cum eo. Sedea-*
„ *mus autem non in humili quocunque*
„ *loco, sed super omnem Principatum,*
„ *Potestatem* [d] *& Dominationem, & o-*
„ *mne nomen quod nominatur, non solum*
„ *in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Si*
„ *enim Christus resuscitatus est a mortuis,*
„ *& sedet ad dexteram Dei in cælestibus*
C „ *super omnem Principatum, & Pote-*
„ *statem, & Dominationem, & super*
„ *omne nomen quod nominatum est, non*
„ *solum in hoc sæculo, sed & in futuro,*
„ *& nos* [e] *sedebimus regnabimusque cum*
„ *Christo, necesse est, ut super his, su-*
„ *per quæ sedet ille, sedeamus. Sed qui*
„ *diligens Lector est, statim dicet & re-*
„ *quiret: Quid ergo, major* * *homo ange-* * al. *est homo*
„ *lis & cunctis in cælo potestatibus? Quod*
„ *quia periculosum est respondere, Prin-*
D „ *cipatus, Potestates, ac Virtutes, & Do-*
„ *minationes, & omne nomen quod no-*
„ *minatur non solum in hoc sæculo, sed*
„ *etiam in futuro (maxime quia omnia*
„ *subjecta sunt Christi pedibus) non ad*
„ *bonam partem, sed ad contrariam* * *re-* * al. *refert*
„ *ferre, ut dicat eas esse angelos refugas,*
„ *& principem mundi hujus, & Lucife-*
„ *rum qui mane oriebatur, super* [f] *quibus*
„ *sancti in fine sæculi sessuri sunt cum*
„ *Christo, illis quoque tribuente benefi-*
„ *cium, qui nunc inferni, & male liber-*
E „ *tate sua abutentes* * *vagentur passim,* * al. *vagantur.*
„ *& per præcipitia* * *corruant peccato-* * al. *corruunt*
„ *rum.*

(a) Fortasse verius εἰρωνικῶς tamen, *fidei confessionis* legit Guarnerian. pro *confusionis &c.*

(b) Idem *ex quibus illa ab eo nunc scribuntur*, & post aliquarta, *quæ ipse magis docet, istos libros haberi jussisset &c.* Alia inferius certa scribarum menda prætereo.

(c) Legimus ex Guarneriano, obscuro enim atque impedito sensu vulgari antea, *& ut eidem ipsi Dæmones &c.*

(d) In Commentario additur *& Virtutem*, quæ ipse etiam inferius verba Ruffinus interserit. Mox Guarnerianus *nominatum est* pro *nominatur*, & cum Commentarii lectione *suscitatus a mortuis, sedet &c.* denique addit *& Virtutem* post *Dominationem*, reliquis duobus versibus, *& super omne nomen*, usque *in futuro* prætermissis, pro quibus etiam in Commentario *& cætera* scriptum est.

(e) In Commentario *sedemus, regnamusque*, tum, *ut super his quæ sedet ille &c.* Porro quem vocat Hieronymus diligentem Lectorem minime diffitetur in Apologiæ lib. 1. Origenem esse, quo loco & pluribus excusat, quod tali eum nomine donarit.

(f) Guarnerian. mss. *super quem*: mox tacet in Commentario *sæculi*. Rursum mss. cum Commentario *tribuentes*, minus bene pro *tribuente*, idest, *Christo*. Pro *inferni*, quod sequitur, & mss. quoque præferunt, malim utique rescribi *infreni*, ut in Commentario, aut potius *infrenes*: denique mox *sua* pronomen Guarnerian. omittit.

„ *rum. Cum autem tales habuerint sessores, juxta sedentium* [*al. voluntates] * *voluntatem incipient gubernari. Numquid & hic ambiguitas aliqua derelicta est, ut locus hic egeat* [*al. assessore] * *assertore? Ubi evidentissime, nulla illius* [a] *alii sibi interjecta persona, dicit, angelos refugas, & principem mundi hujus, & Luciferum qui mane oriebatur, in fine, Christo supersedente & regnante cum sanctis suis, consortes ac socios, non solum regni ejus, sed & voluntatis futuros. Secundum voluntatem namque Christi, & omnium Sanctorum* * *ejus* [* al. tac.], *agere, hoc est ad summam beatitudinem pervenisse. Neque enim est alia perfectio Orationis, qua supplicare nos docuit Patri, nisi ut fiat voluntas ejus, sicut in cælo & in terra.*

[Iterum ex Commentariis] 35. *Sed quæso patienter audite, non quidem omnia, quæ de ipsis dogmatibus in libris ejus continentur revolventem (tanta enim sunt, ut plura mihi* [* al tac.], *si exsequi ea cupiam, volumina conscribenda sint) sed tanta quanta satisfacere legentibus possint: quod non iste casu in hæc incidat, quæ nunc discipulis imitanda proponit, sed latissima & frequenti* [b] *assertione confirmat. Sed videamus quæ sunt, quæ nos ex his probatissimis edocet Commentariis. Item ex eodem libro, quod non solum in præsenti sæculo, verumetiam in futuro ascensus sit hominum & descensus, de eo capitulo, in quo ait:* [Eph. 1. 21.] „ Super omnem „ Principatum, [c] Potestatem, ac Virtutem, & Dominationem, & omne „ nomen quod nominatur, non solum „ in hoc sæculo, verum etiam in futuro, *post aliquanta: Si autem sunt,* „ *inquit, Potestates, Virtutes, & Principatus, & Dominationes, necesse est,* „ *ut & subjectos habeant, & timentes* „ *se, & servientes sibi, & eos qui* [* al. tac.] * „ *a sua fortitudine roborentur. Quæ distributiones officiorum, non solum in* [* al. præsentis] * „ *præsentiarum, sed etiam in futuro sæculo erunt: ut per singulos profectus &* „ *honores, ascensiones etiam & descen-* [A] „ *siones, vel crescat* * *alius* [* al. aliquis], *vel decrescat, & sub alia atque alia Potestate, Virtute, Principatu, atque Dominatione fiat.*

[Illudit Hieronym. verbis.] 36. *Cur, magister, ut tuis tecum verbis agam, post quadringentos fere annos quietas & simplices hæc Latinorum mentes doces? Cur novas voces, quas ab Apostolis nemo suscepit, insuetis auribus ingeris? Quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei, quæ Apostoli voce laudata est.* [B] *Cur in medium profers quod Petrus & Paulus edere noluerunt? Usquequo tu hæc scriberes, non usquequo ego* * *interpretarer* [* al. interpretabor], *ut doces; sed usquequo tu hæc ante quindecim fere annos scriberes, sine his mundus Christianus non fuit? Quid enim tu modo doces, quod in futuro sæculo adhuc ascensiones & descensiones fiant,* [d] *& proficiant aliqui, & aliqui decrescant? Ergo illud quod* [C] *dicis, in hoc sæculo vita, vel acquiritur, vel amittitur, non est verum: an occultam habet aliquam interpretationem? Non enim pœnitentiam agis pro his, quæ in istis Commentariis continentur. Item quod Ecclesia unum corpus non solum ex hominibus, sed & ex Angelis, & omnibus Virtutibus cælestibus intelligendum sit, ex eodem libro, de eo capitulo, in quo scriptum est:* Et ipsum dedit caput super omnem [Eph. 1. 22.] [D] Ecclesiam, *post pauca: Non solum, inquit, hominum, sed etiam Angelorum cunctarumque Virtutum, & rationabilium creaturarum,* [e] *Ecclesia intelligi potest. Item quod animæ, quia in illa priori vita noverant Deum, modo eum non quasi ignotum cognoscant, sed quasi post oblivionem denuo agnoscant, ex eodem libro ita dicit: Quod vero* [Eph. 1. 17.] „ *ait,* in agnitione ejus, *id est,* ἐπιγνώσει, *quidam sic intelligunt, ut inter* „ γνῶσιν ϗ ἐπίγνωσιν, *hoc est inter* notio- „ nem, & agnitionem, *illud intersit,* [E] „ *quod notio* * *eorum* [* al. illud] *sit, quæ ante non scivimus, & ea postea scire cœpimus; agnitio vero* [f] *eorum quæ postea recordamur.* „ *Et*

[a] Ferme rectius in Guarneriano *sui* pro *sibi*: qui & plus habet paulo post, *super se sedente &c.* Quædam infra, in quibus peccat, prætereo.

[b] Addit idem ms. *hac*, & mox iterum plus habet, *sed videamus adhuc quæ &c.*

[c] Ms. *ubi ait*. Mox tacet *& Dominationem*. In Hieronymiano textu male, *Sed quæ* pro *Si autem*.

[d] In Guarneriano *ut proficiant aliqui, aliqui decrescant*: tum *in hoc sæculo vita acquiritur, non est verum*, prætermissis gemino *vel*, & *amittitur* verbo. Cæterum digna lectu, quæ his Hieronymus reponit Apolog. I. *Sin autem*, inquiens, *putat, idcirco me Origenem sequi, quia profectus & honores, & ascensiones & descensiones, incrementa & imminutiones in expositione mea posui, sciat multum interesse de Angelis & Seraphim & Cherubim dicere dæmones & homines fieri, quod affirmat Origenes: & ipsos inter se Angelos diversa officiorum genera esse sortitos, quod Ecclesia non repugnat.*

[e] Tacet in Guarneriano ms. *Ecclesia*.

[f] Idem *eorum* reticet. Econtrario multo habet integrius Commentariorum textus, quemadmodum & heic supplendum videatur, *Agnitio vero eorum, quæ prius scientes, deinceps scire desivimus, eorumque postea recordamur.*

„ Et priorem quamdam vitam in cælestibus [a] suspicantur, postquam in corpora ista dejecti, & obliti Dei Patris, nunc eum per revelationem cognovimus, secundum illud quod scriptum est: Reminiscentur & convertentur ad Dominum * omnes fines terræ, & multa his similia.

Psalm. 21. 28. — * al. universi

Quemdam & alium ipsum esse Hieronymum.

38. *Quod autem ait* [b]: *Quia quidam hæc dicunt, puto me satis evidenter in superioribus edocuisse, quod si quando ponit, Quia quidam hæc dicunt, vel, Alius dicit, nec tamen ista quæ dicuntur destruit: iste ipse sit quidam, vel alius, maxime cum jam concordes his sententias, absque ulla hujusmodi interjectione personæ, ab eo dictas frequenter ostenderim. Sed quid adhuc est, quod ei displicet in alio? Et astra, inquit, vel cætera, quæ in cælo sunt, rationabilia dicit & delicti capacia. Videamus ergo quid ipse de talibus sentiat,* [c] *In eodem libro ex eodem capitulo, ubi scriptum est:* Oportet enim eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, *post aliquanta: Potest, inquit, ita responderi, quod absque peccato nullus sit. Et sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat * Creatoris adventum. Unde crux Salvatoris non solum ea quæ in terris sunt, sed etiam quæ in cælis erant, purgasse perhibetur. Item quod propter corpus * humilitatis & corpus mortis, homines filii iræ appellentur, ex eodem libro de eo capitulo, ubi scriptum est:* Eramus natura filii iræ sicut et cæteri: *post aliquanta. Nos vero, inquit, dicamus esse primum omnes homines natura filios iræ propter corpus humilitatis & corpus mortis: & quod ab adolescentia mens hominum apposita sit ad malitiam. Item quod prima sit animæ factura, & deinceps corporis plasmatio, ex eodem libro sub eodem capitulo, post multa: Et diligenter, inquit, observa, quia non * dixit ipsius figuratio sumus atque plasmatio, sed* ipsius factura. *Plasmatio quippe originem de* [d] *terræ limo trahit; factura vero juxta similitudinem & imaginem Dei sumpsit exordium. Quod in centesimo decimo octavo Psalmo simul positum diversa significat.* Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmaverunt me. *Factura primum locum tenet, deinde plasmatio. Quid adhuc aliud est, quod condemnari vult? Dicat* [e] *ut id de ejus libris, immo de ejus corde proferamus. Quod enim, inquit, unam naturam & animarum, & Angelorum, molestum est hoc. Sed videamus quid ipse de hoc sentiat in his libris, quos nobis ad confessionis exemplum & ad credendi regulam ponit. Item * ex eodem libro de eo capitulo, ubi scriptum est:* Veniens evangelizavit pacem his qui longe, & his qui prope: *& quod cum de Judæis, & de Gentibus * primum dictum exposuisset, postmodum addidit hæc. Et hæc quidem* [f] *juxta Vulgatam interpretationem dicta * sint. Cæterum qui illud Apostoli legit, de Christo memorantis,* Pacem faciens per sanguinem crucis suæ his quæ in terra erant, & his quæ in cælis, *& cetera quæ in eodem dicuntur loco, non putabit nos, qui juxta spiritum Israel vocamur, fuisse longe & Judæos, qui tantummodo Israel nuncupantur in carne, fuisse prope. Et hanc totam intelligentiam ad Angelos virtutesque cælestes, & ad animas temperabit* [g] *humanas, quod in suo Christus sanguine terrena & cælestia copulaverit, quæ inter se diffidebant. Et bonus pastor morbidam ad montes revectans ovem, fecerit esse cum cæteris: drachmamque quæ perierat, drachmis quæ salvæ * fuerint, copulaverit.*

Psalm. 118. ℣. 73. — * al. in — Ephes. 2. 17. — * al. primo — * al. sunt — Ibidem — Luc. 15. — * al. fuerant

Margin notes (left column): * al. quidem — Ephes. 1. 22. 1. Cor. 15. 25. — Job. 15. — * al. Saltoris — * al. humanitatis — Ephes. 2. 5. — Gen. 8. — * al. dixerit — Ephes. 2. 9.

Congerit alia testimonia.

39. *Vides quantam diversitatem naturæ facit inter animas & Angelos? Quanta est inquit, inter ovem & oves, & inter drachmam & drachmas. Sed & post pauca addidit dicens: Quod autem ait,* Ut * duos conderet in semetipso in unum novum hominem: *quod & magis videtur superiori de Judæis & * Gentibus sensui convenire, sic suæ intelligentiæ * coaptabit: ut dicat hominem*

* al. duo — * al. Gentilibus — * al. coaptavit.

a Perperam cum Erasmo Martian. *suspicamur;* non enim Hieronymus suspicabatur, sed Origenes, cujus ille expositionem, dissimulato nomine, enarrat. Vere adeo in Commentariis quoque *suspicantur*.

b Addit ms. *iterum*: tertio autem ab hoc versu, *si quando hæc ponit, quia dicat, vel alius dicat, nec tamen .... destruit, ipse sit*. Inferius denuo tacet *hujusmodi*. deinde satis vitiose *fraudentur ostendere*, pro *frequenter ostenderim*. Id genus menda passim alibi dissimulamus.

c Legimus cum Guarneriano, præposita etiam τελεία στιγμῇ, antea enim erat continua serie, *ex eodem libro in eo capitulo &c.* Videsis quæ ad hunc locum adnotata nobis sunt ad Hieronymum Tom. VII. col. 568.

d Antea vulgati *de terra e limo trahit*. Guarnerian. ms. *de terra & limo*. Sunt vero alia haud pauca, quæ supra atque infra emendamus.

e Desideratur in Guarneriano ms. *ut* vocula.

f Interserit idem ms. *inquit*.

g In ms. *temperavit*, & mox *copulavit*: tum plus habet Commentarii textus, *inter se antea diffidebant*.

nem juxta imaginem, & similitudinem Dei factum, eamdem post reconciliationem formam recepturum, quam & nunc Angeli habent, & ipse perdidit. Novum autem hominem dicit esse, qui quotidie renovatur, & habitaturus est in novo mundo. Sicut [a] *oves ab ove & drachma a drachmis differunt: ita & animas cum Angelis esse dicit, & eamdem formam, quam nunc habent Angeli, prius homo habuerit, & perdiderit, & hominem habiturum dicit in futuro. Si natura, si species, si forma non differat, quomodo nullus pudor est erudito homini suas sententias sub alterius nomine condemnare, maxime cum hcc ita non secundum vulgatam expositionem, sed secundum Apostoli sensum dici debere decernas? Sed videamus quid ad hæc in eodem loco additur. Post pauca sic inquit: Et instaurationem novi hominis tunc plene perfecteque complendam, cum cælestia* * *terrestriaque fuerint copulata, & in uno spiritu & sensu eademque sententia accesserimus ad Patrem. Nescio quid tale & in alia Epistola (si quis tamen eam* * *receperit) prudentibus quibusque lectoribus Paulus subindicat, dicens:* Hi omnes testimonium fidei accipientes, non [b] receperunt promissionem, Deo pro nobis aliquid melius providente: ut non absque nobis consumarentur. *Propterea universa creatura* * *congemiscit nobiscum, qui in tabernaculo isto congemiscimus: & condolet, qui a timore Dei in utero concepimus, & dolemus, & præstolamur revelationem filiorum Dei, ut de vanitate servitutis, cui nunc est subjecta, liberetur, & fiat unus pastor & unus grex, & Oratio Domini compleatur dicentis.* Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. *Cælestia & terrestria, id est, Angelos & homines, sicut ante unam formam gesserunt, & unum ovile habuerunt, ita & in futuro dicis esse reparanda. Quia Christus venit utraque facere unum gregem, & hoc futuros* [c] *homines dicis, vel quod nunc sunt Angeli, vel quod ante ipsi homines, id est, animæ fuerunt. Et quomodo, quæso te, tam amice, immo jam nec amice, sed scuriliter mulierculas irridebas, quæ cum plausu ventris & femoris, negarent se post resurrectionem in corpore iterum fragili futuras, sed similes Angelis, vel idipsum futuras esse quod Angelos? Et hæc cum tanta irrisione dici a mulieribus arguis, quæ de tuis illis electis Commentariis scripta proferuntur. Numquid non hoc tibi tale videtur, quale si quis furti alium incusans; idipsum unde alium arguit, in suo sinu contegat furtum, & posteaquam late peroraverit, & magnifice fuerit invectus in furem, posteaquam testes produxerit, juris quoque jurandi dederit sacramenta: post hæc omnia furtum ipsum, pro* [d] *quo alium jam se convicisse putaverat, de sinu ejus extrahatur? Tum deinde arguis alios, quod interrogati de talibus non prompte, nec statim respondeant, sed cunctabundi & nutu magis quam verbis agant. Et hoc* [e] *ipse de Apostolo dicis, quod nescio quid tale in Epistola sua prudentibus quibusque lectoribus subindicat. Si Paulus non indicat, sed subindicat, & non quibuscunque, sed prudentibus, nos miseros quid irrides, o noster pœnitens, si quod Apostolus non manifeste protulit, aut nescire, aut dubitare nos dicimus, & non tam intelligere, quam subintelligere, & ideo non tam indicamus, sed subindicamus? Jam si tibi revelata sunt illa quæ oculus non vidit, nec auris audivit, & in cor hominis non ascenderunt: si tibi* [f] *venit quod perfectum est, & destructa tibi sunt ea quæ ex parte sunt: clama de his & prædica, & quæ Apostolum subindicasse dicis, tu indica, qui non solum ea quæ subindicata, verum & quæ confirmata ab eo scribis esse, nunc damnas. Hæc enim omnia quæ nunc anathematizari jubes, dum Apostoli dicta exponis, adstruxeras, & tamquam illius sensibus hæc inserta esse docueras.*

* al. terrenaque

* al. recipit

Hebr. 9.

* al. ingemiscit.

Matth. 6. 10

[a] Guarnerian. ms. *sicut ovis ove, & dragmas dragmate in natura differunt*: tum *Angeli & primus homo habuerit & perdiderit, hominem*: ex quibus boni aliquid exsculpi fortasse poterit.

[b] In eodem ms. *ceperunt*, in Commentario *retulerunt*. Tum Martianæus post Erasm. *a Deo pro nobis &c.* & paulo inferius *præstolatur* pro *præstolamur*. Pleraque alia ejusmodi menda dissimulamus.

[c] Interserit ms. *esse*. In sequentibus errat manifesto sæpius.

[d] Ms. *furtum ipsum de sinu ejus, pro quo .... putaverat, extrahatur*. Paulo post tacet duo verba *de talibus*.

[e] Idem *& hic ipse*: tum plus habet *lectoribus Paulus subindicat*. Econtrario subsequenti periodo duo illa verba, *sed subindicat*, tacet: denique habet alia serie, *Apostolus manifeste non protulit*. Præterea quæ inferius peccat, haud pauca.

[f] Ms. *si jam tibi venit &c.*

Quod animæ carcer sit corpus.

40. *Quid adhuc aliud est, quod* A
*damnare cæteros jubet? Quod corpus
hoc, inquit, carcerem, & vincula esse
animæ dicunt, & ipsam animam non ire
asserunt, sed redire quasi ad ea loca, u-*
a *bi* [a] *jam ante fuerat. Proferamus ergo
& de hoc quomodo ipse senserit, testi-
monia. Ex istis ipsis Commentariis li-
bro secundo, ex eo capitulo, ubi dicit;*
Ephes. 3. Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Je-
,, su Christi: *post pauca: Quia in plu-
,, ribus, inquit, locis scriptum est, vin-* B
* al. quo. ,, *culum animæ corpus hoc dici,* * *quod
,, quasi clausa in carcere teneatur, dici-
,, mus propterea Paulum* * *corporeis ne-*
* al. corporis ,, *xibus coerceri, nec reverti & esse cum
,, Christo: ut perfecta in Gentes per eum
,, prædicatio compleatur. Item de eadem
,, re, ex eisdem Commentariis, libro ter-
,, tio, capitulo ubi dicit:* Pro quo le-
Ephes. 6. ,, gatione fungor in catena, *post ali-*
* al. sive. ,, *quanta per illum iterum* * *suum alium
,, qui ipse est, ita dicit: Alius vero pro-* C
b ,, *pter* [b] *corpus humilitatis, & catenam
,, istam qua circumdamur, & necdum
,, scimus secundum quod oportet nos sci-
,, re, & per speculum videmus in ænig-*
* al. contendit. ,, *mate, ista eum dixisse* * *contendet: &
,, tunc vere posse in confidentia Evangelii
,, aperire mysteria, cum catenam deposue-
,, rit, et de carcere liber exierit. Nisi for-
,, te & in vinculis absque vinculis com-
,, putandus est, qui conversationem habet
,, in cælis: & de quo dici potest:* Vos D
Rom. 8. 9. autem in [c] carcere non estis, nec in
c ,, carne, sed in spiritu, si tamen spiri-
,, tus Dei habitat in vobis. *Item de ea-
dem re, ex Commentario Epistolæ Pauli
ad Philemonem sub eo capitulo, ubi ait:*
Phil. 1. 23. Salutat te Epaphras concaptivus meus*:
,, post aliquanta: Nisi forte reconditum
,, aliquid & sacratum, ut quidam pu-*
* al. ostenditur. ,, *tant, in verbo captivitatis* * *ostendit,
,, quod capti pariter & vincti, in vallem
,, hanc deducti sunt lacrymarum.*

Etiam alterius persona non interjecta.

41. *Vides quomodo hæc tanquam my-
stica & sacrata dicit haberi apud quos-
dam, quorum tamen & ipsum unum es-
se, in multis sæpe docuimus: sed uti fi-*
A *gura, per quam scientiæ mysticæ videatur
invidiam declinare. Hæc, inquit, quomo-
do se habeant,* * *videris. Numquid &* * al. videtis.
*omnia restituenda esse in unum statum at-
que in unum corpus reintegrandos non so-
lum homines, sed dæmones & angelos
refugas, dictum a me potes* [d] *referre?* d
*Vis mihi, inquit, non fiat, si quod ex
alterius persona dixi, alterius sit; si quod
sane exinde dictum, ac, nullius interjecta
persona, scriptum legeris, hoc mihi meri-*
B *to debet adscribi. Et quid omnes istos ef-
fundimus, quos superius desudavimus a-
gones? Tantum valet frontis duritia. Sed
age fiat, acquiescamus etiam in hoc, non
ut res, sed ut ipse postulat, convincatur.
Ex his Commentariis libro secundo de ea
re quam* * *proposui, sub eo capitulo, u-* * al. proposuit
bi scriptum est: Soliciti servare unita- Ephes. 4. 3.
tem spiritus in vinculo pacis: unum cor-
pus & unus spiritus, sicut & vocati e-
stis in una spe vocationis vestræ*: post*
C ,, *aliquanta, Quæritur, inquit, quomo-
,, do una spes vocationis sit, cum apud
,, Patrem diversæ sint mansiones? Ad
,, quod unam spem vocationis regnum cæ-
,, lorum, quasi* [e] *unam domum Dei Pa-* e
,, *tris esse, dicimus, & in una do-
,, mo plurimas mansiones.* Alia enim 1. Cor. 15. 41.
,, gloria solis, alia gloria lunæ, alia
,, stellarum gloria. *Aut certe illud sub-
,, tilius indicatur, quod in fine &
,, in consummatione rerum, in pristi-*
D ,, *num statum restituenda sint omnia,
,, quando omnes unum corpus efficiemur,
,, & in virum perfectum reformabimur,
,, & Oratio in nobis Salvatoris implebi-
,, tur:* Pater da, ut quomodo ego &
,, tu unum sumus: ita & isti * in nobis Joan. 17. 21. * al. tac.
,, unum sint.

Idem aliq testimonio probat.

42. *Accepistis & hanc ejus de
resurrectione omnium absque ulla am-
biguitate sententiam, accipite & ali-
am; & tunc concludam Apologiæ no-*
E *stræ primum volumen. Innumera sunt
enim ejus dicta de talibus. Item ex
eodem libro sub eo capitulo, ubi scri-
ptum est,* Ex quo totum corpus compa- Eph. 4. 16.
ctum & conglutinatum per omnem junctu-
ram

a Guarnerian. mf. *ubi ante jam fuerit*, & mox *Ex istis ibi Commentariis*.

b Addit idem mf. *hoc:* tum vitiose habet, *circumdatur, necdum scimus &c.* Vide ipsum Commentarium.

c Verba *in carcere* neque Guarnerian. mf. neque Hieronymian. Commentarius, nec denique sacer ipse Apostoli textus habent, sed pari omnes consensu præferunt, *Vos autem in carne non estis*: Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐςὲ ἐν σαρκί. Cur tamen illa expungeremus, non satis id caussæ visum est, refragrantibus aliis Ruffinianis codicibus, ipsaque orationis serie & contextu. Mox Guarnerian. *de Epistola* habet pro *Epistola*.

d Guarnerian. *proferre*, qui & subsequentes tres versus perperam omittit, librarii oscitantia. Sed & superius quædam peccat, quæ nihil intersit tua scire.

e Ita & laudatus mf. habet, & vulgati Ruffiniani libri. Minus autem bene in Hieronymiano Commentario etiam mf. est, *quasi unum bonum*. Sed & inferius minus recte ibi legitur in præsenti *efficimur, reformamur, impletur*: quo quidem modo Guarnerianus quoque mf. præfert, ut & præterea *sunt* pro *sint*.

ram subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate: *sic cepit*, „ *In fine rerum cum Deum videre ceperimus facie ad faciem, & in mensuram pervenerimus* [a] *ætatis plenitudinis Christi, de cujus plenitudine nos omnes accepimus, ita ut Christus non ex parte sit, sed totus in nobis, & relictis initiis parvulorum, creverimus in eum virum, de quo Propheta dicit*, [Joan. 1.] [Zach. 6. 12.] Ecce vir, Oriens nomen est illi: *& Joannes Baptista commemorat*, [Joan. 1. 30.] Post me * veniet vir [* al. venit], qui ante me factus est: quoniam ante me erat: *tunc in occursu unius fidei, & unius agnitionis Filii Dei, quem nunc pro varietate mentium, non una nec eadem fide * agnitionis* [* al. fide & agnitione.] *cognoscimus, totum corpus quod prius dissipatum * fuerat* [* al. fuerit] *& in diversa laceratum in suam compaginem juncturamque redigetur, ita ut una subministratio, eademque operatio, & unius ætatis* [b] *consummata perfectio, totum faciat crescere corpus æqualiter, & omnia membra juxta mensuram suam incrementum ætatis accipiant. Hæc autem tota ædificatio, per quam Ecclesiæ per partes corpus augetur, mutua in se caritate complebitur. Totas rationabiles creaturas sub unius rationabilis animalis intelligamus exemplo, & quodcunque de hujus membris dixerimus & partibus, * hoc sciamus esse referendum* [* al. tac.] *ad unamquamque rationabilem creturam. Putemus hoc animal * ita per artus* [* al. tac.]*, venas carnesque laceratum, ut nec os ossi hæreat, nec nervus jungatur ad nervum, separatim oculi jaceant, seorsum nares, manus alium locum teneant, * in alium projecti sint* [* al. alio] *pedes, & reliqua membra in hunc modum inter se dispersa sint & divisa. * Fingamus* [* al. Finge] *aliquem venire tantæ scientiæ medicum, qui juxta fabulas Ethnicorum, Æsculapium possit imitari, & novam figuram novumque* [c] *hominem Virbium suscitare. Hic necesse habebit unumquodque membrum suo loco restituere, & compagem copulare compagi, & quodam glutino partibus restitutis, unum corpus efficere. Hucusque nobis una similitudo processerit. * Nunc in * eadem similitudine* [* al. eandem similitudinem.] *ad id quod intelligi volumus aliud trahatur exemplum. Parvulus * crescit* [* al. crescat.]*, & occulto ævo in perfectam * adolescit* [* al. adolescat.] *ætatem: suum manus * habent* [* al. habebit, & sentient.] *augmentum, sua pedes sentiunt incrementa: venter, dum nescimus, impletur, humeri, dum falluntur oculi, dilatantur, & omnia membra per partes juxta mensuram suam sic crescunt, ut* [d] *tamen non sibi, sed corpori videantur augeri. Ita igitur & in restitutione omnium, quando corpus totius Ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum, verus medicus Jesus Christus, sanaturus advenerit, unusquisque secundum mensuram fidei & agnitionem Filii Dei (quem ideo agnoscere dicitur,* [e] *quia prius noverat, & postea nosse desivit) suum recipiet locum, & incipiet id esse quod fuerat: ita tamen ut non juxta aliam* [f] *hæresim omnes in una ætate sint positi, id est, omnes in Angelos reformentur: sed unumquodque membrum juxta mensuram suam & officium* [g] *suum perfectum sit. Verbi gratia, ut Angelus refuga id esse incipiat quod creatus est: & homo qui de paradiso fuerat ejectus, ad culturam iterum paradisi restituatur. Ista* „ au-

a Reticet Guarnerian. *ætatis*, tum pro *nos omnes* in Commentario *nunc omnes* legitur. Cætera ita Guarnerian. *non ex parte sit in nobis, sed totus, & relictis vitiis parvulorum, creverimus in eum virum, de quo*, &c. Porro gravius in sequentibus peccat.

b Iterum *ætatis* nomen in Guarneriano reticetur. Mox ex eodem, ut in Commentario, *augetur* pro *augebatur* legimus.

c Fortasse verior Commentariorum est lectio, *& in novam figuram, novumque nomen Virbium suscitare*: scilicet Hippolyto, quem ab equis consternatis dilaceratum ad Superos reduxit Æsculapius, immutatum ab eo nomen tradit Ovidius, quem penes est fabula Metamorph. XV.

Nomenque simul quod possit equorum
Admonuisse, jubet deponere: quique fuisti
Hippolytus, dixit, nunc idem Virbius esto.

Sed here impressa lectio *hominem*, ipsa quoque incongrua non est.

d Guarnerian. ms. *ut jam non sibi*. Cæterum conferenda Hieronymi Apologia I. num. 26. ubi ex Origenis sensu, non suo, hæc dici demonstrat, seque ita excusat, quod ex Commentatoris officio enarraverit, ut tamen culpam in illum omnem conferat, *Latissimam*, inquit, *Origenis expositionem, & eosdem sensus per diversa verba volventem brevi sermone constriximus, nihil exemplis, & assertionibus illius auferentes. Quumque pervenissemus ad finem, hæc subjecimus. Igitur & in restitutione omnium &c.* Vide & ipsum Commentarium.

e Vitiose antea erat, *qui prius noverat*. Mox Guarnerian. *desinit* pro *desivit*.

f Hac porro exceptione aditum calumniæ præcluserat S. Doctor, suumque sensum maxime catholicum ostenderat. *Quando*, inquit libro laudato, *dico (ita tamen ut non juxta alium HÆRESIM, omnes in una ætate sint positi) ostendo & ea de quibus disputo, esse hæretica, & ab alia hæresi discrepare. Quæ sunt ergo duæ hæreses? Una, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in Angelos reformari: altera, quæ asserit unumquodque in restitutione mundi id fore, quod conditum est.*

g Deerat *suum* pronomen, quod ex ms. & Commentario suffecimus.

„ *autem universa sic* [a] *fient, ut invicem* „ *inter se caritate jungantur: & dum* „ *congaudet membrum membro, & in alterius provectione lætatur, Christi cor-* „ *pus Ecclesia primitivorum, habitet in* „ *cælesti Jerusalem, quam in alio loco A-* „ *postolus vocat matrem Sanctorum.*

Exprobrat hæc Hieronymo quasi auctori.

43. *Hæc tua dicta legunt omnes* [b] *Latini, quæ etiam nunc tu quoque jubes eos legere, ubi dicis, quod omnes rationabiles creaturæ, quæ sub unius rationabilis animalis exemplo intelliguntur, ita in unum corpus reparandæ sint, tanquam si unius hominis membra divulsa, rursus in ejusdem corporis soliditatem Æsculapii arte reparentur: in quibus quidem diversa futura definis officia, utpote membrorum, sed corpus unum,* [c] *hoc est unius naturæ, & hoc omnium unum corpus, primitivam Ecclesiam vocas, & corpus esse nominas Christi, cujus corporis unum membrum suo officio restituendum, ais esse angelum refugam, qui est utique diabolus, & in hoc quod ab initio creatus est, reparandum. Similiter & hominem, aliud membrum, ad cultum paradisi tanquam colonum* [d] *originarium revocandam: & hæc nulla, ut fieri solet, cum de rebus talibus pedetentim cauteque dicitur, alterius interjecta persona, prosequeris, ut* [e] *dubitasse te aliquis in rebus tam secretis & absconditis existimet, sicut Origenes iste, cujus te & discipulum non negas, & proditorem fateris, semper facere invenitur in talibus; sed abrupta & definita sententia, tanquam si Angelus loqueretur in Daniele, aut Christus in Paulo, mortalium auribus futurorum arcana enuntias sæculorum. Et ais, Nulli veterum, electa a Christo plebs fidelium, credas. Si Origenes aliquid de divinæ dispensationis secretioribus suspicatus est, nemo recipiat.* [f] *Et si Clemens, aut ille Apostolorum discipulus, aut ille Alexandrinæ Ecclesiæ, & ipsius magister Origenis tale aliquid dixerunt: etiamsi Gregorius ille Ponticus, vir Apostolicarum virtutum: etiamsi iste alius Nazanzenus, & Didymus videns Propheta, ambo magistri mei quibus sepientius in fide Christi nihil habuit mundus. Omnes isti ut Origenes erraverunt: sed accipiant erroris sui veniam, quia & ego aliquando erravi, & nunc pœnitentiam gero, sed veniam accipere debeo. Origenes vero cum eadem quæ ego dixerit, etiamsi pœnitentiam* * *egit, veniam non accipiet, immo pro his quæ omnes diximus, solus ipse damnetur. Ipse est qui omnia mala fecit. Ipse enim nobis prodidit, unde est totum quicquid nos loquimur, quicquid scribimus, quicquid dicti* [g] *putatur eruditi: & quod de Græcis bonis Latina facimus non bona. Nemo ergo quemquam horum audiat, sed hæc sola suscipite, quæ in meis Commentariis invenitis, & maxime in Epistola ad Ephesios, in quibus Origenis dicta vehementissime confutavi. Ego autem scrutatus sum, ut credere & tenere debeatis resurrectionem carnis ita futuram, ut corpora convertantur in animas, & uxores dirigantur in viros: & quod ante mundi constitutionem animæ in cælestibus fuerint, & inde ob quasdam caussas soli Deo cognitas, in vallem hanc deductæ sint lacrimarum: & quod corpori* [h] *mortis insertæ sint: & quod in fine sæculorum omnis natura rationabilis in unum corpus restituatur sicut ab initio fuit, ita ut & homo ad paradisum revocetur, & angelus refuga supra Petrum & Paulum exaltetur, cui ipsi ad paradisum, ut pote homines, postponendi sunt, ille autem in id quod ex initio creatus est, reparetur,* * *ut fiant omnes simul Ecclesia primitivorum in cælestibus, & sint, dum in officiis quidem singulis quibusque sunt, membra Christi. Universitas vero cunctorum perfectum Chri-*

* al. egerit

* al. &

[a] Guarnerian. mſ. *fiant*, quod cum ſubſequente Commentarii lectione, *& invicem*, magis facit. Paulo poſt idem mſ. pro verbis *in alio loco*, habet *Paulus*.

[b] Addit Codicis Guarneriani ſcriptor *fere*.

[c] Econtrario verba, *hoc eſt unius naturæ*, idem mſ. heic tacet. Paulo poſt *ſuum membrum* pro *unum membrum* legit.

[d] Alibi, & penes Martian. quoque *Origenarium*, quod non probatur. *Originarium* nempe dicit, quod in Paradiſo ad eum excolendum homo primum poſitus eſt. Sic & paulo inferius, *reſtituatur ſicut ab initio fuit, ita ut homo ad paradiſum revocetur, & Angelus refuga* (in cælo ſcilicet) *exaltetur*.

[e] Significanter cod. Guarnerian. addita *vel* particula, & *vel dubitaſſe &c.* tum *exiſtimaret* pro *exiſtimet*.

[f] Codex idem Guarnerian. *etiamſi Clemens*, qui & mox perperam nomen *magiſter* tacet.

[g] Idem *quidquid dicti putamur eruditi*. tum *fecimus* pro *facimus*.

[h] Integrius ferme ac rectius in eodem mſ. *quod corpori huic humilitatis, & corporis mortis inſertæ ſint*. Mox *reſtituetur* pro *reſtituatur*, cætera minus ibi recte habent.

a Christi sit corpus. Hæc tenentes, o fideles prudentesque discipuli, & istas meas indubitatas definitiones custodientes, [a] Origenem tamen pro his ipsis dictis condemnantes, bene agetis. Valete.

Non posse Hieronymum pœnitere, aut mereri veniam.

* al. deberet

* al. ad

* al. Deinde

44. *Vides quia totum cum irrisione agis & pœnitere te ideo dicis, ut fallas eos quibus scribis? Nam & si vere te pœniteat, ut * debet, quid facies * propter omnes illas animas, quas per tot annos hæc tua tam venenata, ut ipse ais, doctrina decepit? * Denique quis umquam per tuam pœnitentiam emendabitur, cum iste ipse libellus, in quo & pœnitens & accusator & judex es, auditores tuos rursum ad hæc ipsa & legenda & tenenda transmittat? Ad ultimum etiam si hæc ita non essent * tamen tibi etiam post pœnitentiam, omnem aditum veniæ præclusisti. Ais [b] enim ipsum Origenem pro his dictis pœnituisse, Libello pœnitentiæ ad Fabianum, tunc urbis Romæ Episcopum dato, & tamen post pœnitentiam, post centum & quinquaginta annos mortis suæ in jus eum trahis & ad damnationem vocas. Quomodo ergo pro his dictis tibi venia dabitur pœnitenti, si ille qui ante te pro his pœnituit, veniam non meretur? Similiter ut scripsisti, scripsit: similiter ut pœnituisti, pœnituit. Aut similiter pro pœnitentia debetis absolvi, aut si negas veniam pœnitenti, (quod ego non * opto, tu perurges) nos pariter condemnari secundum quandam Evangelii parabolam: Oblata est Domino a Judæis adultera, ut viderent quid de ea secundum legem judicaret. Ille [c] misericors & miserator Dominus, dixit,* Si quis vestrum peccatum non habet, mittat super eam lapidem. *Et tunc omnes, inquit, discesserunt. Et Judæi quidem licet impii & increduli, tamen erubuerunt conscientias suas, ne cum ipsi essent peccatores, in peccatores viderentur ulcisci. Et latro ille de cruce dicebat ad alterum latronem, qui simul pendebat in cruce & blasphemabat,* Quia nec tu Deum times, vel quod in eodem nos sumus supplicio. *Nos [d] cum hæc eadem quæ in nobis sunt, condemnemus in aliis, nec cum Judæis erubescimus, nec cum latrone mitescimus.*

* al. nec.

* al. peto

Joan. 8. 5.

Luc. 23. 40.

[a] Præponit idem ms. & particulam, ἐμφατικώτερον, *& Origenem tamen*.

[b] Antea *etiam* pro *enim*, quod ex ms. substituimus. Porro notatum est nobis alibi, vera Origenis ad Fabianum Epistola deperdita, quæ nunc habetur, & auctorem mentiri Adamantium, & interpretem Hieronymum.

[c] In Guarnerian. ms. *Ille tanquam misericors &c.*

[d] Omisso perperam Scripturæ textu, legit cod. Guarnerian. *Nos & ut eadem &c.*

INCI-

INCIPIT [a] LIBER SECUNDUS

APOLOGIÆ

RUFFINI AQUIL. PRESBYT.

IN S. HIERONYMUM.

Doctrina Origen. de mendacio.

1. *Superiore quidem libello dogmaticas illius objectiones quas aliis impingit immerito, in se, [b] ipso teste, retorsimus: nunc vero jam explicitis & post tergum rejectis his, quæ fidei vicinæ sunt [c] caussationibus, confidentius ei de cæteris criminationibus respondebimus. Est enim etiam illud accusationis ejus gravissimum caput, quod similiter, ut cætera mendacia, veritatis falce resecandum est. Ait enim confœderatos esse quosdam Origeni ad perjurium, & istud mysticæ ejus* B *traditionis arcanum absconditum esse in sexto Stromatum libro: nec ab ullo alio [d] in tot sæculis nisi a se solo deprehensum. Verum ne risum ei moveam, si juris jurandi sacramento alienum me esse confirmem, a confœderatione perjurii planiore via ad manifestationem veritatis incedam,* * *ex eo quod facillime probare possum, nec habuisse me umquam libros istos,* * *nec legisse a quoquam præstitos. Et sicut me non possum excusare de eo, quod quale sit nescio, ita* C *ne accusari quidem possum de eo quod,* [e] *vel si sit, penitus ignoro. Iste tamen, qui arguit vel ab illo traditum, vel a discipulis ejus dici, quod scriptum est,* Qui loquitur veritatem cum proximo suo, (Psal. 14. 2.) *proximus non sit, nisi ille qui perfectus sit, & symmystes. Et iterum quod Apostolus dicit:* Quia sapientiam loquimur inter perfectos (1. Cor. 2. 6.)*: & quod scriptum est:* Nolite mittere sanctum canibus, neque [f] mit- (Matth. 7. 6.) A tatis margaritas vestras ante porcos, *ut asserant, inquit, per* * *hoc veritatem non omnibus aperiendam.*

* al. & ei
* al. aut
* al. hac

2. *Videamus quod ipse in istis ipsis electis* [g] *suis Commentariis libro secundo, sub eo capitulo ubi scriptum est:* Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo quoniam sumus invicem membra (Ephes. 4. 25.)*: post „ pauca, Propter quod, inquit, Paulus „ ipse perfectus in Epistola alia loquebatur:* Sapientiam autem loquimur inter perfectos (1. Cor. 2.)*. Ergo hoc est quod jubet, „ ut unusquisque mystica quæque atque secreta, & ea quæ Dei veritate sunt „ plena loquatur cum proximo suo,* [h] *ut „ dies diei eructet verbum, & nox nocti indicet scientiam* (Psal. 18.)*, hoc est, clara „ quæque & lucentia indicet his, qui „ merentur audire:* Vos estis lux mundi (Mat 5. 14.)*. Porro tenebrosa & involuta, & „ omni sacramentorum nocte velata* * *aliis „* [i] *referat, qui & ipsi nox, tenebræ, „ vel caligo sunt. De quibus dicitur,* Et caligo sub pedibus ejus (Psal. 17. 10.)*, haud dubium „ quin Dei. Nam & in monte Sina „ Moyses ingreditur in turbinem & caliginem, ubi erat Deus* (Exod. 19.)*. Et de ipso „ Deo scriptum est:* Posuit [k] tenebras latibulum suum (Ps. 17. 12.)*. Loquatur itaque veritatem atque mysteria unusquisque cum „ proximo suo, nec det sanctum canibus, „ neque mittat margaritas ante porcos: „ sed*

Eam regerit in Hieronymum.
* al. his

[a] Guarnerian. ms. *Ejusdem Ruffini controversiarum liber secundus incipit feliciter.* Recole quæ ad initium præcedentis Libri diximus.

[b] Idem *in te ipsum testem*, & *in se ipsum* quidem alii etiam libri olim præferebant.

[c] Ita & Guarnerian. ms. & vetus editio, *caussationibus*, concinniore sensu: vulgati alii *cautionibus* legerant. Sed & mox pro *criminationibus*, idem ms. *criminibus*, vetus autem editio, *terminationibus*.

[d] Olim ut & in Guarnerian. ms. *inter tot sæcula*: tum ms. *nisi ab eo reprehensum*.

[e] Tacet ms. *vel* particulam, mox e contrario plus habet. *vel alio ab illo traditum &c.* puta quem toties superiore libello Ruffinus exagitat, & non alium fuisse abs Hieronymo ipso contendit. Sed & tertio ab hoc versu plus habet ms. *quod proximus non sit &c.* fortasse verius.

[f] Denuo tacet ms. *mittatis*.

[g] Atque heic *suis* tacet.

[h] In Commentario *hoc jubet*: tum ms. tertio ab hoc versus, *& dies diei, & vox nocti*, prætermissis, *eructet verbum*.

[i] Ms. *fuerat*, & mox in Psalmi textu *Nubes & caligo &c.*

[k] Vulgati antea *Deus* nomen interserebant, quod neque ms. habet, neque libri ulli.

A „ sed quicunque oleum veritatis habuerint, * illos in thalamum sponsi & * penum regis inducat. Videte, quæso vos, „ & diligentius perspicite, si alium aliquem in omnibus his quæ scribit, nisi se & sua dicta condemnet. Si inimici sui lacerare eum, & arguere pro scriptis suis vellent, quo alio ordine, quibus aliis adversum eum sententiis uterentur, nisi quibus ipse adversum se, tamquam adversus alios, utitur? Condemnatio adversum * istum si proferenda sit, Epistola sua sufficit, si solum nomen immutes, textus enim criminum nec in alium omnino quemquam sicut in ipsum convenit solum. Quæ damnari jubet, [a] iterum observari jubet: quæ agit, arguit: quæ detestatur, operatur. Beati discipuli ejus, qui eum vel audiunt vel imitantur.

* al. & illud
* al. penu
* al. eum

Dogma de perjurio.

3. Veruntamen quoniam perjurii ejus dogma * proponitur, nihil ad me si iste vel agat vel scribat, quia apud nonnullos fratrum etiam [b] hanc nobis inurere conatus est maculam, & nunc iterare per literas, secundum ab illo datam regulam: quid ego ipse de perjurio sentiam, profero, ut de sese iterum sibi ipsi judicium derelinquam. Etenim cum Dominus & Salvator noster dicat in Evangeliis, Dictum est antiquis, non perjurabis, reddes enim Domino juramenta tua: ego autem dico vobis, nolite jurare omnino: omnis qui docet quacunque ex caussa pejerandum esse, ego dico quod alienus * sit a fide Christi, & ab Ecclesiæ unitate catholicæ.

* al. præponitur
Mat. 5. 34.
* al. est

4. Sed velim nunc posteaquam de [c] meo, ut ipse statui, anathemate satisfeci, elaborare paululum, si patienter accipitis, & hoc quod iste per orgia quædam & mysticas * fœderationes, perjurium observari dicit, quos habeat cultores & symmystas, aperire. Certa est enim & satis vera Dei illa sententia quæ dicit, Quia ex fructibus eorum cognoscetis eos: & iterum: Ex fructibus, inquit, arbor cognoscitur. Et nos ergo, sicut iste dicit, perjurii dogma [d] suscepimus. Si ad hoc edocti sumus, & talis in nobis arbor plantata est, non potest fieri, ut non tales aliqui ex nobis sæpius germinaverint fructus, verum etiam mystici dogmatis auctoritate * coaluerint. Et quidem quantum ad personam meam pertinet, quem solum ex his omnibus quæ scribit, lacerare se putat, non mihi ipsi feram testimonium, nec dicam quod etiam sit jurandum, cum forte necessitas exigit: & si non [e] cautus * sum, at certe timidus esse cupio. Postremo & si observare non possum, errasse B me * noverim. Hæc ergo non dicam, tamen sive errem in his, sive caveam, iste interim caussam commissi alicujus, qua me in talibus arguat, non * habet. Ego autem qualiter apud istum sacratissima sit hujus non dogmatis, sed fœdissimi & verissimi vitii observantia, iterum ex scriptis ejus probabo. Nihil enim ex livore & invidia * confictum adversum eum proferam, ut ipse contra nos facit; sed ipsum se testem & scripta sua C adversum eum producam: ut sciat se non ab inimicis argui, sed a semetipso redargui.

* al. confœderationis
Mat. 7. 16. Luc. 6. 44.
* al. coalescerent
* al. sim
* al. noverint
* al. habebit
* al. confectum

5. Libellum quemdam de conservanda virginitate Romæ positus scripsit, quem libellum omnes Pagani & inimici Dei, [f] apostatæ & persecutores, & quicunque sunt, qui Christianum nomen odio habent, certatim sibi describebant pro eo, quod omnem ibi Christianorum ordinem, omnem gradum, omnem professionem, universamque pariter fœdissimis exprobationibus infama- D vit Ecclesiam; & ea quæ Gentiles falso in nos * conferre crimina putabantur, iste vera esse, immo multo pejora a nostris geri, quam illi criminabantur, asseruit. Nam primo illas ipsas virgines, de quarum virtute scribere videbatur, infamat, & dicit de „ eis his verbis. Aliæ virili habitu, ve- „ ste mutata, erubescunt se feminas es- „ se, quod natæ sunt, crinem amputant, E „ & impudenter erigunt facies eunuchi- „ nas. * Sunt quæ ciliciis vestiuntur, „ & cucullis fabrefactis, ut ad infan- „ tiam redeant, imitantur noctuas & bu- „ bones. Dicit & mille alia de his probra

Suggillat Epistolam 22. ad Eustochium.
* al. ferre
* al. suntque

a Ms. verba hæc iterum observari jubet, tum agit prætermittit, non incommodo quidem, aut hiulco sensu, sed non tamen integro.

b Idem etiam adverbio prætermisso, injicere legit pro inurere: tum male nunc iterum iterare, & ab ipso datam &c. denique de se iterum pro de se se &c. vetus editio de se interim, pro iterum &c.

c Vetus editio, de me, ut ipse statuit, anathemati satisfeci. Pejus in Guarnerian. ms. de medio, ut ipse statuit, tum elaborate paululum, & per odia quadam, atque id genus alia inferius menda, quæ persequi non vacat.

d In ms. perjurii dogma illius capimus &c.

e Idem etsi non tantus sim, aut certe &c. Sphalmata manifestiora prætereo.

f Tacet idem ms. apostatæ, & tertio ab hoc versu omnem.

bra graviora . Sed nec viduis quidem A *parcit* . *Ait* * *namque de ipsis* , *Nulla illis nisi ventris cura* , *& quæ ventri proxima sunt* . *Alia quoque ingerit ob-* „ *scœna quamplurima* . *Sed & Monachorum omne genus* , *quam fœde* , *quam turpiter laceret* , *longum est si ipsius verbis vel scriptis velim probare* . *De Diaconis vero & Presbyteris* , *quæ dedecora descripserit* , *pudet retexere* . *Initium tamen lacerationis ipsius ponam* , *ex quo facilius* * *conjici possit* , *quantum in consequentibus augescat invectio* . B „ *Sunt* „ *alii* , *inquit* , *de mei ordinis* * *ho-* „ *minibus loquor* , *qui ideo Presbyte-* „ *rium & Diaconatum ambiunt* , *ut mu-* „ *lieres licentius* * *videant* . *Omnis his* „ *cura de vestibus*, *si bene oleant*, *si pes* „ *laxa pelle non folleat* . *Crines cala-* „ *mistri vestigio rotantur* , *digiti de anu-* „ *lis radiant*, *& ne plantas* * *humidior* „ *via spargat* , *vix imprimunt summa* „ *vestigia* . *Tales cum videris* , *sponsos* C „ *magis æstimes esse quam Clericos* . *Et postea quam speciatim non tam vitia quam crimina Sacerdotum* , *vel ministrorum exprobrans* , *etiam ingressum eorum & salutationes ad matronas* , *non solum decoloravit* , *verum etiam exsecrabilem fecit* : *quomodo posteaquam omne genus Christianum conscidit & infamavit* , *sibi quoque non parcat* * *ipse* , *audite* .

[* al. *quidem*] [* al. *conjicere possitis*] [* al. *nominibus*] [* al. *adeant*] [* al. *humilior*] [* al. tac.]

[Perjurium ex ea Epistola objicit.]

6. *Redeo enim post excessum quemdam ad hoc quod proposueram* , *propter* D *quod & Libelli hujus res poposcit fieri mentionem* , *& ostendam apud istum tam licita haberi perjuria* , *ut scriptis quoque suis deprehendi ea non erubescat* . *Igitur in hoc ipso Libello* , *cum moneret* , *sæculares codices legi non debere &* „ *diceret* , *Quid faciet cum Psalterio* „ *Horatius* , *cum Evangeliis Maro* , „ *cum* * *Apostolo Cicero* ? *nonne scan-* „ *dalizabitur frater* , *si te viderit in idolio recumbentem* ? *& cætera cum di-* E *xisset ejusmodi* , *quibus alienam esse a Christiano assereret librorum sæcularium lectionem* : *inserit etiam revelationem quandam ad se divinitus factam* , *sa-*

[* al. *Apostolis*]

A *tis* [a] *horrificis refertam præceptis* . *Refert enim* , *quod posteaquam sæculo renuntiasset* , *& ad Deum fuisset conversus* , *amore tamen sæcularium librorum valde teneretur* , *nec facile posset tali carere de-* „ *siderio* , *Et pro hoc subito* , *inquit* , „ *raptus in spiritu* , *ad tribunal Judicis* „ *pertrahor* , *ubi tantum luminis & tan-* „ *tum erat ex circumstantium claritate* „ *fulgoris* , *ut projectus in terram* , *sur-* „ *sum aspicere non auderem* . *Interroga-* B „ *tus* * *conditionem* , *Christianum me es-* „ *se respondi*. *Et ille* , *qui præsidebat* , „ *Mentiris ait* , *Ciceronianus es* , *non* „ *Christianus* ; *ubi thesaurus tuus est* , „ *ibi & cor tuum* . *Illico obmutui* , *&* „ *inter verbera* (* *jam enim cædi me* „ *jusserat*) *conscientiæ magis igne tor-* „ *quebar* . *Clamare tamen cepi*, *& eju-* „ *lans dicere* , *Miserere mei* , *Domine* , „ *miserere mei*. *Hæc vox inter flagella re-* „ *sonabat* . *Tandem ad præsidentis ge-* C „ *nua provoluti* , *qui* * *adstabant* , *pre-* „ *cabantur* , *ut veniam tribueret adole-* „ *scentiæ* , *& errori locum pœnitentiæ* „ *commodaret* , *exacturus deinde crucia-* „ *tum*, *si Gentilium* [b] *literarum libros ali-* „ *quando legissem* . *Ego qui tanto con-* „ *strictus articulo* , *vellem etiam majora* „ *promittere* , *dejerare cepi* , *& nomen* „ *ejus obtestans dicere* , *Domine* , *si un-* „ *quam habuero codices sæculares* , [c] *aut* „ *si legero* , *te negavi* . *In hæc verba* D „ *dimissus* , *revertor* , *inquit*, *ad Supe-* „ *ros* .

[a] [* al. *de conditione*] [* al. *num cædi*] [* al. *astiterant*] [b] [c]

7. *Audisti quam novum* , *quam* [d] *horrificum juramenti sui exposuerit genus* ? *Residente in tribunalibus judice* [e] *Domino Jesu Christo*, *assistentibus Angelis* , *& intercedentibus pro se*, *inter verbera & cruciatus jurat se sæculares libros nec habiturum unquam* , *nec lecturum* . *Relegantur nunc* , *quæso*, *quæ scribit*, *si una ejus Operis pagina est*, *quæ non eum iterum Ciceronianum pronuntiet* , *ubi non* E *dicat* : sed Tullius noster , sed Flaccus noster,* sed Maro . *Jam vero Chrysippum & Aristidem* , *Empedoclem* , *& cætera Græcorum auctorum nomina* , *ut doctus videatur* , *& plurimæ lectionis*, *tanquam*

[Urget idem argumentum] [d] [e] [* al. &]

[a] Hactenus obtinuit *honorificis* , pro quo rescribi placuit ex cod. Guarneriano *horrificis*, veriore sensu & magis congruente. Eadem initio subsequentis lectionis emendatio recurret.

[b] Tacet Guarnerian. ms. *literarum*.

[c] Atque heic tacet *aut* voculam . Porro ipsum confer S. Patrem in Apologia III. num. 32. ubi hanc ab se calumniam perjurii repellit , seque non nisi per somnium jurasse profitetur.

[d] Rescripsimus heic quoque codicis Guarneriani auctoritate *horrificum* pro *honorificum*, quod vulgati antea libri perperam, nec satis congruo intellectu, præferre visi sunt. Recole & superiorem adnotationem *a*.

[e] Tacet ms. verba *Domino Jesu* : mox econtrario plus habet, *inter verba & cruciatus positus jurat &c.*

quam fumos & nebulas lectoribus spargit. Denique inter cætera etiam Pythagoræ libros legisse se jactat, quos ne exstare quidem, eruditi homines asserunt. Sed iste ne aliqua ex parte juramentum suum de auctoribus Gentilium præteriret, etiam ea, quæ non sunt scripta, legisse se scribit. Sed in omnibus [a] *fere Opusculis suis multo plura, & prolixiora testimonia de his suis, quam de Prophetis nostris vel Apostolis ponit. Puellis * quoque & mulierculis scribens, quæ non utique nisi de nostris Scripturis ædificari & cupiunt & debent, exempla eis Flacci sui, & Tullii, vel Maronis intexit.*

Criminatur Epist. 57. ad Pammach.

8. Jam vero in illo libello, quem de Optimo genere interpretandi intitulavit, ubi præter tituli annotationem nihil optimum, sed totum pessimum est (ibi enim asseverat hæreticos illos, quibus nunc [b] *communicat, & incurrit illam sententiam Apostoli nostri, non sui, ille enim suum aut Flaccum dicit, aut Tullium, qui ait:* Qui * autem discernit, si manducat, damnatus est) *in illo ergo libello,* [c] *quod nullo genere verbum de verbo interpretari ratio sinat (quod modo ei iterum rationabile visum est) capita integra dictata ex codice Ciceronis inseruit. Nonne ipse dixerat, Quid faciet cum Psalterio „ Horatius, cum Evangeliis Maro, cum „ * Apostolo Cicero? Nonne scandalizabitur frater, si te viderit in idolio „ recumbentem? In quo utique ipse se idololatriæ reum statuit. Si enim qui viderit legentem hoc, scandalizatur: multo amplius qui scribentem. Sed quoniam qui ad idololatriam devolvitur, non plene, nec integre prophanus efficitur, nisi prius negaverit Christum: ipse Christo in faciem coram sedenti in tribunalibus, assistentibus quoque clarissimis ministeriis Angelorum, dicit: Si legero, * vel habuero Gentilium libros, te negavi. Et nunc non solum legit & habet, non solum describit & comparat; verum etiam divinis eos verbis & sermonibus Ecclesiasticæ ædificationis interserit. Res quam dico,* A *omnibus qui legunt libellos ejus, satis nota est, & teste non indiget. Sed est hominis de tam sacrilego perjurii barathro se cupientis eripere, adhibere sibi aliquod excusationis commentum, & dicere: Non modo lego, sed ea quæ in adolescentia didici, quia sum tenacis memoriæ, ita ut possim plura simul de diversis capita continuare, ipsa nunc profero. Si quis a me modo exigeret, ut probarem, si hodie antequam sol oriretur, nox fuisset in terris:* B *aut si usque ad solis occasum dies illustraverit mundum, quid aliud dicerem, nisi magis ab illo, qui dubitaret de eo, quod omnes noverant, caussas dubitationis, quam a me probationis oportere deposci? Sed in hoc licet omnes sciant esse verum* [d] *quod dicimus, & omnes intelligant: tamen quia de anima hominis res agitur, de perjurii crimine, de negationis Christi sacrilegio, non potest facilis haberi condemnatio. Nunquid illum imitabimur,* C *qui reos, nec interrogatos, nec respondentes condemnat, & non solum non respondentes, sed nec præsentes; & non solum* [e] *non præsentes, sed & mortuos; & non solum mortuos, sed & eos, quos semper ante laudaverat; & non solum eos quos laudaverat, sed & eos quos secutus fuerat, & magistros habuerat. Timeatur Domini sententia, primo illa quæ dicit:* Nolite judicare, [f] ut non judicemini: *& iterum:* Qua mensura mensi fueritis, eadem & remetietur vobis. D *Quid ergo licet ex superfluo, unum tamen proferam testem adversum eum pervalidum, & cui præscribere non * potest, ipsum iterum se & sua proferam scripta. Quamvis ergo omnes libelli ejus hoc testentur, & superflua de hoc mea videatur assertio: tamen utendum aliquo speciali testimonio est, ne minus plenum his, qui forte scripta ejus non legerunt, videatur esse quod dicimus.*

Mat. 7. 1. Luc. 6. 38.

* al. possit

Criminatur Epist. 50. ad Domnionem.

E *9. Cum libellos ejus quos adversus Jovinianum scripsit,* [g] *reprehendisset quidam; Domnioni beatæ memoriæ seni, qui sibi hoc ipsum indicaverat, iste rescribens excusat, & dicit: Nullo ge-*

a Ita ex Guarneriano mſ. antea illud *fere* postponebatur, *in omnibus opusculis suis ferre multo plura;* quod sequitur *& prolixiora*, tum & alterum pronomen *suis*, idem mſ. tacet.

b Puta Joannem Jerosolymorum Episcopum, ejusque presbyteros, quibuscum pacem inierat.

c Interserit Guarnerian. cod. *ut asserat*; tum altero ab hoc versu habet; *quomodo ei iterum &c.* quibus videtur nuperam libri περὶ Ἀρχῶν Latinam translationem abs Hieronymo adornatam suæque oppositam suggillare.

d Desideratur in mſ. *quod dicimus.*

e Deerat olim negandi particula: tum habet mſ. *nec solum mortuos, sed & eos quos semper & ante laudaverat, & eos quos secutus fuerat &c.*

f In mſ. *& non judicabimini*: tum *eadem remetietur &c.*

g Non veteres modo vulgati libri, sed & Guarnerian. mſ. præferunt *reprehendissem cuidam Domnioni*, quasi ipse Ruffinus se libros illos diceret reprehendisse. Paulo post mſ. *errare se hominem, qui omnium habuisset scientiam.* Manifesta identidem menda dissimulamus.

genere potuisse fieri se errasse, hominem, qui omnium haberet scientiam. Cum ergo enumerasset vel syllogismorum genera, vel discendi ac scribendi artes, quas videlicet ille qui * *eum reprehenderat, igno-* (* al. tac.)
„ *raret: continuo hæc subjungit: Stultus, inquit, ego, qui me putaverim hoc absque philosophis scire non posse, qui meliorem stili partem elegerim eam, quæ deleret, quam quæ scriberet. Frustra ergo Alexandri verti Commentarios, nequicquam me doctus magister per* εἰσαγωγὴν *Porphyrii introduxit ad Logicam: & ut humana contemnam, sine caussa Gregorium Nazanzenum & Didymum in Scripturis* κατηχητὰς *habui. Hic est qui Christo dixit, te negavi, si vel habuero Gentilium codices, vel legero.* (* al. εἰσαγωγῆς) *Si nihil aliud, vel de Porphyrio silere debuerat, qui specialis hostis Christi est, qui religionem Christianam quantum in se fuit, penitus subvertere conatus est scriptis suis: quem iste nunc introductorem & instructorem ad Logicam habere gloriatur. Nec argumentari potest, se ante hæc didicisse. Ante enim quam converteretur, mecum pariter & literas Græcas & linguam penitus ignorabat. Post juramentum omnia hæc, post sacramenti dati sponsionem, Sine caussa argumentamur, continuo dicetur nobis: Erras homo.* Deus non irridetur, *nec syllogismi* [a] *apud eum de Alexandri Commentariis intexuntur.* (Gal. 6. 7. a) *Ut video, frater, male tibi auspicatus es, quod introductor tuus sit Porphyrius. Quo te introduxit perfidus? Si ad illum locum ubi ipse est: ibi & fletus & stridor dentium est. Ibi enim & apostatæ & inimici Dei, fortassis & perjuri ibi habitant.*

7. *Non bonum introductorem tibi elegisti. Magis si accipis consilium meum, ad illum nos introductorem pariter convertamus, qui introducit ad Patrem, qui dixit:* Nemo [b] venit ad Patrem nisi per me. (Joan. b) *Doleo, frater, si credis, & si non credis, doleo te suspiciones alieni perjurii in antiquis & veterulis chartulis perscrutari, cum in tuo ore jugis ac sine fine perjurii inexpiabile sacrilegium perseveret. Nonne recte tibi conveniet illud dici, quod Apostolus dicit:* Tu autem qui Judæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in [c] Deo, instructus per legem, confidis teipsum ducem esse cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ veritatis in lege? (Rom. 2. 17. c) *Qui ergo doces alium, teipsum non doces? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui* * *prædicas non furandum, furaris?* (* al. dicis) *Qui abominaris idola, sacrilegium perjurii committis? Et quod est ultimum & gravissimum, numen Dei per te &* φιλονεικίαν * *tuam blasphematur inter Gentes.* (* al. contendendi libidinem)

8. *Sed transeamus jam hinc ad alterius objecti purgationem, si tamen convictum se perjurii & prævaricationis simul, perurgente etiam conscientia sua, fateatur.* (Studium eorundem Auctorum criminatur) *Alioquin si inficias eat, etiam testes quamplurimos fratrum habere possum, qui in meis cellulis manentes, in monte Oliveti quamplurimos ei Ciceronis Dialogos descripserunt, quorum & ego quaterniones, cum scriberent, frequenter in manibus tenui, & relegi, quod mercedes multo largiores, quam pro aliis scripturis solent, ab isto eis darentur, agnovi. Mihi quoque ipsi aliquando cum de Bethleem Jerosolymam venisset, & codicem secum detulisset, in quo erat unus* [d] *Dialogus Ciceronis, & idem ipse Græcus Platonis, quod dederit ipsum codicem, & aliquandiu fuerit apud me, nullo genere negare potest.* (d) *Sed quid immoror tandiu in re, quæ luce est clarior? cum ad hæc omnia quæ supra diximus, etiam illud addatur, ubi cesset omne commentum, quod in monasterio positus in Bethleem, ante non* [e] *multo adhuc tempore, partes Grammaticas exsecutus sit, & Maronem suum, Comicosque ac Lyricos & Historicos Au-* (e)

a Voculas *apud eum* mſ. tacet: tum *intexentur* pro *intexuntur* habet. Paulo inferius. *Quo te introduxit Porphyrius*, pro *perfidus*: deinde *si ad illum locum es, ubi ipse, ibi & fletus &c.* Sane *ibi pro tibi*, quod antea obtinebat, reſcribendum didicimus.

b Mſ. *Nemo vadit ad Patrem*: & paulo post, *veterulis chartis*. Quo cum & nos deinde legimus *inexpiabile sacrilegium*, pro quo minus antea bene lectum *inexplicabile &c.* quæ in sequentibus vitiose habet haud pauca prætermimus.

c In Guarnerian. mſ. *gloriaris in Domini lege*, subjungit Apostoli textus quæ heic tam in vulgatis, quam mſſ. libris desiderantur, *& noscis voluntatem ejus, & probas utiliora*. Mox iterum mſ. *confidens* pro *confidis* legit. Tum Pauli textus addit, *& noscis voluntatem ejus, & probas utiliora*, quæ fortaſſe ex hoc loco exciderunt.

d Vocula *unus* deerat. Fuerit vero qui *Protagoras* inſcribitur Dialogus Platonis a Cicerone Latine redditus, qui utinam, cum tota Ruffini criminatione, superesset.

e Guarnerian. mſ. *multum adhuc temporis*, & paulo inferius *ad addiscendum*, & *scilicet ut præcepta &c.* Errores passim obvios non moramur.

Auctores, traditis sibi ad discendum Dei timorem puerulis exponebat, scilicet & ut præceptor fieret Auctorum Gentilium quos si legisset tantummodo, Christum se negaturum juraverat.

[Origenis studium non æque malum]

9. Sed videamus quid adhuc aliud culpet. Gentilium esse dicit hæc dogmata: ecce qua sententia se ipse condemnet. Gentilium dicit dogmata, quæ ipse conscribit: labitur; sed [a] porrigenda manus est, non est nimie perurgendus. Dum enim totus in eloquentia B *volitat, & vituperationibus atque invectionibus fertur, immemor sui fit, & a ratione devolvitur. Noli, frater, temetipsum etiam in non necessariis temere condemnare. Non continuo inter Gentiles deputandus es, vel tu vel Origenes, * si, ut ipse dixisti, volentes Dei justitiam defendere, & respondere contra eos, qui vel fato vel casu cuncta moveri dicunt: & volentes ostendere * justam esse Dei providentiam, quæ moderatur* C *universa: dixisti inæqualitatis caussas unamquemque sibi animam jam ex anterioris vitæ, quam in cælestibus habuit, motibus ac sensibus comparasse; vel etiam si dixisti, bonæ illi & incommutabili ac simplici naturæ Trinitatis convenire, ut omnem creaturam suam in fine omnium restituat in hoc quod ex initio creata est, & post longa & spatiis sæculorum exæquata supplicia, quæ Deus non tam irascentis quam curantis* D *affectu infert [b] unicuique, quippe qui commonitionis caret vitio, & medentis & curantis vice finem statuat aliquando pœnarum. Hæc ergo quam vera dixeritis, Deus viderit; tamen impietatis non multum mihi continere videntur in Deum, nec Gentilitatis aliquid, maxime si hac mente dicitis, quavis ratione Dei scilicet justitiam defendere cupientes.*

[* al. sed]
[* al. justissimam]

[Quod Paulam Dei socrum dixerit.]

10. Pro his ergo noli te satis conturbare, neque teipsum superfluo aut pœnitentiæ subjicias, aut condemnationi. E *Sed illud est revera, unde te defendere, aut excusare non possumus, * quod non solum gentiliter, verum & super omnem gentilitatem, imo impietatem a te dictum probatur, quod in hoc ipso libello, cujus superius fecimus mentionem, Deum socrum habere dixisti. Et quid tam [c] impium vel profanum a quoquam Gentilium Poetarum saltem dici potuit? Stultum est enim si requiram de te, ubi hoc in Scripturis sanctis legeris. Quæro si vel Flaccus tuus, aut Maro, si Plautus, [d] aut Terentius, certe si vel Satyricus quis inter omnia spurca sua & impudica istud nefas in Deum ex suo ore protulerit. Fefellit te credo illa res & decepit, quod puella ad quam sermo [e] Dei fiebat, sponsa Christi dicebatur: ut propterea etiam matrem carnalem, socrum Dei appellandam putares. Et nesciebas quod hæc non secundum carnis ordinem dicuntur, sed secundum spiritus gratiam. Sponsa enim ex eo appellatur, quod sermo Dei quasi sacrato quodam connubio jungatur animæ humanæ. Si autem tali conjunctione etiam mater puellæ Christo per fidem * sociatur, rectius etiam ipsam sponsam Christi, quam socrum Dei appellare potuisses. * Nunc restat tibi, ut & patrem puellæ, socerum Dei dicas, & sorores ejus, cognatas: etiam puellam nurum Dei pronunties. Sic dum totus Plautinæ & Tullianæ cupis eloquentiæ sectator videri, oblitus es, quomodo Apostolus omnem Ecclesiam, id est, parentes cum liberis, * matrem cum filiabus, cum sororibus fratres omnes simul unam nominet virginem, vel sponsam, dicens:* Statui autem hoc ipsum omnes vos uni viro virginem castam exhibere Christo. *Sed tu dum non Paulum, sed Porphyrium introductorem te [f] habere gloriaris, ipsum Porphyrium sequendo, qui adversum Christum, & adversum Deum libros impios ac sacrilegos scripsit, & ab ipso, ut ais, introductus in istud blasphemiæ barathrum decidisti.*

[* al. quia]
[Epist. 22. ad Eustoch.]
[* al. sacratur]
[* al. Nam]
[* al. matre]
[2. Cor. 11. 2.]

[Propterea pœnitentiam illum debere agere]

11. Quod si vere pro maledictis tuis vis agere pœnitentiam, si non irrides ista dicendo, si non mente φιλόνεικος & contentiosius propter hoc solum etiam te

a Idem tametsi vitiose: *sed prob corrigenda manus est: non est in me perurgendus.* Tacet paulo post *frater*.

b Male iterum in Guarneriano ms. sed ita tamen describi ut præstet, *infe·t unicuique commotionem, quippe qui caret hoc vitio, quam medentis & causantis finem statuat*, ex quibus siquid possit boni excudi, periclitare. Equidem *commotionis* pro *commonitionis* malim rescribi.

c Vetus edit. cum Guarneriano ms. *tam impurum, vel prophanum*. Mox idem *a quoquam Ge·t·lium Poeta*. Vide quæ obiter in S. Doctoris gratiam ad eum locum Epistolæ num. 20. nobis adnotata sunt.

d Quod heic in vulgatis antea superfluo add·batur *Comicus* nomen, codicis Guarneriani auctoritate hinc amovimus.

e Atque heic *Dei* nomen rectius cod. Guarnerian. tacet: quod & malim expungi.

f Addit Guarnerian. ms. *ad Logicam*.

*te infamare non refugis, dummodo alium decolores: si non arte, sed fide dictorum tuorum pœnitudinem * egeris, pro hac tam gravi turpique blasphemia age pœnitentiam. [a] hinc enim in Deum blasphemasti. Nam de creaturis aliquid dicere & errare, maxime si non contumeliæ voto, sed dum justitiam Dei, ut dicis, cupit asserere, quis effluat, non est nimis exsecrabile commissum. In cælum tendere os, grave est. Injustitiam vel contumeliam in excelsum loqui, [b] perniciosum est. Hoc lugeatur quod difficile curatur. Nam quis est qui cum morbo regio laboret, & de ipso capite, & vultu ac vita periclitetur, magnopere clamet, quod non leve * [c] παρωνύχιον pedis, aut perfacilis ungulæ suæ offensa curetur?*

* al. geris

Magistros ejus suggillat, suos laudat.

12. *Illud autem minimum quidem est, & responsione vix dignum, quod enumerans doctores suos, quos se de synagoga dicit esse [d] mercatum, stimulans nos, subjungit: Neque enim, inquit, ipse me docui, sicut quidam; nos sine dubio intuens, in quos omne ab initio lacerationis suæ pondus invexit. Et miror hoc [e] eum dicere voluisse, cum majorem in me & veriorem haberet obtrectandi materiam, quod magis inter multos & præclaros magistros diu moratus, nihil dignum eorum, vel magisterio, vel institutionibus habeam. Cæterum iste qui in tota vita sua non totos triginta dies Alexandriæ, ubi erat, Didymus commoratus est, per totos pene libellos suos longe lateque se jactat, Didymi videntis esse discipulum, & καθηγητήν, [f] id est* præceptorem, *in Scrypturis sanctis habuisse Didymum. Et omnis ista jactantia in uno mense quæsita est. Ego qui sex annis Dei caussa commoratus sum, & iterum post intervallum [g] aliquod, aliis duobus, ubi Didymus, de quo tu solo te jactas, & ubi alii nihilominus illo non inferiores, quos tu ne facie tenus quidem nosti, Serapion, & Menites, viri natura & moribus & eruditione germani: ubi Paulus senex Petri Martyris discipulus: & ut ad eremi magistros veniam, quibus & attentius & frequentius vacabamus, ubi Macarius Antonii discipulus & alter Macarius, & Isidorus, & [h] Pambas, omnes amici Dei, qui nos hæc docebant, quæ ipsi a Deo discebant: quantam ego, si hoc ita deceret, aut expediret, de his omnibus habere jactantiæ materiam possem? Sed erubesco, hæc etiam retexens, dum volo tibi ostendere, non, ut tu dicis, nostro ingenio magistros, sed quod plus doleo, magistris defuisse magis ingenium nostrum. Verum quid stultus ego sanctos enumero Christianos viros? Non propter istos dicit, quia ipsi nos docuimus, sed quia [i] Bar-*

a Vacat in Guarnetiano pro voculis duabus *hinc etiam* plusquam unius versus lacuna; ipsa orationis series plus aliquid excidisse hinc indicat.

b Plus habet ms. *contumeliosum est & perniciosum*.

c In ms. Latinis literis *paranith tum*; male.

d Ita ms. antea minus bene erat *mercatos*.

e Ms. *hoc non dicere voluisse*.

f Verba, *idest*, *præceptorem*, quæ in vulgatis subjungebantur, in ms. reticentur, nosque tum ejus auctoritate, tum quod ab alio quam Ruffini calamo profecta omnino viderentur, expunximus.

g Digna cumprimis, quæ accuratius explicetur hæc est codicis Guarneriani lectio, quam nos restituimus, *iterum post intervallum aliquod, aliis duobus*, pro qua hactenus in vulgatis libris obtinuit, *post intervallum aliquod aliis diebus*. Res enimvero narratur haud parum ab recepta vulgo opinione diversa, nec sane parum nostra interest scire, num annis revera duobus, an diebus tantum aliquot Alexandriæ demoratus sit Ruffinus, quum eo iterum advenit. Ut autem paucis absolvam unice hæc vera visa est codicis ms. lectio. Quid enim dies aliquot in secundo adventu memorasset Auctor, eorumque haberi rationem voluisset, cum in primo solidos jam sex annos abs se ibi transactos dixisset, ad quam temporis summam levissima illa nec ferme notatu digna dierum accessio videatur? Quid quod *aliis* dicit, quo pronomine respectum ad superiora omnino habet? superius autem annos nominavit, non dies. Re etiam vera si dies, non annos, dicere voluisset, nequaquam addidisset *aliis*, sed *aliquot diebus* dumtaxat scripsisset. Indicio hoc autem est manifesto, non *aliquot* scriptum ab eo fuisse, sed *aliquod*: scilicet *intervallum*, ad quod etiam referri pronomen ipsum, res clamat. Nam & *intervallum* ἁπλῶς absque ulla quanti temporis significatione dicere, incongruum est, & hoc maxime loco abs Ruffini res suas enarrantis ingenio alienum. Historiam quod spectat, tametsi qui de Ruffini gestis recentiores scripserunt, atque ipse Fontaninus in Vita, nonnisi dies illos aliquot, decepti vulgata lectione, supputent; nihil est tamen, quod vetustiorum rationibus adversetur, aut cum eorum testimoniis difficile componi possit. In confesso est, bis fuisse Auctorem Alexandriæ; nec de primo ejus incolatu ab anno 372. ad 377. est ferme qui dubitet. Alterum colligere licet ex Hieronymo Apolog. lib. III. ubi *postquam Theophilus Episcopus factus est, Alexandriæ non fuisse* Ruffinum tradit. Theophilus autem a die XX. Julii anni 385. sedere capit. Post illud igitur *aliquod intervallum*, unius puta alteriusve anni, sive 379. plus minus, & ante quem diximus anni 385. terminum eo iterum advenit, & biennio demoratus est. Possent & demonstrari propius suisque numeris duo ipsi anni ex Palladii testimonio in Lausiaca cap. X. ubi de Melania Ruffini comite, & Pambonis obitu loquitur; sed doctorum tunc esset criticorum objectis satisfaciendum, quod per Notarum angustias non licet. Satis proposito est, quod optime convenit rerum series. Unum addere placet ex ipsa indole, ut ita dicam codicis Guarneriani, qui cum omnibus fere locis, quibus a recepta lectione dissentit, peccet, exaratum se prodit ab imperito Antiquario, qui hanc multo concinniorem lectionem, nisi in eo quo describebat vetusto exemplari reperisset, de suo ipse substituere omnino non valuisset.

h Ms. *Parrabas*, male; nam & pro *Barraba* in sequentibus continuo *Parraban* vocat: aliis *Pambo* dicitur.

i Hieronymus *Baraninam* nominat Epist. LXXXIV. & in Apologia sua acriter Ruffinum castigat, quasi nomen malitiose corruperit ad creandam invidiam.

A *Barrabam ejus de Synagoga magistrum non suscepimus, & per* εἰσαγωγὴν *Porphyrii, ad Logicam non sumus introducti. Ignosce mihi pro hoc quod malui ante imperitus & indoctus* [a] *videri, quam Barrabæ discipulus dici. Proposito etiam Christo simul & Barraba, ego quasi imperitus Christum elegi. Tu, ut video cum illis clamas qui dicunt*: Non hunc, sed Barrabam. *Nam Porphyrius tuus, dic quæso, quid te docuit, qui adversum Christianos, & adversum religionem nostram blasphemiæ volumina conscripsit? Quid te isti in quibus tantum te jactas, unus ab idolis dæmonum, & alius* [b] *de Synagoga, ut dicis Satanæ magistri docuerunt boni? Nihil video nisi hoc quod & ipsi noverant. Nam Porphyrius te docuit de Christianis male loqui, concidere virgines, continentes, Diaconos, Presbyteros, & omnem prorsus Christianorum gradum & ordinem libellis editis infamare. Ille vero de Synagoga Barrabas tuus pro Christo electus, docuit te resurrectionem carnis, non in virtute, sed in fragilitate sperare: literæ occidentis amicum fieri, & inimicum spiritus vivificantis. Et alia quædam secretiora, quæ si res poposcerit, postmodum proferentur in tempore.*

Joan. 18. 40.

Quot locis Origenem laudaverit.

13. *Sed quid in longum sermo producitur? Conviciis ejus & injuriis non respondeamus, lacerationibus ejus, ad quod opus quotidie stilum ejus Porphyrius exacuit, non obviemus. Ad hoc enim Jesus noster, non Barrabas magister, silere nos docuit. Ad illud veniamus, ut ostendatur quam vera sunt, quæ vel pro sua excusatione, vel pro nostra accusatione conscripsit. Ait* [c] *duas esse solas Præfatiunculas suas, in quibus laudare visus est Origenem: in eo tamen interpretationis opere eum laudaverit, in quo nihil omnino dogmaticum, nihil de fide dictum sit, & quod penitus in his quæ ejus ipse interpretatus est, nihil tale inferatur, quale nunc ad Synagogæ gratiam, non ad Christianorum ædificationem reprehendit. Et quamvis ei sufficere ad silentium agendum debeat, quod ea in alienis literis culpat, quæ proferuntur ex suis: tamen & in hoc quam verum dixerit, videamus. Ex Præfatione interpretationum in Ezechiele, quatuordecim Homiliis, sive Oratiunculis Origenis, scribens cuidam Vincentio:* „ *Magnum est, inquit,* [d] *mi amice, quod postulas ut Origenem faciam Latinum, & hominem juxta Didymi videntis sententiam, alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum etiam Romanis auribus donem. Et post aliquanta: Et illud, inquit, breviter admonens, ut scias, Origenis opuscula in omnem Scripturam esse triplicia. Primum ejus opuscula* Excerpta *sunt, quæ Græce* σχόλια *nuncupantur, in quibus ea quæ sibi videbantur obscura,* [e] *aut quæ habere aliquid difficultatis, summatim breviterque perstrinxit. Secundum* ὁμιλητικὸν *genus, de quo & præsens interpretatio est. Tertium quod scripsit ipse* τόμους, *nos* volumina *possumus nuncupare, in quo opere tota ingenii sui vela spirantibus ventis dedit: & recedens a terra, in medium pelagus aufugit. Scio te cupere, ut omne genus transferam dictionis: præmisi causam, cur facere non possem: hoc tamen spondeo, quia si, orante te, Jesus reddiderit sanitatem, non dicam cuncta, quia hoc dixisse temerarium est, sed permulta sim translaturus, ea lege quam tibi sæpe constitui, ut ego vocem præbeam, tu notarium.*

Ex præf. de Cant. Cantic.

14. *Item de Canticis Canticorum Præfatio: Beatissimo Papæ Damaso.* „ *Origenes cum in cæteris libris omnes vicerit, in Cantico Canticorum ipse se vicit. Nam undecim voluminibus* [f] *explicitis, quæ ad viginti usque versuum millia pene perveniunt, primum Septuaginta interpretes, deinde Aquilam, Symmachum, Theodotionem, & ad extremum Quintam editionem, quam in* [g] *Actio littore invenisse se scribit,* „ *ita*

[a] Ferme rectius in ms. *indoctus audire*, tum *Proposito enim & Christo & Barraba*.
[b] Vitiose Martian. *de Satana magistris &c.*
[c] Pro *duas* ms. habet *enim*. Et sane *duas* modo dici Præfationes Hieronymi, ex ipsiusmet sensu, & Ruffini censura, favoris in Origenem suspicione laborare, par minime est credi. Neque adeo ita Ruffinus scripserit, apud quem vel *enim*, quemadmodum habet in ms. reponendum est, vel *duas* nomen penitus inducendum.
[d] Hieronymianus ipse textus *quidem* pro *mi* habet.
[e] Ibidem uno verbo *atque*. Ms. Græca verba Latinis literis exhibet. Mox præfert *de quo præsens interpretatio*: textus Hieron. *& præsens ejus interpretatio*.
[f] Alibi *explicatis*: tum ex ipsa Præfatione ad mss. exacta legimus *pene perveniunt*, cum in vulgatis, atque ipso Guarneriano ms. tantum haberetur *pervenerunt*.
[g] Lectum olim *Actæo*: Guarnerian. ms. *Actio*. Paulo post voculas *vel inde* ex eadem Præfat. & mss. suffecimus, & leviora alia emendamus.

„ ita magnifice aperteque disseruit, ut vel inde mihi videatur in eo completum esse quod dicitur: Introduxit me rex in cubiculum suum. Itaque illo opere prætermisso, quia ingentis est otii, laboris & sumtuum, [a] tantas res, tam dignum opus in Latinum transferre sermonem, hos duos Tractatus quos in morem quotidiani eloquii parvulis adhuc lactentibusque composuit, fideliter magis quam ornate interpretatus sum, gustum tibi sensuum ejus, non cibum [b] offerens: ut animadvertas, quanti sint illa existimanda, quæ magna sunt, cum sic possint placere, quæ parva sunt.

Ex Præf. in Michæam.

15. Item ex Præfatione Commentarii in Michæam, scripta ad Paulam & Eustochium, post aliquanta: „ Nam quod dicunt Origenis me volumina compilare, & contaminare non decere scripta Veterum, quod illi maledictum vehemens existimant, eam laudem ego duco maximam, cum illos imitari volo, qui cunctis prudentibus & * nobis placent.

* al. vobis.

Ex Præf. in Libr Nomin. Hebraic.

16. Item ex Præfatione interpretationis Hebraicorum Nominum: post aliquanta, ita dicit: „ At ne forte consummato ædificio, quasi extrema deesset manus, novi Testamenti verba & nomina interpretatus sum, imitari volens Origenem ex parte, quem post * Apostolos Ecclesiarum magistrum, nemo, [c] nisi imperitus, negat. Inter cætera enim ingenii sui præclara monimenta, etiam in hoc laboravit, ut quod Philo quasi Judæus omiserat, hic ut Christianus impleret.

* al. Apostolum.

Ex Epist. 34. ad Eamdem.

17. Item de Epistola ad Marcellam: „ Ambrosius, quo chartas, sumtus, notarios ministrante, tam innumerabiles libros vere Adamantius noster & Chalcenterus explicuit, in quadam Epistola, quam ad eundem de Athenis scripserat, refert nunquam se cibos, [d] Origene præsente, sine lectione sumsisse, nunquam inisse somnum, nisi unus e fratribus sacris Literis personaret. Hoc diebus egisse vel noctibus, ut & lectio orationem susciperet, & oratio lectionem.

Ex Epist. 34 ad Eamdem.

18. Item ex alia Epistola ad Marcellam. Beatus Pamphylus Martyr, cujus vitam Eusebius Cæsariensis [e] Episcopus tribus ferme voluminibus explicuit; cum Demetrium Phalereum & Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio vellet æquare, imaginesque ingeniorum, quæ vera sunt & æterna monimenta, toto orbe perquireret: tunc [f] omnes maxime Origenis libros impensius prosecutus, Cæsariensi Ecclesiæ dedicavit. Quam Bibliothecam ex parte corruptam Acatius, dehinc Euzoius, qui ejusdem Ecclesiæ Sacerdotes fuerunt, in membranis instaurare conati sunt. Hic cum multa repererit, & inventorum nobis indicem reliquerit, contesimi vicesimi sexti Psalmi Commentarium, & Phe literæ Tractatum, ex eo quod non * inscripsit, confessus est non repertum. Non quod talis tantusque vir, [g] Adamantium dicimus, aliquid præterierit: sed quod negligentia posterorum ad nostram usque memoriam non durarit.

* al. scripsit.

Quæ urget verba.

19. Sed fortasse dices mihi: Quid superfluis reples paginas? Nunquid & ille dicit criminis [h] esse nominari Origenem, aut ingenii ei laudem dari? Si prædicatur talis ac tantus vir, eo magis, si qua sunt illius, in quibus aut apostolicus vir, aut Ecclesiæ magister dicitur, ut in superioribus ipse profert: aut si quid tale est quod fidem ejus, non ingenium solum commendare videatur. Hoc quidem faciam, tamen idcirco [i] hæc protuli, ubi eum talem ac tantum virum dicit, quia in ea Præfatiuncula, ubi eum dicit Apostolum, vel Prophetam defendi, vel usque ad cælum ferri: hunc puto sermo-

[a] In Hieronymiano textu *tamque dignum opus*, ubi mſ. Reginæ Succorum, *tamque dignas, in Latinum &c.* Heic Guarnerianus fortasse cæteris verius, *tam digne in Latinum &c.*

[b] Interseſit mſ. *ejus*, tum habet *quanta sint illa æstimanda*: Vetus editio *quantum sint*, Martianæus, *quam sunt &c.*

[c] In Guarnerian. mſ. *nisi sit imperitus &c.*

[d] Vetus editio perperam, *nisi Origene præsente in lectione*, sed & mſ. Guarnerian. *in lectione* pro *sine lectione* habet, qui & mox, *nunquam venisse somnum, ubi unus &c.* denique, *ut lectio orationem susceperit.*

[e] Ex mſ. atque ipso Hieronymianæ Epistolæ textu addidimus *Episcopus* nomen, quod in ante vulgatis desiderabatur.

[f] Idem mſ. *tum omnes maxime*: Epistolæ textus, *tunc vel maxime*. Paulo post pari consensu *Bibliothecam* tacet liber uterque.

[g] In mſ. *tantusque vir Adamantius omnes alios præterierit*: in fine *duravit* pro *durarit*.

[h] Perperam interserit mſ. *reum*, ut & mox *ejus* habet pro *ei*. Tum vetus editio, *sed dicatur talis &c.* mſ. *Si dicatur*, & *vir*, *magis si qua sunt in quibus &c.* denique *Ecclesia Dei magister, ut in superioribus ipse profert, vel si &c.*

[i] Mſ. *idcirco etiam hæc protuli*: tum altero ab hoc versu *in mea Præfatiuncula* pro *in ea &c.* ex quo utique si subsequentis contextus refigere voculam unam aut alteram liceret, concinnior elici sententia posset & verior. mſ. *pro quibus in te hoc tantum & ignis.*

monem laudis ejus inscriptum. Et sicubi forte scientiam ejus laudavimus, tales sunt omnes meæ in illum laudes, pro quibus hic tantum in te ignis accendit, quas de suis scriptis nec imputari sibi dignum ducit. Verum quia non dignatur æqualem nobiscum personam habere in judicio, & nos quidem etiam ex suspicionibus [a] *condemnat: ipse vero neque ex chirographis suis teneri vult, nec putat in caussa observare Scripturæ sanctæ debere sententiam, quæ jubet absque personarum acceptione judicari: non ut æquitas, sed ut ipse vult, ita satisfaciamus pro nobis. Ait enim, Tu si interpretatus es Origenem, culpandus es: ego etiam si eadem dixi, pro pro quibus ille culpatur, bene feci, & legi debent & teneri. Tu si laudasti ingenium ejus, vel scientiam,* [b] *reus es: ego si ingenium laudavi, nihil est.*

Ex Epist. 33. ad Paulam.

20. *Sed profer, inquit, ubi eum ita laudaverim, ut fidem ejus excusarem. Non æque quidem: sed quocunque duxeris sequar. Libellum quemdam scribens, comprehendere quasi indiculo quodam voluit, quanta apud Latinos Varro scripserit, & quanta apud nostros Origenes in Græcis, in quo ita ,, ait, Marcum Terentium Varronem ,, miratur antiquitas, quod apud Latinos ,, tam innumerabiles libros scripserit. ,, Græci Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, ,, quantos quivis nostrum alienos sua manu describere non possit. Et quia nunc ,, otiosum est apud Latinos Græcorum voluminum indicem texere, de eo qui ,, Latine scripsit aliqua commemorabo, ,, ut intelligamus nos Epimenidis dormire somnum, & studium quod illi posuerunt in eruditione sæcularium* [c] *scripturarum, nos in congregandis opibus ,, ponere. Scripsit itaque Varro quadraginta quinque libros Antiquitatum, quatuor de Vita populi Romani. Et cum ,, enumerasset per singula omnia quæ Varro scripsit, addidit post hæc: Quorsum ,, Varroni & Chalcenteri mentio facta sit ,, quæritis, videlicet ut ad Adamantium* [d] *nostrumque Chalcenterum veniamus, ,, qui tanto studio in sanctarum Scripturarum labore sudavit, ut juste Adamantii nomen acceperit. Vultis noscere ,, quanta ingenii sui reliquerit monimenta? sequens titulus ostendit. Scripsit ,, in Genesim libros tredecim: Mysticarum Homiliarum libros duos: In Exodo ,, Excerpta, in Levitico Excerpta. Et ,, post multa. Item, inquit, Monobiblia:* [e] περὶ Ἀρχῶν *libros quatuor, de ,, Resurrectione libros duos, & alios de ,, Resurrectione Dialogos duos, & cum ,, enumerasset omnia ejus Opuscula, secundum indiculi fidem addidit & dicit, Videtisne & Græcos pariter & Latinos ** unius labore superatos? Quis enim umquam tanta legere potuit, quanta ipse ,, conscripsit? * Pro hoc sudore quid accepit* [f] *præmii? Damnatur a Demetrio ,, Episcopo, exceptis Palæstinæ & Arabiæ & Phœnicis, atque Achajæ Sacerdotibus: in damnationem ejus consentit urbs Roma. Ipsa contra hunc cogit Senatum, non propter dogmatum ,, novitatem, non propter hæresim, ut ,, nunc adversum* [g] *eum rabidi canes simulant, sed quia gloriam eloquentiæ ejus & scientiæ ferre non poterant, & ,, illo dicente, omnes muti putabantur. ,, Hæc quare scripserim & ad pauperis ,, lucernæ igniculum, cito sermone,* [h] *,, sed non cauto dictaverim, potestis intelligere, si Epicuros & Aristippos cogitetis.*

* al. h. jus

* al. Porro.

21. *Si quis tibi* [i] *tunc quæso cum ista ad pauperis, ut ais, lucernæ igniculum, cito sed non cauto sermone dictares, adstitisset Propheta, & * clamasset, o scriptor, cohibe hanc vocem, reprime stilum, erit enim tempus & non multo post, cum tu schisma ab Ecclesia facies,*

i Quod incaute scripserit

* al. exclamasset.

[a] Vetus editio addit *solis*, iterque habet mſ. minore numero *ex suspicione solum*. Mox pari cum illa consensu, & rectius quidem, *in caussa sua observari Scriptura &c.*

[b] Delevimus mſ. ope *ejus* pronomen, quod heic superfluo repetebatur, mox econtrario ejusdem mſ. & veteris editionis suffragio addidimus *ita* adverbium, quod deerat. Idem infra *traxeris* habet pro *duxeris*.

[c] Atque hoc rectius habere videtur mſ. *literarum* inquam pro *scripturarum*. Haud ita in sequentibus *Scripsit Varro igitur quadraginta &c.* tum *enumerasset per singula opera, singula quæ Varro scripsit, addit &c.*

[d] Mſ. *Adamantium nostrum, nostrumque Chalcenterum veniamus, qui tanto in sanctarum Scripturarum labore &c.* nos illud *studio*, nomen quo sine sensu laborabat, suffecimus ex ipsius Epistolæ editione. Placeret vero magis, *qui tanto in sanctarum studium Scripturarum labore sudavit*. Infra quædam alia castigamus.

[e] Idem *Monobibla. Periarchon*, reliquis librorum, qui subsequuntur, titulis prætermissis, itemque versiculis duobus insequentibus usque ad *addit* verbum.

[f] Antea *pretii* in Epistolæ etiam contextu.

[g] In mſ. *adversum me*, tum & *scientiam* pro *scientia*.

[h] Verba *sed non cauto*, quæ inferius tamen repetuntur, heic mſ. ignorat.

[i] Habet mſ. *etiam* pro *tunc*, veteres vulgati *nunc*.

cies, & ut pro ipso schismate colorem aliquem excusationis invenias, istos quos nunc omnibus mirabiles facis libros, incipies infamare, & istum quem modo Chalcenterum tuum vocas, & pro merito laudabilis laboris, ais, Adamantium nominatum, dicturus es, non tam libros ad utilitatem animæ, quam venenata dogmata conscripsisse. Hunc quem negas [a] juste a Demetrio in caussa fidei esse damnatum, & hunc quem negas pro dogmatum novitate accusatum, tu exsecrandum pro novitate dogmatum dices: & ea quæ dicis, nunc adversum eum canes rabidos simulare, hæc tu ipse simulabis. Romanum quoque senatum, ut nunc scribis, Epistolis tuis commonitoriis, juramentis, satellitibus circumvolantibus, etiam tu coges contra eum, & talem vicem pro omnibus laboribus suis Chalcentero tuo reddes. Et ideo cave hæc nunc scribere, ne cum hæc scripseris, & illa egeris, multo verius tu suis sententiis condemneris, quam ille alienis. Putasne habuisses Prophetæ illi hæc tibi dicenti fidem, & non magis illum insanum tunc, quam te in hæc venturum putasses? Sed contentio [b] hæc est, quæ nec amicis parcit, dummodo lædat inimicos. Tu vero hoc supergressus, tibi ipsi non parcis, dummodo non inimicos conficias, sed amicos.

Ex Præf. Hebraic. Quæstionum.

21. *Item ex Præfatione Hebraicarum Quæstionum post multa. De Origene autem, inquit, sileo: cujus nomen,* si parva licet componere magnis, *meo nomine * invidiosum est. Qui cum in Homiliis suis quas ad vulgus loquitur, communem editionem sequatur, in Tomis [c] Hebraica Veritate superatus, & suorum circumdatus agminibus, interdum linguæ peregrinæ quærit auxilia. Hoc unum dico, quod vellem cum iuvidia nominis ejus habere etiam scientiam Scripturaram, flocci pendens imagines umbrasque larvarum, quarum naturæ esse dicitur, terrere parvulos, & in angulis garrire tenebrosis. Verum ego jam nec mirari debeo, nec conqueri pro his quæ in me agit, qui tantis viris & talibus non pepercit. Nam & sanctæ memoriæ Ambrosium Episcopum qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus secet, in his [d] quibus nihilominus laudat Origenem, similiter ex suis Præfationibus edocebo. Præfatio de Homiliis in Lucam ad Paulam & Eustochium.* „*Ante paucos dies quorundam in Matthæum & Lucam Commentarios vos legisse dixistis, e quibus alter [e] & sensibus hebes esset, & alter in verbis luderet, in sententiis dormitaret. Quamobrem petitis, ut istiusmodi nugis contemtis, saltem [f] triginta & novem Adamantii nostri in Lucam Homilias, sicut in Græco habentur, interpreter. Molestam rem & tormento similem, alieno, ut ait Tullius, stomacho, & non suo scribere: * quam tamen idcirco nunc faciam, quia sublimiora non poscitis. Siquidem illud quod olim Romæ sancta Blæsilla efflagitaverat, ut viginti [g] sex tomos illius in Matthæum, & alios quinque in Lucam, [h] & triginta duos in Joannem, nostræ linguæ traderem, nec virium mearum, nec otii nec laboris esse perspicitis. Sed quantum apud me & auctoritas vestra & voluntas valet, prætermisi paululum Hebraicarum Quæstionum libros, ut ad arbitrium vestrum, * lucrativis operis, hæc qualiacunque sunt non mea, sed aliena dictarem; præsertim cum a sinistro * oscinem corvum audiam crocitantem, & mirum in modum de cunctarum avium ridere coloribus, cum totus ipse tenebrosus sit. Fateor itaque antequam ille objiciat. Origenem in his Tractatibus quasi puerum [i] talis*

Ex Præfat. Homil. in Lucam.

Criminatur Epist. 57. ad Pammach.

* al. invidiosius

* al. quod.

* al. lucrativi.

* al. oscinem.

a Idem tacet *juste* adverbium. In sequentibus sæpius peccat, quæ prætetimus.

b Rursum tacet ms. *hæc* voculam: mox legit, *Tu vero etiam hæc supergressus.*

c Additur in ipsius Præfationis editione, *idest, in disputatione majori*, quæ intrusa ab aliis verba videri possunt. Mox ms. *superatus* habet etiam pro *circumdatus.*

d Ms. *in his ipsis, in quibus nihilominus &c.* Tacet deinde inscriptionem, *Præfatio de Homiliis in Lucam ad Paulam & Eustochium.*

e Suppleri locum ita malim, ac legi, *alter & verbis & sensibus hebes esset, alter in verbis luderet &c.* Editio Præfationis ipsiusmet habet, *alter & sensibus hebes esset, & verbis, alter in verbis luderet &c.*

f Numerus *triginta & novem* in hujus Præfationis editionibus desideratur, omnesque adeo Origenis in Lucam Homilias abs Hieronymo eo in opere Latine explicari innuunt. Sed multo plures fuisse scriptas ab Origene, verosimillimum est: nam & postremæ sex, quas Hieron. interpretatur, respectum ad superiores non habent, exceptæque videntur a majori numero. Origenes ipse tom. 3. in Matth. quædam narrat in hisce Homiliis in Lucam scripta, quorum nulla menrio est in his, quas S. Pater interpretatur.

g Ita & cod. Guarnerianus habet. Editi vetustiores XXXVI. præferunt, quemadmodum in ejusdem Præfationis editionibus habetur. Sed utraque falsa lectio est, neque enim XXXVI. aut XXVI. sed XXV. tantum Tomos in Matth. Origenes elaboravit. Hieronymus ipse fidejussor est Præfat. Commentar. in Matth. *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis VIGINTIQUINQUE volumina, & totidem ejus Homilias.* Confer quæ lectione subsequente, ubi hæc eadem supputatio librorum in Matthæum recurrit, adnotamus.

h Olim erat *triginta novem*, sed falso: sunt etiam qui legerint *trigintaquatuor*,

i Al. *tabulis*, ut & in Guarneriano ms. Tum Præfationis editiones pleræque omnes præferunt, *luderem* pro *ludere.*

„ lis ludere. Alia sunt virilia ejus, & A
„ senectutis seria: quæ si vobis libuerit,
„ & potuero, si Dominus, ut in Lati-
„ num vertam sermonem, dederit commea-
„ tum, & prætermissum prius opus ex-
„ plevero, tunc videre poteritis, imo per
„ vos Romana lingua cognoscet, quantum
„ boni & ante nescierit, & scire nunc
„ ceperit.

Quod S. Ambrosium irriserit.

23. Ecce quæ de Origene & de Ambrosio [a] sentiat. Quod si negare voluerit hoc quod omnes sciunt, quia de sancto Ambrosio dixerit, primo ex eo convicetur, quod apud Latinos ipsius tantum, & non alterius in Lucam Commentarius fertur. Deinde scit me habere Epistolam suam, in qua hoc [b] ipsum de aliis excusans, in illum convertit suspicionem. Verum, quia Epistola illa etiam secretiora quædam continet, quæ interim modo publicari nolo ante tempus, ex aliis adhuc his similibus approbabimus. Interim Origenis libros, ut supra diximus, C in omnem admirationem extollit, & dicit, quod si eos interpretetur, Romana lingua cognoscet quantum boni & ante nescierit & scire nunc ceperit, id est, in Matthæum, inquit, viginti [c] sex libros, & in Lucam quinque, & in Joannem triginta duos. Isti sunt quos magnificat, in quibus [d] eadem prorsus omnia, sed latius & copiosius, quæ & in istis περὶ Ἀρχῶν libris, pro quibus me arguit, continentur. Quod si iste promit- D tit se istos interpretaturum, me quare pro similibus incusat? Sed quoniam polliciti sumus probaturos nos quomodo laceret virum * omnium admiratione dignum, Ambrosium Episcopum, qui non solum Mediolanensis Ecclesiæ, verum omnium Ecclesiarum columna quædam & turris inexpugnabilis fuit, unam adhuc [e] ipsius Præfationem ponemus, ex qua videatis, vel tantum virum quam fœde & indigne laceret, vel iterum quomodo Didymum usque ad cælum efferat laudibus, quem rursus usque ad inferna * demergit: vel quomodo de urbe Roma, Deo favente, capite Christianorum, ea dicat, quæ dicebantur tunc, cum Gentiles in ea populi & persecutores Principes morabantur.

* al. omni

* al. demergat.

Ex Præf. in Lib. Didymi.

24. Præfatio ad Paulinianum de
„ Spiritu Sancto: * Dum in Babylone
„ versarer, & purpuratæ meretricis es- B
„ sem colonus, & jure Quiritum vive-
„ rem, volui aliquid garrire de Spiritu
„ Sancto, & ceptum opusculum ejusdem
„ urbis Pontifici [f] dedicare. Et ecce olla
„ illa quæ in Jeremia post baculum cer-
„ nitur, a facie cepit Aquilonis ardere,
„ & Pharisæorum conclamavit senatus,
„ & nullus scriba vel fictus, sed omnis,
„ quasi indicto sibi prælio, adversum me
„ imperitiæ factio conjuravit. Illico ego
„ velut postliminio Jerosolymam sum
„ reversus, & post Romuli casam, & C
„ [g] nudorum lupercal, diversorium Ma-
„ riæ & speluncam Salvatoris aspexi.
„ Itaque, mi Pauliniane frater, quia
„ supradictus Pontifex [h] Damasus, qui
„ me ad hoc opus primus impulerat, jam
„ dormivit in Domino, tam * tuo, quam
„ venerabilium mihi, ancillarum Chri-
„ sti, Paulæ & Eustochii nunc adjutus
„ * oratu, canticum, quod cantare non
„ potui in terra aliena, hic a vobis pro-
„ vocatus in Judæa immurmuro, [i] augu- D
„ stiorem multo locum existimans, qui
„ Salvatorem mundi, quam qui fratris
„ genuit parricidam. Et ut auctorem ti-
„ tulo fatear, malui alieni operis inter-
„ pres existere, quam ut quidam faciunt,
„ quasi [k] informis cornicula, alienis me
„ coloribus adornare. Legi dudum de
„ Spiritu Sancto cujusdam libellos, &
„ juxta * Comici sententiam, ex Græcis
„ bonis Latina vidi non bona. Nihil ibi
„ dia-

* al. Cum

* al. tuus.

* al. orationibus.

* Terentii

[a] Verbum *sentiat* cod. Guarnerian. omittit.

[b] Atque heic *ipsum* pronomen idem ms. tacet. Inferius *publicare* habet pro *publicari*: tum subsequenti versu pronomen *his* reticet.

[c] Optime heic habet Guarnerian. ms. XXV. Romanis notis, quemadmodum & vetus editio sæpius laudata hoc demum loco præfert. Et sane licuisset horum auctoritate codicum veram lectionem restituere, nisi dissentirent superiore loco secum ipsi. Cæterum & satius est lectorem admonuisse, quam textum immutasse.

[d] Pronomen *eadem* ex vetere editione, & ms. Guarneriano suffecimus. Hic porro liber & rectius videtur subsequenti versu duas voculas, *quæ &* prætermittere. Inferius *inculpat* pro *incusat* legit.

[e] Iterum ferme rectius tacet idem ms. *ipsius*, pronomen, quod referri perperam ad Ambrosium posset. Ita & *Roma* nomen tacet in sequentibus. Quæ autem manifesto peccat, prætereo.

[f] Ms. *destinare*. Pro *vel fictus*, quod sequitur, diximus in notis ad ipsam Præfationem Tom. II. Hieronymian. Operum col. 105. rescribendum videri uno verbo *velificatus*. Vide nos ibi. Tum codex Guarnerianus alter, qui Periarchon libris hanc subjungit Hieronymi Præfationem, plus habet, *indicto sibi prælio doctrinarum adversum me &c.*

[g] In ea Præfat. ex mss. editorum codicum consensu legimus *ludorum*. At neque incongruum sit receptam heic lectionem retinere *nudorum*. Lupercos nudos cucurrisse, eumque exstitisse ejus lustrationis ritum, non est qui nesciat. E mss. autem Guarnerianis unus *ludorum lupercalium*, alter *ludorum lupercalia* habet.

[h] Reticet ms. unus Guarnerian. *Damasus* nomen: alter *jam dormit* habet pro *dormivit*, tum *hortatu* pro *oratu*.

[i] Vitiose Martian. post Erasm. *angustiorem* heic retinuit contra S. Doctoris mentem. Sed & ms. uterque Guarnerian. peccat.

[k] Duo Guarneriani mss. tacent *quasi*.

a ,, *dialecticum, nihil* [a] *virile atque distri-* A
,, *ctum, quod lectorem, vel ingratis in*
,, *assensum trahat, sed flaccidum totum,*
,, *molle, nitidum, atque formosum, &*
,, *exquisitis hinc inde coloribus pigmen-*
,, *tatum. Didymus vero meus * oculum* * al. *oculos*.
,, *habens sponsæ de Cantico Canticorum,*
b ,, *& illa lumina, quæ in* [b] *candentes*
,, *jam segetes sublimari Jesus præcipit,*
,, *procul altius intuetur, & antiquum no-*
,, *bis morem reddit, ut Videns vocetur*
,, *Propheta. Certe qui hunc legerit, La-* B
,, *tinorum furta cognoscet, & contemnet*
,, *rivulos cum ceperit haurire de fontibus.*
,, *Imperitus sermone est, sed non scientia,*
,, *apostolicum virum ex ipso stilo expri-*
c ,, *mens, tam sensuum* [c] *nomine, quam*
,, *simplicitate verborum.*

Ambrosii laudes, & defensio

25. *Audistis quomodo quem ante corvum dixerat & totum tenebrosum, nunc iterum corniculam dicat, alienis se pennis vel coloribus depingentem, & quam turpiter laceret, & nihil virile dicat habere virum, qui ad Ecclesiarum Christi gloriam electus a* C *Deo est, qui in testimoniis Domini locutus est, in conspectu persecutorum regum, & non est confusus. Ambrosius sanctus de Spiritu Sancto, non solum verbis, sed & sanguine suo scripsit. Obtulit enim persecutoribus sanguinem suum, * quem in se fudit: sed a Deo ad alios adhuc reservabatur labores. * Quod etiamsi secutus est Græcos catholicos nostrorum Scriptores, &* D *aliquid de eorum scriptis præsumpsit, non continuo hæc debuit tua esse summa cura, hic labor, hoc studium, ut pro hac caussa interpretareris librum Didymi de Sancto Spiritu, ut furta illius cognoscerentur, qui fortassis etiam necessitatem scribendi passus est, ut insanientibus tunc hæreticis responderet. Hæc est * Christiana modestia? Sic monita servamus Apostoli dicentis,* Nihil per contentionem, E neque per inanem gloriam? *Deinde * quomodo, ut * iterum eadem repetam,*

* al. *quod*

* al. *Qui*

* al. *Christiani*.

Philip. 2. 3.

* al. *quæro*.

* al. *intantum*.

tu qui prædicas non furandum, furaris? Paulo ante interpretationem Micheæ objectum tibi dicebas, quasi Origenis dicta furareris. Tu furtum quidem non negasti, sed ais, Quod
,, *mihi illi maledictum vehemens existi-*
,, *mant, hoc ego laudem duco maxi-*
,, *mam, cum illum imitari volo, qui*
,, *cunctis prudentibus & * nobis placet.* * al. *vobis*.
Tua furta laudem tibi præstant maximam: alios furta sua apud te corvos & corniculas faciunt. Si tu Origenem, quem alterum post Apostolos dicis, recte facis imitari, quid concidis eum, qui secutus est Didymum, quem nihilominus & Prophetam nominas & Apostolicum virum designas? Si ergo neque tanto ac tali viro Ambrosio pepercisti, & eum quem alterum post Apostolos scribis, atque omnibus placere prudentibus, ac mille aliis laudibus, non duobus, ut dicis, sed [d] *innumeris scri-* d
*ptis tuis usque ad cælum extulisti, rursum hæreticum, quem ante Apostolum facis: & Didymum ipsum hunc, quem nunc Prophetam videntem, & oculum habentem sponsæ de Cantico Canticorum, & Apostolicum virum sensuum nomine designas, iterum eum perversum doctorem criminaris, & inter hæreticorum consortia tua censoria, ut ais, virgula segregas: quam virgulam a quo acceperis nescio: nam Petrum semel scimus claves a Christo accepisse, istas modo censorias virgulas * qui spiritus erogat, tu vide-* al. *quis*
*ris; si * inquam istos omnes, quos tuo* al. *inique*
ore laudasti, tuo ore rursum condemnas, quid ego ad istos pulex de me conquerar, si me nunc laceres, quem & in Epistolis tuis ante laudaveras, & in Chronicis tuis [e] *Florentio & Bonoso, pro vi-* e
tæ, ut ais, nobilitate conjunxeras?

25. *Etiam nec illud ejus admirabile factum silendum est, ne pudorem incutiamus audientibus, quod Marcellini Consulis* [f] *neptem, quam Romanæ nobilitatis primam, parvulo filio Ro-* f
mæ

Quod de Melania testimonium Chronicis inseruerit.

[a] Alter Guarnerian. *nihil utile, atque quod lectorem ad sensum trahat*. Infra uterque *exquisitis hinc inde odoribus pigmentatum*.

[b] Idem mss. *in cadentes jam segetes*.

[c] Denuo alter Guarnerian. *tam suo nomine*. Nos olim in hujusmet Præfationis Hieronymianæ editione reposuimus *lumine* ex antiquis libris. Recole tamen quæ de illa lectione ibi diximus. Porro S. Ambrosium non esse, quem Hieronymus sub corniculæ nomine irrideat, ut Ruffinus contendit, ex eo facile probatur, quod sanctissimum Episcopum S.Doctor maximi continuo fecerit, ac passim nominet honoris caussa, & laudet. Vide quæ in eum locum adnotamus.

[d] Fortasse verius antiqua edit. *universis*. Tertio ab hoc versu *hunc* pronomen addidimus ex mss. utpote demonstrationi, quam Ruffinus intendit, percommodum.

[e] Ad an. 381. *Florentius, Bonosus, & Ruffinus insignes Monachi habentur*. Sed & ms. Guarnerian. *Florentino* heic habet pro *Florentio*.

[f] Imo *filiam* dicunt codices Hieronymiani: potuit vero & nepotis & filia appellari, quod alterum Consulem Marcellinum avum habuerit, alterum patrem, ut Pontacus notat. Cæterum, ut non facile crediderim Ruffino, nihil non intentanti in Hieronymum, insigne illud de Melania testimonium durat, atque in Mss. editisque Chronici codicibus reperitur: *Melania nobilissima mulierum Romanarum, & Marcellini quondam Consulis filia, unico, Prætore tunc*

*mæ derelicto, Jerosolymam petiisse, & ibi ob insigne meritum virtutis Teclam nominatam, in ipsis Chronicis suis scripserat: post id de exemplaribus suis erasit, cum actus suos vidisset districtioris disciplinæ feminæ displicere. Compellimur quidem plura adhuc de scriptis ejus congregare, ut agnoscatur, quam verum sit & hoc quod scribit, quod in suis duabus tantum Præfatiunculis Origenis meminerit, * in his non fidem ejus, sed ingenium, non dogmatisten eum, sed interpretem laudans. Adhibui* [a] *interim decem.*

* al. & hoc

Quod ipsius Hieron. exemplo mala sustulerit.

26. *Sed ne dilatari nimis sermonem, onerosum sit, sufficiant interim hæc, in quibus eum & quasi Apostolum laudat, & quasi Ecclesiarum magistrum: & quia non pro fide, * non pro dogmatum novitate, ut rabidi nunc canes simulant, adversum eum moveatur ordo Romanus: & quia ipsum sequitur, qui omnibus prudentibus & ipsi placet, & omnia illa, quæ insertæ superius ejus Præfatiunculæ contestantur. Verum hæc quoquo modo sint, quæcunque habes tu cum istis vel antiquis, vel novellis scriptoribus, sive eos tu Apostolos, sive eos* [b] *venerarios scribas, sive Prophetas eos tu, sive perversos doctores voces, ad me ista quid spectant? Tu pro his varietatibus tuis, pro contumeliis & lacerationibus bonorum, recte pœnitentiam* [c] *egeris, si tamen egeris. Mihi quare dicis, si secuti sunt errantem, sequantur correctum? Apage, absit a me. Numquam ego nec te, nec alium errantem secutus sum, sed in virtute Christi, nec te, nec alium quemquam, nisi Ecclesiam Catholicam sequar. Tu qui scripsisti talia, & secutus es eos, quos errasse credebas, qui tam indigne de Deo scripsisse convictus es, tu age pœnitentiam, si tamen putas tibi blasphemiæ crimen ignosci.*

* al. nec

Interpolationes Hieronymi.

27. *Nunquid mea aliqua proferre potes scripta similia, in quibus me vel in juventute errasse convincas? sicut tu non tam confiteris quam convinceris. Ego me interpretandi disciplina tantummodo imitatum te dixi vel secutum, sed* [d] *tamen in nullo alio, in quo etiam tibi omnem injuriam factam esse dicis, quia secutus sum, quod te videram in Homiliis secundum Lucæ Evangelium fecisse, ut* [e] *ubi de Filio Dei in Græco non recte inveneras, prætereris, in illo loco ubi dicit:* Magnificat anima mea Dominum; & exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. *Nosti quia de anima, sicubi illa, quæ solent dici, non * prætereris, sed ea adhuc etiam, ex te additis quibusdam assertionibus lucidius scripseris, ut in illo loco,* Ecce ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit infans in utero meo: *ubi dicis, quod non erat hoc principium substantiæ ejus, de tuo* [f] *addidisti,* atque naturæ. *Hæc & mille alia his similia in interpretationibus tuis, sive in his ipsis Homiliis, sive in Jeremia, vel in Isaia, maxime autem in Ezechiele subtraxisti. De fide autem, id est, de Trinitate cum in aliquantis locis aliter invenisses, quæ tibi visa sunt, prætermisisti. Hoc genus interpretandi uterque nostrum tenuit. Quod si alius culparet, tu utique respondere deberes, qui primus hoc feceras. Nunc ipse* [g] *id culpas, sine dubio, unde ipse culperis. Verbum de verbo interpretari, antea & stultum esse & malitiosum pronuntiasti. In hoc secutus sum te. Nunquid de hoc vis ut pœniteat me, quia tu modo mutasti sententiam, & ad verbum interpretatum te dicis? Si qua in fide minus ædificabant, abstulisti, ita tamen abstulisti, ut non omnia, nec in omnibus penitus amputares. Denique in Homiliis* [h] *Isaiæ, Visio Dei Filium & Spiritum Sanctum retulit. Ita tu transtulisti, adjiciens ex te, quod sen-*

* al. præterires.

tunc Urbano, filio derelicto, Jerosolymam navigavit, ubi tanto virtutum, præcipueque humilitatis fuit miraculo, ut Teclæ nomen acceperit. Videsis de recta hujus lectione loci, præter quæ adnotata nobis sunt ad Chronicum, Ruffini Vitam libro & cap. 1. numer. 5.

a Vetus edit. *Adhibui iterum decem*, ut & Guarnerian. mſ.

b Eadem *sive iterum venenarios*: ita apud Tertullianum quoque de Pudicitia cap. V. Pro *venenariis*, alii *venenarios* legunt: utrumque autem nomen perditæ fidei, & conscientiæ homines notat. Mſ. Guarnerian. illud quidem *iterum* addit, *Venerarios* tamen legit.

c Mſ. *geris* hoc & subsequenti loco, tum *dicas* pro *dicis*, & *sequantur & correptum*, denique *vel te, vel alium errantem &c.*

d Guarnerian. tacet *tamen*, & mox *esse*; tum *videam* pro *videram* legit.

e Voculam *ut* vetus editio & Guarnerianus mſ. sufficiunt.

f Olim quum illas Homilias Tom. VII. Hieronymianorum Operum excepimus, ac recognovimus, hujus additionis ne vestigium quidem nacti sumus. Quamobrem verosimile visum est, ejusmodi verba fuisse postmodum ex Hieronymianis exemplaribus sublata ad declinandam invidiam; nam falsum tanta confidentia potuisse Ruffinum æmulo suo objicere, tamque impudenter calumniam struere, nemo sibi in animum inducat.

g In mſ. *idem culpas..... unde ipse cæperis*, & inferius, *sed quia in fide minus ædificabant &c.*

h In recensione Hieronymianorum Operum, quæ Tomo IV. continentur hancce Homiliarum in Isa-

sum auctoris ad clementiorem traheret intellectum. Ais enim: [a] *Quæ sunt ista duo Seraphim? Dominus meus Jesus Christus & Spiritus Sanctus. Et ex tuo addidisti, Nec putes Trinitatis diffidere naturam, si nominum servantur officia. Hæc & ego in quamplurimis feci,* [b] *& aut desecavi, aut ad saniorem intelligentiam declinavi. Pro his me jubes agere pœnitentiam. Non puto hoc te sentire. Quod si pro his neque tibi, neque mihi pœnitendum est, pro quibus me aliis invitas ad pœnitentiam?*

Pœnitentiam pro his agendam.

28. *Scripta mea nulla exstant, in quibus error meus aliquis corrigendus sit. Tua exstant multa, quæ, ut video,* [c] *nunc secundum sententiam tuam universa damnanda sunt. Exceperas tibi Commentarios in Epistolam ad Ephesios, in quibus te* * *putaveras aliquid emendatius condidisse. Etiam* * *ipse vidisti, quam similes per omnia esse Origenis sensibus inventi sunt,* * *imo & plus aliquid, quam hoc quod damnari expostulas, continere. Et nisi ipse de his jam tibi exclusisses pœnitentiæ facultatem, dicens, Revolvite Commentarios meos in Epistolam ad Ephesios, & inde agnoscetis, quomodo Origenis dogmatibus adversatus sum, fortassis velles iterum & de his pœnitere, & in istis condemnare temetipsum, sicut & in cæteris. Tamen quantum in me est, concedo ego tibi & pro his pœnitere: sed & pro omnibus non solum, quæ locutus es, sed & quæ locuturus es, si agas pœnitentiam, bene facis. Certum est enim, quod pœnitenda sunt cuncta quæ scripseris. Quod si hinc me aliquis culpandum putat, quare omnino aliquid de Origene interpretatus sum,* [d] *si hoc culpatur, ego in hoc opere postremus sum, & necesse est, ut culpa a primis incipiat. Et tamen nemo commissum punit, quod, ne* * *admitteretur, ante non vetuit. Licuit, fecimus. Si quid prohibet lex, observari in posterum solet. Sed* [e] *damnari dicit quis debere cum auctore suo libros. Sed quid facimus de isto auctore, qui eadem scribit, sicut superius plenissime ostendi? Similem excipiat eandemque sententiam. Ego hoc nec peto, nec urgeo, licet ille mecum hostiliter agat; sed, ut video, ipse sibi hoc, temere alios condemnando, conquirit.*

** al. putabas. * f. ibi. * al. uno. * al. committeretur.*

Epist. 84. Origenes catholicus ne, an hæreticus.

29. *Verum ut iterum tecum ex tuis verbis loquar, ipse scribis in istis* * *Invectivis tuis, me interpretatione mea hoc ostendisse, quod ego quidem essem catholicus, Origenes autem, quem interpretabar, hæreticus. Ais enim: Hoc est dicere, quia ego sum quidem catholicus, iste autem, quem interpretor, hæreticus. Ais enim: hoc legi* [f]. *Si, ut dicis, hoc toto opere meo ostendi, quod ego catholicus sum, & Origenes hæreticus, quid adhuc aliud quæritur? Nonne totum agis, & illum hæreticum & me catholicum* * *dici? Si hoc dixisse me, & hoc toto opere meo satis egisse testaris, quæ tibi jam accusationis caussa superfuit? Quo profecit tua ista* [g] *in nos Invectio? Si Origenem hæreticum esse ostendi, & me catholicum, recte feci, an non recte? Si recte, cur ad culpam & accusationem, quæ recte gesta sunt, vocas? Si non est rectum, Origenem hæreticum dici, cur me hoc nomine in jus vocas?*

** al. dicam.*

---

iam Latinam interpretationem Hieronymo abjudicavimus, ac multis in eam rem argumentis contendimus in Præfatione. Fugit vero tunc nos istud Ruffini luculentissimum testimonium, quo locum ipsum & verba ex Hieronymiana illa versione profert, atque exemplo esse v[illegible]. Quæ tamen cum minime reperire sit, quo nimirum loco contineri debuissent, in ejus, inquam, Homiliæ contextu, quæ *de Visione Dei & Seraphim* inscribitur, visa fortasse tunc fuerint nobis abs Ruffino memoriter, & in eam quidem sententiam, non κατὰ λέξιν atque ipso ex codice Hieronymiano recitari. Nunc quoniam animadvertimus, peregrino quidem in loco, sed eadem tamen ipsa verba legi Homilia I. in Edit. nostra col. 1099. paulo post medium, videmur caussa cadere, nec posse reliquum facere dubio locum, quin eam interpretationem Hieronymus adornarit. At vero hanc tacet S. ipse Pater in Catalogo, ubi reliquas tamen Homilias, in Jeremiam puta, Ezechielem, & Lucam, quas ex Origenis Græco in Latinum transtulit, singulatim recenset. Aut igitur fucum fieri sibi passus est Ruffinus, & falsus est animi, qui alienum fœtum pro Hieronymiano habuit: aut, quod fere propius ad fidem videtur, S. ipse Doctor eum repudiavit, nondum fortasse satis elaboratum, nec se patre dignum: certe in suorum haberi censu noluit. Videsis Præfation. nostram in Tom. IV.

f Alias *Qui sunt*, ms. *Quia sunt ipsa duo &c.* In veteri edit. *Quia ista duo Seraphim Dominus sunt Jesus Christus &c.* Tum in ipsius Homiliæ editione Genebrardi ac nostra *Christus* nomen reticetur, altero autem ab hoc versu *deserere* legitur pro *diffidere*. Recole præcedentem proxime adnotationem, & germanam S. Patris explanationem loci in Epist. XVIII. ad Damasum &c.

g Ms. *talia autem resecavi, aut &c.*

h Idem ms. *nunc* voculam tacet, & *damnata sunt* legit pro *damnanda &c.*

a Dixit in Apologia ad Anastasium nu. 7. *Si culpantur, qui ante jussionem fecerunt, culpa a primis incipiat.* Et statim antea: *Si jubetur ne fiat, jussio observari solet in posterum.*

b Antea *damnare*. Paulo inferius ms. *Similem excipiet eandemque sententiam. Ego hoc non opto, neque urgeo.*

c Plus habet Guatnerian. ms. atque aliter, *hoc legi, ut dicis. Si toto opere meo ostendi hoc, quid &c.*

d Idem cum vetere edit. *tua ista omnis Invectio.*

*cas? Quid opus fuit te intepretari * malitiosius ea quæ secundum tuum interpretandi morem fuerant translata, licet incultiori sermone? Quid certe opus erat auditores tuos illudere: & illis aliud opinantibus, te aliud agere? Illi enim hoc existimant, quod tu adversum eos agas, qui Origenem catholicum defendunt; tu vero illos arguis, & accusas, qui hæreticum illum designarunt. Propter hoc forte me invitabas ad pœnitentiam? Non intellexeram. Veruntamen scito, me ne de hoc quidem pœnitudinem gerere, quin dicam non omnia, quæ in libris ejus inveniuntur tanquam catholica esse suscipienda. Quæ utrum sua sint, ut dicis, an ab aliis inserta, ut nos putamus, Deus viderit. A nobis interim ubi ad fidei fastigium & veritatem ventum fuerit, respuuntur. Tu tamen dic, quid exposcis a nobis: hæreticum vis ut dicamus Origenem? Hoc fecisse nos, [a] culpas. Sed catholicum? Pro hoc nos accusas. Designa manifestius, quid velis, si tamen potes aliquid horum medium invenire, quod velis. Isti sunt omnes sales tui de Alexandri, & Porphyrii, & ipsius Aristotelis acumine congregati. Hæc est omnis illa jactantia, qua te a prima ætate usque ad senectam in Grammaticorum & Rhetorum & Philosophorum scholis ac disciplinis prædicas esse versatum, ut procederes Origenem pronuntiaturus hæreticum, & in ea ipsa oratione, qua in illum ferebas sententiam, accusares eum quem asserebas, quod illum hæreticum designarit. Vide quia nusquam cura veritatis ac fidei, nusquam religionis ac judicii contemplatio, sed sola male loquendi & lacerandi fratres, * exercita libido versatur in lingua, sola in corde humana contentio, sola invidia & livor in mente: in tantum ut cum odiorum tibi caussa non * esset, cognominatum te a me fratrem & collegam, licet cum præconio, indignanter acciperes. Ignosce mihi, quod nesciebam te * ἀκατονόμαστον dici, & incompellabilem nominari. Miror tamen, quod ea me condemnare deposcas, quæ a me notata conquereris.

* al. malitiose
* al. exercitata
* al. adesset
* incomitabilem.

30. Ad illam sane incusationis ejus partem, superfluum [b] videtur vel respondere aliquid, ubi pie & religiose dicta Martyris Pamphili, aut falsa dici vult, aut etiam si vera sint, spernenda decernit. Cui jam iste deferat? cui jam parcat? Omnes apud istum Græci Scriptores antiqui Ecclesiastici erraverunt. Latinis vero quomodo deroget, quomodo carpat singulos, vel veterum, vel novorum, diversa ejus qui legit Opuscula, recognoscit. Sed nunc ne Martyres quidem apud eum habere possunt aliquid reverentiæ. Non, inquit, credo * quia Martyris sit. Hoc si velimus de omnibus Scriptorum dicere libellis, quæ erit in singulis probatio? Si dicam, non est verum, quia Stromatum libri quos dicis, Origenis sunt: unde ipsius esse * probantur? Ex cæterorum, inquit, similitudine. Sed sicut ille, qui in scriptura alicujus falsum facere vult, manus ejus imitatur: ita & qui sua dicta sub alterius nomine vult inserere, stilum sine dubio imitabitur ejus, cujus & nomen ascivit. Deinde ut omnia, quæ * justissime dici possunt, brevitatis caussa prætereeam, si in tantum volebas * audere, ut Martyrem reprehenderes, dicta ipsa, quæ tibi videbantur reprehensibilia, in medium proferre debueras, & tunc unusquisque legentium * vidisset, quid ibi esset absurdum, quid consequens, quid iniquum, quid certe contra Apostolicas regulas, [c] sed tantum nescio quid impietatis, pro quo, ut dicis, expiando, sanguinem suum fuderit Martyr. Ipsa illa verba si legeret, jam non tua, sed sua sententia, aut errasse Martyrem, aut nomine Martyris, absurdam & impiam conscriptionem ab alio diceret esse compositam. Nunc vero sciens, quia si legantur ea, quæ reprehendis, nota retorquebitur in eum, qui culpat injuste, ea quidem, quæ reprehendis, non profers: tua autem illa censoria virgula & arroganti auctoritate decernis, Ille arceatur a bibliothecis, ille recipiatur: & iterum iste ipse, qui hodie receptus est, crastino si eum alius aliquis præter me laudaverit, [d] ejiciatur, & cum illo ipse qui laudavit. Hic autem catholicus habea-

Defendit Pamphili Apologiam.
* al. quod
* al. probabuntur
* al. justissima
* al. audiri
* al. videns

[a] Amovimus hinc concinniore sensu negandi particulam, quam neque vetus editio, neque Guarnerian. ms. agnoscunt.

[b] Guarnerian. ms. videatur, & mox, *ubi pietatis & religionis dicta, & etiamsi vera, spernenda decernis. Cui jam iste honorem deferat, & cui parcat?*

[c] In eodem ms. *sed tamen*, nondum satis bene. Ferme autem rectius habebit inferior contextus si *vel* pro *sed* legas, Mox pro *impietatis* vetus editio habet *interpretatis*, male.

[d] Ms. *ejicietur*, tum *ipse qui laudabit*. Mox *& si in aliquantis videatur errasse*, pro *etiamsi aliquando &c.*

*beatur, etiam si aliquando videatur errasse: illi erroris venia non detur, etiam si ea dicat, quæ ego dixi, & neque interpretetur quis eum, neque legat, ne quis mea furta cognoscat. Hic hæreticus quidem, sed magister meus est. Et hic licet Judæus sit, & de Synagoga Satanæ conductus verba vendat ad pretium, tamen magister meus est, & præferatur omnibus, quia apud ipsos * solum Scripturarum veritas permanet. Si tibi istud auctoritatis universa pariter injunxisset Ecclesia, & exigeretur a te, ut de singulis vel de omnibus judicares, nonne grave & periculosum onus, ne tibi imponeretur, excusare debueras? Nunc vero in tantum quotidiana derogandi meditatione profecimus, ut jam nec Martyribus parcamus. Sed ponamus, quod non sit Martyris libellus iste, sed cujuscunque unius de Ecclesia, nunquid suis verbis usus est, quisquis ille est Scriptor, ut meritis* [a] *cedendum videatur auctoris? De ipsis Origenis voluminibus ponit exempla, & quid de singulis sentiat, non suis defensoriis verbis, sed ejus ipsius, qui accusabatur, ostendit. Et sicut adversum te modo, multo meis verbis vehementiora sunt tua scripta: ita illum non excusantis auctoritas, sed sua dicta defendunt. Et ideo superflua est de auctore quæstio, ubi defensio talis est, quæ assertore non egeat.*

* al. *solos*

Cur nemo ante se περὶ Ἀρχῶν librum sit interpretatus.

31. *Sed ad illud jam nequissimum incusationis ejus caput & invidiosissimum veniendum est,* [b] *imo non invidiosum, sed invidum. Ait enim, Quis prudentium, vel quis Sanctorum aggredi voluit in Latinum vertere, quod tu ausus es? Ego ipse, inquit, sæpe* [c] *rogatus a multis, non feci. Et quidem Sancti quare hoc non fecerint, facilis excusatio est. Non enim continuo, qui Sanctus & prudens est Latinus, etiam linguæ Græcæ notitiam sufficienter habet. Nec sanctitati ejus detrahitur, cui deest peregrinæ linguæ notitia. Aut iterum non continuo si scientiam quis habet Græci sermonis, etiam voluntatem interpretandi habet. Aut etiam si habet, non statim discutiendus est ille, qui pauca interpretatus est, quare non plura, aut cur non illa, sed illa. Libertas est enim in hujuscemodi opere, & est in arbitrio scribentis, vel in desiderio deposcentis; & tamen de sancto Hilario dicit, & de sancto Victorino: quorum alterum interpretis titulo nihil omnino arbitror transtulisse de Græco: alterum ipse dicit, Heliodori cujusdam Presbyteri usum scientia, ut quæ ille sibi hauriret ex fonte Græcorum, ipse Latino ea sermone digereret, pro eo quod* [d] *aut nihil aut parum Græce nosset. Illi ergo cur hæc non fecerint, & facilis & manifesta est excusatio: de te sane mirandum est quare hoc feceris. Quid enim magis audax, vel quid amplius temerarium, libros istos interpretari Origenis, quorum jam pene omnem continentiam in aliis libris scripseras? quorum omnia jam dicta, quæ reprehensibilia nunc dicis, sub proprii nominis sermone protuleras?*

Culpat Scripturarum translationem.

32. *An ut divinarum Scripturarum libros, quos ad plenissimum fidei Instrumentum Ecclesiis Christi Apostoli tradiderunt, nova nunc & a Judæis mutata interpretatione mutares? Quid tibi ex his duabus caussis magis videatur illicitum? Nam Origenis dicta,* [e] *sive placent, ut hominis dicta placent, sive displicent, ut hominis falsa dicta facile contemnuntur. Ista vero quæ nunc tu interpretaris, & per Ecclesias & monasteria, per oppida & castella transmittis, quomodo suscipiemus? tanquam divina, an tanquam humana? Et quid facimus, quod quæ Prophetarum vel Legislatorum nominibus titulantur, veriora hæc abs te, quam illa quæ Apostoli probaverunt, affirmantur? Istud commissum, dic, quomodo emendabitur, imo nefas * quomodo expiabitur? Si enim in * explicanda lege aliquid aliter sensisse, damnabile apud te ducitur: ipsam legem pervertere in aliud quam Apostoli tradiderunt, quoties damnabile judicandum est? Cur non magis pro hujus ausi teme-*

* al. ad hoc
* al. explanandā

a Denuo ms. *meritis credendum* pro *cedendum*, ferme rectius. Mox etiam *defensoriis verbis* habet pro *defensoris &c.*

b Pericopa isthæc verborum, *imo non invidiosum, sed invidum*, in ms. desideratur. Videtur etiam docto viro in textum ex nota ad libri oram intrusa.

c Tacet ms. *sæpe* adverbium. Leviora passim dissimulamus.

d Atque heic tacet ms. *aut*: tum *cur hoc* præfert pro *hæc*, denique altero ab hoc versu plus habet, *de te sane valde mirandum est*.

e Brevius in ms. *Nam Origenis dicta, sive placent, sive displicent, ut hominis dicta facile contemnuntur*. Et paulo post, *per oppida, per castella transmittis, quomodo suscipiemus tanquam divina? quid facimus, quæ Prophetarum .... titulantur, quod veriora &c. Apostoli approbaverunt*. Quæ vitia in his erant manifesta, præterimus.

*meritate dicamus : [a] Quis ex tot & tantis prudentibus & sanctis viris, qui ante te fuerunt ad istud opus ausus sit manum mittere ? Quis præsumserit sacras Sancti Spiritus voces & divina Volumina temerare ? Quis præter te divino muneri & Apostolorum hæreditati manus * intulerit ?*

(* al. *intulit*)

(Persequitur eandem criminationem.) 33. *Et quidem cum ingens copia fuisse ex initio in Ecclesiis Dei, & præcipue Jerosolymis eorum, qui ex circumcisione crediderant, referatur, in quibus utique linguæ utriusque perfectam fuisse scientiam, & legis peritiam probabilem, administrati pontificatus testatur officium. Quis ergo in ista eruditorum virorum [b] copia ausus est Instrumentum divinum, quod Apostoli Ecclesiis tradiderunt, & depositum Sancti Spiritus compilare ? An non est compilare cum quædam quidem immutantur, & error dicitur corrigi ? Nam omnis illa historia de Susanna, quæ castitatis exemplum præbebat Ecclesiis Dei, ab isto abscissa est & abjecta atque posthabita. Trium puerorum hymnus, qui maxime diebus solemnibus in * Ecclesia Dei canitur, ab isto e loco suo penitus * erasus est. Et quid per singula commemoro de his, quorum comprehendere numerum nequeo ? De quo ut omittam illud dicere, quod Septuaginta duorum virorum per cellulas interpretantium unam & consonam vocem, dubitandum non est, Spiritus Sancti inspiratione [c] prolatam, & majoris [d] id debere esse auctoritatis, quam id quod ab uno homine, sibi Barraba aspirante, translatum est. Ut ergo * hoc omittam, vide quid dicimus, verbi caussa : Petrus Romanæ Ecclesiæ per viginti & quatuor annos præfuit : dubitandum non est, quin sicut cætera, quæ ad instructionem pertinent, etiam librorum Instrumenta Ecclesiæ ipse tradiderit, quæ utique jam tunc, ipso sedente & docente, recitabantur. Quid ergo ? Decepit Petrus Apostolus Christi Ecclesiam, & libros ei falsos & nihil veritatis continentes tradidit, & cum sciret, quod verum est haberi apud Judæos, & apud Christianos volebat haberi quod falsum est ? Sed fortasse dicit, quia sine literis erat Petrus, & sciebat quidem, Judæorum libros magis esse veros, quam istos, qui erant in Ecclesia : sed interpretari non poterat propter sermonis imperitiam. Et quid ? Nihil in isto agebat ignea lingua per Spiritum Sanctum cælitus data ? Non ergo omnibus linguis loquebantur Apostoli ?*

(* al. *Ecclesiis*) (* al. *abrasus*) (* al. *hac*)

(Eandem criminationem persequitur.) 32. *Sed [e] concedamus, quia non potuerit Petrus Apostolus facere quod hic modo fecit : de Paulo quid dicimus ? Num & Paulus sine literis fuit ? Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, edoctus secus pedes Gamalielis, qui etiam & ipse Romæ positus, si quid Petro defuisset, putas non potuit adimplere ? Quomodo ergo isti, qui præcipiebant discipulis ut attenderent lectioni, emendatas eis & veras non dabant lectiones ; & qui præcipiunt ne attendamus Judaicis fabulis & genealogiis, quæ quæstiones magis præstant, quam ædificationem : & iterum cavere nos jubent, & observare maxime eos, qui ex circumcisione sunt : quomodo non pervidebant per spiritum, [f] quod futurum esset tempus post quadrigentos fere annos, quando Ecclesia, cognito eo quod ab Apostolis non sibi esset tradita veritas veteris Instrumenti, legatos mitteret ad istos, quos illi tunc Circumcisionem vocabant, obsecrans & exorans, ut sibi de veritate, quæ apud ipsos [g] est, aliquid largirentur ? Per totos istos quadringentos annos errasse se, & ignorasse quod verum est, fateretur ? Adscitam se quidem esse ex Gentibus sponsam Christo per Apostolos : sed non ab eis veris monilibus exornatam : putasse se lapides esse pretiosos, nunc au-*

a Plus habet ms. *dicamus, quia quis &c.*

b Interserit ms. *tanta*.

c Vetus edit. *probatam*. De repudiata Susannæ historia, Hymnoque trium puerorum &c. *non quod ipse sentiret, sed quid Judæi contra nos dicere soleant*, exposuisse se profitetur S. Doctor Apolog. l. 2. n. 33. Fabulam porro cellularum verissime explodit sexcentis locis, quos nec vacat indicare : numquam tamen versionis Septuaginta viralis authenticitati, sive auctoritati derogat, sed eam negat divinitus inspiratam : certe pluribus mendis depravatam ostendit.

d Reticet Guarnerian. ms. *id* voculam : cætera, in quibus inferius sæpe dissentit, vitia sunt amanuensis.

e Guarnerian. ms. *concedimus*, tum *quod hic fecit*, absque *modo*. Et paulo post, *si quid Petro defuisse putas, non potuit adimplere*.

f Plus habet ms. *per Spiritum Sanctum*, & mox, *cognito quod ab Apostolis &c.* Origenes in Epist. ad Africanum n. 4. *Tempus est igitur, si hæc nos non latent, abrogare quæ in Ecclesia feruntur exemplaria, & fratribus lege præcipere, ut abjectis quos penes se habent, sacris Libris, adulando Judæis persuadeant, ut nos puros, & qui nihil habeant figmenti, impertiant &c.* Sed objectionem prudentissime Hieron. cavit Epist. 106. ad Sunniam & Fretelam. *Sciendum, ait, quid Hebraica veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta interpretes transtulerunt propter vetustatem decantandum est, & illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum.*

g In ms. *solet esse*, & *largiretur* minore numero.

autem deprehendisse, quod non sunt veræ istæ gemmæ, quas sibi Apostoli Christi imposuerant: erubescere se ad publicum procedere, falsis & non veris lapidibus adornatam, & ideo rogare se, ut vel Barrabam illum quem aliquando, ut Christo nuberet, spreverat, mittant ad se qui possit cum uno electo ex suis viro ornamenta sibi vera, quæ Apostoli non præstiterant, reparare?

Idem urget.

35. *Quid ergo mirum est, si me minimum & nullius numeri hominem laceret, si Ambrosium secet, si Hilarium, si Lactantium, si Didymum reprehendat? Nec multum dolere de injuria mea debeo, pro eo quod opus meum ipse interpretari denuo aggressus est, cum me Septuaginta interpretibus in hac æquaverit contumelia. Sed & illud quomodo accipiendum est? Quantum accessisse ad incredulitatem ex* [a] *hoc facto Gentilibus æstimatis? Non enim latent eos, quæ apud nos aguntur. Scientes ergo legem nostram nunc emendatam vel mutatam, nonne dicunt apud semetipsos, errant isti, nec est apud eos aliquid veritatis? Ecce ipsi cum volunt, leges suas corrigunt & emendant. Certum est autem errorem præcessisse, ubi emendatio subsecuta est, nec divinum videri posse, quod ab homine mutatur. Hoc nobis præstitit tua ista nimia sapientia, ut omnes* [b] *insipientes etiam a Gentilibus judicemur. Nolo sapientiam, quam Petrus & Paulus non docuit: nolo veritatem, quam Apostoli non probaverunt. Tua verba sunt, Post quadringentos annos non debere simplices Latinorum aures novæ doctrinæ voce pulsari. Modo tu dicis: Omnis qui putabat* [c] *Susannam nuptis & innuptis exemplum pudicitiæ præstitisse, erravit. Non est verum. Et omnis qui putabat, quod puer Daniel Spiritu Sancto fuerit repletus, & arguerit adulteros senes, erravit: non erat verum. Et omnis Ecclesia per orbem terrarum, sive eorum qui in corpore sunt, sive eorum qui ad Dominum perrexerunt, sive illi sancti Confessores fuerunt, seu etiam sancti Martyres, quicunque Hymnum trium puerorum in Ecclesia Domini cecinerunt, omnes erraverunt, & falsa cecinerunt. Modo ergo nobis post quadringentos annos Legis veritas empta pretio de Synagoga procedit. Posteaquam senuit mundus, & pergentur cuncta ad finem, scribamus etiam in* [d] *sepulcris veterum, ut sciant & ipsi qui hic aliter legerant, quia Jonas non habuit umbram cucurbitæ, sed hederæ; & iterum cum voluerit legislator, nec hederæ, sed alterius virgulti.*

Quod Origenem modo condemnet, & modo laudet.

36. *Sed & Origenes, inquit, asteriscos fecit, ex translatione Theodotionis assumens, ut componeret volumina, quæ appellantur Hexapla. Et quid Origenem istum, quando tibi* [e] *placet condemnandum, quando placet imitandum producis. Verisimile est, ut eundem tu & defensorem adhibeas & reum. Auctorem facti tui habere potes eum, quem & primus ipse condemnas, & ad condemnationem ejus Epistolis tuis Romanum cogis senatum? Ante hoc* * *providere debueras. Nemo succidit arborem, cui inniti parat: nemo in sua caussa fidem ejus* [f] *implorat, cujus ipse reprobat fidem. Sive hoc fecit Origenes, sive non fecit, quid ad te? Si ad illius exemplum judicari vis, relege sententias tuas, & vide quid dixeris. Hoc non est,* [g] *inquis, se purgare: sed socios criminis quærere. Noli ergo & tu socios criminis quærere, sed purgationem facti require. Veruntamen videamus quid tale etiam reus &* [h] *actor simul Origenes fecerit. Ego illius nec unum locum ex Scripturis divinis de Hebræis invenio translatum. Et quomodo factum tuum & illius simile videri potest? Apostatæ quidem & Judæi interpretati sunt ea, quorum lectione Judæi maxime utuntur. Et quia frequenter*

* al. *prohibere*

[a] Tacet mf. verba *ex hoc facto*. Et mox legit *Scientes enim legem nostram modo emendatam esse, vel &c.* Vetus quoque editio *modo emendatam*. Vitiose post Erasmum Martianæus legerat *non emendatam*, pro quo nos olim *nunc* reposuimus.

[b] Martian. typothetarum, ut videtur, oscitantia, *incipientes*. Infra ejusmodi alios errores castigamus.

[c] Mf. *qui putavit Susannam nuptis & innuptis exemplum præstitisse*, absque *pudicitia*.

[d] Passim obvium est in veterum Christianorum sepulchris symbolum Jonæ sub cucurbita dormientis opere anaglypho expressum. Hoc autem esse arbitror, quod scalpi aliter & scribi oportere dicit Ruffinus, ut monerentur & mortui, non sub cucurbitæ umbra, sed hederæ, ut S. Doctor reposuit, Jonam quievisse. Vitiose Guarnerian. mf. *scribamus in scripturis*.

[e] Fortasse verius. *quando tibi non placet, condemnandum &c.*

[f] Guarnerianus *explorat*. tum altero ab hoc versu *quid ad te, si illius exemplo &c.*

[g] Idem, ut & vetus editio, *se defendere*; mox etiam ille *requirere* pro *require*.

[h] Falso post Erasmum Martianuæus, *& auctor*, pro *actor*, ut mf. ac vetus edit. emendant, quamquam haud bene addit mf. *suus*.

ter si disputatio accidisset, vel immutata esse aliquanta, vel deesse, vel abundare in nostris Scripturis mentiebantur, voluit Origenes nostris ostendere, qualis apud Judæos Scripturarum lectio tenerentur & in propriis paginis vel columnellis editiones eorum singulas quasque descripsit, & ea quæ apud illos sunt addita vel decerpta, certis quibusque signis additis, ad versiculorum capita designavit, & in alieno non suo opere, suas tantummodo notas fixit: ut sciremus non quod nobis, sed quid Judæis adversum nos certantibus, aut deesse, aut abundare videretur. Quod tale esset, quale si quis accepto Breviculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere, quanti ex militibus supersint, quanti in bello ceciderint; & requirens qui inspicere missus est, propriam notam, verbi caussa, ut dici solet, [a] *Θ' ad uniuscujusque defuncti nomen adscribat, & propria rursus nota superstitem signet. Nunquid videbitur is, qui notam ad defuncti nomen opponit, & propria rursum nota superstitem signat, quod egerit aliquid ut vel hic defuncti, vel ille viventis caussam acciperet? Sed quod eos qui ab aliis fuerint perempti, iste annotationis* [b] *designavit indiciis. Ita ergo fecit & ille, ea quæ per alios Interpretes sive perempta fuerant, seu etiam abundantius prolata, propriis quibusdam signis, id est, asterisci & obelisci notulis designavit. Cæterum neque verbum aliquod de suo unum saltem inseruit, neque* [c] *nostrorum exemplariorum fidem fecit in aliquo vacillare: sed ea quæ minus videbantur secundum cursum literæ plana & lucida, spiritalis intelligentiæ ostendit referta mysteriis. Quid tibi ergo Origenis factum* [d] *in hoc potest præstare solatii, cujus neque opus simile aliquod ostendere potes, & in quo tantum laboras, ut litera occidat consequentem: dum ille e contrario spiritus vivificantis esse* * *conatur assertor?* (* al. conetur)

Deceptum a Judæis Hieronymum fuisse.

37. *Tuum* [e] *igitur, frater, tuum istud factum, nec quemquam te in hoc comitem vel socium in Ecclesia habuisse, certum est; nisi istum solum, quem frequenter* * *commemoras, Barrabam.* (* al. commemorabat) *Quis enim alius auderet ab Apostolis tradita Ecclesiæ instrumenta temerare, nisi Judaicus spiritus? Illi te, o mi frater, antequam a Judæis capereris, carissime, illi te in hæc mala præcipitant. Illi te libellis editis, notas infligere Christianis, illi te nec Martyribus parcere faciunt, & de omni Christianorum ordine fanda atque nefanda* * *conscribere,* (* al. scribere) *turbare pacem nostram, scandala Ecclesiæ generare. Illi etiam adversum teipsum, & scripta tua,* [f] *quasi quæ Christianus aliquando locutus sis, cogunt ferre sententiam. Et ideo tibi omnes sordemus, dum illi pessimis suis artibus* [g] *tibi nimium placent. Nam quomodo si tu Pauli literis acquiesceres, dicenti:* Si quis frater præventus fuerit in aliquo delicto vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, (Gal. 6. 1.) *ita efferbuisses, ut in nullo prorsus spiritalis institutionis ordinem custodires? Pone enim aliquid me scripsisse contumeliosum: pone quod tibi viro summæ eloquentiæ & fratri & collegæ mihi, quem imitandum in disciplina interpretandi dixi, injuriam fecerim; tamen post pacem illam* [h] *summo vix sudore reparatam, hæc prima adhuc de meis injuriis querela ad te pervenerat. Sed & illam tuam ponamus injuriam, quod in interpretando Origenem te* * *imitatus, aliqua prætererim,* (* al. imitan) *quæ mihi minus ædificationis in fide habere videbantur. Culpandus pro hoc eram fortassis, & emendandus? Scripta, ut ais, ad te fratrum missa sunt, deposcentium culpas interpretis argui. Quid tu vir spiritalis agis? quid formæ & exempli in rebus* [i] *talibus cæteris præbes? Fratris turpitudinem non solum nudatam his qui foris sunt nuncias, sed &*

a Ea videlicet solenni in condemnationibus litera, quæ prima est in nomine θάνατος, *mors*, sub verbo θα'νε pro ἀπέθανεν, *mors est*. Ms. Guarnerian. Latinis literis *teta* effert.

b Addit ms. Guarnerian. *sua*: paulo post *etiam* pro *propriis* legit.

c Idem cum vetere editione *neque nostrit exemplaribus*, tum *plana vel lucida &c.*

d Tacet ms. voculas *in hoc*. Quod ait Ruffinus nihil tale abs Hieronymo elaboratum, non usque adeo verum est, nam Psalterium cum obelis atque asteriscis, Jobi quoque liber, atque alia quædam ejusmodi operis supersunt, ut alia omittam, quæ interciderunt. Paulo post ms. *consequentiam*, pro *consequentem*, legit, fortasse rectius, alio tamen sensu.

e Vetus editio *Tu igitur faber*. Et *Tu* quidem pro *Tuum* priore loco præfert & ms. cujus auctoritate subsequenti versu, *nunc* adverbium expunximus, quod *quemquam* pronomini subjungebatur, sensui autem recto officiebat. Mox quoque rectius habere videtur ms. *de Ecclesia* pro *in Ecclesia*.

f Antea minus recte erat, *qua quasi*: ms. restituit.

g Ms. alterum hoc *tibi* reticet.

h Consule Vitam lib. I. Cap. IV.

i Olim erat *in rebus & talibus cæteris*. Mox habet ms. *nudandam* pro *nudatam*.

& obtecta denudas. Pone quia non te A imitatus, hoc feci, sed ebrietas aliqua [a] subrepens, sicut Patriarchæ fecit, nudaverit turpitudinem nostram: nunquid maledictionem consecutus fores, si obversus incedens, levi palliolo rescripti tui contexisses opprobrium nostrum, & si velasset Epistola vigilantis, quem stilus nudaverat dormitantis?

Prætextum epistolæ Pammachii confutat.

* al. interpretatus

38. Sed aliud rescribere non poteram his, qui ad me talem Epistolam miserant, ut nisi ita rescripsissem, aut * B reinterpretatus essem ea ad verbum, quæ tu es interpretatus ad sensum, etiam ego Origenem sequi viderer. Nondum dico quæ sit illa aut qualis Epistola: tamen quoniam viri nobilis Pammachii continet nomen, quid fuisset absurdum, si ei tale aliquid respondisses? Frater, non est temere de alterius opere judicandum. Nam & tu ipse nosti quid feceris, quando adversum Jovinianum Romam misi libellos: cum eos * quidam aliter intelligerent, quam ego me dictasse memineram. Nonne cum jam a plurimis legerentur, & offenderentur pene omnes, cum quibus etiam [b] tu ipse esse putabaris, exemplaria jam de foro, jam de publico subtraxisti, & hæc non ad aliquem alium, sed ad me remisisti, caussam pariter, quia multi scandalum pati videbantur, insinuans: quomodo ego Apologeticum denuo descripsi, & quæ aliter intelligebantur, ad intelligentiam rectiorem prout potui, revocavi? Æquum est ergo, ut quod nobis fieri volumus, aliis nos faciamus. Sicut enim meos libros mihi remisisti, ut a me emendarentur: ita & ad illum suos remitte, & quod culpabile videtur, insinua, ut ipse se, si in aliquo erravit, emendet. Tum [c] præterea & nos jam in multis exercuimus ingenium, & multa jam nobis opuscula desudata sunt. Ille hoc primum prope opus adiit, & fortasse compulsus: & nihil mirum si fluctuavit in primis. Nec occasio derogandi Christianis captanda est, sed emendationis utilitas requirenda.

*al. quidem

Ita & secum agi debuisse.

39. Hæc si ad eum rescripsisses, nonne majorem gratiam & ædificationem vel ipsi initia in timore Dei habenti, vel cæteris legentibus præbuisses, quam nunc istæ tuæ Invectivæ mœroris & confusionis omnibus timentibus Deum præstant, qui & in te fœdissimam obtrectandi libidinem, & in me respondendi necessitatem * miserabilem vident? Si enim, ut dixi, de tuis libris contra Jovinianum scriptis, nunc eadem, quibus illum arguebas, ipse inveneris asserere, nunc vero intantum [d] prolaberis, ut sordes nuptiarum, nec martyrii cruore dilui posse confirmes, & illud quod est Manichæorum dogmatis, emendationem tibi habere facile visum est in his libris, quos jam edideras, & describendos plurimis præbueras: quid erat difficultatis, me non meum opus, sed interpretationem alieni operis, si quid forte in eo erratum, non ratio, sed livor C suggesserat, emendare? maxime cum adhuc esset in schedulis, quas nondum ad plenum relegeram vel explicueram, quas non editas invenerunt? Nonne perfacile emendari poterant ea, quæ adhuc emendata non fuerant? Verum non hinc, ubi quod culparet nihil habebat; sed totum inde mordetur, dum per hoc prodi [e] timuit, unde est omne quod ipse dicit, unde doctus, unde Scripturarum videtur Interpres.

* al. mirabilem.

Interpretationem probat de sensu ad sensum.

40. Sed idcirco caussam, qua ad D interpretandum adductus sum, exposui, ut sciat, me hæc non contentione (ut ipse agere solet) vel æmulatione aliqua protulisse, sed necessitate, qua superius edocui, ad boni & utilis operis instrumentum, ut aliquid ex hoc [f] vel ordinis vel coloris acciperet ille, qui rudis ipse opusculum condebat antiquum. Aut non videmus vetustas ædes novellis ædificiis profuisse? Et interdum assumitur lapis de abditis & abstrusis antiquæ E domus partibus, qui novæ domus frontem decoret & exornet ingressum. Et interdum totum novellæ constructionis ædificium, unius antiquæ trabis stabilitate munitur. Aga-

a In mſ. *surripiens*, & paulo post cum vetere editione *consecutus fueras* pro *fores*, denique *& si velasses* pro *velasset*.

b Vetus Edit. *Cum quibus esse te ipse putabas*. Mſ. *cum quibus etiam ipse putabas &c.* Et paulo post, *scandalum pariter patiebantur, insinuans quomodo. Ergo Apologeticum denuo scripsi*.

c Mſ. *Tu præterea*, nescio an verius. Tum *primum proprie opus* pro *prope &c.* denique *derogationis*, cum vetere edit. pro *derogandi*, & *inquirenda* pro *requirenda*.

d In mſ. *prohiberis*, deinde juncta & vetere edit. *& istud quod &c.*

e Idem mſ. *prodi curant* pro *timuit*.

f Rectius fortasse in vetere edit. *vel odoris, vel coloris &c.* Mox Guarner. mſ. *opus tamen condebat*, pro *opusculum &c.*

Agamus ergo nunc adversus eos, qui veteribus recte utuntur in novis. Non vobis licet, dicentes, transferre materiam de veteri domo ad novam, nisi tignum tigno, & lapidem lapidi junxeritis, nisi porticum de porticu, nisi membrum de membro: & hoc [a] *fieri non poterit, nisi secessum de secessu, nisi cloacam de cloaca transtuleritis. Habere enim domum magnam etiam hæc necesse est. Hoc namque est verbum transferre de verbo, quod a te ante improbabile, nunc vero* [b] *probabile judicatum est. Sed tu quidem tibi & quæ non licent, licere defendis; nobis autem quæ licita sunt impingis ad crimen. Nam tu cum sacras Literas & Volumina divina permutares, laudari vis; nos etiam si te imitantes, de hominum sermonibus aliquid, quod minus ædificare* * *credimus, præterimus, in his nobis veniam non das, in quibus exemplum dedisti.*

* al. credimus

Epilogus primi libri.

41. *Verum agat hæc iste, ut sibi vel licere, vel expedire putat. Ego interim, ut recenseamus in fine ea, quæ sparsim pro nostra purgatione* [c] *respondimus, cum de me dixerit, quasi sine se hæreticus esse non possem, ostendi fidem meam, & de resurrectione carnis ipsum magis errare, qui corpus quod resurrecturum est, fragile esse* * *scripserit, comprobavi. Sexus quoque diversitatem quomodo abraserit, & corpora in animas, & mulieres redigi in viros dixerit, docui. Meæ quoque interpretationis caussas, ut puto, justissimas protuli, quod non vel* * *contentione excitatus, vel gloriæ cupidus, sed Dei timore provocatus, antiquæ materiæ transvexerim copias, novellæ constructionis ædificiis profuturas, & tela vetera, rubigine jam obducta, deterserim, non ut civile bellum moverem, sed ut hostile depellerem. Ipsum etiam caput, cui manus falsarias injecerunt, inserui, & adulterium blasphemiæ in Filium Dei & Spiritum Sanctum, alienum a meo nomine, sed ipsorum scelere, & ab ipsis docui esse commissum.*

* al. scripserat

* al. intentione

Epilogus secundi libri.

42. *In singulis quoque, de quibus se idcirco Origenem arguere dicebat, ut nos pulsare se crederet, & infamare opus translationis nostræ, ostendi ex ipsis Commentariis suis, ex quibus fidem suam exspectari debere dixerat, & probari, quod & de animæ statu, &* [d] *restitutione omnium, de diabolo atque angelis refugis, eadem quæ in illo culpat, ipse conscripserit. Sed & quod animæ in corpore hoc vinctæ velut in carcere tenerentur,* [e] *ipsum dixisse, convici. Unum quoque esse corpus totius creaturæ rationabilis, id est, angelorum & animarum, in his ipsis eum scripsisse Commentariis, approbavi. Perjurii etiam confœderationem, apud nullum ita, ut apud ipsum, ostendi sacratissimam* [f] *conversari. Veritatem adæque, & perfectiorem doctrinam non esse omnibus publicandam, in ipsis Commentariis ipsum docere convici. Tum* [g] *inde seculares libros, pro quibus sedenti seque „ verberanti pro tribunalibus Christo di- „ xerat, Si unquam legero, vel habue- „ ro Gentilium codices, te negavi: nunc non solum legere* * *vel habere, verum etiam omnem suæ doctrinæ jactantiam in his eum gerere demonstravi, in tantum ut etiam per Isagogen impiissimi Porphyrii inductum se esse glorietur ad Logicam. Et cum Gentilium dogmata esse diceret, quoquo modo sentire vel de anima, vel de cæteris creaturis, ipsum multo fœdius Gentilibus dixisse, quod Deus socrum haberet, ostendi. Sed & cum se dixisset in duabus tantum Præfatiunculis Origenis meminisse, ut ingeniosi magis quam apostolici viri, brevitatis caussa decem solas Præfatiunculas protuli, in quibus eum non solum ut apostolicum virum, sed alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum, & quod eum cum omnibus prudentibus sequeretur, asserui.*

* al. &

Sequitur idem Epilogus.

43. *Præterea evidenter ostendimus, ex more huic esse, ut bonis omnibus deroget, & in hoc se putet aliquid esse, si opinatos quosque viros, & qui aliquid nominis in literis* * *habuerint, reprehendat. Ostendi etiam quam indigne ministros & Sacerdotes* * *Christi laceraverit. Sed ne monachis quidem ac virginibus ipsis*

* al. Dei

a In ms. *ferri* pro *fieri*, & mox *transtuleris*. Manifesta menda prætereo.
b Denuo ms. *laudabile*, tum *& quæ non licent, defendis; nobis quæ licita sunt, impingens ad crimen.*
c Ms. *pro nostra purgatione deferimus, respondimus, cum &c.*
d Minus item bene Guarnerian. ms. *& de resurrectione.*
e In ms. *tenentur, unumque esse corpus totius naturæ rationabilis &c.*
f Vacat lacunula in ms. Verbum hoc autem *conversari* pro quo tamen *conservari* legitur in subsequentem periodum ita transfertur, *Veritatem conservari adæque &c.*
g Ms. *Tum deinde*, & mox *sedenti atque verberanti:* denique *si unquam legero, si unquam habue-*

sis quas laudaverat, vel [a] *continentibus pepercerit, atque omnem Christianorum ordinem & gradum libellis fœdis infamaverit. Sanctum quoque virum Ambrosium cujus adhuc præclaræ vitæ memoria in animis omnium viget, quam indigne & turpiter laceraverit. Didymum etiam, quem dudum inter videntes Prophetas & Apostolos posuerat, nunc* * *inter eos, qui diversa ab Ecclesiis doceant, collocarit: & omnes omnino vel antiquos vel novellos scriptores* [b] *quod nunc imperitiæ, nunc ineptiæ notet: ad ultimum quod nec Martyribus parcat. Et hæc omnia, ut superius dixi, non extraneis aliquibus, sed suis literis & se ipso teste, convici, per singula quæque ex his ipsis probatissimis sibi libris testimonia proferens: quos libros etiam cum de cæteris omnibus dictis, vel scriptis suis pœnitere se dicat, non quo vere pœniteat, sed quo* * *angustatus in hoc venerit, ut aut pœnitentia* * *sibi esset simulanda, aut non posset mordere vel lædere quem* * *vellet, illos tamen, ut dixi, libros sibi excepit solos, tanquam minime pœnitendos. Et ideo nolui ejus nunc cætera scripta contingere, ut de istis pene solis convinceretur, de quibus ipse sibi jam locum clauserat pœnitendi. Post omnia vero ostendi, quod sacros* [c] *Libros, quos Apostoli Ecclesiis tanquam Spiritus Sancti fidele depositum commendaverant, permutaverit, & quod is, qui audaciam vocet in hominum opusculis vertendis, ipse majore piaculo eloquia divina subverterit.*

* al. quoque inter
* al. angustiatus
* al. ibi
* al. volebat

44. *Superest jam ut unusquisque qui hæc cognoscit, tali judicio favorem suum alteri nostrum conferat, quali judicio se a Deo cupit ipse judicari, nec suam lædat animam, dum alteri favorem præstat injustum. Cognoscat* [d] *etiam per te, fili carissime Aproniane, sanctus vir ille Pammachius, cujus Epistolam* * *amicus meus in Invectione vel accusatione hac sua protulit, in Christi adjutorio, non studiis, sed innocentiæ favendum, nec in caussa veri-* A *tatis studiose agendum esse magis quam religiose. Præceptum est enim Domini, ut non secundum faciem, sed rectum judicemus judicium. Quia sicut in unoquoque minimorum suorum Christus est, qui esurit & sitit & nudus est, & ipse est qui reficitur, & induitur: ita in his, qui judicantur injuste, ipse est qui inique judicatur. Et pro his qui odio habentur gratis, ipse dicturus est, Odistis me gratis. Quomodo æstimat hanc caussam* * B *& hoc factum suum in tribunalibus Christi judicandum, cum habeat sua conscientia, quod codices illius contra Jovinianum scriptos, qui jam publice legebantur & reprehendebantur, subtraxerit de manibus legentium, & culpantes prohibuerit, atque culpaverit: remiserit vero ad ipsum auctorem libros suos, insinuans ea, quæ ad reprehensionem venirent, ut vel emendaret, vel rem, quoquo modo* [e] *posset, curaret; meos vero* C *non codices, sed schedulas imperfectas, inemendatas, furto cujusdam nebulonis & fraude subtractas, sibique delatas, cum me inibi haberet præsentem, mihi quidem non* * *offerret, neque conquereretur, sed ne increpare quidem, aut etiam arguere dignaretur, vel per amicum certe aliquem, aut etiam per inimicum; sed ad Orientem* [f] *mitteret, & instigaret linguam ejus hominis, qui eam temperare non noverat. Quid contra religionem fa-* D *ceret, si me præsentem potius convenisset? in tantum ne colloquio ejus videbamur indigni, ut ab eo nec argui mereremur? Et pro nobis Christus mortuus est, & pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Peccatores* * *quidem sed de ipsius grege sumus, & inter ejus oviculas numeramur. Verum quia propter Deum contemsit nobilitatem suam,* [g] *& totum se exæquavit humilibus, optimum quidem opus ejus in fide Christi, & quod exemplo cæteris esse* E *debeat, confitemur: idcirco* [h] *noluimus eum humanis studiis, contentionibusque raptari, ne in aliquo fidei suæ sentiret detrimentum. Certe cum legerit, quod ea*

* Hieronymum.
* al. vel
* al. efferret
* al. fiquidem

[a] Ms. *vel conventibus*, & paulo post *libellis editis* pro *fœdis*.
[b] Antea lectum *quos*: Ms. restituit.
[c] Ms. *sacros codices*, & mox *permutavit*, denique *audaciam notet* pro *vocet*, quemadmodum & veteres editiones habent, quæ & *permutaverit* in fine sectionis, pro *subverterit*, legunt.
[d] In Guarnerian. ms. *cognoscat autem per te etiam sanctus vir ille, cujus Epistolam &c.* dissimulato *Pammachius* nomine, quod & in vetere editione reticetur, ac videtur ex limbo in textum irrepsisse. Vereor & quin *sanctus vir ille* εἰρωνικῶς dicatur Ruffino.
[e] Tacet ms. *posset*.
[f] Ms. *mittere, & instigare*. Paulo post *ne* voculam tacet, ubi dicitur *intantum ne colloquio ejus &c.*
[g] Et Hieronymo *nobilissimus Christianorum* compellatur. Ms. *hominibus* habet pro *humilibus*, & *optimumque opus*, cum olim editis pro *optimum quidem &c.*
[h] Male in ms. *volumus*, & mox *sentiat documentum* pro *sentiret detrimentum*.

*ea ipsa, de quibus cæteros arguit magister ille [a] Hieronymus, in ipsius electis etiam post pœnitentiam Commentariis docuerit, quod sua non sint, quam verum judicium servet, videbimus. Putabitur enim prior error fuisse ignorantiæ, si eum emendarit * agnitio. Nos autem quamvis necessitate compulsi, respondere [b] nisi sumus ei, qui nos amarissime pulsaverat; attamen pro hoc ipso veniam petimus, si quid forte asperius prosecuti sumus, quia Deus conscientiæ nostræ testis est, quod multo plura reticuimus quam protulimus; penitus autem silere contra conscientiam criminanti minime potuimus, cum ipsius pene fidei suæ [c] nonnulli jacturam ducerent silentium nostrum.*

* al. argutio

Additio alterius capituli.

45. Posteaquam ista dictavi, frater aliquis, qui ex Urbe a [d] vobis ad nos venerat, cum relegenti mihi assisteret, ait, prætermissum unum adhuc excusationis locum, quem ibi audisset ab obtrectatoribus incusari. Dicebat autem de eo, quod scriptum est in Præfatiuncula mea, quia dixerim de isto, qui me nunc persequitur & accusat, quod in his, quæ de Origene interpretatus est, [e] nonnulla offendicula esse videantur in Græco, quæ ita tamen interpretando purgaverit, ut nihil in his, quod a fide nostra discrepet, Latinus Lector inveniat. Ajunt, inquit, de hoc capitulo: Vides quomodo & collaudavit interpretationem ejus, & testimonium [f] ei dedit ipse, quod sine offendiculo sint ea, quæ ille interpretatus est, & ipsum secuturum se esse promisit. Cur ergo non & ea, quæ ipse transtulit, absque offensione sunt, sicut illius scripta esse ipse testatus est?

Quod pro se excusat.

*46. Non mira res, quod ibi semper culpari mereor, ubi istum laudavero. Et recte quidem. Tamen veniamus ad rem. Dixi eum purgasse in Latina translatione, si qua offendicula fidei videbantur in Græco, & non immerito: ita tamen, ut eadem etiam a me comprobem gesta. Nam sicut ille in Homiliis de Isaia duo Seraphim, Filium & Spiritum Sanctum esse interpretatus est, & addens de suo: „Nemo existimet in Trinitate naturæ esse differentiam, cum nominum discernuntur officia: per hoc curare se offendicula credit potuisse; ita & nos vel ademptis, vel immutatis quibusdam, vel additis, sensum auctoris adducere conati sumus ad intelligentiæ tramitem rectiorem. Quid hic diversum, aut quid contrarium, aut quid non idem fecimus? Sed quia ego de scriptis illius absque malitia & calumnia judicabam, non quid obtrectationi pateret, sed quid prospectus fuerit interpretantis, aspexi. Ille autem, qui occasiones ad calumniam quærit, ea reprehendit in meis scriptis, quæ ante me prior ipse conscripsit. Et revera ego culpandus sum, si secundum meam quidem sententiam, quæ scripsit, recta sunt; secundum suum vero judicium condemnanda. * Hoc quantum ad Trinitatis fidem pertinet, ubi utique blasphemiæ crimen ducitur, quod dixit duo Seraphim, Filium esse & Spiritum Sanctum, si secundum suam sententiam, qua adversum me agit, ipse judicetur. Secundum vero meum judicium, quod in scriptis ejus absque proposito calumniæ judicavi, absolvitur pro his, quæ de suo ad explanandum sensum auctoris adjecit.*

* al. Hæc

*47. De resurrectione autem carnis puto in translatione nostra eadem contineri, quæ in Ecclesiis prædicantur. Cætera vero quæ de creaturarum rationibus dicta sunt, quod nihil ad fidem Deitatis pertineant, jam superius diximus. Sed si iste hæc modo ad calumniam vocat, quæ ante offendiculum non habebant, non prohibeo, si ei * placeat, revocare sententiam meam illam qua potuisset absolvi; & proferre suam, qua debebat alligari. Non ergo mea de eo sententia culpabilis putanda est, sed sua, quæ reprehendit in aliis, quod in semetipso probat. Novum autem hoc judicii genus est, ubi accusatorem meum ego ipse defendo: & ubi tum demum me ille superatum putat, si semetipsum reum probarit. Veruntamen ponamus, quod Episcoporum Synodus sequatur sententias tuas, &*

Excusat iterum fortius

* al. placet

[a] Hieronymi nomen, ut paulo superius de Pammachio notatum est, ms. & vetus editio reticent, quod & verius videtur.

[b] In ms. *visi sumus*, tum *attamen & pro hoc ipso &c.*

[c] Alias *nonnulli deberent jacturam ducere silentium nostrum*: pejus in ms. *nonnulli dicerent jacturam ducerent silentium &c.*

[d] Contrario sensu, falso autem habet ms. *a nobis ad vos venerat*, tum *prætermissum esse &c.*

[e] Addit ms. *cum* voculam, *cum nonnulla &c.* & mox *quæ* pronomine prætermisso, plus habet *ita tamen ea interpretando*. Porro ex eodem *Latinus Lector* restituimus, pro quo *Latinus sermo* minus bene antea legebatur. Denique & *Ajunt* plurium numero ex eodem rescripsimus pro *Ait*, quod incongrue antea obtinebat.

[f] Tacet Guarnerian. ms. *ei*. Paulo post plus habet, *sicut & illius* (vet. edit. *ipsius*) *scripta*. Tum *Non mireris* pro *Non mira res*

[g] Superius num. 27. hæc paulo aliter recitantur Hieronymi verba, eadem ferme, quæ in editione Homiliarum laudata habentur, *Nec putes Trinitatis dissidere naturam, si nominum servantur officia*. Recole, quæ in hunc locum adnotata nobis sunt, quibus adde novum hocce in rem nostram ex tanta Lectionis varietate argumentum. In ms. plus habetur, *Nemo, inquit, existimet, &c.*

& jubeat omnes [a] *libros, qui hæc talia continent, cum auctoribus suis, ut ajunt, debere damnari. Damnabuntur isti libri prius in Græcis: & quod in Græcis damnatur, sine dubio damnatum est in Latinis.* [b] *Veniatur ad tuos libros, invenientur eadem continere secundum sententiam tuam: necesse est ut cum suo auctore damnentur. Et sicut nihil profuit Origeni, quod* [c] *a te laudatus est: ita nec tibi proderit, quod a me excusatus est. Me enim sequi necesse est Ecclesiæ Catholicæ sententiam, sive adversus* [d] *Origenis libros, sive adversus tuos datam.*

CONTROVERSIARUM [e] RUFFINI ADVERSUS HIERONYMUM LIBER II. EXPLICIT.

a Origenis certe libros hoc ipso anno Imperialibus edictis damnatos, cautumque ne legerentur, testatur Anastasius Epistola ad Joannem num. 5. *Illud quoque quod evenisse gaudeo, tacere non potui, beatissimorum Principum nostrorum manasse Responsa, quibus unusquisque Deo serviens ab Origenis lectione revocatur; damnaturque sententia Principum, quem lectio reum prophana prodiderit.*

b In mf. *Venitur ad tuos libros. Inveniuntur eadem &c.*

c Idem, nec incongruo tamen sensu, *quod ante* pro *a te:* & mox *excusatus es* pro *excusatus est.*

d Vetus edit. *sive adversum te, sive adversum tuos datam.* Mf. antiquarii oscitantia prius isocolon, *sive adversus Origenis libros* omittit.

e Ex mf. conclusionem hanc operis ab Antiquario subnotatam suffecimus, uno tantum loco, sive numericis Romanis notis II. quæ desiderabantur, restitutam.

APO-

APOLOGIA

QUAM PRO SE MISIT

RUFFINUS PRESBYTER

AD

ANASTASIUM

ROMANÆ URBIS EPISCOPUM.

Ruffinus, ob interpretationem librorum Origenis περὶ Ἀρχῶν in crimen vocatus, purgare se nititur, edita fidei suæ expositione, de Trinitate, de Verbi Incarnatione, de Resurrectione, de Judicio æterno, & Diaboli damnatione, de Animarum origine. Demum Origenis se interpretem non defensorem profitetur.

I. *Audivi quosdam, cum apud Beatitudinem tuam controversias, sive de fide, sive de aliis nescio quibus quæstionibus commoverent, etiam mei nominis fecisse mentionem. Et tua quidem Sanctitas velut ab ipsis incunabulis per Ecclesiasticæ traditionis regulas instituta, de absente sibique bene & in fide, & in caritate Dei cognito, calumniantibus non accommodavit auditum. Ad me tamen quoniam appetitæ existimationis meæ fama pervenit, æquum putavi, ut (quoniam ipse post triginta fere annos* [b] *parentibus redditus sum, & durum satis atque inhumanum erat, si tam cito desererem eos, quos tam tarde reviseram: simul & quia* [c] *tam longi itineris labor fragiliorem me reddit ad iterandos labores) literis meis satisfacerem Beatitudini tuæ, non ut de sancta mente tua, quæ velut quoddam Dei sacrarium aliquid iniquum non* * *recipit, maculam suspicionis abstergerem, sed ut æmulis adversum me forte oblatrantibus; baculum quemdam tibi confessionis meæ, quo abigerentur, offerrem.*

* al. *recepit*

A

II. *Quamvis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, quum in sancta Alexandrina Ecclesia degeremus, in carceribus, & exiliis, quæ* [d] *pro fide inferebantur, probata sit:* [e] *tamen & nunc si quis est, qui vel tentare fidem nostram cupit, vel audire, vel discere: sciat quod* [f] *de Trinitate ita credimus, quod unius naturæ sit, unius Deitatis, unius ejusdemque virtutis, atque substantiæ: nec inter Patrem & Filium &*

B

Spiritum Sanctum sit prorsus ulla diversitas, nisi quod ille Pater est, & hic Filius, & ille Spiritus Sanctus. Trinitas in subsistentibus personis, unitas in natura atque substantia.

III. *Filium quoque Dei in novissimis diebus natum esse confitemur ex Virgine & Spiritu Sancto: carnem naturæ humanæ, atque animam suscepisse, in qua*

C

& passus est, & sepultus, & resurrexit a mortuis: in eadem ipsa carne resurgens, [g] *quæ deposita fuerat in sepulcro: cum qua carne simul, atque anima post resurrectionem ascendit in cælos: unde & venturus*

[a] Ita in duobus mss. Coisliniano, & Navar, teste P. Constantio, inscribitur. In uno Corbejensi brevius, *Apologia Ruffini ad Anastasium Papam*. In Guarneriano *Apologia ejusdem Ruffini, quam pro se misit ad Athanasium* (leg. *Anastasium*) *Romæ Episcopum*. Hæc est quam Hieronymus toto libro II. adversum Ruffinum sibi confutandam proposuit.

[b] Confer Hieron. lib. laudato num. 2. Guarnerian. ms. tacet *triginta*.

[c] Guarnerian. *simulque*, tum juncto & Coisliniano ms. *tam longinqui*, al. *jam longi*.

[d] Scimus hanc Ruffino laudem abs Hieronymo libro laudato imminui, ac fere prorsus invideri. Præstat tamen Nostro hac in re fidem adhibere, eadem de se testanti etiam lib. II. Histor. Eccl. cap. 4. *Eorum*, ait, *gesta refero, quorum in passionibus SOCIUS esse promerui*. Recole quæ nos ibi, & Vitam lib. I. cap. 2.

[e] In Guarnerian. ms. *probata sit, & ut si quis est, qui nunc tentare &c.*

[f] Quæ hinc subsequuntur de fide Trinitatis, deque carnis resurrectione ad finem usque quarti numeri, Bachiarius in suo *de fide* Libello, quem Cl. Muratorius Tom. II. Anecdotorum vulgavit, totidem ferme verbis descripsit: quod hæc Ruffini scriptio quanti jam tunc fieret, indicio est.

[g] Hanc tacet Guarnerianus verborum pericopam, *quæ deposita fuerat in sepulcro*. Ex hoc autem loco & subsequenti, ubi Carnis HUJUS resurrectio dicitur, contendit V. C. Bachiarii nuperus illustrator, Ruffi-

a turus exspectatur ad judicium [a] vivorum A
ac mortuorum.
b IV. Sed & carnis [b] nostræ resurrectionem fatemur integre, & perfecte futuram:
hujus ipsius carnis nostræ, in qua nunc
vivimus. Non, ut quidam calumniantur,
alteram pro hac resurrecturam dicimus;
* al. ei sed hanc ipsam, nullo omnino * ejus membro amputato, vel aliqua corporis parte
1.Cor.15.44. defecta, sed cui nihil omnino ex omni natura sua desit, nisi sola corruptio. Hoc enim promittit sanctus Apostolus, quod seminetur corpus in corruptione, & resurgat
in incorruptione: & seminetur in infirmitate, * surgat in virtute: seminetur in ignominia, surgat in gloria; & * quia seminetur corpus animale, * resurgat corpus
spiritale. Hæc nobis de resurrectione tradita sunt ab his, a quibus sanctum baptisma in Aquilejensi Ecclesia consequuti
sumus: quæ puto ipsa esse, quæ etiam A-
c postolica [c] sedes tradere, & docere consuevit.

* al. resurgat
* al. quod
* al. surgat

V. Dicimus quoque & judicium futurum, in quo judicio unusquisque recipiat
propria corporis, prout gessit, sive bona,
sive mala. Quod si homines recepturi sunt
pro operibus suis; quanto magis & diabolus, qui omnibus * existit caussa peccati? De quo illud sentimus, quod scriptum
est in Evangelio: quia * & ipse diabolus, & omnes angeli ejus, cum his, qui
opera ejus faciunt, id est, qui criminantur fratres, cum ipso pariter æterni ignis
d [d] hæreditate potientur. Si quis ergo negat
diabolum æternis ignibus mancipandum,
partem cum ipso æterni ignis accipiat, *
ut sentiat quod negavit.

* al. exstitit
Matth.25.41.
* al. tac. &
* al. &

VI. Audio, & de anima quæstiones *
esse commotas. De qua re utrum recipi

* al. motas esse.

B C D

debeat querimonia, * aut abjici, vos probate. Si autem & de me quid sentiam *al. abjici
quæritur, fateor me de hac quæstione apud
quamplurimos Tractatorum diversa legisse.
Legi quosdam dicentes, quod pariter cum
corpore per humani seminis traducem etiam
anima [e] diffundatur: & hoc quibus poterant assertionibus confirmabant. Quod e
puto inter Latinos Tertullianum sensisse,
vel Lactantium, fortassis & alios nonnullos. Alii asserunt, quod formatis in utero
corporibus, Deus quotidie faciat animas
& infundat: alii quod [f] factas jam olim, f
idest, tunc cum omnia Deus creavit ex
nihilo, nunc eas judicio suo dispenset in
corpore. Hoc sentit & Origenes, & nonnulli alii Græcorum. Ego vero cum hæc
singula legerim, Deo teste, dico, quia usque ad præsens certi, & definiti aliquid
de hac quæstione non teneo, sed Deo relinquo scire, quid sit in vero, & si cui ipse revelare dignabitur. Ego tamen hæc singula & legisse me non nego, & adhuc
ignorare confiteor, præter hoc, quod manifeste tradit Ecclesia, Deum esse animarum
& corporum [g] creatorem. g

VII. Sane quia audio inde etiam esse
disputatum, quod quædam Origenis rogatus a fratribus de Græco in Latinum transtuli, puto quod omnes intelligant, * hæc * al. hic
pro solo livore culpari. Si enim aliquid
est, quod displiceat in auctore, quare id
ad interpretem detorquetur? Sicut [h] in h
Græcis habetur, rogatus sum ut Latinis
ostenderem. Græcis sensibus verba dedi Latina tantummodo. Sive ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea: sive culpa, similiter non est mea. Quinimo
etiam illud adjeci, sicut in Præfatiuncula mea designavi, ut in quantum possem,

Ruffino adscribendum esse Opusculum quoque illud, sive libellum relatum in Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ Cap. XXXIX. Tom. II. Operum S. Leonis edit. Quesnellianæ pag. 74. & ei quidem adscribendum, non ut S. Gregorii Nazianzeni Interpreti, sed ut primigenio auctori: aut certe quidem alicui e Latinis, qui Ruffini scripta de corporum Resurrectione expilaverit, Apologiam hanc scilicet, & Invectivam, ut vocat, primam cap. 3. & 4. Quesnellius Dissert. XIV. cap. 7. Opusculum illud Gregorio Bætico Eliberitano Episcopo adtribuit: Monachi Benedictini in Historia Literaria Galliarum Tom. I. part. II. Phœbadii Agenensis esse suspicantur. Omnino alterius (quisquis ille fuerit) magis quam Ruffini stilum atque ingenium refert.

a Addunt *judex* & vulgati antea libri & Guarnerianus mſ. tam heic loci, quam in Apologiæ adversus Hieronymum lib. I. num. 4. ubi verba hæc eadem recurrunt. Castigatiores autem mſſ. ignorant.

b Tacet Guarnerian. pronomen *nostra*, non heic modo, sed & tertio ab hoc versu, ubi denuo occurrit: quo quidem loco illud & mſſ. alii & plerique editi libri reticent. Nos olim existimavimus additum ἐμφατικῶς a Ruffino, ut omnem Origenianæ sententiæ suspicionem ab se longius removeret.

c In Guarneriano, *qua Ecclesia Apostolici Dei* (rescribendum videtur *Domni*) *sedes &c.* Navar. mſ. *fides* pro *sedes* legit. Pergit porro noster *tradere solent & docere* absque addito *consuevit*, quemadmodum & duo, quos laudat P. Constantius, mſſ. habent.

d Idem mſ. *partes*, tum *æterni ignis accipiat hæreditate potietur*, pro quo scilicet postremo verbo *potietur*, glossator non nemo ad libri oram *accipiat* scripsit, quod postmodum librarius imprudens una in textum intrusit. Notum quantopere hanc loquendi formulam, *æterni ignis hæreditate potiri*, Hieronymus exagitarit, atque irriserit. *Quis*, ait, *unquam audivit potiri ignibus, & frui suppliciis?* Eum videsis lib. II. cap. 6. & seq. Ex his porro constat, lectum vitiose olim apud Nostrum *hæreditatem patientur*. Mox in Guarneriano *ergo* adverbium desideratur.

e Iterum Guarnerian. *infundatur*. Tum antea editi, *& hi quibus poterat &c.* Consulendus S. Hieronymus libro dudum laudato nu. 8. & seq.

f Voculam *quod* idem mſ. tacet.

g Denuo idem mſ. *conditorem* præfert; subsequenti versu *esse* verbum omittit.

h Plus habet Guarnerian. mſ. *sicut enim in Græcis habetur, sic rogatus &c.* Item altero ab hoc versu *est*, habet pro *inest*.

a *ſem, aliquanta deciderem: illa tamen, quæ mihi [a] ad ſuſpicionem veniebant, quod non ab ipſo Origene ita dicta, ſed ab aliis viderentur inſerta, propter hoc, quod de eiſdem rebus in aliis locis ejuſdem auctoris catholice dictum legeram. Nemo ergo mihi ex hoc, quæſo te, ſancte ac venerabilis & beate Pater, conflet invidiam: nemo factionibus utatur & calumniis, quod in Eccleſia Dei fieri non licet. Ubi enim ſimplicitas tuta erit & innocentia,* b *ſi [b] hic non erit? Origenis ego neque defenſor ſum, neque aſſertor, neque primus interpres. Alii ante me hoc idem opus fecerant, feci & ego poſtremus rogatus a* A *fratribus. Si jubetur ne fiat, juſſio obſervari [c] ſolet in poſterum. Si culpantur, qui ante juſſionem fecerunt, culpa a primis incipiat.* c

*VIII. Ego * autem præter hanc fidem, quam ſupra expoſui, ideſt, quam Eccleſia Romana, & Alexandrina, & Aquilejenſis noſtra tenet, quæque Jeroſolymis prædicatur, aliam nec habui [d] unquam, nec habeo in Chriſti nomine, nec habebo. Et ſi quis aliter credit, quiſquis ille eſt,* B *anathema ſit. Reddent autem in die judicii rationem hi, qui offendicula, & diſſenſiones & ſcandala fratribus propter invidiam ſolam generant & livorem.*

* al. enim

d

a Paulo elegantius, falſo tamen legebatur *in ſuſpitionem*. Hieronymus barbariem ſermonis *ad ſuſpicionem venire*, & quod præcedit, *quin imo etiam*, Præsbytero Aquilejenſi exprobrat.

b Conſtantius maluit *hoc*, ſuppletque *quod ego feci*. Quæ quidem vitia ſermonis atque incohærentias, nec peccavit Ruffinus nec peccat. Nempe *hic* loci adverbium alteri *ubi* reſpondet, ſenſuſque perſpicuus eſt, non licere in Eccleſia calumniari; ubi enim tuta erit innocentia, ſi hic ſive in Eccleſia non erit? Mox cod. Guarnerian. *enim* pro *ego* legit.

c Vulgati antea & cod. ipſe Guarnerian. *debet*, renitentibus mſs. pleriſque aliis. Conſule Hieronymi cenſuram.

d Guarnerian. *non habui unquam in me, nec habeo in Chriſto hominem*, pro *in iſto homine*, quod olim editi, tametſi vitioſe, cohærentius tamen præferebant. Impreſſam lectionem P. Conſtantius e mſſ. reſtituit.

[a] EPISTOLA [a] ANASTASII
ROMANÆ URBIS EPISCOPI
A D
JOANNEM EPISCOPUM JEROSOLYMORUM
SUPER NOMINE RUFFINI.

A Joanne consultus Anastasius, utrum Ruffinus ob versos e Græco in Latinum Origenis περὶ Ἀρχῶν libros damnandus esset, respondet, seposita omni suspicione, perpendendum esse, quo id animo aggressus sit: & eum quidem damnandum, si propria mente, & laudans ac probans transtulerit, secus si ipsum accusans auctorem; se vero non vano timore sollicitari, sed operam daturum, ne hinc Ecclesiæ per orbem corrumpantur.

1 *Probatæ quidem affectionis est hoc, ut laudabiliter de sacerdote sacerdos loquaris. Pro tanto igitur præconio, quod* [b] *in merita mea effusissimum contulisti, ut amori tuo gratias ago, ita splendorem tuæ sanctitatis, &* [c] *eas, quas in Domino habes virtutes, subinde quodammodo parvitatis nostræ favorabilis sermo prosequitur.* [d] *Tam enim, vir omnium præstantissime, laudum tuarum fulges nitore conspicuus, ut par esse meritis sermo non possit. Porro autem tanto titulorum tuorum rapior incitamento, ut etiam quod* [e] *implere nequeo, audere non desinam. Jam hoc de laudibus tuis est, quod me tantum de cælestis istius animi serenitate laudasti. Tui etenim Episcopatus ordo perspicuus per* [f] *diversum orbem velut radians, etiam ad nos splendoris sui detulit claritatem. In me quippe totum* [g] *ipse amicitiæ tribuis,* A *examini nihil relinquis. Aut si jure me laudas, tu quoque similiter non relaudandus es? obsecro igitur ob utrumque, ut meipsum apud me laudare jam desinas. Duplex etenim* [h] *me caussa constringit, ne consacerdotis tui sensibus aut dolorem falsa laus ingerat, aut pudorem vera succendat.*

2. *Sed* [i] *ut ad caussam revertar: Ruffinus, de quo me consulere dignatus es, conscientiæ suæ divinam habet arbitram majestatem; apud quam se integro devo-* B *tionis officio ipse viderit, qualiter debeat approbare.*

3. *Origenes autem, cujus in nostram linguam composita derivavit, antea & quis fuerit, & in quæ processerit verba, nostrum propositum* [k] *nescit. Quod vero sit animi mei studium, cum tua paulisper super hoc conferam sanctitate. Hoc igitur mente concepi,* [l] *quod Urbis nostræ populis de translatis*

a Ita in antiquissimo Palatino-Vaticano cod. 234. inscribitur. In editis antea, vel verba *super Ruffini nomine* desiderantur, vel legitur *de Ruffino sententia*. Hanc ipse Hieronymus a se descriptam secundo libro contra Ruffinum subjecit. *Si*, inquit, *ideo interpretaris* (Origenem) *ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum Præfatione testare: quod prudentissime Papa Anastasius in Epistola, quam contra te scribit ad Episcopum Joannem, suo sermone complexus est, me liberans, qui id feci, & te arguens, qui facere noluisti. Ac ne forsitan hoc quoque neges, subjeci exemplum ejus, ut si non vis audire fratrem monentem, audias Episcopum condemnantem.* Cætera quæ de ejus germanitate, ac judicio disputat, repete ex eodem libro, & sequenti tertio sub finem.

b Antea legebatur *effusissime*. Porro Guarnerius, qui hanc Epistolam ad calcem Marii Mercatoris edidit, pro *in merita mea* legit *immerito in me*, contra mss. fidem.

c Palatinus, duoque alii mss. quibus Constantius utitur, *& earum*.

d Sic Palatinus cum aliis mss. & Guarnerio. Antea erat *tam eminenter*. Constantius ex quodam Cluniacensi cod. in quo est *tamen eminente*, conjicit reponendum *tam enim eminenter*.

e Hactenus lectum est *impetrare*, pro quo *implere* ex emendatiss. Palatino substituo.

f Constantius, *quod me tantummodo de cælestis* &c. Paulo post Garnerius *per universum orbem*, & *splendoris tui*, refragantibus mss. atque editis libris.

g Voculam *ipse*, quæ deerat, suffecimus ex Palatino ms. qui deinde cum Bellovacensi penes Constantium, & Garnerio, *tu quoque simili tenore laudandus es:* absque interrogationis nota. Ex eodem mox supplevimus voces *apud me*, quæ in editis desiderabantur.

h Legimus cum Palatino ms. atque editis castigatioribus. Prius erat, *Duplex enim caussa me hoc poscere constringit* &c. tametsi illud *hoc poscere*, ab Anastasii mente non sit alienum.

i Vocula *ut* antea desiderabatur: mox erat *conscientia tua habet arbitrum divinam majestatem:* quæ e mss. emendamus.

k Ita Palatinus, aliique emendatiores mss. Garnerius locum ita refixit ex ingenio, *nostrum studium nescit, quod vere sit animi mei propositum, cum tua* &c. Sensus perspicuus est, minime scilicet ad propositam quæstionem, pertinere, de Origenis persona & mente perquirere. Mox adverbium *super* ex eodem ms. restituo.

l Iterum ex fide Palatini ms. legimus, tametsi in consequentibus librariorum aliquot mendis ipse non careat. Sic legit Constantius quoque, a quo jure vapulat Garnerius, qui locum de suo ita mutavit: *Hoc igitur mente concepi, illum, qui urbis nostræ populis*

latis Origenis lectio patefecit, quadam puris mentibus velut nebula cæcitatis injecta, fidem Apostolorum, & majorum traditione firmatam, velut deviis anfractibus illum voluisse dissolvere.

4. [a] *Discere hoc loco libet, quid agat in Romanam linguam ista translatio. Approbo, si accusat auctorem, & exsecrandum factum populis prodit, ut justis tandem odiis teneatur, quem jam dudum fama constrinxerat. Si vero interpres tantorum malorum* [b] *consensum præstat, & legenda prodit in populos, nihil aliud sui opera laboris exstruxit, nisi ut propriæ* [c] *veluti mentis arbitrio, hæc quæ sola, quæ prima, quæ apud catholicos Christianos vera fide jam exinde ab Apostolis in hoc usque tempus tenentur, inopinatæ titulo assertionis everteret.*

5. *Absit* [d] *hoc ab Ecclesiæ Romanæ catholica disciplina. Nunquam profecto eveniet aliqua, ut hæc admittamus ratione, quæ jure meritoque damnamus.* [e] *Quapropter illa toto orbe Christi Dei nostri diffusa providentia, probare dignabitur, accipere nos omnino non posse, quæ Ecclesiam maculent, probatos mores evertant, aures circumstantium vulnerent, jurgia, iras, dissensionesque disponant.* [f] *Qua re moti qualem Epistolam ad fratrem & coepiscopum nostrum* [g] *Venerium diligentiori cura perscriptam parvitas nostra transmiserit, ex subditis poteris comprobare:* [h] *Unde igitur habeat secum ill*, qui transtulit, servetque sibi hanc conscientiam,* [i] *non superflua laboro formidine, neque inani timore sollicitor. Mihi* [k] *certe cura non deerit, Evangelii fidem circa meos custodire populos, partesque corporis* [l] *mei per spatia diversa terrarum, quantum possum, literis convenire, ne qua prophanæ interpretationis origo subrepat, quæ devotas mentes immissa sui caligine labefactare conetur. Illud quoque quod evenisse gaudeo, tacere non potui: beatissimorum Principum nostrorum manasse Responsa, quibus unusquisque Deo ser-*

pulis opera translata Origenis lectione patefecit, quamdam puris ment bus veluti nebulam cæcitat s injicere, fidemque Apostolorum, & majorum traditione firmatam velut deviis anfractibus voluisse dissolvere. Prius editi, *quod qui urbis nostræ popul s de translata Origenis l ctione patefecit, quandam puris mentibus velut neb lam excitans, injectam fidem Apostolorum, & majorum &c.* Neutra igitur editio Anastasii mentem sensumque repræsentat, dum Ruffinum proprie notant. Neque enim illum ait S. Pontifex voluisse fidem Apostolicam l befactare, sed Origenem id in animo habuisse, idque se ex Ruffini nupera interpretatione intell ge e, cum antea, quis Origenes *fuerit, & in qua processerit verba, nesciret.*

a Editi cum Garnerio plerumque habent *dicere.* Mox cum eodem Palatinus *quid aget* pro *agat*, & *exsecrando factum exosum populis prodit.*

b Palatinus *in se*, pro *interpres:* plerique autem vulgati. *Si vero interpres tantorum malorum erroribus consensum præstat, & legenda impia dogmata prodit in populos &c.* Emendatur a scriptis. Hieronymus lib. II. contra Ruffinum, quod & superius notatum est: *Si ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum Præfatione testare; quod prudentissime Papa Anastasius in Epistola, quam contra te scribit ad Episcopum Joannem suo sermone complexus est, me liberans, qui id feci, te arguens qui id facere noluisti.*

c Garnerius *propriæ voluntatis arbitrio.* Cætera ex fide Palatini ms. legimus, cui alii penes Constantium adsentiuntur. Tantum *mera fide* pro *vera fide* & *impia* pro *inopinata* in eo codice habetur, quemadmodum & in Bellovacensi, eodem P. Constantio teste. Garnerius *inopinatæ* penitus omisit. Veteres editi sic totum locum repræsentant, *hanc quæ sola, & quæ prima apud catholicos Christianos vera fides jam ab Apostolis exinde usque ad tempus præsens tenetur &c.*

d Veteres editi, *Absit hæc ab Ecclesia Romana nequaquam catholica discipl na, & mox ut al qua hoc admittamus ratione, quod jure &c.* renitentibus mss. & Garnerio.

e Iidem *quapropter in toto orbe &c.* Mox Palatinus *prudentia* pro *providentia*, & paulo post, *quæ Ecclesiam maculent, quæ probatos mores evertant &c.*

f Vitiose in editis plerisque efferebatur hic locus: *Quare nosce qualem Epistolam ad fratrem, & Coepiscopum nostrum Venerium diligentiori cura perscriptam parvitas (al. pravitas) nostra transmiserit, sibique hanc conscientiam fecerim, quod non superflua laborem formidine, neque vano timore sollicitor &c.* Garnerius autem quædam e contextu excidisse suspicatus, lacunam expleri posse censuit his verbis, quæ, mutato tantum charactere, in textum ipsum intrusit: *Qua re moti, Origenis quidem scripta & errores damnavimus; interpretem vero, cum non sat s neque sua Præfatione ad libros Origenis, neque Apologia ad nos missa repurgaverit: imo forte iisdem erroribus re ipsa consentiat, Romam ad judicium Sedis Apostolicæ vocavimus, & renuentem venire eadem sententia involvimus. Damnationis autem sententiam fratribus nostris Venerio & Chromatio scripsimus.* Nunc ex Palatino exemplari absque alienis additamentis integritati redditur locus, quem ante nos ex aliis bonæ notæ mss. Constantius quoque ad eumdem modum restituerat. Quamquam hic *mota* rescribi malluisset pro *moti*. Pro *perscriptam* in Palat. est *perspectam*.

g Mediolanensem Episcopum, qui Simpliciano successit, ad quem prior data est Anastasii Epistola de Origenis damnatione, quam antea ineditam publici juris fecimus in primo Tomo Hieronymi Operum sub num. 95. Hanc adeo ad Venerium *diligentiori cura perscriptam Epistolam* se dedisse Anastasius testatur, cujus & fragmentum hoc esse videtur, quod subsequenti sermone recitat, tota enim ad nos usque non devenit.

h Diximus videri quæ hinc subsequuntur ad numeri usque finem petita ex ipsa Anastasii ad Venerium Epistola, ex qua ipse sua itidem verba reticet ad faciendam Joanni fidem de sententia in eadem hac Ruffini caussa, quam dudum ad Episcopum Mediolanensem præscripserat. Eosdem reipsa sensus replicat circa interpretis conscientiam, & prava Auctoris dogmata, suique hac de re curas: quæ frustra erat repetere, nisi ex alio suimet scripto, consensus demonstrandi gratia, præter ea quæ ulterius infert. Idem ipsa indicant, quæ proxime præcedent verba, *ex subditis poteris comprobare:* eoque magis postrema, quibus sectio concluditur, *Hactenus sententiæ meæ forma processerit.*

i Fallitur qui duplicem subesse his verbis sententiam putat, & mutilam utramque atque admodum implexam. Non esse, ait, Anastasius sibi curæ de Ruffini conscientia inquirere, cujus & superius dixerat, *divinam esse arbitram majestatem.*

k Mss. ii etiam, quibus Constantius utitur, *mihi curæ non deerit*, quæ lectio tametsi minus Latina, fortasse est verior.

l Veteres vulgati, *partesque populi mei, per quaque*

serviens, ab Origenis lectione revocatur, [a] *damnatumque sententia Principum, quem lectio reum prophana prodiderit. Hactenus sententiæ meæ forma* [b] *processerit.*

6. Quod te vero vulgi de Ruffino querela sollicitat, ut quosdam [c] *vagis suspicionibus persequaris, hanc tuam opinionem constringam divinæ lectionis exemplo, sicut scriptum est:* [d] Non sic homo ut Deus: nam Deus videt in corde, homo videt A in facie. *Itaque, frater carissime, omni suspicione seposita,* [e] *Ruffinum propria mente perpende, si Origenis dicta in Latinum transtulit, ac probavit, nec dissimilis* [f] *a reo est, qui alienis vitiis præstat assensum. Illud tamen* [g] *tenere te cupio, ita haberi a nostris partibus alienum, ut quid agat, ubi sit,* [h] *nec scire cupiamus. Ipse denique viderit, ubi possit absolvi.*

que spatia diversa terrarum diffusas, quantum possim literis convenire. Emendavit post Garnerium, Constantius Mss. ope, quibus Palatinus, q.•o præcipue utimur, suffragatur. Garnerius omiserat *mei*. Notum porro, Ecclesias, quarum ipse caput est, corporis sui partes ab Anastasio appellari. Convenire autem literis quempiam, pro admonere, dixit & in laudata ad Simplicianum Epistola, *Conventus literis memorati* (Theophili) *convenio sanctitatem tuam &c.*

a Cod. Palatinus *revocetur*: tum editi plerique *damnandumque*, & mox *rerum* pro *reum*, perperam. Principum Responsa, quæ Hieronymus quoque prædicat lib. 1. contra Ruffinum, non aliorum quam Arcadii atque Honorii putanda sunt, quamquam hodie non superent. Optime Constantius arbitratur, Synodi Alexandrinæ Patres atque in primis Theophilum, cum, damnato Origene, non satis profecisse sibi viderentur, Imperialia rescripta petiisse, quibus ipsa Origenianotum operum lectio vetaretur, ad eorum formam, quæ in Cod. Theod. lib. 16. tit. 5. leg. 34. anno 398. Montanistarum, aut Eunomianorum, codic. legi vetant, eosque igni cremari jubent.

b Garnerius *præcesserit*, ex præconcepta opinione, qua superiorem lacunam de Origenis ac Ruffini damnatione de suo expleverat.

c Olim erat, *ut quosdam malis suspicionibus persequaris, hanc etiam opinionem*. Emendat e Mss. Garnerius, & Constantius, quibus & Palatinus noster calculum addit. Æmulos Ruffini Hieronymum, ejusque amicos, quos vagis suspicionibus Joannes persequeretur, judicari pronum est credere.

d Ita editi castigatiores & Palatin. ms. qui alterum *videt* cum Garnerio non agnoscit. Alii editi. *Non sicut videt homo, ita & Deus, nam Deus &c.*

e Contrario sensu editi ante Constantium, *Ruffinum scito, quod propria mente Origenis dicta &c.* Cum superius Ruffinum conscientiæ suæ permittat Anastasius, nescius quo animo Origenis scripta fuerit interpretatus. Emendantur a laudati Constantii ms & Palatino.

f Antea legebatur *ab eo* Garnerius veram lectionem restituit, quam præferunt & mss. Idem argumentum urget Hieronymus lib 2. num. 20. *Dic ergo quare Origenis mala in Latinum verteris; ut auctorem mali proderes, an ut laudares? Si prodis, in Præfatione cur laudas? si laudas, hæreticus approbaris. Si hæc omnia probantur mala, igitur unius & Auctor & Interpres REI criminis sunt.*

g Alias editi *te scire cupio*. Mox *a nostris partibus*, idem esse Constantius explicat, quod a nostra regione, nominatimque ab urbe Roma.

h Aliter *nescire*. Quod subsequitur *ubi possit absolvi*. Constantius interpretatur, ab injectis suspicionibus, non a lata damnationis sententia. Profecto damnatum ab Anastasio Ruffinum non fuisse, totus hujusce Epistolæ contextus probat. Probant etiam multa ex Ecclesiastica historia argumenta: neque enim par est credere, si percussus anathemate fuisset, potuisse illum deinceps usque ad vitæ finem sanctissimorum hominum uti familiaritate, puta Paulini Nolani, Chromatii Aquilejensis Episcopi, & Gaudentii Brixiani, tum Piniani, Albinæ, Melanii, quacum vixit conjunctissime. Neque laudari post mortem ab Ecclesiasticis viris Palladio, Cassiano, Sidonio, Apollinari, imo & ab ipso Gelasio Papa in Decreto, ubi illum *virum religiosum* vocat, &c.

IN

IN SEQUENTES DIALOGOS

CONTRA PELAGIANOS ADMONITIO.

VIX dum Origeniana perfidia quaqua patuit Christianus orbis damnata, Hieronymo cervices subdiderat, cum subito Pelagianum bellum exardere, Ecclesias late pervagari, natumque adeo monstris elidendis Doctorem Maximum, tametsi jam senio confectum, ut in aciem descenderet, excitare: ut nulla, opinor, laus umquam esset jugulatæ hæreseos, qua ille aut solus non donaretur, aut primus. Exsecrabilem doctrinam quam Romæ didicerat a Ruffino quodam Syro Pelagius, Palæstinam importavit circa annum Christi CCCCXII. & Jerosolymæ docuit, ubi adnuente ejus urbis Episcopo Joanne, usque adeo profecit, ut essent qui suo de nomine appellarentur. Summa hæreseos per id temporis hæc erat, Posse homines sine peccato esse si velint: Divinæ gratiæ necessitatem arbitrii libertati officere: &, quod minori studio videtur tunc saltem jactatum, Non esse traducem peccati. Hieronymus in libris, quos ab eo tempore elaboravit, maxime Commentariis in Jeremiam detestandam superbiam suggillare arrepta occasione non destitit, sed nominibus continuo pepercit, quos eos mallet corripi, quam infamari. *Verum post ferme biennium, & vix primo libro in laudatum Prophetam expleto, stilum contra hæreticum acuit, deditque Ctesiphonti Epistolam, quam in priori tomo excudimus sub numero* 133. *in qua natam e veterum Stoicorum fontibus* ἀπαθείαν *ita jugulat, ut tamen nisi velitatione illa hæretici resipiscerent, conditurum se libros minitetur, quibus impiæ factionis cuniculos omnes subverteret. Re ipsa haud multo post rogatus a fratribus tres hosce libros evulgavit, in quibus Socratico more ex utraque parte quid pro hæresi vel contra dici posset exponens, Attici & Critobuli personas induxit secum invicem disceptantes, ut & orthodoxum dogma clarius exponeret, & hæreticum impugnaret fortius. Hoc versibus elegantissimis S. Prosper Carm. de Ingratis prædicat.*

Tunc etiam Bethlei præclari nominis hospes,
Hebræo simul & Grajo, Latioque venustus
Eloquio, morum exemplum, mundique Magister,
HIERONYMUS, libris valde excellentibus hostem
Dissecuit, noscique dedit, quo turbine veram
Vellent exortæ lucem obscurare tenebræ.

2. *Annum, quo scripti sunt, ex Orosii Hispani Presbyteri, qui tunc* ad Hieronymi pedes sedit, *Apologia licet ediscere, cujus quoque caussam brevibus exponam, ut simul intelligas, quæ per id temporis esset orthodoxæ sententiæ ratio, quis rerum status atque ordo, quantas vires, quosve sibi animos sumpsisset hæresis. Cum multum in utramque partem agitata quæstio de origine animæ viris Ecclesiasticis negotium facesseret, ne diutius fluctuarent ingenia, S. Augustinus consulendum censuit maximum Ecclesiarum magistrum Hieronymum; ipsique adeo tunc apud se agenti Orosio auctor fuit, ut ad eum pergeret Jerosolymam, suasque illi deferendas literas dedit eo super argumento, quæ in I. tomo numeris* 131. & 132. *exhibemus: libros quoque* de peccatorum meritis & remissione, *& epistolam ad Hilarium, quibus scriptis quæ Pelagiani discipuli atque in primis Cælestius clanculum effutierant mala dogmata confutabat. His instructus monimentis Hieronymum adiit Orosius, cui etiam de ore quæ contra Cælestium Carthagine peracta fuerant exposuit. Continuo ad vulgi aures hæc devenere, pluribusque Hieronymo, nonnullis etiam Pelagio adstipulantibus, obortum dissidium est, quod Joannes Jerosolymitanus, qui primas hæretico deferebat, volens compescere, Orosium Jerosolymam accivit, ubi indicta totius cleri Synodo, Pelagio ipso abstante, quid ille ex Africa contra ejus doctrinam advexisset, quibus iste se tueretur argumentis, exponere jussi sunt. Ut rem brevissime expediam, Pelagius judice usus suarum partium studioso, suæque factionis interpretibus, qui Orosii Latine dicta Græce redderent subdola fide, ita Synodi judicium evasit, ut periculosam invidiam in accusantem converterit, qui edita Apologia suspicionem hæreseos a se omnem coactus est amovere. In hac vero Apologia quemadmodum res gesta est, per singulas partes ennarrat Hispanus Presbyter, atque in primis tempus designat, quo ipse consessus Jerosolymitanus est habitus: septem nempe & quadraginta dies ante primam Encæniorum ejus templi diem. Festum illud teste Nicephoro Histor. lib. 8. in diem incidebat Septembris deci-*

cimumquartum, unde subducta ratione compertum est, Synodum habitam exeunte Julio. De anno nihil est dubium, ipsum intelligi quadringentesimum decimum quintum, nam qui hoc anno Bethleem advenerat Orosius, sub insequentis verni tempus in Africam denuo solvit. Jam vero hoc anno, eo mense, deque ea Synodo loquens, contra Pelagii errorem, quod homo possit mandata Dei sine gratia facile custodire, si velit, Hoc, *inquit*, beatus Hieronymus, cujus eloquium universus Occidens, sicut ros in vellus exspectat (multi enim jam hæretici cum dogmatibus suis ipso oppugnante supplosi sunt) in Epistola sua, quam nuper ad Ctesiphontem edidit, condemnavit; similiter & in libro, quem NUNC scribit collata in modum Dialogi altercatione confutat. *Neque vero dilatum opus in sequentem usque annum par est opinari, quandoquidem discedenti Orosio, ut diximus verno tempore, literas dedit Hieronymus in nostra recensione* 134. *ad Augustinum perferendas, in quibus ipsum alloquens Hipponensem Episcopum num.* 1. Certe, *inquit*, & in Dialogo, quem NUPER edidi, tuæ beatitudinis, ut dignum fuerat, sum recordatus. *Hoc autem sub tertii libri finem, atque adeo opere jam absoluto, scripsit, ut nulli dubium sit exeunti anno quadringentesimo decimoquinto illud esse adscribendum.*

3. *Contra editos a S. Doctore libros primum Anianus Celedensis, ut vulgo scribitur, Diaconus, deinde Pelagius ipse haud multo post, quum Diospolitanam miserabilem Synodum fefellisset, denique Theodorus Mopsuestenus Episcopus traduntur stilum acuisse. Verum Anniani & Pelagii, non duo, ut communis fert opinio, sed unum atque idem scriptum, quod collata opera elaboraverint, ex veterum, qui ejus meminerunt, testimoniis colligi posse videatur. Annianum Pelagii armigerum vocat Orosius:* Stat, *inquit*, superbia immanissimus Goliath (*Pelagius*) habens post se armigerum suum, qui etsi ipse non dimicat, cuncta tamen æris & ferri suffragia subministrat: *Hieronymus illum Epist.* 143. *ad Augustin. dicit* Copiosissime pasci, ut alienæ blasphemiæ verba frivola subministret; *Gennadius nec nominat quidem; Pelagii autem* scripta hæresi suæ faventia *non tacet: contra Sigebertus qui alios Anniani libros recenset, quos contra Hieronymum scripserit, non agnoscit. Sed quoquo se modo res habeat, scripta malis auspiciis nata male perdidit sequior ætas. Sanctus Pater ipse dum ea confutare diutius differt, tandem contemsit, quasi personam suam dedeceret* næniis ineptissimis respondere. *Tantum Augustino insinuat, melius fore, si hoc ille faceret,* Ne, *inquit*, compellamur contra hæreticum nostra laudare. *Porro Theodorum Mopsuestenum prodit Pelagianæ historiæ conditor conterraneus meus Henricus Card. Norisius ex his Photii Biblioth. Cod.* 117. Lectum est opus Theodori Antiocheni, qui Mopsuestenus ille Episcopus est, ut ex ejus quibusdam epistolis colligimus, hoc titulo, *Contra asserentes, peccare homines natura, non voluntate.* Ea disputatio quinque libris absolvitur, quos adversus Occidentales hac labe infectos scripsit. Inde enim oriundum hæresis hujus auctorem in Orientis modo regionibus versari, librosque de recens a se excogitata hæresi compositos, ad populares suos in patriam transmittere narrat, ut jam ibi multos per hanc artem in suam pertraxerit sententiam, integrasque adeo Ecclesias absurdis illis imbuerit opinionibus. *Aram* vero illorum librorum auctorem, sive nomine, sive cognomine incertum, appellat. Hunc etiam quintum evangelium confinxisse, illudque se in Eusebii Palæstini bibliothecis reperisse ait: rejecta præterea divini ac veteris testamenti versione, quam Septuaginta interpretes simul convenientes ediderunt, ut & Symmachi & Aquilæ aliorumque interpretatione, propriam quamdam suam novamque conficere ausum, cum neque Hebraicæ linguæ, ut illi a puero assuevisset, neque mentem S. Scripturæ didicisset. Hebræis tantummodo quibusdam abjectæ sortis in disciplinam se tradidisse, atque hinc propriam sibi editionem scribere aggressum. *Conviciator hæreticus Hieronymum suppresso nomine describere clarius vix potuisset; quod enim Aramum vocat, non aliunde videtur esse, quam quod homo Pannonius degeret in Orientem. Verum neque hisce libris S. Doctor respondit, immo ne vidisse quidem illos, aut scivisse contra se scriptos videatur. Rursum non nisi quædam ex illis supersunt excerpta, quæ Marius Mercator contra Augustinum scripta arbitratus est, ac Latine a se reddita inseruit Commonitorio.*

4. *Porro inter cætera, quæ ad Hieronymiani hujus operis augendam pro modulo nostro dignitatem præstitimus, ipsa illa ἀποσπασμάτια ex Mario Mercatore Baluzianæ editionis huc duximus transferenda post Dialogum, ut videas quid contra Pelagianæ sectæ debellatorem (cur enim hoc ornare Hieronymum elogio dubitem?) homo qui sibi solus scire videbatur, obstreperet. Totum vero opus exegimus ad veterum librorum fidem, maxime vero Manuscriptorum Vaticani* 4985. *& antiquissimi Reginæ Suecorum* 286. *quorum ope vitiosæ antea lectiones passim emendantur.*

INCI-

INCIPIT
[a] PROLOGUS DIALOGI
S. HIERONYMI PRESBYTERI
ADVERSUS PELAGIANOS.

Epist. 133. Scribit motus fratrum expostulationibus.

1. SCripta jam ad Ctesiphontem Epistola, in qua ad interrogata respondi, crebra fratrum expostulatio fuit, cur promissum opus ultra differrem, in quo pollicitus sum, me ad cunctas eorum qui ἀπάθειαν prædicant, quæstiunculas responsurum. Nulli enim est dubium, quin Stoicorum & Peripateticorum, hoc est, veteris Academiæ ista contentio sit, quod alii eorum asserant πάθη, quas nos *perturbationes* possumus dicere: ægritudinem, gau- B dium, spem, timorem eradicari & exstirpari posse de mentibus hominum: alii frangi eas, regi atque moderari, & quasi infrenes equos quibusdam lupatis coerceri. Quorum sententias & Tullius in Tusculanis disputationibus explicat, & Origenes Ecclesiasticæ veritati in Stromatibus suis miscere conatur, ut præteream Manichæum, Priscillianum, Evagrium * Iberitam, Jovinianum, & totius pene Syriæ hæreticos, quos ser- A mone gentili [b] διεςραμμένως *Massalianos*, Græce ἀχίτας vocant, quorum omnium ista sententia est, posse ad perfectionem, & non dicam ad similitudinem, sed æqualitatem Dei humanam virtutem & scientiam pervenire: ita ut asserant se ne cogitatione quidem & ignorantia, quum ad consummationis culmen ascenderint, posse peccare. Et quamquam superiori Epistola, quam ad Ctesiphontem scripsi contra errores eorum pro angustia temporis pauca perstrinxerim, hic liber, quem nunc cudere nitimur, Socraticorum consuetudinem servabit, ut ex utraque parte quid dici possit exponat, & magis perspicua veritas fiat, quum * posuerit unusquisque quod senserit. Illud autem Origenis proprium est, & impossibile esse humanam a principio usque ad mortem, non peccare naturam: & rursum, esse possibile, quum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem perveni-

* al. *Hiboritam*, & *Hyperboritam*.

* al. *proposuerit*.

[a] In Vaticano cod. olim Reginæ 286. ita inscribitur, *Prologus Dialogi S Hieronymi recta fidei Presbyteri cum Pelagio monacho haretici dogmatis repertore, quem sub Attici, & Critobuli nominibus voluit adnotare.*

[b] Græcum verbum, quod ex Reginæ mss. accepimus, atque ex parte emendamus, veteres editores quid sibi vellet, non assecuti, ita Latinis literis deformarunt, *Abin & Paanin, idest perversos &c.* Quæ Martianæus falso obtrudi & conficta esse ratus, exsulare penitus e contextu jussit, contra quam ipsi, quibus utebantur, mss. codices admonebant. Est autem plerumque in illis, ut & in Regio, ΔΕΙΗCTΡΑΜΗΝΙ *idest perverse*: quæ vocis expositio, quo pacto ad rectam scripturam illa reduci possit, Græce scientibus statim innuit. Nam si levissime mutatis, immo tantum emendatis literis scribas ΔΙΕCΤΡΑΜΜΕΝΩC, rem acu tetigeris, cum διεςραμμένως Græce idem significet ac Latine *perverse*, a διαςρέφω verbo, quod est *perverto, depravo &c.* unde & διεςραμμένα *obliqua*, & *perversa* appellantur, quæ contra quam decet fiunt. Hoc igitur sensu scribit Hieronymus, Syriæ hæreticos gentili sermone, διεςραμμένως, *id est perverse*, *Massalianos* dici, sive *orantes*, Græce ἀχίτας. Nam cum a radice צלא *oravit*, Massalianorum nomen deducatur, & ipsi hæretici continuo orarent, *perverse orantes* S. Doctor vocari ait. Apposite post Epiphanium notat Augustinus lib. de Hæresibus, quod *cum Dominus dixerit*, Oportet semper orare, & non deficere; *& Apostolus*, sine intermissione orate; *quod sanissime sic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi: isti* (Massaliani) *ita nimis hoc faciunt* (perverse nimirum Domini, atque Apostoli sententia intellecta) *ut hinc judicarentur inter hæreticos nominandi.*

venire, ut ultra [a] non peccet.

Non invidia motus.

2. Adversum eos autem, qui me dicunt hoc opus inflammatum invidiæ facibus scribere, breviter respondebo, numquam me hæreticis pepercisse, & omni egisse studio, ut hostes Ecclesiæ, mei quoque hostes fierent. Helvidius scripsit contra sanctæ Mariæ virginitatem perpetuam. Numquid ut ei responderem, ductus invidia sum, quem omnino in carne non vidi? Jovinianus, [b] cujus nunc hæresis suscitatur, Romanam fidem, me absente turbavit, tam elinguis & sic sermonis putidi, ut magis misericordia dignus fuerit, quam invidia. Illi quoque respondi ut potui. Ruffinus non uni urbi, sed orbi blasphemias Origenis & περὶ Ἀρχῶν libros, quantum in se fuit, intulit: ita ut Eusebii quoque primum librum Defensionis Origenis sub nomine Pamphili Martyris ederet, & quasi ille parum dixisset, novum pro eo volumen evomeret. Num invidemus ei, quia respondimus, & tanta in eo eloquentiæ fuere [c] flumina, ut me a scribendi atque dictandi studio deterrerent? Palladius servilis nequitiæ, [d] eamdem hæresim instaurare conatus est, & novam translationis Hebraicæ mihi calumniam struere. Num & illius ingenio nobilitatique * invidemus? Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur, & garrit unusquisque quod sentit: ego solus sum, qui cunctorum gloria mordear; & tam miser, ut his quoque invideam, qui non merentur invidiam. Unde ut omnibus probarem me non odisse homines, sed errores, nec aliquorum infamiam quærere, magisque dolere vicem eorum, qui falsi nominis scientia supplantantur, Attici & Critobuli nomina posui, per quos & nostra pars & adversariorum quid sentiret, * expromerem. Quin potius omnes qui catholicam sectamur fidem, optamus & cupimus damnari hæresim, homines emendari. Aut certe si in errore voluerint permanere, non nostram culpam esse qui scripsimus, sed eorum, qui mendacium prætulerunt veritati. Breviterque calumniatoribus respondemus, qui sua in eos maledicta conferunt, Manichæorum esse [e] sententiæ, hominum damnare naturam, & liberum auferre arbitrium, & adjutorium Dei tollere. Rursumque apertissimæ insaniæ, hoc hominem dicere, quod Deus est. Et sic ingrediendnm via regia, ut nec ad sinistram nec ad dextram declinemus; appetitumque propriæ voluntatis, Dei semper credamus auxilio gubernari. Si quis autem falso se infamari clamitat, & gloriatur nostra sentire; tunc veræ fidei probabit assensum, quum aperte & absque dolo adversa damnaverit: ne audiat illud Propheticum. *Et in omnibus his non est conversa ad me prævaricatrix soror ejus Juda ex toto corde suo, sed in mendacio.* (Jerem. 3.7.) Minorisque peccati est, sequi malum quod bonum putaveris, quam non audere defendere, quod bonum pro certo noveris. Qui minas, injuriam, paupertatem ferre non possumus, quomodo flammas * Babylonis vincemus? Quod bellum servavit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam discere, quum veram fidem meæ Christus reliquerit voluntati.

* al. *invidimus*.

* al. *exprimerem*.

* al. *Babylonias*.

Explicit Prologus.

[a] Martianæus aliique editi, *ut ultra peccare non possit*, contra mss. fidem, Vaticani 4945. & Regii 286. Ad hoc dogma, quod *Origenis proprium* fuisse scribit Hier. Pelagiani aliquando delapsi sunt, cum argumentis Catholicorum premerentur. Ita Pelagius in Synod. Diospolit. Jansenius immo & Huetius male hic reprehendunt Hieronymum.

[b] Reginæ ms. *Cujus a te hæresis suscitatur*. Falso autem veteres editiones, *o Pelagi*, intrudunt, quem constat, numquam in hisce libris de nomine appellatum abs Hieronymo fuisse.

[c] Sic mss. & vetus edit. aliter est *fulmina*.

[d] Scilicet ἀπάθειαν aperte profitetur, & in Ammonis, ejusque uxoris Vita in Histor. Lausiac. *pervenisse utrumque ad impassibilitatem* dicit, quæ de aliis quoque mendacia blaterat.

[e] Vocem *sententiæ*, quæ prius deerat, suffecimus ex mss. & veteri editione. Paulo post unus Vatic. *hoc hominem dicere esse, quod Deus &c.*

INCIPIT DIALOGUS
S. HIERONYMI PRESBYTERI

Sub Persona ATTICI Catholici & [a] CRITOBULI hæretici.

Num possit homo sine peccato, si velit, esse.

1. ATTICUS. [b] Dic mihi, Critobule, verumne est quod a te scriptum audio: [c] Posse hominem sine peccato esse si velit: & facilia Dei esse præcepta? CRITOBULUS. Verum, Attice, sed non eodem sensu ab æmulis accipitur, quo a me dictum est. ATTICUS. Quid enim ambuiguitatis in dicto est, ut diversæ intelligentiæ tribuatur occasio? Nec quæro ut de utroque pariter respondeas. Duo enim a te proposita sunt. Unum, posse hominem sine peccato esse, si velit: Alterum, facilia Dei esse præcepta. Licet ergo simul dicta sint, tamen per partes singulas disserantur, ut quorum una videtur fides, nulla sit in sententiarum diversitate contentio. C. Ego, Attice, dixi hominem absque peccato posse esse, si velit, non ut quidam maledici calumniantur, absque Dei gratia (quod etiam cogitare sacrilegium est) sed simpliciter posse, si velit, ut subaudiatur cum Dei gratia. A. Ergo & malorum in te operum auctor est Deus? C. Nequaquam ita ut autumas. Sed si quid in me boni habeo, illo suggerente & adjuvante completur. A. Non de natura quæro, sed de actu. Quis enim dubitat Deum omnium Creatorem? Hoc mihi respondeas velim: quod agis bonum, tuum est, an Dei? C. Meum est, & Dei; ut ego operer, & ille adjuvet. A. Et quomodo hæc omnium opinio est, quod Dei auferas gratiam, & quidquid homines agimus, propriæ tantum asseras voluntatis? C. Miror, Attice, cur erroris alieni a me caussam rationemque flagites, & id quæras quod scriptum non est, quum perspicuum sit quod scripserim. Dixi hominem sine peccato esse posse, si velit. Numquid addidi, absque Dei gratia? A. Sed ex eo quod non addidisti, videris negare. C. Immo ex eo quod non negavi, dixisse existimandus sum. Neque enim quidquid non dicimus, negare arbitrandi sumus. A. Confiteris ergo, posse hominem sine peccato esse, si velit, cum Dei gratia? C. Non solum fateor; sed & libere proclamo. A. Errat ergo qui Dei gratiam tollit? C. Errat. Quin potius arbitrandus est impius, quum Dei nutu omnia gubernentur, & hoc quod sumus & habemus appetitum propriæ voluntatis, Dei conditoris sit beneficium. Ut enim [d] liberum possideamus arbitrium, & vel ad bonam, vel ad malam partem declinemus propria voluntate, cujus est gratiæ, qui nos ad imaginem & ad similitudinem sui tales condidit.

Num gratiæ Dei tribuendum?

2. ATTICUS. Nulli, o Critobule, dubium est, ex ejus cuncta pendere judicio, qui creator est omnium, & quidquid habemus, illius beneficio deputandum. Sed quæro, hoc ipsum quod Dei asseris gratiæ, utrum ad conditionis referas beneficium, an in singulis rebus putes esse quas gerimus, ut scilicet illius in omnibus utamur auxilio; an semel ab eo liberi arbitrii conditi, nostra voluntate vel viribus agamus quod volumus? Novi enim, plerosque vestrum ita ad Dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus, sed in genere, hoc est, nequaquam in singulis rebus, sed in conditione arbitrii intelligat potestatem. C. Non est ita ut autumas, sed a me utrumque dicitur, ut & Dei gratiæ sit, quod tales conditi sumus, & per singula opera illius adminiculo fulciamur. A. Constat ergo inter nos, in bonis operibus post propriam voluntatem, Dei nos niti auxilio, in malis diaboli. C. Constat, & super hoc nulla contentio est. A. Male ergo sentiunt, qui per singulas res quas agimus, Dei auferunt adjutorium, & illud quod Psalmista canit: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant*

[a] Benedictini Monachi S. Augustini editores constanter *Cretobolum* scribunt.
[b] Quæ prior inducitur Attici personam, & nomen Martianæus omiserat.
[c] Confer S. Augustinum de Gestis Pelagii c. 6. n. 16.
[d] Vid. rursus Augustin. librum de Gestis Pelagii c. 10. n. 22. & 14. n. 30.

Ps. 126. 1. 2. *cant eam. Nisi Dominus custodierit civita-* A *tem, frustra vigilat qui custodit eam*; & cætera hujuscemodi, perversis interpretationibus, immo risu dignis, ad alios sensus detorquere nituntur.

In singulis reb... Dei opus esse adjutorio.

3. CRITOBULUS. Quid mihi necesse est contra alios dicere, quum meum responsum habeas? A. Tuum responsum cujusmodi? Eos bene sentire, an male? C. Et quæ me cogit necessitas, ut contra alios promam sententiam? A. Disputationis ordo & ratio veritatis. An B ignoras omne quod dicitur, aut esse, aut non esse, & aut inter bona, aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interrogo, aut bene dici, aut male, ingratis tibi fatendum est. C. Si in singulis rebus quas gerimus, Dei utendum est adjutorio, ergo & calamum temperare ad scribendum, & temperatum pumice terere, manumque aptare literis, tacere, loqui, sedere, stare, ambulare, currere, comedere, jejunare, flere, ri- C dere, & cætera hujuscemodi, nisi Deus juverit, non poterimus? A. Juxta meum sensum non posse perspicuum est. C. In quo igitur liberum habemus arbitrium, & Dei in nos gratia custoditur, si ne hoc quidem absque Deo possumus facere?

Quomodo datum liberum arbitrium.

4. ATTIC. Non sic donata est liberi arbitrii gratia, ut Dei per singula tollatur adminiculum. C. Non tollitur Dei adjutorium, [a] quum creaturæ ex D semel dati liberi arbitrii gratia conserventur. Si enim absque Deo, & nisi per singula ille me juverit, nihil possum agere: nec pro bonis me juste operibus coronabit, nec affliget pro malis; sed in utroque suum vel recipiet, vel damnabit auxilium. A. Dic ergo simpliciter, [b] cur Dei auferas gratiam? Quidquid enim tollis in partibus, necesse est ut & in genere neges. C. Non nego gratiam, quum ita me a Deo afferam E conditum, ut per Dei gratiam meæ datum sit voluntati, vel facere quid, vel non facere. A. Dormitat ergo Deus in operibus nostris, semel data liberi arbitrii potestate: nec orandus est, ut in singulis operibus nos juvet, quum voluntatis nostræ sit & proprii arbitrii, vel facere si volumus, vel non facere si nolumus.

Libert... non off... Dei grati...

5. CRITOB. Quomodo in cæteris creaturis conditionis ordo servatur: sic concessa semel liberi arbitrii potestate, nostræ voluntati omnia derelicta sunt. A. Ergo, ut dixi, non debeo a Deo per singula auxilium deprecari, quod semel meo datum est judicio? C. Si in omnibus ille cooperatur, non est meum, sed ejus qui adjuvat, immo qui in me cooperatur: præsertim quum absque eo facere nihil possim. A. Oro te [c] non legisti: *Non enim volentis neque currentis, sed miserentis est Dei?* (Rom. 9. 16.) Ex quibus intelligimus nostrum quidem esse velle & currere, sed ut voluntas nostra compleatur & cursus, ad Dei misericordiam pertinere, atque ita fieri, ut & in voluntate nostra & in cursu, liberum servetur arbitrium, & in consummatione voluntatis & cursus, Dei cuncta potentiæ relinquantur. Scilicet nunc mihi Scripturarum testimonia replicanda sunt, quomodo per singula Dei a sanctis flagitetur auxilium, & in singulis operibus suis, illo adjutore & protectore uti desiderent. Lege totum Psalterium, omnes Sanctorum voces, nihil erit, nisi ad Deum in cunctis operibus deprecatio. Ex quo perspicue ostenditur, te aut Dei negare gratiam, quam tollis in partibus, aut si in partibus dederis, quod nequaquam te velle manifestum est, in nostram sententiam transire, qui sic liberum homini servamus arbitrium, ut Dei per singula adjutorium non negemus.

Strangulat Pelagian. dogma.

6. CRITOB. Captiosa ista est conclusio, & de dialecticorum arte descendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrii potestatem, ne, si in operibus meis Deus adjutor exstiterit, non mihi debeatur merces, sed ei qui in me operatus est. A. Fruere liberi arbitrii potestate, ut contra Deum armes linguam tuam, & in eo te liberum probes, si tibi liceat blasphemare. Verum super hoc quid sentias, nulli dubium est, & præstigia confessionis tuæ apertissima luce claruerunt. Nunc revertamur ad id, unde differere cepimus. Dic mihi, si tibi videtur, hoc quod cum Dei adjutorio paulo ante dicebas, posse hominem non peccare si velit, in perpetuum dicas, an ad tempus & breve? C. Su-

[a] Al. *cum creatura hoc semel dati liberi arbitrii gratia conservetur.*

[b] Victorius e vetustis exemplaribus emendandum contendit, *quod Dei auferas* &c. pro *cur* &c.

[c] Vatic. *nonne legisti*, quo loco satis antiqua manu hæc additur ad marginem nota: *Augustinus de Spiritu & litera: Ecce Deus agit ut velimus & credamus, sed consentire, vel dissentire vocationi, propria voluntatis est.*

C. Superflua interrogatio est. Si enim ad A tempus & breve dixero: nihilominus referetur ad perpetuum. Quidquid enim ad breve dederis, hoc concedes & in perpetuum. A. Quid dicas, non satis intelligo. C. Itane durus es, ut manifesta non sentias?

Num ad tempus an in perpetuum abstinere homo a peccato possit.

7. ATTIC. Non me pudet nescire quod nescio. Et de quo futura est disputatio, debet inter utrumque convenire quem sensum habeat. C. Ego hoc assero, qui potest uno die se abstinere a B peccato, posse & altero: qui duobus, posse & tribus, qui tribus, posse & triginta, atque hoc ordine posse & trecentis, & tribus millibus, & quamdiuquumque se voluerit [a] abstinere. A. Dic ergo simpliciter posse hominem in perpetuum esse sine peccato si velit. Possumusne omne quod volumus? C. Nequaquam. Neque enim possum quidquid voluero; sed hoc solum dico, hominem sine peccato posse esse, si velit. A Quæso ut mihi respondeas. Hominem me putas, an belluam? C. Si de te ambigo, utrum homo, an bellua sis, ipse me belluam confitebor. A. Si ergo, ut dicis, homo sum, quomodo quum velim, & satis cupiam non peccare, delinquo? C. Quia voluntas imperfecta est. Si enim vere velles, vere utique non peccares. A. Ergo tu qui me arguis non vere cupere, sine peccato es, quia vere cupis? C. Quasi ego de me dicam, quem D peccatorem esse confiteor, & non de paucis & raris, si qui voluerint non peccare.

Eius rei nullum exemplum.

8. ATTIC. Interim ex meo tuoque judicio, & ego qui interrogo, & tu qui respondes, peccatores sumus. C. Sed possumus non esse si velimus. A. Dixi me velle non peccare, te quoque hoc sentire non dubium est. Quomodo ergo quod uterque volumus, uterque non possumus? C. Quia plene non volumus. A. Da ergo qui majorum nostrorum E plene voluerint & potuerint. C. Hoc quidem non facile est ostendere. Neque enim quando dico hominem posse esse sine peccato si velit, aliquos fuisse contendo; sed simpliciter posse esse si velit. Aliud namque est * esse posse, quod Græce dicitur τῇ δυνάμει; aliud est esse, quod * ipsi appellant τῇ ἐνέργειᾳ. Possum esse medicus; sed interim non sum. Possum esse faber; sed necdum didici. Quidquid igitur possum: licet necdum sim, tamen ero si voluero.

** possibilitate.*
** actu ipso.*

Quod futurum nunquam est, an possibile sit.

9. ATTIC. Aliud sunt artes, aliud id quod [b] per artes est. Medicina & fabrica, & artes cæteræ inveniuntur in plurimis: sine peccato autem esse perpetuo, divinæ solius est potestatis. Itaque aut da exemplum qui absque peccato fuerint in perpetuum: aut si dare non potes, confitere imbecillitatem tuam, & noli ponere in cælum os tuum, ut per esse, & esse posse, stultorum illudas auribus. Quis enim tibi concedet, posse hominem facere, quod nullus umquam hominum potuerit? Ne [c] tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim potest homo, non posse tollitur. Si autem non potest, posse subvertitur. Aut concede mihi aliquem potuisse, quod fieri posse contendis: aut si nullus hoc potuit, invitus teneberis, nullum posse, quod possibile jactitas. Inter Diodorum & Chrysippum valentissimos dialecticos περὶ δυνατοῦ C ista contentio est. Diodorus id solum posse fieri dicit, quod aut sit verum, aut verum futurum sit. Et quidquid futurum sit, id fieri necesse esse. Quidquid autem non sit futurum, id fieri non posse. Chrysippus vero & quæ non sunt futura, posse fieri dicit: ut frangi hoc margaritum, etiam si id numquam futurum sit. Qui ergo ajunt hominem posse esse absque peccato si velit, non poterunt hoc verum probare, nisi futurum docuerint. Quum autem futura incerta sint omnia, & maxime ea quæ numquam facta sunt, perspicuum est eos id futurum dicere, quod non sit futurum, Ecclesiaste hanc confirmante sententiam: *Omne quod futurum est, jam factum est in priori sæculo.*

Possibilia Dei mandata.

10. CRITOB. Oro te, ut hoc mihi respondeas, possibilia Deus mandata dedit, an impossibilia? A. Cerno quo tua tendat assertio. Sed de hoc in posterioribus disserendum est, ne dum miscemus quæstionibus quæstiones, obscuram audientibus intelligentiam relinquamus. Reservato igitur hoc quod fatemur possibilia Deum dedisse mandata, ne ipse auctor injustitiæ sit, si id exigat fieri, quod fieri non potest: nunc illud imple quod proposueras, posse hominem sine peccato esse si velit. Aut enim dabis eos qui potuerunt, aut si nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuum vitare peccata non posse. C. Quoniam

a In aliis libris *voluerit observare.*
b Victor. cum antiqua edit. *quod super artes est.*
c Confer S. Augustinum lib. 3. *de Peccatorum meritis.* Mox Victorius, *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?*

niam urges me, ut dem quod dare non debeo, illud quæso considera, quod Dominus dixerit, facilius camelum per foramen acus intrare posse, quam divitem in regnum cælorum. Et tamen dixit fieri posse, quod numquam factum est. Neque enim camelus umquam per foramen acus ingressus est. A. Miror hominem prudentem proposuisse testimonium, quod contra se faciat. In hoc enim non quod fieri possit, dictum est, sed impossibile impossibili comparatum. Quomodo enim camelus non potest intrare per foramen acus, ita & dives non ingredietur in regna cælorum. Aut si potueris ostendere, quod dives ingrediatur regna cælorum, sequitur ut & camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abraham & cæteros, quos in veteri Testamento divites legimus, exemplo proponas, qui divites ingressi sunt regna cælorum, quum * ipsi divitiis ad bona utentes opera, divites esse desierint; immo quum non sibi, sed aliis divites fuerint, & dispensatores magis Dei, quam divites appellandi sint. Sed nobis Evangelica perfectio requirenda est, in qua præcipitur. *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me.*

Mat. 19. & Marc. 10.

* al. ipsius

Mat. 19. 21.

Respondet objectioni ex Domini sententia.

11. CRITOB. Dum nescis, proprio captus es laqueo. A. Quonam modo? C. Ex sententia Domini asseris posse hominem esse perfectum. Quando enim dicit: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me*, ostendit hominem si voluerit, & fecerit quæ præcepta sunt, posse esse perfectum. A. Validissimo quidem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obversari ceperit: sed tamen hoc ipsum quod dicit: *Si vis perfectus esse*, ei dicitur, qui non potuit, immo noluit: & idcirco non potuit. Tu autem ostende mihi, qui & voluerit & potuerit, quod nunc pollicitus es. C. Quæ enim me cogit necessitas ostendere, qui perfecti fuerint, quum perspicuum sit posse esse perfectos, ex eo quod uni a Salvatore sit dictum, & per unum omnibus, *si vis esse perfectus*. A. Tergiversaris: in eodem luto hæsitas. Aut enim quod potest fieri, aliquando factum est: aut si numquam factum est, fieri non posse concede.

12. CRITOB. Quid ultra differo? A Scripturarum auctoritate vincendus es. Ut cætera intermittam, nonne his duobus testimoniis tibi imponetur silentium, in quibus Job & Zacharias, Elisabethque laudantur? Nisi enim fallor in Job ita scriptum est: *Homo quidam erat in regione * Ausitide, nomine Job, & erat homo ille verax & sine crimine, verus Dei cultor, abstinens se ab omni re mala.* Et iterum: *Quis est qui arguit justum [a] sine peccato, & loquitur verbis suis per* B *ignorantiam?* In Evangelio quoque secundum Lucam: *Fuit in diebus Herodis regis Judæ Sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, & uxor illi de filiabus Aaron, & nomen illius Elisabeth. Erant autem ambo justi ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini, sine querela.* Si verus Dei cultor est, & immaculatus, ac sine crimine: & qui ambulabant in cunctis justificationibus Domini, justi sunt in C conspectu ejus, puto quod peccato careant, & nulla re indigeant, quæ ad justitiam pertinet. A. Proposuisti testimonia quæ non de alterius Scripturæ loco; sed de propriis libris absoluta sunt. Nam & Job postquam percussus est plaga multa adversus Dei sententiam, provocans eum ad judicium, dixisse convincitur: *Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega suo.* Et iterum: *Quis* D *mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum omnipotens audiat, & librum scribat ipse qui judicat.* Et rursum: *Si enim fuero justus, os meum impia loquetur, & si absque crimine, pravus inveniar: & si purificatus nive & lotus manibus, satis me sorde tinxisti. Execratum est [b] me vestimentum meum.* Et de Zacharia scriptum est quod, Angelo nativitatem filii pollicente, dixerit: *Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis*, ob quæ E statim silentio condemnatur: *Eris tacens & loqui non poteris usque ad diem, quo fient hæc, quia non credidisti verbis meis quæ implebuntur in tempore suo.* Ex quo perspicuum est, justos quidem & immaculatos dici, sed si negligentia subrepserit, posse concidere, & semper hominem in meditullio positum, ut & de virtutum culmine ad vitia delabatur, & de vitiis ascendat ad sublimia, & numquam eum esse securum, sed sem-

Diluit exempla de Job, Zacharia, & Elisabeth.

Job. 1. 1. sec. LXX.

* al. Hus.

Luc. 1. 5.

Job. 16. 22.

Ib. 31. 35.

Ib. 9. 20. 21.

Luc. 1. 18. & 20.

a Reginæ mſ. cum veteri edit. & Victorio *justum meum sine peccato.*

b Vetus editio, & Erasmus, quem Victorius castigat. *in me.*

ſemper metuere in tranquillitate naufragium: ac per hoc hominem ſine peccato eſſe non poſſe, dicente Salomone:
Eccl. 7. 21. *Non eſt homo juſtus ſuper terram, qui faciat bonum, & non peccet.* Et eodem in
3. Reg. 8. 46. Regum libro: *Neque enim eſt homo qui*
Pſ. 18. 13. *non peccet.* Ac beato David: *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me,* [a] *& ab alienis parce ſervo tuo.* Et iterum:
Pſ. 142. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Et multa alia quibus Scripturæ B ſanctæ plenæ ſunt.

13. CRITOB. Quid ergo reſpondebis
Explodit argumentum ex Evangelio Joannis 1. Joan. 3. 9. ad illud exemplum quod ponit Evangeliſta Joannes, *Scimus quod omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat; ſed generatio Dei conſervat eum, & malignus non tangit eum? Scimus quoniam ex Deo ſumus, & mundus totus in maligno poſitus eſt.* A. Par pari referam, & parvam Evangeliſtæ Epiſtolam, ſecundum ſenſum tuum docebo ſibi eſſe contrariam. Si C enim omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit: quoniam ſemen ejus manet in eo, & non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt, qua conſequentia idem in eodem loco loquitur:
1. Joan. 1. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt?* Ignoras rationem, hæſitas atque turbaris. Audi eumdem Evangeliſtam:
Ibid. 9. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis & juſtus eſt, ut dimittat nobis peccata noſtra, & mundet nos ab omni iniquitate.* Tunc D ergo juſti ſumus, quando nos peccatores fatemur, & juſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia, dicente ſancta Scriptura:
Prov. 18. 17. *Juſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis.*
Iſai. 43. 26. ſec. LXX. Et in alio loco: *Dic tu peccata tua, ut*
Galat. 3. 22. *juſtificeris. Concluſit enim Deus omnia ſub peccato, ut omnibus miſereatur.* Et hæc hominis ſumma eſt juſtitia, quidquid potuerit habere virtutis, non ſuum putare eſſe, ſed Domini qui largitus eſt. E Qui ergo natus eſt ex Deo, non peccat, quamdiu ſemen Dei manet in eo, & non poteſt peccare, quia ex Deo na-
Matth. 13. tus eſt. Sed quia in agro dominico, dormiente patrefamilias, inimicus homo zizania ſuperſeminat, & frumento bono, dum neſcimus, lolium avenaſque ſteriles ſator nocturnus interſerit: ideo parabola iſta Evangelici patrisfamilias formidanda eſt; qui purgat aream, & frumento

A horreis condito, paleas ventorum flatibus diſpergendas & urendas ignibus derelinquit. Unde & in Jeremia ſcriptum legimus: *Quid paleis ad frumentum, dicit Dominus?* Jerem. 23. 28. Paleæ autem a frumento in conſummatione ſæculi ſeparantur. Ex quo approbatur dum ſumus in corpore iſto mortali, [b] mixtos eſſe cum tritico. Quod ſi oppoſueris quare dixerit: *Et non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt:* audies, & ubi erit præmium voluntatis? B Si enim ideo non peccat, quia peccare non poteſt, liberum tolletur arbitrium, & nequaquam noſtrum fiet, ſed naturæ bonum, quæ peccata non capiet.

14. CRITOB. Dudum faciliora propoſui, ut te ad majora exercerem. Duo alia ex Veteri ac Novo Teſtamento. Quid ad illud dicere potes, quod quamvis ſis ingenioſus, nulla valebis arte ſubvertere? Primum ponam de veteri Teſtamento, deinde de novo. Veteris Teſtamenti princeps Moyſes eſt, novi, C Dominus atque Salvator. Moyſes loquitur ad populum: *Perfecti eſtote in conſpectu Domini Dei veſtri.* Deut. 18. 13. Et Salvator ad Apoſtolos: *Eſtote perfecti ſicut Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Matt. 5. 48. Aut enim poſſibile eſt audientibus facere quod Moyſes & Dominus præceperunt: aut ſi impoſſibile eſt, non eſt culpa eorum qui obedire non poſſunt, ſed ejus qui impoſſibilia præcepit. A. Hic locus apud imperitos, & Scripturarum ſanctarum D meditationem uſumque & ſcientiam non habentes, videtur opinioni tuæ prima fronte blandiri. Cæterum diſcuſſus facile ſolvitur. Et quum teſtimonia Scripturarum aliis comparaveris teſtimoniis, ne ſibi Spiritus Sanctus pro qualitate locorum & temporum videatur eſſe contrarius, ſecundum illud quod ſcriptum eſt: *Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum,* Pſ. 41. 8. tunc veritas apparebit, hoc eſt, Chriſtum poſſibilia præcepiſſe dicentem: E *Eſtote perfecti ſicut Pater veſter cæleſtis perfectus eſt;* & tamen Apoſtolos non fuiſſe perfectos. C. Non dico quid Apoſtoli fecerint, ſed quid Chriſtus præceperit. Neque enim culpa imperantis eſt, ſed eorum qui audierunt imperium, quod utique potuiſſe fieri ex juſtitia ejus qui imperabat, agnoſcitur. A. Pulchre. Nolo ergo mihi dicas poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi velit: ſed poſſe hominem id eſſe quod Apoſtoli non

a In pleriſque libris additur *Domine*, Hebræo & Græco textu renuente.

b Victorius *mixtas* voluit, ſcilicet *paleas*.

non fuerunt. C. Tam stultum me putas, ut audeam hoc loqui? A. Licet non loquaris: tamen ex propositione tua, ipsa consequentia & rerum ordine invitus hoc loqueris. Si enim potest esse homo sine peccato, quod Apostolos non fuisse perspicuum est, posset esse super Apostolos homo: ut taceam de Patriarchis & Prophetis, quorum in Lege non fuit perfecta justitia, secundum illud Apostoli: *Omnes enim peccaverunt, & indigent gloria Dei: justificati gratis per* [a] *Dei gratiam, per* * *redemptionem quæ est in Christo Jesu: quem proposuit Deus propitiatorem.*

Rom. 3. 23. 24. — * al. add. *ipsius*.

14. CRITOB. Hæc argumentatio tortuosa est, Ecclesiasticam simplicitatem inter Philosophorum spineta concludens. Quid Aristoteli & Paulo? Quid Platoni & Petro? Ut ille enim princeps Philosophorum, ita hic Apostolorum fuit, super quem Ecclesia Domini stabili mole fundata est, quæ nec impetu fluminis, nec ulla tempestate concutitur. A. Rhetoricaris, & dum mihi objicis Philosophiam, ad Oratorum castra transcendis. Verum audi quid idem dicat Orator tuus. „Desine communibus locis: domi nobis „ista nascuntur. C. Nulla hic eloquentia est, nullus Oratorum tumor, quorum definitio est, dicere ad persuadendum accomodate, sed puram puro sermone quærimus veritatem: Aut Dominum non impossibilia præcepisse, ut sint in culpa qui possibilia non fecerint: aut si non possunt fieri, non eos qui impossibilia non faciunt; sed eum qui impossibilia præcepit, quod nefas dictu sit, convinci injustitiæ. A. Video te contra mores tuos vehementer esse commotum, & propterea argumentari desinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apostoli loco sentias, quem scribit ad Philippenses: *Non quia jam accepi, aut jam perfectus sim. Persequor autem si comprehendam: in quo* [b] *apprehensus sum a Christo. Fratres, ego me necdum arbitror comprehendisse. Unum autem, posteriorum obliviscens, ad ea quæ priora sunt me extendens, juxta propositum sequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus; & si quid aliter sapitis, hoc ego quoque Deus vobis revelabit*, & cætera, quæ te scire non dubito & nos brevitatis studio præterimus. Dicit se necdum comprehendisse, & nequaquam esse perfectum, sed instar sagittarii ad propositum & ad signum jacula dirigere, * quem significantius Græci σκόπον nominant, ne sagitta ad partem declinans alteram, imperitum ostendat sagittarium. Et asserit præteritorum se semper oblivisci, & ad priora semper extendi: per quæ docet præterita negligenda, & futura cupienda; ut quod hodie perfectum putavit, dum ad meliora & priora extenditur, cras imperfectum fuisse convincat. Atque ita per singulos gradus, dum numquam in statione, sed semper in cursu est, imperfectum doceat, quod homines putabamus esse perfectum: solamque perfectionem & veram justitiam, Dei tantum virtutibus coaptandam. *Secundum propositum*, inquit, *persequor ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* O Apostole Paule, ignosce mihi quasi homunculo mea vitia confitenti, si audacter interrogem. Dicis te necdum accepisse, & necdum comprehendisse, & necdum esse perfectum, & præteritorum semper oblivisci, & ad priora te extendi; si quo modo possis occurrere in resurrectione mortuorum, & consequi bravium supernæ vocationis. Et quomodo statim infers: *Quotquot ergo perfecti* *, *hoc sapimus*, sive *sapiamus*? diversa enim sunt exemplaria: & quid sapimus, sive sapiamus, nos esse perfectos? comprehendisse quod non comprehendimus, accepisse quod non accepimus, esse perfectos qui nondum perfecti sumus? Quid ergo sapimus, immo quid sapere debemus qui perfecti non sumus? Imperfectos nos esse confiteri, & necdum comprehendisse, necdum accepisse. HÆC EST hominis vera sapientia, imperfectum esse se nosse: atque, ut ita loquar, cunctorum in carne justorum imperfecta perfectio est. Unde & in Proverbiis legimus. *Ad intelligendam justitiam veram.* Nisi enim esset & falsa justitia, numquam Dei vera justitia diceretur. Et in eodem Apostoli loco sequitur: *Et si quid aliter sentitis & hoc vobis Deus* [c] *revelabit.* Rem novam audio. Qui paulo ante dixerat, *Non quia jam accepi, aut jam perfectus*

Margin notes: Opponit testimonium Pauli ad Philipp. — Cic. lib. 4. Acad. Quæst. — Philipp. 3. 12. & seqq. — * al. quod — * al. add. *sumus*. — Prov. 1. 3. sec. LXX. — Phil. 3. 15.

[a] Idem legit *justificati gratis per gratiam ipsius*, cui, & Græc. consentit δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι
[b] Iterum Victor *in quo & apprehensus sum* cum Græco ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην.
[c] Reginæ ms. secunda manu heic atque infra cum veteri editione *revelavit*.

ctus ſum, & vas electionis, qui pro con- A
2. Cor. 13. 3. fidentia habitantis in ſe Chriſti audebas loqui: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus?* & tamen ſimpliciter fatebatur ſe non eſſe perfectum: nunc quod ſibi proprie denegabat, mittit in turbam, jungitque ſe cum cæteris, & ait: *Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus*. Sed qua ratione hoc dixerit, exponit in ſequentibus. Hoc, inquit, ſapiamus, qui volumus ſecundum humanæ fragilitatis modulum B eſſe perfecti, necdum nos accepiſſe, necdum comprehendiſſe, necdum eſſe perfectos. Et quia necdum perfecti ſumus, & forſitan aliter ſapimus, quam poſcit vera & perfecta perfectio: ſi quid aliter ſapimus, & aliter intelligimus, quam Dei habet ſcientia; & hoc nobis Deus revelabit, ut precemur cum David, atque dicamus: *Revela*
Pſ. 118. 18. *oculos meos, & conſiderabo mirabilia de Lege tua*.

Duplex perfectio, & juſtitia.

15. Ex quo perſpicuum eſt, duas in Scripturis ſanctis eſſe perfectiones; duaſque juſtitias, & duos timores. Primam perfectionem & comparabilem veritatem perfectamque juſtitiam, [a] & timorem, qui eſt initium ſapientiæ, Dei virtutibus coaptandam: Secundam autem, quæ non ſolum hominibus, ſed & omni creaturæ competit, & fragilitati noſtræ, juxta illud quod in Pſal-
Pſ. 142. 2. mis dicitur; *Non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens*: [b] eam juſtitiam, quæ non comparatione, ſed Dei ſcientia, dicitur eſſe perfecta. Job quoque & Zacharias & Eliſabeth juſti dicti ſunt, ſecundum eam juſtitiam, quæ poſſit in injuſtitiam aliquando mutari, & non ſecundum illam, quæ numquam mutari poteſt, [c] de qua dicitur:
Malach. 3. 6. *Ego Deus, & non mutor*. Et hoc eſt quod Apoſtolus alio loco ſcribit: *Etenim non eſt glorificatum, quod glorificatum*
1. Cor. 3. 10. *eſt, propter excellentem gloriam*, quod videlicet Legis juſtitia ad comparationem Evangelicæ gratiæ, non videatur eſſe juſtitia. *Si enim* ait, *quod deſtruitur glorioſum eſt, multo magis quod permanet, erit in gloria*. Et iterum: *Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus*. 2. Cor. 13. 9. *Quum autem venerit quod perfectum eſt, deſtruentur illa quæ ex parte ſunt*. Et, Ibid. 11. *Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum*. Et in Pſalmis: *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt,* Pſ. 138. 6. *& non potero ad eam*. Et iterum: *Exiſtimabam cognoſcere hoc; labor eſt in conſpectu* Pſ. 72. 16. 17. B *meo, donec introeam in ſanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis eorum*. Et in eodem loco: *Ut jumentum factus ſum* verſ. 25. *apud te, & ego ſemper tecum*. Et Jeremias: *Stultus factus eſt omnis homo a* Jer. 10. 14. *ſcientia*. Et idem Paulus Apoſtolus: 1. Cor. 1. 25. *Fatuum*, inquit, *Dei ſapientius eſt hominibus*. Et multa alia, quæ ſtudio brevitatis omitto.

Juſtus hominum comparatione, non Dei dicitur.

16. CRITOB. Argute quidem, mi Attice, memoriterque dixiſti. Sed labor tuus & mutiplex teſtimoniorum C replicatio, meæ parti proficit. Neque enim ego hominem Deo comparo, ſed aliis hominibus, quorum collatione, qui ſtudium dederit, poteſt eſſe perfectus. Ac per hoc quando dicitur, homo poteſt eſſe ſine peccato ſi voluerit, juxta menſuram hominis, non juxta Dei dicitur majeſtatem, cujus comparatione nulla creatura poteſt eſſe perfecta. AT. O Critobule, hæc memorans mecum facis. Et ego enim D hoc ſentio, nullam creaturam ſecundum veram conſummatamque juſtitiam, poſſe eſſe perfectam. Cæterum alium differre ab alio, & diverſas eſſe in hominibus juſtitias, nulli dubium eſt: & vel majorem eſſe alium vel minorem, & tamen ſecundum ſtatum & menſuram ſuam poſſe [d] juſtos nominari, qui aliorum comparatione juſti non ſunt. Verbi gratia, Paulus Apoſtolus, vas electionis, qui plus om- E nibus Apoſtolis laboravit, utique juſtus erat, ſcribens ad Timotheum: *Certa-* 2. Tim. 4. 78. *men bonum certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi; de cætero repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus*

[a] In Reginæ mſ. iſthæc, *& timorem, qui eſt initium ſapientiæ*, & conſequenter *non ſolum hominibus, ſed omni creaturæ* punctis ſubnotantur, quaſi expungenda ac repudianda; in Victorii autem editione, quemadmodum & in veteri illa ante Eraſmum, qua ſæpius utimur, penitus deſiderantur. Martianæus repoſuit, & vitioſe præterea legit, *initium ſapientiæ Dei, virtutibus coaptandam*, cum perſpicuum ſit, *Dei* nomen ac vocem *virtutibus* referendum eſſe, non ad *ſapientiæ*. Nam & paulo ſuperius quoque dictum eſt, *ſolam perfectionem & veram juſtitiam, Dei tantum virtutibus coaptandam*, non *juſtitiam Dei tantum virtutibus* &c. Ad hæc voci *hominibus* addidit *ſanctis*, quod in nullis mſs. invenimus. Hæc nos pauliſper emendamus e Vaticano, e cujus dumtaxat fide in textu retinuimus; cæterum laciniosum ſermonem eſſe, turbatumque ſenſum, omnibus patet, ex his maxime quæ ſubſequuntur. Facile verba aliquot exciderunt, quæ mſs. indicant.

[b] Idem Reginæ mſ. *ad eam juſtitiam*, quemadmodum & Victorius legit. Legendum porro videatur contrario ſenſu, *eam juſtitiam, quæ comparatione, ſed non Dei ſcientia dicitur eſſe perfecta*.

[c] Iterum Reginæ mſ. *& qua dicitur*.

[d] Fortaſſe legend. *poſſe juſtos nominari aliorum comparatione, qui juſti non ſunt*.

nus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt adventum ejus. Justus erat & Timotheus discipulus ejus & imitator, quem docet quid agere debeat, & quem modum tenere virtutum. Putamusne unam & eandem in utroque fuisse justitiam, & non plus habere meritorum eum, qui plus omnibus laboravit? *Multæ mansiones sunt apud Patrem*, quia & merita diversa. *Stella a stella differt in claritate*, & in uno Ecclesiæ corpore membra diversa sunt. Habet sol fulgorem suum, luna quoque noctis tenebras temperat : & quinque sidera alia, quæ vocantur errantia, diversis & cursibus & luminibus cælum peragrant. Innumerabiles sunt aliæ stellæ, quas micare in firmamento cernimus. In singulis diversa sunt lumina, & tamen in suo unaquæque perfecta est, ita dumtaxat, ut comparatione majoris, perfectione careat. In corpore quoque, cujus membra diversa sunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Unde & Apostolus dicit : *Non potest oculus dicere manui, non es mihi necessaria, aut iterum caput pedibus, non desidero operam vestram. Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ? numquid omnes magistri? numquid omnes* [a] *cunctas habent virtutes? numquid omnes donationes habent sanitatum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur? Æmulamini dona majora. Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis,* [b] *unicuique prout vult.* In quo diligenter attende, quod dixerit, secundum quod unumquodque membrum cupit, sed secundum quod ipse vult Spiritus. Neque enim dicere potest vas figulo suo, quare ita vel ita me fecisti? *An non habet figulus potestatem de eodem luto, aliud vas facere in honorem, aliud in contumeliam?* Unde consequentur adjecit, *æmulamini dona majora :* ut in fide & industria plus cæteris charismatibus habere mereamur, melioresque simus his, qui comparatione nostri in secundo vel tertio gradu positi sunt. In magna domo vasa diversa sunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea, ligneaque. Et tamen secundum modulum suum, quum æneum vas perfectum sit, comparatione argentei vasis imperfectum dicitur, rursumque argenteum aurei collatione deterius est. Atque hoc modo, dum sibi invicem comparantur, imperfecta & perfecta sunt omnia. In agro terræ bonæ, & ex una semente tricenarius & sexagenarius & centenarius fructus exoritur : ipsis numeris indicatur impar esse quod nascitur, & tamen in suo genere perfecta sunt singula. Elisabeth & Zacharias, quo testimonio, quasi impenetrabili uteris clypeo, nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ matris Domini sanctitate, quæ conscientia in se habitantis Dei libere proclamat : *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus. Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo.* In quo animadverte, quod beatam se esse dicat, non proprio merito atque virtute, sed Dei in se habitantis clementia. Ipse quoque Joannes, quo major non fuit inter natos mulierum, parentibus suis melior est. Non enim solum hominibus, sed & Angelis testimonio Domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus erat major in terra, minimo in regno cœlorum minor fuisse perhibetur.

Joan. 14. 2. 1. Cor. 15. 41. 1. Cor. 12. 21. & seqq. Rom. 9. 21. Luc. 1. 48. & seqq.

17. Quid mirum in collatione Sanctorum, alios esse meliores, & alios inferiores, quum e contrario in collatione peccatorum hoc intelligi possit? Ad Jerusalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confossa vulneribus : *Justificata est Sodoma ex te :* non quod Sodoma per se justa sit, quæ in æternos collapsa cineres, audit per Ezechielem : *Sodoma restituetur in antiquum :* sed quod comparatione sceleratioris Jerusalem hæc justa videatur. Illa enim Dei Filium trucidavit, [c] hæc propter abundantiam panis, & per luxuriæ magnitudinem excessit modum libidinis. Publicanus in Evangelio, qui percutiebat pectus, quasi thesaurum cogitationum pessimarum, & conscientia delictorum, oculos non audebat attollere, superbientis Pharisæi collatione fit justior. Et Thamar sub specie meretricis fallit Judam, & ipsius sententia qui deceptus est, meretur audire : *Justificata est Thamar magis quam ego.* Ex

Id etiam in collatione peccatorum intelligi. Thren. 4. Genes. 19. Ezech. 16. 52. Luc. 18. Gen. 38. 26.

[a] Duo mss. Vatic. & Regin. *numquid omnes virtutes? numquid* &c.
[b] Reginæ ms. *dividens propria unicuique prout vult.* Vatic. *dividens singulis prout vult.*

[c] Lacunam implere videatur Vaticanus liber, qui hæc addit, *qua impietate nihil majus est ; hæc autem superbivit propter abundantiam &c.*

Ex quibus omnibus approbatur, non solum ad comparationem divinæ Majestatis homines nequaquam esse perfectos, sed ne Angelorum quidem & cæterorum hominum, qui virtutum culmina conscenderunt, quum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum esse monstraveris, rursum ab alio te præeunte vincaris: ac per hoc non habeas veram perfectionem, quæ si perfecta sit, nulla re indiget.

Quomodo perfecti jubeamur esse

18. CRITOB. Et quomodo, Attice, ad perfectionem divinus sermo [a] nos provocat? AT. Hac ratione qua dixi, ut secundum vires nostras unusquisque quantum valuerit extendatur, si quo modo possit pervenire, & comprehendere bravium supernæ vocationis. Denique omnipotens Deus, cui docet Apostolus juxta dispensationem carnis assumtæ subjiciendum Filium, *ut sit Deus omnia in omnibus* (1. Cor. 15.), perspicue demonstrat, [b] nequaquam sibi cuncta esse subjecta. Unde & Propheta subjectionem sui in finem præsumit, dicens: *Nonne Deo* [c] *sibi subjecta erit anima mea? ab ipso enim est salutare meum* (Psal. 61. 1.). Et quia in corpore Ecclesiæ caput Christus est, quibusdam adhuc repugnantibus membris, videtur corpus quoque capiti non esse subjectum. Namque si patitur unum membrum, compatiuntur omnia, & totum corpus dolore unius membri cruciatur. Quod dico ita manifestius fiet. Quamdiu habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, & fragili carne circumdamur, immo mortali & corruptibili, beatos esse nos credimus, si in singulis virtutibus, partibusque virtutum Deo subjecti * simus (* al. *sumus*). Quum autem mortale hoc indutum fuerit immortalitate, & corruptivum hoc incorruptione vestitum, & absorpta mors fuerit in Christi victoria, tunc Deus erit omnia in omnibus: ut non sit tantum in Salomone sapientia, in David animi mansuetudo, in Elia & Phinees zelus, in Abraham fides, In Petro, cui dictum est: *Simon Joannis amas me* (Joan. 21. 15.), perfecta dilectio, in electionis vase studium prædicandi, & in cæteris vel bina vel trina; sed totus in cunctis sit, & in omni virtutum choro Sanctorum numerus glorietur, & sit Deus omnia in omnibus.

Quamdiu vivimus cunctas virtutes habere non possumus.

19. CRITOB. [d] Nullus ergo Sanctorum, quamdiu in isto corpusculo est, cunctas potest habere virtutes? AT. Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoscimus. Nec enim possunt omnia esse in omnibus hominibus: quia non est immortalis filius hominis. C. Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes [e] videtur habere virtutes? A. Participatione, non proprietate. Necesse est enim, ut singuli excellant in quibusdam; & tamen hoc quod legisse te dicis, ubi scriptum sit nescio. C. Ignoras hanc Philosophorum esse sententiam? A. Sed non Apostolorum. Neque enim mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. C. Obsecro te, nonne Jacob Apostolus scribit (Jacob. 2. 10.), qui in uno offenderit, eum esse omnium reum? A. Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit unde cœperat disputatio, qui divitem pauperi in honore prætulerit, reus est adulterii vel homicidii. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata. Sed ita: *Qui dixit, non mœchaberis, dixit & non occides, quod etsi non occidis, mœcharis autem, factus es transgressor legis* (Ibidem.). Levia cum levibus, & gravia cum gravibus comparantur. Nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum. C. Esto, ut nullus Sanctorum omnes virtutes habeat hoc certe dabis, in eo quod potest facere, si fecerit, esse prrfectum. A. Non tenes quid supra dixerim? C. Quidnam illud est? A. Perfectum esse in eo quod fecit, & imperfectum in eo, quod facere non potuit. C. Sed sicut perfectus est in eo quod fecit, quia facere voluit, ita & in eo, per quod imperfectus est, quia non fecit, perfectum esse potuisse, si facere voluisset. A. Quis enim non vult facere quod perfectum est? Aut quis non cunctis cupiat florere virtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tol-

a Voculam *nos* ex Vaticano reposuimus. Mox in hactenus editis erat *unusquisque nostrorum quantum &c.* Non displicuisset *nostrum*, vel *justorum*; sed cum neque in Vaticano, neque in Reginæ mſ. vox illa habeatur, satius duximus expungendam.

b Negandi particulam *nequaquam*, utpote sensui necessariam suffecimus ex mſſ. Victorius quoque interseruit (quem aliquando consulere Marrianæus debuisset) & fœdum Erasmi errorem emendare professus est.

c Vatic. *Nonne Deo subjecta erit &c.* absque *sibi*, quam vocem textus nullus quod sciam, aut versio ulla recipit.

d Vid. librum de Gestis Pelagii cap. 14. num. 32.

e Verbum *videtur* in Reginæ mſ. desideratur. Cæterum confer Augustini Epistolam ad Hieronymum inter Hieronymianas in recensione nostra 132. de loco Jacobi, *Qui offenderit in uno factus est omnium reus.*

tollis rerum diverſitatem, & gratiarum diſtantiam, & Creatoris artificis varietatem, cujus ſacro Propheta ſonat carmine: *Omnia in ſapientia feciſti*. (Pſal. 103. 24.) Indignetur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna ſuper ſuis defectibus & labore cauſetur, cur annum ſolis circulum ſingulis menſibus expleat. Sol queratur, quid offenderit, ut lunæ curſu tardior ſit. Clamemus & nos homunculi, quid cauſſæ exſtiterit, ut homines & non Angeli facti ſimus: quamquam magiſter veſter, [a] ὁ ἀρχαῖος, de cujus hæc fonte procedunt, omnes rationales creaturas æquo afferat jure conditas, ut inſtar quadrigarum & curruum de carceribus exeuntes, in medio ſpatio vel corruant, vel prætervolent, & ad optata perveniant. Elephanti tantæ molis, & gryphes in ſua [b] gravitate cauſentur, cur quaternis pedibus incedant, cum muſcæ, culiceſque, & cætera hujuſcemodi animantia ſub pennulis ſenos pedes habeant, & aliqui vermiculi ſint, qui tantis pedibus ſcateant, ut, innumerabiles ſimul motus, nulla acies comprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui Creatoris operibus illudunt. Veſtrum decretum hucuſque perveniet, ut dum ſingula calumniantur, manum injiciant Deo, cur ſolus Deus ſit, cur inviderit creaturis, ut non omnes eadem polleant majeſtate. Quod licet non dicatis (neque enim tam inſani eſtis, ut aperte [c] repugnetis Deo) tamen aliis verbis loquimini, rem Dei, homini copulantes, ut ſit abſque peccato, quod & Deus eſt. Unde Apoſtolus ſuper diverſis intonans gratiis loquitur: *Diviſiones donationum ſunt, idem autem Spiritus, & diviſiones miniſteriorum ſunt, ſed idem Dominus: & diviſiones operationum ſunt, unus autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* (1 Cor. 12, 4. & 5.)

Quantum homo a Deo differat.

20. CRITOB. Nimius es in una atque eadem quæſtione, ut perſuadere coneris hominem univerſa ſimul habere non poſſe, quaſi aut inviderit aut non potuerit Deus præſtare imagini & ſimilitudini ſuæ, ut in omnibus reſpondeat ſuo Creatori. AT. Egone nimius, an tu? qui ſoluta proponis; & non intelligis aliud eſſe ſimilitudinem, aliud æqualitatem: illud picturam, hoc eſſe [d] veritatem. Verus equus camporum ſpatia tranſvolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani Dei Filio non concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alii non audent perfectum in Chriſto hominem confiteri, ne ſuſcipere in eo hominis peccata cogantur: quaſi potentior ſit creatio Creatore; & idipſum filius tantum hominis, quod Dei Filius. Aut igitur propone alia, quibus reſpondeam, aut deſine ſuperbire, & da gloriam Deo. C. Immemor es [e] reſponſionis tuæ, & dum argumenta argumentis connectis, ac per Scripturarum latiſſimos campos, infrenis equi libertate baccharis, ſuper fortiſſima quæſtione, cui pollicitus es te in conſequentibus reſponſurum, omnino tacuiſti, oblivionem ſimulans, ut neceſſitatem reſponſionis evaderes. Sed ego ſtultus ad horam tribui, quod petebas, exiſtimans oblaturum ſponte quod acceperas, & non admonitum reddere quod debebas. A. Niſi fallor, de poſſibilibus mandatis dilata eſt reſponſio. Pone igitur ut volueris.

Quomodo poſſibilia mandata Dei ſint.

21. CRIT. Aut poſſibilia Deus mandata dedit, aut impoſſibilia. Si poſſibilia, in noſtra poteſtate eſt ea facere, ſi velimus. Si impoſſibilia, nec in hoc rei ſumus, ſi non facimus, quod implere non poſſumus. Ac per hoc ſive poſſibilia dedit Deus mandata, ſive impoſſibilia, poteſt homo ſine peccato eſſe, ſi velit. AT. Quæſo ut patienter audias, non enim de adverſario victoriam, ſed contra mendacium quærimus veritatem. Deus poſſibiles dedit humano [f] generi omnes artes, quippe quas plurimi didicerunt: ut taceam de his, quas Græci [g] βαναύσους vocant, nos ad opera ma-

Plato in Sympoſio.

[a] Ideſt *antiquus*. Hoc nomine Platonem innui volebat Eraſmus. Victorius & Martianæus Origenem intelligunt. Vide Garnerium Diſſertat. in Marium Mercatorem. Veri etiam ſimile ſit Αρχαῖον Origenem convicio quodam appellari, quod auctor exſtiterit operis περὶ Ἀρχῶν; eumque feſtivitate quadam ſermonis irrideri.

[b] Hæc videlicet celebris quæſtio erat, quam & S. Barnabæ in Recognitionibus Pſeudo Clementi adſcriptis Philoſophi propoſuerant ad illudendum. Jam antea lib. 3. contra Ruffinum hanc ſibi proponens Hieronymus, tanquam inutilem difficultatem exploſerat.

[c] Editi *pugnetis*, renitentibus mſs.

[d] Mſs. *hoc eſſe corporis veritatem*.

[e] Reſcribit Victorius *ſponſionis* ex mſs. atque ex eo, quod ſubdit Hieronymus, *ſuper fortiſſima quæſtione, cui pollicitus es, te in conſequentibus reſponſurum, omnino tacuiſti, oblivionem ſimulans*.

[f] Idem Victorius ex tribus Florentinis, aliiſque Brixianis mſſ. *ingenio* ſcripſit, pro *generi*; ex eoque probat, quod ſubdit S. Doctor, *Quis noſtrum, quamvis ſit ingenioſus, poterit omnia comprehendere?*

[g] Vetus edit. μηχανικὰς, falſo. Græce autem βαναύσος proprie de iis artibus dicitur, quæ fucinæ opera, aut camini agitantur; inde vero ad quaslibet mechanicas ſignificandas translatum eſt nomen, quod videlicet illiberales ſint, atque earum artifices ab honoribus ſecluderentur. S. Clemens Epiſt. 1, ad Corinthios ἀβαναύσως μεμαρτυρημένους appellat, qui *liberaliter miniſtrarunt*.

manuum pertinere possumus dicere: verbi gratia, Grammaticam, Rhetoricam, Philosophiæ tria genera, Physicam, Ethicam, Logicam, Geometriam quoque, & Astronomiam, Astrologiam, Aritmeticam, [a] Musicam, quæ & ipsæ partes Philosophiæ sunt: Medicinam etiam, quæ in tria dividitur, δόγμα; μέθοδον, ἐμπειρίαν: Juris quoque & legum scientiam. Quis nostrum, quamvis sit ingeniosus, poterit omnia comprehendere, quum eloquentissimus * Orator de Rhetorica, & Juris scientia disputans, dixerit: „Pauci unum „possunt, utrumque nemo. Vides ergo, quod Deus possibile jusserit, & tamen id, quod possibile est, per naturam nullum * posse complere. Dedit itaque præcepta diversa, virtutesque varias, quas omnes simul habere non possumus. Atque ita fit, ut quod in alio aut primum, aut totum est, in alio ex parte versetur: & tamen non sit in crimine, qui non habet omnia, nec condemnetur ex eo, quod non habet; sed justificetur ex eo, quod possidet. Definit Apostolus, qualis Episcopus esse debeat, scribens ad Timotheum: *Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem,* [b] *docilem, non vinolentum, non percussorem, sed mansuetum, non litigiosum, sine avaritia, domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni pudicitia.* Et iterum: *Non neophytum, ne inflatus in judicium incidat diaboli. Oportet autem eum etiam testimonium deforis habere bonum, ne in opprobrium incidat, & laqueum diaboli.* Tito quoque scribens discipulo, quales Episcopos debeat ordinare, brevi sermone demonstrat: *Ideo reliqui te Cretæ, ut quæ reliqua sunt, corrigas, & constituas per civitates Presbyteros, sicut ego præcepi tibi. Si quis est sine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles, nec in accusatione luxuriæ, aut non subjectos. Oportet autem Episcopum esse sine crimine,* sive *sine accusatione* (hoc enim magis ἀνέγκλητος sonat) *sicut dispensatorem Dei, non protervum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem; sed hospitalem, benignum, pudicum, justum, sanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem sermonem, ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicentes coarguere.* Ut diversarum personarum varia præcepta nunc sileam, circa mandata Episcopi me tenebo.

22. Vult certe Deus tales esse Episcopos, sive Presbyteros, quales vas electionis docet. Primum quod dixit, *irreprehensibilis*, aut nullus, aut rarus est. Quis est enim, qui non quasi in pulchro corpore aut nævum, aut verrucam habeat? Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesserit in Evangelii veritate, & intantum reprehensibilis fuerit, ut & Barnabas adductus sit in eamdem simulationem: quis indignabitur id sibi denegari, quod princeps Apostolorum non habuit? Deinde, *unius uxoris virum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem,* ut reperias: illud certe, quod sequitur διδακτικόν, *qui possit docere:* non ut interpretatur Latina simplicitas, *docilem*, cum cæteris virtutibus difficulter invenies. *Vinolentum* quoque *& percussorem, & turpis lucri cupidum*, repudiat Apostolus: & pro his cupit *mansuetum*, absque jurgio, sine avaritia, & ut domum suam optime regat, quodque difficillimum est, *ut filios habeat subjectos, cum omni pudicitia*, vel filios carnis, vel filios fidei. *Cum omni*, inquit, *pudicitia*. Non [c] ei sufficit propriam habere pudicitiam, nisi ea filiorum & comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente David: *Ambulans in via immaculata, hic mihi* [d] *ministrabit*. Consideremus quoque * ἐπίτασιν pudicitiæ, *filios habentem subditos in omni pudicitia*; ut non solum opere, sed sermone quoque & nutibus se abstineant ab impudicitiis: ne forte illud incidat Heli, qui certe increpavit filios suos dicens: *Nolite, filii mei, nolite: non bonam famam audio ego de vobis.* Corripuit, & punitus est, quia non corripere debuit, sed abjicere. Quid faciet, qui gaudet ad vitia, qui emendare non audet? qui conscientiam [e] suam metuit; & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat? Quod-

Zz 2 que

Margin notes: [a] — * Cicero. — * al. potuisse — 1. Tim 3. 2. & seqq. — [b] — Ibid. 6. 7. — Tit. 1. 5. & seqq. — Ab exemplo virtutum, quas habere jubentur Episcopi. — Galat. 2. — [c] — Ps. 100. 6. — [d] — * al. σύνταξιν. — 1. Reg. 2. 24. — [e]

a Vocem *musicam* ante nos Victorius, ex aliis mss. sufficit. Pro Græcis verbis, quæ subsequuntur, vetus editio ad recentium medicorum sensum, e Glossatoris manu legit, Διαιτητικόν, idest *victus rationem* φαρμακευτικόν, idest *medicamenti rationem:* χειρουργικόν, idest *operis manuarii rationem*. Juris quoque &c.

b Mss. nostri heic atque infra *docibilem* præferunt. Paulo post vocem *bonum*, quæ ad *testimonium* refertur, non habent.

c Vatic. ms. cum Victorio & Brixianis codd. *Non enim sufficit Episcopum propriam habere &c.*

d Victor. ex Brixianis codd. *ministrabat*. Sicque est apud LXX. ἐλειτούργει. Hebræus tamen in futuro. Paulo post pro *impudicitiis* mss. nostri *impudicis* habent.

e Vatican. *conscientiam sui metuit*. Victorius Auctoris mentem non assequutus de suo addidit negandi particulam, *non metuit &c.*

que sequitur, [a] ἀνέγκλητον: ut etiam a nullo accusetur: ut bonam opinionem ab his, qui foris sunt, habeat: ut etiam maledictis adversariorum careat; & quibus doctrina displicet, placeat conversatio: puto quod non facile sit reperire, maximeque illud, *ut potens sit adversariis resistere*, & perversas opprimere; & superare doctrinas. [b] Vult ut *non neophytus* Episcopus ordinetur, quod videmus nostris temporibus pro summa eligi justitia. Si baptismum statim justum faceret, & omni plenum justitia, nequaquam utique Apostolus neophytum refutaret; sed baptismus vetera peccata conscindit, novas virtutes non tribuit, dimittit e carcere, & dimisso, si laboraverit, præmia pollicetur. Aut nullus inquam, aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet Episcopus. Et tamen si unum vel duo de catalogo virtutum Episcopo cuiquam defuerint, non * tamen justi carebit vocabulo: nec ex eo damnabitur, quod non habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, virtutis ejus est, [c] *qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus*: qui *quum malediceretur, non [d] remaledixit*: qui confidenter virtutum conscientia loquebatur: *Ecce venit princeps mundi hujus, & in me invenit nihil. Qui quum esset in forma Dei, nequaquam rapinam arbitratus est æqualem se esse Deo, sed se exinanivit, formam servi accipiens, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea donavit ei Deus nomen, quod est supra omne nomen, ut in nomine Jesu flectant genu cælestia, terrestria, & inferna.* Si ergo in una Episcopi persona pauca præcepta aut nequaquam, aut difficulter invenies; quid facies de omni homine, qui cuncta debet implere mandata?

* al. *statim*.

1. Pet. 2. 22.
Joan. 14.
Joan. 4 30.
Philip. 14. 6. & seqq.

Etiam in corporalibus non omnia omnes habere.

23. Ex corporalibus consideremus spiritualia. Alius velox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus incessu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed raucæ vocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illum ingeniosum, sed obliviosum: hunc memorem, sed tardi videmus ingenii. In ipsis controversiis, in quibus quondam pueri lusimus, non omnes similiter vel in procemiis, A vel in narrationibus, vel in excessibus, vel in argumentis, aut exemplorum copia, & epilogorum dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ alia atque alia in parte dissimiles sunt. De viris magis Ecclesiasticis loquar. Multi super Evangelia bene differunt, sed in explanatione Apostoli impares sui sunt. Alii quum in Instrumento novo optime senserint, in Psalmis & veteri Testamento muti sunt. Hoc totum di- B co, quod *non omnia possumus omnes*: rasusque aut nullus est divitum, qui in omni substantia sua paria universa possideat. Possibilia præcepit Deus, & ego fateor. Sed hæc possibilia cuncta singuli habere non possumus, non imbecillitate naturæ, ne calumniam facias Deo, sed animi lassitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere virtutes. Quod & si in eo arguis Creatorem, quare te talem condiderit, qui deficias atque las- C sescas, dicam iterum, major erit reprehensio, si eum volueris accusare, quare te Deum non fecerit. Sed dices, Si non possum, ergo peccatum non habeo. Habes peccatum quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumque ille, cujus tu comparatione deterior es, vel tui in alia virtute, vel alterius erit collatione peccator: atque ita fit, ut quemquumque primum putaveris, minor sit eo, qui se in alia parte major D est.

Virg. Ecl.

24. CRITOB. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Judas scribit Apostolus: *Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos?* Quo testimonio comprobatur posse hominem esse sine peccato, & maculam non habere. A. Non intelligis, quæ proposueris. Neque enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sen- E tentia; sed potest, si voluerit Deus, hominem servare sine peccato, & immaculatum sua misericordia custodire. Hoc & ego dico, quod Deo cuncta possibilia sunt. Homini autem non quidquid voluerit possibile est, & maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturam. CR. Non dico hominem esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile videtur; sed posse esse si velit. Aliud est enim esse, aliud posse. Esse, quærit exemplum: posse, ostendit imperii

Deus potest servare hominem sine peccato.
Jud. 1. 24.

[a] Olim μὴ νεόφυτον, quod paulo inferius expenditur.
[b] Verbum *vult* mss. nostri non agnoscunt.
[c] Vatic. *& nulla indigere virtute, ejus est &c.* cui ex parte Reginæ liber consentit.
[d] Sic mss. editi vero *maledixit*. Paulo infra Victor. *sed semetipsum exinanivit*, ex Græco ἑαυτόν.

perii veritatem. A. Nugaris, nec meministi illius proverbii: „ Actum ne agas & in eodem cœno volutaris, immo laterem lavas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc, quod omnibus patet: rem te velle firmare, quæ nec est, nec fuit, & forsitan nec futura est. Atque ut ipso verbo utar, & stultitiam * ἀσυστάτου argumentationis ostendam, esse posse, te ajo dicere, quod esse non possit. Hoc enim, quod proposuisti, posse hominem sine peccato esse si velit, aut verum est, aut falsum est. Si verum est, ostende quis fuerit: si falsum, quidquid falsum est, numquam fieri potest. Verum hæc quasi explosa taceantur, & in scriniolis vestris tantum mussitent, publicam faciem formidantia.

* Mſ. aſiſtate. * non conſiſtens.

Librum Pelagii confutat.

25. Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendum est, ita dumtaxat, ut habeas potestatem refellendi & quærendi si quid volueris. CR. Audiam patienter, non enim dicam libenter, & [a] magis mirabor ingenium, cujus stupeo falsitatem. AT. Utrum falsa sint an vera quæ dicturus sum, quum audieris tunc probabis. C. Loquere ut vis, mihi decretum est si respondere non potuero, magis silere, quam mendacio acquiescere. A. Quid interest utrum te tacentem, an loquentem superem, & juxta Protei fabulam, vigilantem capiam, [b] an dormientem? CR. Quum dixeris quæ volueris, audies quæ nequaquam velis. Veritas enim laborare potest, vinci non potest. A. Libet [c] sententias tuas parumper discutere, ut intelligant sectatores tui, quam divinum in te mirentur ingenium. Dicis, *Sine peccato esse non posse, nisi qui scientiam legis habuerit*, per quod magnam partem Christianorum excludis a justitia, & qui prædicator es impeccantiæ, omnes prope peccatores esse pronuntias. Quotus enim quisque Christianorum habet legis scientiam, quam in multis Doctoribus Ecclesiæ, aut raro, aut difficulter invenias? Verum tu tantæ es liberalitatis, A ut favorem tibi apud Amazonas tuas concilies, ut in alio loco scripseris, *Scientiam legis etiam feminas habere debere*: quum Apostolus doceat esse tacendum mulieribus in Ecclesia, & si quid ignorant, domi viros suos debere consulere. Nec sufficit tibi dedisse agmini tuo scientiam Scripturarum, nisi earum voce & canticis delecteris. Jungis enim & ponis in titulo, *Quod & feminæ Deo psallere debeant*. Quis enim ignorat psal- B lendum esse feminis in cubiculis suis, & absque virorum frequentia & congregatione turbarum? Verum tu donas quod non licet, ut quod verecunde facere debeant, & absque ullo arbitro, magistri auctoritate proclament.

1. Cor. 14.

26. [d] Addis præterea * *Servum Dei nihil amarum de ore suo: sed semper quod dulce est & suave debere proferre*; & quasi alius sit servus Dei, alius C Doctor & Sacerdos Ecclesiæ, prioris oblitus sententiæ, ponis in alio titulo, *Sacerdotem sive Doctorem omnium actus speculari debere, & fiducialiter corripere peccantes, ne pro iisdem rationem * reddat, & eorum sanguis de suis manibus requiratur*. Nec semel dixisse contentus, idipsum replicas, & inculcas, *Sacerdotem sive Doctorem nemini adulari debere, sed audenter omnes corripere, ne & se & eos qui eum audiunt, perdat*. Tan- D ta ne est in uno opere dissonantia, ut quid prius dixeris nescias? Si enim servus Dei nihil amarum de suo debet ore proferre; sed semper quod dulce & suave est, aut Sacerdos & Doctor servi Dei non erunt, qui fiducialiter debent corripere peccantes, & nulli adulari, sed audacter omnes increpare, aut si Sacerdos & Doctor, non solum servi Dei, sed inter servos ejus principalem tenent locum, frustra servis E Dei blanditias & dulcedines reservasti, quum hoc proprie hæreticorum sit, & eorum qui decipere cupiunt audientes, dicente Apostolo: *Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri. Et per dulces sermones & benedictiones*

d Ex eodem libro * Tit. XIII. al. XIV.

Tit. XXVII. * al. XXII.

*al. reddans

Ti. XXXI.

Philipp. 3.

a Duo mſſ. nostri *& mirabor ingenium, cujus magis stupeo falsitatem*.

b Vitiose Martianæus *non* pro *an*, quod mſſ. omnes præferunt. Victorius quoque eodem sensu *num* reposuerat. Notum porro, quod Proteum dormientem cepit.

Pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe,

quod Virgil. 4. Georg. canit.

c Notat sententias Pelagii ex ejus libro *Eulogiarum ex Divinis Scripturis, capitulorum indiciis, in modum* (libri Testimoniorum) *S. Cypriani Martyris præsignato*, ut Gennadius loquitur cap. 42.

d Numerum uniuscujusque tituli addit vetustissimus Reginæ mſ. quemadmodum ante Erasmum editi. Atque esset quidem operæ pretium singula Pelagiani libri capitula, e quibus sententiæ istæ proferuntur, in textu repræsentare, quod simile est factum abs Hieronymo. Sed cum numeri notationem nullam habeant alia quædam exemplaria antiquissima, tum quæ habent, in numericis notis interdum dissideant, ipse vero hæresiarchæ liber jamdiu perierit, neque adeo in promtu sit lectionem ex illo afferere, satius duximus notas illas ex Regio cod. in margine adponere, variantibus tantummodo subnotatis.

nes seducunt corda innocentium. Semper A insidiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchreque adulator apud Ppilosophos definitur *blandus inimicus*. Veritas amara est, [a] rugosæ frontis ac tristis, offenditque correptos. Unde & Apostolus

Galat. 4. 16.

loquitur: *Inimicus vobis factus sum, veritatem dicens vobis?* Et Comicus:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

1. Cor. 5.

Quapropter & Pascha cum amaritudinibus comedimus, & vas electionis docet Pascha celebrandum in veritate & sinceritate. Veritas in nobis sit & sinceritas, & amaritudo illico consequetur.

Ti. XXXI.

Omnia Dei voluntate regi.

27. Illud vero quod in alio ponis loco, *Omnes voluntate propria regi*, quis Christianorum potest audire? Si enim non unus, nec pauci, nec multi, sed omnes reguntur propria voluntate, ubi erit auxilium Dei? Et quomodo illud

Ps. 36. 23. Jerem. 10. 23. Jacob. 1. 1. Cor. 4. 7.

exponis? *A Domino gressus hominis diriguntur:* Et, *Non est in homine via ejus:* Et; *Nemo potest quidquam accipere, nisi datum fuerit ei desuper*. Et in alio loco, *Quid enim habes quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

Joan. 5. 30.

dicente Domino Salvatore: *Non descendi de cælo, ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit Patris*. Et in alio loco: *Pater si [b] fieri potest, transeat a me calix iste. Verumtamen non quod ego volo, sed sicut tu*. Et

Luc. 22. 42. Matth. 6. 10.

in Oratione Dominica: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra*. Qua sententiæ temeritate aufers Dei omne præsidium? Et quod in alio loco frustra conaris adjungere, [c] *Non absque Dei gratia*, quomodo sentiri velis, ex hoc loco intelligitur, dum gratiam ejus non ad singula refert opera, sed ad conditionis ac legis & liberi arbitrii potestatem.

Tit. LXII. al. LXXII.

Impiorum & iniquorum diversitas.

28. Illud vero quod in sequenti ponis capitulo: *In die judicii iniquis & peccatoribus non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos*, ferre quis potest, [d] & interdicere te misericordiam Dei, & ante diem judicii de sententia judicis judicare, ut si voluerit iniquis & peccatoribus parcere, te præscribente, non possit? Dicis enim: *Scriptum est in centesimo tertio Psalmo: Deficiant peccatores a terra & iniqui, ita ut non sint.* vers. 35.

Et in Isaia: *Comburentur iniqui & peccatores simul, & qui relinquunt Deum, consummabuntur*. Et non intelligis comminationem Dei interdum sonare clementiam? Non enim dicit [e] eos æternis ignibus exurendos, sed a terra deficere, B & iniquos esse cessare. Aliud enim est ipsos a peccato & iniquitate desistere, & aliud ipsos perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Denique Isaias de quo ponis testimonium: *Comburentur*, inquit, *peccatores & iniqui simul*: non addit, in æternum. *Et qui relinquunt Deum, consummabuntur*. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectum fidei tramitem relinquentes consummabuntur, si noluerint ad Dominum C reverti, quem dereliquerunt. Quæ sententia & tibi parata est, si neglexeris ad meliora converti. Deinde cujus est temeritatis, iniquos & peccatores impiis jungere, qui a nobis sic definiuntur. Omnis [f] impius iniquus est & peccator, nec reciprocatur, ut possimus dicere, omnis peccator & iniquus etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione D mutarunt. Peccatum autem & iniquitas pro qualitate vitiorum, post peccati & iniquitatis vulnera, recipit sanitatem. Unde scriptum est: *Multa flagella peccatoris:* & non, interitus sempiternus. Ps. 31. 10.

Et per omnia flagella atque cruciatus emendatur Israel. *Quem enim diligit Dominus corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit*. Hebr. 12. 6.

Aliud est cædere magistri & parentis affectu: aliud contra adversarios crudeli animo desævire. Quam [g] ob caussam, & in primo E Psalmo canitur: *Quoniam non resurgunt impii in judicio*. vers. 5.

Jam enim in perditionem sunt præjudicati. *Neque peccatores* in

a Vatican. *rugosa frons ac tristis offendit utique correptos* &c.

b Quidam mss. *si possibile est:* mox Vatic. cum Regio, *non quod ego volo, sed tu*. Denique, *sicut in cælo, ita & in terra*.

c Vid. librum de Gestis Pelagii cap. 3. n. 5. & seq. Pro *sentiri*, quod præferunt mss. erat *sentire*. Patet vero maxime ex sequentibus Pelagianos ea sententia, gratiæ necessitatem tollere voluisse.

d Voculam *&* rectius mss. ignorant. Porro falsa hæc erat Pelagii propositio, quia nimium generalis, & absoluta, neque distinguebat inter graviorum, & leviorum criminum reos. Præterea Pelagiani, ut infra ostendemus ex Epist. Hilarii Syracusani ad Augustinum, iniquos & peccatores appellabant eos, qui in divitiis permanerent, etiamsi de ipsis divitiis eleemosynas, & alia opera bona facerent, sicque ad majora & perfectiora hortabantur, ut a minoribus deterrerent. Vid. infra lib. 2. sub finem. Librum quoque de Gestis Pelagii cap. 3. num. 9.

e Quod deerat *eos* sufficitur e mss. & Victorio.

f Iisdem pene verbis S. Hilarius in Psal. 1. *Non omnis, qui peccator est & impius est: impius autem non potest non esse peccator* &c.

g Quod caute legendum monet Martianæus, locum adducit Servatus Lupus in *Collectaneo de tribus quæstionibus*, ut suam de Prædestinatione sententiam probet: in quem sensum alia ex Hieronymo testimonia ex tertio hujus operis libro in fine, atque ex Commentariis in Isaiam recitat. Hinc certe hausit Pseudo Hieronymus in Breviario in Psalterium, *Non dixit, quia non resurgant, sed quia in judicio non resurgunt; jam enim de his præjudicatum est.*

in consilio justorum. Aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuo. *Veniet*, inquit, *hora*, *in qua omnes qui in sepulcris sunt*, *audient vocem ejus*, *& egredientur*, *qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ*, *qui autem mala egerunt*, *in resurrectionem judicii*. Unde & Apostolus eodem sensu, quia eodem & spiritu, loquitur ad Romanos: *Quicumque enim sine lege peccaverunt*, *sine lege peribunt*. *Et quicumque in lege peccaverunt*, *per legem judicabuntur*. Sine lege impius est, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in Deum, qui per legem judicabitur, & non peribit. Si peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur, non times sententiam tuam, qui iniquum & peccatorem te esse dicis? Et argumentaris hominem non esse sine peccato, sed esse posse. Ergo solus ille salvetur, qui numquam fuit, nec est, sed futurus est, aut forsitan nec futurus: & pereant omnes, quos retro fuisse legimus. Tu ipse qui * Catoniana nobis inflaris superbia, & Milonis [a] humeris intumescis, qua temeritate, peccator, magistri nomen assumis? Aut si justus es, & humilitate simulas peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te solum & possidere cum sociis, quod nec Patriarcharum, nec Prophetarum, nec Apostolorum quispiam habuit. * Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuit pœnitentiam, quid ad nos, qui & diabolum & satellites ejus omnesque impios & prævaricatores dicimus perire perpetuo, & Christianos si in [b] peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas.

Joan. 5. 5.

Rom. 2. 12.

* al. Catoniaca.

* al. Sin.

Duo Pelagii capitula inter se discrepantia.

29. Jungis præterea duo capitula inter se discrepantia, quæ si vera sint, os aperire non poteris: *Sapientiam & intel-*

[a] Innuit proceris staturæ hominem fuisse Pelagium, quem & in Præfat. lib. 3. in Jeremiam vocat *alpinum* (leg. *Albinum*) *canem*, *grandem & corpulentum*, *& qui calcibus magis possit sævire quam dentibus*.

[b] Hunc locum plerique omnes suggillant, & calumniantur, ac non modo eterodoxi, qualis est Stanislaus Pannonius Anabaptista lib. *de Divina philantropia* ad nefariam hæresim perstruendam usurpant; verum etiam doctissimi viri ac summe catholici, qualis est certe Abricensis Episcopus Daniel Huetius in Origenianis lib. 2. alienum pronuntiant a recta fide. Nec dubium si quemadmodum interpretantur, Hieronymus dixerit, Diabolo tantum atque impiis *hominibus*, *qui notitiam Dei non habent*, sempiternas destinari pœnas, iniquis vero Chtistianis, tametsi graviorum scelerum reis solummodo temporarias. Sed non eam fuisse ejus mentem contendo, si commode possit catholico sensu accipi, ne invidiosissimæ calumniæ pateat sanctissimi Patris doctrina. Equidem si, hujus tantummodo loci suspicio purganda sit, facile præstiterim, ita exponendo, quemadmodum nativus orationis sensus præsefert: *Christianos*, non tamen *prævaricatores*, quos modo impiis adnumeravit, *si in peccato præventi fuerint*, utique leviore, quod a Lege prævaricatio non sit, *salvandos esse post pœnas*, scilicet purgatorias, quibus deleri peccatum queat. Verum scimus de hujus loci sensu ex duorum aliorum collatione velle adversarios sumi judicium. Alterum opponunt ex Commentariis in Isaiam cap. ultimo: *Sicut diaboli*, *& omnium negatorum atque impiorum*, *qui dixerunt in corde suo*, Non est Deus, *credimus æterna tormenta*: *sic peccatorum atque impiorum*, *& tamen Christianorum*, *quorum opera igne probanda*, *atque purganda sunt*, *moderatam arbitramur*, *& mixtam clementia sententiam judicis*. Alterum ex eo, quod eadem in Commentatiis quoque suis in Epist. ad Ephesios S. Doctor adsperserit, & Ruffini reprehensiones declinans, lib. 2. Apologiæ num. 7. scripserit: *Quod autem imprecaris fratribus*, *hoc est*, *criminatoribus tuis æternos ignes cum diabolo*, *non tam fratres mihi videris premere*, *quam diabolum sublevare*, *cum iisdem quibus Christiani ignibus puniendus sit*. His si opponamus sexcenta ipsius Hieronymi testimonia, quibus æternas malorum Christianorum, qui absque pœnitentia decesserint, futuras pœnas expresse tradidit, nil amplius evinci volunt, quam mutasse illum aliquando sententiam, nec unicæ semper opinioni adhæsisse. Quasi vero in his, quos tantopere calumniantur locis, abnormis ejus doctrinæ error sit. Dixit, *Peccatorum*, *sed tamen Christianorum*, *quorum opera igne probanda*, *atque purganda sunt*, *moderatam arbitrari se*, *& mistam clementiæ sententiam judicis*. Pauli enimvero testimonium est 1. Cor. 3. 13. & 14. Christianorum opera igne probanda & purganda, ut mercedem accipiant, scilicet ut leviora crimina, & quæ graviora, jam sunt per pœnitentiam dimissa, Purgatorio igne mundentur. Et noster quidem non omnibus passim Christianis, sed iis dixit, *quorum opera igne probanda atque purganda sunt*. Quibus certe verbis nonnisi Purgatoriis, ut Ecclesiastico sensu ac vocabulo dicimus, pœnas ad tempus duraturas, & fidelibus levium culparum reis, aut graviorum quoque post pœnitentiam, infligendas significat. Porro alterum testimonium ex Apologetico adductum non moror, supra enim ad eum locum pag. 495. nota c satis, ut opinor, manifesto ostendi, non de ignis æternitate S. Doctorem loqui, sed tantum videri sibi Diabolum sublevari, quod eum iisdem ac Christianos cruciatibus Ruffinus addiceret: quippe qui sentiebat, acerbiores Dæmonibus pro sceleris gravitate, quam fidelibus damnatis deberi. Quamobrem neque si propositam heic loci difficultatem seorsim expendimus, neque si cum aliis hinc inde contulimus, Hieronymus temere videatur, atque imprudenter loquutus. Sed ut nihil calumniæ sit reliquum, illud est animo repetendum, S. Doctorem contra Pelagianos scribere, sibique hunc esse propositum scopum, contra illorum insanias de peccatorum meritis & remissione, quod & S. Augustinus fecit, disputare. Pelagianorum enim hæc erat hypocrisis, e Stoicorum nata cœnosis fontibus, ut quæ levia erant peccata, ipsi longe gravissima dicerent, immo ut paulo superius adnotatum est, non distinguerunt inter leviorum, & graviorum criminum reos, quo severioris justitiæ asseclæ ipsi viderentur. Proferamus exempli gratia ex Hilarii Syracusani Epist. ad Augustinum, quod jactatum a Pelagianis dicitur, *Divitem manentem in divitiis suis*, *regnum Dei non posse ingredi*, *nisi omnia sua vendiderit*; *nec prodesse eidem posse*, *si forte ex iisdem divitiis fecerit mandata*. Iniquis & peccatoribus deputandi erant ex eorum sensu, æternisque ignibus exurendi, tametsi de suis divitiis eleemosynas erogarent, & præcepta omnia sancte custodirent. Hujusmodi nænias Hieronymus toto hoc capitulo impugnat, ostenditque ex hæreticorum sequi sententia, ur nemo unquam æternam salutem aut antea obtinuerit, aut possit obtinere in posterum. Clarum adeo est de levioribus culpis eum loqui, in quibus præventos Christianos hæretici perpetuo damnandos blaterabant, ipse salvandos post purgationis pœnam catholice sensit. In fine haud dissimulo a S. Augustino lib. *de Fide*, *& operibus*: & in Enchiridio *de Fide*, *Spe*, *& Caritate* dedita opera sententiam, quam Hietonymo adversarii tribuunt, impugnari; sed quando Auctoris nomen, in quem velitetur, Episcopus Hipponensis tacet, non nisi injuriose opinor hanc invidiam in S. Doctorem nostrum, quem orthodoxe sensisse ostendimus, posse converti.

Tit. XX. *intellectum Scripturarum*, *nisi qui didicerit*, *scire non posse*. Et iterum : *Scientiam legis non usurpare debere indoctum*. Aut enim magistrum, a quo didiceris, proferre cogeris, ut tibi scientiam legis liceat usurpare : aut si magister talis est, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipse ignorabat, restat ut non recte facias, qui indoctus usurpas scientiam Scripturarum, & magister prius quam discipulus esse cepisti. Nisi forte humilitate solita, magistrum tuum jactitas Dominum, qui (Exod. 34) docet omnem scientiam, & cum Moyse in nube & caligine facie ad faciem audis verba Dei, & inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc sufficit, sed repente mutaris in Stoicum, & de Zenonis nobis tonas supercilio, (Tit. LXXIII. al. LXIV.) *Christianum illius debere esse patientiæ*, *ut si quis sua auferre voluerit*, *gratanter amittat*. Nonne nobis satis est, patienter perdere quod habemus, nisi violento atque raptori agamus gratias, & eum cunctis benedictionibus prosequamur ? (Matth. 5.) Docet Evangelium ei, qui nobiscum velit judicio contendere, & per lites ac jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum : [a] non præcipit, ut agamus gratias, & læti nostra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid sceleris in hac sententia sit, sed quod ubique ὑπερβολικῶς mediocria transeas, & magna feceris. Unde adjungis, *Gloriam vestium & ornamentorum Deo esse contrariam*. Quæ sunt, rogo, inimicitiæ contra Deum, si tunicam habuero mundiorem, si Episcopus, Presbyter, & Diaconus, & reliquus ordo Ecclesiasticus [b] in administratione sacrificiorum candida veste processerint ? Cavete Clerici, cavete Monachi, viduæ & virgines periclitamini, nisi sordidas vos atque pannosas vulgus aspexerit. Taceo de hominibus sæculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitiæ contra Deum, si pretiosis atque nitentibus utantur exuviis.

(Tit. CLXIV. al. CXLIV.) 30. Audiamus & cætera : *Inimicos ut* A *proximos diligendos* ; statimque oppressus gravissimo lethargo, ponis & dicis : *Inimico numquam esse credendum*, quod sibi esse contrarium, etiam me silente, perspicuum est. Sed * dices utrumque vocibus Scripturæ contineri, non animadvertens, quo sensu in suis locis dicta sint. Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid jussum est, ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos & amicos, ut inter æmulum & necessarium nulla distantia sit ? Si inimicos diligo quasi proximos, amicis quid amplius exhibebo ? Aut si hoc [c] dixeras, illud tacere debueras, ne contraria sibi in eodem loco dicere videreris, *Inimico numquam esse credendum*. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet : Jumentum adversarii si ceciderit, sublevandum : & Apostolus : *Si esurierit inimicus tuus*, *ciba illum*, *si sitierit*, *da illi potum*. *Hoc enim faciens*, *carbones ignis congregabis super caput ejus :* non in maledictum & condemnationem, ut plerique existimant, sed in correctionem & pœnitudinem, ut superatus beneficiis, [d] excoctus fervore caritatis, inimicus esse desistat.

(Capitula Pelagii sibi contraria Tit. CLXI. al. CXLVI.) (* al dicis.) (Exod. 23.) (Deut. 22.4.) (Rom. 12.20.)

31. Addis præterea. *Regnum cælorum etiam in Testamento veteri repromitti* : ponisque testimonia de apocryphis, quum perspicuum sit, regnum cælorum primum in Evangelio prædicari per Joannem Baptistam, & Dominum Salvatorem, & Apostolos. Lege Evangelia. Joannes Baptista clamat in deserto : *Pœnitentiam agite*, *appropinquavit enim regnum cælorum*. Et de Salvatore scriptum est : *Ex eo tempore cepit prædicare & dicere* : *Pœnitentiam agite*, *appropinquavit enim regnum cælorum*. Et iterum ; *Circuibat Jesus civitates & vicos*, *docens in * synagogis eorum*, *& prædicans regnum Dei*. Et Apostolis præcipit : *Ite & prædicate*, *dicentes*, *quoniam appropinquavit regnum cælorum*. Tu autem illos Manichæos vocas, [e] quia Legi Evangelium præferentes, in illa umbram, in hoc veritatem esse dicamus : & non intelli-

(CXXIII. An regnum cælorum in veteri Test. repromissum. Matth. & Luc. 3.) (Matth. 3.1.) (Matth. 4. 17.) (Marc. 16.) (* al synagoga.)

[a] Duo Vaticani mss. sub interrogandi nota ἐμφατικοτέρως, *Num præcipit* &c.

[b] Hinc arguunt eruditi, olim primis Ecclesiæ sæculis non aliis ac sæcularibus indumentis Clericos usos esse, quæ in sacrificiorum administratione mundiora tantum essent ac nitidiora ; sic enim *candidam vestem* interpretantur. Confer quæ idem Hieron. habet in Commentariis in Ezechiel. c. 44. 17. & quæ ibi adnotamus. Hinc certe factum videtur, ut vestes illæ nitidiores atque optimæ, dum rarius usurpantur, & custodiuntur studiosius, paulatim evaserint singulares, cum subinde communis vestium forma mutaretur ; sicque illæ sacrificiorum administrationi assignatæ sint. Cæterum notissima est Cælestini Papæ sententia : *Discernendi a plebe*, *vel cæteris sumus doctrina*, *non veste*, *conversatione*, *non habitu*, *mentis puritate*, *non cultu*. Epist. ad Episc. Vien.

[c] Antea erat *dixeris*, & mox *videaris* pro *videreris*, renuentibus mss.

[d] Unus Vatic. *excocto frigore odii*, *caritatis inimicus esse desistat*. Alius haud satis bene *odii igne excocto*, *frigore caritatis*, *inimicus* &c. De subsequenti Pelagii propositione recole S. August. lib. de Gestis cap 5.

[e] Mendose penes Martianæum, aliosque *cur Legi* &c.

telligis stultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud * esse damnare Legem, quod Manichæus facit, aliud Legi præferre Evangelium, quæ Apostolica doctrina est. In illa enim servi, in hoc præsens Dominus loquitur, ibi promittitur, hic impletur, ibi initia, hic perfectio est, in illa operum fundamenta jaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc posuimus, ut egregii præceptoris doctrina monstraretur.

* al. est.

32. Centesimus titulus est, *Posse hominem sine peccato esse, & Dei mandata facile custodire, si velit*, de quo abunde dictum est. Quumque se imitatorem, immo expletorem operis beati Martyris Cypriani, scribentis ad * Quirinum, esse fateatur, non intelligit se in eodem opere dixisse contraria. Ille in quinquagesimo quarto titulo tertii libri, ponit neminem sine sorde & sine peccato [a] esse, statimque jungit testimonia in quibus scriptum est apud Job: *Quis enim mundus a sordibus? nec si unius etiam diei sit vita ejus in terra*. Et in Psalmo quinquagesimo: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis [b] concepit me mater mea*. Et in Epistola Joannis: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos decipimus, & veritas in nobis non est*. Tu e diverso asseris, *Posse hominem sine peccato esse*: & ut hoc verum dixisse videaris, statim adjungis, *Et Dei mandata facile custodire, si velit*, quæ aut rarus, aut nullus implevit. Si enim facilia sunt, debent a pluribus custodiri. Sin autem, ut concedamus tibi, rarus quisquam ea implere potest, manifestum est esse difficile quod rarum est. Atque ut hoc augeas, & magnitudinem tuæ virtutis ostendas, quod scilicet de bono conscientiæ thesauro [c] eructare credaris, ponis in titulo: *Ne leviter quidem esse peccandum*. Et quid sit hoc leviter, ne forte in opere te aliquis dixisse existimaret, adnectis. [d] *Malum nec cogitandum*, neque illius sententiæ recordaris: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce servo tuo*: quum Ecclesia etiam ea quæ per ignorantiam delinquimus, & sola cogitatione peccamus, delicta esse fateatur: intantum, ut hostias pro errore jubeat offerri, & Pontifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro se offerat victimas, qui certe numquam pro aliis juberetur offerre, nisi justus ipse esset, nec rursum pro se offerret, si peccato careret ignorantiæ. Scilicet nunc mihi latissima Scripturarum spatia [e] peragranda sunt, ut doceam errorem & ignorantiam esse peccatum.

Præcipuam Pelagianorum sententiam impugnat.
* Ms. Cirinum.
Job. 14. 14.
vers. 6.
1. Joan. 1. 8.
Tit. CXXIII.
Tit. CXXXVI. al. CXXXI.
Ps. 18. 13.
Hebr. 2.

33. CRITOB. Obsecro te, nonne legisti: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo?* Non ergo solus aspectus & incentiva vitiorum reputantur in peccatum; sed ea quibus attribuimus assensum. Aut enim vitare possumus malam cogitationem, & consequenter possumus carere peccato, aut si vitare non possumus, [f] non reputatur in peccatum, quod caveri non potest. AT. Callide quidem argumentaris, sed non intelligis argumentationem tuam contra sacras Scripturas facere. Volunt enim eloquia Scripturarum etiam ignorantiam habere peccatum: unde & Job offert hostias pro filiis suis, ne forte per ignorantiam in cogitatione peccaverint. Et qui ligna cædit, si securi ac ferro fugiente de ligno, homo fuerit occisus, pergere jubetur ad urbem fugitivorum, & tandiu ibi esse, quandiu Sacerdos maximus moriatur, id est, redimatur sanguine Salvatoris, aut in domo baptismatis, aut in pœnitentia, quæ imitatur baptismatis gratiam per ineffabilem clementiam Salvatoris, qui non vult [g] perire quemquam, nec delectatur mortibus peccatorum, sed ut convertantur & vivant. C. Rogo quæ est ista justitia, ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia? Nescio me peccasse, & ejus rei quam nescio, pœnas luo? Et quid plus faciam, si sponte peccavero? A. A me sententiæ & dispositionis Dei caus-

Esse peccata ignorantiæ.
Matth. 5. 28.
Job. 1.
Deut. 19.
Ezech. 18.

[a] Corrupte hactenus obtinuerat *sine peccato posse esse*, contra quam aut Cyprianus scripsit, aut Hieronymus intendit, aut denique præferunt mss. tum quibus nos utimur, tum Corbejensis unus penes Benedictinos S. Augustini editores, in quibus omnibus verbum *posse* non invenitur.

[b] In duobus Vaticanis *in peccatis peperit* &c.

[c] Vetus edit. & Regin ms. *eructare conaris*.

[d] Sic mss. atque editi passim. PP. Benedictini S. Augustini editores *malum nec cogitari*: non displiceret si addidissent *debere*. Vid. S. August. de Gestis Pelagii cap. 4. num. 12.

[e] Perperam Martianæus *peragenda*, dissentientibus mss. atque editis castigatioribus.

[f] Scilicet *formale*, ut aliquid e scholarum pulvere adducamus in medium, non *materiale*; hæc enim duo Pelagiani confundere amabant. Similis est pervulgata illa sententia S. Augustini: *Quis peccat in eo quod caveri non potest?* quam ita adversus Pelagianorum calumnias defendit, ut non propterea neget vel originale peccatum, quod utique caveri non potest, vel necessitatem peccati materialis. Vide opus utrumque contra Julianum.

[g] Unus Vatic. *qui non vult perdere quemquam* &c.

caussas requiris? Respondet stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris*. (Eccli 3. 22.) Et alibi: *Noli esse sapiens multum, & noli argumentari plus quam oportet*. (Eccles. 7. 17.) Et in [a] eodem loco: *In sapientia & in simplicitate cordis quærite Deum*. (Sap. 1.) Ac ne forte huic volumini contradicas, audi Apostolum, Evangelica clangentem tuba: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & [b] investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?* (Rom. 11. 33. 34.) Istæ sunt quæstiones, de quibus & in alio loco scribit: *Stultas autem & ineruditas quæstiones devita, sciens quoniam lites generant*. (2 Tim. 2. 2. 3.) Et Ecclesiastes (de quo certe libro nulla est ambiguitas) *Dixi*, inquit, *sapiens efficiar, & ipsa longe facta est a me. Profunda profunditas, quis eam inveniet?* (Eccles. 7. 24. 25.) A me quæris, quare figulus aliud vas fecerit in honorem, aliud in contumeliam, & non vis acquiescere Paulo, pro suo Domino respondenti: *O homo! tu quis es, qui respondeas Deo?* (Rom. 9 20.)

34. (Opponit Scripturarum testimonia.) Audi ergo breviter testimonia Scripturarum, ut stulta, immo impia sciscitatio tua in perpetuum conticescat. Loquitur Deus in Genesi, *Non adjiciam ultra maledicere terræ propter opera hominum, quia apposita est mens hominis diligenter ad mala a pueritia*. (Gen. 8. 21.) Abraham & Sara, audita repromisione filii Isaac, rident in corde suo, & tacita cogitatio non latet scientiam Dei. Arguuntur in risu, & ipsa cogitatio, quasi pars infidelitatis reprehenditur. Attamen non ex eo quod risere, diffidentiæ condemnantur, sed ex eo quod postea crediderunt, justitiæ palmam acceperunt. Lot nescit in concubitu filiarum quid fecerit, & inebriatus ab eis non habet crimen conscientiæ, & tamen error in vitio est. Argue sanctum virum Jacob, quare Rachel formosam dilexerit, pro qua & servivit multo tempore, & in Liæ primo concubitu fuerit contristatus; & acquiesce tamdem humanæ fragilitati, quæ etiam pulchra corpora diligit, & deformia detestatur. Luget Jacob mortem filii sui Joseph, & multo tempore consolationem non recipit

A filiorum, respondetque: *Lugens & gemens, vadam ad infernum:* (Gen. 8. 35.) & probat se hominem, dum justus ignorat quid actum sit de justo filio Joseph. In Exodo scriptum est: *Si percusserit aliquis quempiam, & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non volens, sed Deus tradidit eum in manibus ejus, dabo tibi locum, ad quem confugiat qui occiderit*. (Exod. 21. 12. 13.) In quo notandum est, quod Deus tradidit hominem in manus ejus, & ille B qui occidit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Levitico [c] lex ponitur: *Anima si peccaverit in conspectu Domini non sponte, ex omnibus præceptis Domini, quæ non oportet fieri, feceritque unum ex eis, sive Pontifex fuerit, sive omnis synagoga, & reliquus populus, & postea didicerit peccatum suum, quod peccavit per ignorantiam, offeret munus, hircum de capris, masculum immaculatum: & ponet manus suas super caput ejus, interC ficietque illum in loco ubi mactantur holocausta coram Domino, quia pro peccato est*. (Levit. 4. 2. 13. & seqq.) Statimque in sequentibus: *Si tetigerit aliquid immundum, quod non liceat tangere, & fecerit per ignorantiam, & postea didicerit, sive promiserit aliquid, & fuerit oblitus, pronuntiabit peccatum suum, in quo peccasse se perspicit, & offeret Domino pro his quæ peccavit, agnam sive capram pro peccato suo quod peccavit, & precabitur pro eo Sacerdos super peccato, & dimittetur ei peccatum. Sin D autem non prævaluerit manus ejus, ut offerat ovem pro [d] peccatis suis quibus peccavit, duos turtures, aut duos pullos columbarum offeret Domino, unum pro peccato, & unum in holocaustum: & portabit ea ad Sacerdotem, & offeret Sacerdos id quod pro peccato est primum, & in ipso reconciliabitur pro peccato quod peccavit, & dimittetur ei*. (Ibid. 5. 3. & seqq.) Cæteraque his similia, quæ studio brevitatis omitto, ne fastidium stomacho tuo faciam. In conE sequentibus quoque narrat Moyses, quod in consecratione Aaron & filiorum ejus obtulerit vitulum pro peccato & posuerit Aaron & filii ejus manus super eum, super caput videlicet vituli, qui erat pro peccato, & mactaverit eum, & tulerit de ejus sanguine, & posuerit super cornua altaris in circuitu digito suo, atque altare mundaverit. (Ibid. 8.) Similiter in arie-

[a] Alibi adnotamus, ubi versiculus iste occurrit, vix credi posse *investigabiles* pro *ininvestigabiles* lectum a Hieronymo.

[b] Victorius & *in alio loco* reponit, nam Ecclesiastici unum, alterum Sapientiæ testimonium est. At modo *liber Sapientiæ* dicitur Hieronymo liber Ecclesiastici.

[c] In veteri edit. *lex exponitur*.

[d] Mss. *Pro peccato suo quo peccavit*, adsentiente Græco textu περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἧς ἥμαρτε

ariete fecerit, & de sanguine ejus tetigerit auriculam ejus dexteram, & manum dexteram, & summitatem pedis dextri. Et post multa alia, quæ narrare longissimum est, enumeratis diebus septem, ita legimus: *Factum est quoque die octavo, & vocavit Moyses Aaron, & filios ejus, & omnes seniores Israel, & dixit ad Aaron: Tolle vitulum de bobus pro* * *peccatis, & arietem in holocaustum immaculatum, & offeres eos in conspectu Domini: & senioribus Israel loquere, dicens: Tollite hircum de capris unum pro peccato, & vitulum immaculatum anniculum in holocaustum. Dixitque Moyses ad Aaron: Accede ad altare, & fac pro peccato tuo*, & reliqua. *Rursumque elevavit Aaron manus suas super populum, & benedixit eis. Descenditque quum fecisset pro peccato & holocausto & salutari*. Mulier generat liberos lege naturali & immunda est, si masculum pepererit, diebus quadraginta, si feminam, diebus octoginta. Accusa Creatorem, cur immundum quidquam nominet quod ipse condidit. Et non solum ipsa immunda est, sed & omne quod tetigerit. *Quumque dies*, inquit, *purgationis ejus completi fuerint super filio aut filia, offeret agnum anniculum immaculatum, & pullum columbarum, & turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi* [a] *testimonii Sacerdoti, qui offeret ea in conspectu Domini, & expiabit pro ea Sacerdos*. De leproso quoque dicitur, quod in die purgationis ejus offeratur pro eo victima pro peccato, duoque turtures & duo pulli columbarum: unus pro peccato, alius in holocaustum. Et qui fluxum seminis patitur, eodem sacrificii ordine pro peccato & holocausto liberatur. Et ad extremum infertur: *Timoratos facite filios Israel ab immunditiis suis, & non morientur pro peccato suo, si contaminaverint tabernaculum testamenti*. Ipsi quoque Aaron præcipitur, ut non omni tempore ingrediatur in Sancta Sanctorum, ne forte moriatur. *Quumque*, ait, *voluerit intrare, offerat vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, duosque hircos accipiat ab universo populo, unum ex eis offerat pro peccato suo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocaustum*. Alter hircorum cuncta peccata suscipit populi in typum Domini Salvatoris, & effert in solitudinem: & sic placatur Deus omni multitudini. Ad extremum dicitur: *Si comederit homo de sanctificatis per ignorantiam, imputatur ei iniquitas atque delictum, & voti reus erit*. Unde & Apostolus monet Eucharistiam Domini cum cautione sumendam, ne in condemnationem nobis sumamus atque judicium. Si damnatur in lege ignorantia, quanto magis in Evangelio conscientia?

Levit. 9. 1. & seqq. — * al. peccato — vers. 22. — Levit. 12. 6. & seqq. — Ibid. 13. — Ibid. 15. 31. — Ibid. 16. 3. — 1. Cor. 11.

35. Transeamus ad Numeros, & ob contentiosorum impudentiam refutandam, summa quæque carpamus. Nazaræus sancto crine venerabilis, alterius subita morte maculatur, & omnes dies consecrationis ejus præteriti irriti fiunt: posteaque pro eo offeruntur duo turtures, & duo pulli columbarum, unus pro peccato, & alter in holocaustum. In die quoque consummationis ejus offertur agnus in holocausto & agna pro peccato. Et post multa scriptum est: *Et nunc magnificetur fortitudo Domini, sicut loquutus* [b] *es, dicens, Dominus longanimis & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, & mundans non faciet innocentem*: pro quo Septuaginta interpretati sunt, *& emundans non mundabit reum*, quod scilicet etiam post indulgentiam, reus sit propriæ conscientiæ. Quumque, ait, ignoraverit populus, & fecerit unum ex his quæ facere non debuit, post cæremoniarum longum ordinem infertur & dicitur: *Offerte hircum caprarum pro peccato, & placabit Sacerdos pro omni synagoga filiorum Israel, & propitiabitur ei Dominus, quia ignorantia est: & ipsi offerent oblationem suam in sacrificium Domino pro peccato suo in conspectu ejus, quoniam nescierunt*. Ibique additur: *Si anima una peccaverit per ignorantiam, offeret capram anniculam pro peccato ignorantiæ coram Domino, & deprecabitur pro ea Sacerdos, eo quod ignoraverit, pro peccato ignorantiæ coram Domino, & rogabit qro ea, & propitiabitur ei*. In Kalendis singulorum mensium offertur hircus caprarum pro peccato Domino. In Pascha quoque per dies octo, a die decimo quarto mensis primi, usque ad vigesi-

Ex Numerorum libro. — Num. 6. — Ibid. 14. 18. b — Num. 7. 28 & 29. — Levit 4. 27. & seqq.

a Vatic. *testamenti*, renuente Græco τοῦ μαρτυρίου.

b Mendose antea erat etiam in mss. *loquutus est*. Textus *es* habet in linguis omnibus. Pro subnexa sententia *& mundans non faciet innocentem*, quam cum Septuaginta virali interpretatione confert, in versione ex Hebræo quemadmodum & in Vulgata legitur, *nullumque innoxium derelinquens*. In ipso Hebræo textu, ונקה לא ינקה, quæ reddas *& innoxium faciens, non faciet innoxium*. In Græco autem καὶ καθαρισμῷ οὐ καθαριεῖ τὸν ἔνοχον. *Et mundatione non mundabit reum*, quæ omnia simul contuli, ut quam versionem Hieronymus heic laudet, quamve intelligat expressam e LXX. judices.

vigesimum primum diem sacrificium pro peccato est. In Pentecoste hircus pro peccato offertur, & in Kalendis mensis septimi, quando tubarum clangor concinit, eadem hirci pro peccato religio conservatur. Die quoque decimo ejusdem mensis septimi, quando jejunium est usque ad vesperam, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircum, qui ante holocaustum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoque Scenopegiæ, quando figebantur tabernacula, a die decimo quinto ejusdem mensis septimi usque ad diem vigesimum secundum, inter alias victimas semper pro peccato hircus offerebatur, ut illud impleatur beati David: *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas quum judicaris*. Sex civitates eliguntur exilii eorum, qui non sponte, sed per ignorantiam, vel jactu lapidis, vel impulsione manus, vel joco, vel lascivia absque inimicitiis, infelicitate magis quam voluntate peccaverunt, & tamen non absque crimine sunt, dum relegantur in perpetuum, & ante constitutum diem, nec supplicatione, nec pretio eorum reversio impetrari & redimi potest.

Psal. 50. 5.

Num. 53.

36. In Deuteronomio, qui liber præteritorum enumeratio est, perspicue demonstratur, non in operibus nostris atque justitia, sed Dei misericordia nos conservari, dicente Domino per Moysen: *Ne dicas in corde tuo, quum subverterit eos Dominus Deus tuus a facie tua, in justitia mea introduxit me Dominus, ut possideam terram hanc, quia in impietate gentium istarum Dominus consumet eos a facie tua: non in justitia tua, & * directione cordis tui intrabis, ut possideas terram eorum: sed in impietate eorum Dominus Deus tuus consumet eos a facie tua, ut suscitet verbum quod loquutus est patribus tuis, Abraham, Isaac & Jacob. Et scies quod non in justitia tua Dominus Deus tuus dabit tibi terram optimam, ut possideas eam, quia populus duræ cervicis es tu*. In eo autem quod dixit: *Perfectus eris cum* [a]*Domino Deo tuo*, quo sensu dixerit, ex consequentibus approbatur. *Quum ingressus*, inquit, *fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, non disces facere abominationes gentium illarum, nec invenietur in te qui traducat filium vel filiam suam per ignem. Divinationibus* [b] *vel omnibus auguriis & maleficis artibus & incantationibus non servies, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim Domini est omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes Dominus Deus tuus consumet eas a facie tua: perfectus eris cum Domino Deo tuo*. Denique infert: *Quia gentes istæ quas tu possidebis, hariolos & divinos audiunt. Tibi autem non sic dedit Dominus Deus tuus*. Statimque subjungit: *Prophetam unum ex te de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies*. Ex quo ostenditur perfectum hic dici non qui cunctas virtutes habeat, sed qui perfectum & unum sequatur Deum. Narratque similiter de conditione exulum qui per ignorantiam peccaverunt, [c] quo confugere debeant, atque subjungit: *Quando ædificaveris domum novam, facies loriculam tecto tuo in circuitu, ne sanguinis reus sis, quum aliquis ceciderit ex ea*. Et iterum: *Si fuerit in te vir, qui non sit mundus a nocturno fluxu, egredietur extra castra, & non ingredietur medium castrorum, quumque advenerit vespera, lavabit se aqua, & post occubitum solis ingredietur medium eorum*.

Ex Deuteronomio.

* al. dilectione.

Ibid. 18. 9. 10.

Levit. 15. 16.

37. De Jesu filio Nave duo tantum ponam testimonia. Peccavit Achan, & totus populus offendit. Dixitque Dominus ad Josue: *Non potuerunt stare filii Israel in conspectu inimicorum suorum; sed dorsa vertent adversariis suis, quia factum est anathema in eis. Et non addam ut sim vobiscum, nisi contritum fuerit anathema de medio vestrum*. Quumque sacrilegium quæreretur, & sors latentem invenisset reum, interficiuntur cum Achan filii ejus, & filiæ, boves, asini, pecora, tabernaculum, & quæcumque habere potuit, igne deleta sunt. Esto ipse peccaverit: quid commisere filii? quid boves? quid asini? quid pecora? Fac Deo calumniam quare unus peccaverit, & pars populi trucidata sit? Cur & ipse lapidatur, & omnia quæ habere potuerit, ultrix flamma consumserit? Dicamus & aliud: *Non erat*, inquit, *civitas, quam non tradidit Dominus filiis Israel, absque Eveo qui habitabat in Gabaon: omnes pugnando ceperunt, quia a Domino factum erat, ut induraret cor eorum, & pugnarent*

Ex Josuæ libro

Jos. 7. 12.

* al. lapidetur.

Jos. 11.

[a] Unus Vatic. *coram Domino Deo &c.*
[b] Idem Vatic. *Divinationibus, & ominibus, & auguriis &c.*
[c] MSS. omnes cum veteri editione *quo & quandiu confugere debeant &c.*

rent contra Israel, ut interficerentur: & non fieret in eis misericordia, & perirent, sicut præcepit Dominus Moysi. Si Domini factum est voluntate, ut pacem non reciperent, nec susciperent Israel; dicamus juxta Apostolum: *Quid ergo* [a] *queritur? Voluntati enim ejus quis potest resistere?* (a Rom. 9. 19.)

38. De Samuel & Malachim. Jonathas favum mellis gustavit in sceptro, & illuminatis oculis, periclitatur, quod nesciens fecerit. (Ex Regum libris. 1. Reg. 14.) Hoc enim Scriptura testatur, quod ignoraverit a patre esse præceptum, ne quisquam gustaret, donec victoria Domini compleretur. Intantum autem iratus est Dominus, ut sors inveniret occultum, & ipse fateretur dicens: *Gustavi in summitate sceptri, quod est in manu mea, parum mellis, & ecce ego morior*. Et postea intercessione & precibus populi liberatus est, dicentis ad Saul: *Num Jonathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Absit. Vivit Dominus: si ceciderit de capillis capitis ejus in terram, quia cum Domino fecit diem hanc: & liberavit* [b] *populus Jonathan, & non est mortuus*. (Ibid 43. & seqq.) Samuel irascitur Sauli, & non vult ire cum rege: postea precibus vincitur, ut ostendat humani animi in diversum mutationem. (Ib. 16. 6. 7.) Pergit Bethleem, singulos filiorum Jesse putat ipsos esse, quos Dominus requirebat. Quumque vidisset Eliab: ait: *Ecce in conspectu Domini Christus ejus. Et ait Dominus ad eum: Ne respicias ad vultum ejus, & ad staturam corporis illius, quoniam abjeci eum. Aliter enim videt homo, aliter Deus. Homo enim videt in facie, Deus in corde*. Atque in hunc modum per omnes errat, per omnes corrigitur, ut pateat humanæ mentis infirmitas. [c] Isboseth Saul filius interficitur dolo a Rechab & Baana filiis Remmon Berotitæ. Quumque nuntiassent David, & caput adversarii demonstrarent, occisi sunt a David, dicente: *Viri impii occiderunt virum justum in domo sua & in lectulo suo*. Certe Isboseth justus non erat, & tamen in eo justus appellatur, quod absque noxa interfectus est. Oza Levites, quum Arca Domini transferretur Jerusalem, & lascivientes boves plaustrum in partem alteram declinassent, misit manum ut sustentaret inclinatam Arcam. Statimque sequitur: *Iratus est furor Domini in Ozam, & percussit eum Deus ibi pro ignorantia, & mortuus est juxta Arcam Dei. Contristatusque David, quod percusserat Dominus Ozam, timuit Dominum in illa die, & ait: Quomodo ingredietur ad me Arca Domini?* (2. Reg. 6. v. 8.) David justus & Propheta & unctus in regem, quem elegit Dominus secundum cor suum, ut faceret cunctas voluntates ejus, ut videt ignorantiam Domini furore punitam, terretur atque tristatur, nec quærit caussam a Domino, * quare percusserit ignorantem, sed similem sententiam pertremiscit. (Ps. 77.) (* al. qua.) Præcepit David principi exercitus Joab, ut numeret populum; statimque Scriptura commemorat: *Et percussit cor suum David, & dixit ad Dominum: Peccavi vehementer, quia hoc feci*. (2. Reg. 24. 10.) Quum juberet ut fieret, utique quid diceret, ignorabat; & tamen se ipse reprehendit, & pro hac culpa septuaginta millia hominum Angeli gladio trucidantur. Salomon completis Templi cæremoniis, utrasque palmas tetendit ad Dominum, & ait: *Quum peccaverit tibi populus, non est enim homo qui non peccet*. (3. Reg. 8. 46.) Ahia Propheta Silonites nesciebat ad se venire uxorem Jeroboam; dixitque * Dominus: *Ecce uxor Jeroboam ingredietur, ut quærat verba a te pro filio suo qui ægrotat, juxta hoc & juxta hoc * loqueris ad eam*. (* al. add. ei.) (Ib. 11. & 24. 5.) (* al. loquaris.) Eliseus sedebat in monte, venit ad eum mulier, cujus filius mortuus erat, & amplexata pedes ejus, vociferatur. Repellente autem eam Giezi, dixit ad eum vir Dei. *Dimitte eam, quoniam anima ejus in amaritudine est, & Dominus cælavit a me, ut non annunutiaret mihi*. (4. Reg. 4. 27.)

39. In libro Dierum legimus: *Fuerunt filii Sobal patris Cariath-jarim, qui* [d] *prophetabant ex dimidio*. (Ex libro Dierum & Prophetis. 1. Paral. 2. sec. LXX.) Et iterum: *Filii autem Salma patris Bethleem & Netophathi corona domus Joab, & qui prophetabant, ex dimidio Zarai*, & cætera. Similiter utique sancti erant qui prophetabant, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquam de futuro secundum tropologiam; sed impræsentiarum juxta historiam prophetantes. Abacuc Propheta Canticum suum hoc inscribit titulo: *Oratio Abacuc Prophetæ pro * ignorationibus*. (* al. ignorantibus.) Loquutus enim fuerat audacter ad Dominum, & di-

a Hactenus editi *quid ergo quaritur?* Emendantur a scriptis, & Græco textu τί ἔτι μέμφεται.

b Falso hactenus vulgati *liberavit Dominus Jonatham* pro *populus*, quod mss. omnes præferunt, textusque ipse Scripturæ.

c Mss. heic atque infra constanter *Miphiboseth*, quod legisse voluit Erasmus quoque cum scripsit *Miphioseth*: Jonathæ filius est a Baana occisus, ut ex 1. Reg. libro.

d Duo mss. heic & paulo post minori numero *qui prophetabat*.

Abac. 2. 2. & seqq. dixerat: *Usquequo, Domine, clamabo, & non audies? Vociferabor ad te vim patiens, & non salvabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem, videre prædam & injustitiam? Contra me factum est judicium & contradictio potentior: propter hæc lacerata est lex, & non pervenit usque ad finem judicium: quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum.* Pro quo se ipse reprehendens quod per ignorantiam sit loquutus, scribit Canticum pœnitentiæ. Si peccatum non erat ignorantia, superfluo scribit librum pœnitudinis, & inaniter voluit id lugere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per ædificium Templi in monte siti, Ecclesiæ multa post sæcula futuræ sacramenta narrantur, primo & septimo die mensis primi offeruntur victimæ pro * peccato omnium, in quo per errorem, aut ignorantiam peccaverunt. Septem quoque diebus Paschæ, hircus semper pro peccato mactatur. Septimi mensis quinta decima die, idem pro peccatis sacrificiorum ordo celebratur. Et post alia plurima, quæ non est istius temporis replicare, scriptum est: *Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitque ad me: Iste est locus, ubi coquere debent Sacerdotes hostiam pro peccato & pro ignorantia.* (Ezech. 46.) Jeremias loquitur ad Deum: (Jer. 10. 23.) *Scio, Domine, quod non est hominis via ejus: nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos. Ideoque pravum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud?* In Proverbiis legimus: (Prov. 14. 12.) *Est via quæ videtur recta esse apud homines, & novissima ejus veniunt in profundum inferni.* Ecce & hic manifeste ignorantia condemnatur, quum aliud putat homo, & sub specie veritatis ad inferna delabitur. *Multæ*, inquit, *cogitationes in corde hominis*: (Prov. 19.) sed non tamen illius voluntas, quæ incerta & fluctuans atque mutabilis est, sed Dei consilium obtinet. *Quis*, inquit, *gloriabitur castum se habere cor? Et quis confidet mundum se esse a peccato?* (Ibid. 20. 9.) *Dulcis est enim hominis panis mendacii, & postea implebitur os ejus calculo.* (Prov. 17. sec. LXX.) *A Domino gressus hominis diriguntur, mortalis autem quomodo scire poterit vias suas? Omnis vir videtur, sibi justus, sed corrigit corda omnium Deus.* [a] *Filius malus justum se facit, & non lavat exitum suum. Filius malus excelsos habet oculos, & palpebris suis elevatur. Est enim justus, qui perit in justitia sua.* Unde dicitur ad eum: (Eccles. 7. 17. sec. LXX.) *Ne sis justus multum, nec quasi per sapientiam quæras superflua, ne forte obstupescas. Quæquumque enim laboraverit homo ut requirat, non inveniet. Si dixerit sapiens se intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum est malitia.*

* al. peccatis.

[b] *Explicit Liber Primus.*

a Totus hic locus ex LXX. versione desumptus hinc inde est, non ut hodierna præferunt exemplaria. Porro versiculus, *Filius malus justum se facit &c.* aliter ab Augustino legitur epist. 93. *Filius malus ipse se justum dicit, exitum autem suum non abluit.* Abest autem iste versiculus a Vulgata, & in Græco inseritur cap. 24. & sub alio capite 30. versu duodecimo, quem in Græco confer. In Veteri editione verba *sed corripit corda omnium Deus*, post hæc *lavat exitum suum* postponuntur.

b Duo Vaticani mss. *Finit superioris libri pars prima. Incipit ejusdem pars altera.*

IN-

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

Sacrificium pro ignorantia, errore &c.

CRITOB. MUlta quidem de Scripturis sanctis memoriter copioseque dixisti, & quasi quibusdam nubibus clarum nisus es veritatis lumen operire, sed quid ad rem? His enim cunctis testimoniis videris hominum accusare naturam, ac per hoc invidiam referre in Deum, si tales homines condidit, ut oblivione & ignorantiæ peccato carere non possint. Ex quo perspicuum est, hominem posse, si voluerit, non peccare. Id enim fecit, quod vitare non potuit. Ubi autem aufertur possibilitas, aufertur & vitium, nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATTIC. Sæpe dixi te non intelligere conatus meos, nec considerare quid argumenteris; sed quid Deus jusserit. Pro oblivione, errore & ignorantia, quasi pro peccato offeruntur sacrificia: sive hoc male juxta te, sive bene juxta me, Deus præcepit. Meum est observare quod jussit; tuum Dei jussa reprehendere. C. Quoniam vim facis perspicuæ veritati, & me trahis ad blasphemiam, concedam tibi hoc in veteri Lege præceptum, de quo scriptum est: *Vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova*. (2. Cor. 5. 17.) Numquid & de Evangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiam pro eo quod nesciat, & ante pœnas luat, quam reus sit * conscientiæ? A. Dum igoramus, Manichæus nobis consurgit repente, qui Legem dicit abolitam, & solos novi Testamenti legendos libros. C. Quid enim a me audivisti, ut hoc autumes? Et Lex enim patribus data, pro tempore justa, & sancta est, & veniente Evangelii perfectione, viliora cessarunt. A. Ergo nequaquam observandum est, quod Lege præcipitur? C. Quædam observanda, quædam prætermittenda sunt. A. Quoniam te video esse doctissimum, dic mihi quæ de veteri Testamento observare debeam, & quæ relinquere. C. Mandata observare debemus, quæ ad vitam & mores pertinent corrigendos, de quibus dictum est: *Mandatum Domini lucidum illuminans oculos*. (Ps. 18. 9.) Quæ autem ad cæremonias Legis, & ritus sacrificiorum pertinent, relinquenda sunt. A. Ignosce mihi, quum Legis & omnium Scripturarum scientiam jactites, non animadvertis quid velim dicere. C. Hoc intelligo quod loqueris, & non quod taces. A. Tacere tibi videor, qui tantis exemplis docere te volui, peccare hominem per ignorantiam: & pro peccato, ut in Lege hostias, ita & in Evangelio offerendam pœnitudinem?

* al. ignorantia.

Exemplum e N. T. in Apostoli persona.

2. CRIT. Da testimonium novi Instrumenti, ubi error & ignorantia, & impossibilitas mandati teneatur in crimine. AT. Non necesse est multa proferre. Unum proferam, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perspicue loquitur: *Consentio enim legi Dei juxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. (Rom. 7. 22. & seqq.) C. Protulisti testimonium, quod pro me facit. Liberati ergo de corpore hujus mortis per gratiam Domini nostri Jesu Christi, nequaquam ultra peccare debemus. A. Liberati quidem sumus baptismo Salvatoris. Sed id mihi edisserе, quare dixerit: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ in membris meis est*. Quæ est ista lex regnans in membris hominis, & repugnans legis mentis ejus? Responde simpliciter. Taces? Audi eumdem Apostolum apertissime prædicantem: *Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo, operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam ego operor illud, sed quod in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, operari autem bonum non invenio. Non enim, quod volo, bonum, hoc ago: sed quod nolo, malum, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ego facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. (Rom. 19. & seqq.) C. Miror te hominem prudentem sic intelligere Apostolum, ut eum [a] ex persona sua, & non ex aliorum hæc dice-

[a] Vide S. Augustinum in Retractat. & Opere contra Julianum primo, ubi hunc sensum, quem Pelagiani proposito Pauli loco tribuebant, & quem ipse in prioribus suis elucubrationibus fuerat amplexatus, pluribus impugnat.

dicere sentias. Qui enim conscientia in se loquentis Christi libere proclamat: *An experimentum quæritis ejus, qui in me* 1. Cor. 13. 3. *loquitur Christus?* Et in alio loco: 2. Tim. 4. 7. 8. *Cursum consummavi, fidem servavi, de cætero reposita est mihi corona justitiæ:* iste hoc de se dicere poterat, *Operari bonum non invenio?* Et, *Non quod volo, bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago?* Quid illud erat boni, quod volebat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & tamen vitare non poterat? Ergo non ex sua persona hoc dicit; sed ex persona generis humani, quæ vitiis subjacet ob carnis fragilitatem.

Ex cujus persona Paulus loquutus sit, aliudque ejus testimonium.

3. ATTIC. Parum mihi tollis, ut totum tribuas. Ego enim unum hominem, licet Apostolum, * intelligo subjacere peccato, tu totum humanum genus asseris. Quod si verum est in genere, tenemus & speciem. Nam, & Apostolus homo est, & si homo est, vel de aliis, vel de se quasi homo loquitur: Rom. 7. 24. *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et: *Quoniam non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Sap. 9. 15. Corruptibile enim corpus aggravat animam, *Deprimit terrena habitatio sensum multa* [a] *curantem*. C. Sic loqueris, quasi ego hoc ex persona generis humani accipiam, & non ex persona * peccatoris. A. Et quis tibi hoc concedet, ut ex persona peccatoris hoc loquatur Apostolus? Si enim ex persona peccatoris hoc accipis, debebat dicere: Miser ego peccator, & non, *miser ego homo*. Homo quippe naturæ est, peccator voluntatis. Nisi forte & Eccles. 1. 2. illud, quod scriptum est: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et Ps. 38. 7. iterum: *Verumtamen in imagine* [b] *perambulabat homo*; ac deinde: Ps. 143. 4. *Homo vanitati assimilatus est, dies ejus velut umbra pertranseunt*. Si hoc Pauli testimonio non moveris, audi aliud ejusdem, cui contradicere non potes: 1. Cor. 4. 4. *Nihil mihi conscius sum*, & cætera [c]. Mire: nec meipsum judico: nihil mihi conscius sum, nec

* al. intelligebam.
* al. peccatorum.

A tamen in hoc justificatus sum. Qui hoc dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat, *Delicta quis intelligit?* Ps. 18. 13. Et: *Sunt viæ quæ videntur viro justæ, novissima autem earum respiciunt in profundum inferni.* Prov. 14. 12. Et iterum; *Omnis vir videtur sibi justus, Deus autem corda hominum dirigit;* Ib. 21. 2. idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset, maxime quum Scriptura testetur: *Est justus, qui perit in justitia sua.* Eccl. 7. 16. B Et alibi: *Juste quod justum est sectaberis*, Deut. 16. 20. ne opinione [d] veritatis a justitia declinemus, recordantes Saulis & Agag.

Plures justos esse, neminem sine peccato.

4. CRIT. Ne contendere videar, & in diversum absque mensura funem trahere, saltem hoc mihi [e] concede, justos in Scripturis plurimos appellari. A. Non solum plurimos, sed innumerabiles. C. Si innumerabiles justi sunt, & hoc negari non possit, quid male loquutus sum, posse esse hominem sine pec- C cato, si velit? Hoc est aliis verbis dicere, posse justum sine peccato esse, in eo quod justus est. A. Justos esse concedo, sine omni autem peccato omnino non assentior [f]. Etenim absque vitio, quod Græce dicitur κακία, hominem posse esse ajo: ἀναμάρτητον, id est *sine peccato* esse, nego, id enim soli Deo competit, omnisque creatura peccato subjacet, & indiget misericordia Dei, dicente Scriptura: *Misericordia Domini plena* Ps. 32. 5. & 118. 64. D *est terra*. Et ne quasi maculas quasdam in sanctis viris videar perscrutari, in quibus errore * sunt lapsi, pauca proferam, quæ non ad singulos, sed ad omnes in commune pertineant. In tricesimo primo Psalmo scriptum est: *Dixi*, vers. 5. *pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, & tu dimisisti impietatem cordis mei*. Statimque sequitur: *Pro hac*, hoc est, impietate, sive iniquitate (utrumque enim intelligi potest) *orabit ad te* E *omnis sanctus in tempore opportuno*. Si sanctus est, quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatem habet, qua ratione sanctus appellatur? Juxta illum videlicet modum, qui & in alio loco scribitur: Prov. 24. 16. *Septies * cadet justus, & resurget*. Et, *Justus*

* al. sint.
* al. cadit.

[a] Victorius *multa cogitantem* ex Brixianis codd. & Græco νοῦν πολυφρόντιδα, ut ipse explicat.

[b] Vatican. & Victorius *pertransit* cum Vulgata edit. & Græco διαπορεύεται. Erasmum sequitur Martianæus.

[c] In Reginæ ms. & veteri editione additur *recolenda dicit testimonia*. In alio autem Vaticano sic nectitur locus, *Nihil mihi conscius sum, nec me ipsum judico &c.* omissis quæ interseruntur.

[d] Fortasse verius Vatic. *puritatis* legit pro *veritatis*. Mox autem pro *Agag* nomine, quod reposuimus e mss. hactenus obtinuerat *Achan*, cujus historia heic minime ad rem est, contra illa Saulis & Agag, quam repete ex I. Regum cap. 15. satis bene proposito quadrat.

[e] Vatic. *concedes*, & mox *non potest, quid mali loquutus sum &c.*

[f] Reginæ ms. cum veteri editione, nec non alius Corbejensis penes Benedictinos, *Etenim absque vitio, quod Græce dicitur ἀναμάρτητον soli Deo competit, omnisque creatura &c.* omissis intermediis κακία *hominem posse esse ajo, & id est sine peccato esse nego, id enim*. Recole pervulgatam sententiam ὁ μόνος ἀναμάρτητος θεός; *solus sine peccato Deus est*.

[Ibid. 18. 13. Pſal. 57. 4.] ſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis. A Et alias: * *Alienati ſunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, loquuti ſunt falſa.* [* al. Abalienati.] Vel ſtatim ut nati ſunt, ſubjacuere peccato in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri; [Rom. 5.] vel certe ſtatim ut de utero virginali natus eſt Chriſtus, [Exod. 13. 2. & 34. 19.] de quo ſcriptum eſt: *Omnis qui aperit vulvam, ſanctus Domino vocabitur*, omnes hæretici erraverunt, non intelligentes myſterium nativitatis ejus. Magiſque ad ſpecialem nativitatem Salvatoris, B quam ad omnium hominum referri poteſt hoc quod dicitur. [Ezech. 11. & 43. & 44.] *Qui aperit vulvam, ſanctus vocabitur Domino.* Solus enim Chriſtus clauſas portas vulvæ virginalis [a] aperuit, quæ tamen clauſæ jugiter permanſerunt. Hæc eſt porta orientalis clauſa, per quam ſolus Pontifex ingreditur & egreditur, & nihilominus ſemper clauſa eſt. Illud quoque quod in volumine Job ſcriptum eſt: [Job. 4. 17. 18] *Numquid mundus erit homo coram Deo, aut in operibus ſuis irreprehenſibilis vir? Si adverſus famulos ſuos non credit, & contra Angelos pravum quid reperit; quanto magis in his, qui habitant domos luteas?* C e quibus & nos de eodem luto ſumus. Quod ſi aſſerueris hoc dici ex perſona Eliphas Themanitæ, intellige non ab eo dici; ſed ab illo, qui ſub perſona Angeli in viſione & revelatione loquitur ei ſententias Dei. Sed eſto ut loquatur Eliphas, quod perſpicue Angelus loquitur, D numquid non hoc ex perſona Job proprie dicitur: [Ibid. 7. 1.] *Tentatio eſt vita hominis ſuper terram?* Et: [Ibid. 35. 3.] *Si ego peccavi, quid poſſum facere?* Et: *Quare oblitus es, nec feciſti iniquitatis meæ oblivionem, & emundationem peccati mei? Quomodo enim poteſt eſſe juſtus homo ſuper terram apud Deum?* [Job. 9. 15. & 29.] Et iterum: *Si fuero juſtus, non audiet me; ſed judicio ejus indi-*

gebo. Et rurſum: [Ibid. 30.] *Quia ſum impius, cur fruſtra laboro? Si lotus fuero [b] nive, & mundis manibus, ſatis me ſorde tinxiſti. Si peccavero, cuſtodies me. Ab iniquitate autem me non facies innocentem.* Et: [Job. 30. 15.] *Si impie egero, væ mihi.* Et: [Ibid. 15.] *Si fuero juſtus, non potero reſpirare. Plenus enim ego ſum ignominiæ.* Et iterum: [Job. 15. 14.] *Quis enim erit mundus a ſorde? Ne unus quidem, etiam ſi unius diei fuerit vita ejus ſuper terram, & numerabiles menſes illius.* Quod ſi dixeris pronomen *quis*, non pro impoſſibili, ſed interdum pro difficili accipi, reſpondebo tibi. Et ubi eſt illud, quod temere protuliſti, *Facilia Dei eſſe mandata*, & ea facile poſſe compleri? dicente Scriptura: [Prov. 16. 26. ſec. LXX.] *Vir in [c] dolore laborat ſibi, & vim facit perditioni ſuæ*, ut oppreſſa & ſubjugata & moriente carne, vivat in eo ſpiritus. Ridiculamque illam expoſitionem Demoſthenis [d] veſtri, non dixiſſe Job: *Quis erit mundus a peccato;* ſed *quis erit mundus a ſorde*, prætereo, qua probare conatur, ſordes pannorum ſignificari in infantia, non vitia peccatorum. Aut certe ſi non ſic intelligit, dicite vos quid ſentiat. Tam enim involutus [e] dictor eſt, & nimio verborum ſqualore coopertus, ut ſuſpicionem magis quam intelligentiam lectori præbeat. Ad extremum infert: [Job. 39. 34.] *Ego autem ad hæc quid reſpondebo? Manum meam ponam ſuper os meum, ſemel loquutus ſum, in ſecundo non addam.* Ecce Job noſter [f] vir immaculatus & juſtus, & ſine querela, & abſtinens ſe ab omni malo, quaſi ſine juſtitiæ coronatur, ut miſericordia Dei indigeat? Hoc eſt illud, quod in Proverbiis legimus: [Prov. 20. 9 & 10. ſec. LXX.] *Quis glorIabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis confidet ſe mundum eſſe a peccato?* Fac quod & hic, [g] *quis*, non pro impoſſibili, ſed pro difficili dixerit. Tolle ergo ſententiam, & rade

a Optimæ Patrum tum Græcorum tum Latinorum partis, & Epheſini præterea Concilii decretum eſt, perpetuo Catholicæ Eccleſiæ conſenſu comprobatum, & Ezechielis 44. 2. oraculo corroboratum, quod Chriſti corpus clauſis uteri SS. Virginis repagulis eodem modo foras prodierit, quo ad Diſcipulos obſeratis foribus penetravit. Hunc propterea Hieronymi locum nonnulli calumniantur, quos inter Genebrardus *Collect. cap. 6.* ut Origenianæ ſententiæ de Virginei clauſtri apertione in partu patrocinetur. Verum, quod doctiſſ. Huetius monet, ea his verbis exceptio adhibenda eſt, qua ad ſolvendum huic ſimilem Ambroſii locum uſus eſt S. Thomas p. 3. q. 28. a. 2. ſic nempe locutos Patres cum illud Evangeliſtæ exponerent, *Omne maſculinum adaperiens vulvam ſanctum Domino vocabitur*: quod quidem ex vulgata loquendi conſuetudine uſurpatum eſt, non ad ſignificandum virginei clauſtri apertionem; ſed exitum dumtaxat prolis de utero. Statim ideo ſubdit Hier. *quæ tamen clauſæ jugiter permanſerunt.* Vide quæ contra Jovinian. hac de re diſputat, & libro contra Helvidium n. 18. not. *f*.

b Perperam cum antiqua edit. Eraſmus *nitro*, tum Vatic. *& mundus manibus*. Reginæ autem mſ. cum eadem editione *& mundus mundis manibus*.

c Duo mſſ. *Vir in laboribus laborat &c.* Græce quoque eſt ἀνὴρ ἐν πόνοις πονεῖ.

d Pelagium ſub Demoſthenis nomine in perverſum irrideri ſentio, & comprobant quæ ſubſequuntur. Attamen Origenes, cujus ſæpe verbis Pelagiani loquebantur, prior eſt hujuſmodi auctor interpretationis. En ejus verba Latine reddita ex Homil. 12. in Leviticum. *Omnis qui ingreditur hunc mundum in quadam contaminatione effici dicitur. Propter quod & Scriptura dicit:* Nemo mundus a ſorde, nec ſi unius diei fuerit vita ejus. *Hoc ipſo ergo, quod in vulva matris eſt poſitus, & quod materiam corporis ab origine paterni ſeminis ſumit, in patre, & in matre contaminatus dici poteſt. Aut neſcis quia quum quadraginta dierum factus fuerit puer maſculus, offertur ad altare, ut ibi purificetur, tanquam qui pollutus fuerit in ipſa conceptione vel paterni ſeminis, vel uteri materni?*

e Victorius *Dictator*, qui vocem *dictor* impreſſorum incuriæ tribuit.

f In uno Vatic. *vero* pro *vir*, in altero neutrum habetur.

g Vocula *quis* in mſſ. deſideratur.

de libro tuo, *Facilia Dei esse mandata.*

Occurrit objectioni ex Evangel. Joannis.
1 Joan. 5.3.
Matth.11.30.

5. Quod si illud Joannis Apostoli opposueris, *Mandata ejus non sunt gravia*, & de Evangelio: *Jugum meum suave est, & onus meum leve*; facillime revinceris: levia enim certum est dixisse Evangelii mandata ad comparationem superstitionis Judaicæ, in qua varia cæremoniarum genera quærebantur, quæ juxta literam, & Apostoli Petri sententiam, nullus potuit explere. Unde & in Actibus Apostolorum scribitur:

Act.15.10.
a

Nunc ergo quid tentatis [a] *imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus: sed per gratiam Domini Jesu salvari credimus, quemadmodum & illi.* Jacobus Apostolus scribit:

Jacob.4.11.

Si judicas legem, non es factor legis, sed judex. Ille judicat legem, qui dicit, aliquid non juste præceptum, & ignorantiam non * habere peccatum; & frustra offerri victimas pro errore, quod peccati non habet conscientiam. Neque enim in lege ratio quæritur, sed auctoritas.

* al. habet

Ibid.1.20.

Idem in eadem dicit Epistola: *Ira viri justitiam Dei non operatur*; & quis nostrum carere potest ira, de qua scriptum est:

Prov.15.sec. LXX.
b

Ira perdit etiam [b] *sapientes?* Significanterque non iram Dei, sed iram viri posuit. Ira enim Dei justa est: ira autem viri de perturbata mente procedit. Unde & in Psalmo dicitur:

Psal. 4.26.
Ephes.4.5.

Irascimini, & nolite peccare: qui versiculus quem sensum habeat, Apostolus docet: *Sol non occidat super iracundiam vestram*; ut peccatum omnino sit vel leviter irasci: justitia autem, iram celeri pœnitudine mitigare. Unde pro otioso verbo reddituri sumus rationem in die judicii.

Matth.5.22.
c

Et in eodem Evangelio legimus: *Qui irascitur fratri suo sine caussa, reus erit judicio.* Licet in plerisque codicibus antiquis, [c] *sine caussa*, additum non sit, ut scilicet ne cum caussa quidem debeamus irasci. Quis hominum poterit dicere, quod [d] ira, quæ absque justitia est, in sempiternum vitio careat? Et iterum:

d
Prov. 27.1.

Ne glorieris in crastinum, nescis enim quid adveniens pariat dies. Unde scriptum est: *Ne beatum dixeris quempiam ante mortem.* Quamdiu enim vivimus, in certamine sumus, & quamdiu in certamine, nulla est certa victoria, quæ etiam Apostolo fortissime prœlianti in futuro sæculo reservatur. Dominus atque Salvator sub persona assumti hominis loquitur:

Eccli. 11.
Prov.30.sec. LXX.vers.8.
1.Cor.1.25.
Eccles.1.18.

Insipientissimus enim omnium hominum sum, & non est hominis prudentia in me. Et in sexagesimo octavo Psalmo: *Deus tu scis insipientiam meam*: sed *fatuum Dei, sapientius est hominibus.* In Ecclesiaste quoque scriptum est: *In multitudine sapientiæ, multitudo scientiæ: & qui addit scientiam, addit dolorem*: intelligens quod perfectione careat, & ex eo quod novit, quanta non noverit. *Et odio*, inquit, *habui vitam, quoniam malum est opus quod operor* [e] *super terram. Omnia enim vanitas, & præsumtio spiritus.*

e
Ibid.8.14.

Nemo scit quid futurum sit, quia sicuti est, quis annuntiabit ei? Sunt justi ad quos pervenit quasi opus impiorum. Et sunt impii, ad quos pervenit quasi opus justorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum judicium solius Dei est, & quos putamus justos, sæpe peccatores inveniuntur, & quos e contrario peccatores, apud Dei scientiam justi sunt.

Eccles.9.x

Quantumquumque laboraverit homo, ut inquirat, non reperiet. Et si dixerit sapiens nosse se, invenire non poterit. Omnium enim unus occursus est, cordaque filiorum hominum repleta sunt malitia, & incerto statu, quæ Græce πεɩφέρεια dicitur. *Muscæ morituræ*, sive, ut in Hebraico habetur, *mortuæ*, *demoliuntur atque corrumpunt suavitatem olei.* Quis mortalium aliquo errore non capitur? quem hæreticorum & falsorum dogmatum venena non maculant?

1.Petr.4.17.
Ibid.18.

Tempus, inquit, *est ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Evangelio? Et si justus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt?* Certe justus est, qui in die judicii vix salvatur. Salvaretur autem facile, si nihil in se haberet maculæ. Ergo justus est in eo, quod floret multis virtutibus, & vix salvatur in eo, quod in quibusdam Dei indiget misericordia.

Perturbationes humani generis.

6. Quattuor sunt perturbationes, quibus genus vexatur humanum, duæ præsentis, & duæ futuri: duæ bonorum, & duæ malorum. *Ægritudo*, quæ Græce dicitur λύπη, & *gaudium*, quod illi χαρὰν vel ἡδονὴν, vocant: quamquam ἡδονὴ *voluptas* a plerisque dicatur: alterum mali, alterum boni. Excedimusque mensuram, si gaudeamus super his, quæ non debemus, divitiis, potentia, honoribus, inimicorum infelicitate, vel mortibus: aut e contrario præsentium malorum dolore cruciemur, adversis, exiliis, paupertate,

[a] Addunt mss. *Deum*, aut *Dominum*, quorum alterum nomen & Græcus habet, & Vulgatus interpres.

[b] Unus Vatic. *etiam prudentes.*

[c] Adeo in Commentariis in Matthæum, & lib. 3. in Epist. ad Ephesios comma istud *sine caussa* e Latinis codicibus eradendum contendit. Vide interim quæ in Epist. 13. ad Castorinam adnotavimus nota *b*.

[d] Malim *iræ*, scilicet *vitio*, quo quis in sempiternum carere se possit dicere. Aut juxta alterum Vatic. ms. vocem *vitio* excluserim.

[e] Vatic. liber *quod operor super me*. Græce est τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον.

tate, languore, & mortibus propinquorum, quod Apostolus fieri prohibet; & rursum si cupiamus ea quæ arbitramur bona, hæreditates, honores, prosperitates omnium rerum, & corporum sanitatem, & cætera quorum præsentia gaudio fruimur: & metuamus illa, quæ putamus adversa; quibus ad perfectum carere juxta Stoicos, Zenonem videlicet, & Chrysippum, possibile est: juxta Peripateticos autem & difficile & impossibile est: cui sententiæ omnis Scripturæ sanctæ consentit auctoritas. Unde & Josephus Machabæorum scriptor historiæ, [a] frangi & regi posse dixit perturbationes animi, non eradicari, & quinque Tusculanarum quæstionum Ciceronis libri, his disputationibus referti sunt. Ephes. 6. 12. Pugnant enim, juxta Apostolum, adversum nos fragilitas corporis, & spiritalia nequitiæ in cælestibus. Galat. 5. 29. Manifesta sunt, dicente eodem, opera carnis & opera spiritus, & hæc sibi invicem adversantur, ut non quæ volumus, illa faciamus. Si non quod volumus, facimus, sed quod nolumus, illud operamur: quomodo dicitis, [b] *Posse hominem sine peccato esse, si velit?* Ecce Apostolus, omnesque credentes, quod volunt, 1. Petr. 48. implere non possunt. *Caritas operit multitudinem peccatorum*, non tam præteritorum quam præsentium, ne ultra, Dei in nobis manente caritate, peccemus. Quamobrem de muliere peccatrice dicitur: Luc. 7. 47. *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit plurimum*. Ex quo intelligimus 1. Joan. 1. non nostræ solum esse potestatis facere quod velimus, sed & Dei clementiæ, si nostram adjuvet voluntatem.

Deus solus immortalis, sapiens, perfectus per naturam. Matth. 5.

7. Deus lux appellatur, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Quando dicit nullas tenebras in Dei lumine reperiri, ostendit omnia aliorum lumina aliqua sorde maculari. Denique & Apostoli appellantur lux mundi. Sed non est scriptum, quod in Apostolorum luce nullæ sint tenebræ. Et de Joanne scribitur: Joan. 1. 7. 8. *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Unde & de eo 1. Tim. 6. 16. scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem*. Et certe legimus immortales Angelos, immortales Thronos & Dominationes, cæterasque Virtutes. Sed solus Deus est immortalis, quia non est per gratiam, ut cætera, sed per naturam. Quam ob caussam idem Apostolus scribit, Rom. 16. Deum solum esse sapientem, quum & Salomon, & multi alii Sancti sapientes vocentur, & dicatur juxta Hebraicum ad principem Tyri: *Sapientior Daniele es tu?* Ezech. 28. 3. Quomodo ergo solus lux, solus immortalis, & solus sapiens appellatur, quum multi immortales, & luces, & sapientes sint; [c] sic perfectio hominis non ex natura: sed ex gratia veniens, imperfectos eos qui perfecti videntur esse, demonstrat. Quod autem scriptum est: *Et sanguis Jesu filii ejus mundat nos ab omni peccato*, 1. Joan. 1. 7. [d] tam in confessione baptismatis, quam in clementia pœnitudinis accipiendum est. Sed aliud est mundari a Deo, aliud per se esse sine vitio. Si enim juxta Job: *Luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus, quanto magis homo, putredo, & filius hominis, vermis?* Job. 25. 5. 6. Omne enim os obstruitur, & obnoxius est omnis mundus Deo: *Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram eo*. Rom. 3. 19. 20. Nullaque distantia est personarum. *Omnes enim peccaverunt, & indigent gloria Dei: justificati gratis per gratiam ipsius:* Ibid. 23. 24. Si autem scribit: *Existimamus fide justificari hominem sine operibus legis, siquidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex lege, & præputium ex fide:* Ibid. 28. 30. manifeste ostendit, non in hominis merito, sed in Dei gratia esse justitiam, qui sine legis operibus credentium suscipit fidem. Unde sequitur: *Peccatum vestri non dominabitur*. Cur? *Quia non estis sub lege, sed sub gratia*. Rom. 6. 14. *Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*. Ibid. 9. 16. *Unde & gentes quæ non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam, justitiam autem ex* [e] *fide. Israel autem sequens legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit, quoniam non ex fide, sed ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis*. Ibid. 30. & seqq. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti*. Rom. 10. 4.

Ex Apostoli Epistolis.

8. Cunctæ prope Epistolæ Apostoli hoc habent principium: *Gratia vobis & pax a Deo Patre & Christo Jesu Domi-* 1. Cor. 1. 7. 8.

a Hæc puto in mente habuit ex Josephi libro de Maccabæis cap. 3. οὐ γὰρ ἐκριζωτὴς τῶν παθῶν ὁ λογισμὸς ἐστιν, ἀλλ' ἀνταγωνιστὴς; *nec enim perturbationes ratio evellit radicitus, sed concertando oppugnat*. Quamquam tota aurei ejus libri præfatio ad quartum usque numerum Hieronymiano proposito commentarii vice esse potest.

b Licet ex hoc loco intelligere, Pelagianorum ἀναμαρτησίαν eo pertinuisse, ut homo careret omni peccato etiam materiali ignorantiæ, oblivionis &c. secus enim omne quod cavere homo non potest, peccatum nullo sensu dicitur.

c Laborabat sensus interpunctionis vitio, sic enim scriptum erat, *luces & sapientes sint?* sub interrogandi nota, exinde nova periodus, *Sic perfectio hominis etc.* in vulgatis hactenus libris.

d Addunt Vaticani duo mss. *mundat quidem nos ab omni peccato tam etc.* atque adeo mox voces *accipiendum est* non agnoscunt.

e Unus Vatic. *justitiam autem qua est ex fide.*

mino nostro, & simili fine clauduntur. Ad A Corinthios quoque scribitur: *Ut non indigeatis ulla donatione, exspectantes revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine in die Domini nostri Jesu Christi*. Licet ergo nulla indigeamus donatione, tamen exspectamus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui tunc nos in omnibus confirmabit, & ostendet sine crimine, quum dies Domini nostri Jesu Christi & mundi finis advenerit, ut B non glorietur omnis caro in conspectu
1. Cor. 2. 6. ejus. Paulus plantavit, Apollo rigavit, sed Dominus incrementum dedit: ergo neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid; sed qui incrementum dat, Deus.
Ibid. 9. Ipsius enim agricultura, ipsius ædificatio sumus. Juxta gratiam Dei, quasi sapiens
Ps. 93. 11. architectus ponit fundamentum. *Nolite*, inquit, *vosmetipsos decipere. Si quis sapiens est in vobis in sæculo isto, fatuus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim mundi, stultitia est apud Deum. Dominus cognoscit cogitationes hominum, quia vanæ sunt*. Et
1. Cor. 4. 4. iterum: *In nullo enim mihi conscius sum, sed nec in hoc justificatus sum, quia qui me judicat, Dominus est*. Dicitur & vobis, qui sine peccato vos esse dicitis, quid habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini, quasi
Ibid. 8. non acceperitis? *Jam saturati estis, jam divites facti estis*. Et ut sciamus non ex nobis, sed ex Dei cuncta pendere judi-
Ibid. 19. cio: *Veniam*, inquit, *citius ad vos, si Dominus voluerit*. Qui enim dicit, *veniam ad vos*, ostendit se velle, monstrat cupere, promittit adventum. Sed ut cautius hæc loquatur, infert, *si Dominus voluerit*. Si quis enim putat se quid nosse, necdum novit, sicut nosse oportet.

Iterum ex Apostolo.

9. Vas electionis humilitate dejectus, immo conscientia fragilitatis suæ loqui-
1. Cor. 1. 9. 10 tur: *Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus: quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei, gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia ipsius in me vacua non fuit; sed omnibus illis amplius laboravi, non ego autem*, [a] [b] *sed gratia Dei quæ mecum est*. Dicit se plus omnibus Apostolis laborasse, statimque laborem suum ad Dei refert auxilium: *Non ego*, inquiens, *sed*
2. Cor. 3. 4. 5. *gratia Dei, quæ mecum est*; sicut & in alio loco loquitur: *Fiduciam autem talem habemus per Jesum Christum ad Deum, non quia ex nobisipsis sufficientes simus reputare aliquid, quasi ex nostro: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & nos dignos fecit ministros novi Testamenti*. Non Galat. 2. 16.
enim justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. Unde infert: *Et nos in Jesum Christum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis, quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro*. Ibid. 21. *Si enim ex lege justitia, ergo Christus sine caussa mortuus est*. Galat. 3. 10. 13.
In lege maledictio est, scriptum est enim, Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea. Christus nos redemit de maledictione legis, factus pro nobis maledictio. Deut. 27. 26.
Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut repromissio per fidem Jesu Christi daretur credentibus. Lex ergo pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. Galat. 3. 21 Ibid. 22.
Unde addit, & uno versiculo omnia comprehendit, dicens: *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis*. Ibid. 24. Galat. 5. 4.

C 10. Hæc cuncta percurro, ut ostendam a nullo legem esse completam, & per legem mandata omnia quæ continentur in lege. Deus est enim qui operatur in nobis, & velle & perficere. Laborat Apostolus, & juxta justitiam quæ in lege est, sine querimonia conversatus, omnia pro Christo ducit quisquilias, ut inveniatur in Christo, non habens suam justitiam, quæ ex lege, sed quæ ex fide Christi est a Deo. Unde D scribit ad Thessalonicenses: *Fidelis autem est Dominus, qui servabit eos, & custodiet a malo*. Ergo non liberi arbitrii potestate, sed Dei clementia conservamur. Ac ne putes argumentationibus vanis, quæ movent audientibus quæstiones, veritatem posse fidei subverti, idem Apostolus scribit ad Thimotheum: *O Timothee, depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates & contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes,* E *circa fidem erraverunt. Bonitas enim & misericordia Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, ut justificati illius gratia, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ*. Hæc breviter quasi ex latissimo atque pulcherrimo Apostolicæ doctrinæ prato carpsimus, ut duræ frontis impudentia conteratur.

A nullo legem esse completam. Philipp. 2. 2. Thess. 3. 3. 2. Tim. 1. 13. 14. Tit. 3. 5. 6.

Ex Evangelii præceptis. Matth. 22.

11. Transeamus ad Evangelia, & Apostolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus. *Omnis*, ait, *qui irascitur fratri suo sine caussa, reus erit judicio*.

[a] Sic juxta Græcum. Vide quæ de hujus loci lectione supra adnotamus, & S. Augustinum lib. de Gratia & libero arbitrio.

רקא *dicio*. *Qui autem dixerit* RACA (quod interpretatur [a] *vanus & absque cerebro*) *reus erit concilio*: haud dubium quin San- Matth.12. ctorum & Angelici senatus. *Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis*. Quis nostrum potest huic vitio 1.Tim.6. non subjacere, quum etiam pro otioso verbo reddituri simus rationem in die judicii? Si ira & sermonis injuria atque interdum jocus judicio, concilioque, & Matth.5.23.24. gehennæ ignibus delegatur; quid merebitur turpium rerum appetitio, & avaritia, quæ radix est omnium malorum? *Si*, inquit, *offers donum tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid adversus te, dimitte ibi donum tuum ante altare, & vade primum, reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum*. Meæ est potestatis, ut non habeam aliquid contra fratrem meum. Ut autem ille adversus me habeat, aut non habeat, in illius voluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari noluerit? Obsecrem? flectam genua? Sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in jus amicitiæ traham? Et quæ est major inimicitia, quam amicitias necessitate sociare? Neque enim dixit: roga eum ut tibi concilietur; sed, reconciliare primum fratri tuo, & sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impossibilia Deus præceperit; sed in tantum [b] patientiæ culmen ascendit, ut prope im- Matth.18.& Marc.9. possibilia pro difficultate nimia præcepisse videatur: ad destruendam sententuam tuam, qua scribis, *Facilia esse Dei mandata*. Scandalizantem manum, oculum & pedem jubemur abscindere. Esto per tropologiam dictum sit, pro amicissimis, & pro consanguineis, & fraterno nobis & conjugali amore sociatis; facile ne arbitramur ob quasdam offensas

A tantam subito abscindere caritatem? Quodque dicitur: *Si sermo vester, est est, non non, quod autem amplius est, a malo est*: Matth.5.37. forsitan de vestra schola reperiatur, qui numquam mentitus sit, nec audierit illud Propheticum & Apostolicum, *Ego dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax*, Ps.115.2. & nesciat scriptum in alio loco. *Os quod mentitur, occidit animam*. Sap.1.11. Verberanti maxillam, alteram jubemur opponere. Tollenti tunicam, etiam pal- Matth.5. B lium concedendum est. Angarianti se mille passibus, duobus millibus colla præbenda sunt. *Petenti te da, &* [c] *volentem a te accipere mutuum, ne averseris*. Luc.6.30. Si duos nummulos habuero, & alius poposcerit, aut dabo ipsi, & mihi mendicandum erit, aut si non dedero, transgressor legis inveniar. Illud autem quod dicitur: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos*: Ibid.27.28 forsi- C tan in vestro cœtu invenitur, apud nos rara avis est. Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Salvatoris: quodque sequitur, *Cavete, ne justitiam*, hoc est, *eleemosynam vestram, faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis*: Matth.6.1. nescio quis possit implere. Ad largiendum frustum panis & binos nummulos præco conducitur, & extendentes manum, huc illucque circumspicimus, quæ si nullus viderit, contractior fit. Esto unus D de mille inveniatur, qui ista non faciat.

12. Responde quæso, ubi sunt facilia mandata? Urget ex iisdem præceptis. *Nolite*, inquit, *solliciti esse de crastino. Crastinus enim dies sollicitus erit pro se. Sufficit diei malitia sua*. Ibid.34. Vos de crastino non cogitatis, & instar avium præsentibus contenti? [d] quorum Epistolæ biblinæ volitant trans flumina Ætio-

[a] Notum deduci vocabulum a ריק, quod est *vanum*.

[b] Fortasse in recto *patientia* rescribendum est, ut sit sensus, patientiæ virtus tam perfecta nobis præcipitur, ut ad eam pervenire propemodum impossibile videatur.

[c] Mss. duo cum veteri edit. *et volenti a te etc.*

[d] Putat Martianæus notari his verbis avaritiam, & voluptatem Pelagii, &, quod sane est mirum, etiam ejus, qui nondum Pelagio nomen dederat (ut ex Mario Mercatore Com. 3. & Gennadio constat) Juliani, qui epistolas papyraceas procul mitterent, ut inde redirent munera. Absurdius adhuc Joannes Clericus libros ait designari Origenis a Ruffino Latine redditos, ex eoque *biblinas Epistolas* dici, quod Origenes patria Alexandrinus in Ægyptia papyro scripserit. Porro perspicuum est, adludi Isaiæ locum cap. 18. & 2. juxta LXX. ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσσῃ ὅμηρα, καὶ ἐπιστολὰς βιβλίνας, *ultra flumina Æthiopiæ, qui mittit in mare obsides & epistolas biblinas*. Quæ verba ita Eusebius in Commentariis interpretatur, ut calumniatrices epistolas intelligat, exponitque de Judæorum legatis, qui tum Apostoli dicebantur, qui de Servatore Jesu Christo calumnias struebant. Οἵ τε ἀπόστολοι αὐτῶν ἐπιστολὰς βιβλίνας κομιζόμενοι, ὑπεράνω τε τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι, καὶ τὴν θάλασσαν ἐκπλέοντες, ἁπανταχοῦ γῆς διέβεχον τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνδιαβάλλοντες λόγον. Hoc sensu accepisse videatur etiam S. Epiphanius epist. inter Hieronymianas 51. num. 1. Neque porro est incongruum notari heic loci asseclas Pelagianorum in longinquas provincias missos cum epistolis, dolis & calumniis refertis, quibus in longe dissitis regionibus factioni suæ vires adderent, & Catholico sensui detraherent. Verum Hieronymus ut hunc intellectum minime excludat, nescioquid amplius innuit de Pelagianorum avaritia, quod item ex alia Isaiani loci lectione extunditur. Re ipsa in Præfatione libri tertii in Jeremiam de ipso Pelagio loquens, *Mittit*, inquit, in *universum orbem epistolas prius auriferas, nunc maledicas*: facile *auriferas* istas indicans esse, quas modo carpit. Isaiæ autem textus habet בכלי גמא: quæ reddas cum vulgato interprete *in vasis papyri*. Naviculas credo velocissimas ex papyro contextas Propheta significavit: at Septuaginta solenni ejus literulæ mutatione, ב pro כ, legentes בבלי *Bible*, quasi

Æthiopiæ, ut inter simias & pavos, nova de Ophir Salomoni dona mittantur. Vis audire facilitatem præceptorum Dei? (Matth. 7. 14.) ausculta quod dicitur: *Quam arcta via & angusta est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam.* Non dixit, qui gradiuntur per eam; hoc enim difficillimum est, sed qui inveniunt eam. Pauci enim inveniunt, & multo pauciores ingrediuntur per eam, (Luc. 9. 58.) *Filius*, inquit, *hominis non habet ubi caput suum reclinet*, qui dicit in Isaia, (Isai. 28. 12.) *Suscipite lassum, & hæc est requies mea.* Si non habet ubi caput suum reclinet, & quo requiescat, dicens in alio loco: (Ibid. 66. 2.) *Super quem requiescam nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea*: ubi est mandatorum [a] facilitas? Multi hoc quod scriptum est: (Matth. 9. 13. & Marc. 2. 17.) *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam*, simpliciter accipiunt, juxta illum sensum: *Non indigent sani medico, sed hi qui male habent.* Alii vero interpretantur coactius. (Marc. 2. 17. & Luc. 5. 31.) *Non veni vocare justos*, nullus enim ad perfectum justus est, sed ex aliqua parte peccator; *sed peccatores*, quibus mundus refertus est, dicente David: (Ps. 13. 2. 3.) *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus*, Et, *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Nolite*, inquit, (Matth. 10. & Marc. 6. 8.) *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, non panem, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Hæc, inquies, præcepta Apostolica sunt. Et certe Petrus Apostolus caligas habuisse narratur, dicente ad eum Angelo: (Act. 12. 8.) *Præcingere, & * calceare caligis tuis.* (* al. calcea te.) Duas autem tunicas, ut de cæteris taceam, puto quod & ego & tu possideamus, si tamen amplius non habemus. Hæc dico, & iterum iterumque ac per singula ingeram, ut erubescas ad sententiam tuam, *Facilia esse Dei mandata.*

13. *Fratrem tradet frater in mortem, & pater filium, consurgentque filii contra parentes, & interficient eos.* (Iterum ex Evangelio Marc. 13. 12.) *Et eritis*, inquit, *odio cunctis hominibus propter nomen meum.* Et quia facilia jusserat, & sciebat facile ea posse compleri, propterea, ut rei facilitatem ostenderet, copulavit dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* (Matth. 10. 22. & 24. 13.) *Non veni*, inquit, *pacem mittere super terram, sed gladium. Veni dividere hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem, & nurum contra socrum.* (Ibid. 34.) Et ne omnia percurrendo, longiorem sententiam faceret, uno cuncta sermone comprehendit, dicens: *Inimici hominis, domestici ejus.* (Ibid. 36.) Quumque posuisset: *Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amat filium, aut filiam supra me, non est me dignus*, (Ibid. 37.) ob facilitatem præceptorum intulit: *Et qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* (Ibid. 38. & Luc. 14. 27.) Crux Christi facilis est, nudum post Christum ire, ludus est, jocus est. Et ubi præmia quæ, difficultate superata, quæruntur? Non colliguntur zizania in præsenti sæculo, ne & frumentum pariter eradicetur. [b] Pala Dominica futuro judicio reservatur, quando justi fulgebunt quasi sol, & egredientur Angeli, & separabunt malos de medio justorum. Petrus mergitur, & meretur audire: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* (Matth. 14. 31.) Si in illo modica fides, in quo magna sit, nescio. *De corde*, inquit, *egrediuntur cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant homines.* (Ibid. 15. 19.) Procedat qui in corde suo hæc non esse testetur, & plenam in corpore isto mortali justitiam confitebor. (Joan. 12.) *Qui vult* (Joan. 12. 25.)

quasi proprium nomen esset, *βιβλίνας* transtulerunt, אמג autem, sive *papyrum*, unde charta conficiebatur, dixere *ἐπιστολὰς*. Denique propius ad verum est, Epistolas Biblinas ex allusione ejus apud Isaiam loci, significare epistolas, unius societatis privatas ac sceleris conscias, quas, ex condicto ii ferme soli intelligerent ad quos mittebantur. Procopius Gazæus in commentar. ad eum locum simile quid indicat, ubi relata fabula de Adonide etiam apud inferos a Venere adamato, deque instituta festorum celebritate ad absentis desiderium alternis mensibus luctu testandum, ac vicissim gratulandum revertenti, ait Judæos quoque veræ pietatis immemores hujusmodi ritum orgiorum sibi assumpsisse, & quod Ezechiel tradit cap. 8. sedisse mulieres lugentes Thamuz idest Adonidem. *Tale vero*, inquit, *quiddam erat, quod urbis illius*, idest Alexandriæ) *cives efficiebant. In testam literas ad mulieres, quæ Bibli* (urbe) *erant tamquam Adonide reperto, conjiciebant, eamque obsignatam mittebant in mare sacra quædam prius super eam facientes & ut significabant ii qui mittebant, sponte sua illa deferebatur Biblum, ejusque civitatis mulieribus lugendi finem suomet appulsu nuntiabat.* Subditque interpretans *Væ illis*, τοῦτ' ἔστι τῆς ὁμοφροσύνης ἐνέχυρα τοῖς τῶν αὐτῶν νοσοῦσι στείλασιν, οὐ πλοίοις ἀλλ' ἐπὶ νώτων θαλάττης ἀφιεῖσι τὸν κέραμον, *idest qui traditis inter se sceleris societatisque pignoribus, eodem impietatis morbo laborarunt, neque naves sed commissam maris tergo testam mittunt.*

a Victor. *mandatorum Dei facilitas.*

b False hactenus lectum est *Palea Dominica*, quasi palea quæ in malam partem exponi allegorice solet, Domini diceretur. Pala autem rusticum instrumentum est, quo frumentum in area ventilatur. Matthæus & Lucas *ventilabrum* vocant. Tertullian. de Præscript. c. 3. *Palam in manu portat ad purgandam aream suam. Avolent quantum volent paleæ levis fidei, eo purior massa frumenti in horrea Domini reponetur.* Emendavimus ope codicum Vaticanorum,

vult, inquit, *salvare animam suam, perdet eam: & qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet eam.* [a] Iterum dico: Hæc sunt facilia mandata? [Mat. 18. 7.] *Væ mundo a scandalis, necesse est enim ut veniant scandala.* Et propterea in alio loco scriptum est: [Jacob. 3. 2.] *In multis offendimus*, sive *erramus, omnes*. Non pauca peccata, sed multa, nec quorundam, sed omnium posuit: [Philipp. 2. 21.] *Omnes enim quæ sua sunt quærunt, & non ea quæ Dei sunt*. Unus bonus Deus dicitur, & magistri quasi hominis bonitas refutatur. In Lege doctissimus omnia fecisse se dicit, quamobrem & amatur a Domino; & tamen plenam justitiam non habet, quia noluit substantiam suam pauperibus erogare. Unde difficultas difficultati, immo impossibile impossibili tunc comparatur, quia nec camelus ingredi potest per foramen acus, nec divites pervenire in regna cælorum. Quis nostrum non lavat exteriora calicis & paropsidis, & interiora habet nequaquam sordibus inquinata? Quis sepulcrorum extrinsecus dealbatorum potest similitudinem declinare; [Matt. 23. 1.] ne & nobis dicat Jesus: *De foris quidem videmini hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate?* Quamvis & aliis vitiis carere possimus, hypocriseos maculam [b] non habere aut paucorum est, aut nullorum.

[Matth. 26. 39] [A Christi Domini & Apostolorum exemplo.] 14. *Pater*, inquit, *si possibile est, transeat calix iste a me. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Filius Dei [Is. 148. 5.] *qui dixit, & facta sunt, mandavit & creata sunt* omnia, secundum hoc quod Filius hominis dicitur, sententiam temperat: *Pater, si possibile est, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu:* & Critobulus meus adducto supercilio loquitur, *Potest homo sine peccato esse si velit*. Apostoli audiunt: [Matth. 26. 40 & Marc. 14. 37.] *Sic non potuistis una hora vigilare mecum?* Non dixit, noluistis, sed, non potuistis. Apostoli una hora vigilare non possunt, somno, mœrore & carnis fragilitate superati, & tu potes longo tempore omnia simul peccata superare? Marcus Evangelista scribit de Domino: [Marc. 6. 5.] *Et non poterat ibi ne unam quidem facere virtutem, nisi paucis ægrotantibus manus imponens, sanavit eos, & admirabatur propter* [c] *incredulitatem eorum*. Dominus dicitur non potuisse in Nazareth ne unam quidem facere virtutem, & infidelitatis alienæ stupore retinetur: & vos potestis omne quod vultis. Denique in consequentibus scribitur: [Ibid. 7. 24.] *Abiit in fines Tyri & Sidonis, & ingressus domum, neminem volebat scire, & latere non potuit*. Vere utique cupiebat latere, & quod cupiebat, quare facere non poterat, ut in adventu suo omnium conscientiam declinaret? Quæris caussas, cur latere non potuerit? [d] Cogita assumti hominis veritatem, & omni carebis scandalo. Si Filius Dei aliquid in carne & propter carnem non potuisse narratur, nos qui toti carnei sumus, & quotidie spiritus operibus repugnamus, contra Apostoli sententiam quæ volumus cuncta faciemus? Petrus Apostolus tria vult facere in monte tabernacula, unum Domino, alterum Moysi, tertium Eliæ, nesciens quid loquitur timore perterritus: & nos [e] Pythagoricæ philosophiæ ructamus superbiam? De die & hora consummationis ultimæ & Angelos cælorum, & Filium ignorare respondit, & [f] nos plenam scientiam pollicemur? Carnis infirmitas Deo habitatore gaudebat, & tamen mensuram fragilitatis suæ excedere non potuit, ut non * τῷ δοκεῖν, juxta veteres hæreticos, sed vere Dei Filius, hominis Filius crederetur. [* Secundum apparentiam] Apostolos parumper relinquens, cecidit in terram pronus, & orabat dicens: [Matth. 26. 39] *Pater si possibile est*. Cur quæso sententiam [g] ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat, [Ibid. 19. 26. Marc. 10. 27. & Luc. 18. 27] *Quæ apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt?* Sed homo passurus, hominis loquitur verbis. Ille dicit: Si possibile est una hora prætereat. Tu dicis, possibile est omni tempore peccata vitare.

[Ex aliis in Evangelio historiis.] 15. In quibusdam exemplaribus & maxime in Græcis codicibus, juxta Marcum in fine ejus Evangelii scribitur: [Marc. 16. 14.] *Postea quum accubuissent undecim, apparuit eis Jesus, & exprobravit* [h] *incredulitatem & duritiam cordis eorum, quia his qui viderant eum resurgentem, non crediderunt. Et illi satisfaciebant dicentes:* Sæ-

[a] Hæc in veteri edit. ita postponuntur. *Hæc sunt facilia mandata. Iterum dico væ mundo* &c.

[b] Martianæus post Erasm. *non habere posse*, tametsi *posse* Victorius antea expunxisset ope codicum Brixianorum, quibus & nostri pari consensu suffragantur.

[c] Duo Vaticani mss. *propter infidelitatem*.

[d] Quantopere hunc locum Pelagiani criminarentur, discas velim ex Augustini *Opere imperfecto*, atque infra num. 17. not. c

[e] Superbiam Pythagoricæ philosophiæ vocat ἀπαθεῖαν & ἀναμαρτησίαν, seu perfectæ justitiæ dogma, quod Pythagoræ in primis tribuere Hieronymus solet.

[f] Verius fortasse Reginæ liber cum veteri edit. *& vos plenam scientiam pollicemini*. Mox Græco verbo interpretationem addunt Vaticani *idest putative*.

[g] Iidem duo Vaticani *sententiam ambigentis exprimit*.

[h] Plerique mss. *incredulitati & duritiæ cordis* &c. Porro sequentes versiculi a verbis: *Et illi satisfacie-*

a *Sæculum istud iniquitatis & incredulitatis* [a] *substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revela justitiam tuam*. Cui si contradicitis, illud certe 1.Joan.5.19. Matth.4. renuere non audebitis: *Mundus in maligno positus est:* & quod Dominum suum Satanas tentare ausus sit, & victus atque confusus recesserit, usque ad tempus, utique passionis. Ille tentatur, & successor Joviniani audet loqui, Eos qui plena fide baptisma consequuti sunt, b [b] non posse tentari; immo aliis verbis, Posse hominem baptizatum, si noluerit, nequaquam ultra peccare. Zacharias justus audit ab Ange- Luc.1.20. lo: *Quia non credidisti verbis meis, eris tacens, & non poteris loqui, usque in diem nativitatis ejus*. Pater lunatici de Apo- Matth.17.15. stolis loquitur: *Rogavi discipulos tuos, ut ejicerent eum*, id est, dæmonem, *& non potuerunt*. Et ipsi discipuli interrogant Salvatorem: *Quare non potuimus ejicere illum?* Et audiunt, *Propter incredulitatem vestram*. Cur quæso? quia omnia posse, Domino servabatur. Intravit cogitatio in Apostolos, quis eorum * al. emendatur. major esset, & * emendantur doctrina Salvatoris, dum minimus major agnoscitur, & humilitas sublimitate mutatur. Non recipitur ab urbe Samaritanorum, quia facies ejus erat euntis Jerusalem. Jacobus & Joannes vere filii tonitrui, & zeli ardore ferventes Phinees, & Eliæ ignem de cælo deducere cupiunt, & corripiuntur a Domino: qui utique non corriperentur, si absque errore talia voluissent. Ibant cum illo populi, hoc est, cum Domino, qui Luc.14.26. conversus dixit: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres & sorores, insuper & animam suam, non* Ibidem 27. *potest meus esse discipulus*. Et, *Qui non portat crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus*. Et in hoc c loco [c] temerarius proclamabo: *Potest homo, si velit, omnia peccata vitare; facilia enim sunt mandata ejus?* Qui merentur audire a Domino Salvatore: Luc.16.15. *Vos estis qui justos vos esse dicitis coram hominibus, Deus autem novit corda vestra,*

A *quia quod apud homines excelsum est, abominabile est coram Deo. Impossibile est*, inquit, *ut scandala non veniant*. Ibid.17.1. Puto quod peccatum scandalum sit, quod per scandalum venit. Nisi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον apud Græcos ex *offensione* & *ruina* nomen accepit. Propterea *in multis offendimus omnes*. Fac ut Jacob.3.2. non corruerim, certe offendi, & non in uno, sed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offendisse peccatum sit. *Dixe-* Luc.5.6.17. Matt.17.19. B *runt Domino Apostoli: Auge nobis fidem. Qui respondit eis: Si habueritis fidem, quasi granum sinapis*, quod utique minimum est omnium seminum; & Critobulus meus fidei nobis montibus intumescit.

16. *Dicebat autem*, inquit, *& parabolam illis, quod semper oportet orare &* Luc.18.1. Impeccantiam a Deo tribui posse. *numquam deficere*. Frustra semper oramus, si in nostro arbitrio est facere quod volumus. Dixerunt Apostoli: *Et* C *quis potest salvus esse?* Audiunt a Do- Matth.19.25.26. & Marc.10.26.27. mino? *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia apud Deum sunt*. Ergo aliqua, quæ apud homines impossibilia sunt, certe ea esse possibilia ex eo ostenditur, quod apud Deum possibilia sunt. Sit ergo & apud Deum possibile, homini, si velit, donare impeccantiam, non ipsius merito, sed sua clementia, & apud homines nequaquam possibite liberi arbitrii potestate, quod nutu do- D nantis accipitur. Non suffecerat Apostolis dudum super dignitate quæsisse, quis eorum major esset, sed in ipso necessitatis & passionis articulo scribitur de eis: *Facta est contentio inter illos, quis* Luc.22.24. *illorum major esset*. Optimum revera tempus instante cruce de dignitate contendere. *Simon*, inquit, *Simon, ecce Sa-* Ibid.31. d *tanas* [d] *expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*. Et certe juxta vos in Apostoli erat positum potestate, si E voluisset, ut non deficeret fides ejus, qua utique deficiente, peccatum subingreditur. In quibusdam exemplaribus tam [e] Græcis quam Latinis invenitur, e scribente Luca: *Apparuit illi Angelus de* Luc.22.23. *cælo confortans eum*, haud dubium quin Ibid.44. Dominum Salvatorem. *Et factus in agonia*

ciebant ad finem usque, minime pro germanis ab Ecclesia habentur, neque in ullis Græcis codicibus, qui ad nos devenerint, aut in versionibus authenticis reperiuntur. Superiores vero consensu librorum omnium genuini sunt.

a Unus Vatican. *sub satana est*, quam certe præferrem lectionem, si *qui* deinde haberet pro *qua*. Cæterum superius verbum *satisfaciebant*, observatum a doctis viris, idem esse ac *culpam fatebantur*.

b Vide contra Jovinum lib. 2. num. 2. & seqq. Hujusmodi erat Pelagianorum quoque ἀναμαρτησία.

c Cum veteri edit. Reginæ mss. *temerariis proclamabo*.

d Legerat Gravius, *postulavit* pro *expetivit*, priori autem modo legit Tertullianus de Fuga in persecutione, Cyprianus de Oratione Dominica, S. August. in Psal. 100. aliique.

e S. quoque Hilarius lib. X. de Trinitate num. 41.

Nec

nia prolixius orabat, *factusque est sudor* A *ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Salvator in passione ab Angelo confortatur; & Critobulus meus non indiget auxilio Dei, habens liberi arbitrii potestatem: & tam vehementer orabat, ut guttæ sanguinis prorumperent
Matth. 26. 41. ex parte, quem totum erat in passione fusurus. *Quid*, inquit, *dormitis? surgite & orate, ne intretis in tentationem*. Debuit juxta vos dicere: Quid dormitis? surgite & resistite, liberum B enim habetis arbitrium, & semel vobis concessa a Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Si enim hoc feceritis, non intrabitis in tentationem.

Joan. 5. 30. * al. [illegible] Item ex Evangelica historia. 17. *Non possum*, ait, *ego facere a memetipso aliquid*, * *sed sicut audio, ita judico*. Ariani objiciunt calumniam, sed respondet Ecclesia, ex persona hominis hæc dici qui assumtus est. Tu e contrario loqueris: *Possum sine peccato* C *esse, si voluero*. Ille nihil potest ex se facere, ut hominis indicet veritatem. Tu potes omnia peccata vitare,
a ut adhuc in corpore constitutus [a] ἀντίθεον esse te doceas. Negat fratribus & propinquis ire se ad scenopegiam;
Joan. 7. 10. & postea scriptum est: *Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad solemnitatem, non manifeste, sed quasi in abscondito*. Iturum se negavit, & fecit quod prius negaverat. Latrat D Porphirius, inconstantiæ ac mutatio-

nis accusat, nesciens omnia scandala ad [b] carnem esse referenda. *Moyses*, inquit, *dedit vobis legem*, *& nemo ex vobis facit legem*, utique possibilem, & tamen quod erat possibile, nemo impleverat, [c] neque enim culpa imperantis est, sed fragilitas audientis, ut omnis mundus subditus fiat Deo. In Evangelio secundum Joannem in multis [d] & Græcis & Latinis codicibus invenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud Dominum. Accusabant autem & vehementer urgebant Scribæ & Pharisæi, juxta legem eam lapidare cupientes. *At Jesus inclinans*, *digito scribebat in terra*: [e] eorum videlicet qui accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in Propheta: *Relinquentes autem te*, [f] *in terra scribentur*. Tandem caput elevans dixit eis: *Qui sine peccato est vestrum, primus mittat super eam lapidem*. Hoc quod dicitur *sine peccato*, Græce scriptum est ἀναμάρτητος. Qui ergo dicit, aliud esse sine peccato, & aliud ἀναμάρτητον, aut Græcum sermonem novo verbo exprimat, aut si expressum est a Latinis, ut interpretationis veritas habet, perspicuum est ἀναμάρτητον nihil aliud esse, nisi *sine peccato*. Et quia accusatores omnes * fugerunt (dederat enim verecundiæ eorum clementissimus judex spatium recedendi) rursumque in terra scribens, terramque despiciens: paulatim discedere, & ocu-

Right margin: b; c; d; Joan. 8. 6.; e; f; Jerem. 17. 13.; Joan. 8. 7.; * al fugiunt

Nec sane, inquit, *ignorandum a nobis est*, *in Græcis*, *& Latinis codicibus complurimis vel de adveniente Angelo*, *vel de sudore sanguinis nil scriptum reperiri* &c. Hodie exemplaria, quibus desint hi versus longe rariora sunt, & tria tantum a Millio proferuntur.

a Scilicet *Deo æquiparandum*, quo sensu passim ab Homero vocabulum usurpatur, ut Iliad. Ψ vers. 360. Ἀντίθεον Φοίνικα ὀπάονα πατρὸς ἑοῖο.

b Calumniatur hunc locum Julianus Pelagianus apud Augustinum Operis imperfecti lib. 4. c. 88. ut eam Hieronymo blasphemiam importet, qua dixerit, *Christum non solum naturale*, *verum etiam voluntarium habuisse peccatum*. Cum enim alium locum ex Dialogo 3. quem tunc adducemus, objecisset, subdit, *De alio etiam testimonio Joannis Evangelistæ flagitium ei* (Christo) *assuit falsitatis*. *De quo opere tu* (Augustine) *in illa Epistola*, *quam Alexandriam destinasti*, *ita gloriaris*, *ut dicas*, *Pelagium Scripturarum ab eo oppressum molibus*, *arbitrium liberum vendicare non posse*. *Verum illi operi a catholico viro*, *qui pulsatus fuerat*, *obviatum est &c.* At Hieronymus, tantum ut Porphyrio respondeat, Evangelicam historiam simpliciter exponit, quam ille maligne interpretabatur. Vide Augustin. l. 3. contra duas Epistolas Pelagii c. 6. & libellum fidei Pelagii ad Innocentium, qui inter supposititia Hier. opera *Symboli explanatio ad Damasum* prænotatur, sub finem. *Anathematizamus etiam illos*, *qui Dei filium necessitate carnis mentitum esse dicunt*, *& eum propter assumtum hominem non omnia facere potuisse quæ voluit*.

c Unus Vatican. *neque enim culpanda erat fragilitas audientis*, *ut omnis mundus* &c.

d In Græcis, qui supersunt, codicibus passim desiderari, aut non iisdem referri verbis in Græco. Latinis autem, & Latinis omnibus occurrere hanc de Adultera historiam testantur viri docti, qui bibliothecas perlustrarunt. Quidam etiam e Græcis Patribus eam laudant, e quibus Chrysostomus Hom. 60. & longe antiquiores Ammonius, & Tatianus. Latinos prætereo, quorum ingens est numerus. Cur vero contigerit in quibusdam libris & versionibus antiquis amputari, rationem addit S. August. lib. 2. de Conjugiis adulterinis cap. 7. *Nonnulli*, inquit, *modicæ vel potius inimici veræ fidei*, *credo*, *metuentes peccandi impunitatem dari mulieribus suis*, *illud quod de Adulteræ indulgentia Dominus fecit*, *abstulerunt de codicibus suis*, *quasi permissionem peccandi tribuerit*, *qui dixit*, *noli amplius peccare*. Euseb. Hist. Eccl. l. 3. historiam Joanni additam dicit ex Evangelio, quod inscribitur *secundum Hebræos*. Vid. Concordiam Jansenii.

e In mss. Evangeliorum Græco, quo in Comment. ad Sotam usus est VVagenseillius, legitur τῷ δακτύλῳ ἔγραφεν ἑκάστου αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας Hujus glossematis vestigium heic habes apud Hieronymum, quem veluti ejus auctorem quidam immerito accusant, ex eoque volunt Græcos sumpsisse. At simplicior in mss. glossematis forma antiquiorem se prodit. Non abludit Ambros. Epist. 58. ad Studium. *Hoc prævidens Dominus Jesus inclinato capite scribebat in terra*. *Quid scribebat? nisi illud Propheticum* (Jer. 22. 9.) *Terra*, *terra*, *scribe hos viros abdicatos*. Victorius *se* cum Vulgata addidit, *inclinans se digito* &c.

f Duo Vaticani cum veteri edit. *super terram scribantur*.

los illius declinare ceperunt: solusque remansit cum muliere, cui loquutus [Joan. 8. 10. 11.] est Jesus: *Ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ ait: Nullus, Domine. Respondit ei Jesus, nec ego te condemnabo. Vade, & amodo noli peccare*. Præcepit Dominus, ne ulterius peccaret, sicuti & alia similiter in Lege mandavit. Sed utrum ea fecerit, nec [Ibid. 10. 8.] ne, Scriptura non dicit. *Omnes*, inquit, *qui venerunt ante me, fures fuerunt & latrones*. Si omnes, nullus excipitur. *Qui venerunt*, inquit, non, qui missi sunt, de quibus Propheta ait: [Jerem. 17. 12.] *Ipsi veniebant a se, & ego non mittebam eos*. Quo verbo solius Christi potentia reservatur, qui ad sua venerat, & sui [Joan. 17. 12.] eum non receperunt. *Dum essem*, inquit, *in mundo cum eis, ego servabam eos in nomine tuo*, [a] *quos dedisti mihi, custodivi, & nullus ex eis periit, nisi unus filius perditionis*. Non dixit, dedi eis liberi arbitrii potestatem, ut ipsi se suo labore salvarent, sed, ego custodivi eos, ego servavi. Denique infert, *Non peto, ut eos auferas de mundo, sed ut custodias illos a malo*. In Actibus Apostolorum scriptum est, inter Paulum & [Act. 15.] Barnabam propter Joannem, qui cognominatus est Marcus, ortam dissensionem, ita ut separarentur; & Barnabas Marcum, & Paulus Sylam assumeret in Evangelii ministerium. Paulus severior, ille clementior, uterque in suo sensu * abundat. [* al. abundabat.] Et tamen dissensio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem volumine legitur: [Act. 16. 6.] *Transierunt Phrygiam & * Galaticam regionem, prohibiti a Spiritu Sancto loqui verbum in Asia*: [* al. Galatiam.] quo maledicto in ipsa provincia puto usque hodie hæreticos, qui contra Spiritum Sanctum faciunt, plurimos reperiri. *Quumque venissent*, [Ibid. 7.] ait, *in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, sed non dimisit eos Spiritus Jesu*. Nota quod Spiritus Jesu, Spiritus Sanctus sit, qui in alio loco propter unitatem substantiæ, Patris Spiritus appellatur. * Volunt loqui in Asia, & prohibentur a Spiritu Sancto. [* al. voluerunt.] Tentant ire in Bithyniam, & non eos permittit Spiritus Jesu. Satis importune, si eis faciendi, vel non faciendi semel dederat liberi arbitrii potestatem.

18. [Act. 17. 30.] Sequitur: *Tempora*, inquit, *ignorantiæ respiciens Deus, nunc præcepit hominibus* [b] *ubique pœnitentiam agere*. Significanter præterita in Lege tempora, tempora ignorantiæ demonstravit. Rursum ait: *Veniam ad vos, Deo volente*. Cur interposuit voluntatem Dei, si habebat sui arbitrii potestatem? Jacobus Apostolus: [Jacob. 2. 10.] *Si quis*, ait, *servaverit totam legem, offenderit autem in uno, reus est omnium factus*. Quis nostrum in nullo aliquando peccavit? Si autem peccavit (quod negari non potest) & per unum peccatum, omnium est reus peccatorum, non suis viribus, sed Dei misericordia salvatur. *Si quis in verbo non peccavit, hic perfectus est vir*. [Ibid. 3. 2.] Si aliquando in sermone peccasti, ubi est apud te præsumta perfectio, maxime quum sequatur: *Linguam autem hominum nullus potest domare, incontinens malum, plena veneni mortiferi*. [Ibid. 8.] Rogo te ut mihi respondeas, si lingua incontinens est malum, & plena veneni mortiferi, & nullus potest domare linguam mortalium, & tanti criminis reus es, ubi in perpetuum peccatorum fuga?

19. [Idem persequitur.] *Unde bella, & unde rixæ inter vos? Nonne ex voluptatibus, quæ militant in membris vestris?* Aut membra non habetis humana, aut si homo non potest esse sine membris, confitemini voluptatem atque luxuriam in vestris artubus militare. David qui dixerat confidenter: [Ps. 25. 2, 3.] *Proba me, Domine, & tenta me, ure renes meos, & cor meum, quia ante oculos meos misericordia tua est, & complacui in veritate tua*. Et iterum: [Ibid. 11.] *Ego autem in innocentia mea ingressus sum;* Et, *Pes meus stetit in directo*, quamquam judicii veritatem Dei misericordia mitigaret, tamen quia hoc ausus est dicere, relinquitur parumper fragilitati suæ, & ut vos dicitis, arbitrii libertati, & per adulterium lapsus in homicidium, postea loquitur: [Ps. 50. 1. 2.] *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam*. Nec hoc dico, quod virum sanctum accusem, de quo scriptum est, quod fecerit omnes voluntates Dei; sed quod multis aliis bonis hæc vitia compensarit, & salvatus sit misericordia Dei, cujus judicium est in ponderibus, & ad quem Asaph loquitur: [Psal. 79. 6.] *Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis*

in

a Reginæ ms. atque alter Vatican. *In nomine tuo quod ded. eis, custodivi* &c. quæ quidem multi facienda lectio est, tametsi neque Græcus textus, neque veterum, quod sciam, Auctorum testimonia suffragentur.

b Vaticanus *omnes ubique* &c. quod quidem ad Græcum exemplar est, πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν.

in mensura. Neque enim injustus est Dominus, ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Unde & in alio loco idem David canit: (Ps. 29. 7. 8.) *Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum: Domine, in* [a] *voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Avertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus. Dixi enim pronunciabo contra me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* (Ps. 31. 5.) Justoque præcipitur: (Ps. 36. 5. 6.) *Revela ad Dominum viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Et educet quasi lumen justitiam tuam, & judicium tuum tamquam meridiem. Salus enim justorum a Domino*, (Ibid. 39.) quia non est sanatio in carne eorum a facie iræ ejus. Et quotidie juxta Apostolum qui dixerat: (Rom. 7. 18.) *Non enim habitat in carne mea bonum*, ingemiscunt dicentes, *Renes mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.* (Psal. 37. 8.) Breves enim posuit dies nostros, & substantia nostra quasi nihilum in conspectu ejus. (Job. 13. 5. & Psal. 38. 6.) *Universa vanitas omnis homo vivens*, vel vivens in corpore, vel vivens in virtutibus, & tamen omnia vanitas. Incerto enim statu fluctuat, & dum non timet, in sereno patitur tempestatem. (Ps. 48. 13.) Quum enim esset in honore, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis. *Pro nihilo*, (Ps. 55. 8.) inquit, *salvos faciet eos*, haud dubium quin justos, qui non proprio merito, sed Dei salvantur clementia. *Et delicta mea a te non sunt abscondita.* (Ps. 68. 6.) Hoc ex persona Christi dicitur. Si ille qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, pro nobis doluit, & peccata nostra portavit, quanto magis nos debemus nostra vitia confiteri? *Renuit*, (Ps. 76. 3.) inquit, *consolari anima mea*, considerans delicta quæ feceram. *Recordatus sum Dei, & lætatus sum*, (Ibid. 4.) cogitans me illius clementia conservandum. *Nocte cum corde meo meditabar, & scopebam spiritum meum.* (Ibid. 7.) *Et dixi nunc cepi, hæc est mutatio dexteræ excelsi.* Justi vox est, qui post meditationem somnii, & conscientiæ cruces, ad extremum ait: *Nunc cepi*, vel pœnitentiam agere, vel scientiæ [b] limen intrare, & hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio, non mearum virium, sed dexteræ & potentiæ Dei est.

20. *In æternum misericordia ædificabitur.* (Ps. 88. 3.) (Potentia Dei prædicatur.) Nullum enim tempus est, quo non ædificetur misericordia in singulis quibusque Sanctorum, & his qui de peccatis transeunt ad virtutes. *A sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris*, (Psal. 90. 6.) quis nostrum poterit liberari? *Ecce enim peccatores intenderunt arcum, ut sagittent in obscuro rectos corde.* (Ps. 10. 3.) Nolunt pravos vulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diem volitat, per hæreticos in sanctarum intelligentia Scripturarum. Negotium in tenebris & nocte perambulat, per Philosophos, qui per obscuritatem sermonum involvere cupiunt veritatem. *Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebunt.* (Ps. 91. 14.) Plantati in domo Domini, justi sunt, in Ecclesia confirmati. Sed hi non in præsentiarum, sed in futuro in atriis Domini florebunt, ubi est certa & secura possessio. *Misericors & miserator Dominus, longanimis & multæ miserationis.* (Ps. 102. 8.) *Suavis* [c] *Dominus omnibus, & misericordia ejus super omnia opera illius.* (Ps. 144. 9.) Tantas audis misericordias, & in tua audes virtute confidere? *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua.* (Ibidem.) Si de cunctis operibus Dei & homines sunt, ergo omnes homines sua peccata confiteantur. Legimus in Samuele dictum de Salomone: (2. Reg. 7. 14.) *Ipse ædificabit domum nomini meo, & firmabo* [d] *regnum ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Et iterum: (Ibid. 19.) *Si inique egerit, corripiam eum in virga hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Quum egisset David gratias Deo, ad extremum intulit: *Et hæc est lex hominis:* [e] Domine Deus, semper respice ad clementiam tuam, & infirmitatem carnis, divino auxilio sustenta. *Quid mihi*, inquit, *& vobis filii Sarviæ? Maledicat Semei. Dominus præcepit ei ut maledicat David. Et quis respondebit ei, quare hoc fecisti?* (2. Reg. 16. 10.) Voluntas enim Dei non discutienda, sed cum gratiarum actione patienda est. Et in alio loco: *Dominus*

 man-

[a] Addit Vatican. *bona* cum Romano Psalterio: mox Reginæ ms. cum veteri edit. *iniquitatem*, pro *injustitiam*, denique una omnes quibus utimur libri *cordis mei* habent pro *peccati mei*.

[b] Martian. post Erasm. satis incongrue *scientiæ lumen intrare*, quum & mss. nostri omnes *limen* præferant, & Victorius antea ex Brixianis codicibus ita reposuisset.

[c] Unus Vatic. *Bonus Dominus omnibus* &c.

[d] Idem Vatic. cum Regio, *firmabo sedem regni ejus* Græce τὸν θρόνον αὐτοῦ,

[e] Haud scio num ex aliquo Scripturæ loco duo hi versus recitentur, quod Victorius dubitat, an suo sensu loquatur Hieronymus, quasi interpres verborum, *Hæc est lex hominis*. Certe neque in Hebræo textu, neque in versione ulla invenimus.

2. Reg. 17. 14. *mandavit, ut dissiparet consilium Achitophel bonum, ut adduceret super Absalon malum*, cujus certe consilium erat, quasi consilium Dei. Et qua ratione potestas liberi arbitrii, majore potestate subversa est? Jeroboam, qui pec-
a care fecit [a] Israel, arguitur quare reliquerit præceptum Domini, diciturque
3. Reg. 14. 8. ad eum: *Dedi tibi regnum domus David & non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, & ambulavit post me in toto corde suo, & fecit placitum in conspectu meo*. Ergo & possibilia sunt Dei mandata, quæ David fecisse cognoscimus, & tamen lassescere Sanctos ad perpetuitatem justitiæ.

Multi Patrum merito conservati.
21. In multis regibus legimus de stirpe David, quod non suo merito, sed David patris virtutibus conservati sint, qui fecerit placitum in conspectu Dei. Et venitur ad Asa regem
3. Reg. 15. 11. Juda, de quo scriptum est: *Fecit Asa rectum in conspectu Domini, sicut David pater ejus*. Quumque in multis laudibus ejus immorata esset historia, ad extremum intulit, *Sed excelsa non abstu-*
Ibid. 14. *lit. Attamen cor ejus perfectum erat cum Deo, omnibus diebus vitæ suæ*. Ecce & justus dicitur, quippe cujus cor perfectum erat cum Deo, & tamen in hoc erravit, quod excelsa non abstulit, quæ Ezechiam & Josiam legimus abstulisse. Elias in cujus spiritu & virtute venit Joannes Baptista, ad cujus imprecationem venit ignis de cælo, & Jordanis fluenta divisa sunt, timuit Je-
3. Reg. 18. & 19. 4. zabel, & fugit, lassusque in solitudine sedit sub arbore, & gressus angustia, mortem rogavit, dicens: *Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam, neque enim melior sum patribus meis*. Hunc justum negare quis potest? Et tamen, non dicam mulierem, sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ vitio carere non potest, di-
Ps. 55. 11. & 117. 6. cente David: *Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo*. De Jo-
2. Paral. 17. 3. saphat rege Juda scriptum est: *Et fuit Dominus cum Josaphat, qui ambulavit in viis David patris sui prioribus*. Ex quo intelligitur primas eum David habuisse justitias, & novissima non habuisse peccata. *Non speravit*, ait, *in Baalim, sed in Deo patris sui, & ambulavit in præceptis illius, & non juxta peccata Israel. Confirmavitque Dominus regnum in manu*

A *ejus & dedit omnis Juda munera Josaphat, factæque sunt ei infinitæ pecuniæ atque divitiæ, & multa gloria*. Quumque sumsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa & lucos Ibid. 18.
de Juda abstulit. Hic Achab regi impiissimo affinitate conjunctus est. Quumque post prœlium reverteretur Jerusalem, *occurrit ei Jeu filius Anani videns*, Ibid. 19. 2. 3.
& ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia jun-
B *geris. Et idcirco iram Domini quidem merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, & præparaveris cor tuum, ut requireres Dominum*. Ac ne putemus præteritas justitias hoc peccato & increpatione prophetica fuisse deletas, postea de Ochozia * stirpis ejus scriptum *al. stirpe.
est, quod invenerit eum Jeu latentem in Samaria, adductumque occiderit: *Et sepelierunt*, inquit, *eum, eo quod es-* 4. Reg. 9. 28.
C *set filius Josaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo*. De Ezechia scriptum est: *Fecit rectum in oculis Domini, jux-* Ibid. 18. 3. 4.
ta omnia quæ fecerat David pater ejus. Iste abstulit excelsa, & contrivit statuas, & incendit lucum, contrivitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses. Et iterum, Ibid. 5. 6.
In Domino Deo Israel confisus est, & post ipsum non fuit similis ei in cunctis regibus Juda, qui fuerunt ante eum. Adhæsit Domino, & non recessit ab eo, & custodivit
D *mandata ejus, quæ præcepit Dominus Moysi, & erat Dominus cum eo, & in omnibus, in quibus incedebat, sapienter agebat*. Quumque rex Assyriorum Sennacherib Ibid. 14.
cepisset universas urbes Judæ, misit ad eum Ezechias in Lachis dicens: *Peccavi, recede a me, quodquumque jusseris, dabo. Imposuitque rex Assyriorum Ezechiæ trecenta argenti, & triginta talenta auri: & dedit Ezechias omnem pecuniam, quæ inventa est in domo Domini:*
E *& in thesauris domus regis. In tempore illo concidit valvas templi Domini, & clypeos quos deauraverat, & omnia dedit regi Assyriorum*. Quumque de eo tanta dicantur, non timuit necessitate cogente, quæ Domino consecrarat, regi offerre Assyrio, diciturque ad eum: *Ego* 4. Reg. 20. 6.
custodiam civitatem hanc propter me, & propter David servum meum; non propter te, quia superiora fecisti, quando centum octoginta quinque millia exercitus Assyriorum, Angelo cædente, prostrata sunt.

22. Il-

a Mss. *qui peccare fecit populum Israel*: alii *populum meum* &c.

Ezechiæ & Josiæ Regum exempla.

4. Reg. 20. & seqq.

22. Illud quoque diligentius attendendum, quod Scriptura commemorat: *Ægrotavit Ezechias usque ad mortem, venitque ad eum Isaias filius Amos, dicens: Præcipe domui tuæ, quia morieris tu. Qui* [a] *convertit faciem suam ad parietem, & oravit ad Dominum dicens: Obsecro, Domine, memento quomodo ambulaverim in conspectu tuo, in veritate & corde perfecto, & bonum in oculis tuis fecerim. Flevitque Ezechias fletu magno.* Certe justus erat Ezechias & corde perfecto. Iturus erat ad Dominum, plorare non debuit. Quæris rationem fletuum? Si cogitaveris hominem, non [b] miraberis caussas doloris. Nullus enim intrepidus vadit ad judicium Domini, habens conscientiam peccatorum. Quumque flevisset, factus est sermo Domini ad Isaiam Prophetam, dicens: *Revertere, & dic Ezechiæ duci meo.* Dux Dei appellatur, cui mors fuerat nuntiata, quia humilitate prostratus est: *Hæc*, inquit, *dicit Dominus Deus David patris tui: Audivi orationem tuam, & vidi lacrymas tuas.* Additur ei tempus vitæ, & de Assyriorum manibus liberatur; & tamen signum postulat, ut credat verum esse, quod Deus repromiserit, quod saltem parvæ fidelitatis indicium est. Misit quoque rex Babylonis nuntios & legatos, qui ei congratularentur ob restitutam corporis sanitatem: qui ostendit eis omnes thesauros aromatum, auri quoque & argenti, & vasorum supellectilem. *Non fuit*, inquit, *res, quam non ostenderet eis Ezechias in domo* [c] *Domini, & in omni potestate sua.* Ex quo intelligimus etiam vasa Templi Babylonis monstrata legatis. Unde & ira Domini concitatur, & postea Isaiæ vaticinatione cognoscit: *De filiis tuis eunuchi erunt, & omnia vasa Templi transferentur Babylonem.* Ob quam [d] caussam etiam in libro Dierum scriptum est: *Cecidit Ezechias elatione cordis sui.* Certe Ezechiam justum nemo, nisi impius, denegabit. Dicas, peccavit in quibusdam, & idcirco justus esse desiit; sed hoc Scriptura non loquitur. Non enim ex eo quod parva peccavit, justitiæ nomen amisit, sed ex eo quod multa bona fecit, justi vocabulum possidet. Hoc totum dico, ut Scripturarum sanctarum testimoniis comprobetur, non ex eo peccatores esse justos, quod aliquando peccaverunt; sed ex eo justos permanere, quod multis virtutibus floreant. De Josia scriptum est: *Fecit rectum in conspectu Domini, & ambulavit in via David patris sui. Non recessit neque ad dextram, neque ad sinistram*; & tamen quum esset justus, tempore necessitatis & angustiæ, mittit ad Oldam Prophetissam uxorem Sellum, filii Tecuæ, filii Aaras custodis vestium. *Et hæc*, inquit, *habitabat Jerusalem in secunda*: haud dubium quin urbis partem significet, quæ interiori muro vallabatur. *Et illa respondit: hæc dicit Dominus Deus Israel, ite & dicite viro qui misit vos ad me.* In quo occulta & regis & Sacerdotum & omnium virorum reprehensio est, quod nullus virorum sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prædicere. Denique interficitur Josias a Pharaone rege Ægypti, eo quod noluerit audire verba Domini, ex ore Jeremiæ Prophetæ, sive ut in * Paralipomenis scriptum est: *Noluit Josias reverti, sed paravit contra eum bellum, nec acquievit sermonibus Nechao ex ore Dei.* Et infertur: *Mortuusque est & sepultus in mausoleo patrum suorum, & universus* [e] *Juda & Jerusalem luxerunt eum, præcipueque Jeremias, cujus omnes cantatores atque cantatrices usque in præsentem diem, lamentationes super Josiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel: Ecce scriptum fertur in lamentationibus.*

Ibid. 5.

Isai. 39. 2.

2. Paral. 32. 25.

2. Par. 34. 2.

* al. Paralipomenon libro.

Ibid. 35. 22.

Ibid. 24. 25.

Exempla alia Sanctorum in Scripturis.

23. Puto quod sermonibus Dei per quemlibet non acquievisse, peccatum sit. De ipso Jeremias loquitur, quamquam hoc plerique secundum anagogen intelligant de Domino Salvatore: *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est pro peccatis nostris. Cui diximus, sub umbra tua vivemus in gentibus.* Moyses cui locutus est Dominus facie ad faciem, & salva facta est anima ejus, ad aquas contradictionis offendit, nec meruit cum fratre Aaron terram repromissionis intrare. De quibus & Psalmista canit: *Absorpti sunt juncti petræ judices eorum: audient verba mea, quo*

Thren. 4. 20.

Exod. 33.

Psal. 140. 6.

[a] Duo Vaticani mss. *qui avertit faciem &c.*
[b] Alter Vatic. *non desiderabis caussas* &c.
[c] Victorius *in domo sua* ex Brixianis codd. & Græco Isaiæ textu ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, Hebraice etiam בביתו, *in domo sua*, at Hieronymiani mss. quos consuluimus cum plerisque omnibus impressis *Domini* præferunt.
[d] Mss. cum veteri edit. *ob quam culpam*.
[e] Nomen *Israel* perperam heic obtrudunt editi hactenus libri, in quibus est *universus Israel, Juda & Jerusalem*. Sed illud neque mss nostri agnoscunt, neque Scripturæ textus. Mox *cantrices* habent iidem mss. pro *cantatrices*.

quoniam [a] *placuerunt*. Et est sensus: Judices populi Judæorum, Moyses & Aaron, devorati sunt a peccato populi juxta petram, de qua aquarum fluenta manarunt, & certe ipsi justi fuerunt, & obedierunt sermonibus Dei, qui per se suavissimi sunt. Denique sequitur de
Ps. 140.7.8. cadaveribus in solitudine mortuorum: *Quasi crassitudo terræ dirupti sunt super terram. Dispersa sunt ossa nostra secus in-*
Osee 2.19. *fernum*. In Osee loquitur Deus: *Desponsabo te mihi in justitia & judicio*. B
Statimque subjungit: [b] *Et misericordia & miserationibus, & in fide*, ut largitoris præmio recognoscat, quod ipse sit
Ibid. 11.9. Dominus. In eodem scriptum est libro: *Deus ego sum & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar civitatem*, vitiorum scilicet conciliabulum. Ipse solus hanc non ingreditur civitatem, quam ædificavit Cain in nomine filii sui Enoch, [c] quæ omnia Sacerdotum quotidie ora concelebrant, ὁ μόνος ἀναμάρτητος, quod in lingua nostra dicitur, C *qui solus est sine peccato*. Quæ laus juxta sententiam tuam frustra Deo * reputatur, si est communis cum cæteris.
* al. *deprecatur*.
Amos 6. Nos enim juxta Amos convertimus justitiam in absinthium, & fructus judicii in amaritudinem. Loquuntur nautæ at-
Jon. 1. 14. que vectores in libro Jonæ: *Rogamus, Domine, ne perdas nos propter hominem* [d] *istum, neque inducas super nos sanguinem innocentem. Sicut enim placuit tibi, sic factum est, Domine*. Nesciunt caussas, quid mereatur Propheta, [e] servus fugitivus, & tamen justificant Deum, D & sanguinem innocentem fatentur, cujus opera non norunt. Et ad extremum, *Sicut placuit tibi, Domine, sic factum est*. Non quærunt justitiam sententiæ Dei; sed veritatem justi judicis confitentur. Micheas lacrymabili voce testa-
Mich. 7.2.3. tur: *Periit * sanctus de terra, & rectus in hominibus non est, omnes in sanguine insidiantur, unusquisque fratrem suum venatur ad mortem. Malum manuum suarum*
* al. *semen*.
Ibid. 4. *dicunt bonum*. Et iterum: *Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est, & qui rectus, quasi spina de sepe*. Hæc hominum justitia est, ut juxta verba ejusdem Prophetæ, nec amico, nec con- A
jugi, nec filiis sit credendum, quia *inimici hominis domestici ejus*. Quam Psal. 30.
sententiam etiam sermo Dominicus comprobavit. Unde datur consilium per Matth. 10.
eumdem Prophetam: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus* Mich. 6.8.
quærat a te: utique facere judicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Numquid dixit, habeto æqualitatem Dei, & non hoc, quod B maximum est, *sollicitum * ambulare cum Deo tuo*. Ut numquam securus sis, ut
* al. *ambula*
omni observantia custodias cor tuum, ut consideres, quoniam in medio laqueorum ambules, & sub murorum pinnis ingrediaris, ut illud quotidie mediteris:
Juxta semitam scandalum posuerunt mihi. Ps. 139. 6.
Superbis enim resistit Deus, humilibus autem dat gratiam. Jacob. 4. 6.

24. Qui cautus & timidus est, potest ad tempus vitare peccata, qui securus est de justitia sua, repugnat Deo, illiusque auxilio destitutus, insidiis hostium patet. *Conputrescant*, di- Timidus vitare potest ad tempus peccata
cit Abacuc, *ossa mea, & subter me vermes scateant, tantum ut requiescam in die* Abac. 3.16.
angustiæ, ut ascendam ad populum fortem meum. Hic tribulationes & angustias afflictionemque animi deprecatur, ut in futuro, virorum jam cum Christo regnantium numero societur. Ex quo perspicuum est, hic pugnam atque certamen, & in futuro esse victoriam. Jesus filius *Josedec*, quod interpretatur
[f] *justus Domini*, Sacerdos magnus, indu- Zach. 3.
D tus describitur vestibus sordidis, qui peccatum non fecit, & tamen nostra peccata portavit, ad cujus dextram stabat Satanas, ut adversaretur ei. Diciturque ad eum post pugnam atque victoriam: *Auferte vestem sordidam ab eo*: Et, *Ecce abstuli a te iniquitatem tuam &* „ hæres Joviniani loquitur: Sine omni „ omnino peccato sum, sordida vesti- „ menta non habeo, proprio regor arbi- „ trio, major Apostolo sum. Ille facit
E „ quod non vult, & quod vult non fa- „ cit, ego facio quod volo, & quod nolo non facio, præparata sunt mihi re- „ gna cælorum, imino ipse ea mihi meis „ vir-

a Martianæus omnes, quibus usus est, codices mss. præferre dicit *potuerunt*. Contra nostri omnes legunt *placuerunt*, & Victorius quoque ita in suis reperit. Suffragatur & Græcus ἡδύνθησαν, & subnexa S. Doctoris expositio *qui per se suavissimi sunt*.

b Vatic. *& in misericordia, & in miserationibus* &c.

c Idem Vatic. *quem omnia* &c. Hymnum designari arbitror, qui nunc dicitur *Gloria in excelsis Deo*: verbisque ὁ μόνος ἀναμάρτητος, respondere in Latinorum doxologia, *quoniam tu solus sanctus*. Hinc & mss. nostri *qui solus es sine peccato* legunt.

d Turpi errore hactenus obtinuit in editis *propter hominem justum*, pro *istum*, quemadmodum emendant mss. nostri, & Scripturæ textus in omnibus linguis præfert.

e Nomen *servus* in mss. nostris rectius desideratur.

f In libro Nominum de Aggæo, *Domini justus, sive justificatus*.

„ virtutibus præparavi. In quo Adam tenetur obnoxius, & alii qui reos se putant in similitudinem prævaricationis Adæ, ego solus cum mea caterva non teneor. Alii clausi cellulis, & feminas non videntes, quia miseri sunt, & verba mea non audiunt, torquentur desideriis: ego etiam si mulierum vallor agminibus, nullam habeo concupiscentiam. De me enim dictum est: [Zach. 9. 16. sec. LXX.] *Lapides sancti volvuntur super terram*; & ideo non sentio, quia liberi arbitrii potestate Christi trophæum circumfero. Audiamus per Isaiam clamantem Deum: [Isai. 3. 5.] *Populus meus, qui beatos vos dicunt, seducunt vos, & semitam pedum vestrorum supplantant*. Quis magis supplantat populum Dei: qui liberi arbitrii potestate subnixus despicit auxilium Conditoris, & in sua voluntate securus est, an qui ad singulas sententias præceptorum Domini judicium pertimescit? Ad hujuscemodi homines loquitur Deus: [Ibid. 5. 21.] *Væ vobis, qui sapientes estis apud vos, & intelligentes vestro judicio*. Isaias juxta Hebraicum plorat, & dicit: [Ibid. 6. 5.] *Væ mihi, quia tacui, quia immunda habens labia, & in medio populi immunda habentis labia habitans, vidi Dominum sabaoth oculis meis*. Ille virtutum merito, Dei fruebatur aspectu, & conscientia peccatorum, labia sua fatebatur immunda. Non quod loquutus esset aliquid, quod voluntati Domini repugnaret, sed quod siluisset, vel timore, vel pudore perterritus, nec arguisset libertate prophetica populum delinquentem. Nos peccantes [a] quando corripimus, qui adulamur divitibus, & personas accipimus peccatorum, turpis lucri gratia? nisi forte tota eis * loquimur [* al. loquamur.] confidentia, quorum opibus indigemus? Ut talia non agamus, ut abstineamus nos ab omni specie peccatorum, certe verum tacuisse, peccatum est. Quamquam apud Septuaginta non sit scriptum, *Quia tacui*, sed, *quia compunctus sum*, conscientia scilicet peccatorum, ut illud compleatur Propheticum: [Psal. 31. 4.] *Versatus sum in miseria, dum infigitur mihi spina*. Ille peccati spina compungitur; tu virtutum floribus vernas; [Isai. 24. 23.] *Erubescet*, inquit, *luna, & confundetur sol, quando visitaverit Dominus super militiam cæli in excelsis*, hoc est quod in alio loco scriptum est: [Job. 25. 5. & 4. 18.] *Astra quoque non sunt munda in conspectu ejus*: Et, *Adversum Angelos suos, perversum quid reperit*. Luna erubescit, sol confunditur, & cælum operitur cilicio, & nos intrepidi atque lætantes, quasi omni careamus vitio, occurremus judicis majestati, quando tabescent montes, erecti videlicet in superbiam, & omnis militia cælorum, vel astra, vel Angelicæ dignitates: & complicabuntur sicut libri cæli, & omnis exercitus eorum instar foliorum defluet.

25. * [* al. Quoniam.] *Quomodo inebriatus est*, inquit, [Isai. 34. 5.] *in cælo gladius meus, & nunc super Idumæam descendet*. Gladius Dei [Dei justitia.] inebriatur in cælis, [b] & tuum solium erit in sanctitate securum? In Idumæam descendet, quæ interpretatur, vel *sanguinaria* vel *terrena*: ut prophetica auctoritate discamus, omnem terram indigere judicio. Unde sequitur: [Isai. 34. 6.] *Victima Domini in Bosra*, quæ interpretatur, *caro*: *& interfectio ejus multa in terra Edom*, id est, *in sanguine*, juxta quod ponit Apostolus: [1. Cor. 15. 50.] *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*. [Isai. 45. 9. 10.] *Væ qui contradicit fictori suo, væ qui dicit patri, ut quid me generasti? & matri, quare me peperisti?* Hoc ad eos pertinet, qui dicunt, quare talis conditus sum, qui non possum in perpetuum carere peccato. Quare tale vas fictum, ut non adamantinum permanerem, sed ad omnem tactum [c] fictile atque fragile. [Ibid. 53. 6.] *Omnes sicut oves erravimus, & omnium nostrum Dominus peccata portavit*. Intuitus est enim, & diligenter inspexit, nullumque reperit, qui judicaret juste, qui suam in omnibus faceret voluntatem. Et idcirco brachium ejus salutem præbuit, & justitia sua salvavit omnia, ut omnis mundus subjiciatur Deo, & illius clementia conservetur. Fuimus enim immundi non pauci, sed omnes. [Ibid. 64. 6.] *Quasi pannus menstruatæ, reputata sunt omnia in lege opera nostra*. Ad Jerusalem in Ezechiel loquitur Deus. [Ezech. 16. 14.] *Perfecta eras in decore meo*; & est sensus, non in tuis operibus, non in tua conscientia, cordisque jactantia; sed in meo decore, quo te [d] clementia mea libertate donaveram. Denique in consequentibus loquitur ad eam, quando salvatur non suo merito, sed

a Mss. *peccantes aliquando corripimus*, æque bene. Verum paulo inferius ex iisdem prætulimus *Ut talia non agamus*, cum antea esset *Ut alia* &c.

b Multum diversis verbis, concinniore etiam sensu habent mss. nostri, *& in tua solum erit sanctitate jejunus? In Idumaam* &c.

c Mss. *ad omnem tactum inutile atque frangibile*: alii, e quibus unus Vaticanus, *futtile atque frangibile*.

d Unus Vatic. *quo te clementia mea libertate* &c. alius *clementia mea liberalitate* &c.

Ibid. 60. 61. sed ejus misericordia. *Recordabor pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ, & suscitabo tibi pactum sempiternum, & recordaberis viarum tuarum, & confunderis.*
Ibid. 62. 63. Et iterum: *Suscitabo pactum meum tecum & scies quia ego Dominus, ut recorderis & confundaris, & non sit tibi ultra aperire os, præ confusione tua, quum fuero placatus tibi in omnibus quæ fecisti, ait Dominus Deus.* Ecce aperte divino sermone monstratur, quid in alio loco dixerit: *Et mundans te non faciet innocentem*: quod justi quoque & post peccatum in statum pristinum restituti, os aperire non audeant, sed cum Aposto-
1. Cor. 15. 9. lo dicant: *Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persequutus sum Ecclesiam Dei.* Denique & in alio loco per eundem Prophetam ad eos, qui illius [a] misericordiam consequuti sunt, loquitur
Ezech. 20. 43. 44. Deus. *Et recordabimini viarum vestrarum & omnium scelerum vestrorum, quibus polluti eratis, & * displicebit vobis in conspectu vestro, in cunctis malitiis quas fecistis, & scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum, non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima.* Erubescamus atque dicamus, quod loquuntur hi qui jam præmia consequuti sunt: loquamur peccatores super terram, & in fragili mortalique corpore constituti, quod sanctos videmus in cælis dicere, etiam incorruptione & immortalitate donatos.

* al. displicebitis.

Ibid. 33. 20. *Et dicitis*, inquit, *Non est recta via Domini, quum vestræ viæ pravæ sint.* [b] Pharisæorum est hoc supercilium, ut peccata propriæ voluntatis referant ad Conditoris injuriam, & illius justitiam calumnientur. Sacerdotes templi mysti-
Ezech. 44. ci, quod interpretatur Ecclesia, filii Sadoch, cum vestimentis ministerii non egrediuntur ad populum, ne humana conversatione sanctificati maculentur. Et tu in medio vulgi, unusque de populo mundum esse te credis?

Ex Jeremia. 26. Jeremiam Prophetam breviter percurrentes, sensu magis quam sermone carpamus. *Circuite*, inquit, *in exiti-*
Jerem. 5. 1. *bus Jerusalem, & quærite in plateis ejus* A *sicubi reperire poteritis virum, qui juxta justitiam vivat & fidem, & ero propitius propter eum. Quamvis enim dicant: Vivit Dominus, fraudulenter jurant, & hoc ipsum in mendacio.* Ibid. 7. 8. & 9. Refutat peccatorum sacrificia: vescendas [c] detrahit offerentibus hostias, dicens se non mandasse patribus eorum, quando eduxit eos de terra Ægypti, ut offerrent hujusmodi sacrificia. Jerem. 6. Ibid. 8. Non enim voluntate, sed idolorum comparatione mandavit, malens B sibi offerri victimas, quam dæmonibus. Omnes recesserunt ab eo, nullus est qui loquatur bona, & agat pœnitentiam de peccatis suis. Sequuntur proprias voluntates, quasi equus promtus ad prœlium. Intendunt linguam suam quasi arcum: mentiuntur omnia, & non est in eis veritas. Amicorum quoque cavendas insidias præcipit, & nulli credere proximorum. Singulos enim insidiari amicis, & fratrem a fratre decipi, & hoc facere C non naturæ malo, sed propria voluntate: quia docuerunt linguam suam mendacium, & proni feruntur ad injustitiam. *Si Æthiops*, ait *mutaverit pellem suam, & pardus varietatem suam, & vos poteritis facere bonum, quum didiceritis mala.* Jerem. 13. 23. Ergo pellis Æthiopica & pardorum varietas, disciplinæ est, non naturæ, quæ docetur & discitur: tamen auferri non potest vitium inoliti mali, nisi per eum, cui omnia possibilia sunt.

D 27. Unde loquitur ad eum, qui solus verus medicus est: *Sana me, Domine, & sanabor: salvum me fac, Domine, & salvus ero: tu es * gloria mea & spes mea.* Ibid. 17. 14. Si enim ad conditionem meam infelicitatemque respiciam, nihil aliud nisi hoc possum loqui: [d] *Maledictus homo qui annuntiavit patri meo, dicens: Ecce natus est tibi puer: fiat homo ille similis urbibus, quas subvertit Deus. Quare enim in vulva non statim perii, & fuisset mihi sepulcrum mater mea, & vulva ejus infer-* E *nus sempiternus. Quare egressus sum ex utero, ut viderem labores & miserias, & consumerentur dies mei in ærumnis?* Jerem. 20. 15. & seqq. Tantum de sua conditione securus est, & sic confidit in fortitudine, ut mortem præ-

* al. gloriatio.

a Unus Vatican. *illius misericordia conservati sunt.* Mox ex omnibus *& recordabimini*, juxta Græcum μνησθήσεσθε, reposuimus cum Victorio, pro quo Martian. *recordamini*. Adnotandum hoc loco Pelagianos qui *in die judicii iniquis & peccatoribus non parcendum* dicebant, ideo confutari abs Hieronymo, quod inter graviorum & leviorum culparum reos non distinguerent. Vid. quæ supra observamus.

b Auctor Constitutionum Apostolicarum l. 6. c. 6. Pharisæos Fortunæ ac Fato opera peccantium dicit adscribere. Josephus vero Antiqq. 13. 9. & 14. 2. quædam humana, aut etiam omnia Fato quidem a Pharisæis tribui fatetur, ita tamen ut liberum arbitrium tolli nollent. Sed tam implexa eorum sententia erat, ut merito Hieronymus asserat, illos ad Conditoris injuriam propriæ voluntatis peccata retulisse.

c Verius fortasse duo Vatic. mss. cum veteri edit. *vescendas tradit offerentibus hostias.*

d Superiorem huic versiculum ita præponit Vatic. cod. *Maledicta dies in qua natus sum, & non sit dies illa benedicta, in qua peperit me mater mea.* Tum, *Maledictus homo &c.* Et facile quidem ex aliis libris ille videatur excidisse ob similis vocis occursum, ex qua versiculus alter inchoatur.

præferat vitæ. Noverat enim vulnus suum & potentiam ejus, quem celare nihil potest, qui loquitur [a] per Prophetam: *Deus appropinquans ego, & non procul.* Qui enim cælum replet & terram, nullus potest vitare ejus notitiam, & cordis occulta celare. Qui scrutatur renes, introspicit. Et ut sciamus Dei esse bonum omne quod gerimus: *Ego*, inquit, *plantabo eos, ut nequaquam eradicentur, & ego dabo eis cogitationem & sensum, ut intelligant me.* Si cogitatio & sensus dantur a Deo, & intellectus Domini ex illius, qui noscendus est, radice pullulat, ubi est liberi arbitrii tantum superba jactatio? Volumus scire conditionem nostram, audiamus historiam. Joachim rex Juda, cunctique socii ejus & principes ejus, auditis sermonibus Uriæ, voluerunt occidere eum. Quod quum ille didicisset, timore perterritus fugit in Ægyptum. Cur mortem timebat, qui explicavit sententiam Domini, & qui a se nuntiari Domini noverat voluntatem? Dedignamur per singula auxilium Dei, & ad illius nutum cuncta gerere negligimus, quum legamus sanctos viros, etiam hominum indiguisse præsidio? Periclitatur Jeremias, & manifeste dicitur, quod auxilio ei fuerit manus Abicam filii Saphan, ne traderetur in potestatem vulgi, & obrueretur lapidibus.

a Ib. 23. 23. — Jer. 24. 6. 7. — Jerem. 26.

28. Abolitis legis cæremoniis, & duro pondere veterum præceptorum, repromittitur Evangelii gratia, legemque Dominus pollicetur, ut omnes eum noverint a minimo usque ad maximum, dicens: *Dimittam peccata eorum, & iniquitatum illorum ultra memor non ero.* Quam autem habuerint sancti viri in lege veteri justitiam, sequenti sermone demonstrat: *Filii Israel, & filii Juda iniquitatem fecere perpetuam in conspectu meo: ab adolescentia sua usque ad diem præsentem, & civitas Jerusalem ab initio conditionis suæ usque ad diem eversionis suæ me ad iracundiam provocavit.* Attende quid dicat, finem junge principio, omne medium tempus in vitio est. Jeremias sanctificatus [b] in utero antequam natus, virgo, Propheta veteris Testamenti pertremiscit Sedechiam, & flebiliter obsecrat, dicens: *Nunc ergo, domine mi rex, audi deprecationem meam, & prævaleat apud te obsecratio mea, ne remittas me in domum Jonathan scribæ, ne ibi peream.* O Propheta, cur times impium regem? Cur eum metuis, quem nosti jam jamque periturum? carcerem reformidas, cui paratur paradisus? [c] Respondebit mihi: Homo sum in mortali carne & corruptibili constitutus, dolorem sentio, horresco cruciatus, quos etiam Dominus meus pro mea salute sensurus est. Miseretur humano generi Deus, & non vult perire quod fecit. *Noli timere Jacob, dicit Dominus: ego enim sum tecum, & interficiam omnes gentes in quas dispersi te: te vero ipsum perire non faciam, sed castigabo te in justitia, & ita miserebor tui, ut te innoxium non relinquam.*

Evangelii gratia. — Jerem. 1. b — Ibid. 37. 19. — c — Ibid. 30. 10.

29. Unde & nos dicimus esse justos [d] sanctos viros, & post peccata placentes Deo, non suo tantum merito, sed ejus clementia, cui omnis creatura subjecta est, & indiget misericordia ejus. Audiant hæretici, qui elevantur per superbiam, & dicunt: *Ipsi nobis fecimus cornua.* Audiant illud quod audivit Moab: *Audivimus superbiam Moab, superbus est valde. Altitudinem illius, & elationem & glorificationem, & inflationem cordis ego cognovi, dicit Dominus, quoniam nequaquam juxta inflationem ejus & fortitudo illius est.* Diciturque ad hujuscemodi homines: *Inimici autem eorum* (haud dubium quin gregis Domini) *confirmant, dicentes: non peccavimus, quum peccaverint in pulchritudinem justitiæ, & in exspectationem patrum.* Vis scire quando omnia peccata finiantur? audi eumdem Prophetam: *In tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas in Israel, & non erit, & peccatum in Juda, & non invenietur.* Cur quæso? sequitur: *Quia propitius ero illis.* Ubi autem propitiatio est, præcessit ante peccatum. Tolle igitur [e] posse, & concedam, omnia, donante Deo, subsistere. *Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini*: bonum est ponere in pulvere os suum, dare percutienti se maxillam, saturari opprobriis, spem habere in Domino. Si enim abjecit, & miserebitur juxta multitudinem misericordiarum suarum; neque enim humiliavit corde suo & abjecit filios hominum. Frustra murmurat homo pro peccatis suis. Scrutemur vias nostras, & quæramus & revertamur ad Dominum. Levemus corda cum

Salvemur Dei misericordia. d — Amos 6. 14. Isai. 16. 6. — Jer. 50. 20. — e — Thren. 3. 26. Ibidem. — Ibid. 40. 41.

a Victor. *per eumdem Prophetam*, nempe Jeremiam, ne absque ea voce diversus ab hactenus laudato Propheta innui videretur. Paulo infra Vat. *qui scrutator renis introspicit &c.*

b In altero Vatic. & veteri edit. voces *in utero* non habentur,

c Legendum puto *respondebis*, ut e codicibus Florentinis & Brixianis Victorius rescripsit, tametsi non, ut illi placet, Pelagium, sed Jeremiam alloqui pergere videatur nobis Hieronymus. Mss. autem nostri silent.

d Victorius voculam *&* ad concinniorem sensum contendit superaddendam.

e Scilicet *posse* suis viribus, & absque Dei auxilio.

cum manibus ad Dominum in cælum, dicamusque ei: *Inique egimus, & ad iracundiam provocavimus, idcirco tu inexorabilis es.* (Ibid. 42.)

30. Daniel Propheta loquitur ad Nabuchodonosor, quod dominetur excelsus regno hominum, & det illud cuiquumque voluerit, & extremum atque projectum constituat super illud. (Caussas divinæ voluntatis nescimus. Dan. 4.) Interroga eum qua caussa ultimum atque despectum constituat in regem, & faciat quod voluerit: & discute, utrum ipsius voluntas justa sit, de quo scriptum est: (Ps. 112. 7. 8.) *Qui suscitat de terra humilem, & de stercore elevat pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.* An forsitan juxta te absque judicio atque justitia gloriam quærit, auramque popularem, ut humiles erigat in regnum & potentes humilitate commutet? Audi (Isai. 40. 17.) Prophetam dicentem: *Omnes habitatores terræ, quasi nihil reputati sunt apud eum.* (Ps. 134. 6. Rom. 9. 19.) Fecit enim quodquumque voluit in cælo & in terra, & nemo est, qui resistat [a] voluntati ejus, aut possit dicere, quare hoc fecisti, cujus sunt omnia opera in veritate, & viæ illius justitia, & superbientes potest ipse humiliare. Antiochus (2. Math. 5.) Epiphanes rex crudelissimus subvertit altare, ispamque justitiam fecit conculcari, quia concessum erat a Domino; caussasque reddit, *propter peccata plurima.* Ergo non fecit quod ipse tantum voluit, sed quod propter peccata populi concessit Dominus. Denique sequitur, quod non ex propria fecerit fortitudine, sed ex ejus imperio qui præcepit ut fieret. Illud autem quod in oratione sua loquitur; (Dan. 3. 29.) *Peccavimus, inique egimus, injuste gessimus & recessimus a mandatis & justitiis tuis,* & cætera hujuscemodi, soletis dicere, quod & [b] David, & Daniel, & omnes Prophetæ, non pro se, qui sancti erant, sed ex persona populi sunt loquuti. Adversum quam opinionem ipse respondebit, & dicet: (Ibid. 9. 20.) *Quum adhuc orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi Israel.* Vides ergo quod tam pro peccatis suis, quam pro peccatis populi, Dominum sit deprecatus, & effuderit deprecationes suas in conspectu Domini Dei sui. Vis iterum nosse, quando peccatum & iniquitas finiatur? Quamquam diversa sit Auctorum [c] interpretatio, audi eumdem Prophetam: (Ibid. 2. 4.) *Septuaginta hebdomadæ completæ sunt super populum tuum, & super civitatem tuam sanctam, ut compleantur iniquitates, & finem accipiat peccatum, ut dispereat iniquitas, & [d] reveletur justitia sempiterna.* (1. Cor. 15.) Quamdiu ergo ille finis adveniat, & corruptivum hoc atque mortale incorruptione & immortalitate mutetur, necesse est, nos subjacere peccato, non naturæ, & conditionis, ut tu calumniaris vitio, sed fragilitate, & commutatione voluntatis humanæ, quæ per momenta variatur: quia Deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch, ubi Jesus filius Nave, ubi Elisæus, cæterique sanctorum peccaverint. Non est necesse nodum in scirpo quærere: utinam possem & manifesta reticere peccata. Si vis a me verum audire, nescio. (1. Cor. 4. 4.) *Nihil, inquit mihi conscius sum, nec tamen in hoc justificatus sum. Homo videt in facie, Deus in corde.* (2. Reg. 16. 7.) Apud ejus conscientiam atque conspectum nullus justificatur. Unde & Paulus loquitur confidenter: (Rom. 3. 23.) *Omnes peccaverunt, & indigent gloria Dei:* Et, (Ibid. 11. 32.) *Conclusit Deus omnia sub peccato ut omnium misereatur,* & cætera quæ sæpe replicavimus.

[e] *Explicit Liber secundus.*

[a] Vatic. *qui resistat fortitudini ejus &c.*
[b] Nomen *David* in nostris mss. omnibus desideratur: fortasse verius.
[c] Eorum varias interpretationes edisserit in Commentariis cap. IX.
[d] Unus Vatic. *revertatur justitia.*
[e] In mss. *Finit libri pars secunda. Incipit pars tertia.*

INCI-

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Baptismus tantum præterita peccata dimittit.

CRITOB. DElectatus sum tuorum multiplicatione sermonum, de quibus scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum*: sed quid ad causam? (Prov. 10. 19.) Certe hoc fateberis eos, qui Christi baptisma consequuti sunt, non habere peccatum. Et si absque peccato sunt, justos esse. Quumque semel justi fuerint, si egerint sollicite, posse in sempiternum justitiam custodire, ac per hoc omne vitare peccatum. ATT. Non erubescis explosam atque damnatam Joviniani sententiam sequi? Et ille enim his testimoniis tuisque nititur argumentis; immo tu illius inventa sectaris, in Oriente docere desiderans, quæ olim Romæ, & [a] dudum in Africa condemnata sunt. Lege ergo quid illi responsum sit, & tibi responsum ducito. In Dogmatibus enim & quæstionibus disserendis non persona, sed caussa quærenda est. Et tamen hoc scito, baptismum præterita donare peccata, non futuram servare justitiam, quæ labore & industria, ac diligentia, & semper super omnia Dei clementia custoditur: ut nostrum sit rogare, illius tribuere quod rogatur: [b] nostrum incipere, illius perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. (Ps. 126. 1. 2.) *Nisi enim Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum * vigilat qui custodit eam.* (* al. vigilabit.) Unde & Apostolus præcipit: (1. Cor. 9. 24.) *Sic currite, ut comprehendatis. Omnes quidem currunt, sed [c] unus accipit coronam.* Et in Psalmo scriptum est: (Ps. 5. 13.) *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Nostra enim victoria & corona victoriæ, illius protectione & clypeo * paratur: (* al. præparatur.) & hic currimus, ut in futuro comprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc sæculo victor exstiterit; nobisque post baptismum dicitur: (Joan. 5. 14.) *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid deterius tibi contingat.* Et: (1. Cor. 3. 16. 17.) *Nescitis quia templum Dei estis; & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet eum Deus.* Et in alio loco: (2. Paral. 12. 1.) *Dominus vobiscum est, quamdiu vos estis cum eo: si reliqueritis eum, & ille relinquet vos.* In cujus putas delubro atque sacrario Christi puritas permanet, templique serenitas nullo nubilo contristatur? Eumdem semper vultum habere non possumus; quod de Socrate falso * Philosophi gloriantur; (* al. Philosopho.) quanto magis animum? Multæ facies hominum, sic & corda diversa. Si fieri posset, ut semper aquæ baptismatis mersos tenerent, volitantia nos desuper peccata non tangerent: Spiritus Sanctus * tueretur. (* al. tuetur) Sed impugnat inimicus, nec victus recedit, sed semper in insidiis est, ut sagittet in occulto rectos corde.

Ex Evangelio juxta Hebræos.

2. In Evangelio *juxta Hebræos*, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis literis scriptum est, quo utuntur usque hodie Nazareni, [d] *secundum Apostolos*, sive ut plerique autumant, *juxta Matthæum*, quod & in Cæsariensi habetur bibliotheca, narrat historia: *Ecce mater Domini & fratres ejus dicebant ei: Joannes Baptista baptizat in remissionem peccatorum: eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccavi, ut vadam & baptizer ab eo?* [e] *Nisi forte hoc ipsum quod dixi, ignorantia est.* Et in eodem volumine: *Si pec-*

[a] Non quod etiam in Africa, ut adnotat Martianæus, damnata fuisset Joviniani ipsa de nomine sententia, quæ vix extra Italiam eruperat, ut ex S. August. lib. de Hæres. apparet; sed ideo dixit Hieron. quod Impeccantia, quam Jovinianus defendebat, *dudum*, idest nuper in Africa fuisset damnata; quia in Afr. Synodo an. 412. aut 413. damnatus fuerat error Cælestii de Impeccantia, quem eumdem esse sentit cum illo Joviniani. Idem sensisse videntur S. August. l. *de Nuptiis & Concup.* n. 15. p. 308. & 18. *Jactatis ut mensuram Joviniani perfectius impleatis*.

[b] Ne pravæ intelligentiæ locus hic pateat, adde clausulam, quam simili sententiæ in Epist. 130. ad Demetriadem ipse Hieronymus satis orthodoxe semetipsum explicans, adposuit, *Ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est*. Vide quæ paulo infra num. 10. adnotamus.

[c] Unus Vatic. *sed non omnes accipient coronam*.

[d] Hoc loco diserte docet Hier. pro eodem se habere Evangelium secundum XII. Apostolos, & Evangel. juxta Hebræos, & Nazarenum. Perperam itaque priora duo sic distinguit Beda initio Com. in Lucam, ut Evangelium XII. Apostolorum inter scripta apocrypha ab hæreticis profecta, Evangelium vero secundum Hebræos inter scripta Ecclesiastica referat. *Inter quæ*, inquit, *notandum, quod dicitur Evangelium juxta Hebræos, non inter apocryphas, sed inter Ecclesiasticas numerandum historias. Nam & ipsi Sacræ Scripturæ interpreti Hieronymo pleraque ex eo testimonia usurpare, & ipsum in Latinum Græcumque visum est transferre sermonem.*

[e] Hinc calumniandi occasionem Julianus Pelagianus arripuit, cujus verba isthæc Augustinus recitat lib. 4. Operis imperfecti cap. 88. *Verum his, ut res postulat, impletis, juvat te* (Augustine) *vel mediocriter convenire qua fiducia tu cum Hieronymi scripta collaudes, dicas in Christo non fuisse peccatum, cum ille Dialogo illo, quem sub nomine Attici, & Critobuli mira, & ut talem fidem decebat, venustate composuit, etiam quinti Evangelii, quod a se translatum dicit, testimonio nitatur ostendere, Christum non solum naturale, verum etiam voluntarium habuisse peccatum, propter quod se cognoverit Joannis baptismate diluendum* &c. Apertissimæ calumniæ hæc

Mat. 18. 22. & Luc. 17. 4. *caverit*, inquit, *frater tuus in verbo*, *&* A *satis tibi fecerit*, *septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus ejus: Septies in die? Respondit Dominus*, *&* *dixit ei: Etiam ego dico tibi*, *usque septuagies septies. Etenim in Prophetis quoque postquam uncti sunt Spiritu Sancto*, *inventus est sermo peccati.* [a] Ignatius vir Apostolicus & Martyr, scribit audacter: „ Elegit Dominus Apostolos, qui „ super omnes homines peccatores erant. De quorum celeri conversione Psalmista B canit. (Ps. 15. 4.) *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum*, *postea acceleraverunt*. Quibus testimoniis, si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes Ecclesiastici viri senserint. Fac aliquem baptizatum, vel statim, vel in ipsis diebus morte subtractum, & concedam tibi, quod concedere non debeo, nec cogitasse aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorantia laberetur. * (* al. Et.) Num ideo sine peccato erit, quia videbitur non superasse, sed fugisse peccatum, C ac non potius quia Dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migravit ad Dominum? Hoc & nos dicimus, posse Deum quidquid voluerit; & hominem per se & propria voluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, frustra nunc jungis & gratiam, qua potens non indiget. Quod si non potest absque Dei gratia, stulte tu dixisti posse quod non potest. Quidquid D enim ex alterius pendet arbitrio, non ejus est quem posse contendis; sed illius, sine quo eum non posse perspicuum est.

Inter esse & posse quantum distet.

3. CRITOB. Rogo, quæ est ista pravitas, immo absque ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut egressus * (* al. aquas) aquas baptismatis sine peccato sit? AT. Aut ego sensum meum verbis explicare non valeo, aut, me explicante, ad intelligendum tardior es. C. Quonam modo? A. Recordare quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Posuisti, [b] hominem sine peccato esse, si velit. Ego impossibile hoc in homine esse respondeo, non quia statim a baptismate homo peccato non careat, sed illud tempus quando sine peccato est, nequaquam possibilitati humanæ, sed Dei gratiæ deputatur. Tolle igitur posse, & ego esse concedam. Quomodo enim potest, qui per se non potest? Aut quæ est illa impeccantia, quæ statim corporis hujus [c] morte finitur? Aut certe si ultra vitam protraxerit, delicti & ignorantiæ periculo * (* al. subjacebit.) subjacet. C. Dialectica me arte concludis, & non Christiana loqueris simplicitate, nodos mihi quosdam inter esse, & esse posse concinnans. A. Egone verborum strophis ludo, quum hoc de tua processerit officina? Tu enim dicis, non esse hominem sine peccato, sed esse posse, [d] quum e contrario ego tribuam quod negasti, esse hominem sine peccato per Dei gratiam, & tamen per se non posse. C. Frustra ergo dantur præcepta, si ea implere non possumus. A. Deus possibilia mandavit, hoc nulli dubium est. Sed quia homines possibilia non faciunt, idcirco omnis mundus subditus est Deo, & indiget misericordia ejus. Aut certe si ostendere potueris, qui universa compleverit, tunc poteris demonstrare, esse hominem qui non indiget misericordia Dei. Omne enim quod fieri potest, tribus constat temporibus, aut præterito, aut præsenti, aut

reposuit Augustinus: *Si posuisses verba Hieronymi*, *fortassis ostenderem quomodo accipienda essent sine blasphemia*, *quam tu illi importare conaris: quod si non possim*, *non tamen ejus fidem quam cum aliis præclarissimis Ecclesiæ Catholicæ doctoribus tenuit*, *ideo repudiandam putarem*, *quia dixisse aliquid inveniretur*, *in quo illis non consonaret. Illud autem mihi ex hujus hominis persona contra te satis est*, *quod cum id sentiat de peccato originali quod sic aversaris*, *ut inde me appelles Manichæum*; *ipsum tamen hoc appellare non audes.* Nimirum ex Hieronymi verbis plane constat, neque isti Evangelio auctoritatem ab illo tribui, neque eum esse ejus apocryphi libri sensum, immo blasphemiam, ut aliquo peccati genere Christus macularetur, quod Joannis baptismo diluere opus esset. Sane Julianus, qui calumniandi animo ista maligne est interpretatus in eo etiam fallitur, quod Nazarenorum Evangelii versionem hic loci a Hieronymo memorari dicit, quod ille tradit in Catalog. S. E. cap. de Jacobo fratre Domini.

a In Vatic. ms. *Ignatii* nomen non habetur, sed vacat spatium. Revera non S. Ignatius hæc de Apostolis scripsit, sed in Barnabæ Epistola occurrunt pag. 16. *ὅτι δὲ τοὺς ἰδίους, τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ἐξελέξατο ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους*: *quoniam proprios Apostolos suum Evangelium prædicaturos*, *elegit*, *qui supra omne peccatum erant nequissimi.* Nec diffitetur contra Celsum Origenes lib. 1. num. 63. *Verum est in Barnabæ Epistola*, *unde fortasse Celsus hauserit Apostolos infames esse & nequissimos*, *legi Apostolos a Jesu fuisse electos*, *qui improbi erant*, *ut nulli magis.* Quæ rursum profert S. Gregorius Nazanzenus in Philocalia ex sententiis Origenis cap. 18. Igitur memoriæ lapsum tribuamus Hieronymo, qui Ignatio adscribit, quod nusquam in ejus epistolis invenitur. Non improbabilis conjectura est fraudi illi fuisse volumen ipsum Scriptorum Apostolicorum, in quibus Ignatiana præcederent, Barnabæ & Clementis scripta subsequerentur, ut aut tota collectio Ignatio potuerit inscribi, aut interposita Barnabæ Epistola, in eo quo utebatur Hieronymus libro, propriam epigraphem non haberet. Vide Mænardum in Notis ad eam Epist.

b Victor. *Posuisti*, *posse hominem sine peccato &c.* e quibus verbum *posse* a se superadditum ex ipsa Critobuli propositione constare ait; atque ex his infra, *Tu enim dicis non esse hominem sine peccato*, *sed esse posse.* Et paulo inferius, *Hoc quod asseris posse hominem sine peccato esse*, *si velit &c.* Mss. autem nostri silent.

c In eo scilicet qui statim a baptismo moritur.

d Mss. cum veteri editione, *cum e contrario ego tibi tribuam &c.* Consentit Victorius, qui & paulo infra *per se esse non posse* scripsit, & verbum *esse* reposuit e mss.

aut futuro. Hoc quod asseris, posse hominem sine peccato esse si velit, monstra factum esse de præterito, aut certe nunc fieri: de futuro postea videbimus. Quod si nullum potes ostendere, qui sine omni omnino peccato aut sit, aut fuerit, restat, ut de futuro tantum disputatio sit. Interim in duobus temporibus, præterito, atque præsenti victus teneris. Si aliquis fuerit postea major Patriarchis, Prophetis, Apostolis, qui peccato careat, tunc futuris de futuro, si potueris, persuadeto.

Posse hominem pro tempore non peccare.

4. CRITOB. Loquere ut vis, argumentare ut libet, numquam mihi liberum arbitrium extorquebis, quod semel concessit Deus, nec valebis auferre quod mihi tribuit [a] Deus, posse si voluero. AT. Exempli gratia, uno tantum utamur testimonio: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas.* (2. Reg. 11. & 12. & 3. Reg. 24.) David sanctum esse, non dubium est, & tamen qui electus est, ut omnes Dei voluntates faceret, aliqua fecisse reprehenditur. Utique possibile erat ei facere, qui ad hoc electus est, ut omnes Dei voluntates faceret. Nec Deus in culpa est, qui prædixit eum cunctas suorum præceptorum facere voluntates; sed ille qui prædicta non fecit. Neque enim dixit, invenisse se virum qui cunctas in perpetuum suæ jussionis faceret voluntates; [b] sed qui tantum cunctas faceret voluntates. Hoc & nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea; quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara. Quod si paululum [c] se remiserit, quomodo qui adverso flumine lembum trahit, si remiserit manus, statim retrolabitur, & fluentibus aquis, quo non vult ducitur; sic humana conditio, si paululum se remiserit, discit fragilitatem suam, & multa se non posse cognoscit. Putasne Apostolum Paulum eo tempore quo scribebat, *Lacernam, sive penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer, ac libros, & maxime membranas,* (2. Tim. 4. 13.) de cælestibus cogitasse mysteriis, & non de his quæ in usu communis vitæ vel corporis neces-

A saria sunt? Da mihi hominem qui non esuriat, non sitiat, neque algeat, non doleat, non febricitet, non torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur; & ego tibi concedam, posse hominem [d] nihil nisi de virtutibus cogitare. Cæditur Apostolus a ministro, & contra Pontificem qui cædere imperaverat, sententiam dirigit (Act. 23. 3.): *Percutiet te Deus, paries dealbate.* Ubi est illa patientia Salvatoris, qui quasi agnus ductus ad victimam (Isai. 53.), B non aperuit os suum, sed clementer loquitur verberanti: *Si male loquutus sum, argue de malo: si autem bene, quid me cædis?* (Joan. 18. 23.) Non Apostolo detrahimus, sed gloriam Domini prædicamus, qui in carne passus, carnis injuriam superat & fragilitatem; ut taceam illud, quod commemorat: *Alexander ærarius multa mihi mala ostendit: reddet illi Dominus in illa die justus judex.* (2. Tim. 4. 14.)

Nec est culpanda Creatoris conditio.

5. CRITOB. Cogis me, ut loquar C quod jam dudum gestio, & tamen erumpentia verba non promo. AT. Quis enim te prohibet, quod sentis dicere? Aut enim quod dicturus es, bonum est, & nos bono fraudare non debes: aut malum, & idcirco non nostri gratia, sed pudore siluisti. C. Dicam, dicam aliquando quod sentio. Omnis disputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuses, & culpam referas ad Deum, qui talem hominem condidit. A. Hoc D illud erat quod volebas, & nolebas dicere? dic, dic quæso, ut omnes tua fruantur prudentia. Reprehendis Deum, quare hominem fecerit hominem? reprehendant & Angeli, cur Angeli sint. Omnis creatura causetur, quare id sit quod condita est, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum est, & a culice atque formica usque ad Cherubim & Seraphim veniam, cur non sin- E gula in meliori statu condita sint. Cumque ad excelsas venero Potestates, causabor & dicam, quare Deus solus tantum Deus sit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impossibilitatis [e] juxta te, aut invidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo esse concedat, & aufer coronam, quum certamen abstuleris. C. Non sum tam

[a] Vocem *Deus* utpote superfluam hinc Victorius amovit.

[b] Verba, *sed qui tantum cunctas faceret voluntates*, quæ sensui explendo necessaria visa sunt, hactenus vero in editis deerant, suffecimus ex Vaticano exemplari.

[c] Mss. *quod si paululum remiserit*, absque *se*.

[d] Victor. *nihil aliud nisi &c.* ex Brixianis codd. Paulo post nostri *qui cædem imperaverit*.

[e] Voces *juxta te* Martianæus post Erasm. omiserat, nos ex mss. suffecimus & veteri editione. Victorius quoque antea ex Mediceo, Fesulano, aliisque mss. reposuerat, easque inferior contextus asserit, ubi διλήμμα Critobuli exploditur. Mox Vatic. pro *in hoc mundo esse* legit *in hoc mundo tantum posse*, Reginæ ms. cum veteri editione æque bene *tantum esse*.

tam vecors, ut querar, cur diabolus sit, cujus invidia mors introivit in orbem terrarum: sed hoc doleo, cur viri Ecclesiastici, & qui magistrorum sibi usurpant vocabulum, tollant liberum arbitrium: quo sublato, Manichæorum secta construitur. A. Egone liberum tollo arbitrium, qui in tota disputatione mea nihil aliud egi, nisi ut omnipotentiam Dei cum libero arbitrio conservarem? C. Quomodo servas liberum arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere, nisi Deus semper adjuverit? A. Si in culpa est, qui libero arbitrio jungit Dei adjutorium: ergo ille laudetur, qui Dei tollit auxilium. C. Non tollo Dei auxilium, quippe per cujus gratiam possumus omne quod possumus; sed utrumque suis finibus terminamus: ut & Dei sit gratiæ, quod dedit liberi arbitrii potestatem, & nostræ voluntatis, facere quid, vel non facere: & quod facientibus præmium, & non facientibus pœna servetur.

Quid Deus coronet in nobis.

6. ATTIC. Videris mihi obliviosus esse, & quasi nihil supra dictum sit, per easdem disputationis reverti lineas. Hoc enim longa dissertione conclusum est, ut gratia sua Dominus, qua nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus juvet atque sustentet. C. Quid ergo [a] coronat in nobis, & laudat quod ipse operatus est? A. Voluntatem nostram, quæ obtulit omne quod potuit, & laborem, qui contendit ut faceret, & humilitatem, quæ semper respexit ad auxilium Dei. C. Ergo si non fecimus quod præcepit, aut voluit nos adjuvare Deus, aut noluit. Si voluit & adjuvit, & tamen [b] non fecimus quod voluimus, non nos, sed ille superatus est. Sin autem noluit adjuvare, non est culpa ejus, qui voluit facere; sed illius qui adjuvare potuit, & noluit facere. A. Non intelligis διλήμματον tuum in grande blasphemiarum decidisse barathrum: ut ex utraque parte, aut invalidus sit Deus, aut invidus, & non tantum ei laudis sit, quod bonorum auctor est & adjutor, quantum vituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum esse permiserit, cur passus sit, & hucusque patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui vetus laniant testamentum, & hujuscemodi syllogismum texere consueverunt. Aut scivit Deus hominem in paradiso positum prævaricaturum esse mandatum illius, aut nescivit. Si scivit, non est in culpa is qui præscientiam Dei vitare non potuit; sed ille qui talem condidit, ut Dei non posset scientiam devitare. Si nescivit, cui præscientiam tollis, aufers & divinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum postea regem impiissimum. Et Salvator aut ignorantiæ, aut injustitiæ tenebitur reus, cur in Evangelio sit loquutus: *Nonne vos duodecim ego elegi Apostolos, & unus de vobis diabolus est?* (Joan. 6. 71.) Interroga eum, cur Judam elegerit proditorem? Cur ei loculos commiserit, quem furem esse non ignorabat. Vis audire rationem. Deus præsentia judicat, non futura. Nec condemnat ex præscientia, quem noverit talem fore, qui sibi postea displiceat: sed tantæ bonitatis est, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim bonum cernit, & scit malum futurum, dans ei potestatem conversionis & pœnitentiæ, juxta illum sensum Apostoli: *Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? secundum duritiam autem tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus.* (Rom. 2. 4. 5.) Neque enim ideo peccavit Adam, quia Deus hoc futurum noverat; sed præscivit Deus, quasi Deus, quod ille erat propria voluntate facturus. Accusa ergo Deum mendacii, quare dixerit per Jonam: *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur.* (Joan. 3. 4.) Sed respondebit tibi per Jeremiam: *Ad summam loquar contra gentem & regnum, ut eradicem & destruam & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod loquutus sum adversus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et ad summam loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud, si fecerit malum in conspectu meo, ut non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono, quod loquutus sum ut facerem ei.* (Jerem. 18. 7. & seqq.) Indignabatur quondam & Jonas, cur Deo fuerit jubente mentitus: sed injusti mœroris arguitur, malens cum pernicie

a Hactenus editi *quid ergo juvat atque coronat*, verbis *juvat atque* perperam intrusis, & contra Scriptoris mentem, quod ex toto contextu liquet: nos illa expunximus mss. auctoritate, in quorum nullo invenimus.

b Unus Vatic. contrario sensu *& tamen fecimus, quod voluimus.* Confer lib. S. Augustini *de perfect. justit.*

nicie innumerabilis populi verum dicere, quam cum tantorum salute mentiri. Ponitur ei exemplum: *Tu doles super hedera, sive cucurbita, in qua non laborasti, neque fecisti ut cresceret, quæ sub una nocte nata est, & una nocte periit, & ego non parcam Ninive civitati magnæ, in qua sunt plus quam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam.* Si in parvulorum ætate & simplicium, quos certe peccatores fuisse non poteris approbare, tanta fuit hominum multitudo, quid dicemus de utriusque sexus ætate diversa, quæ juxta Philonem, [a] & prudentissimum Philosophorum, ab infantia usque ad decrepitam senectutem, septennario ordine devolvitur, dum sibi sic invicem ætatum incrementa succedunt, ut quando de alia transeamus ad aliam, sentire minime valeamus?

Jon. 4. 10. 11.

a Platonem in Timæo.

Minime peccati auctor est Deus.

7. CRITOB. Tota argumentatio tua huc tendit, ut quod Græci dicunt, αὐτεξούσιον, & nos liberum appellamus arbitrium, vocabulo tribuas, re auferas. Tu enim auctorem peccatorum facis Deum, dum asseris nihil hominem per se posse facere, sed adminiculo Dei, cui imputetur omne quod facimus. Nos autem, sive bonum, sive malum homo fecerit, per liberi arbitrii potestatem ei dicimus imputari, qui fecit quod voluit; & non ei, qui semel concessit liberum arbitrium. A. Quamvis tergiverseris, laqueis veritatis innecteris; hoc enim modo, etiam si ipse non adjuvat, tamen juxta te auctor erit malorum: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim sententia est, homicidam esse eum, qui quum possit hominem de morte liberare, non liberet. C. Jamjam tollo manum, cedo, vicisti: si tamen vincere est, veritatem velle subvertere, non rebus, sed sermonibus, id est, non veritate, sed mendacio. Possum enim illud tibi Apostoli respondere: *Et si imperitus sermone, non tamen scientia.* Quando enim loqueris coactus argumentationum strophis, tibi videor assentire, quum autem tacueris, ex animo rursus elabitur, ut liquido appareat disputationem tuam non ex fontibus veritatis & Christiana simplicitate, sed ex Philosophorum minutiis & arte descendere. A. Vis ergo me rursum uti testimoniis Scripturarum? Et quomodo jactant discipuli tui, nullum argumentationi tuæ posse & problematibus respondere? C. Non solum volo, sed & cupio. Doce me de Scripturis sanctis, ubi, sublata liberi arbitrii potestate, faciat homo, quod per se aut [b] nolit, aut non potuit.

2. Cor. 11. 6.

8. ATTIC. Non ita, ut tu proponis, sed ut veritas poscit & ratio, Scripturarum vocibus est utendum. Loquitur Jacob in oratione sua: *Si fuerit Dominus Deus mecum, & custodierit me in via, per quam ego pergo, & dederit mihi panem ad manducandum, & vestimentum ad operiendum, & reduxerit me cum salute in domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste quem posui in titulum, erit mihi domus Dei, & omnium quæquumque dederis mihi, decimas offeram tibi.* Numquid dixit, si liberum arbitrium conservaveris, & cibum & vestimentum meo labore quæsiero, & revertero in domum patris mei? Omnia dat Domini voluntati, ut mereatur accipere quod precatur. Revertenti de Mesopotamia Jacob, Angelorum occurrit exercitus, & vocantur castra Dei. Postea pugnat cum Angelo sub figura hominis, & a Domino confortatur: de supplantatore Jacob, [c] *rectissimus Dei*, nomen accepit. Neque enim ad fratrem crudelissimum audebat reverti nisi Domini præsidio roboratus. Scriptum est in consequentibus: *Ortus est ei sol, postquam transivit Phanuel*, quod interpretatur *facies Dei*. Unde loquitur & [d] Moyses: *Vidi* * *Dominum facie ad faciem, & salva facta est anima mea*, non proprietate naturæ; sed dignatione miserentis. Oritur ergo nobis sol justitiæ, quando vultu Dei confirmamur. Joseph in Ægypto clauditur carcere, ibique infertur, quod custos carceris omnia potestati ejus fideique commiserit. Caussaque redditur. *Quia Dominus erat cum eo, & quæquumque faciebat, prosperabantur a Domino in manibus ejus.* Unde & eunuchis somnia suggeruntur, & Pharao videt somnium inextricabile, ut per hanc occasionem liberaretur Joseph, pater pasceretur & fra-

Scripturarum testimonia.

Genes. 28. 20. & seqq.

Genes. 32.

Ibid. 32.

Genes. 31.

* al. Deum

Genes. 39. 23.

Ibid. 40.

Ibid. 41.

Genes. 42. & seqq.

a In veteri edit. *Philonem prudentissimum &c.* absque *&* copula: in Vatic. autem *prudentissimos*.

b Vatic. *aut facere noluit*. Infra interpunctionem, cujus vitio sensus laborabat, emendamus.

c Nempe *Israel*. Sic in Commentar. in Isai. XLIV. *Proprie*, inquit, *juxta Hebræos, & literarum fidem Israel* εὐθύτατος θεοῦ (rectus Dei שר אל) *dicitur*. Vid. Librum Nominum. Victorius maluit *rectissime*.

d Quæ a Jacob dicta sunt, Moysi ut historico verba tribuit. Sic Christus Matth. 19. 4. Deum refert dixisse id, quod dixit Adam, Deo nimirum jubente.

Gen. 46. 3. 4. & fratres, Ægyptus tempore famis ſalvaretur. Sequitur: *Dixit autem Deus ad Iſrael in viſione noctis: Ego ſum Deus patrum tuorum, noli timere deſcendere in Ægyptum; in gentem enim magnam faciam te ibi, & ego deſcendam tecum in Ægyptum, & educam te inde: & ponet Joſeph manus ſuas ſuper oculos tuos.* Ubi hic eſt liberi arbitrii poteſtas? An non
* al. *audet* totum quod ire * audeat ad filium, & genti ſe committere Dominum neſcienti,
a Dei [a] patrum ejus auxilium eſt? Liberatur populus de Ægypto in manu forti & brachio excelſo, non Moyſi & Aaron, ſed ejus qui ſignorum miraculis populum liberavit, & ad extremum per-
Exod. 11. & 12. cuſſit primogenita Ægypti, ut qui prius retinebant pertinaciter, ardenter exire compellerent. Salomon loquitur: *E-*
Prov. 3. 5. 6. *ſto confidens in Dominum in toto corde tuo, in tua autem ſapientia ne exalteris: in omnibus viis tuis cognoſce eum, ut rectas faciat vias tuas.* Intellige quid loquitur: Nec in ſapientia noſtra, nec
b in [b] ullis virtutibus confidendum, ſed in ſolo Domino, a quo greſſus hominis diriguntur. Denique præcipitur, ut oſtendamus ei vias noſtras, & notas eſſe faciamus, quæ non labore proprio, ſed illius adjutorio atque clementia re-
Pſ. 5. 9. ctæ fiunt. Unde ſcriptum eſt: *Rectam fac in conſpectu meo viam tuam*, ſive ut alia exemplaria habent: *Rectam fac in conſpectu tuo viam meam:* ut quod tibi rectum eſt, etiam mihi rectum eſſe
Prov. 16. 3. videatur. Idem Salomon loquitur, *Devolve ſuper Dominum opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ.* Tunc enim noſtra cogitatio confirmatur, quando omne quod agimus, quaſi ſuper ſtabilem & ſolidiſſimam petram, Domini adjutorio devolvimus, eique cuncta reputamus.

Ex novo Teſtamento. 9. Apoſtolus Paulus quum Dei beneficia celeri ſermone narraſſet, ad extremum intulit: *Et ad hæc quis ido-*
1. Cor. 2. 16. *neus?* Unde & in alio loco dicit: *Fidu-*
Ibid. 3. 4. 5. *ciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos fecit nos novi Teſtamenti miniſtros, non litera, ſed ſpiritu. Litera enim oc-*

A *cidit, ſpiritus autem vivificat.* Adhuc audemus per liberum arbitrium ſuperbire, & abuti beneficiis Dei in contumeliam largitoris? quum idem vas electionis apertiſſime ſcribat: *Habemus au-* Ibid. 4. 7.
tem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, ut abundantia fortitudinis [c] noſtræ ſit ex c
Deo, & non ex nobis. Unde & in alio loco, retundens hæreticorum impudentiam, loquitur: *Qui gloriatur, in Domi-* 2. Cor. 10. 17.
no glorietur. Neque enim qui ſeipſum com-
B *mendat, ipſe probatus eſt, ſed quem Deus commendat.* Et iterum: *Nihil enim mihi* Ibid. 12. 11.
defuit ab his, qui ſupra modum ſunt Apoſtoli, licet nihil ſim. Petrus loquitur ad Dominum, ſignorum magnitudine conturbatus: *Recede a me, quia homo* Luc. 5. 8.
peccator ſum. Et Dominus ad diſcipulos: *Ego ſum vitis & vos rami, qui ma-* Joan. 15. 5.
net in me, & ego in eo, iſte [d] affert fru- d
ctum multum: quia ſine me nihil poteſtis facere. Sicut rami & flagella vitium
C illico contabeſcunt, quum fuerint a matrice præciſa, ita omnis hominum fortitudo marceſcit & deperit, ſi a Dei auxilio deferatur. *Nemo*, inquit, *poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me,* Ibid. 6. 44.
traxerit eum. Quando dicit, nemo poteſt venire ad me, frangit ſuperbientem arbitrii libertatem: [e] quod etiam ſi velit e
ad Chriſtum pergere, niſi fiat illud quod ſequitur: *niſi Pater meus cæleſtis traxerit eum*, nequicquam cupiat, & fruſtra nitatur. Simul & hoc animadvertendum,
D quod qui trahitur, non ſponte currit, ſed aut retrectans & tardus, aut invitus adducitur.

10. Qui non poteſt ſuis viribus & labore venire ad Jeſum, quomodo po- Ex adductis locis arguit.
teſt omnia ſimul peccata vitare? Et vitare in perpetuum, & Dei ſibi potentiæ nomen aſſumere? Si enim ille ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρτητος, quæ inter me & Deum erit diſtantia? Unum adhuc ponam teſtimonium, ne tibi &
E auditoribus faſtidium faciam. Aſſuero, quem Septuaginta interpretes * Ἀρταξέρ- * al. *Artaxerxen.*
ξην vocant, ſomnus aufertur ab oculis, ut Commentarios in ſe fidelium replicans miniſtrorum, inveniat Mardochæum, cujus indicio de inſidiis liberatus eſt; ut & Eſther commenda- Eſther. 6.
bilior fieret, & cunctus populus Judæo-

a Regin. mſ. cum veteri edit. *& non totum &c.*
b Fortaſſe verius unus Vatic. *nec in ullius virtutibus &c.*
c Abeſt a Reginæ mſ. ut & a veteri edit. vox *noſtra*, quæ nec in Græco habetur, neque in Vulgato interprete. Sunt autem in Græco qui legendum putent, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ.

d Servatus Lupus, qui hunc ex Hieronymo locum recitat in *Collectaneo de tribus quæſtionibus*, legit *afferet* in futuro: tum *folia vitium*, minus recte pro *flagella*; denique alterum *niſi* ante nomen *Pater* omittit.
e Mſſ. *Quod etiam qui velit &c.*

A dæorum imminentem vitaret necem. Certe rex potentissimus, qui ab India usque ad Septentrionem & Æthiopiam, cunctum possidebat Orientem, post largissimas epulas & cibos toto orbe quæsitos dormire cupiebat, & somno requiescere, ac liberum arbitrium implere dormiendi, nisi Dominus provisor bonorum omnium impedisset naturæ ordinem, ut contra naturam, tyranni crudelitas vinceretur. Longum est si voluero cuncta sanctarum Scripturarum exempla proferre. Totus sermo Sanctorum ad Deum oratio est: tota oratio & deprecatio extorquet clementiam Creatoris, ut qui nostris viribus & studio salvari non possumus, illius misericordia conservemur. Ubi autem misericordia & gratia est, liberum ex parte cessat arbitrium, quod in eo [a] tantum est, ut velimus atque cupiamus, & placitis tribuamus assensum. Jam in Domini potestate est, ut id quod cupimus, quod laboramus, ac nitimur, illius ope & auxilio implere valeamus.

Corporis sanitas animæ sanitati comparatur.

11. CRITOB. Ego simpliciter dixeram, non in singulis operibus nostris, sed in gratia conditionis & legis, sentiri auxilium Dei, ne liberum frangeretur arbitrium. Cæterum sunt plerique nostrorum, qui omnia quæ agimus, dicant fieri præsidio Dei. ATT. Qui hoc dicit, vester esse [b] cessabit. Aut ergo & tu ista dicito, ut noster esse incipias, aut si non dicis, alienus eris cum his qui nostra non dicunt. C. Tuus ero, si mea dixeris, immo tu meus, si adversa non dixeris. Sana corpora confiteris, & animæ, quæ fortior est, denegas sanitatem. Ut enim morbus & vulnus in corpore, ita peccatum in anima. Qui ergo sanum aliquando hominem confiteris ex ea parte qua caro est, quare non sanum dicas & ex ea qua spiritus est? A. Sequar propositionem tuam. *Numquam hodie effugies, veniam quoquumque vocaris*. C. Paratus sum ad audiendum. A. Et ego ad loquendum surdis auribus.

Respondebo igitur ad propositum. Ex anima & corpore compacti, utriusque substantiæ naturam consequimur. Quomodo corpus sanum dicitur, si nullo languore vexetur, ita anima absque vitio, si nulla perturbatione quatiatur. Et tamen quamvis corpus sanum sit integrumque & vegetum, & cunctorum sensuum integritate robustum, aut crebris, aut raris infirmitatibus condolescit, & ut firmissimum sit, inter
B dum pituitæ molestiam patitur; ita anima cogitationum & perturbationum impetus sustinens, ut superet naufragia, non absque periculo navigat, consideransque fragilitatem suam semper de morte sollicita est, secundum illud quod scriptum est: *Quis est homo qui vivet, & non videbit mortem?* (Psal. 87. 49.) Quæ cunctis intenta est mortalibus, non naturæ dissolutione, sed morte peccati, juxta illud Propheticum: *Anima quæ pec-* (Ezech. 18. 4.)
C *caverit, ipsa morietur*. Alioquin hanc communem mortem, qua & bruta solvuntur animalia, Enoch & Eliam nondum vidisse cognoscimus. Da mihi corpus quod numquam languerit, aut quod post languorem perpetua sanitate securum sit: & dabo tibi animam quæ numquam peccaverit, nec post virtutes deinceps peccatura sit, præsertim quum vicina sint vitia virtutibus; & si paululum declinaveris, aut
D errandum tibi sit, aut in præceps cadendum. Quantum enim inter se distant pertinacia & perseverantia, parsimonia & frugalitas, liberalitas & profusio, prudentia & calliditas, fortitudo & temeritas, cautela & timiditas? quorum alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod quidem & in corporibus invenitur. Si felli provideris temperando, pituita succrescit. Si humores siccare festines, inardescit san-
E guis, * bile vitiatur, & luteus color ora perfundit. Certe ut cunctam medicorum adhibeamus diligentiam, & castigatis vivamus cibis, & morborum fomitibus careamus & cruditate, occultis quibusdam & soli Deo cogni-

* al. *bili*.

 tis

[a] Initium quoddam bonæ voluntatis & fidei ex nobis esse, videtur prædicare Hieronymus tum heic, tum supra num. 1. nor. [b] Cui senrentiæ Arausicani secundi canones præcipue tertium & vigesimum quintum adversari, non est quod memorem. Excusatur tamen aliorum quorumdam Patrum exemplo, qui ante Pelagianam hæresim scripsere, quod nondum dolis omnibus, & Pelagianorum captiosis artibus detectis, verbo tenus humanæ volunrati plus justo videatur tribuere, ut fidem liberi arbitrii illæsam servet. Erat enim tunc temporis quoddam veluti Proverbium, *Velle nostrum est*: unde & in ancedoto quodam sermone de Symbolo in Veronensibus membranis, *Etiamsi velle nostrum est, perficere tamen sine illo* (Deo) *non invenimus*. Hilarius in Psal. 118. *Voluntas nostra proprium ex se habere debet, ut velit: Deus incipienti incrementum dabit &c.* Opratus lib. 2. *Nostrum est velle, nostrum est currere, Dei perficere &c.* Denique ipse Augustin in Enchirid. c. 32. qui hanc sententiam mirifice explicat. *Totum*, inquit, *Deo dandum est, qui hominis voluntatem bonam & præparat adjuvandam, & adjuvat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia; quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa*.

[b] Unus Vatic. *cessavit*. Vitiose autem penes Martian. erat cum interrogandi nota.

tis caussis, vel frigore inhorrescimus, vel febre exardescimus, vel torminibus ejulamus & veri medici Salvatoris imploramus auxilium, dicimusque
Matt.8.25. cum Apostolis: *Magister, salvos nos fac, perimus*.

Respondet aliquot e Scriptura objectionibus.

12. CRITOB. Esto, ut nullus potuerit omne vitare peccatum in pueritia, adolescentia, & juventute: numquid negare potes plurimos [a] justos & sanctos viros post vitia, omni se ad virtutes animo contulisse, & per has caruisse peccato? AT. Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse positum potestate, vel peccare, vel non peccare, & vel ad bonum, vel ad malum extendere manum, ut liberum servetur arbitrium: sed hoc pro modo & tempore & conditione fragilitatis humanæ; perpetuitatem autem impeccantiæ soli reservari Deo, & ei qui Verbum caro factus, carnis detrimenta & peccata non pertulit. Nec quia ad breve possum, coges me ut possim jugiter. Possum jejunare, vigilare, ambulare, legere, psallere, sedere, dormire, numquid in perpetuum? C. Et quare in Scripturis sanctis ad perfectam justitiam provocamur, ut est illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Et: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*: Et Dei loquentis ad Abraham: *Ego sum Deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula*, vel *querela, & ponam testamentum meum inter me & te, & multiplicabo te nimis*? Si enim non potest fieri quod Scriptura testatur, frustra præcepit ut fieret. A. Diversis testimoniis Scripturarum eamdem quæstionem teris in theatrales præstigias, quæ unum eumdemque hominem personarum varietate mutata, in Martem Veneremque producunt: ut qui prius rigidus & truculentus incesserat, postea solvatur in mollitiem feminarum. Hoc enim quod nunc quasi novum objicis: *Beati mundo corde*, Et, *Beati immaculati in via*, Et, *Esto sine macula*, & cætera hujuscemodi, Apostolo respondente convictum est, *Et ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus*, Et, *Nunc per speculum videmus in ænigmate: quum autem venerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat, destruetur*. Et mundum igitur cor, quod postea sit visurum Deum, & beatitudinem vitæ immaculatæ, & immaculatum cum Abraham vivere, in umbra possidemus & imagine. Quamvis aliquis Patriarcha sit; quamvis Propheta, quamvis Apostolus, dicitur eis a Domino Salvatore: *Si vos quum sitis mali, scitis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se?* Denique & Abraham, cui dictum est: *Esto sine querela & sine macula*, conscientia fragilitatis suæ cecidit pronus in terram. Quumque loquutus esset ei Deus: *Sarai uxor tua non vocabitur ultra Sarai, sed Sara erit nomen ejus*, [b] *& dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges gentium ex ipso erunt*, statim infertur. *Cecidit Abraham in faciem suam, risitque, & dixit in mente sua: Si centenario nascetur filius, & si Sara nonaginta annorum pariet? Dixitque Abraham ad Deum: Ismael vivat in conspectu tuo. Cui respondit Deus: Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Isaac*, & reliqua. Certe audierat a Deo: *Ego sum Deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula*, quare non credidit quod Deus repromisit, sed risit in corde, putans se celare Deum, & aperte ridere non audens? Denique caussas incredulitatis exponens dicit in corde suo: Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria uxore [c] generet filium? *Vivat*, inquit, *Ismael in conspectu tuo*, quem semel dedisti. Difficilia non quæro, contentus sum beneficio quod accepi. Quem occulta responsione arguens Deus, ait: *Etiam*. Et est sensus: Fiet quod existimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filium, & antequam ista concipiat, prius quam ille nascatur, puero nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, [d] filius tuus *Isaac*, *risus* nomen accipiet. Sin autem ab his qui sunt mundo corde in hoc sæculo, putas videri Deum, quare

Marginal references: Matth. 5.8. — Isai. 118.1. — Genes. 17.1. — 1. Cor. 13.9.10. — Matt. 7.11. — Genes. 17.15 & seqq. — Ibid. 1.

[a] Justos & sanctos viros, post vitia virtutibus deditos, caruisse peccato, proprium erat Origenis dogma, in quod Pelagius quoque delapsus est in Synodo Diospolitana. Vide S. Augustinum de Gestis. Interim Vatic. *Numquid negari potest plurimos justos &c.*

[b] Victorius, *& benedicam ei, & dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei*, quæ priora tria verba e Brixianis mss. reposuit, iisque repeti Benedictiones in Hebræis quoque codicibus constat, quarum prima Saræ ipsi, altera filio ejus promittitur.

[c] In hucusque editis *pariat filium*, renuentibus plerisque mss. Mox Vatic. *Difficilia & magna non quæro.*

[d] Voculam *&* mss. addunt, e quibus unus Reginæ nomen *Isaac* non agnoscit. Adito, si libet, interpretes hujus loci.

quare Moyses qui prius dixerat : *Vidi* Genes. 32. *Dominum facie ad faciem , & salva facta est anima mea* : postea deprecatur , ut eum videat cognoscenter ? quem quia dixerat se vidisse , audit a Domino : *Non potes videre faciem meam.* Exod. 33. 20. *Non enim videbit homo faciem meam , & vivet* . Unde & Apostolus , 1. Tim. 1. invisibilem solum Deum , qui & lucem habitat inaccessibilem , & quem nullus hominum viderit , neque possit videre , appellat . 1. Joan. 4. 12. Et Joannes Evangelista sacra voce testatur , dicens : *Deum nemo vidit umquam . Unigenitus Filius , qui est in sinu Patris , ipse narravit* . Qui videt, & narrat , non quantus est ille qui visus est, nec quantum novit ille qui narrat : sed quantum potest mortalium sensus accipere .

Vera perfectio in cœlestibus reservatur

13. Quod autem putas beatum esse , qui sit immaculatus in via , & ambulet in lege ejus, ex sequenti sensu priorem intellige . Multis testimoniis supra didicisti , legem nullum potuisse complere . Si autem Apostolus ad comparationem gratiæ Christi , quæ prius lucra arbitrabatur in lege , reputavit quasi stercora , ut Christum lucrifaceret , quanto magis nos scire debemus , ideo Christi & Evangelii gratiam successisse , quia in lege nemo justificari potuit ? Si * autem in lege nullus justificatur , quomodo ad * perfectum immaculatus est in via , qui adhuc ambulat , & ad calcem venire festinat ? Certe qui in cursu est , & in via graditur , minor est eo qui pervenit ad finem . Si ergo immaculatus est ille atque perfectus , qui adhuc ambulat in via , & graditur in lege , quid plus habebit ille , qui ad terminum viæ legisque pervenit ? Unde & Apostolus Ephes. 5. de Domino loquitur, quod in fine mundi , & in consummatione virtutum exhibeat sibi sanctam Ecclesiam , [a] non habentem maculam , neque rugam , quam vos putatis jam in ista carne mortali & corruptibili esse perfectam , & audire meremini cum Corinthiis : 1. Cor. 4. 8. *Jam perfecti estis, jam divites facti estis, sine nobis * regnatis, atque utinam regnaretis , ut & nos regnaremus vobiscum* : quum vera & absque omni sorde perfectio in cælestibus reservetur , quando sponsus loquetur ad sponsam : Cant. 4. 7. *Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te* . Juxta quod & illud intelligitur : Philipp. 2. 15. *Ut sitis irreprehensibiles & simplices sicut filii Dei immaculati* : quod non *dixerit *estis*, sed *sitis*, in futurum differens, non in præsenti esse contestans , ut hic labor sit atque contentio , ibi laboris virtutisque præmia . Denique Joannes scribit : 1. Joan. 3. 2. *Dilectissimi , filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia quum apparuerit , similes ei erimus, quoniam eum videbimus sicuti est.* Quamquam ergo filii Dei simus, tamen similitudo Dei , & vera contemplatio , tunc nobis repromittitur , quando apparuerit in claritate sua .

* al. ergo.
* al. perfectionem.
* al. regnastis.
* al. dixerit

Pelagii superbia in Epist. ad Julianam [b]

14. De hoc superbiæ tumore , & illa orandi prorumpit audacia , qua scribens ad [b] viduam, quomodo sancti debeant orare , pronuntias . Ille enim , inquis , merito ad Deum extollit manus , ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere : Tu enim nosti, Domine, quam sanctæ , quam innocentes , quam puræ sint ab omni fraude , & injuria , & rapina , quas ad te expando manus : quam justa , quam immaculata labia , & ab omni mendacio libera , quibus tibi , ut mihi miserearis , preces fundo . Christiani est hæc , an Pharisæi superbientis oratio ? qui etiam in Evangelio loquebatur: Luc. 18. 11. *Deus, gratias ago tibi , quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, & sicut hic publicanus: jejuno bis in sabbatho, decimas do omnium quæ possideo.* Ille agit gratias Deo , quia ipsius misericordia non sit sicut cæteri homines , peccata detestans , non assumens justitiam. Tu dicis ? Domine , tu nosti quam sanctæ , quam innocentes , quam puræ sint ab omni fraude , injuria & rapina , quas ad te expando manus . Ille bis in sabbatho se jejunare dicit , ut affligat carnem vitiis lascivientem , & omnis substantiæ suæ dat decimas . Prov. 13. 8. *Redemptio enim animæ viri, propriæ divitiæ* . Tu cum diabolo gloriaris , dicente : Isai. 14. 13. 14. *Super sidera ascendam , ponam in*

[a] Iisdem pene verbis hanc refellit Pelagianorum calumniam S. Augustinus.

[b] Hæc vidua Juliana est, Demetriadis mater , de qua infra latius. Interim hæc , quæ a Hieronymo recitantur , ipsa Pelagii verba videntur esse : nam tradit Augustinus lib. de Gestis Pelagii , quod illi objectum fuerit a Diospolitanis Patribus , quod docens quemadmodum debeant Sancti orare , ait : *Ille ad Deum digne elevat manus , orationem bona conscientia effundit, qui potest dicere : Tu nosti , Domine, quam sanctæ, & innocentes , & mundæ sint ab omni malitia , & iniquitate , & rapina , quas ad te extendo manus , quemadmodum justa , & munda labia , & ab omni mendacio libera , quibus offero tibi deprecationem, ut mihi miserearis* : quæ ex Græcis Diospolitani Concilii Latine videntur conversa .

cælo thronum meum , & ero similis Altis- A *simo*. David loquitur : (Psal.37.8.) *Lumbi mei impleti sunt illusionibus* : Et, (Ibid.6.) *Computruerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ*. Et, (Ps.142. 2.) *Ne intres in judicium cum servo tuo*. Et, *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Tu sanctum & innocentem & purum te esse jactas, & mundas ad Deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cunctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisque peccato mundum esse te dicas, inferens quam ju- B sta, quam immaculata labia, & ab omni mendacio libera. Ille canit : (Ps.115.2.) *Omnis autem homo mendax*, & hoc ipsum (Rom. 3.) confirmat Apostolica auctoritas, ut sit Deus verax, omnis autem homo mendax : & tu ab omni mendacio immaculata & justa & libera possides labia. Isaias plangit : (Isai.6. 5.) *Heu mihi misero, quoniam compunctus sum, quia quum sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis* C *ego habito* : & postea [a] (Isai.6.5. a) Seraphim ignitum carbonem forcipe comprehensum defert ad Prophetæ labia purganda, non ut loqueris, arrogantis, sed sua vitia confitentis. Juxta illud quod in Psalmo dicitur : (Ps.119. 3.4.) *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*. Et post tantum tumorem, orantisque jactantiam & confidentiam sanctitatis, quasi stultus stultis persuade- D re conaris, ut in extremo dicas, Quibus tibi ut mihi miserearis preces fundo. Si sanctus es, si innocens, si ab omni sorde purgatus, si nec sermone, nec opere peccasti, dicente Jacobo, (Jacob.3.2.8. * al. justus * al. potens) *Qui in verbo non peccat, iste * perfectus est vir* : Et * *Nemo potest refrenare linguam suam*, quomodo misericordiam deprecaris, ut videlicet plangas te, & fundas preces, quia sanctus & purus es & innocens immaculatisque labiis, & E ab omni liber mendacio, Dei similis potestati? Sic Christus oravit in cruce : (Ps. 21.1.) *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me? longe a salute mea, verba delictorum meorum*. Et rursum : (Ps.30.6.) *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*. Et : (Luc.23.34.) *Pater, ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt*; A qui pro nobis agens gratias dixerat : *Confiteor tibi, Domine Pater cæli & terræ*. (Mat.11. 25.)

15. Sic docuit Apostolos suos, ut (Ex Oratione Dominica. b) quotidie in Corporis illius [b] sacrificio credentes audeant loqui : *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum*. (Matth. 6. 9.) Illi nomen Dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt, tu dicis, "Nosti Domine quam sanctæ, & " quam innocentes, & quam puræ ma- " B nus meæ sint. Illi inferunt : *Adveniat regnum tuum* : spem regni futuro tempore præstolantes, ut regnante Christo, nequaquam regnet peccatum in mortali eorum corpore, junguntque : *Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra*, ut imitetur Angelos humana fragilitas, & voluntas Domini com- " pleatur in terra. Tu dicis, Potest ho- " mo si voluerit omni carere peccato. C *Panem quotidianum*, sive, *super omnes substantias*, venturum Apostoli deprecantur, ut digni sint assumtione Corporis Christi. Et vos per nimiam sanctitatem, securamque justitiam, audacter vobis cælestia dona vendicatis. Sequitur : *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in Dominum Salvatorem, impleto illo, quod de se scriptum est : (Ps.31.1.) D *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, statim in prima communione Corporis Christi dicunt : *Et dimitte nobis debita nostra*, quæ illis fuerant in Christi confessione dimissa; & tu arrogans & superbus de sanctarum puritate manuum, & mundicia eloquii gloriaris. Quamvis sit hominis perfecta conversio, & post vitia atque peccata virtutum plena possessio, numquid possunt sic esse sine vitio, quomodo illi, qui statim de Christi E fonte procedunt? Et tamen jubentur dicere : *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris* : (Ibid.12.) non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pavore fragilitatis humanæ suam conscientiam formidantis. Illi dicunt : *Ne nos inducas in tentationem*, tu cum Joviniano loqueris, eos qui plena fide

[a] Victorius *Seraphin* legi vult minori numero, quod unus indicetur, non plures.

[b] MSS. *sacramento*. Apostolicam consuetudinem Dominicæ orationis in Missa recitandæ laudat S. quoque Gregorius lib. 7. epist. 64. *Orationem Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam orationem oblationis hostiam consecrarent*. Et illo antiquior Optatus Milevit. lib. 2. *Ad altare conversi Dominicam orationem prætermittere non potestis*, quibus alii passim consonant Patres. Hieronymus ipsam ejus orationis Præfationem heic indicat, qua in plerisque omnibus liturgiis Sacerdos se indignum confitetur, quod audeat Deum Patrem compellare. Vid. Card. Bona Rerum Liturgicar. lib. 2. cap. 15. Cæterum solemne est Patribus, & præcipue Augustino contra Pelagianos ex oratione Dominica argumentari.

fide baptisma consequuti sunt, tentari ultra, & peccare non posse. Ad extremum inferunt: *Sed libera nos a malo*. Quid precantur a Domino, quod habent in liberi arbitrii potestate? O homo nunc mundus factus es in lavacro, & de te dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum?* ut lota quidem sit, sed custodire non valeat puritatem, nisi a Domino Deo sustentetur. Quomodo cupis Dei misericordia liberari, qui paulo ante liberatus es a peccatis? nisi hac ratione qua diximus, ut quum omnia fecerimus, nos inutiles esse fateamur.

Pelagiana superbia.

16. Oratio ergo tua Pharisæi vincit superbiam, & publicani comparatione damnatur; qui de longe stans, oculos ad Deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens: *Deus propitius esto, mihi peccatori*. Unde profertur Domini sententia: *Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam plus quam ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur*. Apostoli humiliantur, ut exaltentur. Discipuli tui elevantur, ut corruant. Eidem adulans [a] viduæ non erubescis dicere pietatem, quæ nusquam reperiatur in terra, & veritatem, quæ ubique peregrina sit, in illa potissimum commorari, nec recordaris illius sententiæ: *Populus meus, qui beatum te dicunt, seducunt te, & semitas pedum tuorum supplantant*, [b] laudasque eam vocibus, & dicis, O te feli-
,, cem nimium, o beatam, si justitia
,, quæ esse jam non nisi in cælo creditur,
,, apud te solam inveniatur in terris!
Docere est hoc, an occidere? Levare de terra, an præcipitare de cælo, id mulierculæ tribuere, quod Angeli non audeant usurpare? Si autem pietas, veritas, atque justitia non inveniuntur in terris, nisi in una muliere, ubi erunt justi tui, quos absque peccato in terris esse jactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, soles cum tuis jurare discipulis non esse tua, quum perspicue in eis stili tui splendor eluceat, & tanta sit venustas eloquii Tulliani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisque venalia, publice non audeas * profiteri. O te felicem, cujus præter discipulos nemo conscribit libros, ut quidquid videris displicere, non tuum, sed alienum esse contendas. Et quis ille tanti erit ingenii, ut leporem tui sermonis possit imitari?

* al. *proferri*

Quomodo infantes sine peccato sint

17. CRIT. Non possum ultra differre: omnis vincitur patientia vestrorum iniquitate verborum. Oro te, quid infantuli peccavere? nec conscientia eis delicti imputari potest, nec ignorantia, qui juxta Jonam Prophetam manum dexteram nesciunt & sinistram. Peccare non possunt, & possunt perire: genua labant, vagitus verba non explicant, balbutiens lingua [c] ridetur, & æternæ miseriæ cruciatus miseris præparantur. A. Ah nimium disertus esse cepisti, ut non dicam eloquens, postquam discipuli tui versi sunt in magistros. Antonius Orator egregius, in cujus laudibus Tullius pertonat, disertos se ait vidisse multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi Oratorum & non tuis floribus ludere, per quos solent imperitorum atque puerorum aures decipi, sed simpliciter dic mihi quid sentias. C. Hoc dico, concedas mihi saltem eos esse sine peccato, qui peccare non possunt. A. Concedam si in Christo fuerint baptizati, nec [d] illico me tenebis in assensum sententiæ tuæ, qua dixisti posse hominem sine peccato esse si velit: isti enim nec possunt, nec volunt: sed sine ullo peccato per Dei gratiam sunt, quam in baptismo susceperunt. C. Cogis me, ut ad invidiosum illud veniam, & dicam tibi: Quid enim peccaverunt? ut statim in me populorum lapides conjicias, & quem viribus non potes, voluntate interficias. A. Ille hæreticum interficit, qui esse hæreticum patitur. Cæterum nostra correptio, vivificatio est: ut hæresi moriens, vivas catholicæ fidei. C. Si nos scitis hæreticos, cur non accusatis? A. Quia Apostolus me docet hære-

Jon. ult.

Tit. 3.

[a] Julianæ scilicet, ut supra adnotamus, Demetriadis matri, ad quam scripserat Pelagius, ut docet Marius Mercator in Commonitorio super nomine Cælesti: *Denique libellus est ejus* (Pelagii) *quem habemus in manibus, ad quandam Livaniam*. Ita vocavit pro *Juliana*, vel ut consilium suum occultaret, vel quod sicut *Juliam* ac *Liviam* promiscue fere dicebant veteres, ita *Livaniam* pro *Juliana* soleret dici. Cæterum Augustinus de Gestis Pelagii id illi in Diospolitana Synodo objectum refert, quod scribens ad viduam, adulatorie dixerit. *Inveniat apud te pietas, quæ nusquam invenit locum. Inveniat ubique in peregrinatione, sedem justitia: veritas, quam jam nemo cognoscit, domestica tibi, & amica fiat; & lex Dei, quæ ab omnibus prope hominibus contemnitur, a te sola honoretur*.

[b] Unus Vat. *Eam Dei vocibus laudas, & dicis &c.*

[c] Vetus edit. *ridet*, tum Vat. *& æterni cruciatus miseris &c.*

[d] Vocem *illico* ex fide mss. suffecimus.

hæreticum post unam & secundam correptionem vitare, non accusare, sciens quia perversus sit, & suo judicio damnatus. Alioqui stultissimum est, [a] super fide mea, me ex alterius pendere judicio. Quid enim si te alius catholicum dixerit, statimne assensum tribuam? Quiquumque te defenderit, & perversa credentem bene sentire dixerit, non hoc agit, ut te infamia liberet, sed ut se infamet perfidiæ. Multitudo sociorum nequaquam te catholicum, sed hæreticum esse demonstrabit. Verum hæc Ecclesiastico calcentur pede, ne quasi parvulis flentibus tristior quædam imago monstretur. Hoc nobis præstet Dei timor, ut omnes alios contemnamus timores. Proinde aut defende quod credis, aut relinque, quod defendere non potes. Quemquumque in defensionem tui adduxeris, non patronum, sed socium nominabis.

Quare infantes baptizentur: Et Cypriani testimonium.

18. CRITOB. Dic quæso, & me omni libera quæstione, quare infantuli baptizentur? A. Ut eis peccata in baptismate dimittantur. C. Quid enim commeruere peccati? Quisquamne solvitur non ligatus? A. Me interrogas? Respondebit tibi Evangelica tuba, Doctor Gentium, vas aureum in toto orbe resplendens: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen: etiam in eos, qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adam, qui est forma futuri.* (Rom. 5. 14.) Quod si objeceris dici [b] esse aliquos, qui non peccaverunt, intellige eos illud non peccasse peccatum, quod peccavit Adam prævaricando in paradiso præceptum Dei. Cæterum omnes homines, aut antiqui propagatoris Adam, aut suo nomine tenentur obnoxii. Qui parvulus est, [c] parentis in baptismo vinculo solvitur. Qui ejus ætatis est, quæ potest sapere, & alieno & suo, Christi sanguine liberatur. Ac ne me putes hæretico sensu hoc intelligere, beatus Martyr Cyprianus, cujus te in Scripturarum testimoniis digerendis æmulum gloriaris, in Epistola quam scribit ad Episcopum Fidum de infantibus baptizandis hæc memorat: „Porro autem si etiam gravissimis delictoribus, & in Deum [d] multo ante peccantibus, quum postea crediderint, remissio peccatorum datur, & a baptismo atque gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ, prima nativitate contraxit? Qui ad remissionem peccatorum accipiendam, hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Et idcirco, frater carissime, hæc fuit in concilio nostra sententia, a baptismo atque gratia Dei, qui omnibus misericors & benignus & pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod quum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos & recens natos observandum puta, qui hoc ipso de ope nostra ad divinam misericordiam plus merentur, quod in primo statim nativitatis suæ ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt, quam deprecantur."

Laudat S. Augustinum

19. Scripsit dudum vir [e] sanctus & eloquens Episcopus Augustinus ad Marcellinum, qui postea sub invidia tyrannidis [f] Heracliani ab hæreticis innocens cæsus est, duos libros de Infantibus baptizandis contra hæresim vestram, per quam vultis asserere, baptizari infantes non in remissionem peccatorum, sed in regnum cælorum, juxta illud quod scriptum est in Evangelio: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest intrare in regnum cælorum.* Tertium quoque ad eumdem Marcellinum contra eos,

[a] In Vatic. & veter. edit. *stultum est fidem meam ex alterius pendere judicio.*

[b] Idem Vat. *dici hic esse aliquos.* Vetus edit. cum Reginæ ms. *dici hoc esse &c.*

[c] Vocem *parentis* Vatic. non agnoscit, & legit paulo post *alieno & suo peccato Christi sanguine liberatur.* Reginæ lib. *alieno aut suo peccato tenetur, Christi sanguine &c.*

[d] Apud ipsum Cyprianum *multum*, & *remissa* cum Vatic. & veteri edit, tum *atque a gratia* etiam infra, deinde *de ope nostra, ac de divina misericordia*, quemadmodum etiam apud Hier. emendandum videtur. Martianæus posteriorem hujus loci partem Cypriani esse non intellexit.

[e] Hunc locum respicit S. Doctor. Epist. 131. ad August. n. 1. *Certe & in Dialogo, quem nuper edidi, tuæ Beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus sum &c.*

[f] Vitiose Martianæus *Heraclini*. Vatic. *Heracleani*: vetus edit. satis bene *Heracliana*. In aliis libris scribitur *Heradiani*, & *Heradii* vel *Eradii* pro *Heracliano*, aut *Eraclio*. Porro ne facti historiam omnino præteream, Heraclianus iste Africæ Comes, cum ab Honorio deficiens cum ingenti classe in Italiam, atque ad Urbem contenderet, Marini Comitis occursu ad Utriculum superatus, fuga arrepta, Carthaginem rediit, ubi demum captus, & capite minutus est. Tum vero Marcellinus, quem Tribunum & Notarium miserat Honorius in Africam, ut sequester esset Collationis inter Catholicos & Donatistas, falso delatus *ab Hæreticis*, ut Hieronymus vocat, proprie autem a Donatistis, quorum odium subierat, quod se in Catholicorum caussa perquam strenue gessisset, tanquam Heraclianæ perduellionis socius, ejusdem Marini jussu securi percutitur cum Apringio fratre, Septembri mense an. 413. Confer, si lubet, August. epist. 151. & Norisium nostrum Histor. Pelag. lib. 1. c. 5. Orosius lib. 7. cap. 42. *Marinus*, inquit, *Comes apud Carthaginem (incertum est, zelo stimulatus, an auro corruptus)* S. Marcellinum *occidit*.

eos, qui dicunt [a] idem quod vos, posse hominem sine peccato esse, si velit, absque Dei gratia. Et quartum nuper ad [b] Hilarium contra doctrinam tuam, multa perversa fingentem. Alios quoque specialiter tuo nomini cudere dicitur, qui necdum in nostras venere manus. Unde supersedendum huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatii: *In Silvam ne ligna*. Aut enim eadem diceremus ex superfluo: aut si nova voluerimus dicere, a clarissimo ingenio occupata sunt meliora. Hoc unum dicam, ut tamdem finiatur oratio, aut novum vos debere symbolum tradere, ut post Patrem & Filium & Spiritum Sanctum baptizetis infantes in regnum cælorum, aut si unum & in parvulis & in magnis habetis baptisma, etiam infantes [c] in remissionem peccatorum baptizandos in similitudinem prævaricationis Adam. Quod si injusta vobis videtur alienorum remissio peccatorum, qua non indiget qui peccare non potuit, transite ad * amasium vestrum, qui præterita in cælis & antiqua delicta solvi dicit in baptismo, ut cujus in cæteris auctoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.

Lib. 1. for. Sat. 10

* Origenem

[d] *Explicit Dialogus Hieronymi Presbyteri.*

a Servatus Lupus in *Collectaneo de Tribus Quæstionibus* hanc ex Hieronymo pericopen fuse recitat, legitque cum impressis. Mss. autem duo, quorum alter Reginæ est, alter Corbejensis penes Benedictinos S. Augustini editores, *qui dicunt, idest vos, posse &c.* Unus Vatic. *idem vos*. Cæterum *non absque Dei gratia* Pelagius dixit.

b Hilarius iste Syracusanus ille antistes est, cujus exstat Epistola 156. inter Augustinianas, quam sæpius laudavimus, & ad quem Augustini reponsio scribitur, Epist. 157. quam heic innuit Hieronymus.

c Victorius addit *credatis*, qua sine voce nullum esse orationis sensum contendit. Mss. autem nostri, aut quos alii consuluere, non agnoscunt.

d In multis mss. subditur Hieronymiano huic Dialogo *Orosii Presbyteri liber Apologeticus*, de quo diximus in præfixa Admonitione.

THEO-

THEODORI MOPSUESTENI EPISCOPI

[a] De secundo codice libri quarti, folio decimo, contra sanctum [b] Augustinum defendentem originale peccatum, & Adam per transgressionem mortalem factum catholice differentem.

T*Antis exstantibus quæ demonstrent Adam sic ex terra formatum, ut mortalis prorsus existeret, erga cibum proprium voluit occupare sermonem, nec exinde* [c] *valens advertere veritatem, pro dogmate vero, seductorio ex mendacio,* [d] *advocationem jungens: non ait,* Mortales eritis, *sed* Morte moriemini, *prorsus existentibus natura mortalibus inferre mortis experientiam comminatus, quam etiam juxta morem propriæ benignitatis ad effectum perducere distulit. Sicut enim cum dicit,* Qui effuderit hominis sanguinem, sanguis ejus pro eo fundetur, *non hoc dicit quia qui occiderit hominem, erit mortalis, sed quia dignus est hujusmodi morte damnari; sic & in præsentiarum dixit,* Morte moriemini: *non quod tunc mortales fierent, sed quod digni essent qui mortis sententiam* [e] *pro transgressione referrent. Sed & divinam sententiam, quam post peccatum Deus Adæ inferre videtur, adverte. Sic enim dicit:* Quia audisti vocem uxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi de hoc solo non comedere, ex eo comedisti, maledicta terra in operibus tuis, in tristitia comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos proferet tibi, & comedes fœnum agri, & in sudore vultus tui comedes panem tuum, donec revertaris in terram. [f] *Hoc autem per hæc omnia comminatus est, quod ærumnosam vitam habiturus esset, cum labore deinceps fructus de terra sumpturus, quibus aleretur atque subsisteret, nequaquam habens, ut pridem, tantam propositam largitatem, quanta ex paradisi copia fruebatur. Non enim operari terram pro supplicio dedit Deus, quasi ex immortali natura in mortalitatem homines trasferens, quandoquidem & paradisum ei, ut operaretur & custodiret, indixit. Pro tanta vero pristina largitate & voluptate paradisi, ærumnosam ejus fore sustentationem de terræ fructibus comminatur. Nam prorsus* [g] *ut mortalis factus, & tunc paradisi fructibus indigebat, sicut tunc terræ fructus inquirit, & pro supplicio pristinis fraudatus deliciis, hac ærumnosissima laboriosissimaque conversatione mulctatur. Unde ad postremum consequenter adjecit,* Quia terra es, & reverteris in terram, [h] *hinc etiam mortalitatem naturæ significans. Non enim immortali & nunc primum incipienti sententiam mortis excipere, sicut sapientissimi defensores peccati originalis, immo potius patres peccati mirabiles, adseverant, vocabulum huic terræ* [i] *composuit; sed ut ab exordio naturaliter effecto mortali appellationem hanc congruere judicavit divina Scriptura, hoc de hominibus vocabulum ad ostensionem corruptibilis* [k] *& resolubilis eorum naturæ sæpius adsumens. Nam,* Recordatus est, *inquit,* quia pulvis sumus: homo, sicut fœnum dies ejus, & sicut flos agri, ita florebit, quia spiritus pertransivit in eo, & non erit amplius locus ejus. *Vult autem dicere quod corruptibiles & resolubiles omnes sumus in modum fœni parumper florentis pereuntisque post paulum. Nam ad breve quidem tempus* [l] *vitam ducimus; ad non existendum vero deinceps omnimodo pervenimus. Sic & Abraham,* Ego sum, *inquit,* terra & cinis, *pro eo ac si diceret: Non sum dignus cum* [m] *tanto Deo conloqui, homo factus e terra, & omnimodis hoc futurus. Magis ergo dicere debuit,* Quia terra eris, & in terram reverteris: *siquidem nunc primum fieret natura mortalis.*

Ejus-

[a] Excerpta ex libris Theodori Mopsuesteni contra *Hiramum*, sive Hieronymum, huc adscita ex Mario Mercatore, a quo Latine reddita sunt, suoque operi inserta in Balusiana edit. pag. 339. Et primum quidem edita sunt ab Emmentiss. concive nostro Henrico Norisio in Hist. Pelagiana libro I. cap. IX.; sed eadem bis edidit Garnerius quoque, quia pertinet partim ad negotium Pelagii, partim ad caussam Nestorii.

[b] Rescribe *Hieronymum*, & recole quæ in præfixa Hieronymiano Dialogo Admonitione diximus nu. 3. Quæ subsequuntur Adnotationes, ex Balusio describimus.

[c] Henricus de Noris edidit *volens*, ut est in codice Vaticano, quo is usus est.

[d] Idem habet *adminationem*, nimirum, opinor, propter illa quæ sequuntur, *inferre mortis experientiam comminatus*.

[e] Noris, *per transgressionem*, ut in codice Vaticano.

[f] In codice Vaticano legitur: *Hoc autem per hæc omnia natus est quod verumnosam vitam habitu us esset*. Ex quibus idem vir doctus hunc sensum elicuit: *Homo autem per hæc omnia natus est, quod verum mox ambitum habiturus esset*. Nos veram lectionem reposuimus ex Bellovacensi, quod sequentia quoque probant.

[g] Ita veteres libri. Garnerius omisit vocem *ut*, Noris eam mutavit in *ita*.

[h] Noris, *Hac etiam*, & paulo post *significant* pro *significans*. Sed hanc postremam lectionem accepit ex cod. Vatic.

[i] Noris *imposuit*.

[k] Hæc *& resolubilis*, exciderunt in editione ejusdem V. cl.

[l] Idem pro *vitam ducimus* habet, *ut jam diximus*.

[m] Et hæc quoque vox *tanto* excidit in edit. Italica.

Ejusdem Theodori ex secundo codice, libro tertio, ante quattuor folia finis libri.

Sed nihil horum prospicere potuit mirabilis peccati originalis assertor, quippe qui in divinis Scripturis nequaquam fuerit exercitatus, nec ab infantia, juxta beati Pauli vocem, [2. Tim. 3.] *sacras didicerit literas. Sed sive de Scripturæ sensibus, sive de dogmate sæpe declamans, multa frequenter inepta* [a] *proprie communiterve de ipsis Scripturis dogmatibusque plurimis impudenter exprompsit. Nam potentiæ metus nullum contra sinebat essari, sed tantummodo taciti, qui divinarum Scripturarum habebant notitiam, detrahebant. Novissime vero in hanc dogmatis recidit novitatem, qua diceret quod in ira atque furore Deus Adam mortalem esse præceperit, & propter ejus unum delictum cunctos etiam necdum natos homines morte multaverit. Sic autem disputans non veretur, nec confunditur ea sentire de Deo, quæ nec de hominibus sanum sapientibus & aliquam justitiæ curam gerentibus unquam quis* [b] *æstimare tentavit. Sed nec illius divinæ vocis recordatus est,* Quod non diceretur ulterius ista parabola in Israel: [Ezech. 18.] Patres manducaverunt uvam acerbam, & filiorum dentes [c] obstupuerunt, quia hæc dicit Adonai Dominus: Dentes eorum qui manducaverunt uvam acerbam, [d] obstupescent, *ostendens per hæc quod alterum pro altero, juxta quorumdam errorem, Deus omnino non puniat, sed unusquisque pro delictis suis redditurus est rationem. His consona beatus quoque Paulus adnectit.* Deus *inquit,* qui reddet unicuique secundum opera sua. [Rom. 2.] *Et:* Unusquisque nostrum onus suum portabit. [Gal. 6.] *Et:* Tu quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? omnes enim adstabimus ante tribunal Christi. [Rom. 14.] *Sed vir mirabilis propter unum* [e] *peccatum de tanto furore commotum arbitratus est Deum, ut illum atrocissimæ pœnæ subderet, & ad universos omnes posteros ejus parem sententiam promulgaret, & inter quos quanti justi fuerint non facile numerare quis poterit. Ex quibus eum maxime considerare convenerat, quod valde videretur incongruum Noe, Abraham, David, Moysen, & reliquos innumerabiles justos obnoxios pœnæ redditos* [f] *ob ejus delictum & unum, atque ex gustu arboris adprobatum, & quod sic ultra modum justitiæ iram suam Deus extenderit, ita ut* [g] *tot justorum virtutes cunctas abjiceret, eosque propter unius peccatum Adæ tanto supplicio manciparet.*

Nam etsi nihil aliud, saltem de Abel mente perpendens convenienter æstimare debuerat; qui primus justus existens, primus mortuus est. Et siquidem mortem Deus ad pœnam statuerat hominum, quomodo non impietatis erat extremæ vivere quidem eum qui fuit causa peccati, vivere etiam cum illo & Evam malitiæ repertricem, (Prætermitto autem diabolum in immortalitate hactenus perdurantem) primum vero justum repertoremque virtutis primumque divini cultus curam gerentem ante omnes [h] *pene peccantium fuisse perculsum? Oportebat autem sapientissimum virum & de Enoch, qui non est mortuus, diligenter expendere. Non enim tanta virtute vel pietate præditus fuit, ut melior omnibus existeret, Moyse dico, & Prophetis, Apostolisque, vel reliquis omnibus, de quibus ait beatissimus Paulus,* quibus dignus non erat mundus, *ita ut,* [Hebr. 11.] *illis mortuis, ipse solus sine mortis experientia perduraret. Sed jam ab initio Deus hoc habuit apud se definitum, ut primum quidem mortales fierent, postmodum vero immortalitate gauderent: sic ad utilitatem nostram fieri ipse disponens. Et post paululum. Manifestius,* inquit, *hæc eadem Deus ostendit cum transfert Enoch, & immortalem facit. Nam si per peccatum causa supplicii Deus intulit mortem, nec olim definitum hoc habuit apud se, ineffabiliter pro nobis juxta propriam sapientiam cuncta dispensans, nequaquam Enoch quidem immortalis existeret, Dominus autem Christus ad mortis experientiam perveniret. Et post paululum.* Idcirco, inquit, *Dominus auctor omnium bonorum hominibus factus est, ut sicut Adam primi & mortalis status exstitit inchoator, ita & ipse secundi & immortalis status initiator existens, primitus Adæ prioris naturalia custodiret, dum nascitur ex muliere, dum pannis involvitur, & paulatim ætatis incrementa sortitur,* [i] (Jesus enim, *inquit*, proficiebat [Luc. 2.] æta-

a Noris, *proposuit, contraria videlicet ipsis Scripturæ dogmatibus, quæ pluribus impudenter exprompsit.*

b Idem *æstimaret*.

c Ita codex Bellovacensis. Vatic. *obstipuerunt*. Noris, *obstupescunt*.

d Vatic. *obstipescent*.

e Veteres libri sic habent, uti nos edidimus. Henricus de Noris reposuit: *peccatum Adæ Deum tanto furore commotum arbitratus est, ut vellet illum atrocissima pœna subdere*. Garnerius vero, *peccatum tanto furore commotum arbitratus est, & illum atrocissimæ &c.*

f Id est, Adæ, ejus hominis quem Deus formaverat. Hanc lectionem habent omnes libri. Garnerius & Noris reposuerunt *ob unius*.

g Hæc est lectio exemplaris Bellovacensis. In Vaticano scriptum est *totius quorum*. Ex quo Noris effecit *posterorum*.

h Ita vetera exemplaria. At iidem viri clarissimi reposuerunt *pœna*, quæ emendatio bona fortassis est.

i Male in editione Italica: *Lucas enim*.

a ætate & sapientia [a] & gratia coram Deo & hominibus) *dum circumcisionem suscipit, dum juxta legalem consuetudinem Deo adstitit in templo, parentibusque subjicitur, & conversationi legitimæ mancipatur. Sic etiam, ad expletionem reliquorum, & mortem, utpote naturæ tributam, postremo suscipit, ut secundum legem humanæ naturæ moriens, & a mortuis divina virtute resurgens, initium cunctis hominibus, qui mortem secundum propriam naturam suscipiunt, fieret, ut a mortuis surgant, & ad immortalem substantiam commutentur. Sicut enim conformes Adæ secundum statum præsentem sumus omnes effecti, sic Christo Domino juxta carnem conformes efficiemur in posterum.*
Philipp. 3. *Transfiguravit enim corpus humilitatis nostræ conformes fieri corporis gloriæ suæ, & qualis terrenus, tales & terreni, & qua-*
1. Co. 15. *lis cælestis, tales & cælestes; & sicut portavimus imaginem terreni, portemus etiam imaginem cælestis, ostendens, quod primi status Adæ participes facti, necessario etiam secundi Adæ Christi Domini secundum carnem futuri status participium consequimur, utpote qui ex hac eadem natura constet exortus, & cuncta quæ fuerant naturæ susceperit, & ideo sustinuerit mortem, ut mortem naturæ suscipiens, & a mortuis resurgens, naturam liberam morte perficeret. Et mortem quidem propterea suscepit, peccatum vero nequaquam, sed ab hoc immunis omnino permansit. Quod enim erat naturæ, id est, mortem, indubitanter assumpsit: peccatum vero, quod non erat naturæ, sed voluntatis, nullo pacto suscepit. Quod si fuisset in natura peccatum, juxta sapientissimi hujus eloquium, peccatum in natura prorsus existens, necessario suscepisset.*

Ejusdem Theodori de codice secundo, ex libro tertio, folio decimo octavo.

b *Si*, inquit, *peccaturum* [b] *Deus nesciebat Adam, sit horum sapientia sapientissimorum & ista responsio, quod hoc insanissimum est vel in cogitatione percipere. Manifestum est quod & peccaturum eum noverat, & propter hoc procul dubio moriturum. Quomodo ergo non est extremæ dementiæ credere quod primitus* [c] *eum mortalem in sex horis fecerit, (nam tantæ fuerunt a conditione ejus usque ad* [d] *commissionem, quandoquidem sexto die factus e terra, & comedens contra divinum mandatum, de paradiso pulsus est) mortalem vero post peccatum monstraverit? Certum est enim quia si eum immortalem esse voluisset, nec intercedens peccatum Dei sententiam commutasset: quia nec diabolum fecit ex immortali mortalem, & quidem cunctorum malorum existentem principium.* c d

[e] Ejusdem Theodori, secundo codice, ex libro tertio, folio vigesimo quinto. e

Non enim, inquit, *his qui ab Adam usque ad adventum Christi Domini in tantis fuerunt impietatibus & iniquitatibus, quantas beatus Paulus propriis verbis expressit, ut in superioribus est ejus declaratum vocibus, tamquam magnum quiddam resurrectionis collaturus est præmium, si eos suppliciis quibusdam sine fine & sine correctione tradiderit. Nam ubi jam loco muneris resurrectio computabitur, si pœna sine correctione resurgentibus inferatur? Et post paululum.* Quis, inquit, *ita demens, ut tantum bonum credat materiam fieri resurgentibus infiniti supplicii, quibus utilius erat omnino non surgere, quam tantorum & talium malorum post resurrectionem sub infinitis pœnis experientiam sustinere?*

Ejusdem Theodori ex octavo sermone [f] catacismi, folio septimo. f

g *Nec enim*, inquit, *si duas dicimus in Christo* [g] *naturas, necessario fiet ut duos filios aut*

a Hæc exciderunt in eadem editione.

b Hæc est lectio codicum Marii Mercatoris. Garnerius tamen, qui in prima parte edidit *vere sciebat*, in secunda *nesciebat*, isthic monet in codice Bellovacensi scriptum esse *vere sciebat*.

c Ego non dubito, quin emendatio virorum doctissimorum, qui heic ediderunt *eum immortalem*, bona sit. Verum omnes libri repugnant.

d Ita codex Vaticanus. At Bellovacensis habet *commixtionem*. Henricus de Noris putans aliquid deesse in hoc loco, addidit vocem *peccati*. Ego facile crediderim legendum esse *comestionem*.

e Sequentia non extant in editione Italica. Additus est autem titulus iste ex codice Vaticano, cum non habeatur in Bellovacensi. Et tamen Garnerius hunc titulum posuit tamquam extaret in antiquis exemplaribus: *Ejusdem Theodori ex alio quopiam libro adversus Dominum Jesum Christum, & ejus incarnationem*. Et mox adnotat libros istos postremos inscripsisse Theodorum περὶ ἐνανθρωπήσεως τῦ μονογενῦς, sed quia in his veræ incarnationis ratio non exponitur, sed evertitur, maluisse Mercatorem *adversus Dominum, & ejus incarnationem* scribere. Istud vero verum non esse evincit verus titulus sequentis fragmenti erutus ex codice Vaticano.

f Sive catechismi, ut patet ex Facundo, qui lib. 9. cap. 3. primas lineas hujus fragmenti refert ex alia versione, & sumptas ait ex *libro ad baptizatos*. At in collatione quarta Concilii V. constanter scribitur *ad baptizandos*, non solum in editionibus, sed etiam in antiquis exemplaribus calamo exaratis, quod melius videtur.

g Apud Facundum: *Neque enim si duas naturas dicamus, necessitas nos ulla constringit aut duos dicere filios, aut duos homines, aut duos Christos, quoniam hoc putare extremæ est amentiæ*. Ubi nemo non videt delendam esse vocem *homines*, & reponendum *Dominos*... Atque ita quidem habet in antiquissimo Veronensi ms. Facundus.

aut duos dominos asseramus, quia hoc arbitrari extremæ probatur amentiæ. Omnia enim quæcunque secundum aliquid duo sunt, secundum aliquid unum, non interimunt per unitatem utriusque divisionem. [Joan. 20.] Ego enim & pater unum sumus. Sed non quia unum, neganda est utriusque proprietas. Et alibi de viro & uxore pronuntians ait: [Matt. 19.] Jam non sunt duo, sed una caro. Sed non quia [a] una caro vir & uxor, jam non sunt duo, sed una caro; manent enim duo juxta quod duo sunt, & unum juxta quod unum. Secundum hunc modum & hic duo sunt natura, sed unum conjunctione: duo natura, quia multa naturarum diversitas; sed unum conjunctione, quia indivisam venerationem quod susceptum est cum suscipiente sortitur, velut templum ejus individuum perseverans. Omnia enim quæcunque duo dicuntur, tunc duorum continent usum, quando alterum alteri indifferens creditur, juxta quod duorum vocabulum connumerationemque sortitur. Verbi gratia, [Dan. 7.] Quatuor bestias divina Scriptura commemorat, ursum, pardum, leonem, & aliam quæ has immanitate præcellat, & ideo sunt quatuor, quod unaquæque bestia nihil minus juxta substantiam reliquis bestiis existere comprobatur. [Joan. 8.] Duorum, inquit, hominum testimonium verum est, quia hoc uterque natura quod alter est. Sic & illud, [Matth. 6.] Nemo potest duobus dominis servire, quia præbenti servitium tamquam domino nihil minus uterque est dominus, ita & hic, si uterque secundum substantiam esset filius & dominus, possent aliquo modo duo filii & domini nuncupari secundum numerum personarum. Quoniam vero hic quidem secundum substantiam filius existit & dominus, hic autem secundum essentiam nec filius nec dominus approbatur, conjunctione vero quæ ei facta cum illo est, hisdem participasse cognoscitur, idcirco unum filium & dominum dicimus, principaliter quidem intelligentes eum filium & dominum, qui secundum substantiam utrumque vere esse creditur & vocatur: complectentes autem cogitatione & illum qui inseparabiliter ei conjungitur, & per ineffabilem cum eo copulam filii & domini particeps æstimatur. Itaque sicubi filium hunc qui sumptus est, divina Scriptura commemorat, relatione suscipientis juxta unitatem [b] dicimus eum filium nuncupari. Cum enim dicit, [Rom. 1.] de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, [c] nondum Verbum dicat, sed formam servi susceptam. Non enim Deus est secundum carnem, nec Deus ex semine David factus est, quem filium beatus Paulus evidenter appellat. Intelligimus autem eum filium, non quod per se dicatur filius, sed quod illa conjunctione quam habet cum eo qui vere est filius, taliter nuncupetur. [d] Misertus est creator perditæ creaturæ, & sine commixtione format infantem, perducit ad ætatem virilem, incrementorum quidem processu naturæ similitudinem pro modo credulitatis insinuans, occulte vero eidem copulatus existens: non aberat cum formaretur, non dividebatur cum nasceretur, loquenti conjunctus & præsens, in ejus actibus perseverans, atque ibi suam connexionem sine peccato custodiens.

[e] Ex libro quinto Commenti de creatura.

Nec igitur mortem non sponte & præter judicium suum intulit hominibus, neque peccato aditum ad nullam utilitatem dedit, nec enim hoc fieri nolens, non poterat: sed quoniam sciebat utile esse nobis, magis autem omnibus rationabilibus, prius quidem malorum, & deteriorum fieri aditum, postea autem deleri quidem hæc, introduci autem meliora: ideo in duos status divisit Deus creaturam præsentem & futuram; in illo quidem ad immortalitatem, & immutabilitatem omnia ducturus, in præsenti vero creaturam in mortem & mutabilitatem interim dimittens: nam siquidem statim ab initio immortales nos fecerit & immutabiles, nullam differentiam ad irrationabilia haberemus, proprium nescientes bonum. Ignorantes enim mutabilitatem, immutabilitatis ignorabamus bonum: nescientes mortem, immortalitatis lucrum nesciebamus: ignorantes corruptionem, non laudabamus incorruptionem: nescientes passionum gravamen, impassibilitatem non mirabamur. Compendiose dicere, ne longum sermonem faciam: nescientes malorum experimentum, bonorum illorum non poteramus scientiam mereri.

a Simile Theodori fragmentum ex libro octavo de incarnatione legitur in collatione quarta Concilii V. & in epistola tertia Pelagii II. ad Episcopos Istriæ.

b Fragmentum istud refertur ex alia Interpretatione in primo Constituto Vigilii Papæ, & in eadem collatione Concilii V. & quidem integrius.

c Legendum esse *non Deum* patet ex eodem Constituto Papæ Vigilii, & ex Concilio V.

d Recte conjecit Garnerius istud quoque fragmentum pertinere ad librum, qui inscribitur *Ad baptizandos*, & post ultima verba istius fragmenti sequi debere putat ista, quæ extant in Concilio supra laudato, *ut multam quidem ejus faceret diligentiam, omnia autem illius propria faceret &c.* Habentur etiam in Constituto Vigilii.

e Hæc nos adjecimus ex Synodo V. collat. 4. quod Norisio visa sint ex eodem Theodori opere contra Hieronymum excerpta. Verum cum id usque adeo exploratum non sit, ut aliter sentire non liceat, hæc tantum in speciem adduximus, ut si quis reliqua ejus libri desideret, possit ex eadem Synodi collatione a numero 57. ad usque 71. repetere.

IN SEQUENTEM LIBRUM

S. HIERONYMI

DE VIRIS ILLUSTRIBUS

ADMONITIO.

HOc libro de Illuſtribus Viris *ſive apud ipſum Hieronymum*, *ſive apud alios veteres Scriptores nihil ferme præclarius eſt ac celebrius. De operis utilitate ipſe ſibi placuiſſe Sanctiſſimus Auctor videatur*, *quod in libris*, *quos ſubinde elucubravit*, *mentionis de illo injiciendæ lectoribus ſuis occaſionem nullam non arripuerit. Statim ab eo ſcripſit contra Jovinianum*, *cumque de Joanne ſermo incidiſſet*, *quod uſque ad Trajani vixerit imperium*, *ideſt poſt paſſionem Domini ſexageſimo octavo anno dormierit*, Hoc & nos, *inquit*, in libro de *Illuſtribus Viris* breviter perſtrinximus. *Paulo poſt Epiſt.* 47. *ad Deſiderium*. Scripſi librum de *Illuſtribus Viris* ab Apoſtolis uſque ad noſtram ætatem, imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium: & poſt Catalogum plurimorum, me quoque in calce voluminis quaſi abortivum & minimum omnium Chriſtianorum poſui: ubi mihi neceſſe fuit uſque ad decimum quartum annum Theodoſii Principis quid ſcripſerim, breviter annotare. *Paria habet in Præfatione Commentariorum in Jonam*: *in libro autem ſecundo contra Ruffinum ſane luculenter*: Ante annos ferme decem quum Dexter amicus meus, qui Præfecturam adminiſtravit Prætorii, me rogaſſet, ut Auctorum noſtræ Religionis ei indicem texerem, inter cæteros tractatores poſui & hunc librum a Pamphilo editum, *&c.*

2. *Ipſam quam feciſſet libro inſcriptionem*, *quæve ejus eſſet quodammodo indoles*, *ſedulo ad Auguſtinum Epiſtola* 112. *reſcribens docet*. Dicis accepiſſe te librum meum a quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scriptores Eccleſiaſticos tam Græcos quam Latinos enumeraverim: eumque ab eo quæreres, ut tuis verbis utar, cur liminaris pagina non eſſet inſcripta, vel quo cenſeretur nomine, reſpondiſſe appellari *Epitaphium*, & argumentaris quod recte ſic vocaretur, ſi eorum tantum vel vitas vel ſcripta ibi legiſſes, qui jam defuncti eſſent, cum vero multorum & eo tempore quo ſcribebatur, & nunc uſque viventium commemorentur opuſcula, mirari te, cur ei hunc titulum impoſuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipſo titulum potueris intelligere. Legiſti enim & Græcos & Latinos, qui vitas virorum illuſtrium deſcripſerunt, quod numquam *Epitaphium* huic operi inſcripſerint, ſed de *Illuſtribus Viris*, verbi gratia, Ducibus, Philoſophis, Oratoribus, Hiſtoricis, Poetis, Epicis, Tragicis, Comicis. *Epitaphium* autem proprie ſcribitur mortuorum, quod quidem in dormitione ſanctæ memoriæ Nepotiani Presbyteri olim feciſſe me novi. Ergo hic liber vel de *Illuſtribus Viris*, vel proprie de *Scriptoribus Eccleſiaſticis* appellandus eſt: licet a pleriſque emendatoribus imperitis de *Auctoribus* dicatur inſcriptus. *Jam itaque audi quid Auguſtinus præterea ab eo præſtitum voluiſſet Epiſt. inter Hieronymianas* 67. In libro, *inquit*, quo cunctos, quorum meminiſſe potuiſti, Scriptores Eccleſiaſticos & eorum ſcripta commemoraſti, commodius, ut arbitror fieret, ſi nominatis iis, quos hæreſiotas eſſe noſti, (quando ne ipſos quidem prætermittere volueris) ſubjungeres etiam in quibus cavendi eſſent: quanquam nonnullos etiam præterieris, quod ſcire cuperem quo conſilio factum ſit. Aut ſi illud volumen forte onerare noluiſti, ut commemoratis hæreticis, non adderes, in quibus eos Catholica damnavit auctoritas: peto ne grave ſit literato labori tuo, quo non mediocriter per Domini Dei noſtri gratiam in Latina lingua ſanctorum ſtudia & accendiſti & adjuviſti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna caritas indicit, ut ſi occupationes tuæ ſinunt, omnium hæreticorum perverſa dogmata, qui rectitudinem fidei Chriſtia-

næ

næ utique ad hoc tempus vel impudentia, vel imperitia, vel pertinacia depravare conati sunt, uno libello breviter digesta edas in notitiam eorum, quibus aut non vacat propter alia negotia, aut non valent propter alienam linguam tam multa legere atque cognoscere.

3. *Porro aliorum testimonia percensere si velim, longior sim. Gennadius eumdem laborem ad sua tempora persequutus cognomine libro cap. I. de Jacobo Nisibeno agens*, Hunc, *inquit*, virum Beatus Hieronymus in libro χρονικῶν velut magnarum virtutum hominem nominat: cur in *Catalogo Scribarum* non posuerit, facile excusabitur &c. *quæ infra suo loco expendemus. Facundus Hermianensis lib. VI. defensionis trium Capitulorum cap.* 2. Hieronymus noster, vir admodum doctus, qui etiam tantæ fuerat lectionis, ut omnes, aut pene omnes, sive in Græco, sive in Latino eloquio divinarum Scripturarum tractatores legeret, scripsit librum, cujus est titulus *de Viris illustribus*, in quo non solum Catholicos, sed etiam hæreticos memoravit, qui de Scripturis Sanctis in utraque lingua aliquid conscripserunt: non tacuit qui hæresum fuerint conditores, quive assertores, vel qui etiam a quibusdam ut hæretici accusarentur, aliis contra defendentibus. *Denique Cassiodorius Divinar. Instit. cap.* 17. Lege librum *de Viris illustribus S. Hieronymi*, ubi diversos labores atque opuscula eorum breviter & honoravit & tetigit. *Quibus adde S. Isidorum Hispalensem Originum lib. 6. & capite 6. Marcellinum Comitem in Chronico, Joannem Sarisberiensem Epist.* 172. *aliosque secutis temporibus prope innumeros.*

4. *Factum ex hac ipsa operis celebritate, ut meliore etiam fortuna quam reliqui omnes Hieronymiani libri uteretur iste, siquidem variis temporibus plures literatos viros invenit, quorum opera magis ac magis recognitus atque illustratus, modo seorsim, modo cum aliis operibus in lucem produceretur. Insigniores ex iis sunt Erasmus, Victorius, Gravius, Suffridus Petri, Joannes a Fuchte, Aubertus Miræus, Ernestus Tentzellius, Salomon Cyprianus, Martianæus, atque omnium novissime Albertus Fabricius, qui satis accuratæ suæ recensioni aliorum quoque editorum scholia atque adnotationes adtexuit. Verum nulla est opera insignior illa, quam Sophronius quidam impendit, qui totum hunc librum Græce refudit: de quo homine, & versione ipsa cum multa in utramque partem differant eruditi, nonnihil nobis dicendum est. Erasmus, cui omnium primo vetustum, ut ipse ait, atque emendatum Sophronianæ versionis exemplar nancisci contigit, quique eum secuti sunt editores plerique, non alium ab eo Sophronio esse persuasum habent, quem Hieronymus noster c.* 134. *hujusmet Catalogi laudat, utpote suorum aliquot opusculorum de Latino in Græcum eleganti sermone interpretem. Horum sententia ipsa primum libri inscriptione nititur, deinde præconcepta ex Hieronymi testimonio doctorum opinione hominum confirmatur. Contra alii pro nupero Scriptore habent, qui Sophronii ejus, Hieronymi familiaris personam mentiatur, nec defuit quidam cætera doctus atque eruditus (Vossium dico) qui Erasmum ipsum hanc supposuisse suspicatus sit, certe ab ejus ævi Græculo nebulone aliquo profectam contenderit. Ex eo autem argumentantur, quod multis in locis nec Græca sit, nec Hieronymi mentem exprimat, sed ex corrupto Latino exemplari expressa videatur. Deinde quod in nullo unquam veteri libro Manuscripto illam reperire sit in Bibliothecis, quas hujusmodi literarum studiosi hactenus excusserint. Inter adeo dissitas opiniones media, quam prudentiores viri Bosius, Huetius, aliique probant, longe est etiam verosimilior: dico, Sophronium quidem illum Hieronymi amicum, cui vulgo tribuitur, neutiquam ejus auctorem esse, ut autem ab Erasmo aut ab ejus ævi impostore aliquo conficta sit, minime credi posse. Primum suadet stilus ipse, qui sequiorem Græcitatem redolere non immerito visus est: errores quoque & falsæ lectiones, quæ licet non innumeræ, ut Vossius exaggerat, ejus tamen generis sunt, ut ex recentiore Latino exemplari adornatam translationem persuadeant, quando sensim inducta barbarie, scribarum oscitantia, aut criticorum temeritas bonos libros pervaserat. Maxime vero interpolationes de Apostolis, aut aliis antiquis Patribus, qui nihil omnino scripserunt, neque abs Hieronymo inter Ecclesiasticos Scriptores relati fuerant, ingenium utique sapiunt hominis a Sophronii fide ac nobilitate alienissimum. Alterum facile evincunt Scriptorum testimonia, qui nedum uno aut altero, sed multis ante Erasmum sæculis floruere. Suidas multis in locis versionem hanc laudat, ac totidem verbis describit in Basilio, Cæsario, Gregorio, Damaso, Epiphanio, Eusebio Pamphili, Justino, Justo Tirberiensi, Josepho, Methodio, Origene, Polycarpo, Philone. At inquies incertæ auctoe ætatis est ipse Suidas, & qui XII. sæculo vixisse videatur, quandoquidem ex Michaeli Psello, qui sub Alexio Comneno floruit, loca quædam ab illo adducuntur. Ita sane - sed ex aliquot vocibus, quas posterior manus adjecerit, de ejus ætate non esse judicandum nemo inficietur, utque difficile dictu sit, quo tandem anno auctor vixerit, vetustiorem*

rem tamen esse quam vulgo creditur, doctis viris probatum est. Nec tamen unum hoc testimonium urgeo. Est aliud luculentissimum. Photius, qui certe ante annum 850. *Bibliothecam suam emisit, hanc ipsam Græcam interpretationem legit, & plurium ex ea versuum laciniam derivavit. Ut rei veritas constet, confer ad Hieronymi caput* 61. *de Hippolyto Sophronium Græce vertentem cum his Photii cod.* 121. Λέγεται δὲ καὶ οὗτος (Ἱππόλυτος) προσομιλεῖν τῷ λαῷ κατὰ μίμησιν Ὠριγένους, οὗ καὶ συνήθης καὶ ἐραστὴς τῶν λόγων ὑπῆρχεν, ὡς καὶ προτρέψασθαι αὐτὸν τὴν θείαν ὑπομνηματίσαι γραφήν, ἐγκαταστήσας αὐτῷ καὶ ὑπογραφέας ἑπτὰ ταχυγράφους καὶ ἑτέρους τοσούτους γράφοντας εἰς κάλλος, ὧν ἦν καὶ τῆς δαπάνης αὐτὸς χορηγός. καὶ ταῦτα ὑπηρετούμενος αὐτῷ, ἀπαιτεῖν αὐτὸν ἀπαραιτήτως τὸ ἔργον, ἐξ οὗ καὶ ἐργοδιώκτην ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν παρὰ Ὠριγένους κληθῆναι. *Quod si apparet manifesto hæc ex illo describi, atque adeo Photium præcesserat Versio isthæc, jam non modo nuperum opus non est, sed sæculo ut tardius octavo ineunti debeat adscribi. Utrum vero Auctor ipse Sophronius de nomine appellaretur, an sub veteris Hieronymiani interpretis persona lateat, curiosius exquirere, non esse operæ pretium puto: tametsi unus atque alter Sophronius per id temporis vixerint, qui id sibi negotii dare potuisse commode videantur.*

5. *Jam vero quo tempore librum hunc S. Doctor emiserit, dicendum est. Ipse autem capite ultimo de se loquens, notat his verbis,* usque in præsentem annum, idest, Theodosii Principis decimum quartum hæc scripsi. *Concurrere illum cum anno a Christo nato* 392. *non est qui dubitet; malim vero ejus anni posteriorem partem intelligi, ut cætera rectius aptentur. Colligere hoc est ex testimonio libri contra Jovinianum supra laudati, cujus quidem mentionem in Catalogo non Hieronymus fecit, qui illum nondum adornaverat, sed nonnemo studiosus qui posteriores etiam alios Commentarios memorat, contra Auctoris mentem, & veterum exemplariorum fidem. Rursus ex Præfatione Commentariorum in Jonam, ubi seriem suarum elucubrationum per triennium ab expositione quinque Prophetarum S. Doctor enumerat, & ut hoc quoque adjiciam, ex secundo contra Ruffinum libro, ubi ante* annos ferme decem *hunc Catalogum se testatur texisse.*

6. *Denique quid nos operæ post tantorum hominum solertiam ad hujus libri editionem novam contulerimus, paucis accipe. Primo Græcam versionem, quam Editor Benedictinus malo utique consilio omiserat, quamque haud dubium est identidem Hieronymianæ lectioni suppetias ferre, continuo adposuimus, iis tantum exceptis decem Nominibus quæ ex paraphrastis, seu potius glossatoris manu profecta ad archetypum S. Patris non referuntur, & nos tamquam vernilem sobolem ad calcem rejecimus. Deinde, quod satis laudabili diligentia nuperus editor Amburgensis ante nos præstitit, ita ipsum Hieronymi textum excudimus, ut quoties ille Græca Eusebii verba in hoc adornando opere transtulit in Latinum, aut certe parum ab ejus vestigiis discessit, ipsi textui ex altera parte sociaremus. Excuso Catalogo duas Appendices subnectimus, quarum altera illa est* de Vitis Apostolorum, *quam Versioni Græcæ sub Sophronii nomine in suo Ms. codice Erasmus reperit, & Latine est interpretatus. Altera tum Hieronymo* de XII. Doctoribus ad Desiderium, *tum Bedæ* de Luminaribus Ecclesiæ *inscribitur. Atque hæc quidem satis inepta lucubratiuncula est, ut in præfixa Censura animadvertemus; sed omitti nullo pacto debuit, nequid lector aut eruditus, aut ineruditus desideraret. Gennadium quarto loco damus, qui S. Patris Catalogum prosequitur, eumque aliquot locis supplet, unde Hieronymiano operi accenseri jure quodam suo postulat, aut potius ab ea, quam in Mss. & a plerisque editoribus obtinuit, sede exturbari non patitur. Nos ejus gratia Catalogum ipsum Hieronymianum ad tomi finem distulimus, ne cum pone sequi Gennadius velit, seriem scriptionum Hieronymianarum interrumpi necesse esset. Jam vero, quod quinto loco commemorandum est, ad præstantissimos Mss. codices hæc omnia exegimus, præcipue vero unum Veronensem, cui sane paucos pares antiquitate & emendatione velim invenias: tum alterum Cisterciensem, sive Monasterii S. Crucis in Jerusalem de Urbe magni faciendæ vetustatis, & notæ. Addam Lucensem, qui nonum sæculum dicitur antevertere, ex quo seriem Capitulorum Gennadii multo ab aliis Mss. atque editis libris diversam accepi: & Corbejensem quem laudat Mabillonius, & cujus variantes lectiones ad libri Gennadiani calcem Martianæus collocat. Demum quæ ex aliis Mss. alii ante nos editores notant, expendimus, & per eos aliquando profecisse, aperte ac ingenue confitemur.*

INCI-

INCIPIT PROLOGUS
SANCTI HIERONYMI
AD DEXTRUM PRAETORIO PRAEFECTUM
IN LIBRUM
DE VIRIS ILLUSTRIBUS,

Adjuncta versione antiqua Græca, quam ſub SOPHRONII nomine Eraſmus in lucem edidit.

HOrtaris [a] me, Dexter, ut Tranquillum ſequens, Eccleſiaſticos Scriptores in ordinem digeram, & quod ille in enumerandis [b] Gentilium literarum Viris fecit Illuſtribus, * ego in noſtris faciam, id eſt, ut a paſſione Chriſti uſque ad decimum quartum Theodoſii Imperatoris annum, omnes qui de Scripturis ſanctis memoriæ aliquid prodiderunt, tibi breviter exponam. Fecerunt quidem hoc idem apud Græcos, [c] Hermippus peripateticus, Antigonus Caryſtius, Satyrus doctus vir, & longe omnium doctiſſimus Ariſtoxenus muſicus. Apud Latinos autem [d] Varro, Santra, Nepos, Hyginus, & ad cujus nos exemplum provocas, Tranquillus. Sed non mea eſt & illorum ſimilis conditio: illi enim hiſtorias veteres annaleſque replicantes, potuerunt quaſi de ingenti prato non parvam opuſculi ſui coronam texere. Ego quid aucturus, qui nullum prævium ſequens, peſſimum, ut dicitur, magiſtrum memetipſum habeo? Quamquam Euſebius Pamphili in decem Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ libris, maximo nobis adjumento fuerit, & ſingulorum, de quibus ſcripturi ſumus, volumina ætates Auctorum ſuorum ſæpe teſtentur. Itaque Dominum Jeſum Chriſtum precor, ut quod Cicero tuus, qui

* al. id ego

A Προὔτρεπη Δέξτρε, ὥστε Τραγκύλλῳ ἑπόμενόν με, τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφέας κατὰ τάξιν ἐκθέσθαι, καὶ ὅπερ ἐκεῖνος ἀπαριθμούμενος τοὺς περιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς τὰ ἐθνικὰ συντάξαντας πεποίηκε, κἀγὼ ἐν τοῖς ἡμετέροις ποιήσω, τοῦτ' ἔστιν, ἀπὸ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἄχρι τεσσαρεσκαιδεκάτου ἔτους Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως, πάντας τοὺς ἐκ τῶν θείων γραφῶν συγγραψαμένους τι, καὶ τῇ μνήμῃ παραδεδωκότας, διὰ βραχέων φανερώσω. Πεποιήκασι μὲν οὖν τοῦτο αὐτὸ, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, B Ἕρμιππος περιπατητικὸς, Ἀντίγονος Καρύστιος, Σάτυρος ἀνὴρ πολυμαθὴς, καὶ πολλῶν πάνυ διδασκαλικώτερος, Ἀριστόξενος μουσικός. Παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις Βάῤῥων, Σάντρας, Νέπως, Ὑγῖνος, καὶ οὗ εἰς ὑπόδειγμα, ἡμᾶς προκαλεῖσθαι βούλει, Τράγκυλλος. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐμοῦ κἀκείνων ὁμοία ἡ αἵρεσις. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, παλαιὰς ἱστορίας καὶ τὰ ἑκάστου ἔτους ἀνακυκλίοντες συντάγματα, ἐδυνήθησαν ὡσανεὶ ἐκ μεγάλου λειμῶνος, ἐλάχιστον γοῦν τοῦ οἰκείου ἔργου στέφανον πλέξαι. Ἐγὼ δὲ, τί διαπράξομαι C ἡγουμένῳ ἑπόμενος οὐδενὶ, ἀλλ' ἐμαυτὸν κάκιστον, ὡς ὁ λόγος φησὶ, διδάσκαλον ἔχων. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου εἰς δέκα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βίβλους μεγίστην ἡμῖν παρέσχετο βοήθειαν, καὶ τὰ ἑκάστου, περὶ ὧν συγγράφειν μέλλομεν, τεύχη, ὑπὲρ τῶν οἰκείων τὴν μαρτυρίαν παρέχουσι χρόνων. Τοιγαροῦν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δέομαι, ἵν' ὅπερ ὁ σὸς Κικέρων, ὁ ἐν τῷ ἄκρῳ τῆς ῥωμαϊκῆς εὐγλωττίας ἱστάμενος, ποιῆσαι οὐκ ἀ-

in

a Ita Veronenſis mſ. omnium antiquiſſ. alibi *me* deſideratur. Porro hunc *Dextrum*, cui liber iſte inſcribitur, Præfectum Prætorio, laudat ipſe Hieron. ſupra lib. 2. in Ruffinum, deque eo multa Gorhofredus in Cod. Theodoſiani Proſopographia.

b Notatum eſt doctis viris Græca, τοὺς τὰ ἐθνικὰ συντάξαντας, eos proprie deſignare, qui de vocabulis unius alicujus gentis ſcripſerunt, nec bene reſpondere Latino textui, *gentilium literarum viris*, puta Grammaticos, Rhetores, Poetas, quos Suetonius recenſuit.

c Smyrnæus videlicet, quem & Joſephus lib. contra Appionem vocat *virum omnis hiſtoriæ diligentiſſimum indagatorem*, & multi ex antiquis laudant. Ab Antigono ſcriptas Philoſophorum Vitas Athenæus & Laertius teſtes ſunt. Satyri meminit ipſe Hieron. alibi 2. lib. in Jovinian. *Satyrus, qui illuſtrium virorum ſcripſit Hiſtoriam*. Denique Ariſtoxeni βίοι ἀνδρῶν a Plutarcho & Gellio celebrantur.

d Priores ſeu Antiquitatum rerum humanarum putantur *Varronis* libri innuit. *Santræ* meminit Donatus in Terentii Vita, aliique. *Nepotem* noſtrum, ſcriptorem elegantiſſ. nemo non novit. Denique *Hyginum* non eum putato, cujus veteris Mythologiæ liber circumfertur, ſed vetuſtiorem alium Auguſti libertum, quem Gellius laudat lib. II. cap. 21. Paulo poſt Martian. *provocas*, refragrantibus mſſ.

in arce Romanæ eloquentiæ stetit, non A est facere dedignatus in Bruto, Oratorum Latinæ linguæ texens catalogum, id ego in ejus [a] Ecclesiæ Scriptoribus enumerandis, digne cohortatione tua impleam. Si qui autem de his qui usque hodie * scriptitant, a me in hoc volumine prætermissi sunt, sibi magis quam mihi * debebunt imputare. Neque enim celantes scripta sua, de his [b] quæ non legi, nosse potui, & quod aliis forsitan sit notum, mihi in B hoc terrarum * angulo fuerit ignotum. Certe quum scriptis suis claruerint, non magnopere nostri silentii * dispendia suspirabunt. Discant ergo Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores (qui putant Ecclesiam nullos Philosophos & Eloquentes, nullos habuisse Doctores) quanti & quales viri eam fundaverint, * exstruxerint, & adornaverint; & desinant fidem nostram rusticæ tantum C simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscant. [c] Vale in Domino Jesu Christo.

a — * al. *scripserunt*. — * al. *debent*. — b — * Bethleemi. — * al. *dispendio*. — * struxerint — c

A ἠξίωσεν, εἰς Βροῦτον τὸν τῶν ῥητόρων τῇ ῥωμαϊκῇ γλώττῃ συντάττων κατάλογον, τοῦτο ἐγὼ ἐν τῷ ἀπαριθμήσασθαι τοὺς συγγραφέας τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἐκπληρώσω διὰ τῆς σῆς προτροπῆς. Εἰ δέ τινες ἐκ τῶν ἄχρι σήμερον συγγεγραμμένων παρ' ἐμοῦ ἐν τῷδε τῷ τεύχει παρελείφθησαν, ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ μοὶ ἐπιγραφέτωσαν. Οὐδὲ γὰρ ἀποκρυπτόντων αὐτῶν τὰ ἴδια συγγράμματα, γνῶναι ἐδυνήθην οἷς οὐκ ἐνέτυχον, καὶ ὅπερ ἄλλοις ἔσθ' ὅτε γνωστὸν τυγχάνει, ἐμοὶ ἐν τῇ τοῦ κόσμου ταύτῃ γωνίᾳ ἄ- B γνωστον ὑπῆρξεν. Ὅμως ὅταν κατάδηλοι διὰ τῶν οἰκείων γένωνται συγγραμμάτων, οὐχ ὡς τὰ μέγιστα βλαβέντες τὴν ἡμετέραν ἐπιστενάξουσι σιωπήν. Μαθέτωσαν τοιγαροῦν Κέλσος, Πορφύριος, Ἰουλιανὸς οἱ λυσσώδεις κατὰ Χριστοῦ κύνες, μαθέτωσαν οἱ τούτων ἀκόλουθοι, οἱ νομίζοντες τὴν Ἐκκλησίαν μήτε φιλοσόφους ἢ εὐφραδεῖς, μήτε τινὰς ἐσχηκέναι διδασκάλους, ὅσοι καὶ πηλίκοι ἄνδρες ταύτην θεμελιώσαντες ᾠκοδόμησάν τε καὶ διεκόσμησαν, καὶ παύσωνται τὴν ἡμετέραν πίστιν ἀγροικῆς μόνον [illegible] C ἁπλότητος, οἰκείαν μᾶλλον ἀμαθίαν ἐπιγνωσόμενοι.

Incipiunt Capitula * Libri.

* tacet *Libri*

LII.

a In aliquot mss. Martianæo, & Gravio testibus, melius habetur *in Ecclesiasticis Scriptoribus*.

b Ita præferunt satis recte mss. quibus & impressi omnes libri & Græca concinit interpretatio. Unus penes Fabricium Mosccensis cod. *qui longe sunt*.

c Veronensis lib. *Vale in Domino Jesu Christo*. In aliis hæc salutatio prætermittitur, quæ nec habetur in Græco.

LII. Judas.
LIII. Tertullianus Presbyter.
LIV. Origenes, qui & Adamantius, Presbyter.
LV. Ammonius Presbyter.
LVI. Ambrosius Diaconus.
LVII. Tryphon Origenis discipulus.
LVIII. Minucius Felix.
LIX. Gaius.
LX. * Berillus Episcopus. (* al. *Beryllus.*)
LXI. * Hippolytus Episcopus. (* al. *Hypolitus.*)
LXII. Alexander Episcopus.
LXIII. Julianus Africanus.
LXIV. Geminus Presbyter.
LXV. Theodorus, qui & Gregorius, Episcopus.
LXVI. Cornelius Episcopus.
LXVII. Cyprianus Episcopus.
LXVIII. Pontius Diaconus.
LXIX. Dionysius Episcopus.
LXX. Novatianus Hæresiarches.
LXXI. Malchion Presbyter.
LXXII. Archelaus Episcopus.
LXXIII. Anatolius Episcopus.
LXXIV. Victorinus Episcopus.
LXXV. Pamphilus Presbyter.
LXXVI. Pierius Presbyter.
LXXVII. Lucianus Presbyter.
LXXVIII. Phileas Episcopus.
LXXIX. Arnobius Rhetor.
LXXX. Firmianus Rhetor.
LXXXI. Eusebius Episcopus.
LXXXII. Reticius Episc. Eduorum.
LXXXIII. Methodius Episcopus.
LXXXIV. Juvencus Presbyter.
LXXXV. Eustathius Episcopus.
LXXXVI. Marcellus Episcopus.
LXXXVII. Athanasius Episcopus.
LXXXVIII. Antonius Monachus.
LXXXIX. Basilius Episcopus.
XC. Theodorus Episcopus.
XCI. Eusebius alius Episcopus.
XCII. Triphilus Episcopus.
XCIII. Donatus Hæresiarches.
XCIV. Asterius Philosophus.

A XCV. Lucifer Episcopus.
XCVI. Eusebius alius Episcopus.
XCVII. Fortunatianus Episcopus.
XCVIII. Acacius Episcopus.
XCIX. Serapion Episcopus.
C. Hilarius Episcopus.
CI. Victorinus Rhetor Petavionensis. [a] a
CII. Titus Episcopus.
CIII. Damasus Episcopus.
CIV. Apollinaris Episcopus.
B CV. Gregorius Episcopus.
CVI. Pacianus Episcopus.
CVII. Photinus Hæresiarches.
CVIII. Fœbadius Episcopus.
CIX. Didymus ὁ βλέπων.
CX. Optatus Episcopus.
CXI. Acilius Severus, Senator.
CXII. Cyrillus Episcopus.
CXIII. Euzoius Episcopus.
CXIV. Epiphanius Episcopus.
CXV. Ephrem Diaconus.
C CXVI. Basilius alter Episcopus.
CXVII. Gregorius alius Episcopus.
CXVIII. Lucius Episcopus.
CXIX. Diodorus Episcopus.
CXX. Eunomius Hæresiarches.
CXXI. Priscillianus Episcopus.
CXXII. Latronianus Episcopus.
CXXIII. Tiberianus Episcopus.
CXXIV. Ambrosius Episc. Mediolan.
CXXV. Evagrius Episcopus.
CXXVI. Ambrosius Didymi discipulus.
D CXXVII. Maximus ex Philosopho Episcopus.
CXXVIII. Gregorius alius Episcopus.
CXXIX. Joannes Presbyter. [b] b
CXXX. Gelasius Episcopus.
CXXXI. Theotimus Episcopus.
CXXXII. Dexter Paciani filius, nunc Præfectus Prætorio.
CXXXIII. Amphilochius Episcopus.
CXXXIV. Sophronius.
CXXXV. Hieronymus.

a Perperam olim *Pictaviensis* legebatur.

b Codex Sangermanensis *Joannes Episcopus*, male.

INCIPIT LIBER.

CAPUT I.

Matt. 1.18. — 1.Petr.1.1.

Simon Petrus, [a] filius Joannis, provinciæ Galileæ, e vico Bethsaida, frater Andreæ Apostoli, & princeps Apostolorum, [b] post episcopatum Antiochensis Ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorum qui de Circumcisione crediderant, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, [c] secundo Claudii Imperatoris anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergit, [d] ibique vigintiquinque annis Cathedram Sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis, id est, decimum quartum. A quo & affixus cruci, martyrio coronatus est, [e] capite ad terram verso, [f] & in sublime pedibus elevatis: asserens se indignum qui sic crucifigeretur ut Dominus suus. Scripsit duas Epistolas, [g] quæ Catholicæ nominantur: quarum [h] secunda a plerisque ejus esse negatur, propter stili cum priore dissonantiam. [i] Sed & Evangelium juxta Marcum, qui auditor ejus & interpres fuit, hujus dicitur. Libri autem, e quibus unus Actorum ejus inscribitur, alius Evangelii, tertius Prædicationis, quartus Apocalypseos, [k] quintus Judicii, inter apocryphas scripturas [l] repudiantur. [m] Sepultus Romæ in Vaticano, juxta viam triumphalem, totius [n] orbis veneratione celebratur.

Σίμων Πέτρος Ἀπόστολος υἱὸς Ἰωνᾶ, ἐπαρχίας Γαλιλαίας, κώμης Βηθσαϊδὰ, ἀδελφὸς Ἀνδρέου Ἀποστόλου, καὶ ἀρχηγὸς τῶν Ἀποστόλων, μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας, καὶ τὸ κήρυγμα τῶν διασπαρέντων, καὶ ἐκ τῆς περιτομῆς πιστευσάντων, ἐν Πόντῳ, Γαλατίᾳ, Καππαδοκίᾳ, Ἀσίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ, τῷ δευτέρῳ Κλαυδίου ἔτει εἰς τὸ ἐκπολεμῆσαι Σίμωνα τὸν μάγον τῇ Ῥώμῃ ἐφίστατο, ἔνθα εἴκοσι πέντε ἐνιαυτοὺς τὸν θρόνον τῆς ἱερωσύνης κατέσχεν, ἕως τοῦ τελευταίου ἐνιαυτοῦ Νέρωνος, τουτέστι τοῦ τεσσαρεσκαιδεκάτου, ἐφ᾽ οὗ καὶ σταυρωθεὶς ἐμαρτύρησε, τὴν κεφαλὴν κατὰ γῆν ἔχων, τοὺς πόδας δὲ ἐν μετεώρῳ, φάσκων ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι, τὸν ὅμοιον τρόπον σταυρωθῆναι τῷ πάντων Κυρίῳ. Ἔγραψε δύο ἐπιστολὰς τὰς ὀνομαζομένας καθολικὰς, ἀφ᾽ ὧν τὴν δευτέραν οἱ πλείους οὐκ ἐγκρίνουσιν αὐτοῦ τυγχάνειν, διὰ τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν διαφωνίαν τῆς πρώτης ἐπιστολῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, ὃς μαθητὴς αὐτοῦ καὶ ἑρμηνευτὴς ἐγένετο, τούτου λέγεται εἶναι. Τὰ δὲ συγγράμματα, τουτέστι πρῶτον, ὃ ἐπιγέγραπται πράξεις αὐτοῦ, δεύτερον, εὐαγγέλιον, τρίτον, κήρυγμα, τέταρτον, ἀποκάλυψις, πέμπτον, κρίσις ὡς ἀπόκρυφα ὄντα ἀποδοκιμάζεται. Κηδευθεὶς δὲ ἐν Ῥώμῃ ἐν τῷ Βατικανῷ πλησίον τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπίκλην τριυμφαλίας, μετὰ παντὸς τοῦ σεβάσματος παρὰ τῶν Ῥωμαίων θρησκεύεται.

CA-

a *Filius Jonæ* legunt multi codices, etiam a Victorio inspecti, cui lectioni præter Græcam versionem Sophronii, favet recepta apud veteres hujus nominis interpretatio, nempe *Filius Columbæ*. Sed vide Jo: I. 42. & XXI. 15. & seq.

b Actor. XI. 20. constat Petrum Antiochiæ docuisse. Hieronymus in Galat. c. 2. *Primum Episcopum Antiochenæ Ecclesiæ Petrum fuisse accepimus, & Romam exinde translatum, quod Lucas penitus omisit.*

c Eusebius lib.II.c.14. Hist. ἐπὶ τῆς αὐτῆς Κλαυδίου βασιλείας.

d Eadem tradit in Chronico, *Petrus Apostolus, cum primus Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romam mittitur, ubi Evangelium prædicans xxv. annis ejusdem urbis Episcopus perseverat.* Sed cum de hisce xxv. annis plurimæ quæstiones sint, & sententiæ, præstat videre Pagium ad an. Christ. 43. Baluzium in Lactantii librum *de mortibus Persec.* cap.2. aliosque. E vetustioribus Ruffinus lib. II. Invectiv. numerat annos xxiv. Puta Christi 68.

e Iisdem omnino, quod mirum est, verbis S.Gaudentius Brixiensis de S. Petro, & Paulo, olim inter Zenonianos Sermones XX. *Petrus crucifigitur, verso ad terram capite, & in sublime pedibus elevatis, asserens indignum se, qui ita crucifigeretur, ut Dominus suus.* Forte igitur isthæc ex antiquiore aliquo monimento desumta sunt ab utroque, nam Hieronymum a Gaudentio exscriptum, etiamsi temporum ratio permitteret, minime est verosimile; sed neque eorum probatur opinio, qui ex Actis Apocryphis, quæ sub Lini nomine circumferuntur, hæc repetunt.

f Euseb. Hist. lib. 3. c. 1. ex Origene ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς.

g Minus recte legunt quidam mss. atque editi *canonicæ*.

h Vid. ad Hedibiam quæst. XI. ubi stili diversitatem in id confert, quod *pro necessitate rerum diversis sit usus interpretibus*. Inter Catholicas Epistolas recensent Clemens Alexand. in libb. ὑποτυπώσεων, Athanasii Synopsis, & Nazianzeni Carmen, in quo sacri libri percensentur.

i Vid. infra cap. 8. & Eusebium lib. III. Hist. cap. ultimo.

k Apud Eusebium l. 3.c. 3. unde hæc sumsisse videtur Hieronymus, libri *Judicii* nulla mentio est. At meminit Ruffinus in Symbol. *Libellus, qui dicitur Pastoris, sive Hermetis, qui appellatur Duæ viæ, vel Judicium Petri.* Sic forte appellatum est *Judicium Petri* ex 2. Petri 11. & seq. Judicium autem ea ratione dicitur, quo Prodicus olim Judicium Herculis de duabus viis, altera virtutis, altera voluptatis, descripsit.

l Sic etiam in Græco ἀποδοκιμάζεται. Sicque Suffridus Petri, Martianæus, Cod. Gemblacensis, aliique. Olim erat *reputantur*.

m Vid. Euseb. lib.2. c.25.

n Sic Martianæus ex tribus optimæ notæ codd. Alii mss. atque editi *urbis*, quibus suffragatur & Græca versio.

CAPUT II.

Galat. 1. 19. JAcobus, qui appellatur frater Domini, cognomento Justus, ut nonnulli [a] existimant, Joseph ex alia uxore, ut autem mihi videtur, Mariæ
Joan. 19. 25. sororis matris Domini, cujus Joannes [b] in libro suo meminit, filius, post passionem Domini [c] statim ab Apostolis Jerosolymorum Episcopus ordinatus, unam tantum scripsit Epistolam, quæ de septem Catholicis est, quæ & ipsa [d] ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur, licet paulatim [e] tempore procedente obtinuerit auctoritatem. Hegesippus vicinus Apostolicorum temporum, in quinto Commentariorum libro de Jacobo narrans, ait: *Suscepit Ecclesiam Jerosolymorum* [f] *post Apostolos frater Domini Jacobus, cognomento Justus. Multi siquidem Jacobi vocabantur. Hic de utero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus fuit, nec unctus fuit unguento, nec usus balneo.* [g] *Huic soli licitum erat ingredi Sancta sanctorum: siquidem vestibus laneis non utebatur, sed lineis, solusque ingrediebatur templum, & fixis genibus pro populo deprecabatur, in tan-*

Eusebius libri 2. cap. 23. ὁ Ἡγήσιππος ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν Ἀποστόλων γενόμενος διαδοχῆς, ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι τοῦτον ἱστορεῖ τὸν τρόπον. Διαδέχεται δὲ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν Ἀποστόλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος, ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μέχρι ἡμῶν, ἐπεὶ πολλοὶ Ἰάκωβοι ἐκαλοῦντο. Οὗτος δὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἅγιος ἦν. Οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, οὐδὲ ἔμψυχον ἔφαγε· ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη, ἔλαιον οὐκ ἠλείψατο, καὶ βαλανείῳ οὐκ ἐχρήσατο. Τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. οὐδὲ γὰρ ἐρεοῦν ἐφόρει ἀλλὰ σινδόνας· καὶ μόνος, εἰσήρχετο εἰς τὸν ναόν. Ηὑρίσκε-

ΙΑ'κωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, Ἀπόστολος καὶ ἐπίκλην δίκαιος, ὥς τινες ὑπολαμβάνουσι, τοῦ Ἰωσὴφ, ἀπ' ἄλλης γυναικὸς, ὡς δὲ ἐμοὶ φαίνεται, Μαρίας, ἀδελφῆς τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου, ἧς Ἰωάννης μέμνηται, μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου εὐθὺς παρὰ τῶν ἀποστόλων Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος καταστάθεὶς, μίαν μόνην συνεγράψατο ἐπιστολὴν, ἥτις τῶν ἑπτὰ καθολικῶν τυγχάνει, καί τινες παρ' ἑτέρου τινὸς ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐκδεδόσθαι ταύτην φάσκουσι, καὶ κατὰ βραχὺ τοῦ χρόνου προϊόντος, αὐθεντίας τινὸς ἐπελάβετο. Ἡγήσιππος γείτων τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἐν τῷ πέμπτῳ λόγῳ τῶν ὑπομνημάτων περὶ Ἰακώβου διηγούμενος, ἔφη· ἐδέξατο τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων μετὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος ὁ ἐπικληθεὶς δίκαιος, διὰ τὸ πολλοὺς καλεῖσθαι Ἰακώβους. Οὗτος ἐκ γεννητῆς ἅγιος ἦν, οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιε, κρεῶν δὲ οὐδὲ ἑτέρου θυτοῦ οὐ μετέλαβε πώποτε, οὐδὲ ἐκείρατο, οὐδὲ ἀλείμμασιν ἢ λουτροῖς προσωμίλησεν. Ἔθος δὲ ἦν αὐτῷ εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐσθῆτι ἐρεΐνῃ μὴ κεχρημένῳ, ἀλλὰ λινῇ, μόνῳ τε αὐτῷ ἐξῆν εἰς τὸν ναὸν εἰσιέναι, καὶ γόνατα κλίνων, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσηύχετο τοσοῦτον, ὥστε τὰ γόνατα αὐτοῦ ὑπερβαίνειν νομίζεσθαι τοὺς τῶν καμήλων τύλους. Λέγει καὶ ἕτερα τινὰ, ἃ μακρὸν εἴη καταλέγεσθαι, καὶ γὰρ καὶ Ἰώσηπος ἐν τῷ εἰκοστῷ τῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ, καὶ Κλήμης ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῶν ὑποτυπώσεων εἰρήκασι, μετὰ τὴν τελευτὴν Φήστου τοῦ τὴν Ἰουδαίαν διέποντος, πεμφθῆναι παρὰ Νέρωνος διάδοχον, αὐτοῦ Ἀλβῖνον, καὶ πρὶν ἢ τοῦτον τῆς ἐπαρχίας ἐπιστῆναι, Ἄνανος, φησὶν, ἱερεὺς, νέος, Ἀνάνου υἱὸς γένους ἱερατικοῦ, εἰληφὼς ἀφορμὴν ἀναρχίας, συνέδριον συναγαγὼν ἠνάγκασε τὸν Ἰάκωβον δημοσίᾳ, ἵνα τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀρνήσηται, ἀντιλέγοντα δὲ λιθασθῆναι προσέταξεν, ὃς ἐκ τοῦ πτερυγίου τοῦ ναοῦ κρημνισθεὶς, κατεαγότων αὐτοῦ τῶν σκελῶν, ἡμιθανὴς ἐπάρας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, λέγει. Κύριε, σύγγνωθι αὐτοῖς, οὐ γὰρ ποιοῦσιν ἀγνοοῦσι· τότε κναφικῷ μοχλῷ ᾧ

[a] Puta Eusebium lib. 2. & Ambrosium in 1. cap. ad Galat. Vide Hier. contra Helvid. num. 13. & quæ ibi adnotavimus. Ejus sententia, qua Jacobus frater Domini dictus creditur, quod ejus esset consobrinus, præ cæteris placet.

[b] Verba *in libro suo* Græca versio non agnoscit.

[c] Idem tradit Eusebius lib. 2. cap. 1. qui tamen Hieronymo, & sibimet contradicit lib. 7. cap. 19. scribens, ab ipso Domino, ejusque Apostolis Episcopum Jerosol. Ecclesiæ creatum fuisse, cui sententiæ quidam etiam inter veteres suffragantur.

[d] Ms. Sangerm. apud Martian. *ab aliquibus*, quod referendum ad *asseritur*, non ad *edita*.

[e] Jam inde a S. Irenæo cognitam contendit Massuetus ad Irenæum pag. 216. Vid. Huetium in Demonstrat. Evangel. Hodie eam omnes suscipiunt, qui Christiano nomine censentur.

[f] Euseb. μετὰ τῶν Ἀποστόλων, idest *cum Apostolis*. Et supra adnotavimus veterum aliquot Patrum traditionem, quæ fert, ab ipso Christo ordinatum Jacobum Jerosolymorum Episcopum. Chrysostom. Homil. 38. in 1. ad Corinth. αὐτὸς γὰρ αὐτὸν λέγεται κεχειροτονηκέναι, καὶ ἐπίσκοπον ἐν Ἱεροσολύμοις πεποιηκέναι πρῶτον.

[g] Aliquot mss. a Martian. citati *Hic solus solitus erat*, vel *huic solitum erat*. Ms. Gemblacensis Suffrido Petri inspectus, & Miræus, *Hic solitus erat ingredi*, ut & Græca versio, ἔθος δὲ ἦν αὐτῷ εἰσελθεῖν. Eusebius vero τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. Cæterum recte vertit Hier. εἰς τὰ ἅγια, *in Sancta Sanctorum*, id enim significare voluit Hegesippus, non in *Sancta* dumtaxat, quæ frequentare quibuslibet licuit ex Aaronis ordine Sacerdotibus. Sic vertit etiam Ruffinus. Nec dissimulo, difficillimam tunc videri, ut credatur, Hegesippi sententiam, cum verosimile non sit, Jacobo Christiano homini copiam ingrediendi Sanctum Sanctorum, fecisse Judæos, ubi adesse nisi Pontifici Maximo non licebat. Quod autem dicitur non laneis usus esse, sed lineis vestibus, id quidem ex more Pontificis erat, Levitic. XVI. 4.

a τότε κείμενος ἐπὶ τοῖς γόνασιν, καὶ αἰτούμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἄφεσιν, ὡς
b ἀπεσκληκέναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δίκην καμήλου.

tum, ut camelorum duritiem traxisse [a] ejus genua crederentur. Dicit & alia multa, [b] quæ enumerare longum esset.
c Sed & Josephus [c] in vicesimo libro Antiquitatum refert, & Clemens in septimo ὑποτυπώσεως, mortuo Festo, qui Judæam regebat, missum esse a Nerone successorem ejus Albinum, qui quum necdum ad provinciam pervenisset, Ananus, inquit, Pontifex adolescens Anani filius, de genere Sacerdotali, accepta occasione ἀναρχίας, concilium congregavit, & compellens publice Jacobum, ut Christum Dei Filium denegaret, contradicentem lapidari
d jussit, [d] qui quum præcipitatus de pinna Templi confractis cruribus adhuc semianimis tendens ad cælum manus,
Luc. 23. 34. diceret: *Domine, ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt;* fullonis fuste, quo
e [e] uda vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus interiit. Tradit item Josephus, tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, ut propter
f ejus necem, [f] creditum sit subversam esse Jerosolymam. Hic est de quo Paulus Apostolus scribit ad Galatas:
Galat. 1. 19. *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.* Et Apo-
Actor. 1. 13. & 22. 17. & 15. 13. stolorum super hoc crebrius Acta testantur. Evangelium quoque quod
g appellatur [g] secundum Hebræos, & a me nuper in Græcum Latinumque sermonem translatum est, quo & Origenes sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris refert: *Dominus autem quum dedisset sindonem servo Sacerdotis, ivit ad Jaco-*
h *bum, &* [h] *apparuit ei. Juraverat enim Jacobus, se non comesturum panem ab illa hora,*

τὰ ἱμάτια ἐκπιέζειν εἰώθασι, κατὰ τὸν ἐγκέφαλον κρουσθεὶς, ἀνεπαύσατο. Προστίθησιν ὁ αὐτὸς Ἰώσηππος, τοσαύτης αὐτὸν γεγενῆσθαι ἁγιωσύνης ἐντὸς, καὶ θρησκείας παρὰ τῷ λαῷ, ὡς διὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον πεπεῖσθαι πάντας, τὰ Ἱεροσόλυμα πεπορθῆσθαι. Περὶ τούτου καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς Γαλάτας λέγει. Ἄλλον δὲ ἐκ τῶν Ἀποστόλων οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου. Καὶ τῶν Ἀποστόλων περὶ τούτου μαρτυροῦσιν αἱ πράξεις. Καὶ τὸ εὐαγγέλιον δὲ τὸ ἐπιγραφὸν καθ' Ἑβραίους, ὅπερ ὑπ' ἐμοῦ νεῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ῥωμαϊκὴν γλῶτταν μετεβλήθη, ᾧ καὶ Ὠριγένης πολλάκις κέχρηται, μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, λέγει. Ὁ δὲ Κύριος δεδωκὼς σινδόνα τῷ δούλῳ τοῦ ἱερέως, ἀπελθὼν πρὸς Ἰάκωβον, ὤφθη αὐτῷ. Ὠμομόκει γὰρ Ἰάκωβος μὴ γεύσασθαι ἄρτου, ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας, ἀφ' ἧς πεπώκει τὸ ποτήριον ὁ Κύριος, ἕως οὗ ἴδη αὐτὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Αὖθις δὲ μικρὸν ὕστερον, φέρετε, φησὶν ὁ Κύριος, τράπεζαν καὶ ἄρτον. Εὐθὺς δὲ προστίθεται, λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ δεδωκὼς Ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ, λέγει αὐτῷ, Ἀδελφέ μου, ἔσθιε τὸν ἄρτον τὸν σὸν, ἠγέρθη γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν. Τριάκοντα τοιγαροῦν ἐνιαυτοὺς τὴν Ἱεροσολύμων κυβερνήσας ἐκκλησίαν, τουτέστιν, ἕως ἑβδόμου ἐνιαυτοῦ Νέρωνος, πλησίον τοῦ ναοῦ ἀπετέθη, ἐν ᾧ καὶ ἐῤῥίφθη. Τίτλον ἄχει τῆς Τίτου πολιορκίας, καὶ τῆς τελευταίας Ἀδριανοῦ ἐπίσημον ἔχων. Οἵτινες ἐξ ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τοῦ ἐλαιῶνος τεθεῖσθαι νομίζουσι, ψευδεῖς οὔσης τῆς τούτων ὑπονοίας.

a Græca versio ὑπερβαίνειν, quasi legisset *vicisse*.
b Videre licet hæc apud Euseb. lib. 2. c. 23.
c Vide Josephum lib. xx. cap. 9. initio. Quidam Codices apud Martianæum legunt *Annianus*, & *Annaniæ filius*.
d Hæc quidem Josephus recitat: quæ sequuntur ex Clemente apud Eusebium deprompta sunt.
e Hæc vox abest a quibusdam codicibus, quam nec Græcus interpres agnoscit. Aliæ editiones legunt *rudia*.
f Hæc affert Origenes l. 1. contra Celsum, & in Comment. ad Matthæum tamquam a Josepho prolata, ταῦτα συμβεβήκει Ἰουδαίοις κατὰ ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν. Ex eo autem Eusebius, quem hic sequitur Hieronymus. At peccaverit memoriæ lapsu Origenes, referens ad Jacobum quæ de Joannis Baptistæ nece per Herodem legerat: certe in Josephi libris hæc neque hodie habentur, neque umquam locum videntur habuisse.
g De hoc Evangelio *secundum Hebræos* multa alibi docet Hieronymus, quæ in speciem sibi videntur adversari. Hic Græce & Latine se illud interpretatum dicit, quem tamen laborem in Catalogo suorum operum non enumerat. Sequenti cap. 3. pro *Matthæi authentico* laudat, cujus Hebræum autographum e Cæsariensi Bibliotheca descripserit. Supra lib. 3. contra Pelagianos num. 2. *In Evangelio*, inquit, *juxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis literis scriptum est, quo utuntur usque hodie Nazareni, secundum Apostolos, sive ut plerique autumant, juxta Matthæum, quod & in Cæsariensi habetur Bibliotheca &c.* Et in Matth. XII. 13. *In Evangelio, quo utuntur Nazareni & Ebionitæ, quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, & quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum*. Conciliari autem possunt, si intelligas, fuisse istud speciale quoddam ejusdem Evangelii exemplar, Chaldaica quidem, sive Syriaca lingua, sed Hebraicis literis scriptum, non quidem ab ipso Matthæo, sed a Nazarenis, qui hanc translationem in Syro-Chaldaicam linguam jamdiu olim confecerant, eique multa assuerant, quæ sibi videbantur a Matthæo omissa, cujusmodi sunt quæ subinde notat Hieronymus: contra Ebionitæ genealogiam resecaverant. Uterque authenticum prædicabant, ex eorumque opinione in Cæsariensi Bibliotheca servatum exscripsit Sanctus Doctor, qui inde Græce & Latine interpretatus est: tametsi non intelligo, cur Græce librum refunderet, qui jam Græce exstabat, siquidem illum Origenes legit. Cæterum tum alibi, tum in præfixa libris contra Pelagianos Admonitione notatum est, quod ea de caussa quinti Evangelii confictor a Theodoro Mopsuesteno apud Photium Cod. 177. diceretur.
h Apparitionem quidem Jacobo peculiariter factam nullus quattuor Evangelistarum memorat, sed Paulus 1. Corinth. 15. 7. inter alias recenset: ex quo auctor hujus Evangelii, quem plures deinde secuti sunt, videtur sumpsisse. Meminit hujusce Evangelii Hier. l. 4. in Isaiam c. 11. & in Ezech. 6. c. 18. & in Matth. 1. c. 6. & 2. c. 12. & 4. c. 23. itemque c. 27. bis, & in Epist. Ad Ephes. l. 3. c. 6.

a *ra, qua biberat calicem Domini, donec videret eum* [a] *resurgentem a dormientibus*. Rursusque post paululum: *Afferte*, ait Dominus, *mensam & panem*. Statimque additur: *Tulit panem & benedixit, ac fregit, & dedit Jacobo justo, & dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis a dormientibus*. Triginta itaque annos * Jerosolymorum rexit Ecclesiam, id est, usque ad [b] septimum

* al. Jerosolymis.

b Neronis annum, & juxta Templum, ubi & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem Titi, & ultimam Hadriani, notissimum habuit.

c Quidam e nostris in monte Oliveti eum putaverunt conditum, [c] sed falsa eorum opinio est.

CAPUT III.

Marc. 2, 14. Luc. 5, 27. Matt. 19, 9.

d MAtthæus, qui & Levi, ex publicano Apostolus, primus in Judæa propter eos qui ex Circumcisione crediderant, Evangelium Christi [d] Hebraicis literis verbisque composuit: quod quis postea in Græcum transtulerit, non satis certum est. Porro ipsum Hebraicum habetur usque ho-

e die in [e] Cæsariensi bibliotheca, quam Pamphilus Martyr studiosissime confecit. Mihi quoque a Nazaræis, qui in Berœa urbe Syriæ hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. In quo animadvertendum, quod ubiquumque Evangelista, sive ex persona sua, sive ex persona Domini Salvatoris, veteris Scripturæ testimoniis abutitur, non sequatur Septuaginta translatorum auctoritatem, sed Hebraicam, e quibus illa duo sunt: *Ex Ægypto vocavi filium meum*. Et: *Quoniam Nazaræus vocabitur*.

Ματθαῖος ὁ καὶ Λευῒς, Ἀπόστολος ἀπὸ τελωνῶν, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πρῶτος διὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντας, εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ γράμμασιν καὶ ῥήμασιν ἑβραϊκοῖς συνέταξεν, ἀγνοουμένου τοῦ μετὰ ταῦτα εἰς ἑλληνικὸν τοῦτο μεταφράσαντος. Τὸ δὲ ἑβραϊκὸν ἄχρι τήμερόν ἐστιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Καισαρείας τῇ παρὰ Παμφίλου μάρτυρος περισπουδάστως κατασκευασθείσῃ. Ἔμοι δὲ παρὰ τῶν Ναζαραίων τῶν ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας τούτῳ κεχρημένων, ἄδεια παρεσχέθη τούτου μεταγραφῆς, δι᾽ οὗ ἐστὶν ἀκριβῶς πεισθῆναι, ὡς ἔνθα ἂν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἴτε ἐκ προσώπου οἰκείου, εἴτε ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ταῖς μαρτυρίαις κατακέχρηται τῶν παλαιῶν γραφῶν, μὴ ἀκολουθεῖν τῇ αὐθεντίᾳ τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν, ἀλλὰ τῇ ἑβραϊκῇ, ἀφ᾽ ὧν τὰ δύο ἐστὶν ἐκεῖνα, ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου, καὶ ὅτι Ναζαραῖος κληθήσεται.

CAPUT IV.

f JUdas [f] frater Jacobi parvam, quæ de septem Catholicis est, Epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch,

g qui apocryphus est, in ea [g] assumit testimo-

Ἰούδας ἀδελφὸς Ἰακώβου ἐλαχίστην, ἥ τις ἐκ τῶν ἑπτὰ Καθολικῶν ἐστιν, Ἐπιστολὴν καταλέλοιπεν. Καὶ ἐπείπερ ἀπὸ τῆς βίβλου Ἐνὼχ, τῆς ἀποκρύφου τυγχανούσης, προσλαμ-

a Al. *a mortuis*. Idem ex Hieronymo tradunt Gregorius Turonensis l. 1. Hist. Francorum c. 22. Sedulius Scotus in 1. Cor. xv. 7. aliique. Illud quoque notandum, quod Verba paulo supra, *cum dedisset Syndonem servo Sacerdotis*, in Sangermanensi Codice a Martianæo inspecto desiderantur. Porro vitiose Græcus legerat *aperuit* pro *apparuit*: sicut mox *Dominus*, ὁ Κύριος, male pro *Domini*.

b Christi 62. Cætera ex Hegesippo apud Eusebium l. 2. c. 23. καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἔτι αὐτοῦ ἡ στήλη μένει παρὰ τῷ ναῷ. Vide de titulo Scholion Græcum, quod ad oram Mazarinii Codicis Eusebianæ historiæ invenit Valesius. ἰστέον ὅτι ἡ στήλη αὕτη λίθος ἦν ἄμορφος, ἐπιγραφὴν ἔχων τὸ ὄνομα τοῦ τεθαμμένου Ἰακώβου· ἐξ οὗ καὶ ἔτι νῦν οἱ χριστιανοὶ ἐν τοῖς μνήμασιν αὐτῶν λίθους ἱστῶσιν, καὶ ἢ γράμματα ἐν αὐτοῖς γράφουσιν, ἢ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐγχαράττουσιν. *Sciendum est, columnam hanc nihil aliud fuisse, quam lapidem informem, in qua nomen Jacobi illic sepulti erat incisum. Unde & Christiani in sepulcris suis etiamnum lapides statuunt: in quibus aut literas inscribere, aut crucis figuram insculpere consueverunt*.

c Hanc tamen sententiam alteri præferunt. Quaresmius, aliique docti viri, tum quod extra urbem Judæi cadavera tumularent, tum quod hominem lapidibus damnatum, utque eorum ferebat opinio, seductorem prope templum humo inferri permisisse eos, & titulo donasse, non sit verosimile. Cum tamen mons Oliveti e regione templi sit, Hegesippum huic sententiæ non repugnare, contendit idem Quaresmius.

d Idem tradunt Papias apud Eusebium III. 39. Hist. quin & Eusebius ipse libro eodem. c. 24. & lib. 5. c. 10. Sed Matthæum ipsum Græce scripsisse longe est credibilius & cum de ejus interprete incerta nimis traditio sit, quem alii Jacobum, alii Paulum, alii Lucam, vel denique Joannem fuisse volunt, videntur etiam Papias, aliique Veteres, Nazaræorum Evangelium, de quo supra diximus c. 2. pro Matthæi *authentico* habuisse, quod notatum est ab ipso Hier. in Matthæum. At Patres hoc Evangelium Græce tantum allegant, & Hebræum explodunt, nec ullum scio, qui Græcum ex Hebræo versum subindicet. Vid. cap. superiori, quæ adnotavimus hac de re.

e De hac Bibliotheca vide Euseb. 6. 31. & Hieronymum infra cap. 75.

f *Frater Domini* legi in antiquis codicibus animadvertit Victorius, aliique, quibus hæc lectio probatur, quod ita eum vocet etiam Hegesippus apud Eusebium l. 3. c. 20. Sed rectius plerique MSS. legunt *Jacobi*, ut & Freculfus ex Hieronymo, & Græc. Interpres ex Luca vi. 16. & ex Juda ipso. Jacobus autem minor, de quo supra c. 2. ejus frater intelligitur. Unde recte Epiphanius xxvi. 11. utrumque jungit, Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ Κυρίου λεγόμενος. Vid & Clement. Alexandr. in Epistolas Catholicas.

g Cap. V. vers. 14. Quod vero Hieron. suo more *plerosque* dicit, intellige *aliquos*, non τοὺς πλείους. Sic enim Eusebius a plurimis, τοῖς πολλοῖς, genuinam habitam dicit. Cætera antiquorum testimonia non est hujus loci referre. Vide Huetium Demonstr. Evang. Prop. 1. &c.

a stimonium, a plerisque rejicitur, [a] tamen auctoritatem vetustate jam & usu meruit, & inter sanctas Scripturas computatur.

βαίνεται ἐν αὐτῇ μαρτυρείας, παρὰ πολλῶν ἐκβάλλεται, ἀλλ' ὅμως τῇ ἀρχαιότητι, καὶ τῇ τῆς χρήσεως αὐθεντίᾳ ἠξιώθη ταῖς θείαις γραφαῖς συγκαταριθμεῖσθαι.

CAPUT V.

Actor. 7. 58. PAulus Apostolus, qui ante Saulus, extra numerum [b] duodecim Apostolorum, de tribu Benjamin & oppido [c] Judææ Giscalis fuit, quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigravit, a quibus ob studia Legis missus Jerosolymam, a Gamaliele viro doctissimo, cujus Lucas meminit, eruditus est. Quum autem interfuisset neci Martyris Stephani, & acceptis a Pontifice Templi Epistolis, ad persequendos eos, qui Christo crediderant, Damascum pergeret, revelatione compulsus ad fidem, quæ in Actibus Apostolorum scribitur, in vas electionis de persecutore translatus est. Quumque primum ad prædicationem ejus Sergius Paulus Proconsul Cypri credidisset, ab eo quod eum Christi fidei subegerat, [d] sortitus est nomen Paulus, & juncto sibi Barnaba, multis urbibus peragratis, revertensque Jerosolymam, a Petro, Jacobo, & Joanne Gentium Apostolus ordinatur. Et quia in Actibus Apostolorum plenissime de ejus [e] conversatione scriptum est, hoc tantum dicam, quod post passionem Domini vicesimo quinto anno, id est, [f] secundo Neronis, eo tempore, quo Festus procurator Judææ successit Felici, Romam vinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia, adversus Judæos de adventu Christi quotidie di-

(Act. 13, 12. in margine)

Euseb. lib. 12. Φήλικος δὲ Φῆστος ὑπὸ Νέρωνος διάδοχος πέμπεται, καθ' ὃν δικαιολογησάμενος ὁ Παῦλος, δέσμιος ἐπὶ Ῥώμης ἄγεται. - καὶ Λουκᾶς δὲ ἐν τούτοις κατέλυσε τὴν ἱστορίαν, διετίαν ὅλην ἐπὶ τῆς Ῥώμης τὸν Παῦ-

ΠΑῦλος ὁ Ἀπόστολος ἔξω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τυγχάνων, ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν, καὶ κώμης Γισχάλων τῆς Ἰουδαίας, ὁρμώμενος πορθηθείσης παρὰ τῶν Ῥωμαίων τῆς αὐτῆς κώμης, μετὰ τῶν οἰκείων γονέων εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας κατῴκησεν, ὑφ' ὧν σταλεὶς διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ νόμου εἰς Ἱεροσόλυμα, παρὰ Γαμαλιὴλ ἀνδρὶ διδασκαλικωτάτῳ, οὗ καὶ Λουκᾶς μέμνηται, ἐφοίτησεν. Ἀλλ' ἡνίκα παρῆν τῇ σφαγῇ Στεφάνου τοῦ μάρτυρος, λαβὼν Ἐπιστολὰς τοῦ ἱερέως ἐπὶ διωγμῷ τῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ πιστευσάντων, ἐπιστὰς τῇ Δαμασκῷ ἐξ ἀποκαλύψεως εἰς τὴν πίστιν τὴν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ἐγγεγραμμένην, εἰς σκεῦος ἐκλογῆς ἀπὸ διώκτου μετηνέχθη. Πιστεύσαντος δὲ πρῶτον εἰς τὴν τούτου κήρυξιν Σεργίου Παύλου ἀνθυπάτου τῆς Κυπρείων, ἐξ αὐτοῦ ὅτι αὐτὸν τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ ὑπέταξεν, ἐκληρώθη τοῦ ὀνόματος Παύλου, καὶ συζεύξας ἑαυτῷ Βαρνάβαν, πολλαῖς τε πόλεσιν ἐπιστὰς ἀναζεύξας εἰς Ἱεροσόλυμα, παρὰ Πέτρου καὶ Ἰακώβου τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος καθίσταται. Ἐπεὶ τοίνυν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων περὶ τῆς τούτου διαγωγῆς πολλὰ εἴρηται, τοῦτο μόνον λέξω, ὅτιπερ μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει, τουτέστι δευτέρῳ Νέρωνος, ἡνίκα Φῆστος ὁ τῆς Ἰουδαίας ἐπίτροπος διεδέξατο Φήλικα, εἰς Ῥώμην δέσμιος πέμπεται, καὶ ἐπὶ δύο ἐνιαυτοὺς ἐν ἐλευθέρᾳ μείνων φυλακῇ κατὰ τῶν Ἰουδαίων περὶ τῆς ἐλεύσεως Ἰησοῦ ἑκάστοτε ἐξηγήσατο. Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ μήπω τῆς τοῦ Νέρωνος βασιλείας στερεωθείσης, μήτε εἰς τοσαύτας αὐτοῦ πράξεις, ὅσας αἱ ἱστορίαι φέρουσιν, ἐξεληλακότος, Παῦλος παρὰ Νέρωνος ἀπελύθη ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσιν κηρύξαι, καθὼς γράφει ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ, ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ καὶ ἔπαθεν, ὅταν ἐν τοῖς δε-

λον

a Cod. Sangerm. apud Martianæum, *tamen auctoritate jam & vetustate & usu meruit*, quemadmodum & Græca versio.

b Ut se ipse distinguit 1. Corinth. xv. 5. 8.

c Paria habet in Epistola ad Philemon. *Ajunt parentes Apostoli Pauli de Giscalis regione fuisse Judææ, & eos cum tota Provincia Romana vastaretur manu, & dispergerentur in orbem Judæi, in Tarsum urbem Ciliciæ fuisse translatos parentum conditionem adolescentulum Paulum secutum.* Paulus vero de semetipso Actor. 22. 3. *Ego sum vir Judæus natus in Tarso Ciliciæ.* Porro Giscala πολίχνη, id est *urbecula* Galilææ dicitur Josepho lib. 4. de Bell. cap. 2.

d Alias *sortitus est nomen Paulus*. Fusius in Comment. in Epist. ad Philem. *Ut enim Scipio subjecta Aphrica, Aphricani sibi nomen assumsit, ita & Saulus ad prædicationem gentium missus a primo Ecclesiæ spolio Proconsule Sergio Paulo victoriæ suæ trophæa retulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur.*

e Miræus aliique perperam *Conversione*. Eodem sensu dicit infra c. 8. *Philo librum super eorum conversatione scripsit*: & Græcus διαγωγῆς.

f Secundum Neronis annum cum vigesimo quinto post passionem Domini alligans, cum Eusebio facit, in cujus Chronico a se converso in Latinum, Christus passus est anno 18. imperii Tiberii Cæsaris a morte Augusti. Coss. Cn. Domitio Ænobarbo, & M. Fulvio Camillo Scriboniano. Ex ejus anni Paschate, qui proxime usque ad Neronis secundum fluxerunt, reapse viginti quinque sunt, & concurrunt cum Neronis secundo aliquantulum saltem provecto.

λον αὔξετον διατείψαι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀκωλύτως κηρύξαι ἐπισημηνάμενος.

sputavit. Sciendum autem in [a] prima satisfactione, necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ, Paulum a Nerone dimissum, ut Evangelium Christi in Occidentis quoque partibus prædicaretur, sicut ipse scribit in secunda Epistola ad Timotheum, eo tempore quo & passus est, de vinculis dictans Epistolam: *In prima mea satisfactione nemo mihi affuit*, [b] *sed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autem mihi affuit, & confortavit me, ut per me prædicatio compleretur, & audirent omnes gentes, & liberatus sum de ore leonis*. Manifestissime leonem propter crudelitatem Neronem significans. [c] Et in sequentibus: *Liberatus sum de ore leonis*. Et statim: *Liberabit me Dominus ab omni opere malo, &* [d] *salvabit me in regnum suum cæleste*, quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrium. Nam & in [e] eadem Epistola præmiserat: *Ego enim jam immolor, & tempus resolutionis meæ instat*. Hic ergo quarto decimo Neronis anno, eodem die quo Petrus Romæ, pro Christo capite truncatur, sepultusque est in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo septimo. Scripsit autem novem ad septem Ecclesias Epistolas, ad Romanos unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philippenses unam, ad Colossenses unam, ad Thessalonicenses duas, præterea ad [f] discipulos suos, Timotheo duas, Tito unam, Philemoni unam. Epistola autem quæ fertur ad Hebræos, non ejus creditur, propter stili sermonisque [g] dissonantiam, sed vel Barnabæ, juxta [h] Tertullianum, vel Lucæ Evangeli-

2. Tim. 3.

Euseb. l. c. Σαφῶς δὴ παρίστησι διὰ τούτων ὅτι δὴ τὸ πρότερον ἐῤῥύσθη ἐκ στόματος λέοντος, τὸν Νέρωνα ταύτῃ ὡς ἔοικε διὰ τὸ ὠμόθυμον προσειπών. οὔκουν ἑξῆς προστέθεικε παραπλήσιόν τι, τὸ ῥύσεταί με ἐκ στόματος λέοντος. ἑώρα γὰρ τῷ πνεύματι τὴν ὅσον οὔπω μέλλουσαν τελευτήν. Διό φησιν ἐπιλέγων τῷ καὶ ἐῤῥύσθην ἐκ στόματος λέοντος, τὸ ῥύσεταί με ὁ

2. Tim. 4. 6. Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. Σημαίνων τὸ παραυτίκα μαρτύριον, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προλέγει γραφῇ, φάσκων. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκεν.

σμοῖς ὤν, ἐπιστέλλει, λέγων· Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο καὶ ἐῤῥύσθην ἐκ στόματος λέοντος, σαφῶς διὰ τὴν ὠμότητα, Νέρωνα, λέγων. Αἰνιττόμενος γὰρ δηλονότι ἐπικεῖσθαι αὐτῷ τὸ μαρτύριον, ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ προεῖπε, λέγων· Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. Ὁμοίως τοίνυν καὶ αὐτὸς τεσσαρεσκαιδεκάτῳ Νέρωνος ἐνιαυτῷ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ᾗ καὶ Πέτρος ἐν Ῥώμῃ ὑπὲρ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκεφαλισθείς, ἀπετέθη ἐν τῇ ὁδῷ, τῇ λεγομένῃ Ὀστιωσία ἔτους μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τριακοστοῦ ἑβδόμου. Ἔγραψε δὲ ἐπιστολὰς ἐννέα πρὸς ἑπτὰ ἐκκλησίας οὕτως, πρὸς Ῥωμαίους μίαν, πρὸς Κορινθίους δύο, πρὸς Γαλάτας μίαν, πρὸς Ἐφεσίους μίαν, πρὸς Φιλιππησίους μίαν, πρὸς Κολοσσαεῖς μίαν, πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, Τιμοθέῳ δύο, Τίτῳ μίαν, Φιλήμονι μίαν· Τὴν δὲ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν τινες νομίζουσι μὴ εἶναι αὐτοῦ, διά τε τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν τοῦ λόγου διαφωνίαν, ἀλλὰ Βαρνάβα, κατὰ τὸν Τερτυλλιανόν, ἢ τοῦ Λουκᾶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, κατά τισι δοκεῖ, ἢ Κλήμεντος τοῦ τῆς ἐκκλησίας Ῥώμης ὕστερον Ἐπισκόπου, ὅν φασι τὰ ἀποφθέγματα Παύλου οἰκείῳ συντάξαι καὶ κοσμῆσαι λόγῳ, ἢ τό γε μᾶλλον Παῦλος γράφων πρὸς Ἑβραίους, διὰ τὸν φθόνον τὸν πὸς αὐτόν, τὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐπιγραφὴν ἐν ἀρχῇ τῆς προσηγορίας γραφῆναι, οὐκ ἐδοκίμασεν. Ἐγεγράφει γὰρ ὡς Ἑβραῖος ἑβραϊστί, τουτέστιν οἰκείᾳ φράσει ἐλλογίμως, καὶ ἅπερ εὐφραδῶς συντέτακτο τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, εὐφραδέστερον εἰς ἑλληνικὴν μετεφράσθη, καὶ ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν, τοῦ οἴεσθαι διαφωνεῖν ἄλλαις ταῖς Παύλου Ἐπιστολαῖς. Τινὲς δέ, καὶ τὴν πρὸς Λαοδικεῖς ἀναγινώσκουσιν, ἀλλὰ παρὰ πάντων ἐκβάλλεται.

a Græcus ἀπολογία, ex Timoth. IV. 16. omnino recte; eo enim sensu optimi Scriptores *satisfactionem* accipiunt defensionem, qua vel delictum removetur, vel excusatur.

b Verba *sed omnes me dereliquerunt* usque *gentes* absunt a Græca versione.

c Non habet Græcus interpres quæ respondeant his Latini textus, *Et in sequentibus liberatus sum. Et statim liberabit &c.* usque *regnum suum cæleste*, quæ omnino non agnoscit. Contra Græcus Eusebii textus plura quædam habet a verbis οὔκουν ἑξῆς &c. usque ἐπιλέγων τῷ καὶ ἐῤῥύσθην ἐκ στόματος λέοντος, quibus clarius exponitur Paulus in secunda custodia, non iterum scribere se liberatum iri ex ore Leonis, ut priori vice dixerat, sed penitus liberandum a Domino per martyrium, atque in cæleste regnum transferendum. Et de Hieronymo quidem suspicati sumus, verba *ex ore leonis*, quibus altera periodus, quæ hic videtur omissa, finiebatur, librarium fefellisse exscribentem. At e codicibus nostris, quomodo emendemus, non suppetit.

d Sic ex codice nostro *salvabit*, qui tamen antea *liberavit*, non *liberabit*: cæteri tam editi quam Mss. perperam *liberavit*, & mox *salvabit*. Vid. Tim. IV. 18.

e Duo codices antiquissimi, Veronensis unus, alter S. Crucis de Urbe legunt *trigesimo sexto*. Recole quæ adnotavimus ad secundum Neronis annum, quem cum 25. Domini post passionem alligat. Potuit, ut nunc mihi videtur, initium anni XIV. Neroniani cum 36. post Christi passionem concurrere.

f Miræus addit. *quattuor*.

g Veteres editiones *distantiam*. Vid. Origen. apud Euseb. l. 6. c. 25.

h Tertull. lib. de pudicitia c. 20.

gelistæ, juxta [a] quosdam, vel Clementis [b] Romanæ postea Ecclesiæ Episcopi, quem ajunt ipsi adjunctum sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone. Vel certe quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter invidiam sui apud eos nominis, [c] titulum in principio salutationis amputaverit. Scripserat ut Hebræus [d] Hebraice, id est, suo eloquio disertissime, ut ea quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius * verterentur in Græcum, & hanc caussam esse, quod a cæteris Pauli Epistolis discrepare videatur. Legunt quidam & ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.

* ms. vertisse

CAPUT VI.

Act. 4. 36. Ibid. 13. 2. Gal. 2. 9. Act. 15. 37. 39.

BArnabas Cyprius, qui & Joseph Levites, cum Paulo Gentium Apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam [e] composuit, quæ inter apocryphas Scripturas legitur. Hic postea propter Joannem discipulum, qui & Marcus vocabatur, separatus a Paulo, nihilominus Evangelicæ prædicationis injunctum sibi opus exercuit.

BΑρνάβας Κύπριος, ὁ καὶ Ἰωσὴφ Λευίτης μετὰ Παύλου τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος καταςαθεὶς μίαν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας Ἐπιςολὴν συνέταξεν, ἥτις εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ἀναγινώσκεται. Οὗτος ὕςερον διὰ Ἰωάννην τὸν μαθητὴν, ὃς καὶ Μάρκος ἐκαλεῖτο, χωρισθεὶς Παύλου, οὐδὲν ἧττον τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔργον ἐπιταγὲν αὐτῷ ἐπλήρωσεν.

CAPUT VII.

Coloss. 4. 14. Act. 10. 11. & seq. & 20. 6. 13. & seq. 2. Cor. 8. 18. Coloss. 4. 14. 2. Tim. 4. 11. Act. 28. 30.

LUcas medicus [f] Antiochensis, ut ejus scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator Apostoli Pauli, & omnis peregrinationis ejus comes, scripsit Evangelium, de quo idem Paulus: [g] *Misimus*, inquit, *cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias*. Et ad Colossenses; *Salutat vos Lucas medicus carissimus*. Et ad Timotheum: *Lucas est mecum solus*. Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo [h] Apostolicarum πράξεων prænotatur, cujus historia usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenit, id est, usque ad [i] quartum Neronis annum, Ex quo intelligimus,

Λουκᾶς ἰατρὸς Ἀντιοχεὺς καθὼς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ δηλοῖ, τοῦ ἑλληνικοῦ οὐκ ἄπειρος, συνδαςὴς Παύλου Ἀποςόλου, καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀκόλουθος, συνέταξεν Εὐαγγέλιον, περὶ οὗ αὐτὸς Παῦλος, ἀπεςείλαμεν φησι σὺν αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ πάσας τὰς ἐκκλησίας. Καὶ πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς, ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητός. Καὶ πρὸς Τιμόθεον Λουκᾶς ἐςι μετ' ἐμοῦ μόνος. Καὶ ἕτερον δὲ ἐξέδωκε τεῦχος ἐξαίρετον, ἐπιγραφὴν πράξεις Ἀποςόλων, τοῦ ἡ ἱςορία ἕως διετίας διάγοντος ἐν τῇ Ῥώμῃ Παύλου ἐκτείνεται, τουτέσιν ἕως τετάρτου Νέρωνος ἐνιαυτοῦ. Ἀφ' ὧν πεπείσμεθα, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν βίβλον συντετάχθαι. Ἡ γὰρ περίοδος Παύλου καὶ Θέ-

a Clemens Alex. apud Euseb. l. 6. c. 14. Vid. & Philastrium Hæres. 88.

b Euseb. l. 3. c. 38. & Theophylactus & Gobarus apud Photium cod. 222. meminit hujus sententiæ. Illud, *ipsi adjunctum* merum glossema expungi malim, quod nec ullus e nostris codicibus, nec interpres Græcus agnoscunt.

c Ita Clemens Alexandr. apud Euseb. Histor. Eccles. 6. 14. Μὴ προγέγραφθαι δὲ τὸ, Παῦλος Ἀπόστολος, εἰκότως, &c. Vide Chrysostomum Homil. 64. in loca N. T.

d Cacophoniam vulgatorum *Hebræus Hebrais Hebraice* omnino repudiamus. Alter e codd. nostris, *Hebrais* omittit, alter *Hebræus*. Græcas etiam tantum ἑβραῖος ἑβραϊςὶ, *Hebræus Hebraice*. Legendum cum cod. nostro, *Scripserat enim Hebræus Hebraice*, vel *autem* pro *enim*. Porro accedimus doctissimis viris, qui non Hebraice, sed Græce Epistolam ab Apostolo scriptam gravissimis argumentis probant. Hieronymum quidem in eam sententiam impulerunt Clemens Alexandrin. ὑποτυπώσ. apud Euseb. lib. 6. cap. 14. Hist. Eccl. atque ipse in primis Euseb. lib. 3. c. 38. quos postea secuti sunt Theodoretus Præf. in Epist. ad Hebr. & Anonymus apud Oecumenium in simili Præfatione, aliique ex recentioribus multi. Sed horum auctoritates ratione præponderantur; nam & textus ipse se Græce primitus scriptum prodit, tum Græcis allusionibus, quæ in Hebræo nihil essent, tum phrasi continua, ac stilo, & Scripturarum e Græco testimoniis, Hebræorumque nominum interpretationibus, quæ frustra essent, si Hebraice primum fuisset exarata. Accedit, Clementem ejus Græcum interpretem dici vix posse, cum ille, vel Græcus, vel Romanus fuisse dicatur, Hebraicam linguam facile ignoraverit.

e Scilicet ex titulo quem vulgo tunc Epistola obtinebat; nam statim apocrypham eam esse dicit, quod declarat in Epistola ad Lætam, *Apocrypha*, inquiens, *sciat non eorum esse, quorum titulis prænotantur*. Citat tamen ex ea in 43. cap. Ezechiel.

f Vid. Hieronymum in Isai. c. 6.

g Locum Apostoli alii de *Barnaba*, alii de *Apollo*, vel de *Sila* intelligunt. Sed plerique ita cum Hieronymo, ac si dixisset Paulus, *cui laus est in Evangelio conscribendo, sive quod Evangelium scripserit*.

h Non male legit Veronensis cod. *Apostolorum* πράξεις, quemadmodum & Vatic. 384. Reliquæ variantes lectiones, quas hic adfert Martianæus, meri sunt librariorum errores. Veteres Editiones malebant legere πράξεις Ἀποςόλων.

i Perperam cod. S. Crucis in Jerusalem de Urbe, *usque ad quartum decimum Neronis annum*, ut & in Sigebergensi invenerat Suffridus Petri.

gimus, in [a] eadem urbe librum eſſe compoſitum. Igitur [b] * περιόδους Pauli, & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter Apocryphas ſcripturas computamus. Quale enim eſt, ut individuus comes Apoſtoli, inter cæteras ejus res hoc ſolum ignoraverit? Sed & Tertullianus vicinus [c] eorum temporum, refert Presbyterum quemdam in Aſia σπουδαστὴν Apoſtoli Pauli, convictum apud [d] Joannem, quod auctor eſſet libri, & confeſſum ſe hoc Pauli amore feciſſe, loco excidiſſe. Quidam ſuſpicantur, quotieſquumque in Epiſtolis ſuis Paulus dicit, [e] *juxta Evangelium meum*, de Lucæ ſignificare volumine, & Lucam non ſolum ab Apoſtolo Paulo didiciſſe Evangelium, qui cum Domino in carne non fuerat, ſed & a cæteris Apoſtolis. Quod [f] ipſe quoque in principio ſui voluminis declarat, dicens: *Sicut tradiderunt nobis, qui a principio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis*. Igitur Evangelium ſicut audierat, ſcripſit. Acta vero Apoſtolorum ſicut viderat, compoſuit. Sepultus eſt Conſtantinopoli, ad quam urbem viceſimo Conſtantii anno, oſſa ejus cum reliquiis Andreæ Apoſtoli tranſlata ſunt [g].

* Mſ. περιόδοις

...κλας καὶ πᾶς ὁ μῦθος ὡσανεὶ λέοντος βαπτισθέντος, εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ψηφισθήσεται. Οὐδὲ γὰρ ἐνεχώρει τὸν ἀχώριστον τοῦ Ἀποστόλου μεταξὺ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ πράξεων τοῦτο ἠγνοηκέναι. Ἀλλὰ καὶ Τερτυλλιανὸς ἐκείνων τῶν χρόνων ἀναφέρει πρεσβύτερόν τινα ἐν τῇ Ἀσίᾳ, σπουδαστὴν Παύλου Ἀποστόλου ἐλεγχθέντα ἐπὶ Ἰωάννου οἷα παρ' αὐτοῦ συνταχθείσης βίβλου, ὡμολογηκέναι φίλτρῳ κατεχόμενον Παύλου τοῦτο πεποιηκέναι, διὸ καὶ ἐκβεβλῆσθαι τοῦτόν τινες ὑπολαμβάνουσιν. Ὁσάκις γὰρ Παῦλος ἐν ταῖς οἰκείαις Ἐπιστολαῖς λέγει, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου, δῆλον ὡς περὶ τοῦ τεύχους τοῦ κατὰ Λουκᾶν σημαίνει, καὶ Λουκᾶν οὐ μόνον παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μεμαθηκέναι τὸ Εὐαγγέλιον, οἷα μετὰ τοῦ Κυρίου τηνικαῦτα ἐν τῷ σώματι μὴ γενομένου, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων, ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἰδίου συντάγματος περιφανῶς λέγει. Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀφ' ἀρχῆς αὐτόπται. Τοιγαροῦν τὸ Εὐαγγέλιον καθὼς ἀκήκοεν ἔγραψε, τὰς δὲ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, καθὰ ἱστόρησεν αὐτὸς καὶ συνέταξεν. Ἠνέχθη τὰ λείψανα αὐτοῦ καὶ ἀπετέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς ἣν πόλιν τῷ εἰκοστῷ Κωνσταντίου ἐνιαυτῷ τὸ τούτου σῶμα μετὰ τῶν λειψάνων Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου μετηνέχθη.

CAPUT VIII.

MArcus [h] diſcipulus & interpres Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a fratribus, breve ſcripſit Evangelium. Quod quum Petrus audiſſet, probavit, & Eccleſiis legendum ſua auctoritate [i] edidit,

Μάρκος μαθητὴς καὶ ἑρμηνευτὴς Πέτρου, καθὼς τοῦ Πέτρου ἐξηγουμένου ἀκήκοε, παρακληθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, βραχὺ συνέταξεν Εὐαγγέλιον, ὅπερ ἐντυχὼν Πέτρος ἐδοκίμασε, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθησόμενον αὐθεντίσας ἐξέδωκε, καθὰ

a Alexandriæ, non Romæ Acta ſcripſiſſe Lucam, Syrorum traditio fert, quin & Theophilum, cui liber inſcribitur, inter primos præcipuoſque credentes Alexandriæ computat Bar Bajul Syrus auctor apud Caſtellum. Euthalius tamen, a Zacagnio editus p. 351. cum Hieronymo facit, & Lucam eo tempore ſcripſiſſe tradit Apoſtolorum Acta, quo Romæ verſaretur cum Paulo ſocius captivitatis.

b Codices ab Eraſmo, & Gravio inſpecti loco περιόδους legebant *viſionem*. In editis nunc hiſce Periodis, ſive Actis Pauli & Theclæ hæc de baptizato Leone fabula non invenitur; ſed tantum Leænæ in Theclam incurrentis, & Theclæ baptiſmi mentio eſt.

c Cod. S. Crucis *eorumdem temporum*. Tertulliani locus nunc eſt lib. de Baptiſmo c. 17. *Quod ſi qui Pauli perperam ſcripta legunt, exemplum Theclæ ad licentiam mulierum docendi tingendique defendunt, ſciant in Aſia Presbyterum, qui eam ſcripturam conſtruxit, quaſi titulo Pauli de ſuo cumulans, convictum, atque confeſſum id ſe amore Pauli feciſſe, loco deceſſiſſe*. Videtur tamen Hieronymus non Latino, quem hodie habemus, ſed Græco Tertulliani codice uſus, quem antequam Latinum ederet, ſe Græce commentatum eſſe teſtatur. cap. 15. idque colligi poteſt ex ipſo apocryphi libri titulo Græco περιόδους, & ex eo quod verba *apud Joannem*, in Tertulliani Latino non habentur: præcipue vero ex græca voce σπουδαστὴν, ſive *ſtudioſum*.

d Ita codices omnes a nobis & a Martianæo inſpecti, unde perperam Victorius legit *a Joanne*: & mox alii editi *& ob id de loco*, quas voculas mſs. non agnoſcunt, quemadmodum nec Tertullianus.

e Vid. Euſeb. lib. 3. c. 4. Porro ex his, qui id ſuſpicarentur, immo ſentirent, fuiſſe videtur Marcellus Ancyranus Epiſt. ad Julium apud Epiphan. Hæreſ. 72. num. 2. ubi ea verba Luc. 1. 33. *cujus regni non erit finis*, κατὰ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυρίαν citat, *ut teſtatur Apoſtolus*. Inferius tamen laudat ex ipſius Lucæ nomine. Verius plerique omnes interpretes intelligunt Evangelium, quod ipſe Paulus prædicabat. Confer Rom. 16. 11. 16. 25. Galat. 1. 2.

f Pleræque Editiones vocuiam *ipſe* non habent, quam reſtituimus ex Mſ. noſtro. Addunt autem hæc verba, *Vixit octoginta & quattuor annos, uxorem non habens*, quorum ne veſtigium quidem in antiquis exemplaribus Mſſ. quæ Eraſmus, Victorius, Martianæus, nos, aliique conſuluerunt.

g Unus, quem viderim, Mſ. S. Crucis addit *de Achaja*. Pro *Conſtantio* Victorius maluit reponere *Conſtantinum*, quod & Græca verſio legebat. Vide Hier. contra Vigilantium ſub initium, Philoſtorgium lib. 3. c. 2.

h Ex Iræneo apud Euſebium V. 8. Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ ἑρμηνευτὴς Πέτρου καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου &c. Tum quæ ſequuntur fere ex Euſebio ſumpta ſunt, quem confer l. 2. c. 15.

i Cod. Veronenſis *tradidit*. Quidam alii Mſs. atque editi, *Eccleſiæ legendum ſua auctoritate dedit*. Tum idem cod. noſter *ſicut ſcribunt Clemens in ſexto* ὑποτυπώσεων *libro, & Papias*, unde hinc etiam colligas emendandam interpunctionem Martianæi, qui ante *& Papias* punctum adponit.

dit, sicut Clemens in sexto ὑποτυπώσεων libro scribit & Papias Hierapolitanus Episcopus. Meminit hujus Marci. & Petrus in Epistola prima, sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans: *Salutat vos quæ in Babylone est* [a] *coelecta, & Marcus filius meus*. Assumto itaque Evangelio quod ipse confecerat, perrexit Ægyptum, & * primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam, tanta * doctrina & vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suæ [b] librum super eorum conversatione scripsit. Et quomodo Lucas narrat, Jerosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic & ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem [c] octavo Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi [d] Anniano.

1. Petr. 5. 13. — a

* Ms. primum

* al. doctrina.

b — *Act. 2. 44.*

c

d.

συνεγράψατο Κλήμης ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν ὑποτυπώσεων λόγῳ, καὶ Παπίας Ἱεραπολίτης Ἐπίσκοπος. Μέμνηται τούτου τοῦ Μάρκου καὶ Πέτρος ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ, ἐπ' ὀνόματι Βαβυλῶνος εἰκονικῶς Ῥώμην σημαίνων. Ἀσπάζεται ὑμᾶς, φησὶν, ἡ ἐν Βαβυλῶνι συν τῇ ἐκλεκτῇ, καὶ Μάρκος ὁ ἐμὸς υἱός. Παραλαβὼν τοιγαροῦν τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ αὐτὸς συνέταξε, καταλαμβάνει τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρῶτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰησοῦν Χριστὸν κηρύττων, κατεστήσατο ἐκκλησίαν, τοσαύτῃ παιδεύσει καὶ βίου καρτερείᾳ διέπρεψεν, ὥστε πάντας τοὺς ἀκολουθοῦντας τῷ Χριστῷ ἕπεσθαι τῇ τούτου διαγωγῇ. Ὅθεν καὶ Φίλων ὁ τῶν Ἰουδαίων ἐλλογιμώτατος, ὁρῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρώτην ἐκκλησίαν ἔτι Ἰουδαΐζουσαν, ὡσανεὶ εἰς ἔπαινον τοῦ οἰκείου ἔθνους βίβλον περὶ τῆς τούτων διαγωγῆς συνεγράψατο. Καὶ ὥσπερ Λουκᾶς διηγεῖται τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντας πάντα ἐσχηκέναι κοινὰ, οὕτως κἀκεῖνος ὅπερ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Μάρκου τοῦ διδασκάλου ἑώρα γινόμενον, τῇ μνήμῃ παρέδωκε. Τελευτήσας δὲ τῷ ὀγδόῳ τοῦ Νέρωνος ἔτει, ἀπετέθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διαδεξαμένου αὐτὸν Ἀνανίου.

CAPUT IX.

JOannes Apostolus, quem Jesus amavit plurimum, filius Zebedæi, frater Jacobi Apostoli, quem Herodes post passionem Domini decollavit, novissimus omnium scripsit Evangelium, rogatus ab [e] Asiæ Episcopis, adversus Cerinthum, aliosque hæreticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Unde & compulsus est divinam ejus nativitatem edicere. [f] Sed & aliam caussam hujus scripturæ ferunt, quod quum legisset Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probaverit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmaverit, sed unius tantum anni, in quo & passus est, post carcerem * Joannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cujus acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Jo-

Jo. 13. 23. & 19. 26. & 20. 2. & 21. 7. 20. Matth. 4. 21. & 10. 2. Marc. 10. 35. Luc. 5. 10. Actor. 12. 2. & seqq.

e

f

* Ms. tacet *Joannis*,

Ἰωάννης, ὃν Ἰησοῦς πάνυ ἠγάπησεν, υἱὸς Ζεβεδαίου, ἀδελφὸς Ἰακώβου τοῦ ὑπὸ Ἡρώδου μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἀποκεφαλισθέντος, ἔσχατος πάντων ἔγραψεν εὐαγγέλιον, παρακληθεὶς παρὰ τῶν τῆς Ἀσίας Ἐπισκόπων, καὶ κατὰ Κηρίνθου καὶ ἄλλων αἱρετικῶν, καὶ μάλιστα τηνικαῦτα τοῦ τῶν Ἐβιωνιτῶν δόγματος ἀνακύψαντος, τῶν φασκόντων τὸν Χριστὸν πρὸ Μαρίας μὴ γεγενῆσθαι. Ὅθεν ἠναγκάσθη τὴν θείαν γέννησιν αὐτοῦ εἰπεῖν. Καὶ ἄλλην δὲ αἰτίαν τούτου τοῦ συγγράμματος φέρουσιν. Ἀναγνοὺς γὰρ Ματθαίου, Μάρκου, καὶ Λουκᾶ τὰ τεύχη, ἐδοκίμασε μὲν τὸ ὕφος τῶν ἱστοριῶν, καὶ ἀληθῆ αὐτοὺς εἰρηκέναι ἐβεβαίωσεν, ἑνὸς δὲ ἐνιαυτοῦ μόνον, ἐν ᾧ καὶ ἔπαθε μετὰ τὴν φυλακὴν Ἰωάννου τὴν ἱστορίαν συντάξαι. Ἐάσας τοίνυν τὸν ἐνιαυτὸν οὗ τὰ πεπραγμένα παρὰ τῶν τριῶν ἐξετέθη, τοῦ ἀνωτέρου χρόνου, πρὶν ἢ τὸν Ἰωάννην ἐμβληθῆναι εἰς τὴν εἱρκτὴν, τὰς πράξεις ἐξέθετο, καθὰ σαφηνισθῆναι δυνήσεται τοῖς ἐπιμελῶς τοῖς τέτταρσιν εὐαγγε-

an-

[a] Perperam Sophronius σὺν τῇ ἐκλεκτῇ pro συνεκλεκτὴ, ut & quidam Hieronymiani codices, e quibus duo e nostris *cum electa*, vel *collecta* legunt pro *coelecta*. Unus, *salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone electa*.

[b] Vocem *librum* non habet codex noster, innui tamen illum Philonis περὶ βίου θεωρητικοῦ, ἢ περὶ ἱκετῶν patet, quem librum Eusebius, eumque secutus Hieronymus, aliique veteres recentesque opinati sunt de Christianorum conversatione sanctisque institutis loqui, cum revera Therapeutas Alexandrinos Μωϋσέως γνωρίμους, *Mosis familiares*, ut ipse Philo testatur, describat.

[c] Id non affirmat Eusebius, quem cæteroquin Hieronymus sequitur, sed tantum scribit l. 2. c. 24. Anianum anno Neronis octavo, primum post Marcum Alexandrinæ Ecclesiæ administrationem suscepisse, quod factum superstite adhuc Marco, tradunt Scriptores plurimi, præsertim Orientales, etiamsi variæ eorundem sint de anno mortis ejus sententiæ.

[d] Veronen. cod. *Anniano*. Græcus Ἀνανίου, quem Arabes *Ananiam* vocant.

[e] Clemens apud Euseb. VI. 14. ὑπὸ τῶν γνωρίμων, *a familiaribus* dicit rogatum. Eusebius ipse l. III. 24. tantum *rogatum* dicit, παρακληθέντα.

[f] Cod. Veron. *Sed & aliæ caussæ fuerant*. Hæc & quæ sequuntur, noster ex Eusebio hausit lib. 3. c. 24.

annes clauderetur in carcerem, gesta narravit: sicut manifestum esse poterit his qui diligenter quattuor Evangeliorum volumina legerint. Quæ res etiam * διαφωνίαν, quæ videtur Joannis esse cum cæteris, tollit. Scripsit autem & unam Epistolam, cujus exordium est: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ*, quæ ab universis Ecclesisticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est: *Senior Electæ dominæ & natis ejus*, & sequentis: *Senior Cajo carissimo, quem ego diligo in veritate*,
a [a] Joannis Presbyteri asseruntur, cu-
b jus & hodie [b] alterum sepulcrum apud
c Ephesum ostenditur, [c] etsi nonnulli putant duas memorias ejusdem Joannis Evangelistæ esse, super qua re quum per ordinem ad Papiam auditorem ejus ventum fuerit, disseremus. Quarto decimo
d igitur anno, [d] secundum post Neronem persecutionem movente Domitiano, in Patmos insulam relegatus, scripsit Apo-
e calypsim, quam [e] interpretatur Justinus Martyr & Irenæus. Interfecto au-
f tem Domitiano, [f] & actis ejus ob
g nimiam credulitatem a Senatu rescissis, sub Nerva [g] principe redit Ephesum, ibique usque ad Trajanum principem perseverans, totas Asiæ fundavit rexitque Ec-
h clesias, & confectus senio, [h] sexagesimo octavo post passionem Domini anno mortuus, juxta eamdem urbem sepultus est.

* dissonantiam.

λίοις ἐντυγχάνουσιν. Ὅπερ καὶ τὴν διαφωνίαν τὴν δοκοῦσαν εἶναι Ἰωάννου μετὰ τῶν λοιπῶν εἴργει. Ἔγραψε δὲ μίαν ἐπιστολὴν, ἧς ἡ ἀρχή ἐστι. * Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἥτις παρὰ πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἐγκρίνεται. αἱ δὲ λοιπαὶ δύο, ὧν ἡ ἀρχή ἐστι, πρώτης μὲν, ὁ πρεσβύτερος Ἐκλεκτῇ κυρίᾳ δευτέρας δὲ, ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, Ἰωάννου πρεσβυτέρου λέγονται. Οὗ ἔτι καὶ νῦν ἕτερον μνῆμα ἐν τῇ Ἐφέσῳ τυγχάνει. Καί τινες νομίζουσι, τὰ δύο μνημεῖα Ἰωάννου εἶναι τοῦ εὐαγγελιστοῦ, περὶ οὗ ἡνίκα κατὰ τάξιν εἰς Παπίαν τὸν τούτου ἀκροατὴν ἔλθωμεν, ἐξηγησόμεθα. Τοιγαροῦν τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει, δεύτερον μετὰ Νέρωνα διωγμὸν κινοῦντος Δομετιανοῦ, εἰς Πάτμον νῆσον περιορισθεὶς, συνέταξεν ἀποκάλυψιν, ἣν μετέφρασεν Ἰουστῖνος μάρτυρ καὶ Εἰρηναῖος. Σφαγέντος δὲ Δομετιανοῦ καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ διὰ τὴν πολλὴν ὠμότητα παρὰ συγκλήτου ἀκυρωθεισῶν, ἐπὶ Νέρουα εἰς Ἔφεσον ἀναζεύξας, ἕως Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως ἐκεῖσε διατελέσας πάσας τὰς τῆς Ἀσίας ἐθεμελίωσε καὶ ᾠκοδόμησεν ἐκκλησίας, καὶ λίαν γηράσας ἑξηκοστῷ ὀγδόῳ ἐνιαυτῷ, μετὰ τὸ πάθος Κυρίου τελευτήσας, πλησίον τῆς προειρημένης πόλεως ἠξιώθη τῆς κοιμήσεως.

CAPUT X.

i HErman, [i] cujus Apostolus Paulus
Rom. 16.14. ad Romanos scribens meminit: *Salutate Asyncritum, Phlegonta, Herman,*
k *Patroban, Hermen, [k] & qui cum eis fratres sunt*, asserunt auctorem esse libri,

Ἑρμᾶς, οὗ ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους γράφων μέμνηται, ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, λέγεται αὐθέντης γεγενῆσθαι βίβλου ἐπιγραφείσης ποιμὴν, ἥτις ἔν τισιν ἀνατο-

* Prima tantum verba, Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, adscribit Græcus interpres, nec fortasse plura Hieronymus adtulerat. Cod. Veron. *quod audivimus, quod perspeximus oculis nostris &c.*

a Alteri Joanni Christi discipulo alteram tribuit Irenæus, quoque dum testimonium ex ea recitat l. 1. c. 13. quod ideo adnotamus, ut eorum occurramus sententiæ, qui falsi Hieronymum arguunt, quasi nemo ante illum hoc dixerit.

b Papias duplicem Joannem distinxit, & duplex sepulcrum, ex quo auctore Euseb. l. 3. c. 39. refert, & duo esse Ephesi sepulcra, & utrumque Joannis sua quoque ætate dici. Δύο, inquit, τε ἐν ἐφέσῳ γενέσθαι μνήματα, καὶ ἑκάτερον Ἰωάννου ἔτι νῦν λέγεσθαι. Non ergo satis bene Hieronymus, quod de nomine Joannis in genere dictum erat, ad Joannem Apostolum & Evangelistam transtulit, ut duas unius ejusdemque memorias significaret. Quod intelligi velim; modo hæc ex Eusebio verterit, ut prima fronte videtur; si enim aliunde hanc nonnullorum opinionem scivit, non habeo quid reponam rem tradenti sui temporis.

c Sic legimus e Ms S. Crucis, & Fabricii editione pro *& nonnulli*. Græcus quoque καί τινες.

d Christi 95.

e Sic in Chronico ad Domitian. *Apostolus Joannes in Patmos insulam relegatus Apocalypsin vidit, quam Irenæus interpretatur*. In Græco Eusebii est ὡς δηλοῖ Εἰρηναῖος, sive *ut Irenæus explicat*, vel *vertit*, nempe nomine *Apocalypsin*, ut ego arbitror, visionem Joannis, Justinus, & Irenæus nominarunt; minime vero Commentarios in Apocalysin hi Patres ediderunt, quos nec ipse Hieronymus cum horum recenset scripta, nec veterum quisquam memorat. Idque ideo notat, quod nomen Apocalypsis nuspiam inveniatur apud Græcos Scriptores antiquos, & fortasse ab Justino, & Irenæo nomen acceperit. Mirum quot doctorum hominum ingenia torserit locus iste, dum ab Irenæo & Justino paucos quosdam versiculos Apocalypsis citatos quaquaversum exquirunt.

f An. Christi 96.

g Perperam Mss. quotquot inspeximus *sub Pertinace redit Ephesum*, quod & plures alii retinent etiam vetustissimi, ut & illud exemplar, quo Græcus interpres usus est, qui olim ἐπὶ Περτίνακος legebat. Quidam maxime Ambrosianæ Biblioth. teste Martianæo *sub Nerva Pertinace* pro *principe*, unde alterius erroris occasio fluxit, ut Nervam penitus librarii omitterent.

h Christi 100.

i Hunc quidam male *Hermem* vocant.

k Unus e Mss. nostris omittit *Asyncritum*, alter *Hermam* & *Hermen*: tertius legit *Hermen Patrobam Hermam* cum Græco interprete.

a [a] qui appellatur *Paſtor*, & apud quaſ-
b dam Græciæ Eccleſias [b] jam publice le-
gitur. Revera utilis liber, multique de
c eo Scriptorum veterum [c] uſurpavere te-
d ſtimonia. Sed apud Latinos pene [d] igno-
tus eſt.

λικαῖς ἐκκλησίαις δημοσίᾳ ἀναγινώσκεται. Καὶ ἀληθῶς χρήσιμος ὁ λόγος, ἀφ' ἧ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ὑπέκλεψαν μαρτυρείας, ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἄγνωστος εἶναι δοκεῖ.

CAPUT XI.

e PHilo Judæus, natione [e] Alexandri-
nus, de genere Sacerdotum, id-
circo a nobis inter Scriptores Eccle-
ſiaſticos ponitur, quia librum de pri-
f ma Marci [f] Evangeliſtæ apud Alexan-
driam ſcribens Eccleſia, in noſtrorum
laude verſatus eſt, non ſolum eos ibi,
ſed in multis quoque provinciis eſſe me-
g morans, & habitacula eorum dicens [g]
monaſteria. Ex quo apparet talem pri-
mum Chriſto credentium fuiſſe Eccle-
ſiam, quales nunc Monachi * eſſe ni-
tuntur & cupiunt, ut nihil cujuſquam
propium ſit, nullus inter eos, dives,
nullus pauper. Patrimonia egentibus
* dividuntur, orationi * vacatur, & Pſal-
mis, doctrinæ quoque & continentiæ,
quales & Lucas refert, primum Jero-
ſolymæ fuiſſe credentes. Ajunt hunc
h ſub Cajo Caligula [h] Romæ periclitatum,
quo legatus gentis ſuæ miſſus fuerat.
Quum ſecunda vice veniſſet ad Clau-
dium, in eadem urbe loquutum eſſe
i cum Apoſtolo Petro, [i] ejuſque habuiſſe
k amicitias, & ob hanc cauſſam, [k] etiam
Marci, diſcipuli Petri, apud Alexan-
driam ſectatores ornaſſe laudibus ſuis.
Exſtant hujus præclara & innumerabi-
lia opera, in quinque libros Moyſi: De
confuſione linguarum liber unus: De
l natura [l] & inventione liber unus: De
his quæ ſenſu precamur & deteſtamur
liber unus: De eruditione liber unus:
De hærede divinarum rerum liber
unus:

* Mſ. imitantur.
* al. dividunt
* al. vacant
Act. 2. 44. & 4. 32.

ΦΙ'λων Ἰουδαῖος, τεχθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, γένους ἱερέων, διὰ αὐτὸ παρ' ἡμῶν μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τάσσεται, ἐπείπερ περὶ τῆς πρώτης Μάρκου Εὐαγγελιστοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας γράφων, εἰς ἔπαινον τῶν ἡμετέρων χωρεῖ, οὐ μόνον αὐτόθι αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς ἐπαρχίαις εἶναι φάσκων, καὶ τὰς οἰκήσεις αὐτῶν καλῶν μοναστήρια. Ἀφ' ὧν δηλοῦνται τοιαύτην ἐξ ἀρχῆς τῶν τῷ Χριστῷ πιστευσάντων ἐκκλησίαν γενέσθαι, ὁποῖοι οἱ νῦν μοναχοὶ εἶναι ζηλοῦσι καὶ ἐπιθυμοῦσιν, ὥστε μηδὲν ἴδιον ἔχειν τινὰ, μηδὲ εἶναι εἰς αὐτοὺς πλούσιον ἢ πένητα, τὰς δὲ οὐσίας τοῖς ἔθνεσι διανέμοντες, εὐχαῖς σχολάζουσι καὶ ψαλμοῖς, παιδεύσει τε καὶ ἐγκρατείᾳ, οἵους καὶ Λουκᾶς ἀναφέρει, τὸ πρῶτον ἐν Ἱεροσολύμοις τοὺς πιστοὺς γεγενῆσθαι. Λέγουσι τοῦτον ἐπὶ Γαΐου Καλλιγόλα, ἐν τῇ Ῥώμῃ κινδυνεῦσαι, ὅπη ἦν πρεσβευτὴς τοῦ οἰκείου ἔθνους ἀπεσταλμένος. Καὶ ὅτε τὸ δεύτερον ἦλθε πρὸς Κλαύδιον, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει διαλεχθῆναι τῷ Ἀποστόλῳ Πέτρῳ, καὶ τούτου ἐσχηκέναι φιλίαν, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς σπουδαστὰς Μάρκου τοῦ μαθητοῦ Πέτρου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔπεσι κεκοσμηκέναι. Εἰσὶ τούτου περιφανῆ καὶ ἀναρίθμητα συντάγματα εἰς πέντε λόγους Μωϋσέως, οὕτως· Περὶ συγχύσεως γλωσσῶν λόγος εἷς. Περὶ φύσεως καὶ εὑρήματος. Περὶ ὧν κατὰ νοῦν εὐχόμεθα, καὶ ἀπομαρτυρούμεθα, λόγος εἷς. περὶ παιδεύσεως λόγος εἷς, περὶ κληρονόμου τῶν θείων πραγμάτων λόγος εἷς. Περὶ μερισμοῦ ἴσων καὶ ἐναντίων λόγος εἷς, περὶ τριῶν δυνάμεων λόγος εἷς, περὶ τῶν ἐναλλαγεισῶν γραφῶν πα-

[a] Ita plerique ſentiunt ſecundi ac tertii ſæculi Scriptores: luculenter vero Origenes in Epiſt. ad Rom. XVI. 14. & Euſebius l. III. 3. Id ipſe Auctor innuere videatur in fine Viſionis ſecundæ, ubi de Clemente loquitur & Grapta. Sunt nihiloſecius qui a recentiore Herma, ſive Hermete, Pii Romani Pontificis fratre, ſcriptum librum arbitrentur, quorum unica ratio ex Pſeudoanaſtaſii teſtimonio, longe eſt infirmior.

[b] Legimus *jam* e Mſ. noſtro, pro quo *etiam* hactenus obtinuerat. Euſebius ἤδη καὶ ἐν τισιν ἐκκλησίαις *&c.* Vid. Ruffinum de Symbolo. Idem Mſ. non habet *Revera utilis liber*, quæ tamen legit Græcus interpres: & Origenes loco ſupra citato, *Quæ ſcriptura*, inquit, *valde mihi utilis videtur*.

[c] Vim verbi *uſurpavere* non intellexit Græcus interpres, qui vertit ὑπέκλεψαν: *ſubfurati ſunt*.

[d] Citant vero Tertullianus, Auctor Homiliæ de Aleatoribus inter Cypriani opera, Philaſtrius, Caſſianus, Proſper, aliique. Immo & Latina tantum libri hujus verſio vetuſtiſſima ætatem tulit.

[e] Græcus interpretes τεχθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, *natus Alexandriæ*, quemadmodum & Suidas recitat.

[f] Et ſupra notatum eſt in Marco, hanc de Philonis libro περὶ βίου θεωρητικοῦ, τῶν ἱκετῶν ſententiam ex Euſebii lib. 2. c. 17. hauſiſſe, & tranſtuliſſe Hieronymum, eamque paſſim ab eruditis non probari, quod de Judæis, Moſis γνωρίμοις, non Chriſtianis, agat Philo; ſed eorum argumenta referre non hujus eſt loci.

[g] Utique in eo libro, Therapeutas ſuos laudans, ἑκάστῳ δέ οἴκημα ἱερὸν ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον &c.

[h] Vide Philonem ipſum de Legatione ad Cajum.

[i] Id quidem Euſebius tradit l. 2. c. 17. apud Philonem vero hujuſce Colloquii cum Petro nec vola eſt nec veſtigium.

[k] Conjunctionem *etiam* ſupplet Mſ. Veronen. pro qua legerat Victorius in ſuis *Eccleſiam*: unde male depravatam a librariis vocem maluit expungi.

[l] Non agnoſcit hunc librum Veronen. Mſ. memorat tamen Euſebius, tum Græcus interpres, & ex eo Suidas. At non *de natura & inventione*, ſed *de fuga & inventione* compoſuit Philo librum, qui περὶ φυγάδων inſcribitur. Hinc arguas, corrupto Euſebii exemplari uſum eſſe Hieronymum, qui pro περὶ φυγάδων, legerit περὶ φύσεως, quemadmodum etiam Ruffinus vertit.

unus: De [a] divisione æqualium & contrariorum liber: De tribus virtutibus [b] liber unus: Quare quorumdam in Scripturis mutata * sunt nomina liber unus: De pactis [c] libri duo: De vita sapientis liber unus: De gigantibus [d] liber unus: Quod somnia mittantur a Deo [e] libri quinque: Quæstionum & solutionum in Exodo [f] libri quinque: De Tabernaculo & Decalogo [g] libri quattuor: necnon de victimis & [h] repromissionibus, sive maledictis: De [i] providentia: De Judæis: De conversatione vitæ: De [k] Alexandro, & quod propriam rationem muta animalia habeant, & quod omnis insipiens servus sit: & [l] de vita nostrorum liber unus, de quo supra diximus, id est, de Apostolicis viris, quem & inscripsit περὶ βίȣ θεωρητικȣ̃ [m] ἱκετῶν, quod videlicet cælestia contemplentur, & semper Deum orent. Et sub aliis indicibus: De agricultura duo: De ebrietate [n] duo. Sunt & alia [o] ejus monumenta ingenii, quæ in nostras manus non pervenerunt. De hoc vulgo apud Græcos dicitur, ἢ Πλάτων φιλωνίζει, ἢ Φίλων πλατωνίζει: id est, *aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo*: tanta est similitudo sensuum & eloquii.

* Mss. sunt

ράτινων, λόγος εἷς. περὶ συνθηκῶν λόγοι δύο, περὶ βίου φιλοσοφικοῦ λόγος εἷς, περὶ γιγάντων λόγος εἷς, περὶ τȣ̃ τȣ̀ς ὀνείρȣς παρὰ θεȣ̃ πέμπεσθαι, λόγοι πέντε. Ζητημάτων καὶ ἑρμηνευμάτων τῆς ἐξόδȣ λόγοι πέντε, περὶ τῆς σκηνῆς καὶ δεκαλόγȣ, λόγοι τέσσαρες. περὶ θυσιῶν, περὶ ὑποσχέσεων, ἤτοι καταρῶν, περὶ προνοίας, περὶ Ἰουδαίων, περὶ διαγωγῆς βίου, περὶ Ἀλεξάνδρȣ, καὶ ὅτι ἴδιον λογισμὸν ἔχει τὰ ἄλογα. Ὅτι πᾶς ἄφρων δοῦλός ἐστιν, περὶ διαγωγῆς τῶν ἡμετέρων, περὶ ȣ̃ ἔμπροσθεν εἴπομεν, τȣτέστι τῶν Ἀποστόλων, λόγος εἷς, ὃν ἐπέγραψε, περὶ βίου θεωρητικȣ̃ ἱκετῶν, τȣτέστιν, ὅτι τὰ ἐπȣράνια ἀτενίζουσι, καὶ ἀεὶ εὔχονται τῷ θεῷ. περὶ γεωργίας λόγοι δύο, περὶ μέθης δύο. Εἰσὶ καὶ ἕτερα αὐτȣ̃ συγγράμματα, ȣ̈πω εἰς τὰς ἐμὰς χεῖρας ἐλθόντα. Περὶ τȣ́τȣ ἐστὶ ἡ παροιμία τῶν ἑλληνικῶν, ἢ Πλάτων φιλωνίζει, ἢ Φίλων πλατωνίζει. Τοσαύτη ἐστὶν ὁμοιότης τῆς τε διανοίας καὶ φράσεως.

CAPUT XII.

LUcius Annæus Seneca Cordubensis, [p] Sotionis Stoici discipulus, & patruus Lucani Poetæ, continentissimæ vitæ fuit, quem non ponerem in catalogo [q] Sanctorum, nisi me illæ Epistolæ provocarent, quæ leguntur a plurimis, Pauli

Λούκιος Ἄννεως Σενέκας Κορδȣβεύσιος, Σωτίωνος Στωϊκȣ̃ μαθητής, καὶ θεῖος πρὸς πατρὸς Λȣκανȣ̃ τȣ̃ ποιητȣ̃, πάνυ ἐγκρατὴς ὃν ȣ̓ πάντως κατηριθμȣν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἁγίων, εἰ μὴ αἱ ἐπιστολαὶ τȣ́τȣ πρȣ̈ξεπον, αἱ παρὰ πολλῶν ἀναγινωσκόμεναι Παύ-

a Hunc *de divisione æqualium & contrariorum* librum non recenset Reginæ Svecorum cod. 342. Certe unus tantum atque idem est cum superiori, immo altera ejus tituli pars, quemadmodum Eusebius refert. Neque adeo perperam a Hieronymo in duos fuisse divisum, quod confidenter alii asserunt, ego puto; sed excidisse ex S. Doctoris textu voculam *sive*, vel aliam huic similem, facillimo librarii lapsu: legendumque *sive de divisione &c.* ita enim & Eusebius jungit, ἢ περὶ τῆς εἰς τὰ ἴσα &c. Id ipsum arguas ex Hieronymi contextu, qui non addit, perinde atque in cæteris libris, *unus*, aut *duo*; sed tantum *liber* dicit, tametsi perperam omnino Græca versio, λόγος εἷς.

b Hic autem in Philonis editionibus male dividitur in duos.

c Hi duo jamdiu interciderunt, & nec ipse Eusebius fortasse eos viderit.

d In editis Philonis hic quoque discerptus est in duos.

e Miræus *Quod quandoque somnia* &c. Ex his quinque libris Primus, Quartus, & Quintus deperiere.

f Lege *in Exodum* cum Mss. nostris. Pauca quædam fragmenta ex his servavit S. Joan. Damascenus in Parallelis, cætera interciderunt.

g Quattuor libris, unus dumtaxat est titulus, *de Tabernaculo & Decalogo*. Et primus quidem liber cum secundi parte intercidit, superest tertius cum quarti parte περὶ ψευδομαρτυριῶν inscriptus. Quidam codices tantum habent *de Tabernaculo libri quattuor*.

h Codex Veronen. *remissionibus*, sed Græcus interpres ὑποσχέσεων, & Philo περὶ τῶν προκειμένων.

i Hujus fragmenta quædam supersunt penes Euseb. Præparat. VII. 21. VIII. 14. quæ sequitur Apologia pro Judæis, penitus desideratur.

k Quidam editi, & Mss. libri, *de Alexandro dicente quod* &c. Philonis autem liber ipse jam non habetur. Qui subsequitur non alius videtur ab eo, qui apud Philonem prænotatur περὶ τȣ̃ πάντα σπȣδαῖον εἶναι ἐλεύθερον, *Quod liber sit quisque virtuti studens*.

l Cod. Veronens. *De vita nostrorum, de quo supra diximus &c.* absque, *liber unus*, ex quo falsi magis eorum opinio convincitur, qui alium Philonis librum περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν χριστιανῶν, qui interciderit, heic abs Hieronymo innui, commenti sunt.

m Interserendum omnino est ἤ, *aut*, quemadmodum Eusebius, & Philo ipse habet.

n Hos *de Ebrietate* non recenset cod. noster, & in editis Philonis in unum conjungi invenias.

o Hæc videre licet in editione Oper. Philonis. Quod autem librum de interpretatione Hebraicorum Nominum, quem jam e Græco verterat, heic prætereat, inde factum puto, quod jam sub Origenis nomine magis notus esset.

p Perperam legunt *Fotini* duo codices nostri, & quibus Honorius usus est: Græcus quoque interpres olim σώζοντα legebat. At *Sotionem* vocat ipse Seneca Epist. 49. illum nempe Alexandrinum Stoicum, cujus ipse Hieron. ad an. 55. Augusti in Chronico meminit, & plerique alii.

q Non *Sanctorum*, sed *Tractatorum* legit præstantissimus Vatic. 342. olim Reginæ, quam ego lectionem longe præfero, & Hieronymianam duco esse, tametsi Pseudosophronius, qui in subinde corruptum Hieronymi exemplar incidit, interpretetur τῶν ἁγίων. Fortasse Hieronymus scripserat *in Sanctorum catalogo Tractatorum*, quo nomine censeri possunt non Seneca tantum & Philo, sed & Hæresiarchæ ipsi, quos numerat, & quisquis tandem de sacris rebus locutus est. Sed altera voce exclusa, totum librarii corrupere.

Pauli ad Senecam, [a] & Senecæ ad Paulum. In quibus quum esset Neronis magister, & illius temporis potentissimus, optare se [b] dicit, ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus apud Christianos. Hic ante [c] biennium quam Petrus & Paulus coronarentur martyrio, a Nerone interfectus est.

λῳ πρὸς Σενέκαν καὶ Σενέκα πρὸς Παῦλον. Νέρωνος ὢν διδάσκαλος, καὶ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ δυνατὸς, ηὔχετο τοιοῦτον ἔχειν παρὰ τοῖς ἰδίοις τόπον, οἷον Παῦλος παρὰ τοῖς χριστιανοῖς. Οὗτος πρὸ ἐνιαυτῶν δύο τοῦ παθεῖν τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, παρὰ Νέρωνος ἐσφάγη.

CAPUT XIII.

JOsephus [d] Matthiæ filius, ex Jerosolymis Sacerdos, a Vespasiano captus, cum Tito filio ejus relictus est. Hic Romam veniens, septem libros Judaicæ captivitatis Imperatoribus patri filioque obtulit, qui & bibliothecæ publicæ traditi sunt, [e] & ob ingenii gloriam, statuam quoque meruit Romæ. Scripsit autem [f] & alios viginti Antiquitatum libros, ab exordio mundi, usque ad decimum quartum annum [g] Domitiani Cæsaris, & duos ἀρχαιότητος, adversum Appionem grammaticum Alexandrinum, qui sub Caligula legatus missus ex parte Gentilium, contra Philonem etiam librum, vituperationem gentis Judaicæ continentem, scripserat. Alius quoque liber ejus, qui inscribitur περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, valde elegans habetur, in quo & Machabæorum sunt digesta martyria. Hic in decimo octavo Antiquitatum libro, manifestissime confitetur, propter magnitudinem signorum, Christum a Pharisæis interfectum, & Joannem Baptistam vere Prophetam fuisse, & propter interfectionem [h] Jacobi Apostoli, dirutam Jerosolymam. Scripsit autem de Domino in hunc modum: *Eodem tempore fuit Jesus vir sapiens, si tamen virum oportet eum dicere. Erat enim mirabilium patrator operum, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt: plurimos quoque tam de Judæis quam de gentibus sui habuit sectatores, & credebatur esse [i] Christus. Quumque invidia*

Ἰώσηπος Ματθίου υἱὸς, Ἱεροσολύμων ἱερεὺς, παρὰ Οὐεσπασιανοῦ ἁλοὺς, μετὰ Τίτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κατελήφθη. Ὃς εἰς Ῥώμην ἐλθὼν, ἑπτὰ λόγους τῆς Ἰουδαϊκῆς ἁλώσεως, τοῖς δύο βασιλεῦσι τῷ τε πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ προσενήνοχεν, οἵτινες καὶ τῇ δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ παρεδόθησαν. Καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς εὐφυΐας, ἀνδριάντος ἠξιώθη. Ἔγραψε δὲ καὶ τῆς ἀρχαιολογίας λόγους εἴκοσι, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς ἕως τεσσαρεσκαιδεκάτου ἔτους Δομετιανοῦ Καίσαρος, καὶ δύο ἀρχαιότητος κατὰ Ἀπίωνος γραμματικοῦ Ἀλεξανδρέως, ὃς ἐπὶ Καλιγύλα πρεσβευτὴς ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ μέρους τῶν ἐθνικῶν, κατὰ Φίλωνος λόγον, περιέχοντα κατάγνωσιν τῶν Ἰουδαίων ἐγεγράφει. Ἔστι καὶ ἄλλος αὐτοῦ λόγος περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, ὑπεξαίρετος πάνυ, ἐν ᾧ καὶ τοῦ πάθους τῶν Μακκαβαίων ἐμνήσθη. Οὗτος ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ φανερῶς ὁμολογεῖ, διὰ τὸν ὄγκον τῶν σημείων, τὸν Χριστὸν ἐσφάχθαι παρὰ Φαρισαίων, καὶ Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ἀληθῶς γεγενῆσθαι προφήτην, καὶ διὰ τὴν σφαγὴν Ἰακώβου τοῦ Ἀποστόλου τὰ Ἱεροσόλυμα πεπορθῆσθαι. Ἔγραψε δὲ καὶ περὶ τοῦ Κυρίου οὕτως· Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς σοφὸς ἀνὴρ, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή. Ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπηγάγετο, ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. Καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον αὐτὸν ἀγαπήσαντες. Ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων, εἴς τε νῦν

no-

a Veronen. *aut Seneca*. Exstant hodienum illæ Epistolæ, quinque sub Pauli nomine, octo sub Senecæ, illasque supposititias fatentur omnes; nec Hieronymus genuinas affirmat, sed tantum vulgo haberi, & legi. Illarum meminit etiam S. August. Epistola ad Macedonium.

b Epistola sexta Senecæ ad Paulum. *Qui meus, tuus apud te locus, qui tuus, velim ut meus.*

c Puta Christi 66. ex Hieronymi computo.

d Hactenus editi ac Mss. quos Martianæus sequitur, *Mattathia*; at legendum cum aliis, *Matthia*, probavit Valesius in notis ad Euseb. l. 3. c. 9.

e Josephus lib. de vita sua, δημοσιεῦσαι προσέταξεν, quæ haud satis commode redduntur a Hieronymo, *Bibliotheca publica traditi sunt*: dixisset, *præcepit, ut vulgarentur*: Titus enim propria manu aliquot verba Josephi libris adscripserit, quibus constaret, vera esse quæ de bello in illis prodita erant.

f Illud *& alios* non habet præstantiss. codex noster, nec Græcus interpres agnovit.

g Absolvit quidem, ediditque decimo tertio vertente anno Domitiani Cæsaris libros Antiquitatum, sed quæ ad duodecimum tantum Neronis perveniunt. Fefellit fortasse Hieronymum, quod Josephus in fine pollicetur scripturum se, Deo dante, quæ ab illo tempore contigerint usque ad decimum tertium Domitiani Cæsaris annum: μέχρι τῆς νῦν ἐνεστώσης ἡμέρας ἥτις ἐστὶ τρισκαιδεκάτη μὲν ἔτους τῆς Δομετιανοῦ καίσαρος ἀρχῆς.

h De hoc supra cap. 2.

i Freculphus sæpe laudatus, qui hoc testimonium ex Hieronymo descripsit, non habet voculam *esse*, pro qua cod. Norimbergensis legit *etiam*. Verba Josephi ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν, aliter ac Hieronymus vertit, intelligi omnino non possunt a Josepho prolata, si modo ejus sunt; nec enim de testimonii germanitate est hic locus ad disserendum. Illud potius animadverte, afferri hic a Sophronio, prout in Josephi libro 18. c. 4. exstat, non, ut alias solet, ex Hieronymo nova interpretatione exprimi.

nostrorum Principum, cruci eum Pilatus addixisset, nihilominus qui eum [a] *primum dilexerat, perseveraverunt. Apparuit enim eis tertia die vivens. Multa & hæc alia mirabilia carminibus Prophetarum de eo vaticinantibus, & usque hodie Christianorum gens ab hoc sortita vocabulum, non defecit.*

Χριστιανῶν ἀπὸ τῦδε ὠνομασμένων, ὐκ ἔλιπε τὸ φῦλον.

CAPUT XIV.

JUstus [b] Tiberiensis, de provincia Galilæa, conatus est & ipse Judaicarum rerum historiam texere, & quosdam Commentariolos [c] de Scripturis [d] componere: sed hunc * Josephus arguit mendacii. Constat autem illum eo tempore scripsisse, quo & Josephus.

* In Just. vita.

ΙΟὖστος Τιβεριάδος, ἐπαρχίας Γαλιλαίας, ἐπεχείρησε μὲν καὶ αὐτὸς Ἰυδαϊκὴν ἱστορίαν συντάξαι, καί τινα ὑπομνήματα περὶ γραφῶν, ἀλλὰ τῦτον Ἰώσηπος ἐλέγχει ψευσάμενον. Καὶ γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ συνέγραφεν. ὅτε καὶ Ἰώσηπος.

CAPUT XV.

CLemens, [e] de quo Apostolus Paulus ad Philippenses scribens, ait, *Cum Clemente & cæteris* [f] *cooperatoribus meis, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ*, quartus post Petrum Romæ Episcopus: siquidem secundus Linus fuit, tertius [g] Anacletus, tametsi plerique Latinorum, secundum post [h] Petrum Apostolum putent fuisse Clementem. Scripsit ex persona Romanæ Ecclesiæ ad Ecclesiam Corinthiorum valde utilem Epistolam, quæ & in nonnullis locis publice legitur, quæ mihi videtur characteri Epistolæ, quæ sub Pauli nomine ad Hebræos fertur, convenire. Sed & multis de eadem Epistola, non solum sensibus, sed juxta verborum quoque ordinem abutitur. Omnino grandis in utraque similitudo est. Fertur & secunda ejus nomine Epistola, quæ a veteribus reprobatur. Et [i] Disputatio Petri & Appionis longo sermone conscripta, quam Eusebius in tertio historiæ Ecclesiasticæ volumine coarguit. Obiit tertio Trajani anno, [k] & nominis ejus memoriam usque hodie Romæ exstructa Ecclesia custodit.

Philip. 4. 3.

ΚΛήμης, περὶ ὖ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος πρὸς Φιλιππησίυς γράφων, λέγει· Μετὰ καὶ Κλήμεντος. Τέταρτος μετὰ Πέτρον Ῥώμης Ἐπίσκοπος. Δεύτερος γὰρ Λῖνος ἐγένετο, τρίτος Ἀνέγκλητος, εἰ καὶ πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων ὑπολαμβάνυσι, δεύτερον μετὰ τὸν Ἀπόστολον γενηθῆναι Κλήμεντα. Ἔγραψεν ἐκ προσώπυ τῆς ἐκκλησίας Ῥώμης πρὸς τὴν ἐν Κορίνθῳ ἐκκλησίαν Ἐπιστολὴν πάνυ θαυμαστὴν, ἥτις ἐν φανεροῖς τόποις δημοσίᾳ ἀναγινώσκεται, τῷ χαρακτῆρι τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς Παύλυ συνᾴδυσα ὐ μόνον νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ λόγοις. Καὶ ἁπλῶς μεγίστη ἐστὶν ἐν ἑκατέρᾳ ὁμοίωσις. Φέρεται δὲ ἑτέρα ἐξ ὀνόματος αὐτῦ εἶναι Ἐπιστολὴ, ἥτις παρὰ πάντων ἀποδοκιμάζεται. Καὶ διάλογος Πέτρυ καὶ Ἀπίωνος μακρῷ λόγῳ συνταγεῖσα, ἥντινα Εὐσέβιος διελαύνει, ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τεύχει. Τελευτᾷ τῷ τρίτῳ ἐνιαυτῷ Τραϊανῦ, καὶ τὴν τύτυ μνήμην ἄχει σήμερον ἐν τῇ Ῥώμῃ οἰκοδομηθεῖσα ἐκκλησία φυλάττει.

CA-

a Idem Freculphus, & Veronens. cod. omittunt *primum*, tum post *perseveraverunt* aliquot Mss. addunt *in fide*, Freculphus *in eo*, qui item infra nomen *Christianorum* non agnoscit.

b Male in cod. S. Crucis, aliisque, & apud Honorium, *Justinus*. Vid. Euseb. III. 10.

c In quibusdam editionibus omittuntur verba *de Scripturis*, quæ ipse etiam Suffridus Petri putavit abundare. In Græco olim erat περὶ γραφῶν.

d Verbum *componere* non addunt codices nostri, nec Græcus interpres. Scripta hujus Auctoris intercidere.

e Consonant Hieronymo Origenes in Joannem, Eusebius Hist. Eccl. III. 15 Epiphanius Hæres. 27. Ruffinus de adulter. libror. Origenis, Primasius in Commentariis in hunc Epistolæ ad Philippenses locum, & ex recentioribus plerique alii. Nihilominus alium ab isto Clementem fuisse, quem Paulus designat, eumque Philippensis Ecclesiæ Presbyterum extitisse, alii non contemnendis argumentis contendunt.

f Al. *cooperantibus*. De more prima tantum verba adfert Pseudosophronius.

g *Anacletum* legunt quotquot Martianæus, & nos inspeximus Mss. tantum Veronensis *Anencletus*: Ἀνέγκλητος Irenæo. Sed & Freculphus, Ado, Honorius, aliique ita legunt. Victorius maluit *Cletus*, ut erat apud Græcum interpretem. Utcumque scribas, doctis viris non alius probatur esse Cletus ab Anacleto.

h Abest Petri nomen a codice nostro, & Græco interprete. Quæ sequuntur, ex Eusebii lib. III. repete.

i Hæc Disputatio Petri & Appionis a Photio memorata cod. 125. intercidit. Epistola autem prima superest uno tantum loco manca, altera ex bona sui parte.

k Puta Christi 100. Cod. S. Crucis *& nomini ejus*, quod magis placet.

CAPUT XVI.

Ignatius Antiochenæ Ecclesiæ tertius post Petrum Apostolum Episcopus, persecutionem commovente Trajano, damnatus ad bestias, Romam vinctus mittitur. Quumque navigans Smyrnam venisset, ubi Polycarpus, auditor Joannis, Episcopus erat, scripsit unam Epistolam ad Ephesios, alteram ad Magnesianos, tertiam ad Trallenses, quartam ad Romanos, & inde egrediens scripsit ad Philadelpheos, & ad Smyrnæos; & proprie ad Polycarpum, commendans illi Antiochensem Ecclesiam, in qua & de [a] Evangelio quod nuper a [b] me translatum est, super persona Christi ponit testimonium dicens:

Ign. Epist. ad Smyrn. cap. III. Ἐγὼ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἐλήλυθεν, ἔφη αὐτοῖς· λάβετε, ψηλαφήσατέ με, ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον. Καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἥψαντο καὶ ἐπίστευσαν.

Ego vero & post resurrectionem in carne eum [c] vidi, & credo quia sit. Et quando venit ad Petrum, & ad eos qui cum Petro erant, dixit eis: *Ecce, palpate me, & videte, quia non sum dæmonium [d] incorporale. Et statim tetigerunt eum, & crediderunt.*

Dignum autem videtur, quia tanti viri fecimus mentionem, & de epistola ejus, quam ad Romanos * scribit, pauca ponere.

* al. scripsit

Ignat. Epist. ad Rom. cap. V. Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ, διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὅ ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα, οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους γίνονται. ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι· ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, ἃ

De Syria usque ad Romam pugno ad bestias, in mari & in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, [e] hoc est, militibus, qui me custodiunt: quibus et quum benefeceris, pejores fiunt. Iniquitas autem eorum, mea doctrina est, sed non idcirco justificatus sum. Utinam fruar bestiis, quæ mihi sunt præparatæ, quas & oro mi-

Ἰγνάτιος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας τρίτος μετὰ Πέτρον τὸν Ἀπόστολον Ἐπίσκοπος, διωγμὸν κινήσαντος Τραϊανοῦ, θηριομαχῆσαι κελευσθεὶς εἰς Ῥώμην στέλλεται δέσμιος. Πλέων δὲ καὶ ἐπιστὰς τῇ Σμύρνῃ ἐν ᾗ Πολύκαρπος ἀκροατὴς Ἰωάννου Ἐπίσκοπος ἦν, ἔγραψε πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολὴν μίαν, ἄλλην πρὸς Μαγνησιανοὺς, τρίτην πρὸς Τραλλιανοὺς, τετάρτην πρὸς Ῥωμαίους. Κἀκεῖθεν ἐξιὼν, ἔγραψε Φιλαδελφεῦσι, καὶ Σμυρναίοις, καὶ ἰδικῶς πρὸς Πολύκαρπον, παρατιθέμενος αὐτῷ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίαν ἐν ᾗ καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ πρώην μεταφρασθέντος, ἐκ προσώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ μνήμην ποιεῖται, λέγων· Ἐγὼ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σώματι αὐτὸν εἶδον, καὶ πιστεύω ὅτι ἐστὶ, καὶ ὅτε ἦλθεν πρὸς Πέτρον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ὄντας, εἶπεν αὐτοῖς. Ψηλαφήσατέ με, ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον σωματικόν. Καὶ εὐθέως * ἥψαντες αὐτὸν, ἐπίστευσαν. Ἄξιον δὲ φαίνεται, ἐπείπερ τοιούτου ἀνδρὸς πεποιήμεθα μνήμην, ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς αὐτοῦ τῆς πρὸς Ῥωμαίους γραφείσης, ὀλίγα ἐκθέσθαι. Ἀπὸ Συρίας ἄχρι Ῥώμης, θηριομαχῶ ἐν θαλάσσῃ καὶ ἐν γῇ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δέκα συνδεμένος λεοπάρδοις, τουτέστι, στρατιώταις τοῖς φυλάσσουσί με, οἵ τινες καὶ μετὰ εὐεργεσίαν χείρονες γίνονται. Αἱ γὰρ ἀνομίαι αὐτῶν, παίδευσίς μοί ἐστι, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐδικαιώθην. Καὶ εἴθε ἀπολαύσω τῶν θηρίων τῶν ἐξεπιτηδευόντων μοι, ἅ τινα εὔχομαι ὀξύτατα εἶναί μοι εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἐνδελεχίζειν εἰς τὴν ἐμὴν κατάβρωσιν, μήπως ὃν τρόπον ἐπὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων, μὴ τολμήσωσι τοῦ σώματός μου ἅψασθαι. Εἰ γὰρ ἐπελθεῖν μὴ θελήσουσιν, ἐγὼ βιάσομαι, ποθῶν καταβρωθῆναι. Συγγνώσετέ μοι τεκνία, τὸ σύμφερόν μοι ἐγὼ οἶδα. Νῦν ἄρχομαι εἶναι μαθητὴς, οὐδὲν τούτων τῶν ὁρωμένων ἐπιθυμῶ, ἵνα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εὕρω. Πῦρ, σταυρὸς, θηρία, σύγκλασις ὀστέων, καὶ τῶν μελῶν διασπασμὸς, καὶ παντὸς τοῦ σώματος συντριβὴ, καὶ βάσανοι τοῦ Διαβόλου, εἰς ἐμὲ ἐλθωσιν, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολαύσω. Καταχειθεὶς τοίνυν θηριομαχῆσαι, καὶ πόθῳ τοῦ παθεῖν, ἀκούσας τοῦ βρυγμοῦ τῶν λεόντων, ἔφη· Σῖτος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰμι, καὶ εὔχομαι τοῖς ὀδοῦσι τῶν θηρίων ἀλεσθῆναι, ἵνα

καὶ

[a] Quod Eusebius ignorare se profitetur lib. III. c. 36. ex Nazarenorum. Evangelio sumtum esse testimonium testatur Hieronymus, quem vide etiam lib. XVIII. in Isaiam. Sed & in alio Apocrypho libro, nempe *Doctrina Petri*, habetur. Ab ignatio autem non in Epistola ad Polycarpum, ut innuit S. Doctor; sed in illa ad Smyrnæos recitatur, unde locum hanc, si parenthesi claudatur, emendari posse, arbitrati sunt viri docti.

[b] Notandum in Græcó deesse voces ὑπ' ἐμοῦ, cum Hieronymus dicat *a me translatum*. Vid. cap. 2. & 3.

[c] Græcus textus οἶδα, unde Ruffinus *novi*, idest *scio vere resurrexisse*; non enim, credo, Servatorem nostrum in carne vidit Ignatius, neque ab αὐτοψίᾳ argumentatur.

[d] Male apud Græcum interpretem σωματικὸν, ut & in quibusdam Latinis codicibus *corporale*. Nostri omnes, & quos Martianæus consuluit, *incorporale*, ut alibi Hieron. ipse Præfat. lib. XVIII. in Isaiam. *Quum enim Apostoli eum putarent Spiritum, vel juxta Evangelium, quod Hebræorum lectitant Nazaræi, incorporale dæmonium.*

[e] S. quoque Paulus Neronem Leonem dixerat.

* Legendum ut edidimus ἥψαντες, quod nescio cur in ἅψαντες nuperus editor, inscio lectore, mutaverit.

καὶ εὔχομαι συντόμά μοι εὑρεθῆναι, ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα, οὐχ ἥψαντο. Κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θέλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. Συγγνώμην μοι ἔχετε, τί μοι συμφέρει ἐγὼ γινώσκω. Νῦν ἄρχομαι Μαθητὴς εἶναι· μηδέν με ζηλώσαι τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω· Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κολάσεις τοῦ Διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

ἄρτος καθαρὸς εὑρεθῶ. Ἔπαθε δεκάτῳ ἔτει Τραϊανοῦ. Τὸ δὲ λείψανον ἔξω τῆς δαφνιτικῆς πύλης Ἀντιοχείας κατάκειται ἐν τῷ κοιμητηρίῳ.

hi veloces esse ad interitum, [a] & alliciam eas ad comedendum me, ne sicut aliorum Martyrum, non audeant corpus meum attingere. Quod si venire noluerint, ego vim faciam, ego me ingeram, ut devorer. Ignoscite mihi, filioli: quid mihi prosit, ego scio. Nunc incipio [b] Christi esse discipulus, nihil de his quæ [c] videntur desiderans, ut Jesum Christum inveniam. Ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, & totius corporis contritio, & [d] tota tormenta diaboli, in me veniant, tantum ut Christo fruar. Quumque jam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, cum rugientes audiret leones, ait: *Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* Passus est anno [e] undecimo Trajani. Reliquiæ corporis ejus Antiochiæ jacent extra portam [f] Daphniticam in cœmeterio.

CAPUT XVII.

POlycarpus, Joannis Apostoli discipulus, & ab eo Smyrnæ Episcopus ordinatus, totius Asiæ princeps fuit. Quippe qui nonnullos Apostolorum, & eorum qui viderant Dominum, magistros habuerit, & viderit. Hic propter quasdam super die Paschæ quæstiones, sub Imperatore Antonino Pio, Ecclesiam in Urbe regente Aniceto, Romam venit, ubi plurimos credentium, Marcionis & Valentini persuasione deceptos, reduxit ad fidem. Quumque ei fortuito obviam fuisset Marcion, & diceret: [g] *Cognosce nos*: Respondit: *Cognosco primogenitum diaboli*. Postea vero, regnante M. Antonino, [h] & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione, Smyrnæ, [i] sedente Proconsule, & universo populo in amphiteatro adversus eum personante, igni traditus est. Scripsit ad Philippenses valde utilem Epistolam, quæ usque hodie in [k] Asiæ conventu legitur.

Πολύκαρπος Ἰωάννου Ἀποστόλου μαθητὴς, καὶ παρ' αὐτοῦ τῆς Σμυρναίων Ἐπίσκοπος κατασταθεὶς, πάσης τῆς Ἀσίας ἀρχηγὸς γέγονε, διὰ τὸ πολλοῖς τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν τὸν Χριστὸν ἑωρακότων συντετυχηκέναι, καὶ διδασκάλους ἐσχηκέναι. Οὗτος διά τινας αἰτίας τοῦ πάσχα, βασιλεύοντος Ἀντωνίνου τοῦ Πίου, καὶ Ἐπισκοποῦντος τῆς ἐκκλησίας Ῥώμης Ἀνικήτου ἐπέστη τῇ Ῥώμῃ, ἐν ᾗ καὶ πολλοὺς, τῷ δόγματι Μαρκίωνος, καὶ Βαλεντίνου πιστεύσαντας, ἀνεκαλέσατο. Ἀπαντήσαντος δὲ αὐτῷ ἐξ αὐτομάτου Μαρκίωνος καὶ εἰρηκότος αὐτῷ, γνώριζε ἡμᾶς, Ἀπεκρίθη, γνωρίζω τὸν πρωτότοκον τοῦ Διαβόλου. Μετὰ ταῦτα βασιλεύοντος Μάρκου Ἀντωνίνου, καὶ Λουκίου Αὐρηλίου Κομόδου, τετάρτου μετὰ Νέρωνα διωγμοῦ κινηθέντος, ἐν Σμύρνῃ θεωροῦντος τοῦ ἀνθυπάτου, καὶ παντὸς τοῦ δήμου ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ κατ' αὐτοῦ βοῶντος, πυρὶ παρεδόθη. Ἔγραψε πρὸς Φιλιππησίους πάνυ θαυμαστὴν Ἐπιστολὴν, ἥτις ἄχρι τοῦ παρόντος, ἐν τῇ Ἀσιανῇ συνόδῳ ἀναγινώσκεται.

[a] Iterum codices nostri omnes, & quædam editiones, *ad interitum, & alliciam ad comedendum me*, idque rectissime; non ut Martianæus, aliique addunt, *& ad supplicia*: quibus adversatur Græcus textus & interpres. Facile ex verbo *adliciam* male librariis perspecto, hæ duæ prodierunt pravæ scripturæ *ad supplicia*, & *allici eas*, perperam in textum intrusæ.

[b] Nomen *Christi* abest a præstantissimo Veron. Ms. aliisque, & a Græco textu, & interprete.

[c] Ignatius vero, & Eusebius τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, addunt: *de his quæ videntur, & quæ non videntur*, quorum alterum e Hieronymi textu facile excidit.

[d] Vocem *tota* nec Græcus textus, nec nostri codices habent, qui mox *patiendi*, *rugientes*, rectissime, absque altero *eum*, quod redundat. Denique Ms. Gemblacensis *ardore impatienti*, minus bene.

[e] Male Vatic. & quidam alii libri *undecimo*. Porro Trajani decimus Christi anno 107. respondet, sed ad 115. referunt Joannes Antiochenus, atque alii.

[f] Sic dicta a *Daphne* Antiochiæ suburbio ad orientem. Vid. Evagrium l. 1 c. 16.

[g] Ita codices nostri omnes, multique alii, sed alii itidem *cognoscis*. Similiter *Satanæ* alii legunt, alii *Diaboli*.

[h] Hic est Lucius Aurelius Verus, qui & Commodus dictus est. Exinde martyrium Polycarpi ad an. 166. referunt cum Hieronymo quidam docti viri, alii sub Antonino Pio an. 147. passum volunt. Quin etiam de ejus mortis genere diversa ab his tradit Epistola Smyrnensis Ecclesiæ: cum nempe ignis nihil sancto Martyri nocuisset, accersitum κομφέκτορα, sive *carnificem*, qui eum pugione confecerit.

[i] Statio Quadrato Proconsule Asiæ.

[k] De conventibus Christianorum quotidianis non videtur intelligendus hic locus, sed de aliquo alio, qui quot annis fieri soleret in Asia, inque eo de Religione consulentes Christiani, hanc Epistolam recitarent.

CAPUT XVIII.

PApias, Joannis [a] auditor, Hierapolitanus in Asia Episcopus, quinque tantum scripsit volumina, quæ prænotavit, [b] *Explanatio sermonum Domini*. In quibus quum se in præfatione asserat, non varias opiniones sequi, sed Apostolos habere auctores, ait: *Papias apud Euseb. III. 39.* Ἀνέκεινον λόγους τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ Φίλιππος, ἢ τί Θωμᾶς, ἢ Ἰάκωβος, ἢ τί Ἰωάννης, ἢ Ματθαῖος, ἤ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ἅτε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λέγουσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης. *Considerabam, quid Andreas, quid Petrus dixissent, quid Philippus, quid Thomas, quid Jacobus, quid Joannes, quid Matthæus, vel alius quilibet discipulorum Domini: quid etiam [c] Aristion, & Senior Joannes, discipuli Domini loquebantur. Non enim tantum mihi libri ad legendum prosunt, quantum viva vox, usque hodie in suis auctoribus personans.* Ex quo apparet * in ipso catalogo nominum, alium esse Joannem, qui inter Apostolos ponitur, & alium Seniorem Joannem, quem post Aristionem [d] enumerat. Hoc autem diximus, propter superiorem opinionem, quam a plerisque [e] retulimus traditam, duas posteriores Epistolas Joannis, non Apostoli esse, sed Presbyteri. Hic dicitur mille annorum Judaicam edidisse [f] δευτέρωσιν, quem sequuti sunt Irenæus, & Apollinarius, & cæteri qui post resurrectionem ajunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro de Spe fidelium, & Victorinus Petabionensis, & Lactantius hac opinione ducuntur.

* ai. ex

ΠΑπίας Ἰωάννου ἀκροατὴς, Ἱεραπολίτης τῆς Ἀσίας Ἐπίσκοπος, πέντε μόνους συνέταξε λόγους. οὓς καὶ ἐπέγραψε, Ἔκθεσις λόγων Κυρίου. Ἐν οἷς λέγων ἐν προοιμίοις μὴ ἀκολουθεῖν ποικίλαις φήμαις, ἀλλὰ τοὺς Ἀποστόλους ἔχειν ἡγουμένους, ἔφη. Κατενόουν τί Ἀνδρέας, τί Πέτρος, εἰρήκασι, τί Φίλιππος, τί Θωμᾶς, τί Ἰάκωβος, τί Ἰωάννης, τί Ματθαῖος, ἢ οἱ λοιποὶ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ, τί δὲ Ἀριστίων, καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἐλάλησαν. Οὐδὲ γάρ με τοσοῦτον βίβλοι εἰς ἀνάγνωσιν ὠφελοῦσιν, ὅσον ζῶσα φωνὴ, ἥτις ἄχρι τοῦ παρόντος διὰ τῶν συγγραψαμένων ἀκμάζει. Δηλοῦται δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καταλόγου τῶν ὀνομάτων, ἄλλον εἶναι Ἰωάννην Ἀπόστολον, καὶ ἄλλον εἶναι πρεσβύτερον Ἰωάννην, ὅν τινα ὕστερον μετὰ τὸν Ἀριστίωνα καταριθμεῖται. Ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν διὰ τὰ προαναφερόμενα, ἐν οἷς εἴπομεν, τὰς δύο ὑστέρας Ἐπιστολὰς μὴ εἶναι Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου, ἀλλὰ τοῦ πρεσβυτέρου. Οὗτος λέγεται χιλίων ἐνιαυτῶν Ἰουδαϊκὴν ἐκδεδωκέναι δευτέρωσιν, ᾧ ἠκολούθησαν Εἰρηναῖος, καὶ Ἀπολλινάριος, καὶ οἱ λοιποὶ, οἵ τινες μετὰ τὴν ἀνάστασιν φάσκουσιν ἐν τῷ σώματι μετὰ τῶν ἁγίων τὸν Κύριον βασιλεύσειν. Καὶ Τερτυλλιανὸς δὲ ἐν τῇ βίβλῳ τῇ περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν πιστῶν, καὶ Βικτωρῖνος Πεταβῖνος, καὶ Λακτάντιος ταύτῃ τῇ δοκήσει εἵλκυνται.

CAPUT XIX.

QUadratus Apostolorum discipulus, Publio Athenarum Episcopo, [g] ob Christi fidem martyrio coronato, in locum ejus substituitur, & Ecclesiam grandi terrore dispersam, fide & industria sua congregat. Quumque Ha-

ΚΟυαδρᾶτος τῶν Ἀποστόλων μαθητὴς παθόντος Πουβλίου Ἀθηναίων Ἐπισκόπου ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ὑπεισέρχεται, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐν μεγάλῃ ταραχῇ διασκορπισθεῖσαν συνάγει. Καὶ ἡνίκα Ἀδριανὸς ἐν Ἀθήναις ἐχείμασεν ἐν Ἐλευσῖνι γενόμενος, καὶ

dria-

a Euseb. l. III. c. 39. de alrero Joanne Presbytero intelligir, non de Apostolo, & Evangelista, quem Baronius in Martyrol. sequitur. Contra ipse Hieronymus Epist. 75. ad Theodoram, & reliqui Martyrologiorum auctores, aliorumque Scriprorum agmen.

b Supersunt hujus operis, Λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως, dumtaxat quædam fragmenta.

c *Aristonem* haber Cod. S. Crucis heic atque infra, & alius Gemblacensis, teste Suffrido Perri. Mox Veronensis *loquantur* pro *loquebantur*: verius ad Papiæ textum λέγουσιν.

d Veronen. *Commemorat*.

e Supra cap. IX. Veronen. *qua a plerisque retulimus traditum*.

f Ita Judaicas rradiriones appellari, notum. Vid. Irenæum lib. IV. & V. Apollinarii enim scripta intercidere, quemadmodum &, quem laudat, Tertulliani liber *de Spe Fidelium*. Hieronymus in cap. Ezech. 36. *Dogma*, inquir, *Judaicum quod & multi nostrorum, & præcipue Tertulliani liber de Spe fidelium, Lactantii Institutionum volumen septimum pollicetur, & Victorini Petabionensis Episcopi crebræ expositiones, & nuper Severus noster in Dialogo, cui Gallo nomen imposuit, & ut Græcos nominem, & primum extremumque conjungam; Irenæus, & Apollinaris.*

g Veronen. *Christi martyrio coronato*, cui suffragatur Græcus interpres ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Constanrer Hieronymus heic & in Epist. 70. ad Magnum pro uno eodemque habet Quadrarum Athenarum Episcopum cum illo, qui Apologiam pro Christiana Religione obrulit Hadriano; nihilominus docti viri, Valesius, Tillemonrius, aliique duos Quadratos diversos comminiscuntur.

drianus Athenis exegisset hyemen, invisens [a] Eleusina, & omnibus pene Græciæ sacris initiatus dedisset occasionem his, qui Christianos oderant, absque præcepto Imperatoris vexare credentes; porrexit ei librum pro religione nostra compositum, [b] valde utilem, plenumque rationis & fidei, & Apostolica doctrina dignum, in quo & antiquitatem suæ ætatis ostendens, ait, plurimos a se visos qui sub Domino variis in Judæa oppressi calamitatibus, sanati fuerant, & qui a mortuis resurrexerant.

πάντα σχεδὸν τὰ τῆς ἑλλάδος μυστήρια μυηθεὶς, δέδωκεν ἀφορμὴν ἐπὶ τὸ τοὺς μισοῦντας τοὺς Χριστιανοὺς, καὶ δίχα βασιλικῆς κελεύσεως κολάσαι, ἐπέδωκε βίβλον ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας θρησκείας συντεθεῖσαν, πάνυ χρηστὴν, καὶ γέμουσαν λογισμοῦ καὶ πίστεως, ἀξίαν τε τῆς Ἀποστολικῆς παιδεύσεως, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἀρχαιότητα τῆς ἰδίας ἡλικίας δεικνὺς, ἔφη, πολλοὺς ἑωρακέναι τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ποικίλαις ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ κάμνοντας νόσοις ἰαθέντας, καὶ ὅτι τινὲς ἐκ νεκρῶν ἀνέστησαν.

CAPUT XX.

ARistides Atheniensis Philosophus eloquentissimus, & sub pristino [c] habitu discipulus Christi, volumen nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore quo & Quadratus, Hadriano Principi dedit, id est, Apologeticum pro Christianis, quod usque hodie perseverans, apud philologos ingenii ejus indicium est.

Ἀριστείδης Ἀθηναίων Φιλόσοφος εὐφραδὴς, καὶ κατὰ τὴν προτέραν διαγωγὴν, μαθητὴς Ἰησοῦ Χριστοῦ, τεῦχος δόγματος ἡμετέρου ἀνάμεστον λογισμοῦ, κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ ἐν ᾧ καὶ Κουαδρᾶτος Ἀδριανῷ τῷ βασιλεῖ ἐπέδωκε, τουτέστιν, ἀπολογητικὸν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, ὅπερ ἄχρι τοῦ παρόντος παρὰ τοῖς φιλολόγοις σώζεται.

CAPUT XXI.

AGrippa, cognomento [d] *Castor*, vir valde doctus, adversum viginti quattuor Basilidis hæretici [e] volumina, quæ in Evangelium confecerat, fortissime disseruit, prodens ejus universa mysteria, & prophetas enumerans, [f] Barcaban & Barcob, & ad terrorem audientium alia quædam barbara nomina: & Deum maximum ejus *Abraxas*, qui quasi annum [g] continens, si juxta Græcorum numerum supputetur. [h] Moratus est autem Basilides, a quo

Ἀγρίππας, ὁ ἐπίκλην Κάστωρ, ἀνὴρ πάνυ πεπαιδευμένος, κατὰ τῶν εἰκοσιτεσσάρων Βασιλείδου αἱρετικοῦ λόγων τῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον παρ᾽ αὐτοῦ περιφρασθέντων, γενναίως ἐξηγήσατο, πάντα αὐτοῦ τὰ μυστήρια ἐκφαίνων, καὶ τοὺς προφήτας συναπαριθμουμένους, Βαρκαβᾶν, καὶ Μαρκὸβ, καὶ πρὸς φόβον τῶν ἀκροωμένων, ἕτερά τινα βάρβαρα ὀνόματα, καὶ τὸν μέγιστον αὐτῷ θεὸν Ἀβραξὰς, οἷα ἐνιαυτὸν περιέχοντα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν γραικῶν ψηφιζόμενον. Τελευτῶντος Βασιλείδου γνωστικοὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκλήθησαν ἐν τοῖς χρόνοις

a Prætulimus codicis nostri lectionem *Eleusina*, quam retinet & Gemblacensis a Suffrido inspectus. Reliqui omnes etiam editi *Eleusinam*, vitiose. Quid autem sit *Eleusina* invisere, vel ut in Epistola ad Magnum, *Eleusina sacra invisere* ipse explicat in Chronic. ad. an. 7. Hadriani *sacris Eleusinæ initiari*, Græce τὰ ἐλευσίνια ἐποπτεύειν. Facund. Hermianen. integrum hoc Hieronymi capitulum recitat.

b Idem cod. noster *valde necessarium*, mox Gemblacensis pro *suæ ætatis* habet *suæ actionis*. Perperam uterque. Hæc vero Apologia, qua gravissima Persecutio sedata est, ut testatur Hier. Epistola supra laudata ad Magnum, amplius non habetur. Satius porro est opinari oblatam eam Hadriano, cum secundum Athenas venisset, non primum, ut vulgo existimatur: nempe Christi anno 126. non triennio ante.

c Idest, sub veste Philosophica, seu Pallio. Infra cod. S. Crucis *Hadriano Principe*, male. Hier. Epistola ad Magnum, *Aristides Philosophus, vir eloquentissimus, eidem Principi* (Hadriano) *Apologeticum pro Christianis obtulit, contextum Philosophorum sententiis*. Deperdita est etiam hæc insignis Apologia, quamvis apud Calojeros in Midelli Monasterio latere eam quidam scripserit.

d Martianæus *Castoris*, ut & Euseb. Ἀγρίππα Κάστορος. Cod. Gemblacen. & Indiculus Hæres. qui Hieronymo tribuitur, *Pastoris*, omnino vitiose.

e Intercidit Agrippæ opus, ut & Basilidis volumina, quæ fortasse *Evangelium* inscribebantur, hoc enim nomine videntur memorari alibi abs Hieronymo, aliisque.

f Mirum quam varie barbara hæc duo nomina in editis libris & manu exaratis inveniantur, & quam vitiose. Nostri primum *Barchabbam* legunt cum duplici *b*, ut Eusebius, aliique Græci Βαρκαββᾶν. Alterum *Barcob*, aut *Barcho*. Malim rescribi *Barcop*, quod Eusebiano Βαρκὼφ magis respondet. Theodoreto Hæret. Fab. I. 4. & Eusebio Præparat. Evangelic. x. 5. ipsique Hier. Epistola ad Paulam de Alphabeto sonat, *filium vocationis*, sicuti Βαρκαββᾶν Epiphanio xxvi. 2. est *filius stupri*, vel *parricidii*. Proinde vitiose habent alii, qui *Barchobeth*, vel *Berthabam*, & *Marcob*, & *Barchon*, & *Barcobbam*, & *Barcobbet* legunt.

g Malim *continet*, aut *supputatur*, expuncta vocula *si*, quæ ex Indiculo de Hæresibus huc adscita est. Literæ quæ Ἀβράξας nomen efficiunt, juxta Græcorum numeros supputatæ, reddunt 365. numerum scilicet dierum anni Vid. quæ in Epist. ad Theodoram adnotavimus.

h Sic legunt codices nostri omnes, & Sangermanen. apud Martianæum, aliique Regii. Ipse Hier. in Chronic. ad an. Christi 133. *Basilides hæresiarches in Alexandria commoratur, a quo Gnostici. &c.* Vide in Chronico ad pag. 709. Nam quod vult quidam nobis dicam dici, quod *moratus* pro *mortuus* legerimus, ut & in Chronico *commoratur* pro *moritur*, nos misero obtrectatore precamur meliorem mentem.

Gnoſtici, in Alexandria temporibus Hadriani: qua tempeſtate & [a] Cochebas dux Judaicæ factionis, Chriſtianos variis ſuppliciis enecavit.

Ἀδριανοῦ, ὅτε καὶ Κόχιβος ὁ τῶν Ἰουδαίων ἡγέμενος, πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ποικίλαις τιμωρίαις ἀνήλωσεν.

CAPUT XXII.

HEgeſippus vicinus Apoſtolicorum temporum, & omnes a paſſione Domini uſque ad ſuam ætatem Eccleſiaſticorum actuum texens hiſtorias, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans, [b] quinque libros compoſuit, ſermone ſimplici, ut quorum vitam ſectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem. Aſſerit ſe veniſſe ſub Aniceto Romam, qui decimus poſt Petrum Epiſcopus fuit, [c] & perſeveraſſe uſque ad Eleutherum ejuſdem urbis Epiſcopum, qui Aniceti quondam Diaconus fuerat. Præterea adverſum idola diſputans, ex quo primum errore creviſſent, ſubtexit hiſtoriam, ex qua oſtendit, qua floruerit ætate. Ait enim: *Tumulos mortuis templaque fecerunt, ſicut uſque hodie videmus: e quibus eſt & Antinous ſervus Hadriani Cæſaris, cui & gymnicus agon exercetur apud [d] Antinoum civitatem, quam ex ejus nomine condidit, [e] & ſtatuit prophetas in templo.* Antinoum autem in deliciis habuiſſe Cæſar Hadrianus ſcribitur.

Apud Euſeb. II. 8. Hiſt. Οἷς κενοτάφια καὶ ναοὺς ἐποίησαν ὡς μέχρι νῦν. ὧν ἐστι καὶ Ἀντίνοος δοῦλος Ἀδριανοῦ Καίσαρος, οὗ καὶ ἀγὼν ἄγεται Ἀντινόειος, ὁ καὶ ἐφ' ἡμῶν γινόμενος· Καὶ γὰρ καὶ πόλιν ἔκτισεν ἐπώνυμον Ἀντινόου καὶ προφήτας.

Ἡγήσιππος τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων, πάσας ἀπὸ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, ἕως τῶν ἰδίων χρόνων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων ὑφαίνων ἱστορίας καὶ πολλὰ εἰς ὄφελος τῶν ἀναγινωσκόντων συντείνοντα, πανταχόθεν συλλέγων πέντε συνέθηκε βίβλους ἁπλουστέρῳ λόγῳ, ὥστε ἐκείνων ἐξηγήσασθαι χαρακτῆρας, ὧν τῷ βίῳ ἐξηκολούθει. Φάσκει δὲ ἐπιστῆναι τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου, τοῦ μετὰ Πέτρον δεκάτου Ἐπισκόπου, καὶ διατετεληκέναι ἄχρι Ἐλευθέρου Ἐπισκόπου τῆς προειρημένης Ῥώμης, ὃς Ἀνικήτου διάκονος ἐγεγόνει. Καὶ κατὰ τῶν εἰδώλων ἐξηγούμενος, ἐκ ποίας πρῶτον πλάνης ηὐξήθη, συνέταξεν ἱστορίαν, δεικνὺς ἐν ποίοις ἤνθησε καιροῖς. Φάσκει γὰρ οὕτως. Τύμβους τοῖς νεκροῖς, καὶ ναοὺς ἐποιήσαντο, καθὰ ἄχρι τῆς δεῦρο ὁρῶμεν, ἀφ' ὧν ἐστιν καὶ Ἀντίνους, ὁ δοῦλος Ἀδριανοῦ Καίσαρος, οὗ τινος καὶ γυμνικὸς ἀγὼν ἐν τῇ Ἀντίνῳ ἐπιτελεῖται, καὶ τὸ δίκαιον τῆς πόλεως ἐκ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας ἔτυχε, καὶ προφήτας ἐν τῷ ναῷ ἔστησε. Τὸν δὲ Ἀντίνουν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν * αἰδιλικίων ἐσχηκέναι Ἀδριανόν τινες συγγράφονται.

CAPUT XXIII.

JUſtinus Philoſophus, habitu quoque Philoſophorum incedens, de Neapoli urbe [f] Palæſtinæ, patre Priſco [g] Bacchio pro religione Chriſti plurimum laboravit: in tantum, ut Antonino

Ἰουστῖνος φιλόσοφος, καὶ τῷ σχήματι τῶν φιλοσόφων χρώμενος, ἀπὸ τῆς Νεαπόλεως τῆς ἐπαρχίας Παλαιστίνης, ἐκ πατρὸς Πρίσκου Βακχείου, ὑπὲρ τῆς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν πάνυ ἐκοπίασεν, ὥστε καὶ Ἀντωνίνῳ

a In quibuſdam Hieronymian. codicibus *Chozebas*: ſicque revera eſt quandoque appellatus impoſtor ille בר כוזבא, *filius mendacii*: cum proprium nomen eſſet *Cochebas*, בר כוכבא, *filius ſtellæ*.

b Eximii hujus operis nonniſi quædam fragmenta reſtant, quæ Halloixius, & Grabe collegerunt. Vid. Euſeb.

c Hæc ſunt Hegeſippi verba apud Euſeb. IV. 22. Γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ διαδοχὴν ἐποιησάμην μέχρις Ἀνικήτου, οὗ διάκονος ἦν Ἐλεύθερος. Καὶ παρὰ Ἀνικήτου διαδέχεται Σωτήρ, μεθ' ὃν Ἐλεύθερος. Quæ ſic reddas Latine: *Cum eſſem autem Romæ, ſucceſſionem compoſui uſque ad Anicetum. cujus Diaconus erat Eleutherus, & ab Aniceto ſucceſſit Soterus, poſt quem Eleutherus.* Neque enimvero Hieronymus, quod antea notatum eſt doctis viris, recte, διαδοχὴν ἐποιησάμην, interpretatur, *Romæ perſeveravi*, aut quemadmodum Ruffinus ipſe, *permanſi ibi*, pro *ſucceſſionum ſeries compoſui*, aut *digeſſi*.

d Non *apud Antinoum civitatem* gymnicum Antinoo agonem exerceri ſolitum, ſed in Mantinea, ſcribit Pauſanias in Arcadicis, ὁ βασιλεὺς κατεστήσατο αὐτῷ ἐν Μαντινείᾳ τιμάς, καὶ τελετὴν.... καὶ ἀγών ἐστιν αὐτῷ δι' ἔτους πέμπτου. Jam itaque malim emendare ex præſtantiſſimo Mſ. noſtro, *agon exercetur Antinojus, civitatemque ex ejus nomine* &c. eoque magis, quod idem Hegeſippus, οὗ καὶ ἀγὼν ἄγεται Ἀντινόειος &c.

e Exciderunt ab Hegeſippi textu poſtrema hæc verba, κατέστησεν ἐν τῷ ναῷ, quæ Hier. vertit, *ſtatuit in templo*; non enim quemadmodum ἔκτισεν πόλιν, ita ἔκτισεν προφήτας dici poteſt. De prophetis autem Antinoi elegans eſt Origenis contra Celſum locus lib. 3. num. 36. Vide & Spartianum in Hadriano. Qui ſequitur verſus, *Antinoum autem in deliciis* &c. penitus non habet cod. S. Crucis.

f Verius Samariæ urbs diceretur, quæ ab incolis *Mabortha*, olim *Sichem* eſt appellata.

g Bacchium tanquam Priſci cognomen accipit Hier. cum ſit patris Priſci nomen, quod affirmat Suidas apud Lipomanum parte 2. & Valeſius ex eo probat, quod plurali numero Juſtinus addit, τῶν ἀπὸ Φλαουίας, Patrem nimirum, & avum indicans.

* Quid ſibi Græcus velit, non aſſequor. Videtur verba *in deliciis* pro *Ædilicium*, dignitatis nomen, accepiſſe. Satis ſupine.

nino quoque Pio, & filiis ejus, & Senatui * librum contra Gentes scriptum daret, ignominiamque Crucis non erubesceret: & * alium librum successoribus ejusdem Antonini, M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo. Exstat ejus & * aliud volumen contra Gentes, ubi de dæmonum quoque natura disputat: & quartum adversus Gentes, cui titulum prænotavit [a] ἔλεγχος: sed & alius de Monarchia Dei, & alius liber, quem prænotavit [b] Psalten, & alius de anima. Dialogus contra Judæos, quem habuit adversus Tryphonem principem Judæorum: sed & contra Marcionem insignia volumina, quorum Irenæus quoque in [c] quarto adversus hæreses libro meminit; & alius [d] liber contra omnes hæreses, cujus facit mentionem in Apologetico, quem dedit Antonino Pio. Hic cum in urbe [e] Roma haberet διατριβὰς, & Crescentem Cynicum, qui multa adversum Christianos blasphemabat, redarguere gulosum, & mortis timidum, luxuriæque & libidinum sectatorem, ad extremum studio ejus & insidiis accusatus, quod Christianus esset, pro Christo sanguinem fudit.

* Apologia longior. * Altera brevior. * Oratio ad Græcos.

τῷ ἐπίκλην Πίῳ, καὶ τοῖς τούτου υἱεῦσι καὶ τῇ συγκλήτῳ, βίβλον κατὰ τῶν ἐθνῶν συνταχθεῖσαν ἐπιδοῦναι, τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ σταυροῦ μὴ αἰσχυνόμενος, καὶ ἄλλην βίβλον τοῖς τοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίνου διαδόχοις, τουτέστι Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ Βήρῳ, καὶ Λουκίῳ Αὐρηλίῳ Κομόδῳ. Ἔστι καὶ ἄλλη αὐτοῦ βίβλος κατὰ τῶν ἐθνῶν, ἐν ᾗ περὶ τῆς φύσεως τῶν δαιμόνων διαλέγεται, καὶ τέταρτον λόγον ὁμοίως κατὰ τῶν ἐθνῶν, ὃν ἐπέγραψεν ἔλεγχος, καὶ ἄλλον περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας, καὶ ἄλλον ὠνόμασε ψάλτην, καὶ ἕτερον περὶ τῆς ψυχῆς. Διάλογον κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ὃν ἔχει κατὰ Τρύφωνος ἀρχηγοῦ τῶν Ἰουδαίων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ Μαρκίωνος ἐπίσημα τεύχη, ὧν τινων Εἰρηναῖος ἐν τῷ πέμπτῳ λόγῳ τῷ κατὰ τῶν αἱρετικῶν μέμνηται. Καὶ ἄλλη βίβλος κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, ἧς μέμνηται ἐν τῷ ἀπολογητικῷ, ὃν ἔδωκεν Ἀντωνίνῳ τῷ Πίῳ. Οὗτος ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔχων τὰς διατριβὰς, διελέγχων Κρήσκην τὸν Κυνικὸν, τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν βλασφημοῦντα, καὶ καλῶν αὐτὸν λαίμαργον, καὶ τὸν θάνατον φοβούμενον, ἄσωτόν τε καὶ ἀκόλαστον, τέλος τῇ τούτου ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιβουλῇ, ὡς χριστιανὸς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἔπαθεν.

CAPUT XXIV.

Melito Asianus, Sardensis Episcopus, librum Imperatori M. Antonino Vero, qui [f] Frontonis Oratoris discipulus fuit, pro Christiano dogmate dedit. Scripsit quoque & alia, de quibus ista sunt, quæ subjecimus: De Pascha libros duos: de vita Prophetarum librum unum: de Ecclesia librum unum: [g] de die Dominica librum unum: de sensibus librum unum: de fide librum unum: [h] de plasmate librum unum: de anima & corpore librum unum: de baptismate librum unum: de veritate librum unum: de generatione Christi librum unum: [i] de Prophetia sua librum unum: de philoxenia librum unum: & alium

Μελίτων Ἀσιανὸς, Σαρδέων Ἐπίσκοπος βίβλον βασιλεῖ Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ Βήρῳ, ὃς Φρόντωνος τοῦ ῥήτορος μαθητὴς ἐγεγόνει, ὑπὲρ τοῦ τῶν χριστιανῶν δόγματος ἐπέδωκεν. Ἔγραψε δὲ καὶ ἕτερα, ἀφ' ὧν τάδε ὑπετάξαμεν. Περὶ τοῦ πάσχα λόγους δύο, περὶ βίου προφητικοῦ λόγον ἕνα, περὶ ἐκκλησίας λόγον ἕνα, περὶ ἡμέρας κυριακῆς λόγον ἕνα, περὶ διανοίας λόγον ἕνα, περὶ τῶν πιστῶν λόγον ἕνα, περὶ πλάσεως ἕνα, περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἕνα, περὶ βαπτίσματος ἕνα, περὶ ἀληθείας ἕνα, περὶ γεννήσεως Χριστοῦ ἕνα, περὶ προφητείας ἰδίας ἕνα, περὶ φιλοξενίας ἕνα, καὶ ἕτερον λόγον ὃς ἐπιγράφεται κλεὶς, περὶ διαβόλου ἕνα, περὶ ἀποκαλύψεως Ἰωάννου ἕνα, καὶ περὶ τοῦ ἐνσωμάτου θεοῦ λόγον ἕνα, ἐκλογῶν λόγους ἕξ. τούτου τὴν εὐφυΐαν ἐπαινῶν

li-

a Nunc inscribitur *λόγος παραινετικός*, quo nomine eum vocat etiam Damascenus in Parallelis.

b Veron. Ψάλτης, Græcis literis. Intercidit autem hic liber, ut & sequens *Σχολικὸν περὶ ψυχῆς*, & quæ infra memorat, *contra Marcionem volumina*.

c Hactenus editi cum Græco interprete, *in quinto*, quos antiquiss. Ms. noster castigat. Sane lib. IV. non V. hoc Justini opus laudat Irenæus cap. 14. *Καλῶς Ἰουστῖνος ἐν τῷ πρὸς Μαρκίωνα συντάγματι φησὶν* &c.

d Hunc librum *contra omnes hæreses* non recenset Ms. S. Crucis. Certe non exstat hodie, sed nunquam fortasse in manus hominum venit. Illum ipse Justinus Apologia longiore intra domesticos parietes apud se habere dixit, & si oportuisset, editurum.

e Quod Tatianus apud Eusebium IV. dixit *τῇ μεγάλῃ πόλει*, de Roma accipit Hier. alii de Megalopoli Arcadiæ urbe, de qua alibi Tatianus, malunt intelligere.

f Puto ut Frontonis ipsius calumnias confutaret; ille enim famosa Declamatione Christianos probris oneraverat. Ejus meminit Gellius, Julius Capitolinus, Ausonius, aliique.

g Librum *de die Dominica* non enumerat cod. Veronensis, quem tamen Eusebius novit, & *περὶ κυριακῆς* vocat l. IV. c. 26.

h Hunc de *Plasmate* librum Vatic. 342. non agnoscit: Veronen. noster *de Plasi* legit, veriore, ut arbitror, lectione. Eusebius vocat *περὶ πλάσεως*. Idem voluit exprimere Gemblacensis *de Phase*, ubi legend. de *Plasi*.

i Non ita videtur intelligendus Eusebius; non enim *περὶ προφητείας αὐτοῦ* dicit, sed *αὐτοῦ περὶ προφητείας*: quamvis & Ruffinus vertat, *& de Prophetia ejus*.

librum qui *clavis* inscribitur: de diabolo librum unum: de apocalypsi Joannis librum unum: [a] περὶ ἐνσωμάτου Θεοῦ librum unum: & ἐκλογῶν libros sex. Hujus [b] elegans & declamatorium ingenium Tertullianus in septem libris, quos scripsit adversus Ecclesiam pro Montano, cavillatur, dicens eum a plerisque nostrorum Prophetam putari.

Τερτυλλιανὸς ἐν τοῖς ἑπτὰ λόγοις, οὓς ἔγραψε κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ Μοντανοῦ, λέγει ὅτι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων νομίζουσιν αὐτὸν προφήτην.

CAPUT XXV.

Theophilus sextus [c] Antiochensis Ecclesiæ Episcopus, sub Imperatore M. Antonino Vero librum contra Marcionem composuit, qui [d] usque hodie exstat. Feruntur ejus & ad Autolycum tria volumina, & contra hæresim Hermogenis liber unus: & alii breves elegantesque tractatus ad ædificationem Ecclesiæ pertinentes. Legi sub nomine ejus in Evangelium, & in Proverbia Salomonis Commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia & phrasi non videntur congruere.

Θεόφιλος ἕκτος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας ἐπίσκοπος βασιλεύοντος Μάρκου Ἀντωνίνου Βήρου βίβλον κατὰ Μαρκίωνος συνέταξεν, ἥτις ἄχρι τήμερον τυγχάνει. Τούτου φέρεται καὶ πρὸς Αὐτόλυκον τρία τεύχη, καὶ κατὰ τῆς αἱρέσεως Ἑρμογένους λόγος εἷς, καὶ ἄλλαι βραχεῖαι βίβλοι, εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ἀνήκουσαι. Ἀνέγνων ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ εἰς εὐαγγέλιον καὶ εἰς παροιμίας Σαλομῶνος ὑπομνήματα, ἅ τινά μοι οὐ δοκοῦσι συμφωνεῖν τῇ εὐφυΐᾳ, καὶ τῇ φράσει τῶν προειρημένων συγγραμμάτων.

CAPUT XXVI.

Apollinaris Asiæ Hierapolitanus Episcopus, sub Imperatore M. Antonino Vero floruit, cui & insigne volumen pro fide Christianorum dedit. Exstant ejus & alii quinque adversum gentes libri, & de veritate duo, [e] adversum Cataphrygas tunc primum exortos cum Prisca & Maximilla insanis vatibus, incipiente Montano.

Ἀπολλινάριος Ἱεραπόλεως τῆς Ἀσίας ἐπίσκοπος βασιλεύοντος Μάρκου Ἀντωνίνου Βήρου ἤνθησεν, ᾧτινι καὶ ἐπίσημον τεῦχος ὑπὲρ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως ἐπέδωκεν. Εἰσὶ καὶ ἕτεροι πέντε αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐθνῶν λόγοι, καὶ περὶ ἀληθείας δύο, καὶ κατὰ τῶν Φρυγῶν τότε πρῶτον ἀνακυψάντων ἅμα Πρισκίλλᾳ καὶ Μαξιμίλλᾳ ἀνοσίοις προφήταις, ἀρξαμένου Μοντανοῦ.

CAPUT XXVII.

Dionysius Corinthiorum Ecclesiæ Episcopus, tantæ eloquentiæ & industriæ fuit, ut non solum suæ civita-

Διονύσιος τῆς κατὰ Κόρινθον ἐκκλησίας ἐπίσκοπος τοσοῦτον εὐφραδὴς καὶ σπουδαῖος ἐγένετο, ὥστε μὴ μόνον τοὺς λαοὺς τῆς ἰδίας

tis

[a] Variant hoc loco duo codices, Vatic. & S. Crucis. Quorum alter ΚΑΙΤΟΙΤΕΡΙΕΝCΩΜΑΤΟΥ &c. ubi legend. καὶ τὸν περὶ &c. alter verbis ἐνσωμάτου Θεοῦ statim subjungit *De æternitate Dei* τὸν ἕνα, *librum unum & Eclogarum* &c. Scilicet ad oram libri, ut arbitror, hæc erat Græcorum verborum interpretatio, *De incarnatione Dei*, quam non satis assecutus librarius, qui eam in textum intrusit, legit, *De æternitate* &c. cujusmodi librum fuisse a Melitone scriptum, nusquam reperire est. Hinc adeo novum suppetit argumentum contra doctissimos viros, Cotelerium, Valesium, aliosque, qui interpretantur *de Deo corporeo*, & Melitoni anthropomorphitarum errorem tribuunt. Jam si corporalem Deum probare Melito voluisset, nunquam vocabulo ἐνσωμάτου usus esset, quod proprie *carne indutum*, ut Ruffinus vertit, sive *incarnatum* sonat. Sed nec ipse Hieronymus nudum libri titulum recensuisset, si tam pravæ hæreseos dogmata contineret. Negotium facessit tamen Origenis apud Theodorit. quæst. 20. in Genes. testimonium: *Melito qui scripta reliquit de eo quod Deus corporeus sit*: & aliud Gennadii c. 4. l. 1. de Ecclesiasticis Dogm. *Nihil in Trinitate credamus corporeum, ut vult Melito, & Tertullianus.*

[b] Contrario sensu, eoque inepto, hactenus obtinuit in editis libris, *Hujus elegans & declamatorium ingenium laudans Tertullianus in septem libris, quos scripsit adversus Ecclesiam pro Montano, dicit eum &c.* Emendant, verbis *laudans*, & *dicit*, substituentes *cavillatur*, codices antiquissimi, Veronensis & Vaticanus, tum penes Salomonem Cyprianum unus Guelpherbytanus, & quos probat Suffridus Petri, Gemblacensis & Sigebergensis, quorum sequi fidem, multo concinniore lectione, placuit. Porro omnia Melitonis opera, si pauca quædam fragmenta excipias, interciderunt.

[c] Hunc in Epist. 121. ad Algasiam, quæst. 6. *septimum* dicit Antiochensis Ecclesiæ Episcopum: scilicet ibi Petrum una computat, heic eximit.

[d] Hodie amplius non habetur, quemadmodum neque alia, quæ deinceps numerantur opera, præter volumina illa tria ad Autolycum. Librum alium *de temporibus* eidem Autolyco inscriptum quidam memorant ex Lactantii testimonio lib. 1. *de falsa Religione*, non animadvertentes tertium e tribus superioribus eum ipsum esse, qui temporum seriem texit, quique adeo Lactantio laudatur.

[e] Sigebergensis Ms. penes Suffridum Petri *tres de veritate, duos adversum Cataphrygas* numerat libros. Sed & hi, & quos Eusebius memorat, duo πρὸς Ἰουδαίους, & cætera Apollinaris scripta deperierunt.

tis & provinciæ populos, sed & aliarum urbium [a] & provinciarum Episcopos Epistolis erudiret. E quibus est una ad Lacedæmonios, alia ad Athenienses, tertia ad Nicomedienses, quarta ad Cretenses, quinta ad Ecclesiam [b] Amastrianam, & ad reliquas Ponti Ecclesias, sexta ad Cnossianos, & ad Pinytum ejusdem urbis Episcopum, septima ad Romanos, quam scripsit ad Soterem Episcopum eorum, octava ad Chrysophoram, sanctam fœminam. Claruit sub Impp. M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo.

πόλεως καὶ ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, διὰ οἰκείων ἐπιστολῶν πεπαιδευκέναι, ἀφ' ὧν ἐστὶ μία πρὸς Λακεδαιμονίους, ἄλλη πρὸς Ἀθηναίους, τρίτη πρὸς Νικομηδεῖς, τετάρτη πρὸς Κρῆτας, πέμπτη πρὸς Ἀμαστριανὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑτέρας Πόντου ἐκκλησίας, ἕκτη πρὸς Κνωσιανοὺς καὶ Πινυτὸν τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπον, ἑβδόμη πρὸς Ῥωμαίους, ἣν ἔγραψε πρὸς Σωτῆρα τὸν τούτων ἐπίσκοπον, ὀγδόη πρὸς Χρυσοφόραν ἀδελφὴν γυναῖκα. Διέπρεψεν ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίνου Βήρου, καὶ Λουκίου Αὐρηλίου Κομόδου.

CAPUT XXVIII.

PInytus Cretensis, Cnossiæ urbis Episcopus, scripsit [c] ad Dionysium Corinthiorum Episcopum valde elegantem epistolam: in qua docet, non semper lacte populos nutriendos, ne quasi parvuli ab ultimo occupentur die; sed & solido vesci debere cibo, ut in spiritalem proficiant senectutem. Et hic sub M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo floruit.

ΠΙνυτὸς Κρήτης, Κνωσοῦ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ἔγραψε πρὸς Διονύσιον Κορίνθου ἐπίσκοπον πάνυ κομψὴν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ διδάσκει, οὐκ ἀεὶ δεῖν τοὺς λαοὺς γάλακτι τρέφεσθαι, μήπως ὡς νήπιοι τῇ ἐσχάτῃ καταληφθῶσιν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ στερεῷ βρώματι, ἵνα εἰς πνευματικὸν προκόψωσι γῆρας. Καὶ οὗτος ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἤνθησεν.

CAPUT XXIX.

TAtianus, [d] qui primum Oratoriam docens, non parvam sibi ex arte Rhetorica gloriam comparaverat, Justini martyris sectator fuit, florens in Ecclesia, quamdiu ab ejus latere non discessit. Postea vero inflatus eloquentiæ [e] tumore, novam condidit hæresim, quæ ἐγκρατιτῶν dicitur, quam postea Severus auxit, a quo ejusdem partis hæretici Severiani usque hodie appellantur. Porro Tatianus infinita scripsit volumina, e quibus unus contra Gentes florentissimus exstat liber, qui inter omnia opera ejus fertur insignis. Et hic sub Imperatore M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo floruit.

ΤΑτιανὸς ὃς πρώτην τὴν ῥητορικὴν διδάσκων, οὐκ ἐλαχίστην ἐκ τῆς ῥητορικῆς ἐπιστήμης δόξαν ὠνήσατο, Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος σπουδαστὴς γέγονε διαπρέπων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ὅσῳ τῆς τούτου πλευρᾶς οὐκ ἀπέστη. Ὕστερον δὲ τῷ ὄγκῳ τῆς παιδεύσεως ἐπαρθεὶς, καινὴν συνεστήσατο αἵρεσιν, λέγω δὴ τὴν Ἐγκρατιτῶν, ἣν μετέπειτα Σεβῆρος ἐπηύξησεν, ἀφ' οὗ ἄχρι τοῦ παρόντος οἱ τούτου τοῦ μέρους αἱρετικοὶ, Σεβηριανισταὶ ὀνομάζονται. Ὁ δὲ προειρημένος Τατιανὸς πάμπολλα συνεγράψατο τεύχη, ἀφ' ὧν ἐστὶ κατὰ τῶν ἐθνῶν λόγος εἷς πάνυ θαυμαστὸς, ὃς μεταξὺ πάντων αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων ἐπίσημός ἐστι. Καὶ οὗτος βασιλεύοντος Μάρκου Ἀντωνίνου Βήρου, καὶ Αὐρηλίου Κομόδου ἤνθησεν.

CAPUT XXX.

PHilippus, Episcopus Cretensis, hoc est, urbis [f] Gortynæ, cujus Dio-

ΦΊλιππος ἐπίσκοπος Κρήτης πόλεως Γορτυνῆς, οὗτινος Διονύσιος ἐν τῇ ἐπιστο-

ny-

[a] Absunt a Vatic. *& provinciarum Episcopos*; a Veronen. autem, aliisque, quos consuluimus, tantum *Episcopos*. Hanc vocem neque Græcus interpres novit, neque ratio ipsa probat: unde malim tot codicum auctoritate expungi. Eusebius quoque, *& aliarum regionum & urbium insulas* dixit; nec revera Epistolæ illæ seorsim ad Episcopos scriptæ sunt, sed pleræque ad Ecclesias.

[b] Idem Vatic. cum Sigebergensi *Amasdrinam*. Ex his omnibus Epistolis quædam tantum fragmenta apud Eusebium supersunt.

[c] Interiit temporis injuria hæc Epistola, qua Dionysianæ, cujus meminit superiore capite, respondebat. Vid. Euseb. IV. 23.

[d] Miræus, & quidam codd. habent *Tatianus Hæresiarcha*, vel *Hæresiarches*. Confer Hieron. in Joel. 1. Amos 2. 3. Osee 7. & Galat. 6.

[e] Cod. Veronen. *elatus eloquentia & tumore*. Vid. Irenæum l. 1. c. 32. ex eoque Eusebium 4. 29. Ex innumeris Tatiani scriptis primas obtinuit *Diatessaron*, quod S. Ephræm Commentario illustravit, qui hodie dum Syriace dicitur exstare. Vid. Catalog. Ebediesu cap. 111.

[f] Erat nempe Gortyna Cretæ metropolis. Recole de Dionysii Epistola cap. 27.

nysius in Epistola sua meminit, quam scripsit ad ejusdem civitatis Ecclesiam, [a] præclarum adversum Marcionem edidit librum, temporibusque M. Antonini Veri, & L. Aurelii Commodi claruit.

λη αὐτοῦ μέμνηται, ἣν ἔγραψε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν προειρημένης πόλεως, ἔνδοξον καὶ κατὰ Μαρκίωνος ἐξέδωκε βίβλον, ἐν τοῖς καιροῖς τῶν προειρημένων διέπρεψεν.

CAPUT XXXI.

[b] MUsanus non ignobilis inter eos, qui de Ecclesiastico dogmate scripserunt, sub Imperatore M. Antonino Vero confecit librum [c] ad quosdam fratres, qui de Ecclesia ad Encratitarum hæresim declinaverant.

MΟυσανὸς, οὐκ ἄδοξος μεταξὺ τῶν περὶ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος συγγραψαμένων, ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίνου Βήρου κατεσκεύασε βίβλον πρός τινας ἀδελφοὺς, τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν τῶν Ἐγκρατιτῶν αἵρεσιν καταντησάντων.

CAPUT XXXII.

MOdestus & ipse sub Imperatore M. Antonino, & L. Aurelio Commodo, adversum Marcionem scripsit [d] librum, qui usque hodie perseverat. Feruntur sub nomine ejus & alia syntagmata, sed ab eruditis quasi ψευδόγραφα repudiantur.

MΟδεστὸς, καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ἀντωνίνου καὶ Κομόδου κατὰ Μαρκίωνος συνέταξε βίβλον, ἥτις ἄχρι σήμερον ὑπάρχει. Φέρεται καὶ ἄλλα αὐτοῦ συγγράμματα, ἅτινα παρὰ τῶν πεπαιδευμένων ψευδεπίγραφα ἀποδοκιμάζεται.

CAPUT XXXIII.

BArdesanes [e] in Mesopotamia clarus habitus est, qui primum Valentini sectator, deinde confutator, [f] novam hæresim condidit. Ardens ejus a Syris prædicatur ingenium, & in disputatione vehemens. Scripsit [g] infinita adversum omnes pene hæreticos, qui ætate ejus pullulaverant. In quibus clarissimus ille & [h] fortissimus liber, quem [i] M. Antonino *de Fato* tradidit

BΑρδησάνης ἐν Μεσοποταμίᾳ λαμπρὸς φανεὶς, πρῶτον μὲν Βαλεντίνου σπουδαστὴς, ὕστερον δὲ ἀντίπαλος, καινὴν αἵρεσιν συνεστήσατο. Τούτου παρὰ τῶν Σύρων θερμοτάτη κηρύττεται διάνοια καὶ ἐν διαλέξει σφοδροτάτη. Ἔγραψε πάμπολλα κατὰ πασῶν σχεδὸν τῶν αἱρέσεων τῶν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀνακυψασῶν, ἐν οἷς περιφανής ἐστιν καὶ γενναῖος ὁ λόγος, ὃν Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ περὶ μοίρας ἐπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ περὶ διωγ-

a Ætatem non tulit.

b *Mosyanus* in Vatic. dicitur: in Veronen. *Musyanus*, Eusebio Μουσανός. Mox idem Veronen. *qui Ecclesiastica dogmata scripserunt*.

c Plerique editi libri *adversus quosdam fratres*: dissentientibus nostris, aliisque magno numero MSS. ipsoque Eusebio, qui præpositione πρὸς utitur. Opus istud Musani, quod vocat Euseb. ἐπιστρεπτικώτατον, amplius non exstat.

d Nihil ex hujus Modesti scriptis superest hodie. Plerique autem MSS. legunt συγγράμματα, & ψευδεπίγραφα, quas voces & Sophronius retinuit, & immutare, juxta Martianæum, in συντάγματα, & ψευδόγραφα nulla necessitas cogit.

e Membranæ Veronenses, *Mesopotamia*, cujus locutionis exempla optimi Scriptores Latini suppeditant.

f Veronen duoque alii codd. *novam ipse hæresim condidit*. Quæ autem essent novæ ejus hæreseos placita, difficile dictu est. Ex Marino Bardesianista in *Dialogo de recta fide* intelligas, duo illum admisisse principia, sive ῥίζας *radices*, quarum una dumtaxat bona esset, scilicet *Deus*. Delatam dixisse de cælo Christi carnem non ex Maria sumtam. Denique mortuorum resurrectionem fuisse inficiatum. Sed hæc eadem deliria e Valentini, a qua defecerat, schola promanabant. Singulare unum de eo adnotat Epiphanius, quod *uteretur Lege & Prophetis, Veteri ac novo Testamento, & apocryphis quibusdam*, quod certe Valentiniani non admittebant.

g Nonnulla ex his nominat S. Ephræm Syrus, qui ejus sectæ errores sæpius impugnat.

h In aliis libris *florentissimus*. At Eusebius lib. IV. cap. ultimo, ex quo hæc Hieronymus hausit, ἱκανώτατον vocat: Ruffinus *potentissimum*, quemadmodum & vetus Irenæi interpres *potentissimam* dixit S. Clementis ad Corinthios Epistolam.

i Sunt docti Viri, qui hunc Antoninum nihil minus fuisse quam Imperatorem velint & perperam scriptum abs Hieronymo *Marcum Antoninum* quem Eusebius dumtaxat *Antoninum* dicit, quemdam, ut autumant, eo nomine Bardesanis socium. Nam & lib. VI. *Præparat. Evang.* cap. 9. postquam hujusmet libri *de Fato* fragmentum adtulisset luculentissimum, ita, subdit, Bardesanem philosophari solitum ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἑταίρους διαλόγοις, *in Dialogis ad amicos*. Ad hæc Valesio minime est verisimile, libros Syro sermone scriptos Imperatori Romano potuisse nuncupari: quod quidem argumentum & me movit aliquando. Verum si putes innui M. Antoninum Elagabulum, qui apud Phœnices Solis Sacerdos fuit, Syrumque adeo sermonem optime noverat, jam nihil erit. Quod spectat Eusebii testimonium, personæ quæ in dialogis colloquentes inducuntur, minime omnium vetant, quin liber ipse alteri possit inscribi. In hoc autem *de Fato* non præsumtus Antoninus, sed Philippus nescio quis disserit, ut neque ex hoc capite aliquid evincant, qui in

didit: & multa alia super persecutione volumina, quæ sectatores ejus de Syra lingua verterunt in Græcam. Si autem tanta vis est & fulgor in interpretatione, quantam putamus in sermone proprio?

μοῦ τεύχη, ἅπερ οἱ τούτου σπουδασταὶ ἀπὸ τῆς Σύρας εἰς ἑλληνικὴν διάλεξιν μετέφρασαν. Ὅπου δὲ τοσαύτη ἰσχύς ἐστι καὶ λαμπρότης ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ, πόσην νομίζομεν ἐν τῷ οἰκείῳ λόγῳ ἔχειν * ἀρετήν.

CAPUT XXXIV.

Victor, [a] tertius decimus Romanæ urbis Episcopus, super quæstione Paschæ, [b] & alia quædam scribens opuscula, rexit Ecclesiam sub [c] Severo Principe annis decem.

Βίκτωρ τρεισκαιδέκατος Ῥώμης ἐπίσκοπος, περὶ τῆς τοῦ πάσχα ζητήσεως, καὶ ἄλλα τινὰ συνέταξε τεύχη, ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν βασιλεύοντος Σεβήρου ἐπ' ἔτη δέκα.

CAPUT XXXV.

Irenæus, Pothini Episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam, Presbyter, a martyribus ejusdem loci, ob quasdam Ecclesiæ quæstiones legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum Episcopum perfert literas. Postea jam Pothino prope nonagenario, ob Christum martyrio coronato, in locum ejus substituitur. Constat autem Polycarpi, cujus supra [d] fecimus mentionem, sacerdotis & martyris, hunc fuisse discipulum. Scripsit quinque adversus hæreses libros [e], & contra gentes volumen breve, [f] & de disciplina aliud, & ad Martianum fratrem de Apostolica prædicatione: & librum variorum tractatuum, & ad Blastum de [g] schismate: & ad Florinum de Monarchia, sive quod Deus non sit conditor malorum, & [h] de Ogdoade egregium commentarium, in cujus fine significans se Apostolicorum temporum vicinum fuisse, sic subscripsit: *Adjuro te, qui*

Εἰρηναῖος Ποθεινοῦ τοῦ ἐπισκόπου Λουγδούνων τῆς ἐν Γαλλίαις ἐκκλησίας πρεσβύτερος, παρὰ τῶν μαρτύρων τῆς εἰρημένης πόλεως, διά τινας ἐκκλησιαστικὰς αἰτίας, πρεσβευτὴς εἰς Ῥώμην σταλεὶς, ἐπ' ὀνόματι οἰκείῳ δεξάμενος ἐπιστολὰς γεμούσας τιμῆς, πρὸς Ἐλεύθερον ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀπηνέγκατο. Μετὰ δὲ ταῦτα Ποθεινοῦ σχεδὸν ἐνενήκοντα ἔτους μαρτυρήσαντος, εἰς τὸν τούτου τόπον ὑπεισέρχεται. Ὡμολόγηται δὲ Πολυκάρπου, οὗτινος προεμνήσθημεν, γεγενῆσθαι μαθητής. Ἔγραψε πέντε κατὰ τῶν αἱρετικῶν βίβλους καὶ κατὰ τῶν ἐθνῶν τεῦχος βραχὺ, καὶ περὶ ἐπιστήμης ἕτερον, καὶ πρὸς Μαρκιανὸν ἀδελφὸν περὶ τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος, καὶ βίβλον ποικίλων ὁμιλιῶν, καὶ πρὸς Βλάστον περὶ σχίσματος, καὶ πρὸς Φλωρῖνον περὶ μοναρχίας, καὶ ὅτι ὁ θεὸς κτιστὴς κακῶν οὐκ ἔστι, καὶ περὶ ὀγδοαστῶν ἐξαίρετον σύνταγμα, ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ αὐτοῦ συντάγματος ὑπέγραψεν οὕτως. Ὁρκῶσε τὸν μεταγράφοντα ταύτην τὴν βίβλον κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου ἐλεύσεως αὐτοῦ, ἐν ᾗ κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς μετὰ τὸ γράψαι, καὶ ἐκδιορθώσῃ πρὸς τὰ ἀντίγραφα, ἀφ' ὧν ἔγραψας,

in contraria opinione versantur. Cætera optime quadrant Hieronymianæ sententiæ, atque ipsa cum primis ratio temporis, siquidem Auctor Chronici Edesseni natum tradit Bardesanem anno Græcorum 465. hoc est Christi 154. Abgaro Maani filio familiarem fuisse testatur Epiphanius Hæresi LXVI. eique consentit Eusebius lib. 5. Præpar. cap. 10. ubi legem, cui sanciendæ Regi auctor fuerat Bardesanes, ne quis se in posterum eviraret, durasse ait, *ad tempora Antonini Cæsaris, non Pii appellati, sed Viri*. Quin etiam tradit idem Epiphanius, illum, cum orthodoxe sentiret, usque adeo flagrasse zelo Dei, ut audite recusarit Apollonium Antonini Imperatoris amicum suadentem, ut se Christianum esse negaret. Porro hic ejus *Liber de Fato* adversus Abidan Fati assertorem est editus.

* Græcus interpres addit *virtutem*.

a Scilicet Petro una non computato. Idem in Chronic. tradit.

b Puta Epistolas ad Orientales Episcopos, quibus Judaicum Pascha Luna 14. Martii celebrari vetabat. Sed ex ejus scriptis nihil ad nos pervenit.

c Veronen. *sub Antonino Vero Principe*. Perperam, ab anno enim 180. Antoninus Verus jam imperare desierat & vivere, testibus Tertulliano, ac Dione.

d Supra cap. 17.

e Exstat hujus libri Latina vetus interpretatio, & pauca quædam fragmenta: cætera omnia Irenæi scripta interciderunt.

f Unus tantum Eusebio est liber, idemque cum superiore *contra Gentes*.

g Corruptius, quam ut lectorem moneri oportet, Cod. Veronen. *de Chrismate*. Contra Euseb. V. 20. πρὸς Βλάστον περὶ σχίσματος. Nec minus vitiose paulo supra Guelpherbytanus *ad Marcionis fraudem*, pro *Martianum fratrem*. Euseb. V. 26. Ἄλλος ὃν ἀνατέθηκεν ἀδελφῷ Μαρκιανῷ τοὔνομα &c.

h Nonnulli Mss. *de octava* legunt cum Martianæo. Eusebius περὶ ὀγδοάδος, quam vocem vetus Irenæi interpres *octonationem* reddit. Item alii Mss. σύνταγμα habent, alii *commentarium*.

Euseb. V. 20. Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μετεγράψω, καὶ κατορθώσῃ αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὅθεν μετεγράψω, ἐπιμελῶς. Καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψεις καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ.

transcribis librum istum, per Dominum Jesum Christum, & per gloriosum ejus adventum, quo judicaturus est vivos & mortuos, ut conferas, postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, [a] *unde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, ut invenisti in exemplari.*

ἐπιμελῶς, καὶ ταύτην τὴν κατάκλεισιν ὁμοίως μεταγράψῃς, καθὼς εὗρες ἐν τοῖς ἀντιγράφοις. Φέρονται αὐτοῦ καὶ ἄλλαι πρὸς Βίκτορα ἐπίσκοπον Ῥώμης περὶ ζητήσεως τοῦ πάσχα ἐπιστολαί, ἐν αἷς παραινεῖ αὐτῷ, μὴ ῥᾳδίως ὀφείλειν τὴν ἕνωσιν τῆς ἑταιρότητος διασχίσαι. Καὶ δὲ Βίκτωρ πολλοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους καθεῖλεν, οἵτινες τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πάσχα ἐπετέλεσαν. Ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ τοὺς διαφωνήσαντας μὴ συναινέσαι Βίκτορι. Ἤνθησε μάλιστα ἐπὶ Κομόδου Βασιλέως, ὅστις εἰς τόπον Ἀντωνίνου Βήρου ὑπεισῆλθεν.

Feruntur ejus & aliæ ad Victorem Episcopum Romanum de quæstione Paschæ Epistolæ: in quibus com-
b monet eum, non facile debere unitatem collegii scindere. Siquidem [b] Victor multos Asiæ & Orientis Episcopos, qui decima quarta Luna cum Judæis Pascha celebrabant, damnandos crediderat. In qua sententia hi, qui discrepabant ab il-
c lis, Victori [c] non dederunt manus. Floruit maxime sub Commodo Principe, qui M. Antonino Vero in Imperium successerat.

CAPUT XXXVI.

d Pantænus [d] Stoicæ sectæ Philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, ubi a Marco Evangelista semper Ecclesiastici fuere Doctores, tantæ prudentiæ & eruditionis tam in Scripturis divinis, quam in sæculari literatura fuit, ut in Indiam quoque rogatus ab illius gentis legatis, a Demetrio Alexandriæ Episcopo, mitteretur. Ubi reperit, Bartholomæum de duodecim Apostolis, adventum Domini nostri Jesu Christi juxta Matthæi Evangelium prædicasse, quod Hebraicis literis scri-
e ptum, revertens Alexandriam secum [e] detulit. Hujus multi quidem in sanctam
f Scripturam exstant commentarii: [f] sed magis viva voce Ecclesiis profuit. Docuitque sub Severo Principe, & Antonino, cognomento Caracalla.

Πανταῖνος Στωϊκοῦ δόγματος φιλόσοφος, κατά τινα παλαιὰν τῶν Ἀλεξανδρέων συνήθειαν, ἐν ᾗ ἀπὸ Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἐκκλησιαστικοὶ γεγόνασι διδάσκαλοι, τοσαύτης σοφίας καὶ παιδεύσεως, τοῦτο ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς κοσμικοῖς γράμμασιν ἐντὸς γέγονεν, ὥστε * παρακληθέντα αὐτὸν παρὰ τῶν Ἰνδίας πρεσβυτέρων, ὑπὸ Δημητρίου Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου εἰς τὴν Ἰνδίαν ἀποσταλῆναι, ἐν ᾗ εὗρε Βαρθολομαῖον ἐκ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κατὰ τὸ Ματθαίου Εὐαγγέλιον κηρύξαντα, ὅπερ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι γεγραμμένον, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀναζεύξας, μεθ' ἑαυτοῦ ἐκόμισε. Τούτου πολλὰ ὑπομνήματα εἰς τὰς θείας γραφὰς τυγχάνει, ἀλλὰ μᾶλλον ζώσῃ φωνῇ τὰς ἐκκλησίας ὠφέλησεν. Ἐδίδαξε ἐπὶ Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τοῦ ἐπίκλην Καρακάλλου.

* al. πεμφθέντα. [* al. πεμ-/κληθέντα.]

[a] Veronen. *unde transcripsisti*: Irenæus μετεγράψω. Idem supra *per Dominum nostrum Jesum &c.* Græco textu & interprete suffragantibus.

[b] Recole cap. 34.

[c] Veronen. *non dederant.*

[d] Philippus Sidetes, in quam urbem Academia Christiana, spreta propemodum Alexandria, migraverat, paulo diversa ab his Hieronymi, sive Eusebii tradit: Pantænum scilicet primo civem, & Philosophum Atheniensem, secta Pythagoreum, deinde Alexandrinæ scholæ Catechisten, & Clementis Alexandrini discipulum exstitisse. Vid. infra cap. 38.

[e] Al, ut in Veronen, Ms, *retulit*. Euseb, V, 10, ad Pantæni usque ætatem illud Evangelium in India servatum docet, ὃ καὶ σώζεσθαι εἰς τὸν δηλούμενον χρόνον· non inde ab illo translatum Alexandriam. Concinit Nicephorus lib. 2, cap. 22. Vide quæ supra adnotamus cap. 2. &c.

[f] Hodie nihil exstat, raro etiam invenias, qui ejus operum meminerit. In Excerptis Theodori hæretici in calce Clem. Alexand fragmentum videtur haberi, ubi Πανταῖνος δὲ ἡμῶν ἔλεγεν &c. Primus dicitur docuisse, tempore præsenti, pro præterito, ac futuro Prophetas uti: quam deinceps Prophetarum interpretes regulam secuti sunt.

C A P U T XXXVII.

RHodon, genere Asianus, a Tatiano, de quo [a] supra diximus, Romæ in Scripturis eruditus, edidit plurima: præcipuumque adversus Marcionem opus, in quo refert, quomodo ipsi quoque inter se Marcionitæ discrepent: & Apellem senem alium hæreticum a se quondam fuisse [b] conventum, & risui habitum, eo quod Deum, quem coleret, [c] ignorare se diceret. Meminit in eodem libro, quem scripsit ad Callistionem, Tatiani se Romæ fuisse [d] auditorem. Sed & in Hexaemeron elegantes tractatus composuit, & adversum [e] Phrygas insigne opus: temporibusque Commodi, & Severi floruit.

ῬΌδων Ἀσιανὸς, ὑπὸ Τατιανῷ τῷ ἀναφερομένῳ, ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς παιδευθεὶς, ἐξέδωκε μὲν πάμπολλα, ἐξαίρετον δὲ κατὰ Μαρκίωνος σύνταγμα, ἐν ᾧ ἐξηγεῖται, ὅπως καὶ αὐτοὶ εἰς ἑαυτοὺς Μαρκιωνισταὶ διαφωνοῦσι, καὶ τὸν Ἀπελλῆν τὸν γέροντα ὁμοίως αἱρετικὸν, συντετυχηκέναι αὐτοῖς, καὶ καταγέλαστον γεγενῆσθαι, εἰρηκότα ὅτι τὸν θεὸν ὃν σέβει, ἀγνοεῖ. Μέμνηται ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ, ἣν ἔγραψε πρὸς Καλλιστίωνα, Τατιανοῦ γεγενῆσθαι ἐν τῇ Ῥώμῃ ἀκροατὴς, καὶ εἰς τὴν ἑξαήμερον δὲ κομψὰς ὁμιλίας συνέταξε, καὶ κατὰ τῶν Φρυγῶν ἐπίσημον ἔργον, ἀνθήσας ἐπὶ τῶν χρόνων Κομόδου καὶ Σεβήρου.

C A P U T XXXVII.

CLemens, Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, Pantæni, de quo supra retulimus, auditor, post ejus mortem [f] Alexandriæ Ecclesiasticam scholam tenuit, & κατηχήσεων magister fuit. Feruntur ejus insignia volumina, plenaque eruditionis & eloquentiæ, tam de Scripturis divinis, quam de sæcularis literaturæ instrumento. E quibus illa sunt, στρωματεῖς libri octo: ὑποτυπώσεων libri octo: adversus Gentes liber unus: Pædagogi libri tres: de Pascha liber unus: [g] de jejunio disceptatio; & alius, qui inscribitur, *Quisnam dives ille sit, qui salvetur*: de obtrectatione liber unus: de canonibus Ecclesiasticis, [h] & adversum

Κλήμης Ἀλεξανδρείας πρεσβύτερος, Πανταίνου, περὶ οὗ προείπομεν, ἀκροατὴς, ὃς μετὰ τὴν τούτου τελευτὴν τὰς διατριβὰς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας κατέσχε, καὶ κατηχήσεων διδάσκαλος γέγονεν. Ἐπίσημά τε τεύχη παιδεύσεως, καὶ εὐγλωττίας ἀνάμεστα συνέταξε, τοῦτο μὲν τῶν θείων, τοῦτο δὲ καὶ κοσμικῶν, ἀφ' ὧν ἐστι τάδε Στρωματεῖς ὀκτὼ, ὑποτυπώσεων λόγοι ὀκτὼ, κατὰ τῶν ἐθνῶν παιδαγωγοὶ τρεῖς, περὶ τοῦ πάσχα εἷς, περὶ νηστείας διάλεξις, καὶ ἕτερος ἐπιγραφόμενος, τίς ἄρα πλούσιος σωθήσεται, περὶ κακολογίας λόγος εἷς, περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ λόγον, ὅν τινα ἰδικῶς Ἀλεξάνδρῳ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων προσεφώνησε.

a Supra cap. 29. Confer Eusebium lib. V. c. 13.

b Reposui *conventum* ex antiquioribus Mss. quod emendare se putantes nuperi editores ex aliis codicibus, depravant in *convictum*. Nec dissentit reposita lectio ab Eusebii ἠλέγχθη; consonat vero cum Sophronii versione συντετυχηκέναι. Sic Anastasius Papa in Epistola primum a nobis edita inter Hieronymianas 104. *Conventus*, inquit, *literis memorati* (Theophili) *convenio sanctitatem tuam*.

c Non ἁπλῶς ignorare se Deum, quem coleret, Appelles, Eusebio teste, dixerat, *sed nescire qua ratione unus esset ingenitus Deus, se tamen ita credere*. Cæterum de ejus doctrina vide Auctorem Appendicis ad Tertulliani librum de Præscriptionibus cap. 51. Auctor Indiculi hæreseon sub Hieronymi nomine hunc S. Doctoris locum exscripsit.

d Perperam in Veronensi ms. *adjutorem*. Recole Eusebium loco laudato.

e Alibi *Cataphrygas*, cum vetustiss. exemplaribus. Porro S. Doctor a Valesio reprehenditur, quod Rhodoni tribuat librum, cujus auctorem τινα, *unum quemdam* absque nomine Eusebius dixit lib. V. cap. 16. Liber ille Abercio Marcello nuncupatur, ex quo alii autumant, ab Asterio quodam Urbano fuisse compositum, quod apposita sub finem ejus capituli Eusebiani nota videtur utcumque asserere. Contra Ruffinus, & Nicephorus lib. 4. cap. 23. ut jam nihil de recentioribus, Baronio, atque aliis, dicam Apollinarem Hierapolitanum, ejus auctorem faciunt, eo ducti argumento, quod paulo antea scripsisse illum adversus Cataphrygas, ipse Eusebius testetur. Mihi utraque opinio Historici menti ac textui vim facere visa est, & Hieronymi sententia cæteris præferenda. Facile enim potuit, ex aliis monimentis, vel ex ipso Rhodonis libro, auctorem, quem Eusebius nescierat, didicisse. Fallitur enimvero Valesius ipse, qui S. Doctorem inconstantiæ arguit, quasi eumdem hunc librum infra cap. 40. Apollonio tribuat: alius enim ille est, quem scriptum ab Apollonio adversus Cataphrygas, memorat Eusebius ipse lib. V. cap. 18.

f Notatum est supra cap. 36. e contrario traditum a Philippo Sidete, non Pantæno Clementem, sed Clementi Pantænum in Alexandrinæ Scholæ Præfectum successisse: plerosque autem eruditos ab Eusebii, & Hieronymi partibus stare. Cl. Fabricius utrumque Auctorem conciliari invicem posse putat, si Pantæno in Indiam profecto, Clemens scholæ suffectus intelligatur, quam ille redux denuo susceperit, & rursum regendam Clementi mortem obiens reliquerit.

g Ms. S. Crucis fere cum Sigebertgensi *De Jejunio liber unus, de Disceptatione &c.* Sed neque hic exstat, neque superiores ὑποτυπώσεων, neque tandem ille *de Pascha*, præter pauca fragmenta. Confer Eusebium lib. VI. cap. 13.

h Puta singularem librum, Ecclesiasticæ fidei regulas complectentem contra Judaizantes. Nec enim satis congrue Beveregius suspicatur dici Clementem Canonibus Apostolicis in unum colligendis dedisse operam. Porro impressam lectionem, & Græcum verbum προσεφώνησεν, Hieronymo non infrequens, præferunt aliquot penes Martianæum mss. nostrique omnes, qui tamen plerumque omittunt adverbium *proprie*.

eos, qui Judæorum ſequuntur errorem, liber unus, quem proprie Alexandro, Hieroſolymorum Epiſcopo, προσεφώνησε. Meminit autem in Stromatibus ſuis, voluminis Tatiani adverſus Gentes, de quo ſupra diximus, [a] & Caſiani cujuſdam χρονογραφίας, quod opuſculum invenire non potui. Necnon & de Judæis [b] Ariſtobulum quemdam & Demetrium & Eupolemum ſcriptores adverſus Gentes refert, qui in ſimilitudinem Joſephi ἀρχαιογονίαν Moyſi & Judaicæ gentis aſſeverant. Exſtat Alexandri Hieroſolymorum Epiſcopi, qui cum Narciſſo poſtea rexit Eccleſiam, Epiſtola ſuper ordinatione Aſclepiadis confeſſoris ad Antiochenſes, congratulantis eis, in qua ponit in fine: *Hæc vobis, domini [c] ac fratres, ſcripta tranſmiſi per Clementem beatum presbyterum, virum illuſtrem & probatum, quem vos quoque ſcitis, & nunc plenius recognoſcetis, qui cum huc veniſſet juxta providentiam & viſitationem Dei, confirmavit & auxit Domini Eccleſiam.* Conſtat, Origenem hujus fuiſſe diſcipulum. Floruit autem Severi & Antonini filii ejus temporibus.

Euſeb. VI. 11. Ταῦτα δὲ ὑμῖν κύριοί μου ἀδελφοὶ τὰ γράμματα ἀπέστειλα διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου, ἀνδρὸς ἐνάρετου καὶ δοκίμου ὃν ἴστε καὶ ὑμεῖς καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὃς καὶ ἐνθάδε παρὼν κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπισκοπὴν τοῦ δεσπότου ἐπεστήριξέ τε καὶ ηὔξησε τὴν τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίαν.

Μέμνηται δὲ ἐν τοῖς ἰδίοις στρώμασιν τοῦ τεύχους Τατιανοῦ τοῦ προειρημένου κατὰ τῶν ἐθνῶν, καὶ Κασιανοῦ τινος χρονογραφίας, ὅπερ ἐν τοῖς παλαιοῖς εὑρεῖν οὐκ ἐδυνήθημεν. Οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ Ἰουδαίους Ἀριστόβουλόν τινα καὶ Δημήτριον, καὶ Εὐπόλεμον ἀναφέρει, οἷα κατὰ τῶν ἐθνῶν συγγραψαμένους καθ' ὁμοιότητα Ἰωσήπου, ἀρχαιογονίας Μωϋσέως, καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Ἔστι καὶ Ἀλεξάνδρου Ἱεροσολύμων Ἐπισκόπου ὃς μετὰ Νάρκισσον ὕστερον προέστη τῆς ἐκκλησίας, Ἐπιστολὴ περὶ χειροτονίας Ἀσκληπιάδου ὁμολογητοῦ, πρὸς Ἀντιοχέας, συγχαίροντος αὐτοῖς, ἐν ᾗ εἰς τὸ τέλος οὕτως λέγει. Ταῦτα ὑμῖν κύριοι ἀδελφοί τε τὰ γράμματα πέπομφα, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου Κλήμεντος ἀνδρὸς περιφανοῦς, καὶ δεδοκιμασμένου, ὃν καὶ ὑμεῖς ἴστε, καὶ νῦν πλέον ἐπιγνώσεσθε, ὅς τις ἐνταῦθα ἐλθὼν κατὰ πρόνοιαν καὶ ἐπιφοίτησιν θεοῦ, ἐστερέωσε καὶ ηὔξησε τοῦ Κυρίου τὴν ἐκκλησίαν. Ὡμολόγηται τὸν Ὠριγένην τούτου γεγενῆσθαι μαθητήν. Ἤνθησε δὲ βασιλευόντων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

CAPUT XXXIX.

Miltiades, cujus Rhodon [d] in opere ſuo, quod adverſus Montanum, [e] Priſcam, Maximillamque compoſuit, recordatur, ſcripſit contra eoſdem volumen præcipuum, & adverſus Gentes, Judæoſque libros [f] alios, & Principibus illius temporis Apologeticum dedit. Floruit autem M. Antonini Commodique [g] temporibus.

Μιλτιάδης, οὗ τινος Ῥόδων ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι τῷ κατὰ Μοντανοῦ καὶ Πρισκίλλας, καὶ Μαξιμίλλας συντεθέντι, μέμνηται, ἔγραψε κατ' αὐτῶν τεῦχος ἐξαίρετον, καὶ κατὰ τῶν ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων λόγους ἄλλους. Ἐπέδωκε δὲ τῷ τηνικαῦτα βασιλεῖ ἀπολογητικὸν, ἀνθήσας τοῖς χρόνοις Μάρκου Ἀντωνίνου Κομόδου.

a Hic eſt Julius Caſianus Valentini diſcipulus, Docetarum princeps, quo de noſter Clemens lib. 1. & tertio Stromatum loquitur: tametſi librum ejus non χρονογραφίαν, ſed ἐξηγητικὰ inſcriptum memorat. Mox Victorius, *quod opuſculum in veteribus invenire &c.* ut & Græcus interpres, ſed mſs. noſtri, & plerique alii illud *in veteribus* non habent. De Tatiano ſupra dictum eſt cap. 29.

b Ariſtobulus inſignis Peripateticus, qui ad Ptolemæum Philometorem libros Explanationum Moſaicæ legis ſcripſit. Demetrius & Eupolemus de *Judea Regibus* Commentarios ediderunt. Hos Clemens in primo Stromat. laudat.

c Codex S. Crucis, aliique duo, *hac vobis domini fratres*, omiſſa *ac* particula. Sic Græcus textus ὑμῖν κύριοί μου ἀδελφοί. Infra cod. Guelpherbyt. *cognoſcetis*, pro *recognoſcetis*, noſter *cognoſcitis*.

d Recole ſuperius cap. 37. & quæ ibi adnotavimus de Rhodonis libro.

e Ita habent codd. noſtri omnes, & quibus Eraſmus, Suffridus Petri, ac Martianæus uſi ſunt. Alii, maxime editi, *Priſcillam*.

f Duos nempe *adverſus Gentes*, ac totidem *contra Judæos*, ut Euſebius V. 17. memorat; non enim hodie exſtant.

g Copulam *que* ſupplet vetuſtiſſ. Veronen. liber, cum antea vitioſe obtineret dumtaxat *Commodi*: & duos tamen Imperatores intelligi neceſſe ſit. Paulo ſupra quidam codices cum Græco interprete *Principi* pro *Principibus*: perperam, quidquid Victorio viſum ſit.

CAPUT XL.

[a] APollonius, vir disertissimus. scripsit adversus Montanum, Priscam & Maximillam insigne & longum volumen, in quo asserit Montanum, [b] & insanas vates [c] ejus periisse suspendio: & multa alia, in quibus de Prisca & Maximilla refert: *Si negant eas accepisse munera, confiteantur non esse Prophetas, qui accipiunt: & mille hoc testibus approbabo. Sed & ex aliis fructibus probantur Prophetæ. Dic mihi, crinem fucat Prophetes? stibio oculos linit? Prophetæ vestibus & gemmis ornantur? Prophetes tabula ludit & tesseris? Propheta fœnus accipit? Respondeant, utrum hoc fieri liceat, an non: meum est approbare,* [d] *quod fecerint.* Dicit in eodem libro, quadragesimum esse annum [e] usque ad tempus, quo ipse scribebat librum, ex quo hæresis Cataphrygarum habuerit exordium. Tertullianus sex voluminibus adversus Ecclesiam editis, quæ scripsit περὶ ἐκστάσεως, septimum proprie adversus Apollonium elaboravit, in quo omnia, quæ ille arguit, conatur defendere. Floruit autem Apollonius sub Commodo, Severoque Principibus.

Euseb. V. 18. Ἐὰν ἀρνῶνται δῶρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εἰληφέναι, τοῦτο ὁμολογησάτωσαν, ὅτι ἐὰν ἐλεγχθῶσιν εἰληφότες, οὐκ εἰσὶ προφῆται. Καὶ μυρίας ἀποδείξεις τούτων παραστήσομεν. Ἀναγκαῖον δέ ἐστι πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου. Προφήτης, εἰπέ μοι, βάπτεται; προφήτης στιβίζεται; προφήτης φιλοκοσμεῖ; προφήτης τάβλαις καὶ κύβοις παίζει; προφήτης δανείζει; Ταῦτα ὁμολογησάτωσαν πότερον ἔξεστιν ἢ μή· ἐγὼ δέ, ὅτι γέγονε παρ' αὐτοῖς, δείξω.

Ἀπολλώνιος ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, ἔγραψε κατὰ Μοντανοῦ, Πρισκίλλας καὶ Μαξιμίλλας μέγα καὶ ἐπίσημον τεῦχος, ἐν ᾧ φησι Μοντανὸν καὶ τὰς μαινομένας προφήτιδας ἀπάγξασθαι, καὶ ἕτερα πολλά, ἐν οἷς περὶ Πρισκίλλας καὶ Μαξιμίλλας λέγει. Εἰ ἀρνοῦνται αὐτὰς εἰληφέναι δῶρα, ὁμολογήσουσι μὴ εἶναι προφήτας τοὺς δεχομένους δῶρα, καὶ διὰ χιλίων τοῦτο ἐλέγχω μαρτύρων. Ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων ἔργων προφῆται δοκιμάζονται. Εἰπέ μοι, κόμην βάπτει προφήτης; στιβίῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς χρίει; προφήτης ἐσθήματι καὶ μαργαρίταις κοσμεῖται; προφήτης τάβλᾳ καὶ βολίοις παίζει; τόκους λαμβάνει προφήτης; ἀποκριθῶσιν, εἰ τοῦτο γίνεσθαι ἔξον, ἢ καὶ μή, καὶ ἐμόν ἐστι ἐλέγξαι ὅτι περ πεποιήκασι. Λέγει ἐν αὐτῇ τῇ βίβλῳ, τεσσαρακοστὸν εἶναι ἐνιαυτὸν ἕως τοῦ καιροῦ, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς συγγράφεται, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο ἡ αἵρεσις ἡ κατὰ Φρύγας. Τερτυλλιανὸς δὲ ἐκδεδωκὼς λόγους ἓξ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἐκστάσεως, τὸν ἕβδομον ἰδικῶς κατὰ Ἀπολλωνίου συνέταξεν, ἐν ᾧ πάντα ἅπερ ἐκεῖνος διαθιώκειν ἐπιχειρεῖ, ἐκδικεῖ. Ἤνθησε δὲ Ἀπολλώνιος ἐπὶ Κομόδου καὶ Σεβήρου.

CAPUT XLI.

SErapion, [f] undecimo Commodi Imperatoris anno Antiochiæ Episcopus ordinatus, scripsit Epistolam ad [g] Caricum & Pontium, de hæresi Montani, in qua & hæc addit: *Ut autem*

Σαραπίων τῷ ἑνδεκάτῳ ἐνιαυτῷ Κομόδου τοῦ βασιλέως, χειροτονηθεὶς τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας Ἐπίσκοπον ἔγραψεν Ἐπιστολὴν πρὸς Καρῖνον καὶ Πόντιον, περὶ τῆς αἱρέσεως Μοντανοῦ ταῦτα προθείς· Ἵνα δὲ

Eu-

[a] Hic ille Apollonius est, quem Ephesi Antistitem dicit Auctor Prædestinati Hæres. 26. quæ est Cataphrygum. *Scripsit*, inquit, *contra eos librum sanctus Soter Papa Urbis, & Apollonius Ephesiorum Antistes, contra quos scripsit Tertullianus Presbyter Carthaginiensis.*

[b] Equidem hanc de insanarum vatum suspendio narrationem Eusebius lib. IV. cap. 18. non ex Apollonii libro contra Montanum repetit, sed ex altero ejusdem argumenti, Auctoris tamen incerti, quem Rhodonem fuisse Hieronymus eo capite 37. tradit. Hinc iterum S. Doctorem Valesius arguit μνημονικοῦ ἁμαρτήματος, ut ibi animadvertimus. Sed quando peculiarem Apollonii librum adversus Cataphrygas Eusebius recenset, profecto facile potuit in utroque opere tum hujus, tum Rhodonis, eadem haberi de insanatum vatum suspendio historia, cujus heic modo ad Apollonium noster meminerit, ad Rhodonem dissimularit.

[c] Supplemus *ejus* nostrorum codicum, & Gravii auctoritate. Quod additur *& multa alia*, cave intelligas, multa alia volumina ab Apollonio scripta dici, sed præter suspendii narrationem, multa alia notatu digna referri de iisdem Prisca, & Maximilla, cujusmodi ea sunt, quæ subsequuntur. Non adeo contemnenda codicis nostri lectio, *& multa alia: de quibus, Prisca & Maximilla, refert &c.*

[d] Veronen. *meum est probare quia fecerint*; quæ commodior lectio est, & ad Græcum textum, ἐγὼ δὲ ὅτι γέγονε παρ' αὐτοῖς, δείξω.

[e] Referas ad Christi 210. Opus autem Apollonii exceptis aliquot fragmentis apud Euseb. quemadmodum & Tertulliani, quos infra memorat, libri septem interciderunt. Pamelius ex eorum Græco titulo, Græce olim scriptos judicat; at variant hac in parte mss. libri, duoque ex nostris Latine habent *de ecstasi*.

[f] Martianæus, cum aliquot mss. *Sarapion*, & Græce Σαραπίων. Tum Vatic. *decimo* pro *undecimo*:

[g] *Carinum* pro *Carico* passim editi habent, & mss. cum Græco interprete. At alii itidem cum Eusebio *Caricum*, πρὸς Καρικὸν καὶ Πόντιον. lib. V. c. 19.

Euseb. V. 19. Ὅπως δὲ τοῦτο ἴδητε ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νέας προφητείας ἐβδέλυκται ἡ ἐνέργεια παρὰ πάσῃ τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλαυδίου Ἀπολλιναρίου τοῦ μακαριωτάτου γενομένου ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας Ἐπισκόπου γράμματα.

sciatis falsi hujus dogmatis, idest, novæ prophetiæ ab omni mundo insaniam reprobari, misi vobis Apollinaris beatissimi, qui fuit in Hierapoli Asiæ Episcopus, [a] literas. Ad [b] Domninum quoque, qui persecutionis tempore ad Judæos declinaverat, volumen composuit; & alium de Evangelio, quod sub nomine Petri fertur, librum ad Rhosensem Ciliciæ Ecclesiam, quæ in hæresim ejus lectione diverterat. Leguntur & sparsim ejus breves [c] Epistolæ, auctoris sui *ἀσκήσει* & vitæ congruentes.

γνῶτε τὴν βλάσφημον τοῦ δόγματος τούτου, τῆς καινῆς λέγω προφητείας, καὶ τὴν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μανίαν ἀποδοκιμαστέαν ὑπάρχειν, ἔπεμψα ὑμῖν Ἀπολλιναρίου τοῦ μακαριωτάτου, ὃς γέγονεν Ἱεραπολίτης Ἀσίας Ἐπίσκοπος, γράμματα· καὶ πρὸς Δόμνιον δὲ τὸν τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καταπεσόντα συνέταξε τεῦχος, καὶ ἄλλο περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἐπ' ὀνόματι Πέτρου φέρεται, * καὶ πρὸς τὴν ἐν Ῥόσῳ τῶν Κιλίκων Ἐκκλησίαν βίβλον, ἥτις εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ ἐξετράπη, καί τινας εἰς ἀνάγνωσιν τῆς τούτου αἱρέσεως μετήνεγκεν. Ἀναγινώσκονται δὲ καὶ σποράδην βραχύταται αὐτοῦ Ἐπιστολαὶ τῇ ἀσκήσει, καὶ τῷ βίῳ αὐτοῦ συνᾴδουσαι.

CAPUT XLII.

Apollonius, Romanæ urbis [d] Senator, sub Commodo Principe a servo Severo proditus, quod Christianus esset, [e] impetrato, ut rationem fidei suæ redderet, insigne [f] volumen composuit, quod in Senatu legit; & nihilominus sententia Senatus, pro Christo capite truncatus est, veteri apud eos obtinente lege, absque negatione non dimitti Christianos, qui semel ad eorum judicium pertracti essent.

Ἀπολλώνιος Ῥώμης συγκλητικὸς ἐπὶ Κομόδου τοῦ βασιλέως παρὰ τοῦ δούλου παρὰ Σεβήρῳ προδοθεὶς Χριστιανὸς εἶναι, ἐπιταγείς τε τῆς οἰκείας πίστεως δοῦναι λόγον, μέγα τεῦχος συνέταξεν, ὅπερ ἐν τῇ συγκλήτῳ ἀνέγνω, καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον ἀποφάσει τῆς συγκλήτου, ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἀπετμήθη, παλαιᾶς παρ' αὐτοῖς κατεχούσης συνηθείας, δίχα ἀρνήσεως μὴ ἀφεθῆναι τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ἅπαξ εἰς τὴν αὐτῶν ἀκρόασιν ἑλκυσθέντας.

CAPUT XLIII.

Theophilus Cæsareæ Palestinæ (quæ olim Turris Stratonis vocabatur) Episcopus, sub Severo Principe, adversum eos, qui decimaquarta luna cum Judæis Pascha faciebant, cum cæteris Episcopis [g] synodicam valde utilem composuit Epistolam.

Θεόφιλος Καισαρείας Παλαιστίνης, ἥτις πρώην πύργος Στράτωνος ἐκαλεῖτο, Ἐπίσκοπος, ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βασιλέως, κατὰ τῶν ἐπιτελούντων τὸ πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, συνοδικὴν ἐπιστολὴν πάνυ θαυμαστὴν μετὰ ἑτέρων συνέταξεν.

[a] Penes Euseb. *γράμματα*: puta ipsa Apollinaris scripta contra Montanum. Vid. Tertull. de jejuniis initio, & lib. 3. contra Marcionem sub finem, & 4. cap. 22.

[b] Martianæus cum plerisque editis *Domnum*: alii præsertim mss. sæpissime *Dominum*: sunt qui & *Domnionem* legant. Eusebius tamen Δομνῖνον vocat, atque ita duo mss. nostri, quos sequimur.

[c] Hæc ut cætera omnia Serapionis scripta hodie desiderantur.

[d] Senatorem hunc Apollonium fuisse, ex Eusebio quidem nullo pacto licet argumentari; at non ideo est proprio ingenio credendus exagerasse Hieronymus, qui id potuit ex aliis monimentis didicisse, & forte ex Actis martyrii ipsius Apollonii apud Eusebium, cujus opus de Martyribus jamdudum intercidit. Certe Ruffinus ipse, quem inepte satis Valesius suspicatur descriptum a nostro, Senatorem eum facit. Idem dicendum de servi *Severi* nomine, si modo illud abs Hieronymo scriptum est: suspicor enim, ex prava lectione ortum, cum plures, iique probæ vetustatis, & notæ mss. etiam a nobis inspecti, legant *sub Commodo Principe ac SEVERO proditus*. Non nemo studiosus pro *ac Severo* legendum *a servo*, ad marginem libri admonuerit, quam alius notam textui cum prava ipsa lectione inseruit, *a servo Severo*. Malim itaque Veronens. & Vat. præstantissimor. codicum sequi fidem, qui omisso *Sever.* nomine *a servo proditus* tantum habent. Erasmus legendum putavit *sub Commodo Principe a servo proditus, sub Severo, quod Christianus esset, impetrato &c.*

[e] Al. *imperato*, quemadmodum & Vatic. quibus suffragatur Græcus interpres ἐπιταγεὶς &c.

[f] Illud Actis Martyrum inseruerat Eusebius, quibuscum totum deperiit. De *veteri lege, qua absque negatione dimitti Christianos non sinebat*, vide Plinium lib. 10. Epist. 97. ad Trajanum, Pagium quoque ad annum Christi 187.

[g] In Synodo Cæsariensi anno circiter 198. cujus acta apud Bedam de Equinoct. habentur.

* In Græco illud καὶ non solum vacat, sed & Hieronymiano textu contrarium est.

CA-

CAPUT XLIV.

Bacchylus, Corinthi Episcopus, sub eodem Severo Principe clarus habitus, de Pascha ex omnium, qui in Achaja erant. Episcoporum persona, elegantem [a] librum scripsit.

Βακχύλος Κορίνθου Ἐπίσκοπος, ὁμοίως Σεβήρου βασιλεύοντος λαμπρὸς ὑπάρχων, περὶ τοῦ πάσχα ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ Ἐπισκόπων θαυμαστὴν συνέταξε βίβλον.

CAPUT XLV.

Polycrates Ephesiorum Episcopus, cum cæteris Episcopis Asiæ, qui juxta quamdam veterem consuetudinem cum Judæis decimaquarta luna Pascha celebrabant, scripsit adversus Victorem, Episcopum Romanum, Epistolam Synodicam, in qua docet, se Apostoli Joannis, & veterum auctoritatem sequi: de qua hæc pauca excerpsimus:

Apud Euseb. III. 31. & V. 24. Ἡμεῖς οὖν ἀραδιούργητον ἄγομεν ἡμέραν, μήτε προστιθέντες, μήτε ἀφαιρούμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα ϛοιχεῖα κεκοίμηνται, ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρα τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν, καὶ ἀναστήσει πάντας τοὺς ἁγίους. Φίλιππον τὸν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱεραπόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακυῖαι παρθένοι. Καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ Θυγάτηρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι πολιτευσαμένη, ἣ ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται. Ἔτι δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσὼν ὃν ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορηκὼς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος. οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. ἔτι δὲ καὶ Πολύκαρπος ὁ ἐν Σμύρνῃ καὶ Ἐπίσκοπος

Nos igitur inviolabilem celebramus diem, neque addentes aliquid, neque dementes. Etenim in Asia [b] elementa maxima dormierunt, quæ resurgent in die Domini, quando venturus est de cælis in majestate sua, suscitaturus omnes Sanctos: Philippum loquor de duodecim Apostolis, qui dormivit Hierapoli, & duas filias ejus, quæ virgines senuerunt, & aliam ejus filiam, quæ Spiritu Sancto plena in Epheso occubuit. Sed & Joannes, qui super pectus Domini recubuit, & pontifex ejus [c] auream laminam in fronte portans, martyr & doctor in Epheso dormivit: & Polycarpus Episcopus & martyr Smyrnæ [d] cubat.

Πολυκράτης Ἐφέσου Ἐπίσκοπος, μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀσίας Ἐπισκόπων, τῶν ἐπιτελούντων τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης, κατὰ Βίκτορος Ἐπισκόπου Ῥώμης Ἐπιστολὴν συνοδικὴν ἐξέδωκε, διδάσκων ὀφείλειν Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τῇ παλαιᾷ ἐξακολουθεῖν αὐθεντίᾳ, ἀφ' ἧς ὀλίγα διηγήσομαι. Ἡμεῖς τοίνυν ἀμίαντον ἐπιτελοῦμεν τὴν ἑορτὴν, μηδὲ προστιθέντες, μηδὲ ὑπεξαιροῦντες. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ μεγάλα ϛοιχεῖα ἐκοιμήθη, ἅπερ ἀναστήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου, ὅτ' ἂν ἔλθῃ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ δόξῃ, ἐγείρων πάντας τοὺς ἁγίους, Φίλιππον λέγω ἐκ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ὃς ἐκοιμήθη ἐν Ἱεραπόλει, καὶ τὰς δύο θυγατέρας, αἵτινες παρθένοι ἐγήρασαν, καὶ ἑτέραν αὐτοῦ θυγατέρα, ἥτις ἐν ἁγίῳ πνεύματι πεπληρωμένη, ἐν Ἐφέσῳ ἐτελειώθη. Καὶ Ἰωάννης, ὃς ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Κυρίου ἀνεκλίθη, καὶ ἱερεὺς αὐτοῦ γέγονε χρυσοῦν πέταλον ἐν τῷ μετώπῳ βαστάζων, μάρτυς καὶ διδάσκαλος ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἐκοιμήθη, καὶ Πολύκαρπος Ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἐν τῇ Σμύρνῃ κατάκειται, καὶ Θρασέας Ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενείας ἐν τῇ αὐτῇ Σμύρνῃ ἀνεπαύη. Οὐκ ἔστιν ἀνάγκη Σαγάρεως Ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος μεμνῆσθαι, τοῦ ἐν Λαοδικείᾳ ἀναπαυσαμένου, καὶ Παπυρίου τοῦ μακαριωτάτου, καὶ Μελίτωνος ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εὐνούχου, ὅστις ἀεὶ τῷ Κυρίῳ λατρεύων, ἐν Σάρδεσι κατετέθη, καὶ περιμένει ἐν τῇ αὐτοῦ ἐλεύσει τὴν ἀνάστασιν. Οὗτοι πάντες παρεφύλαξαν τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα, τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, ἀπὸ τῆς Εὐαγγελικῆς παραδόσεως εἰς οὐδὲν μέρος ἀπονεύοντες, καὶ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ἑπόμενοι. Κἀγὼ δὲ ἐλάχιστος πάντων ὑμῶν Πολυκράτης, κατὰ τὴν διδαχὴν τῶν πλησίον μου, οἷς καὶ ἐξηκολούθησα· καὶ γὰρ ἑπτὰ ἐγένοντο συγγενεῖς

σκοπος

a Non alius videtur esse hic liber a Synodica Epistola, quam aliorum quoque Episcoporum nomine dictavit.

b Quidam codices *luminaria* pro *elementa*, quod idem est: siquidem veteres luminaria magna, Solem scilicet & Lunam, *duo elementa* appellabant. Græci concinniore adhuc sensu ϛοιχεῖα, quemadmodum heic quoque Polycrates. Vid. Epist. 120. ad Hedibiam quæst. 4. not. *c*.

c Pronomen *ejus*, quod maxime Valesius probat, non addit Polycrates, qui nec *auream* laminam dicit, nec *in fronte* gestari solitam; sed tantum τὸ πέταλον πεφορηκώς, nisi si πέταλον, ut quibusdam placet, bracteam auream significat. Cæterum nec verosimile sit, auream revera laminam Joannem in fronte gestasse, ut Valesius, & Petavins credunt, sed figurate hoc dici eo sensu, quo Horatius de virtute prædicat,

Non sumit, aut ponit secures
Judicio popularis auræ.

Ut perinde sit auream laminam inter Christianos gestare, ac Pontificis dignitatem, cujus illud insigne est, obtinere. Ad hunc modum & Epiphanius, qui de Jacobo, & quidem de Marco tradit, Auctor Passionis ejus, a Valesio laudari, commode exponi possunt.

d Verbum *cubat* abest a codice S. Crucis, quod neque ipse Græcus Polycratis textus agnoscit.

σκοπος καὶ μάρτυς. Καὶ Θρασέας καὶ Ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενείας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται. Τί δὲ δεῖ λέγειν Σάγαριν Ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοίμηται. ἔτι δὲ καὶ Παπείριον τὸν μακάριον, καὶ Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον· ὃς κεῖται ἐν Σάρδεσι περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπὴν, ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται. Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες. Ἔτι δὲ κἀγὼ ὁ μικρότερος πάντων ὑμῶν Πολυκράτης κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς καὶ παρηκολούθησά τισιν αὐτῶν· ἑπτὰ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου Ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὄγδοος· καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγγενεῖς μου ὅταν ὁ λαὸς ἤρνυε τὴν ζύμην. Ἐγὼ οὖν, ἀδελφοὶ, ἑξήκοντα πέντε ἔτη ἔχων ἐν Κυρίῳ, καὶ συμβεβληκὼς τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀδελφοῖς, καὶ πᾶσαν ἁγίαν γραφὴν διεληλυθὼς, οὐ πτύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομένοις. Οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασι, πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. μου Ἐπίσκοποι, κἀγὼ ὄγδοος· ἀεὶ τὸ πάσχα ἐτέλεσα, ὅτε ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς τὰ ἄζυμα ἐποιεῖτο. Τοιγαροῦν ἀδελφοὶ, ἑξήκοντα πέντε ἄγων ἔτη ἐν Κυρίῳ, καὶ μετὰ πολλῶν ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀδελφῶν παιδευθεὶς, ἐντυχὼν πάσῃ γραφῇ, οὐ δειλιάσω τοὺς ἀπειλουμένους ἡμῖν. Ἔφησαν γὰρ οἱ προηγησάμενοί μου, πειθαρχεῖν μᾶλλον Θεῷ δεῖ ἢ ἀνθρώποις. Ταῦτα διὰ τοῦτο τέθεικα, ἵνα τὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐθεντίαν ἐξ ἐλαχίστου συντάγματος ὑποδείξω. Ἤνθησεν ἐν τοῖς χρόνοις Σεβήρου τοῦ βασιλέως, ὁπηνίκα καὶ Νάρκισσος ἐν Ἱεροσολύμοις.

Thraseas quoque Episcopus & martyr de Eumenia in eadem Smirna requiescit. Quid necesse est Sagaris Episcopi & martyris recordari, qui in Laodicea soporatur, & Papirii beati, & Melitonis [a] in Sancto Spiritu eunuchi, qui semper Domino serviens, positus est in Sardis, & expectat in adventu ejus resurrectionem? Hi omnes observaverunt Paschæ diem decima quarta luna, ab Evangelica traditione in nullam partem declinantes, & Ecclesiasticum sequentes canonem. Ego quoque minimus omnium vestrum Polycrates, secundum doctrinam propinquorum meorum, quos & secutus sum: septem siquidem fuerunt propinqui mei Episcopi, & ego octavus: semper Pascha celebravi, quando populus Judæorum azyma faciebat. Itaque, fratres, sexaginta quinque annos ætatis meæ natus in Domino, & a multis ex toto orbe fratribus eruditus, peragrata omni Scriptura, non formidabo eos, qui nobis minantur. Dixerunt enim [b] majores mei: Obedire Deo magis oportet, quam hominibus. Hæc propterea posui, ut ingenium & auctoritatem viri ex parvo opusculo demonstrarem. Floruit temporibus Severi Principis, eadem ætate qua Narcissus Hierosolymæ.

CAPUT XLVI.

[c] HEraclitus sub Commodi Severique imperio in [d] Apostolum Commentarios composuit.

Ἡράκλειος ἐπὶ Κομόδου καὶ Σεβήρου βασιλέως τὸν Ἀπόστολον ὑπεμνημάτισεν.

CAPUT XLVII.

[e] MAximus, sub iisdem Principibus famosam quæstionem insigni volumine ventilavit, Unde malum, & quod materia a Deo facta sit.

Μάξιμος ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλέων θαυμαστὸν ζήτημα ἐν ἐπισήμῳ τεύχει συνέταξε, τουτέστιν, πόθεν τὸ κακὸν, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡ ὕλη ἐδόθη.

a Græcus Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι &c. *Melitonem eunuchum, qui in Sancto Spiritu &c.* quæ vitiosa trajectione heic apud Hieronymum peccare videantur.

b Cod. S. Crucis *omnes majores mei*.

c *Heraclium* legunt Martianæus, & Græcus interpres, cum paucis mss. *Heraclitum* vero nostri omnes, Freculphus, Honorius, atque in primis Eusebius lib. V. cap. 27.

d Scilicet in Pauli Epistolas. Opus vero istud interiit penitus.

e *Maximinum* perperam vocant alii. Porro luculentissimum ejus libri fragmentum Eusebius exhibet, Præparationis Evangelicæ lib. 7. cap. 22. quod in Origenis quoque Dialogo contra Marcionitas totidem verbis habetur. Inscriptus erat περὶ τῆς ὕλης, & in dialogi modum compositus.

CA.

CAPUT XLVIII.

a Candidus, regnantibus supra scriptis, in Eexaemeron pulcherrimos [a] tractatus edidit.

Κάνδιδος βασιλευόντων τῶν προγεγραμμένων, εἰς τὴν ἑξαήμερον ὡραίας συνέταξεν ὁμιλίας.

CAPUT XLIX.

b Appion, sub Severo Principe, similiter in Hexaemeron [b] tractatus fecit.

Ἀππίων ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βασιλέως, ὁμοίως εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίας συνεγράψατο.

CAPUT L.

c Sextus, sub Imperatore Severo, [c] librum de resurrectione scripsit.

Σέξτος ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βασιλέως, βίβλον περὶ τῆς ἀναστάσεως συνεγράψατο.

CAPUT LI.

d e Arabianus [d] sub eodem Principe, edidit quædam opuscula [e] ad Christianum dogma pertinentia.

Βραβιανὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, ἐξέδωκέ τινα συντάγματα τῷ Χριστιανῶν δόγματι προσήκοντα.

CAPUT LII.

Judas de septuaginta apud Danielem hebdomadibus plenissime disputavit, & Chronographiam superiorum temporum usque ad decimum Severi produxit annum. In qua erroris arguitur, quod adventum Antichristi circa sua tempora futurum esse dixerit; sed hoc ideo, quia
f magnitudo persecutionum [f] præsentem mundi minabatur occasum.

Ἰούδας περὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων τῶν κατὰ Δανιὴλ ἀκριβῶς ἐξηγήσατο, καὶ χρονογραφίαν τῶν ἀνωτέρω χρόνων, ἕως τοῦ δεκάτου ἐνιαυτοῦ Σεβήρου τοῦ βασιλέως συνέταξεν, ἐν ᾗ καταγινώσκεται τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπιστασίαν, περὶ τοὺς ἰδίους καιροὺς φήσας πλησιάζειν. τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ τότε διωγμοῦ, ὡσανεὶ παροῦσαν ἐμήνυε τῆς οἰκουμένης ἀπώλειαν.

CAPUT LIII.

Tertullianus presbyter, nunc demum primus post Victorem & Apollonium Latinorum ponitur, provinciæ Africæ, civitatis Carthaginiensis,
g patre Centurione [g] Proconsulari. Hic acris & vehementis ingenii, sub Severo Principe & Antonino Caracalla maxime floruit, multaque scripsit volumina, quæ quia nota sunt pluribus, pretermittimus. Vidi ego quemdam
h Paulum Concordiæ, quod [h] oppidum Italiæ est, senen, qui se beati Cypriani, jam grandis ætatis, notarium, cum ipse admodum esset adolescens, Romæ vidisse

Τερτυλλιανὸς πρεσβύτερος, νῦν πρῶτος μετὰ Βίκτορα καὶ Ἀπολλώνιον ψηφίζεται τοὺς Ῥωμαϊκοὺς, ἐκ τῆς Καρχηδόνος τῆς Ἀφρικῆς ὁρμώμενος, πατρὸς κεντυρίωνος ἀντυπατιανοῦ. Οὗτος δεινὸς καὶ σφόδρα εὐφυὴς ἐπὶ Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τοῦ ἐπίκλην Καρακάλλου, ἤνθησε, πολλὰ συντάξας τεύχη, ἅτινα διὰ τὸ πολλοῖς εἶναι ἐγνωσμένα παραλιμπανόμεθα. Συνέτυχον ἐγὼ Παύλῳ ἀπὸ Κονκορδίας τῆς Ἰταλίας γέροντι, ὅστις τοῦ μακαριωτάτου Κυπριανοῦ νοτάριον, λοιπὸν πρεσβύτην ἔλεγεν, ἔτι νέος ὢν ἑωρακέναι ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ἀκηκοέναι παρ' αὐτοῦ ὡς οὐδὲ μίαν σχεδὸν ἡμέραν διετέλεσε Κυπριανὸς ἀναγνωσμάτων Τερτυλλιανοῦ χωρὶς, συνεχῶς λέγοντος τοῦ αὐ-

a Commodo scilicet ac Severo. *Tractatus*, quos vocat Hieronynus, non recte Sophronius interpretatur ὁμιλίας. Sed jam amplius non exstant.

b Iterum male Græcus interpres *homilias* vocat, quæ Eusebius dixit ὑπομνήματα, noster *Tractatus*. Vid. quæ hoc de nomine diximus in Præfat. Generali num. 22. Hodie non habentur.

c Neque hic exstat Sexti liber *de Resurrectione*.

d Editi plerique omnes cum Græco interprete *Brabianum* legunt, contra ac codices nostri, & in primis Eusebius, Ruffinus, atque alii, qui *Arabianum*.

e Eusebius minori numero ὑπόθεσιν vocat: cujus autem argumenti, Deus scit; jam non exstat.

f Refert ad Christi annum 202. Tres tamen antiqui codices *ad decimum Severi Pertinacis annum*. Desiderantur Judæ hujus opera. Vid. Euseb. lib. VI. c. 7.

g Idem in Cronic. ad an. Severi 16. *Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius, omnium Ecclesiarum nomine celebratur*.

h Vetus nempe inter Aquilejam & Altinum, non ut vulgo existimatur, Mirandulæ vicinum oppidum. Vid. Epist. in nostra recensione X.

diceret, [a] referreque ſibi ſolitum numquam Cyprianum abſque Tertulliani lectione unum diem præteriſſe, ac ſibi crebro dicere, *Da magiſtrum*: Tertullianum videlicet ſignificans. Hic cum uſque ad mediam ætatem (1) presbyter Eccleſiæ permanſiſſet, invidia poſtea [b] & contumeliis clericorum Romanæ Eccleſiæ, ad Montani dogma delapſus, in multis libris Novæ Prophetiæ meminit, ſpecialiter autem adverſum Eccleſiam texuit volumina, de pudicitia, de perſecutione, de jejuniis, de monogamia, de [c] ecſtaſi libros ſex, & ſeptimum, quem adverſum Apollonium compoſuit. Ferturque vixiſſe uſque ad decrepitam ætatem, & multa, quæ [d] non exſtant opuſcula condidiſſe.

τοῦ Κυπριανοῦ, ἐπίδος τὸν διδάσκαλον, Τερτυλλιανὸν δηλονότι μηνύων. Οὗτος ἄχρι μέσης ἡλικίας πρεσβύτερος τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας γέγονεν, ὕστερον δὲ φθόνῳ καὶ προπηλακισμοῖς τῶν Κληρικῶν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας, εἰς τὸ Μοντανοῦ δόγμα ὀλισθήσας, πολλὰς συνέταξε βίβλους, * καινῆς προφητείας μέμνηται, καὶ ἰδικῶς κατὰ τῆς ἐκκλησίας συνεγράψατο, οὐδὲν δὲ ἧττον περὶ σωφροσύνης, περὶ διωγμοῦ, περὶ νηστείας, περὶ μονογαμίας, περὶ ἐκστάσεως λόγους ἕξ, καὶ ἕβδομον κατὰ Ἀπολλωνίου, καὶ ἕτερα πάμπολλα, ζήσας ἕως γήρως ἐσχάτου.

CAPUT LIV.

ORigenes [e] qui & Adamantius, decimo Severi Pertinacis anno adverſum Chriſtianos perſecutione commota [f] a Leonide Patre, Chriſti martyrio coronato, cum ſex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, annos natus circiter decem & ſeptem. Rem enim familiarem ob confeſſionem Chriſti fiſcus occupaverat. Hic Alexandriæ diſperſa Eccleſia, decimo octavo ætatis ſuæ anno, κατηχήσεων opus aggreſſus, poſtea a Demetrio, ejus urbis Epiſcopo, in locum Clementis [g] presbyteri confirmatus, per multos annos floruit: & cum jam mediæ eſſet ætatis, [h] & propter Eccleſias Achaiæ, quæ pluri-

Ὠριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντιος, δεκάτῳ ἐνιαυτῷ Σεβήρου τοῦ Περτίνακος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοῦ κινηθέντος, παρὰ Λεωνίδου πατρὸς, τοῦ καὶ μαρτυρήσαντος, μετὰ ἓξ ἀδελφῶν καὶ μητρὸς χήρας πένης κατελείφθη, ἐτῶν περίπου ἑπτακαίδεκα. Τούτων γὰρ ἡ περιουσία διὰ τὸ εἶναι Χριστιανῶν ἐδημιώθη. Ὅστις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διασκορπισθεῖσαν τὴν Ἐκκλησίαν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν τὴν ἡλικίαν ἄγων, κατηχήσεων ἐπιστήμην παρειληφὼς, μετ᾽ οὐ πολὺ παρὰ Δημητρίου τῆς αὐτῆς πόλεως Ἐπισκόπου, εἰς τόπον Κλήμεντος πρεσβυτέρου κατασταθεὶς, ἐπὶ ἔτη πολλὰ διέπρεψε, μεσῆλιξ τε γενόμενος, διὰ τὰς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ Ἐκκλησίας, αἵτινες παρὰ πολλῶν αἱρέσεων ἐσκύλοντο, ἐπὶ μαρτυρίᾳ Ἐκκλησιαστικῆς Ἐ-

bus

a Veronen. *referretque*, Mox Gemblacenſis *magiſtrum* abſque *da* verbo. Mirum porro eſt a Cypriano nunquam laudari Tertullianum, *quo*, ut denuo noſter ait Epiſt. 84. *magiſtro utitur, ut ejus ſcripta probant*; fortaſſe autem cujus delectabatur ingenio, nominis declinare ſtuduit invidiam.

(1) Et ſunt tamen qui negant hodienum fuiſſe *Presbyterum* Tertullianum, & velint nullum ex Antiquis id unquam tradidiſſe, unde heic apud Hieronymum pro *Presbyter Eccleſiæ* legendum contendant *homo Eccleſiæ*, ut ſibi, ajunt, conſtet Hieronymus, qui aliter dicere videretur, fuiſſe Tertullianum in infantia Presbyterii gradu donatum, in quo uſque ad mediam ætatem permanſerit, tum eſſe Presbyter ceſſaverit, id quod cum Eccleſiæ doctrina de caracteris ejus æternitate, ſtare nullo modo poteſt. His repone Auctorum omnium qui de Tertulliano loquuti ſunt ſive in Bibliothecis eccleſiaſticis, ſive alibi ſententiam & fidem, abſque eo quod de Hieronymi textu dubitarint. Tum optime habere quod heic dicitur *fuiſſe* Presbyterum *Eccleſiæ* non Presbyterum ἁπλῶς, ut intelligas dici, Tertullianum ad id uſque temporis Catholicæ fuiſſe addictum Eccleſiæ in presbyterii gradu, poſtea ad Montaniſtas defeciſſe, apud quos, etiamſi presbyter eſſe non deſierit, tamen *Eccleſiæ presbyter* non amplius erat. Vide Tilemontium, Fleurium atque alios. Ex Antiquis Auctor *Prædeſtinati*, qui certe ante Hincmarum Remenſem ſcripſit, a quo laudatur & creditur a doctis V. ſæculi Auctor, *Presbyteratum* expreſſe Tertulliano tribuit. Denique ipſe ſe Tertullianus a Laicis diſtinguit lib. de Anima cap. 9. Quod ſi lib. de Monogamia & Exhortat. ad Caſtitatem ſe cum Laicis confundit, id cauſſæ eſt, quod eos libros compoſuit, cum ad Montaniſtas defeciſſet.

b Circa annum Chriſti, ut fertur, 205. cum ipſe quadrageſimum plus minus ageret. Martianæus legit *Hic uſque*, & *permanſit*: pro quo altero verbo Guelpherbyt. *Africa* legit.

c Hi *de ecſtaſi* libri, quorum ſupra capp. 24., & 40. mentionem fecimus, perierunt.

d Contrario ſenſu, forte & veriore, legit Vaticanus, *quæ nunc exſtant*, pro *non exſtant*. Et librum quidem *de Aaron veſtibus* Hieronymus Ep. 64. ad Fabiolam *de Veſt. Sacerd.* in fine fruſtra quæſiſſe ſe dicit; ſed alia ſunt Tertulliani volumina, quæ heic non nominat, & tamen jam tum periiſſe, vix credi poſſit. Fuere liber *de animæ ſubmiſſione*: alius *de ſuperſtitione ſæculi*: item *de carne & anima*, quorum titulos e mſ. Agobardino deſcripſit Rigaltus. Tum quos ipſe Hieronymus vel in hoc ipſo Catalogo capp. 18. & 70. vel aliis in locis laudat, *liber de Spe Fidelium*, & *de Trinitate opus*, & *de animalibus mundis & immundis*: & *de Circumciſione*: & *de Virginitate*. Illos prætereo, quorum apud alios mentio eſt, ut *contra Apellicianos*, apud Vincentium Lyrinenſem cap. 24. & *de Paradiſo*, penes ipſum Tertullianum cap. 55. *de Anima*: quo item fidejuſſore, Græca opuſcula *de Spectaculis*, *de Baptiſmo*, *de velandis Virginibus*, & *de Corona Militis*. Tot librorum, quos nobis invidit ſequior ætas, ſi tum quoque temporis non exſtitiſſent, titulos ſaltem Hieronymus memoriæ commendaſſet.

e Cod. Cluniacenſis *qui & Amantius*. Equidem exſtitit, qui ab *adamando Adamantium* appellatum Origenem putaret, hancque etymologiam ex ipſo Hieronymo extunderet in fine libri tertii adverſus Pelagianos, ubi *Tranſite*, inquit, *ad Amaſium veſtrum*.

f In duobus Vaticanis codd. ſcriptum reperit Martianæus *a Leonide Epiſcopo Patre*: a noſtro abeſt etiam *a* præpoſitio. Confer Euſeb. VI. 1. & 2.

g Clementis Alexandrini, de quo ſupra cap. 38.

h Annum agebat ætatis ſuæ p. m. quadrageſimum tertium.

* Supple ἐν οἷς.

bus hæresibus vexabantur, sub testimonio Ecclesiasticæ [a] epistolæ Athenas per Palæstinam pergeret, a Theoctisto & Alexandro, Cæsareæ & Hierosolymorum Episcopis, presbyter ordinatus Demetrii offendit animum; qui tanta in eum debacchatus est insania, ut per totum mundum super nomine ejus scriberet. Constat eum, antequam Cæsaream migraret, fuisse Romæ sub Zephyrino Episcopo, & statim Alexandriam reversum, Heraclan presbyterum [b], qui sub habitu Philosophi perseverabat, adjutorem sibi fecisse κατηχήσεως, qui quidem & post Demetrium Alexandrinam tenuit Ecclesiam.

Quantæ autem gloriæ fuerit, hinc apparet, quod [c] Firmilianus Cæsareæ Episcopus, cum omni Cappadocia eum invitavit, & diu tenuit, & postea sub occasione sanctorum locorum Palæstinam veniens, diu Cæsareæ in sanctis Scripturis ab eo eruditus est. Sed & illud, quod ad Mammeam, matrem Alexandri Imperatoris, religiosam feminam, rogatus venit Antiochiam, & summo honore habitus est: quodque ad Philippum Imperatorem, qui primus de Regibus Romanis [d] Christianus fuit, & ad [e] matrem ejus literas fecit, quæ usque hodie exstant. Quis ignorat & quod tantum in Scripturis divinis habuerit studii, ut etiam Hebræam [f] linguam, contra ætatis gentisque suæ naturam, edisceret: & exceptis Septuaginta Interpretibus, alias quoque editiones in unum congregaret [g] volumen: Aquilæ scilicet Pontici proselyti, & Theodotionis Hebionei, & Symmachi ejusdem dogmatis, qui in Evangelium quoque κατὰ Ματθαῖον scripsit commentarios, de quo & suum dogma confirmare conatur. Prætera Quintam & Sextam & Septimam editionem, quas etiam nos de ejus [h] Bibliotheca habemus, miro labore reperit, & cum cæteris editionibus [i] comparavit.

πιστολῆς ἀπιὼν διὰ Παλαιστίνης εἰς Ἀθήνας, παρὰ Θεοκτίστου καὶ Ἀλεξάνδρου Καισαρείας καὶ Ἱεροσολύμων Ἐπισκόπων, πρεσβύτερος χειροτονηθεὶς, Δημητρείῳ προσέκρουσεν, ὅς τις τοιαύτῃ κατ' αὐτοῦ εἰς ἐχρήσατο ἀνοίᾳ, ὥστε ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην γράψαι. Πρὸ τοῦ δὲ μετελθεῖν εἰς Καισάρειαν, τὴν Ῥώμην κατείληφεν ἐπὶ Ζεφυρίνου Ἐπισκόπου, εὐθύς τε εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀναζεύξας, Ἡρακλᾶν τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐν σχήματι φιλοσόφου διατελοῦντα, βοηθὸν συνελάβετο κατηχήσεως, ὅς τις καὶ μετὰ Δημήτριον τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκυβέρνησεν Ἐκκλησίαν. Ὅσης δὲ δόξης ἐγένετο, ἐκ τούτου δηλοῦται. Φιρμιλλιανὸς γὰρ Καισαρείας Ἐπίσκοπος μετὰ πάσης τῆς Καππαδοκίας καὶ προέπεμψεν αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πολὺ κατέσχε, καὶ ὕστερον προφάσει τῶν ἁγίων τόπων εἰς Παλαιστίνην ἐλθὼν, ἐν τῇ Καισαρέων παρ' αὐτοῦ τὰς θείας ἐπαιδεύθη γραφάς. Κἀκεῖνο δὲ οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτιπερ πρὸς Μαμέαν τὴν μητέρα Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εὐλαβεστάτην γυναῖκα παρακληθεὶς, ἦλθεν εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν μεγίστῃ γέγονε τιμῇ· καὶ πρὸς Φίλιππον τὸν βασιλέα τὸν πρῶτον ἐκ τῶν Ῥωμαίων βασιλέων Χριστιανὸν γενόμενον, καὶ πρὸς τὴν τούτου μητέρα γράμματα ἀπέσταλεν, ἄχρι τοῦ παρόντος τυγχάνοντα. Καὶ ὅτι τοσαύτην ἔσχε σπουδὴν περὶ τὰς θείας γραφὰς, ὥστε καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεξιν ἐναντιουμένην τῇ τε ἡλικίᾳ, καὶ τῇ οἰκείᾳ φύσει ἐκμαθεῖν· καὶ δίχα τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν, ἄλλας ἐκδόσεις εἰς ἓν συναγαγεῖν, Ἀκύλα λέγω Ποντικοῦ προσηλύτου, καὶ Θεοδοτίωνος Ἡβιωναίου, καὶ Συμμάχου τοῦ αὐτοῦ δόγματος, ὃς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὑπεμνηματίσε, δι' οὗ καὶ τὸ ἴδιον δόγμα βεβαιῶσαι σπεύδει. Ὁμοίως δὲ πέντε καὶ ἓξ καὶ ἑπτὰ τὰς ἐκδόσεις, ἅστινας καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς αὐτοῦ βιβλιοθήκης ἔχομεν, πολλῷ πόνῳ εὑρὼν, μετὰ ἑτέρων ἐκδόσεων ὠνήσατο. Καὶ ἐπειδὴ τὸν ἔλεγχον τῶν αὐτοῦ συνταγμάτων ἐν τῷ τεύχει τῶν Ἐπιστολῶν τῶν πρὸς Παύλαν παρ' ἡμῶν γραφεισῶν, ἐν μιᾷ Ἐπιστολῇ συγκείνων τοῖς Βάρρωνος ἔργοις τέθεικα, νῦν παραλιμπάνω, ἐκεῖνο περὶ τῆς αὐτοῦ ἀθανάτου εὐφυΐας μὴ σιωπῶν, ὅτιπερ διαλεκτικὴν, καὶ γεωμετρικὴν, ἀριθμητικὴν, μουσικὴν, γραμματι-

a Has Epistolas *Formatas* appellant Scriptores Ecclesiastici.

b Male vocem *iterum* heic reposuit Martianæus, quam jamdiu olim Victorius deleverat.

c *Firmianum* pro *Firmiliano* vitiose habent cod. Sigebergensis, Guelpherbyt & Græca versio.

d Id ex Eusebio quidem VI. 34. Τοῦτον κατέχει λόγος χριστιανὸν ὄντα &c. quod in Chronic. ad an. 246. confirmatur. Verum quantis hæc sententia difficultatibus sit obnoxia, satis, me tacente, norunt eruditi. Docti viri hunc Philippum cum cognomine alio Ægypti Augustali Christiano confundi autumant.

e Oracillam Severam Philippi junioris matrem, & senioris conjugem, unde γαμετὴν Σεβήραν dixit Euseb. non *matrem*. Eam Epistolam etiam Vincentius Lyrinensis Commonit 1. cap. 23. his verbis laudat: *Quam autem privata non solum conditioni, sed ipsi quoque fuerit reverendus Imperio, declarant historiæ, quæ eum a matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, calestis utique sapientiæ merito, cujus & ille gratia, & illa amore flagrabat. Sed & ejusdem Epistolæ testimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterii auctoritate conscripsit.* Unam porro Epistolam, non plures, intellige, eamque circa annum scriptam 245.

f Hæc quoque de Hebraica Origenis eruditione valde disputantur in utramque partem; doctiores plerique denegant hanc illi laudem.

g Expungenda videatur vox isthæc *volumen*, quam nec Veronensis liber, nec Græcus interpres agnoscunt. Dixerit Hieronymus *in unum*, quod est, una simul, illas editiones Origenem congregasse; nec enim verosimile est uno comprehendisse volumine. Quæ ejus laboris supersunt fragmenta, duos explent in folio tomos.

h Scilicet Cæsariensi. De Symmac. vid. Ebed Jesu c. x.

i Quidam mss. teste Martianæo, *copulavit*. Pessime autem Græcus interpres ὠνήσατο, qui *comparare*, idest *conferre* accepit perinde atque *emere*.

Et quia indicem operum ejus in voluminibus Epistolarum, quas ad Paulam scripsimus, in quadam [a] Epistola contra Varronis opera conferens posui, nunc omitto: illud de immortali ejus ingenio non tacens, quod Dialecticam quoque & Geometriam, & Arithmeticam, Musicam, Grammaticam & Rhetoricam, omniumque Philosophorum sectas ita didicit, ut studiosos [b] quoque secularium literarum sectatores haberet, & interpretaretur eis quotidie, concursusque ad eum miri fierent: quos ille propterea recipiebat, ut sub occasione secularis literaturæ in fide Christi eos institueret. De crudelitate autem persecutionis, quæ adversum Christianos sub Decio consurrexit, eo quod in religionem Philippi deseviret, quem & interfecit, superfluum est dicere: cum etiam Fabianus, Romanæ Ecclesiæ Episcopus, in ipsa occubuerit, & Alexander Babylasque, Jerosolymorum & Antiochenæ Ecclesiæ Pontifices, in carcere pro confessione Christi dormierint. Et super Origenis statu si quis scire velit, quid actum sit, primum quidem de [c] Epistolis ejus, quæ post persecutionem ad diversos missæ sunt: deinde de sexto Eusebii Cæsariensis Ecclesiasticæ historiæ libro, & pro eodem Origene in sex voluminibus, poterit liquido cognoscere. [d] Vixit usque ad Gallum & Volusianum, id est, usque ad LXIX. ætatis suæ annum, & mortuus est Tyri, in qua urbe & sepultus est.

κλῆ, καὶ ῥητορικὴν, καὶ πάντων τῶν φιλοσόφων τὰ δόγματα, οὕτως ἐξέμαθεν, ὥστε σπουδαστὰς τῶν κοσμικῶν γραμμάτων ἀκροατὰς ἐσχηκέναι, καὶ ἐξηγεῖσθαι αὐτοῖς ἑκάστοτε, συνδρομάς τε πρὸς αὐτὸν πολλὰς γίνεσθαι, ἃς διὰ τοῦτο ἐδέχετο, ἐφ᾽ ᾧγε προφάσει τῆς διδασκαλίας, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἀνάγειν πάντας. Περὶ γὰρ τῆς ὠμότητος τοῦ διωγμοῦ, τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ Δεκίου κινηθέντος· ἐλύσσα γὰρ εἰς τὴν Φιλίππου εὐλάβειαν, ὃν καὶ ἀπέκτεινεν· εἰπεῖν ἡγοῦμαι περιττόν. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ διωγμῷ, καὶ Φαβιανὸς ὁ Ῥώμης Ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, καὶ Ἀλέξανδρος καὶ Βαβύλας Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοποι, ἐν τῇ φυλακῇ ὁμολογηταὶ ἐκοιμήθησαν. Εἴ τις γὰρ περὶ Ὠριγένους μαθεῖν ἐθελήσῃ, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ, τῶν μετὰ τὸν διωγμὸν πρὸς διαφόρους ἀποσταλεισῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἕκτου λόγου τῆς Εὐσεβίου Καισαρείας Ἐπισκόπου ἱστορίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ Ὠριγένους βιβλίων ἓξ τηλαυγῶς μαθεῖν δυνήσεται. Ἔζησεν ἕως Γάλλου καὶ Βολουσιανοῦ, τοῦτ᾽ ἔστιν ἕως ἐννάτου καὶ ἑξηκοστοῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτους, καὶ ἐκοιμήθη ἐν Τύρῳ, ἐν ᾗ καὶ ἐτάφη.

CAPUT LV.

Ammonius, [e] vir disertus & valde eruditus [f] in Philosophia, eodem tempore Alexandriæ clarus habitus est: qui inter multa ingenii sui & præclara monumenta etiam de Consonantia Moysi & Jesu [g] elegans opus composuit, & Evangelicos Canones excogitavit, quos postea secutus est Eusebius Cæsariensis. Hunc falso accusat [h] Porphyrius, quod ex Christiano Ethnicus fuerit, cum constet eum usque ad extremam vitam Christianum perseverasse.

Ἀμμώνιος ὁ ἐλλογιμώτατος καὶ Φιλοσοφίας πεπαιδευμένος, ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λαμπρὸς φανεὶς, μεταξὺ τῶν συνταχθέντων παρ᾽ αὐτοῦ περιφανῶν λόγων, καὶ περὶ τῆς συμφωνίας Μωϋσέως καὶ Ἰησοῦ βίβλον θαυμαστὴν συνέθηκε, καὶ εὐαγγελικοὺς κανόνας ἐφεῦρεν, οἷς μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησεν Εὐσέβιος ὁ Καισαρεύς. Τούτου πλαστῶς κατηγορεῖ ὁ Πορφύριος, φάσκων ἀπὸ Χριστιανῶν ἐθνικὸν γεγενῆσθαι, ὅστις ἄχρι τῆς τελευταίας Χριστιανὸς διετέλεσεν.

CA-

[a] Hujus Epistolæ fragmentum servavit Ruffinus in Invectivarum lib. 2. quod & nos inde adscitum in priori tomo Epist. XXXIII. exhibemus. Eundem indicem Eusebius instituerat in Vita S. Pamphili Mart. qua cum una periit.

[b] Vaticanus *studiosos quosque* pro *quoque*, quod utique reponi velim; nam cum sæculares literæ sint Geometria, Arithmetica, Musica &c. quas enumerat, *quosque* horum studiosos Origenis sectatores fuisse tradit.

[c] Hæ autem Epistolæ interciderunt, quemadmodum & Apologia, quam mox laudat sex voluminibus, quorum unum tantum ex Ruffini interpretatione superat. Vid. Eusebii luculentissimum de illis testimonium lib. VI. c. 39.

[d] In ms. Ambrosiano 281. & duobus Vaticanis Scholion hujusmodi ineptissimum invenit Martianæus. *Hæc laus Origenis & falsa est, & deceptio plurimorum, qui in amorem ejus provocantur, cum constet, eum super omnes hæreticos venenato ore inauditas, & intolerabiles blasphemias spiritu diabolico in Dominum nostrum Jesum Christum locutum fuisse: quique a Sanctis Patribus, Episcopis, & Monachis anathematizatus, etiam bona illius minime legi debere.*

[e] Hic Ammonius *Monotessari* Christianus scriptor, ad hanc usque diem cum alio Ammonio cognomento Saccas, Plotini præceptore confusus. Erroris caussa Eusebio fuit Porphyrius, qui cum de Ammonio Sacca, sive Saccario dixisset, quod ex Christiano Ethnicus fuerit, ille tanquam de altero hoc Ammonio Christiano Scriptore, & usque ad extremam vitam perseverante, dictum perperam intellexit. Sed palmaris hæc diversitas est inter utrumque, quod Ammonium Plotini magistrum nihil unquam scripsisse constet, & testetur Longinus; noster vero duo hæc opera elucubrarit, quæ Hieronymus recenset.

[f] Absunt e Vatic. cod. *in Philosophia*, ab editione Martianæi *valde*. Utrumque vero asserit Porphyrius apud Euseb. VI. 19. πλείστην ἐπίδοσιν ἐν φιλοσοφίᾳ illi tribuens.

[g] Jamdudum periit opus istud. Canones, qui Evangeliis præfiguntur, ex Ammonii *Harmonia*, sive *Monotessaro* Eusebius Cæsariensis concinnavit.

[h] Porphyrius lib. III. contra Christianos, quem egregie mentitum tum de aliis, cum præcipue de Ammonio Eusebius revincit.

CAPUT LVI.

AMbrosius primum [a] Marcionites, deinde ab Origene correctus, Ecclesiæ diaconus, & confessionis Dominicæ gloria insignis fuit, cui & [b] Protocteto presbytero liber Origenis de Martyrio scribitur. Hujus industria, & sumptu & instantia [c] adjutus infinita Origenes dictavit volumina. Sed & ipse, quippe ut vir nobilis, non inelegantis ingenii fuit, sicut ejus ad Origenem [d] Epistolæ indicio sunt. Obiit ante [e] mortem Origenis, & in hoc a plerisque reprehenditur, quod vir locuples amici sui senis & pauperis moriens non recordatus sit.

Ἀμβρόσιος πρῶτον Μαρκιωνιστὴς, ὕστερον παρὰ Ὠριγένους διορθωθεὶς, ἐκκλησίας διάκονος, καὶ θείας ἐξομολογήσεως ἐπίσημος ἐγένετο, τούτῳ ὑπὲρ Θεοκτίστου πρεσβυτέρου βίβλος Ὠριγένους περὶ τοῦ μαρτυρίου γράφεται. Τῇ σπουδῇ τούτου καὶ ἀναλώμασι καὶ ἐπείξει, πρὸς τοῦτον πάμπολλα Ὠριγένης ἐπέστειλε συντάγματα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀνὴρ διαγενέστατος ὤν, οὐκ ἄκομψος ἐν τῇ ἐφυΐᾳ ἐγένετο, καθὰ αἱ πρὸς Ὠριγένην τούτου δηλοῦσιν Ἐπιστολαί. Ἐτελεύτησε δὲ πρὸς Ὠριγένους, καὶ ἐν τούτῳ παρὰ πολλῶν καταγινώσκεται, ὅτι περ πλούσιος ὤν, τοῦ οἰκείου φίλου γέροντος καὶ πένητος τελευτὴν οὐκ ἐμνήσθη.

CAPUT LVII.

TRyphon [f] Origenis auditor, ad quem nonnullæ ejus exstant Epistolæ, in Scripturis eruditissimus fuit. Quod quidem & multa ejus sparsim ostendunt opuscula, sed præcipue liber, quem composuit [g] de Vacca rufa in Deuteronomio, & de Dichotomematibus, quæ cum columba & turture Abraham ponuntur in Genesi.

Τρύφων Ὠριγένους ἀκροατὴς, πρὸς ὃν πολλαί εἰσιν Ἐπιστολαὶ, ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς πεπαιδευμένος, καθὰ σποράδην δείκνυσι συντάγματα, καὶ ἐξαιρέτως ἡ βίβλος, περὶ βουθηλείας τῆς ἐν τῷ δευτερονομίῳ, καὶ περὶ τῶν διχοτομούντων, ἅτινα μετὰ τῆς περιστερᾶς καὶ τρυγόνος τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τῇ γενέσει ἀναγινώσκομεν.

CAPUT LVIII.

MInucius Felix, Romæ insignis causidicus, scripsit Dialogum Christiani & Ethnici [h] disputantium, qui Octavius inscribitur. Sed & alius sub nomine ejus fertur de [i] Fato, vel contra Mathematicos, qui cum sit & ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stilo convenire. Meminit hujus Minucii & [k] Lactantius in libris suis.

Μινούκιος Φῆλιξ, ἐν Ῥώμῃ ἐπίσημος δικολόγος ὤν, συνέγραψε διάλογον Χριστιανοῦ καὶ ἐθνικοῦ, ὃν ἐπέγραψεν Ὀκτάβιον, καὶ ἕτερος δὲ λόγος ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ φέρεται, περὶ μοίρας, ἤτοι κατὰ τῶν μαθηματικῶν, ὅστις λόγος εἰ καὶ ἐλλογίμου ἀνδρὸς φαίνεται, ἐμοὶ δὲ οὐ δοκεῖ συνᾴδειν τῷ χαρακτῆρι τοῦ προειρημένου λόγου. Μέμνηται τούτου τοῦ Μινουκίου καὶ Λακτάντιος ἐν τοῖς ἰδίοις συγγράμμασιν.

CA-

a Eusebius VI. 18. Valentinianæ eum dixit primum addictum sectæ: τὰ τῆς Οὐαλεντίνου φρονοῦντα αἱρέσεως. Epiphanius Hæres. LXIV. 3. ab aliis Marcionistem, ab aliis Sabellianum tradit appellatum: alii Noetianum faciunt. Cæterum fuit ille tum generis claritate, & ingenii, tum opum copia, & vitæ post conversionem instituto nobilissimus.

b Vulgati, & Græcus, *cui pro Theoctisto presbytero*; & Veronensis ms. expertus audaculi librarii manum, *cui cum pro Toctisto presbytero*: & mox *scribetur*. Veram lectionem restituit ante me Cl. Fabricius ex Eusebio, ipsoque Origenis libro, ubi Ambrosium & Protoctetum alloquitur, Ἀμβρόσιε θεοπρεπέστατε, Πρωτόκτητε εὐσεβέστατε. Nunc Vaticani codicis fide asseritur, *cui cum Protoctito presbytero &c.* Nicephorus quoque Callixtus lib. 5. Hist. Eccl. cap. 19. Προτρεπτικὸν εἰς μαρτύριον γνήσιον λόγον συντάττει Ἀμβροσίῳ, καὶ Πρωτοκτήτῳ τῆς ἐν Καισαρείᾳ παροικίας τὸ σύγγραμμα προσφωνῶν.

c Ita ex laudato Vaticano emendavimus, cum hactenus aut nullo aut contrario sensu *ad hunc* legeretur; unde ἐργοδιώκτῃ Ambrosio *infinita volumina* ab Origene dedicata, quæ perierint, docti viri frustra comminiscuntur. Et vero solennis Hieronymo est phrasis *adjutus hortatu, precibus &c.*

d Has Epistolas nobis ætas invidit. Ejus modo fragmentum superat, quam Ambrosio quidem tribuit Hieronymus Epist. 45. ad Marcellam; sed ipsiusmet Origenis videtur esse de Ambrosio inscripta.

e In Veronen. *Obiit autem ante Origenem*. Contigerit Ambrosii mors circa an. 351.

f Hujus Thryphonis haud scio, qui ex antiquis præter Hieronymum meminerit. Quæ ejus laudantur opera, nullibi, quod sciam, inveniuntur. Interim Veronen. cod. *adjutorem* eum Origenis pro *auditore* dicit, vitiosa, ut videtur, literarum metathesi.

g Mactari *vacca rufa* non in Deuteronomio jubetur, sed in Numerorum libro cap. XIX. De *Dichotomematibus* autem, quæ vox *sectionem in duas partes* notat, victimarum, quas Abraham secuit, historiam habes Genes. 15. Mox Vatic. lib. *ad Abraham ponuntur*, rectius Guelpherbytanus *ab Abraham &c.*

h Veronen. *Ethnici disputantis*. Vitiose autem Sigebergen. *Haretici*.

i Jam non exstat quicunque liber hic fuerit. Certe tale aliquid *de Fato* scripturum se ipse Minucius promiserat in Octavio cap. 36. ubi, *Ac de Fato*, inquit, *satis, vel si pauca pro tempore, disputaturi alias, & uberius & plenius*.

k Lactantius lib. 1. Divin. Instit. cap. XI.

CAPUT LIX.

GAjus, sub Zephyrino Romanæ urbis Episcopo, id est sub Antonino Severi filio, disputationem adversum [a] Proculum, Montani sectatorem, valde insignem habuit, arguens eum temeritatis, super Nova Prophetia defendenda, & in eodem volumine Epistolas quoque Pauli, tredecim tantum enumerans, decimam quartam quæ fertur ad Hebræos, dicit non ejus esse, sed & [b] apud Romanos usque hodie quasi Pauli Apostoli non habetur.

ΓΑΐος ἐπὶ Ζεφυρίνου Ῥώμης Ἐπισκόπου, τοῦτ' ἔστιν, ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Σεβήρου, διάλεξιν κατὰ Πρόκλου σπουδαστοῦ Μοντανοῦ, σφόδρα μεγίστην ἔχων, ἐλέγχων αὐτὸν προπετείας, τῆς καινῆς Προφητείας, ἐν αὐτῷ τῷ τεύχει τρισκαίδεκα Ἐπιστολὰς μόνας Παύλου ἀπαριθμούμενος· τὴν γὰρ πρὸς Ἑβραίους, λέγει μὴ εἶναι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἄχρι τοῦ παρόντος Παύλου Ἀποστόλου νομίζεται μὴ εἶναι.

CAPUT LX.

BEryllus, [c] Arabiæ Bostrenus Episcopus cum aliquanto tempore gloriose rexisset Ecclesiam, ad extremum lapsus in hæresim, quæ Christum ante [d] incarnationem negat, ab Origene correctus. Scripsit varia opuscula, [e] & maxime Epistolas, in quibus Origeni gratias agit, sed & Origenis ad eum literæ sunt. Exstat dialogus Origenis & Berylli, in quo hæreseos coarguitur. Claruit autem sub Alexandro, Mammeæ filio, & Maximino & Gordiano, qui ei in imperium successerunt.

ΒΗρυλλος Ἀραβίας τῆς Βοστρῶν Ἐπίσκοπος, ἐπί τινα χρόνον ἐνδόξως κυβερνήσας τὴν ἐκκλησίαν, τελευταῖον εἰς τὴν ἀρνουμένην τὸν Χριστὸν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὀλισθήσας, παρὰ Ὠριγένους ἐπιστραφεὶς, συνέγραψε ποικίλα πράγματα, καὶ μάλιστα Ἐπιστολὰς ἐν αἷς τῷ Ὠριγένει εὐχαριστεῖ· ἀλλὰ καὶ Ὠριγένους πρὸς αὐτὸν εἰσὶν Ἐπιστολαί. Ἔστι διάλογος Ὠριγένους καὶ Βηρύλλου, ἐν ᾧ αἱρέσεως ἐλέγχεται. Διέπρεψε δὲ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαμαίας υἱοῦ καὶ Μαξιμίνου καὶ Γορδιανοῦ τῶν διαδεξαμένων τὴν ἐκείνου Βασιλείαν.

CAPUT LXI.

HIppolytus cujusdam Ecclesiæ [f] Episcopus, nomen quippe urbis scire non potui, rationem Paschæ temporumque Canones scripsit, usque ad primum annum Alexandri Imperatoris, & sedecim annorum circulum, quem Græci ἑκκαιδεκαετηρίδα vocant, reperit, & Eusebio, qui super eodem Pascha [g] Canonem, decem & novem annorum [h] circulum, id est, ἐννεακαιδε-

Ἱππόλυτος οὐκ οἶδα ποίας ἐκκλησίας Ἐπίσκοπος, ἢ τίνος πόλεως τὴν προσηγορίαν μαθεῖν οὐκ ἠδυνήθην, συνέγραψε λόγον τοῦ πάσχα, καὶ τοὺς χρονικοὺς κανόνας ἕως πρώτου ἐνιαυτοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, δεκαὲξ λέγω δὴ ἐνιαυτῶν κύκλον, ὃν οἱ λεγόμενοι Γραικοὶ, ἑκκαιδεκαετηρίδα καλοῦσιν, Εὐσεβίῳ τῷ περὶ αὐτοῦ τοῦ πάσχα ἐννεακαιδεκαετηρίδα συντάξαντι πρόφασιν παρεσχηκώς. Ἔγραψεν εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνήματα,

καετη-

a *Proclum* vocant Eusebius II. 25. & Photius cod. 48. πρὸς Πρόκλον; Latini autem frequentius *Proculum*. Gaji contra illum disputatio jamdudum periit. Caracalla Severi filius imperium administravit ab anno 211. ad 217.

b Eusebius παρὰ Ῥωμαίων τισὶν, non absolute, ut Hier. interpretatur, *apud Romanos*.

c Idem in Chronic. tradit ad an. 6. Alex. Severi. *Beryllus Episcopus Arabiæ Bostrenus clarus habetur*. Vid. Euseb. VI. 20.

d Veronen. *ante carnem negat*. Guelpherbyt. *ante incarnationem fuisse negat*. Ex Eusebio lib. VI. cap. 33. intelligas negasse Beryllum Christo propriæ personæ differentiam antequam carnem sumeret: Μηδὲ μὴν θεότητα ἰδίαν ἔχειν, juxta Noeti hæresin quæ postea & Sabellii fuit.

e Nihil hodie superest e Berylli scriptis, sive Origenis ad Beryllum.

f Inter varias veterum, & recentiorum sententias de Ecclesia, quam Hippolytus obtinuit, illa verosimilior videtur esse, quæ eum Portus Romani, non ad Ostia Tyberina, sed celebris hoc nomine in Arabia Emporii, hodie *Adena*, Episcopum facit. *Abulidem Romæ Episcopum* Arabes vocant. Vid. Catalogum Ebedjesu cap. VII.

g Cod. Veronen. *temporumque scripsit*, absque voce *canonem*. Hanc libri de Paschate partem alteram fuisse Valesius sentit, quod Scaliger & Bucherius minime animadverterunt. Nimirum χρονικὸς canon iste ad usque primum Alexandri annum producebatur; contra Paschatis ratio ex eo ipso anno incipiebat. Eximium hocce monimentum nedum chartis descriptum, in marmorea ejusdem S. Hippolyti cathedra, cui insidet ipse ex marmore, priscis temporibus sculptum, hodienum superest in Vaticanæ Bibliothecæ vestibulo. Dextrum latus exhibet Chronologiam Paschalem per cyclos annorum 112. Julianorum proleptico ordine e sacris literis: Alterum expansionem cycli ejusdem Paschalis per septem Heccedecaeteridas. In Posticæ autem laterculo aliquot ejusdem Operum Catalogus exhibetur, cujus tamen inscriptio superiori parte mulctata est.

h Hic vero decemnovennalis cyclus ab Eusebio concinnatus intercidisse vulgo creditur; verum ut doctior Criticulus superius sentit, nunquam ab Eusebio compositus est. Hieronymus id hausit seu verius male accepit ab Eusebio ipso, ubi in Vita Constantini lib. IV. cap. 34. & 35. memorat se composuisse *Librum quemdam, quo arcana Paschalis festi ratio erat Exposita*, quem & Constantino nuncupa-

χατηνρίδα composuit, occasionem dedit. Scripsit nonnullos in Scripturas commentarios, e quibus hos repperi: in ἑξαήμερον, [a] & in Exodum, in Canticum Canticorum, in Genesim, & in Zachariam: de Psalmis, & in Isaiam, de Daniele, de Apocalypsi, de Proverbiis, de Ecclesiaste, de Saul & Pythonissa, de [b] Antichristo, de Resurrectione, contra Marcionem, de Pascha, adversum omnes hæreses, & [c] προσομιλίαν de laude Domini Salvatoris, in qua, præsente Origene, se loqui in Ecclesia significat. [d] In hujus æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Origenem, in Scripturas commentarios scribere, præbens ei septem & eo amplius notarios, eorumque expensas, & librariorum parem numerum, quodque his majus est, incredibili studio quotidie ab eo opus exigens. Unde in quadam Epistola ἐργοδιώκτlω eum Origenes vocat.

ἀφ᾽ ὧν τάδε εὗρον, εἰς τlὼ ἑξαήμερον, εἰς τlὼ ἔξοδον, εἰς τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων, εἰς τlὼ γένεσιν, εἰς Ζαχαρίαν, περὶ ψαλμῶν, εἰς Ἡσαΐαν, περὶ Δανιὴλ, περὶ Ἀποκαλύψεως, περὶ Παροιμιῶν, περὶ Ἐκκλησιαστοῦ, περὶ Σαοὺλ καὶ Πύθωνος, περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, περὶ ἀναστάσεως, κατὰ Μαρκίωνος, περὶ τοῦ πάσχα, κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, προσομιλιῶν, περὶ τῶν ἐπαίνων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν οἷς παρόντος Ὠριγένους ἑαυτὸν ὡμιληκέναι κατὰ μίμησιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δηλοῖ. Ἀμβρόσιος, ὅν τινα ἀπὸ τῆς πλάνης Μαρκίωνος εἰς τlὼ ἀληθινlὼ πίστιν ἐπιστρέψαι προείρηται, προετρέψατο Ὠριγένη τὰς θείας ὑπομνηματίσαι γραφὰς, παρεσχηκὼς αὐτῷ ἑπτὰ καὶ πλείους νοταρίους, καὶ τὰς τούτων δαπάνας, καὶ καλλιγράφους τὸν ἴσον ἀριθμὸν, καὶ ὅπερ ἐστὶ μεῖζον, ἀνυποίστῳ σπουδῇ ἑκάστοτε ἔργον παρ᾽ αὐτοῦ ἀπαιτῶν, διὸ ἐν μιᾷ Ἐπιστολῇ, ἐργοδιώκτlω αὐτὸν Ὠριγένης καλεῖ.

CAPUT LXII.

ALexander, Episcopus Cappadociæ, [e] quum desiderio sanctorum locorum Jerosolymam pergeret, & Narcissus Episcopus ejusdem urbis jam senex [f] regeret Ecclesiam, & Narcisso & multis clericorum ejus revelatum est, altera die mane intrare Episcopum, qui adjutor sacerdotalis cathedræ esse deberet. Itaque re ita completa, ut prædicta fuerat, cunctis [g] in Palæstina Episcopis in unum congregatis, adnitente quoque ipso vel maxime Narcisso, Jerosolymitanæ Ecclesiæ cum eo gubernaculum suscepit. Hic in fine cujusdam Epistolæ,

Ἀλέξανδρος Ἐπίσκοπος Καππαδοκίας, πόθῳ τῶν ἁγίων τόπων ἐπιστὰς τῇ Ἱεροσολύμων τοῦ Ἐπισκόπου Ναρκίσσου τῆς αὐτῆς πόλεως ἤδη γεγηρακότος, καὶ τlὼ ἐκκλησίαν κυβερνῶντος, αὐτῷ τε τῷ Ναρκίσσῳ καὶ πολλοῖς Κληρικοῖς αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη μέλλειν τῇ ἑξῆς ἕωθεν εἰσιέναι Ἐπίσκοπον τὸν ὀφείλοντα βοηθὸν γενέσθαι τῆς ἱερατικῆς καθέδρας. Τοῦ πράγματος τοίνυν καθὼς προεμlωύθη πληρωθέντος, πάντων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Ἐπισκόπων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντων, συνεπινεύοντος αὐτοῖς Ναρκίσσου, τlὼ κυβέρνησιν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας σὺν αὐτῷ ἀνεδέξατο. Οὗτος ἐν τῷ τέλει μιᾶς ἐπιστολῆς γραφείσης παρ᾽ αὐτοῦ πρὸς Ἀντινοΐτας, περὶ τῆς ἐκ-

quam

vit. Verum ex toto contextu ipsaque Constantini ad Eusebium Responsione satis manifesto colligitur, cum librum *mysteria Christi*, & *Paschalis* ejus *festi typicam expositionem* continuisse, non decem novennalem Cyclum Lunarum Paschalium. Hieronymus tunc ipsum de Paschate librum Eusebii non videtur oculis usurpasse, nam neque eum infra memorat inter Eusebii scripta suo loco cap. 81. Heio autem etiam contra Eusebium putat, dicens ab Hippolito decemnovennalis Cycli condendi occasionem eum sumsisse, quum hunc cyclum diu antea circa initium imperio Probi Imperatoris concinnatum fuisse ab Anarchio Laodiceæ in Syria Episcopo ipsemet tradat Eusebius Histor. Ecclesiast. lib. VIII. c. 32. Multum quoque probabile est, Alexandrinam Ecclesiam jam ante Nicænum Concilium, Cyclo isto usam decem novennali. Cæterum Hieronymi testimonium hocce fraudi fuit & Gennadio de Scriptor. Eccl. c. 38. quemadmodum Gennadius Stedono Hipalensi lib. 6. Origin. c. 17. qui idem de Eusebio tradunt, ut sequiores taceam Cœlfridum, & Bedam qui unus ex alio descripsit.

b Verba *& in Exodum* Veronensis codex non habet, & qui habent mss. libri, atque editi, videntur accepisse pro his, *& post Hexaemeron*. Ita Eusebius VI. 22. Commentario in ἑξαήμερον, alium εἰς τὰ μετὰ τlὼ ἑξαήμερον subjungit, atque ex eo Ruffinus *in Hexameron, & ea, quæ post Hexameron*. Putaverat forte aliquis in Hieronymi textu vitiose idem Græcum verbum *Hexameron* repeti, & in *Exodum* mutavit.

c Hic quoque liber *de Antichristo* superat, quem Photius Cod. 202. *de Christo, & Antichristo* legit inscriptum, quemadmodum & alius *contra omnes hæreses*. Cætera S. Martyris scripta, paucis fragmentis exceptis, perierunt.

d Veronen. *Prosaomelian*, ex quo & ex Vatican. ipsoque Hieronymi textu legendum liquet προσομιλίαν, ut Fabricius restituit. Antea editi perperam πρὸς ὁμιλιῶν, vel περὶ ὁμιλιῶν, Erasm. *& similia*. Fuerit isthæc Homil. *de Epiphania*, quæ exstat.

e Græcus interpres, & quædam Latinæ editiones hæc verba *in hujus æmulationem*, cum superioribus vitiose jungunt.

f Urbem reticent Eusebius, Hieronymusque: e quinto autem libro Juris Græco-Romani, ubi de translationibus Episcoporum, Flavias fuisse intelligitur.

g Annos natus sedecim supra centum, ut mox dicetur. Vid. Euseb. VI. 11.

h Veronen. lib. *cunctis Palestina Episcopis*. Mox duo mss. *annuente* pro *adnitente*. Primum hoc habetur exemplum dati viventi Episcopo coadjutoris, ac successoris, primum quoque translati ex una ad aliam sedem Episcopi. Postea tametsi vetitum fuerit Canone XXIII. Antiocheno, immo & LXXVII. Apostolico, ut audiunt, hujusmodi exempla passim occurrunt.

quam scribit ad Antinoitas super pace Ecclesiæ ait: *Salutat vos Narcissus, qui ante me hic tenuit Episcopalem locum, & nunc mecum eundem orationibus regit, annos natus circiter [a] centum sedecim, & vos mecum precatur ut unum idemque sapiatis*. Scripsit & aliam ad Antiochenses, per Clementem presbyterum Alexandriæ, de quo [b] supra diximus, nec non ad Origenem, & pro Origene contra Demetrium; eo quod [c] juxta testimonium Demetrii eum presbyterum constituerit. Sed & aliæ ejus ad diversos feruntur Epistolæ. Septima autem persecutione sub Decio, quo tempore Babylas Antiochiæ passus est, ductus Cæsaream, & clausus in carcere, ob confessionem Christi martyrio coronatur.

Apud Euseb. VI. 11. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Νάρκισσος ὁ πρὸ ἐμοῦ διέπων τὸν τόπον τῆς Ἐπισκοπῆς τὸν ἐνθάδε, καὶ νῦν συνεξεταζόμενός μοι διὰ τῶν εὐχῶν, ἑκατὸν δεκαὲξ ἔτη ἠνυκὼς, παρακαλῶν ὑμᾶς ὁμοίως ἐμοὶ ὁμοφρονῆσαι.

κλησιαστικῆς εἰρήνης, ἔφη. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Νάρκισσος, ὃς πρὸ ἐμοῦ εἶχετο τῆς ἐνταῦθα Ἐπισκοπῆς, καὶ νῦν τὸν αὐτὸν ἰθύνων μετ᾽ ἐμοῦ εὐχόμενος ἐπέχει, ἐνιαυτὸν ἄγων ἑκατοστοεξκαιδέκατον, δεόμενος ὑμῶν ἅμα ἐμοὶ, ἵνα τὸ αὐτὸ καὶ ἐν φρονήσητε. Ἔγραψε καὶ ἄλλην πρὸς Ἀντιοχεῖς διὰ Κλήμεντος πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, περὶ οὗ προεῖπον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς Ὠριγένην καὶ ὑπὲρ Ὠριγένους κατὰ Δημητρίου, καὶ ὅτι προσμαρτυροῦντος Δημητρίου πρεσβύτερον αὐτὸν ἐχειροτόνησε. Καὶ ἄλλαι δὲ αὐτοῦ πρὸς διαφόρους φέρονται Ἐπιστολαί. Τῷ δὲ ἑβδόμῳ διωγμῷ ἐπὶ Δεκίου ἡνίκα καὶ Βαβύλας ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔπαθεν ἀχθεὶς Καισάρειαν, καὶ εἰς φυλακὴν ἐγκλεισθεὶς, διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐξομολόγησιν ἐμαρτύρησεν.

CAPUT LXIII.

Julius Africanus, [d] cujus quinque de temporibus exstant volumina, sub Imperatore [e] M. Aurelio Antonino, qui Macrino successerat, legationem pro instauratione urbis Emmaus suscepit, quæ postea [f] Nicopolis appellata est. Hujus est Epistola ad Origenem super quæstione Susannæ: eo quod dicat in Hebræo hanc [g] fabulam non haberi, nec convenire cum Hebraica etymologia ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, contra quem doctam [h] Epistolam scribit Origenes. Exstat ejus ad Aristidem altera Epistola, in qua super διαφωνίᾳ, quæ videtur esse in genealogia Salvatoris apud Matthæum & Lucam, plenissime disputat.

Ἰούλιος Ἀφρικανὸς, οὗ πέντε περὶ χρόνων τυγχάνει λόγοι, ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνίνου τοῦ διαδεξαμένου Μακρῖνον, πρεσβείαν ἀνεδέξατο περὶ ἀναστάσεως Ἐμμαοῦς τῆς πόλεως τῆς μετακληθείσης Νικοπόλεως. Ἔστι καὶ Ἐπιστολὴ πρὸς Ὠριγένην, ἕνεκεν τῆς κατὰ Σωσάνναν ζητήσεως· λέγει γὰρ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ τοῦτον μὴ εἶναι τὸν μῦθον, μηδὲ συνᾴδειν τῇ Ἑβραϊκῇ ἐτυμολογίᾳ, ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, πρὸς ὃν δεδοκιμασμένην ἐπιστολὴν γράφει Ὠριγένης. Ἔστιν αὐτοῦ καὶ πρὸς Ἀριστείδην ἄλλη Ἐπιστολὴ, ἐν ᾗ περὶ τῆς διαφωνίας τῆς δοκούσης εἶναι ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τοῦ Σωτῆρος παρὰ Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, ἀρκούντως διαλέγεται.

CAPUT LXIV.

Geminus, [i] Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter, pauca ingenii sui mo-

Γεμῖνος τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ὀλίγα τῆς οἰκείας εὐφυΐας

nu-

[a] Annum superaddit S. Crucis ms. in quo *centum decem & septem* numerantur.

[b] Nimrum cap. 38. unde liquet falli Ruffinum, qui non Alexandrinum Clementem, sed alium innui *Antichenæ Ecclesiæ Presbyterum* putat lib. 6. Hist. c. 8. E tribus porro hisce Epistolis sunt loca quædam penes Eusebium; alias nec de nomine novimus.

[c] Gravius rescribi mavult *contra testimonium Demetrii*. Immo vero *juxta* retinendum est; nam quod *sub Ecclesiastica Epistola testimonio*, ut supra cap. 34. traditur, Origenem Alexander benigne exceperit, ac presbyterum ordinaverit, contra ipsum Demetrium ex suis ipsius literis urgere debuit.

[d] Hunc EbedJesu Catalogi cap. VI. *Emmaus Episcopum* vocat, cujus *Commentarios in Novum Testamentum*, & *Chronicon* laudat. Et hoc quidem alterum eximium opus, quo res ab orbe condito ad annum Christi 221. quinque libris digessit, jamdudum periit; sed ex eo multa Chronographi sequiores mutuati sunt; atque Eusebius in primis, qui nedum in Chronico, etiam in Præparat. Evangel. lib. 3. 10. & 8. 1. duo adfert insignia loca ex lib. 3. & 5. Hieronymus quoque *ex quinto temporum volumine* locum adfert in cap. Danielis IX. Multa denique Dionysius Patriarcha exscripsisse dicitur, quæ in Eusebiano Chronico non habentur.

[e] Scilicet Elagabalo, qui ab anno 218. ad 222. Imperium tenuit.

[f] In Chronico ad. an. 4. M. Aurelii Antonini, *In Palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur urbs condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Julio Africano scriptore temporum*. Vide & Cassiodorum ad an. Christi 222.

[g] *Fabulam*, cum dicit Hieronymus, non statim pro figmento accipe; interdum enim & de verissimis rebus dixit, ut in Philem. *totam Samsonis fabulam*, & Quæst. Heb. 11. 28. fabulam vocat quandam Hebræorum traditionem de Abraham, quam paulo post veram traditionem appellat.

[h] Partem hujus Epistolæ servavit Euseb. lib. 1. Hist. c. 7. Exstant vero superiores de Susannæ quæstione tum Africani, tum Origenis.

[i] Hunc cod. Gemblac. *Eminum*, Eusebii Chronic. *Geminianum* appellat, Sangermanen. teste Martianæo, post Theodorum vitiose collocat, ut & supra Gajum ante Minucium Felicem. Scripta hujus Gemini desiderantur, & nemo præter Hieronymum memorat.

numenta composuit, florens sub Alexandro Principe, & Episcopo urbis suæ [a] Zebenno, eo vel maxime tempore, quo Heraclas Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex ordinatus est.

βιβλία συνέταξεν, ἀνθήσας ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ Ζεβέννου Ἐπισκόπου τῆς ἰδίας πόλεως, ἐν ἐκείνῳ μάλιστα τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ Ἡρακλᾶς τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας πρεσβύτερος κατέστη.

CAPUT LXV.

Theodorus, qui postea Gregorius appellatus est, Neocæsareæ Ponti Episcopus, admodum adolescens, ob studia Græcarum & Latinarum literarum, de Cappadocia Berytum, & inde Cæsaream Palæstinæ transiit, juncto sibi fratre Athenodoro. Quorum cum egregiam indolem vidisset Origenes, hortatus est eos ad Philosphiam, [b] in qua paulatim Christi fidem subintroducens, sui quoque sectatores reddidit. [c] Quinquennio itaque eruditi ab eo remittuntur ad [d] matrem, e quibus Theodorus proficiscens, πανηγυρικὸν εὐχαριστίας scripsit Origeni: & convocata grandi frequentia, ipso quoque [e] Origene præsente, recitavit, qui usque hodie exstat. Scripsit & μετάφρασιν in Ecclesiasten brevem quidem, sed valde utilem. Et aliæ hujus vulgo feruntur [f] Epistolæ, sed præcipue signa atque miracula, quæ jam Episcopus cum multa Ecclesiarum gloria perpetravit.

Θεόδωρος, ὃς ὕστερον ἐκλήθη Γρηγόριος, Νεοκαισαρείας Ἐπίσκοπος, νέος κομιδῆ, διὰ τὴν παίδευσιν Ἑλληνικῶν τε καὶ Ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας εἰς Βηρυτὸν, κἀκεῖθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης διέβη, ἅμα Ἀθηνοδώρῳ ἀδελφῷ, ὧν τινων τὴν ἐξαίρετον εὐφυΐαν ἑωρακὼς Ὠριγένης, τούτους εἰς φιλοσοφίαν προετρέψατο, καὶ κατὰ μέρος εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν εἰσάγων, ζηλωτὰς ἰδίους κατέστησεν. Ἐπὶ πέντε τοίνυν παρ᾽ αὐτοῦ παιδευθέντε ἔτη, πρὸς τὴν μητέρα ἀποπέμπονται, ἀφ᾽ ὧν ὁ Θεόδωρος ἀποδημῶν, πανηγυρικὸν εὐχαριστίας τῷ Ὠριγένει ἔγραψε, καὶ συγκαλεσάμενος πάντας τοὺς ἐπιχωρείους, αὐτοῦ τε τοῦ Ὠριγένους παρόντος, τοῦτον ἀνέγνω τὸν λόγον, ὅστις ἄχρι τοῦ παρόντος ὑπάρχει. Ἔγραψε δὲ καὶ ἔκφρασιν εἰς ἐκκλησιαστὴν, ἐλάχιστον μὲν, πάνυ δὲ θαυμαστὸν λόγον, καὶ ἄλλας πολλὰς Ἐπιστολὰς, ποιήσας σημεῖά τε καὶ θαύματα, ἡνίκα Ἐπίσκοπος ἐτύγχανεν.

CAPUT LXVI.

Cornelius, Romanæ urbis Episcopus, ad quem octo Cypriani exstant Epistolæ, scripsit Epistolam ad [g] Fabium Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum, de Synodo Romana, Italica, Africana, & aliam de [h] Novatiano, & de his qui lapsi sunt, tertiam de gestis * Synodi, quartam ad eundem Fabium valde prolixam, & Novatianæ hære-

* Romanæ an. 251.

Κορνήλιος Ῥώμης Ἐπίσκοπος, πρὸς ὃν ὀκτὼ Κυπριανοῦ Ἐπιστολαὶ τυγχάνουσιν, ἔγραψεν Ἐπιστολὴν πρὸς Φλαβιανὸν Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον περὶ τῆς συνόδου Ῥώμης, Ἰταλίας, καὶ Ἀφρικῆς, καὶ ἑτέραν περὶ Νωβατιανοῦ, καὶ τῶν ὀλισθησάντων, τρίτην περὶ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντων; τετάρτην πρὸς τὸν αὐτὸν Φλαβιανὸν, πάνυ μεγάλην, καὶ τὰς αἰτίας τῆς Νωβατιανοῦ αἱρέσεως, καὶ ἀναθέματα

a Veron. cod. *Zebbenno*, Euseb. Ζεβῖνον, alii *Zebennium* vocant. Alexander Sev. ab an. 222. ad 235. imperavit.

b Minime vero ad Christi fidem per Philosophiæ studium convertir illustres hos fratres Adamantius, jam enim antea Christianæ Religioni dederant nomen; sed quemadmodum Eusebius tradit lib. VI. cap. 30. illos *in Græcas, Romanasque disciplinas vehementer incensos, injecto amore Philosophiæ, a prioribus studiis ad divinarum rerum meditationem ut transirent, adhortatus est.* Profecto ipse Thaumaturgus in *Nuncupat. in Origen.* se multo ante ad agnitionem veritatis venisse profitetur, quam ad Origenem accessisset.

c Initio autem *Eucharistici* ad Origenem ipse de se testatur Gregorius jam ab octavo anno, nedum quinto, neminem audisse, nisi admirandos illos viros vere Philosophiæ asseclas, condiscipulos nempe suos, Origenis auditores. At non ideo hæc Hieronymi, sive Eusebii testimonio adversari putes; non enim se per octennium eos audivisse continuo tradit, sed præterquam illos, non alium quemquam.

d Perperam legit Martianæus *ad Patrem*: quem decimo quarto ætatis suæ anno jam amiserat Gregorius, ut ipse in *Eucharistico* ad Origenem testatur; bene vero est, quod suspicatur legendum esse *ad Patriam*: quam lectionem Lipsius, & Gravius ex Suida probaverant jamdiu antea.

e Origenis nomen, quod videtur abundare, non repetit heic Veronensis liber.

f Ex his una tantum superest celeberrima inter Canonicas Patrum Epistolas. Post vocem *Epistolæ* addunt Suffridus Petri, Miræus, aliique *& de fide*, apud Honorium, *& alias de fide Epistolas*. Quæ verba codices nostri omnes, aliique vetustissimi, tum Freculphus, & Græcus interpres ignorat. Vid. Epist. 70. ad Magnum, & Comment. in Ecclesiastem cap. 4.

g Veronensis, atque alii apud Martianæum *Favianum*, vel *Fabianum*. Erasmus *Flavianum*, sed φάβιον Euseb. VI. 43. & plerique editi & mss. libri vocant. Ejus Epistolæ inter Cypriani opera habentur.

h Idem Veronensis *Novatio* legit pro *Novatiano*. Ita *Novati* nomen præferunt Eusebius, Ruffinus, Nicephorus. Vid. infra cap. LXX.

feos caufas & anathema continentem. [a] Rexit Ecclefiam [b] annis duobus fub Gallo & Volufiano, cui ob Chriftum martyrio coronato, fucceffit Lucius.

περιέχουσαν. Ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν ἔτη δύο, Γάλλου καὶ Βολεσιανοῦ βασιλευόντων, ὅντινα μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ διεδέξατο Λούκιος.

CAPUT LXVII.

Cyprianus Afer, primum gloriofe Rhetoricam docuit, exinde fuadente presbytero Cæcilio, a quo & cognomentum fortitus eft, Chriftianus factus, omnem fubftantiam fuam pauperibus erogavit, ac poft non multum temporis [c] electus in presbyterum, etiam Epifcopus Carthaginienfis conftitutus eft. Hujus ingenii fuperfluum eft indicem texere, cum fole clariora fint ejus opera. Paffus eft fub Valeriano & Galieno Principibus, perfecutione octava, eodem die quo Romæ Cornelius, fed non eodem anno.

Κυπριανὸς Ἄφρος, πρῶτον ἐνδόξως τὴν ῥητορικὴν διδάξας, πεισθεὶς παρὰ Κεκιλίου πρεσβυτέρου, οὗ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκληρώσατο, Χριστιανὸς γενόμενος, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν τοῖς πτωχοῖς διέδωκε, καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ καταταγεὶς εἰς πρεσβύτερον καὶ Ἐπίσκοπος ἐγένετο Καρθαγένης. Τούτου τὸν τῆς διφθέρας κατάλογον ὑφαίνειν, περιοσσὸν ἡγοῦμαι, διὰ τὸ λαμπρότερα εἶναι τοῦ ἡλίου τὰ τούτου συντάγματα. Ἔπαθεν ἐπὶ Βαλεριανοῦ καὶ Γαλιήνου βασιλέων, διωγμῷ ὀγδόῳ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἐν τῇ Ῥώμῃ Κορνήλιος, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ.

CAPUT LXVIII.

Pontius, [d] diaconus Cypriani, ufque ad diem paffionis ejus cum ipfo exilium fuftinens, egregium volumen vitæ & paffionis Cypriani reliquit.

Πόντιος Διάκονος Κυπριανοῦ, ἕως τῆς ἡμέρας τοῦ πάθους αὐτοῦ ἅμα αὐτῷ τὴν ἐξορίαν ὑπομείνας, ἐξαίρετον τεῦχος βίου τε καὶ πάθους τοῦ Κυπριανοῦ αὐτοῦ καταλέλοιπεν.

CAPUT LXIX.

Dionyfius, Alexandrinæ urbis Epifcopus, fub Heracla fcholam κατηχήσεων presbyter tenuit, & Origenis [e] valde infignis auditor fuit. Hic in Cypriani & Africanæ fynodi [f] dogma confentiens, de hæreticis rebaptizandis, ad diverfos plurimas mifit Epiftolas, quæ ufque hodie exftant, & ad [g] Fabium Antiochenæ urbis Epifcopum fcripfit de pœnitentia, & ad Romanos per Hippolytum alteram: ad

Διονύσιος Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, ἐπὶ Ἡρακλᾶ, σχολὴν κατηχήσεων πρεσβυτερίου κατέσχε καὶ Ὠριγένους ἐπίσημος βοηθὸς ἐγένετο. Οὗτος εἰς τὸ δόγμα τοῦ Κυπριανοῦ, καὶ τῆς Ἀφρικῆς συνόδου συναινῶν, περὶ αἱρετικῶν ἀναβαπτισθησομένων πολλὰς πρὸς διαφόρους ἀπέστειλεν Ἐπιστολάς, τὰς καὶ ἄχρι τοῦ παρόντος τυγχανούσας, καὶ πρὸς Φλαβιανὸν δὲ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπον γράφει περὶ μετανοίας, καὶ πρὸς Ῥωμαίους διὰ Ἱππολύτου ἑτέραν, καὶ πρὸς Ξύστον διαδεξάμενον Στέφα-

Xy-

a Hujus Epiftolæ fragmenta fuperfunt apud Eufeb. lib. VI. cap. 43. fuperiores tres penitus intercidere; fed ambigi merito poteft, an altera, quam *de Novatiano & lapfis* infcribit Epiftolam, Cypriani fit, non Cornelii, ut Hier. refert. Certe tanquam Cypriani memorat hoc loco Eufebius, Κυπριανοῦ καὶ τῶν ἅμ᾽ αὐτῷ &c.

b Verba *annis duobus* in S. Crucis codice non habentur. Certe cum an. 251. 2. Junii Epifcopus Romæ creatus Cornelius fuerit, in fequentis vero anni die 14. Septembris in exilio Centumcellis Hetruriæ obierit, annum nonnifi tribus menfibus fuperavit.

c Nofter mf. *adlectus in Presbyterium*, quæ verior videatur lectio. Confer Pontium in ejufdem S. Cypriani Vita, ubi *Judicio*, inquit, *Dei & Plebis favore ad officium Sacerdotii, & Epifcopatus gradum adhuc neophytus, & ut putabatur, novellus electus eft*. Puta Chriftianis eum acceffiffe an. 246. in fequenti creatum Presbyterum, nec diu poft Epifcopum. De eo plura dicere fuperfluum effet. Paffus eft an. Chrifti 258.

d Perperam Gemblacenfis mf. *Pontinum vocat*.

e Duo Codices noftri *Origenis infigniffimus auditor*, alii apud Martianæum *valde infigniffimus*, & *vel infigniffimus*. Porro Victorius *adjutor* maluit reponi pro *auditor*, ex aliquot mff. & Græco interprete.

f Ex ejus Epiftolis, quas heic Hier. laudat, haud ita conftituendum videatur, fiquidem minime fibi, fed aliis Epifcopis, Cappadociæ, Ciliciæ, aliarumque provinciarum tradit, Africanorum fententiam fuiffe acceptam. Quinimmo Epift. ad Sixtum Pont. Rom. apud Eufeb. VII. c. 9. refert, a fene quodam, qui olim ab hærefi ad Ecclefiam tranfierat, follicitatum fe diu, ut cum denuo baptizaret, quod tamen *de integro renovare non aufus fit*. Ita in illa, quæ eft ad Philemonem Xyfti Presbyterum, apud Eufeb. ubi de hærefibus interlocutus Dionyfius, fe fingulos hæreticos ad Ecclefiam venientes, nullo illorum baptifma iterato, Heraclæ decefforis fui exemplo, fufcepiffe declarat. Demum mirari fe ait Bafilius Cæfareæ Epifcopus Epift. Canonica ad Amphiloch. cap. 5. quod hæreticorum baptifmum Dionyfius fufciperet, & nec illum quidem Pepuzenorum rejiceret, *qui in Patrem, & Filium, Montanum, Prifcillamque baptizabant*. Certe nec Bafilii auctoritas Hieronymi teftimonio eft inferior, nec, nifi fi memoriæ lapfum in Hieronymo quis putet, conciliari hæc potuerunt.

g Vitiofe cum aliquot mff. Martianæus heic *Flavianum*, qui tamen fupra c. 66. prætulerat *Fabium*. Hujus Epift. fatis ampla fragmenta apud Eufeb. fuperfunt.

Xystum, qui Stephano successerat, duas [a] Epistolas, & ad Philemonem & ad Dionysium, Romanæ Ecclesiæ presbyteros, duas Epistolas, & ad eundem Dionysium, postea Romæ Episcopum, & ad [b] Novatianum causantem, quod invitus Romæ Episcopus ordinatus esset, cujus Epistolæ hoc exordium est: *Dionysius [c] Novatiano fratri salutem. Si invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens secesseris. ([d] Nam oportuit quidvis etiam hac gratia perpeti, ne discinderetur Ecclesia Dei. Neque minus præclarum ex hoc contigisset testimonium, quod noluisses dissidium inducere, [e] quam proficisci solet ex eo, si quis recuset simulacris immolare, atque adeo præclarius etiam, mea quidem sententia, siquidem illic uni propriæque consulitur animæ, hic totius Ecclesiæ negotium agitur. Tametsi nunc quoque si persuaseris, si compuleris fratres in concordiam redire, plus egeris officio, quam peccaris errato. Atque hoc quidem haud imputabitur, illud vero laudibus feretur. Cæterum si non obtemperantibus illis minus assequeris quod vis, tamen fac modis omnibus ut tuam ipsius serves animam.)* Est ejus [f] ad Dionysium & ad Didymum altera Epistola, & ἑορταστικαὶ de Pascha plurimæ, declamatorio sermone conscriptæ, & ad Alexandrinam Ecclesiam de exilio, & [g] ad Hieracam in Ægypto Episcopum, & alia de [h] Mortali-

Apud Euseb. VI. 45.

Διονύσιος Νουατιανῷ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. Εἰ ἄκων ὡς φὴς ἤχθης, δείξεις ἐὰν ἀναχωρήσῃς ἑκών. ἔδει μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὁτιοῦν παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἦν οὐκ ἀδοξοτέρα τῆς ἕνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρεῦσαι γενομένης ἡ ἕνεκεν [e] τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία, κατ' ἐμὲ δὲ μείζων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ μιᾶς τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ὅλης τῆς ἐκκλησίας μαρτυρεῖ. Καὶ νῦν δὲ εἰ πείσαις ἢ βιάσαιο τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν, μεῖζον ἔσται σοι τοῦ σφάλματος τὸ κατόρθωμα, καὶ τὸ μὲν οὐ λογισθήσεται, τὸ δὲ ἐπαινεθήσεται. Εἰ δὲ ἀπειθούντων ἀδυνατοίης, σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν.

νον Ἐπιστολὰς δύο, πρὸς Φιλήμονα καὶ Διονύσιον τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας πρεσβυτέρους Ἐπιστολὰς δύο, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν Διονύσιον, ὕστερον Ῥώμης Ἐπίσκοπον, καὶ πρὸς Νωβατιανὸν αἰτιώμενον, ὡς ἄκων ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος, ἧς τινος Ἐπιστολῆς τὸ προοίμιον ἔχει οὕτως· Διονύσιος Ἀλεξανδρείας Νωβατιανῷ. Εἰ ἄκων ὡς φὴς ἤχθης, δείξῃς ἀναχωρήσας ἑκών. Ἔδει μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὁτιοῦν παθεῖν, ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἦν οὐκ ἀδοξοτέρα τῆς ἕνεκεν μὴ εἰδωλολατρῆσαι γινομένης, ἡ ἕνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία, κατ' ἐμὲ δὲ καὶ μείζων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ μιᾶς τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ὅλης τῆς ἐκκλησίας, καὶ νῦν δὲ εἰ πείσαις, καὶ εἰ βιάσαις τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν, μεῖζον ἔσται σοι τοῦ σφάλματος τὸ κατόρθωμα. Καὶ τὸ μὲν, οὐ λογισθήσεται, τὸ δὲ ἐπαινεθήσεται. Εἰ δὲ ἀπειθούντων ἀδυνατοίης, σώζων σῶζε τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. Ἔστιν αὐτοῦ πρὸς Διονύσιον καὶ Δίδυμον ἄλλη Ἐπιστολὴ, καὶ ἑορταστικαὶ περὶ τοῦ πάσχα πολλαὶ, λόγων κράτος ἔχουσαι, καὶ πρὸς τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν περὶ ὑπερορίας, καὶ πρὸς Ἱέρακα Αἰγύπτου Ἐπίσκοπον, καὶ ἄλλη περὶ θνήσεως καὶ Σαββάτου, καὶ περὶ γυμνασίου, καὶ πρὸς Ἑρμάμμωνα, καὶ ἄλλη περὶ διωγμοῦ Δεκίου, καὶ δύο λόγοι κατὰ Νέπωτος Ἐπισκόπου τοῦ συγγραψαμένου, χιλίων ἐνιαυτῶν σωματικὴν βασιλείαν, ἐν οἷς περὶ τῆς Ἰωάννου ἀποκαλύψεως ἐπιμελῶς διείλεκται. Καὶ κατὰ Σαβελλίου, καὶ πρὸς Ἄμμωνα Βερονίκης Ἐπίσκοπον, καὶ πρὸς Τελεσφόρον καὶ Εὔπορον, καὶ τέσσαρες λόγοι πρὸς Διονύσιον Ῥώμης Ἐπίσκοπον, καὶ πρὸς Λαοδικεῖς περὶ μετανοίας, ὁμοίως πρὸς Κόνωνα περὶ μετανοίας, πρὸς Ὠριγένην περὶ μαρτυρίου, πρὸς Ἀρμενίους περὶ μετανοίας, καὶ κανόνας ἁμαρτιῶν, περὶ φύσεως πρὸς Τιμόθεον, περὶ πειρασμῶν πρὸς Εὐφράνορα, καὶ πρὸς Βασιλείδην πολλὰς Ἐπιστολὰς, ἀφ' ὧν ἐν τῇ μιᾷ λέγει, ὡς ἤρξατο καὶ εἰς τὸν ἐκκλησιαστὴν συντάττειν ὑπομνήματα, καὶ κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐπίσημος αὐτοῦ φέρεται ἐπιστολή. Τελευτᾷ τῷ δεκάτῳ ἔτει Γαλιηνοῦ βασιλέως.

a Tres commemorat Eusebius, qui ex prima & secunda quædam adfert loca. VII. 5. 6. 9. ut etiam e duobus quæ sequuntur.

b Ita & in Eusebio pro eo, quod obtinet *Novati* nomine, *Novatianum* recte lectum abs Hieronymo verosimile est.

c Addunt quidam codd. *Alexandrinus Episcopus*, tum vitiose noster *cum nolens recesseris*.

d Quæ exinde sequuntur, hujus Epistolæ uncinis inclusa verba, unus modo e codicibus, quibus utimur, Vaticanus habet. Martianæus quoque respuit & quædam ante illum editiones: Græcus interpres iisdem ex Eusebio verbis describit, ex quo rursum colligas in Hieronymiano Latino exemplari non extitisse.

e Verba, τοῦ μὴ εἰδωλολατρεῦσαι γινομένης ἡ, quæ apud Eusebium ob ejusdem vocis ἕνεκεν occursum solenni librariorum lapsu facile exciderant, Cl. Fabricius ex Nicephoro supplet.

f Non habet *ad Dionysium* Veronensis liber, pro quo videtur Cl. Fabricio legendum *ad Domitium, & Didymum*. Consule Euseb. VII. 20. & Nicephor VI. 18.

g Ita *Hieracam* reposuimus ex Vatic. ms. & Eusebio, καὶ Ἱέρακι.... κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπῳ, ipsius denique Cl. Fabricii emendatione. Editi antea *Heraclam* vitiose præferebant.

h Veronen. *de Immortalitate*, perperam. Pestem quæ ab anno 252. ad usque 267. Cedreno teste, Romanum Imperium afflixit, Dionysii Epistola describebat. Vide Eusebium VII. 22. initio.

talitate, & de Sabbato, & περὶ γυμνασίε, & ad [a] Hermammonem, & alia de persecutione Decii, & duo libri adversum Nepotem Episcopum, qui mille annorum corporale regnum suis scriptis [b] asseverat, in quibus de Apocalypsi Joannis diligentissime disputat: & adversum Sabellium, & ad [c] Ammonem Beronices Episcopum, & ad Telesphorum, & ad [d] Euphranorem, & quatuor libri [e] ad Dionysium Romanæ urbis Episcopum, & ad Laodicenses de pœnitentia; item ad [f] Cononem de pœnitentia, & ad Origenem de martyrio, ad Armenios de pœnitentia & de ordine delictorum, de natura ad [g] Timotheum, de tentationibus ad Euphranorem. Ad Basilidem quoque multæ Epistolæ, in quarum una se asserit, etiam in Ecclesiasten cepisse scribere commentarios. Sed & adversus Paulum Samosatenum, ante paucos dies quam moreretur, insignis ejus fertur Epistola. Moritur duodecimo [h] Galieni anno.

CAPUT LXX.

NOvatianus Romanæ urbis presbyter, adversus Cornelium cathedram sacerdotalem conatus invadere, Novatianorum, quod Græce dicitur [i] Καθάρων dogma constituit, nolens apostatas suscipere pœnitentes. Hujus auctor [k] Novatus, Cypriani presbyter, fuit. Scripsit autem de Pascha, de Sabbato, de Circumcisione, de Sacerdote, [l] de Oratione, de Cibis Judaicis, de Instantia, de Attalo multaque alia, & de Trinitate grande volumen, quasi [m] ἐπιτομὴν operis Tertulliani faciens, quod plerique nescientes, Cypriani existimant.

ΝΩβατιανὸς τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας πρεσβύτερος, κατὰ Κορνηλίου τὸν θρόνον τῆς Ἐπισκοπῆς ὑπεισελθεῖν ἐπιχειρήσας, τὸ Νωβατιανῶν, ὅπερ Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ καθαρὸν λέγουσι, συνεστήσατο δόγμα, μὴ βουλόμενος τοὺς ἀποστάντας δέξασθαι μετανοοῦντας. Τούτου διδάσκαλος, ἤτοι ἀρχηγὸς Νώβατος, Κυπριανοῦ πρεσβύτερος γέγονε. Καὶ συνεγράψατο περὶ τοῦ πάσχα, περὶ Σαββάτου, περὶ περιτομῆς, περὶ ἱερέως, περὶ εὐχῆς, περὶ βρωμάτων Ἰουδαϊκῶν, περὶ τῶν ἐνεστώτων, περὶ Ἀττάλου, καὶ ἕτερα πολλὰ, καὶ περὶ τῆς Τριάδος μέγα τεῦχος, ὥσπερ ἐπιτομὴν τοῦ Τερτυλλιανοῦ συγγράμματος ποιῶν, ὅπερ πολλοὶ ἀγνοοῦντες νομίζουσιν εἶναι Κυπριανοῦ.

a Ex eodem Eusebii capite in fine legendum videatur uno spiritu, *ad Hermammonem alia de persecutione &c.* siquidem in ea Epistola de Decii persecutione agebatur, quod & Cl. Fabricio notatum est.

b Rectius Veronens. *asserebat*. Hos autem adversus Nepotem Ægypti Episcopum libros fortasse notat Hieronymus in Præfat. lib. 18. in Isaiam, ubi mille annorum fabulam scribit a Dionysio Alexandrino derisam in libro contra Irenæum. Vid. Eusebium VII. 24.

c Eusebius VII. 26. unam videtur facere, κατὰ Σαβελλίου πρὸς Ἄμμωνα, non duas Epistolas, quod Cl. Fabricius animadvertit.

d Martian. aliique editi libri *ad Euphram*. Codices nostri cum Fabricio *Euphranorem*: Euseb. quoque Εὐφράνορα; qui rursum ad *Ammonem* atque *Euporum* datas Epistolas memorat.

e De his loqui intelligendus est S. Doctor lib. contra Ruffinum 2. num. 17. ubi illos contra Sabellium scriptos testatur. *Dionysium Alexandrinæ urbis Episcopum, virum eruditissimum quatuor voluminibus disputantem adversus Sabellium in Arianum dogma delabi*. Quare & Gennadio Dogm. Eccles. cap. 4. *fons Arii* dicitur. Verum & jam olim Athanasius singulari Apologia, atque ex eo Facundus X. 5. & recentiores quique doctissimi illum ab impacto Arianismo vendicant.

f Vitiose quidam etiam e nostris mss. *Item Canones de pœnitentia*: nec minus male Martianæus. *Item ad Canonem de pœnitentia*. Emendaverat ex Sophronio Erasmus, Fabricius ex Eusebio, καὶ πρὸς Κόνωνα &c. quod Veronensis ac Cisterciensis mss. auctoritate firmatur.

g Veronensis post nomen *Timotheum* hoc inserit Scholion: *Timotheum hunc ferunt proprium ejus filium exstitisse*, cui (al. qui) *elegantissimos libros de rerum natura composuit*. Euseb. ipse testatur VII. 16. *ad Timotheum filium*, Τιμοθέῳ τῷ παιδὶ hos libros fuisse inscriptos, quorum fragmenta quædam servavit in Præparat. Evangelic. XIV.

h Christi 265. Cod. Guelpherbyt. XII. *Galieni & Valeriani anno*. Porro ex omnibus magni Dionysii scriptis non nisi fragmenta quædam superesse dolendum est.

i Martianæus cum vulgo editis καθαρὸν, minus bene, ac renuentibus melioris notæ mss. De Novatianis, qui se *Catharos quasi propter munditiam*: ut ait S. Augustin. c. 38. de Hæresibus, *superbissime atque odiosissime nominabant*, non est hic locus ad disserendum.

k Cod. S. Crucis, *auctor Novatianus*, male; Novatus enim auctor dogmatis de lapsis non recipiendis fuit, cui propagando se addidit Novatianus, Romanus Presbyter, adversus Cornelium Pontifex factus.

l Vatic. *de Ordinatione*. Jam præter illum *de cibis judaicis*, & alterum *de SS. Trinitate*, quos laudat, reliqui videntur intercidisse. Notum vero Hieronymum a Paulo Concordiensi Epist. 10. sibi mitti Novatiani scripta periisse, *Ut dum*, inquit, *haeretici hominis venena cognoscimus, libentius S. Martyris Cypriani bibamus antidotum*.

m Mihi etiamnum arridet conjectura Pamelii suspicantis ἐπίτασιν reponendum pro ἐπιτομὴν, cum nullus alius Tertulliani de Trinitate ex proposito agens liber sit, aut olim fuerit, quam qui *adversum Praxeam* inscribitur, hic vero Novariani lucubratione multo sit brevior: eaque adeo Tertullianici operis ἐπιτομὴ, sive *compendium* dici nullo modo potuerit, sed e contrario ἐπίτασις, sive *dilatatio* argumenti. Nec infrequens Hieronymo est ἐπιτάσεως voce uti eo sensu, quo aliquid copiosius tractari significatur, sive cum rei cujuspiam accessione denotari. Denique cum ait de Ruffino, contra eumdem scribens lib. II. num. 20. *dicit Tertulliani librum, cui titulus est de Trinitate, sub nomine Cypriani Constantinopoli a Macedonianæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo; nam nec Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur, sed Novatiani, cujus & inscribitur titulo*, nullo verbo innuit expressum eum librum ex Tertulliano, quod utique præcavere debuisset, ne quid adversarius reponeret.

CAPUT LXXI.

MAlchion disertissimus Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, quippe qui in eadem urbe Rhetoricam [a] florentissime docuerat, adversum Paulum Samosatenum, qui Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus dogma Artemonis instaurarat, excipientibus notariis disputavit, qui [b] dialogus usque hodie exstat. Sed & alia grandis Epistola, ex persona Synodi, ab eo scripta ad Dionysium & Maximum Romanæ & Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopos dirigitur. Floruit sub Claudio & Aureliano.

ΜΑλχίων ἐλλογιμώτατος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ὁ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν ῥητορικὴν ἐπισήμως διδάξας, κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, τοῦ ἐν τῇ Ἀντιοχείας ἐκκλησίᾳ τὸ δόγμα Ἀρτέμωνος ἀνανεώσαντος, ἐκλαμβανόντων Νοταρίων διαλέχθη, ὅστις διάλογος ἄχει τῆς δεῦρο ὑπάρχει. καὶ ἄλλη Ἐπιςολὴ ἐκ προσώπου τῆς συνόδου παρ᾽ αὐτοῦ γραφεῖσα, πρὸς Διονύσιον καὶ Μάξιμον Ῥώμης καὶ Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπους, πέμπεται. Ἤνθησεν ἐπὶ Κλαυδίου καὶ Αὐρηλιανοῦ.

CAPUT LXXII.

ARchelaus [c] Episcopus [d] Mesopotamiæ, librum disputationis suæ, quam habuit adversum Manichæum, exeuntem de Perside, Syro sermone composuit, qui translatus in [e] Græcum habetur a multis. Claruit sub Imperatore [f] Probo, qui Aureliano & Tacito successerat.

ἈΡχέλαος Ἐπίσκοπος Μεσοποταμίας, λόγον οἰκείας διαλέξεως, κατὰ Μανιχαίου, ἀπὸ Περσίδος ἐξελθόντος, τῇ τῶν Σύρων διαλέκτῳ συνέθηκεν, ὃς μεταφρασθεὶς εἰς Ἑλληνικὸν, ἐςι παρὰ πολλοῖς. Διέπρεψε βασιλεύοντος Πρόβου τοῦ διαδεξαμένου Αὐρηλιανὸν καὶ Τάκιτον.

CAPUT LXXIII.

ANatolius Alexandrinus, Laodiceæ Syriæ Episcopus, sub Probo & [g] Caro Imperatoribus floruit, miræ doctrinæ vir fuit in Arithmetica, Geometria, Astronomia, [h] Grammatica, Rhetorica, Dialectica. Cujus ingenii magnitudinem de volumine, [i] quod super Pascha composuit, & decem libris de Arithmeticæ institutionibus, intelligere possumus.

ἈΝατόλιος Ἀλεξανδρεὺς, Λαοδικείας τῆς Συρίας Ἐπίσκοπος, ἐπὶ Πρόβου καὶ Κάρου βασιλέων ἤνθησεν θαυμαςῆς παιδεύσεως ἀνὴρ ἐν τῇ Ἀριθμητικῇ, Γεωμετρικῇ, Ἀςρονομικῇ, Γραμματικῇ, Ῥητορικῇ, Διαλεκτικῇ. Οὗτινος τῆς σοφίας τὸ μέγεθος ἀπὸ τοῦ τεύχους τοῦ περὶ πάσχα συντεθειμένου, καὶ ἀπὸ τῶν δέκα λόγων τῆς ἀριθμητικῆς συντάξεως, νοεῖν δυνησόμεθα.

CAPUT LXXIV.

VIctorinus, [k] Petavionensis Episcopus, non æque Latine ut Græce noverat. Unde opera ejus grandia sensi-

ΒΙκτωρῖνος Πεταβίωνος Ἐπίσκοπος, οὐχ ὁμοίως Ῥωμαΐςι, ὡς Ἕλληνις ἠπίςατο. διὸ τὰ ἔργα αὐτοῦ πάνυ μεγάλα ὄντα τοῖς

bus

a Cod. S. Crucis *plenissime docuerat*, & mox *instaurabat*.

b Hujus Dialogi quædam restant fragmenta apud Leont. Byzant. l. 4. contra Nestorium. Grandem porro Epistolam Eusebius, qui eam magna ex parte recitat lib. VII. c. 30. a Malchione scriptam non tradit: tantum inter Episcopos, & Presbyteros, Diaconosque, quorum nomine data est, Malchionem quoque adnumerat.

c Archelao in duobus e nostris Codicibus Anatolius præponitur.

d Sive Charrarum nobilis in Mesopotamia urbis.

e Non superest hodie nisi vetus Latina versio, eaque passim decurtata. Vid. quæ in eam præfatur Cl. ejus editor Zaccagnius.

f Probus Imperium administravit ab anno 276. ad 282.

g Carus post Probum anno 285. imperavit.

h Vocem *Grammatica* facile expungi patiar ad fidem Veronensis mſ. Et vero neque Eusebius VII. 32. doctum Grammatica arte Anatolium dixit, cum reliquas in eo facultates laudaret: ἀπὸ Ἀριθμητικῆς καὶ Γεωμετρικῆς, Ἀςρονομίας τε καὶ τῆς ἄλλης Διαλεκτικῆς ἔτι τε φυσικῆς θεωρίας, Ῥητορικῶν τε αὖ μαθημάτων ἐληλακὼς εἰς ἄκρον.

i Canonis hujus Paschalis antiqua exstat tantum Latina versio: sequentis autem operis non nisi fragmenta quædam. In Veronensi ferme elegantius *decem libris Arithmeticæ institutionis*.

k *Petabionensis* erat in superiori Pannonia Episcopus, non *Pictaviensis*, ut olim falso lectum est. Hunc sæpius laudat Hieron. in Epistolis præcipue 61. ad Vigilantium, 70. ad Magnum, 84. ad Pammach. & Ocean. atque alibi.

bus viliora videntur compositione verborum. Sunt autem hæc: [a] Commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Isaiam, in Ezechiel, in Abacuc, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum, in Apocalypsim Joannis, adversum omnes hæreses, & multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est.

νοήμασιν, δοκεῖ εἶναι δυτελῆ διὰ τὴν τῶν λόγων σύνθεσιν. Ἔστι δὲ ταῦτα· Ὑπομνήματα εἰς τὴν Γένεσιν, εἰς τὴν Ἔξοδον, εἰς Λευϊτικὸν, εἰς Ἡσαΐαν, εἰς Ἰεζεκιὴλ, εἰς Ἀβακοὺμ, εἰς Ἐκκλησιαστὴν, εἰς ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων, εἰς ἀποκάλυψιν Ἰωάννου, κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, καὶ ἕτερα πάμπολλα. Εἶτα τελευταῖον μαρτυρήσας ἐστέφθη.

CAPUT LXXV.

b PAmphilus presbyter, Eusebii Cæsariensis Episcopi necessarius, tanto [b] Bibliothecæ divinæ amore flagravit, ut maximam partem Origenis voluminum sua manu descripserit, quæ usque hodie in Cæsariensi Bibliotheca habentur. Sed & in duodecim Prophetas
c viginti quinque ἐξηγήσεων [c] Origenis volumina, manu ejus exarata repperi, quæ tanto amplector & servo gaudio, ut Crœsi opes habere me credam. Si enim lætitia est, unam Epistolam habere Martyris,
d quanto magis tot millia versuum, [d] quæ mihi videtur sui sanguinis signasse vestigiis. Scripsit, antequam Eusebius Cæsa-
e riensis scriberet, [e] Apologeticum pro Origene, & passus est Cæsareæ Palæstinæ
f sub persecutione [f] Maximini.

ΠΑμφιλος πρεσβύτερος, Εὐσεβίου Καισαρείας Ἐπισκόπου ἀναγκαῖος φίλος, οὕτω κατεσχέθη φίλτρῳ τῆς θείας Βιβλιοθήκης, ὥστε αὐτὸν μέγιστον μέρος τῶν Ὠριγένους συνταγμάτων ἰδίᾳ χειρὶ καταγράψαι, ἅπερ ἄχρι τοῦ παρόντος ἐν τῇ Καισαρείας Βιβλιοθήκῃ τυγχάνει, καὶ εἰς τοὺς δώδεκα Προφήτας πέντε καὶ εἴκοσιν ἐξηγήσεων Ὠριγένους τεύχη, τῇ χειρὶ αὐτοῦ εὗρον γραφέντα, ἅτινα τοσαύτῃ περιπτύσσομαι καὶ φυλάττω χαρᾷ, ὡς τὸν Κροίσου πλοῦτον ἔχειν με πιστεύειν. Εἰ γὰρ μεγίστης ἐστὶ χαρμοσύνης μίαν ἐπιστολὴν μάρτυρος ἔχειν, πόσῳ μᾶλλον τοσαύτας χιλιάδας στίχων, δι' ὧν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὰ ἴχνη τοῦ οἰκείου κατελέλοιπε πάθους; Ἔγραψε δὲ πρὸ τοῦ Εὐσέβιον συγγράψαι ἀπολογητικὸν ὑπὲρ Ὠριγένους, καὶ ἔπαθεν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐν τῷ Μαξιμίνου διωγμῷ.

CAPUT LXXVI.

PIerius, Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, sub Caro & Diocletiano Principibus, eo tempore quo eam Ec-
g clesiam [g] Theonas Episcopus regebat, florentissime docuit populos, & in tantam sermonis diversorumque tractatuum,
h [h] qui usque hodie exstant, venit elegantiam, ut Origenes junior vocaretur. Constat hunc miræ ἀσκήσεως, & appeti-
i torem voluntariæ paupertatis [i] fuisse, scientissimum Dialecticæ & Rhetoricæ ar-

Πιέριος τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν Ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ἐπὶ Κάρου καὶ Διοκλετιανοῦ βασιλέων, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν Θεωνᾶς Ἐπίσκοπος ἐκυβέρνα, εὐθηρῶς τὸν λαὸν ἐδίδαξε, καὶ εἰς τοσαύτην τῶν τε λόγων καὶ διαφόρων ὁμιλιῶν, τῶν ἄχρι σήμερον τυγχανουσῶν, ἦλθεν ἀκρίβειαν ὥστε αὐτὸν νέον κληθῆναι Ὠριγένην. Ὁμολογεῖται δὲ τοῦτον τῆς τε ἀσκήσεως καὶ ἑκουσίου πτωχείας γεγενῆσθαι ἐραστὴν, ἔμπειρον ὄντα διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς ἐπιστήμης, καὶ κατὰ τὸν

tis,

[a] Ex omnibus Victorini libris, non nisi fragmentum *de Fabrica mundi*, quod ex Commentar. in Genes. doctis viris videtur, excerptum hodie superest. Cammentarius in *Apocalypsim*, saltem interpolatorem est passus. Liber *in Cantica Canticorum* in Veronensi ms. non recensetur.

[b] Sic appellant Ecclesiastici Auctores Scripturam sacram. Alcimus Avitus Epist. 2. *utramque Bibliothecam* dixit Novum ac Vetus Testamentum. Lectu dignum Epigramma Alcuini in calce Scripturæ a se emendatæ.

Nomine Pandecten *proprio vocitare memento*
Hoc corpus sacrum, Lector, in ore tuo,
Quod nunc a multis constat Bibliotheca *dicta*
Nomine non proprio, ut lingua Pelasga docet.

[c] Hodie nec inter Origenis opera habentur.

[d] Al. *per quæ mihi videtur sui sanguinis signasse vestigia.*

[e] Scitum, quo studio hoc postmodum retractaverit S. Doctor, & nullius unquam libri auctorem Pamphilum exstitisse contenderit. Vide Epistolam 84. & maxime l. 2. contra Ruffinum, in quem locum recole quæ adnotavimus. Exstat ejus operis primus tantum liber a Ruffino Latine redditus, & pauca quædam loca ex cæteris apud Photium

[f] Veronen. *Maximi*, corruptius, quam ut lectorem moneri oporteat. Passus est Pamphilus an. 309. 15. Februarii.

[g] Diocletianus ab anno 284. ad 305. imperium tenuit. Theonas Episcopatum gessit ab an. 265. ad 300.

[h] Ex his fuerit & Commentarius in primam ad Corinthios, ex quo locum recitat S. Doctor Epist. 48. ad Pammach. & duodecim libri de quibus Photius cod. 219. Jamdiu autem est, ex quo omnia Pierii opera intercidere. Vid. Euseb. VII. 32.

[i] Verbum *fuisse* supplemus e Vaticano, qui paulo post cum altero Cisterciensi voculas *& Rhetoricæ* amittit.

tis, & post persecutionem omne vitæ suæ tempus Romæ fuisse versatum. Hujus est longissimus tractatus de Propheta Osee, quem [a] in vigilia Paschæ habitum, ipse sermo demonstrat.

διωγμὸν, πάντα τὸν βίον ἐν τῇ Ῥώμῃ διατετελεκέναι. Ἔστι τούτου μακροτάτη ὁμιλία περὶ Ὠσηὲ Προφήτου, ἥντινα τῇ παννυχίδι τοῦ πάσχα ἁρμόττειν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν, αὐτὸς ὁ λόγος δηλοῖ.

CAPUT LXXVII.

Lucianus, vir disertissimus, Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, [b] tantum in Scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quædam exemplaria Scripturarum Lucianea nuncupentur. Feruntur ejus de [c] Fide libelli, & breves ad nonnullos Epistolæ. Passus est Nicomediæ ob confessionem Christi, sub persecutione [d] Maximini, sepultusque Helenopoli Bithyniæ.

Λουκιανὸς ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας πρεσβύτερος τοσοῦτον ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν γραφῶν κέκμηκεν, ὥστε ἄχει τοῦ παρόντος τινὰ τῶν ἀντιγράφων κληθῆναι Λουκιάνεια. Φέρονται αὐτοῦ περὶ πίστεως λόγοι, καὶ βραχύταται πρός τινας Ἐπιστολαί. Ἀπέθανεν ἐν Νικομηδείᾳ ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ ἐξομολογήσεως, ἐν τῷ διωγμῷ Μαξιμίνου, καὶ ἐτάφη ἐν Ἑλενοπόλει τῆς Βιθυνίας.

CAPUT LXXVIII.

Phileas de urbe Ægypti, quæ vocatur [e] Thmuis, nobili genere, & non parvis opibus, suscepto Episcopatu, elegantissimum librum [f] de Martyrum laude composuit, & disputatione actorum habita adversum Judicem, qui eum sacrificare cogebat, [g] pro Christo capite truncatur; eodem in Ægypto persecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.

Φιλέας ἀπὸ πόλεως Θμούεως τῆς Αἰγύπτου, περιφανὴς τῷ γένει, καὶ οὐ μικρᾶς περιουσίας, Ἐπισκοπὴν δεξάμενος, ἀφυέστατον λόγον περὶ τῶν ἐπαίνων τῶν μαρτύρων συνεγράψατο, καὶ διάλογον τῆς γενομένης πράξεως ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος καταναγκάζοντος αὐτὸν ἐπὶ τὸ θύειν. Οὗτος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἀποτέμνεται, διωγμοῦ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ὄντος, κἀκείνου αὐθεντοῦντος τοῦ καὶ ἐπὶ Λουκιανοῦ ἐν Νικομηδείᾳ.

CAPUT LXXIX.

Arnobius sub Diocletiano Principe Siccæ [h] apud Africam florentissime Rhetoricam docuit, scripsitque adversum gentes, quæ vulgo exstant, volumina.

Ἀρνόβιος ἐπὶ Διοκλετιανοῦ ἐν Σίκκῃ τῇ πόλει τῆς Ἀφρικῆς, ἀνθηρῶς τὴν ῥητορικὴν ἐδίδαξε, καὶ συνεγράψατο κατὰ τῶν ἐθνῶν τεύχη, ἅπερ τυγχάνει παρὰ πολλοῖς.

CA-

a Idem Vatic. aliique *in pervigilio Pascha*. Gravius in hanc rem nonnulla ex Hieronymo adducit. In Præfat. Osee, *Pierii legi tractatum longissimum, quem in exordio hujus Propheta die vigiliarum Dominica passionis extemporali & diserto sermone profudit*. In libro contra Vigilantium num. 10. *& in vigiliis Pascha tale quid fieri plerumque convincitur*. In Matth. 25. *Traditio Judaorum est, Christum media nocte venturum, unde reor & traditionem Apostolicam permansisse, ut in die vigiliarum Pascha ante noctis dimidium populos dimittere non liceat expectantes adventum Christi, & postquam illud tempus transierit, securitate prasumpta, festum cunctis agentibus diem*. Adamantii autem & Pierii exemplaria citat Hieron. in Matth. c. 24.

b Cod. Guelpherbyt. addit *postmodum Nicomedia pro Episcopo*: & Honorius cap. 78. *postmodum Nicomedia Episcopus*, quod a Veterum nemine traditur.

c Hodie non nisi *brevis fidei formula* exstat apud Athanasium de Synodis Ariminensi, & Seleuciensi, & apud Socratem l. II. c. 10. Ex Epistolis quoque nonnisi ejus, quæ est ad Antiochenos, pauca verba penes Auctorem Chronic. Alexand. supersunt.

d Guelpherbyt. & Suidas sub *Maximiano* passum dicunt.

e Cod. S. Crucis, *qua vocatur Thebes*, Guelpherbyt. *Thebais*. Et Thmuis quidem Episcopus, Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, Eusebio dicitur, non vero Thmuitana urbe natus. Tamen & in patria martyrium sustinuisse inde est verosimile, quod eum ejusque socios, quemadmodum auctor Eusebius est, cognati atque amici rogarent, ut uxorum, filiorumque rationem haberent, nec se perditum irent: & martyrii locus non alius quam Thebais videatur, siquidem quam Phileas habuit *Disputationem Actorum*, habuit adversus Culcianum Thebaidis Præsidem. Ex his conjectura ducimur, ut codicis S. Crucis præferamus lectionem, cui & Guelpherbytanus suffragatur. Thebe autem, ut notum est, urbs erat Ægypti, & Thebaidis regionis metropolis: Thmuis prope Mendesium ostium Nili, nunc Damiata.

f Insigne fragmentum ex hoc libro, refert Eusebius VIII. 10. cui *Epistola ad Thmuitas* dicitur.

g A Veronensi cod. abest *pro Christo*. Persecutionis auctorem *Maximianum* intellige.

h A Guelpherbyt. abest *Sicca*, quæ Africæ Proconsularis est civitas; deinde Cl. Fabricius *florentissima*, idest *Sicca*, renuentibus aliis libris, & Græco ἀνθηρῶς. De Arnobio Hieron. in Chron. ad an. 325. *Arnobius in Africa Rhetor clarus habetur, qui cum in civitate Sicca ad declamandum juvenes erudiret, & adhuc Ethnicus ad credulitatem somniis compelleretur, neque ab Episcopis impetraret fidem, quam semper impugnaverat, elucubravit adversus pristinam religionem luculentissimos libros, & tandem velut quibusdam obsidibus pietatis fœdus impetravit*. Et in Epist. 58. ad Paulin. *Arnobius inaqualis & nimius, & absque operis sui partitione confusus*.

CAPUT LXXX.

FIrmianus [a], qui & Lactantius, Arnobii discipulus, sub Diocletiano Principe accitus cum [b] Flavio Grammatico, cujus [c] de Medicinalibus versu compositi exstant libri, Nicomediæ Rhetoricam docuit, & penuria discipulorum, ob Græcam videlicet civitatem, ad scribendum se contulit. Habemus ejus Symposium, quod adolescentulus scripsit, [d] ὁδοιπορικὸν de Africa usque Nicomediam, hexametris scriptum versibus, & alium librum, qui inscribitur Grammaticus, & pulcherrimum de ira Dei, & Institutionum divinarum adversum gentes libros septem, & ἐπιτομὴν [e] ejusdem operis in libro uno acephalo, & ad Asclepiadem libros duos: [f] de persecutione librum unum: ad Probum Epistolarum libros [g] quattuor, ad [h] Severum Epistolarum libros duos: ad Demetrianum, auditorem suum, Epistolarum libros duos, ad eundem de opificio Dei, vel formatione hominis, librum unum. Hic extrema senectute magister Cæsaris Crispi, filii Constantini, in Gallia fuit, qui postea a patre interfectus est.

ΦΙρμιανὸς, ὁ καὶ Λακτάντιος, Ἀρνοβίου μαθητὴς ἐπὶ Διοκλετιανοῦ βασιλέως μεταςαλεὶς μετὰ Φλαβίου Γραμματικοῦ, οὗ τινος περὶ ἰατρικῶν εἰσὶ δι᾽ ἐπῶν συγγραφαὶ, ἐν Νικομηδείᾳ τὴν ῥητορικὴν ἐδίδαξε, καὶ τῇ πενίᾳ τῶν μαθητῶν, μάλιςα διὰ Ἑλληνικὴν πόλιν, εἰς συγγράμματα ἑαυτὸν μεθῆκεν. Ἔχομεν τούτου συμπόσιον, ὅπερ νέος ἐν τῇ Ἀφρικῇ συνέταξε, καὶ ὁδοιποερικὸν ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς ἕως Νικομηδείας δι᾽ ἑξαμέτρων συντεθὲν, καὶ ἄλλην βίβλον, ἥ τις ἐπιγράφεται Γραμματικὸς, καὶ ὡραῖον περὶ ὀργῆς Θεοῦ, καὶ θείων εἰσαγωγῶν κατὰ τῶν ἐθνῶν λόγους ἑπτὰ, καὶ ἐπιτομὴν τοῦ αὐτοῦ σπουδάσματος ἀκέφαλον, καὶ πρὸς Ἀσκληπιάδην λόγους δύο, περὶ διωγμοῦ λόγον ἕνα, πρὸς Πρόβον Ἐπιςολῶν λόγους τέσσαρας, πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ δημιουργίας Θεοῦ λόγον ἕνα. Οὗτος ἐν τῷ ἐσχάτῳ γήρᾳ διδάσκαλος κατέςη Καίσαρος Κρίσπου, τοῦ υἱοῦ Κωνςαντίνου ἐν Γαλλίαις, ὃς ὕςερον παρὰ τοῦ πατρὸς ἀνῃρέθη.

CAPUT LXXXI.

EUsebius, Cæsareæ Palæstinæ Episcopus in Scripturis divinis studiosissimus, & bibliothecæ divinæ, cum Pamphilo martyre, diligentissimus pervestigator, edidit infinita volumina. De quibus hæc sunt: εὐαγγελικῆς ἀπο-

ΕὐΣέβιος Καισαρείας Παλαιςίνης Ἐπίσκοπος, ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς σπουδαῖος, καὶ τῆς θείας Βιβλιοθήκης ἅμα Παμφίλῳ τῷ μάρτυρι, ἐπιμελέςατος ἀνιχνευτὴς, ἐξέδωκε πολλὰ τεύχη, ὧν εἰσι τάδε. Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως λόγοι εἴκοσι. Εὐαγγελικῆς προ-
δείξεως

a Perperam Cod. S. Crucis *Firminus*, sed & *Formianus* alibi scribitur.

b Veronen *Fabio*, cujus varietatis non parum interest, si hinc erui possit, quis iste Fabius, aut Flavius fuerit, de quo tantopere disputatur. Alii cum Flavio Capro confundunt, alii cum Rhemnio Fannio. Ex codice nostro suspicari nunc licet, *Fabium Flavium Clementem* Medicum, quem memorat Plinius Valerianus lib. rei Medicæ III. cap. 14. hunc ipsum esse, quem Hieronymus nominat. Ejus ætas, tametsi paulo obscurior, dissentire tamen non videtur, siquidem illum lib. 2 contra Jovin. num. 6. S. Doctor postponit Marcello Sidetæ, quem M. Antonini temporibus scripsisse constat. *Marcellum*, inquit, *Sidetem, & nostrum Flavium versibus disserentes*.

c Idem Veronen. *cujus de medicina libri versu compositi &c.*

d Lege cum nostris mss *Africa ὁδοιπορικὸν de Africa* &c. quemadmodum ex vetustis aliis exemplaribus, & Græco interprete Victorius antea reposuit. Addit Guelpherbytan. *Scripsit in scholis Africa*, ut & Miræus legit. Alterutra lectio genuina est, sed cum bis *Africa* nomen repeteretur, alterum facili lapsu librarius omisit, quod reponendum contendit Nourius quoque ex antiquiss. cod. Merovingiacis, ut ipse vocat, literis exarato, quem Sangermanensis Bibliotheca servat. Porro liber iste, quemadmodum & *Symposium* & *Grammaticus* jamdiu intercidere.

e Epitomen hanc jam Hieronymi ætate acephalam, modo integram ex Bibliothecæ Regiæ Taurinensis antiquiss. ms. habemus. Clariss. noster Marchio Scipio Maffejus priora ejus capita, cum nondum in lucem prodiisset, descripsit. Ad Asclepiadem libri periere.

f Hunc *de Persecutione* librum, eundem esse cum illo, quem *de mortibus Persecutorum* inscriptum primus edidit Baluzius, non dubito.

g Vatic. & S. Crucis mss. *libros duos*, vitiose. Tertium ipse Hier. Præfat. lib. II. in Epist. ad Galat. laudat, *Lactantii nostri, qua in tertio ad Probum volumine de hac gente opinatus sit, verba ponemus &c.*

h De hoc infra cap. CXI. sed tam hi ad Severum, quam superiores ad Probum, & qui sequuntur ad Demetrianum libri amplius non exstant, & in eo, quo Græcus interpres usus est exemplari, præterquam ad Probum, non videntur adnotati. Cod. Guelpherbytan. legit ad *Demetrium*; sed *Demetrianum* vocat ipse Hieron. alibi, & in Epist. ad Galat. cap. 4. *Multi per imperitiam Scripturarum, quod & Firmianus in octavo ad Demetrianum libro facit, asserit Spiritum Sanctum, sæpe Patrem, sæpe Filium nominari.* Quo quidem in loco, si cui mirum sit, octavum ad Demetrianum librum laudari, cum heic non nisi duo recenseantur, putet ille collectionem omnium Firmiani Epistolarum octo libris distributam, quorum postremi duo Demetriano inscriberentur. Cujus porro ingenii essent ejus Epistolæ, notat Damasus Ep. inter Hieronymianas 35. n. 2. *Fateor quippe tibi eos, quos mihi jam pridem Lactantii dederas libros, ideo non libenter lego, quia & plurima Epistola ejus usque ad mille spatia versuum tenduntur, & raro de nostro dogmate disputant, quo fit ut & legenti fastidium generet longitudo, & si qua brevia sunt, Scholasticis magis sint apta, quam nobis: de metris & regionum situ & Philosophis disputantia.*

δείξεως libri [a] viginti, εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς libri quindecim: θεοφανείας libri [b] quinque: Ecclesiasticæ historiæ libri decem: Chronicorum Canonum omnimoda historia, & eorum ἐπιτομή, & de Evangeliorum [c] diaphonia, in Isaiam libri [d] decem, & contra Porphyrium, qui eodem tempore scribebat in Sicilia, ut quidam putant, libri [e] triginta, de quibus ad me viginti tantum pervenerunt; τοπικῶν, liber unus, ἀπολογίας pro [f] Origene libri sex, de vita Pamphili libri tres, de Martyribus alia opuscula, & in centum quinquaginta Psalmos eruditissimi commentarii, & multa alia. Floruit maxime sub Constantino Imperatore & Constantio, & ob amicitiam Pamphili Martyris, ab eo cognomentum sortitus est.

παρασκευῆς λόγοι δέκα καὶ πέντε, θεοφανείας λόγοι πέντε. Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγοι δέκα. Χρονικῶν κανόνων παντοδαπῆς ἱστορίας, καὶ τούτων ἐπιτομή. Περὶ τῆς Εὐαγγελίων διαφωνίας, εἰς Ἡσαΐαν λογοι δέκα, κατὰ Πορφυρίου, τοῦ τότε συγγράφοντος ἐν Σικελίᾳ, ὥστινες οἴονται, λόγοι τριάκοντα, ἀφ᾽ ὧν εἰς ἐμὲ λόγοι εἴκοσι μόνοι περιῆλθον. Τοπικῶν λόγος εἷς. Ἀπολογίας ὑπὲρ Ὠριγένους λόγοι ἕξ, περὶ τοῦ βίου Παμφίλου λόγοι τρεῖς, περὶ μαρτύρων ἕτερα συγγράμματα, καὶ εἰς τοὺς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ψαλμοὺς δεδοκιμασμένα ὑπομνήματα, καὶ ἕτερα πολλά. Ἤνθησε μάλιστα ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως καὶ Κωνσταντίου, καὶ διὰ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς Πάμφιλον τὸν μάρτυρα, τῇ ἐπωνυμίᾳ αὐτοῦ ἐκλήθη.

CAPUT LXXXII.

Rheticius Æduorum, id est, Augustodunensis Episcopus, sub [g] Constantino celeberrimæ famæ habitus est in Galliis. Leguntur ejus Commentarii in Cantica Canticorum, & aliud grande volumen adversus Novatianum, nec [h] præter hæc quicquam ejus operum reperi.

Ῥαιτίκιος Ἰδουάρων, τουτέστιν, Αὐγουστοδίας Ἐπίσκοπος, ἐπὶ Κωνσταντίνου ἀπολαύσεως χρηστῆς ἐγένετο ἐν τῇ Γαλλίᾳ. Ἀναγινώσκονται τούτου ὑπομνήματα εἰς ἄσματα τῶν ἀσμάτων, καὶ μέγα τεῦχος κατὰ Νωβατιανοῦ, οὐδὲν δὲ ἕτερον πλὴν τούτων, ἐκ τῶν αὐτοῦ εὗρον συγγραμμάτων.

CAPUT LXXXIII.

Methodius, Olympi Lyciæ, [i] & postea Tyri Episcopus, nitidi compositique sermonis, adversum Porphyrium confecit libros, & Symposium decem virginum, de resurrectione opus egregium [k] contra Origenem, & adversus eundem de Pythonissa, & de

Μεθόδιος Ὀλύμπου Λυκίας, καὶ μετὰ ταῦτα Τύρου Ἐπίσκοπος λαμπροῦ καὶ συγκειμένου λόγου, κατὰ Πορφυρίου συνέταξε τεύχη, καὶ συμπόσιον δέκα παρθένων, περὶ ἀναστάσεως λόγον ἄριστον κατὰ Ὠριγένους, κατὰ τοῦ αὐτοῦ περὶ Πυθωνίσσης, καὶ περὶ Αὐτεξουσίου, εἰς τὴν γένεσίν τε, καὶ εἰς τὰ ἄσμα-

 Au-

[a] Posteriores decem nobis temporum malignitas invidit; & decem priorum, qui supersunt, primus ab initio, decimus ab extrema parte truncati sunt.

[b] Jamdiu periit, unicus, qui etiam Ebedjesu memoratur, *de divina apparitione* liber. Chronici autem, quibusdam fragmentis exceptis, sola superest Latina versio Hieronymi, quam suo loco exhibebimus. Ἐπιτομὴ denique illa Chronic. canonum, nihil aliud est, quam *series Regum*, & quæ sub titulo *exordii libri* continentur, ut in Præfat. ad eum librum invictis argumentis ostendimus, ac porro uberius adversus invidum obtrectatorem, ostensuri sumus.

[c] Titulus libri hic fuerit, quem præfert Cod. S. Crucis, *de Evangeliorum* Ἀδιαφωνία, non *diaphonia*: tametsi non ignoramus ipsum Hieronymum in Matth. c. 1. hunc ipsum librum sub διαφωνίας εὐαγγελίων nomine memorasse: ut & Græca quædam catena ms. in Marcum, teste Rich. Simonio, περὶ τῆς δοκούσης ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τῆς ἀναστάσεως διαφωνίας. Hujus quoque libri non nisi fragmenta restant exigua.

[d] In Præfat. in Isaiam *quindecim* numerat, memoriæ, ut videtur, lapsu, nisi si librariorum ea culpa sit. Horum magnam partem Montfauconius collegit.

[e] Hæc verba, seu verius glossema istud, *de quibus ad me viginti tantum pervenerunt*, in nullo unquam ms. invenimus: immo & pro *triginta* miro consensu *vigintiquinque* præferunt nostri omnes, ad quorum fidem ita refigendus locus iste videatur; *ut quidam putant libri vigintiquinque*, τοπικῶν *liber unus* &c. Sui fidejussor Hieron. Epistola 70. ad Magnum, de libris contra Porphyrium ab Ecclesiasticis Auctoribus scriptis loquens, *Eusebius*, inquit, *& Apollinaris vigintiquinque, & triginta volumina condiderunt*. Jam vero non exstant.

[f] De hoc supra ad cap. 75. diximus. Subsequentis operis *de Vita Pamphili*, si modo ejus est, ἀποσπασμάτιον edidit Papebrochius: & Libri *de Martyribus* laciniæ multæ videntur superesse: e Commentariis denique in Psalmos, soli XXXII. desiderantur. Cæteros nuper collegit, atque edidit Cl. Montfauconius.

[g] Vatic. sub *Constantio*, vitiose. Vid. Epist. 37. ad Marcell. in qua hujus Rheticii Commentarios in Cantica multis reprehendit.

[h] Martianæus *præter hoc*. Sed utrumque opus disperiit.

[i] Suidas, adnotante Fabricio, hoc item caput ex Græco Hieronymi interprete describens, adjungit ἤτοι Πατάρων. Et Patarensem quidem Episcopum eum vocant Græci: Leontius de Sectis, S. Damascenus, Photius. Denique & in suorum operum titulis *Patarensis Episcopus* appellatur in mss.

[k] Perperam distinguit Martianæus, quasi duo essent opera, *de Resurrectione* aliud, & aliud *contra Origenem*; sed ex fragmentis, quæ supersunt apud S. Epiphanium, Damascenum, aliosque, patet unum tantum opus esse *de Resurrectione*, quod Origeni Methodius opposuit.

[a] Autexusio. In Genesim quoque & in Cantica Canticorum commentarios: & multa alia, quæ vulgo lectitantur. Et ad extremum novissimæ persecutionis, sive, ut alii affirmant, [b] sub Decio & Valeriano in Chalcide Græciæ, martyrio coronatus est.

τὰ τῶν ᾀσμάτων ὑπομνήματα, καὶ ἕτερα πολλὰ χύδην ἀναγινωσκόμενα. ὃς περὶ τὰ τελευταῖα τοῦ διωγμοῦ, ἢ καθὼς τινὲς διαβεβαιοῦνται, ἐπὶ Δεκίου καὶ Βαλεριανοῦ, ἐν Χαλκίδι τῆς ἀνατολῆς μαρτυρήσας ἐστεφανώθη.

CAPUT LXXXIV.

JUvencus, [c] nobilissimi generis, Hispanus presbyter, [d] quattuor Evangelia hexametris versibus pene ad verbum transferens, quattuor libros composuit, & nonnulla eodem metro ad [e] Sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub Constantino Principe.

Ἰούβεγκος περιφανοῦς γένους, Ἱσπανός, πρεσβύτερος, τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων δι' ἑξαμέτρων σχεδὸν κατὰ πόδας τέσσαρας συνέταξε βίβλους, καί τινα τῷ αὐτῷ μέτρῳ εἰς μυστικὴν προσήκοντα τάξιν. Ἤνθησεν ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως.

CAPUT LXXXV.

EUstathius, genere Pamphylius, [f] Sidetes, primum Berœæ Syriæ, deinde Antiochiæ rexit Ecclesiam, & adversum Arianorum dogma componens multa [g] sub Constantino Principe pulsus est in exilium Trajanopolim Thraciarum, ubi usque hodie conditus est. Exstant ejus volumina de Anima, de Engastrimytho [h] adversum Origenem, & infinitæ Epistolæ, quas enumerare longum est.

Εὐστάθιος τὸ γένος Παμφύλιος, Σιδίτης, πρῶτον μὲν τὴν ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας, ἔπειτα τὴν Ἀντιόχειαν ἐκυβέρνησεν ἐκκλησίαν, κατὰ τοῦ δόγματος τῶν Ἀρειανῶν πολλὰ συντάξας, ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως ἐξωστρακίσθη εἰς Τραϊανόπολιν τῆς Θρᾴκης, ἐν ᾗ καὶ ἐτάφη. Εἰσὶ τούτου συγγράμματα περὶ ψυχῆς, περὶ Ἐγγαστριμύθου κατὰ Ὠριγένους, καὶ ἄλλαι πολλαὶ Ἐπιστολαί, ἃς ἀπαριθμεῖσθαι περισσόν.

CAPUT LXXXVI.

MArcellus, Ancyranus Episcopus, [i] sub Constantino & Constantio Principibus floruit, multaque diversarum ὑποθέσεων scripsit volumina, & maxi-

Μάρκελλος Ἀγκυρανὸς Ἐπίσκοπος, ἐπὶ Κωνσταντίου καὶ Κώνσταντος ἤνθησε, πολλὰ διαφόρων ὑποθέσεων γράψας τεύχη, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Ἀρειανῶν. Φέρονται κατ

---

a Græce inscribitur, περὶ αὐτεξουσίου, καὶ πόθεν κακά, sive *de libero arbitrio, & unde mala*. Pro *Autexusio* perperam Honorius, & Trithemius, *De anima exitu*. Semel autem adnorare libet, solum Symposium integrum superesse, ex aliis autem Methodii operibus tantum excerpta.

b Isthæc *sub Decio & Valeriano* verba, in omnium præstantissimo cod. Veronensi non sunt, ex quo venit in mentem suspicari, etiam illa, *sive ut alii affirmant*, e glossatoris manu profecta, sensim in textum irrepsisse. Re autem ipsa non habet Suidas, ἢ καθώς τινες διαβεβαιοῦνται, *sive ut alii affirmant*, tametsi jungit ἐπὶ Δεκίου καὶ Βαλεριανοῦ, *sub Decio, & Valeriano*, quemadmodum etiam auctor Menologii a Sirleto editi. Sed hæc duo nomina addiderit nonnemo ad libri oram, ut qui novissimam persecutionem moverunt Imperatores, suo sensu indicaret: alius eadem illaturus in textum, ut fucum faceret credibiliorem, præposuerit, *sive ut alii affirmant*. Utcunque se res habuerit, certum est sub hisce Imperatoribus, hoc est anno 254. Methodium martyrio non fuisse coronatum; siquidem post annos quatuordecim, idest 268. Porphyrio in Christianos obtrectanti respondit.

c Id ex ipso gentilitio nomine perspicuum est. *C. Vettius Aquilinus Juvencus* appellatur in antiquis libris, Jureto teste.

d Verius, notante Fabricio, dixisset: historiam Evangelicam quattuor libris digessit, Matthæi seriem præ cæteris secutus; non singulis Evangelistis singulos libros impendit. Sic alibi Hieron. Epist. 70. ad Magnum: *Juvencus*, inquit, *Presbyter sub Constantino historiam Domini Salvatoris versibus explicavit, nec pertimuit Evangelii majestatem sub metri leges mittere*. Ejus meminit & in Chronico, & in cap. 2. Matthæi.

e Hæc ad Sacramentorum ordinem pertinentia desiderantur.

f Martian. cum aliis editis libris, *Sidites*, ut & Græcus Σιδίτης: tum cod. S. Crucis, *Beream urbem Syriæ*. Ex illa Ecclesia ad Antiochenam regendam ab ipsa, cui interfuit, Nicæna Synodo translatus est.

g Vitiose Martianæus retinet, *sub Costantio*. Circa annum 328. in exilium a Constantino pulsus est Eustathius ob Antiocheni Concilii tumultus. Hiero. Epist. 73. ad Evangelum: *Eustathius*, inquit, *qui primus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit*.

h Unum hoc ex Eustathii operibus restat, reliquorum omnium nonnisi quædam excerpta. Vide quid de ejus scriptis noster judicat Epist. 70. ad Magnum.

i Duo Codices nostri tantum habent *sub Constantio Principe*. Sangermanen. penes Martianæum *sub Constantio, & Constante*. Erasmus contra *sub Constante, & Constantino*. Victorius *sub Constantino, & Constante*.

maxime adversum Arianos. Feruntur contra hunc Asterii & Apollinarii libri, Sabellianæ eum hæresis arguentes, sed & Hilarius, in [a] septimo adversum Arianos libro, nominis ejus, quasi hæretici meminit. Porro ille defendit, se non esse dogmatis, cujus accusatur, sed communione [b] Julii & Athanasii, Romanæ & Alexandrinæ urbis Pontificum, se esse munitum.

αὐτȣ̃ Ἀςερίȣ ϗ Ἀπολλιναρίȣ λόγοι Σαβελλιανῆς τȣ̃τον αἱρέσεως ἐλέγχοντες, καὶ Ἱλάριος δὲ ἐν τῷ ἑβδόμῳ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν λόγῳ, οἷα δὴ αἱρετικȣ̃ μέμνηται, ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ἀπολογεῖται, μὴ εἶναι ȣ̃ κατηγορεῖται δόγματος, τῇ κοινωνίᾳ πεποιθὼς Ἰȣλίȣ καὶ Ἀθανασίȣ Ῥώμης ϗ Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπων.

CAPUT LXXXVII.

ATHANASIUS Alexandrinæ urbis Episcopus, [c] multas Arianorum perpessus insidias, ad Constantem Galliarum Principem fugit, unde reversus cum literis, & rursum post mortem ejus fugatus, usque ad [d] Joviani imperium latuit, a quo recepta Ecclesia, sub Valente moritur. Feruntur ejus adversum Gentes duo libri, & [e] contra Valentem & Ursacium unus, & de Virginitate, & de persecutionibus Arianorum plurimi, & de Psalmorum titulis, & historia Antonii monachi vitam continens, & ἑορταςικαὶ epistolæ, & multa alia, quæ enumerare longum est.

ἈΘανάσιος Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, πολλὰς παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὑπομείνας ἐπιβȣλὰς, πρὸς Κώνςαντα τὸν Γαλλιῶν βασιλέα προσέφυγεν, ὅθεν ἀναζεύξας μετὰ γραμμάτων, καὶ αὖθις μετὰ τὴν αὐτȣ̃ τελευτὴν διωχθεὶς, ἕως τῆς βασιλείας Ἰοβιανȣ̃ διέλαθε, καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἐκκλησίαν, ἐπὶ Οὐάλεντος τελευτᾷ. Φέρονται αὐτȣ̃ κατὰ τῶν ἐθνῶν λόγοι δύο, κατὰ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου εἷς, περὶ παρθενίας, περὶ διωγμῶν Ἀρειανῶν πλεῖςοι, περὶ ἐπιγραφῆς ψαλμῶν, καὶ ἱςορία Ἀντωνίȣ ἀναχωρητȣ̃ τὸν βίον περιέχουσα, καὶ ἑορταςικαὶ Ἐπιςολαὶ, καὶ πλεῖςα ἄλλα τινὰ, ἅπερ ἀπαριθμεῖσθαι ὀκνῶ.

CAPUT LXXXVIII.

ANtonius monachus, cujus vitam Athanasius, Alexandrinæ urbis Episcopus, insigni volumine prosecutus est, misit Ægyptiace ad diversa monasteria Apostolici sensus sermonisque Epistolas septem, [f] quæ in Græcam linguam translatæ sunt, quarum præcipua est ad Arsenoitas. Floruit sub Constantino & filiis ejus regnantibus. [g] Vixit annos centum quinque.

ἈΝτώνιος μοναχὸς, ȣ̃ τὸν βίον Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος ἐπισήμῳ τεύχει διεξῆλθεν, ἔςειλε πρὸς διάφορα τῆς Αἰγύπτȣ μοναςήρια, Ἀποςολικȣ̃ χαρακτῆρος καὶ λόγȣ Ἐπιςολὰς ἑπτὰ εἰς ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταφρασθείσας ὧν ἐξαίρετός ἐςι πρὸς τȣ̀ς Ἀρσενοΐτας. Ἤνθησεν ἐπὶ Κωνςαντίνȣ καὶ τῶν τȣ́τȣ παίδων βασιλευόντων.

CAPUT LXXXIX.

BAsilius Ancyranus Episcopus [h] artis Medicinæ, scripsit contra Marcel-

ΒΑσίλειος Ἀγκυρανὸς Ἐπίσκοπος, (ἰατρὸς τὴν τέχνην) ἔγραψε κατὰ Μαρκέλ-

lum,

a Puta illud initio lib. 7. *Impie multos ad unius Dei professionem Galatia nutrivit*; quod enim ibi de nomine Marcellum hæreticum appellari noster tradit, vel memoria suggerente falsus est, vel pro *multos* legerit in suo exemplari *Marcellum*. Equidem in ejusdem Hilarii contra Constantium libro Marcellus hæreticis Photino ac Sabellio jungitur. *Hinc Marcellus verbum Dei cum legit, nescit: hinc Photinus hominem Jesum cum loquitur, ignorat: hinc & Sabellius, dum* quod ego & Pater unum sumus, *non intelligit, sine Deo Patre, & sine Deo Filio est*.

b Exstat hæc *de fide* Epistola, qua se apud Julium Rom. Pontif. purgavit. Cætera ejus scripta, fragmentis quibusdam exceptis, interciderunt: quemadmodum etiam illa Asterii, & Apollinaris contra Marcellum.

c Veronen. *multa Arianorum perpessus insidiis*. Consule Theodoritum lib. 2. Eccles. Hist. c. 4.

d Martianæus, aliique editi libri, *Joviniani*. Vatic. *Juliani*. Anni indicantur a 350. ad 363. Moritur an. 373.

e Iste *contra Valentem, & Ursacium* liber non exstat: qui superant *de Virginitate*, dubiæ sunt fidei. Rursum qui *de Psalmorum titulis* inscribebatur, & ἑορταςικαὶ, sive *Paschales Epistolæ*, desiderantur. Vid. Ebedjesu cap. XII.

f Harum sola Latina versio lucem vidit.

g A nostris mss. ut & ab illis, quos Martianæus consuluit, abest hæc clausula: *Vixit annos centum quinque*.

h Verba *artis medicinæ*, vel ut alii codd. habent, *medicæ*, in veteri editione Joannis, a Fuchte, & olim apud Græcum interpretem, non habebantur, apud quem supplentur ex Suida. Legunt vero mss. omnes, Honorius, Freculphus, aliique. Suffridus Petri, quem Miræus sequitur, in Gemblacensi, & Sigebergensi codicibus reperit *arcis Mecbea*: perperam, ut Cl. Fabricius notat, cum Ancyræ, Episcopum Basilium fuisse constet. Cæterum & impressa lectio minus expedita videatur: atque ego quidem *gnarus*, aut quid simile supplendum puto.

lum, [a] & de Virginitate librum, & nonnulla alia, & sub [b] Rege Constantio Macedonianæ partis, cum Eustathio Sebasteno, princeps fuit.

λꙋ, καὶ περὶ παρθενίας λόγοι, καὶ ꙋ̓κ ὀλίγα ἄλλα, καὶ βασιλεύοντος Κωνςαντίꙋ, Μακεδονιακῆς θρησκείας ἅμα Εὐςαθίῳ Σεβαςηνῷ ἦρξεν.

CAPUT XC.

THeodorus, Heracliæ Thraciarum Episcopus, elegantis apertique sermonis, & magis historicæ intelligentiæ, edidit sub [c] Constantio Principe commentarios in Matthæum, & in Joannem, & in Apostolum, & in [d] Psalterium.

ΘΕόδωρος Ἡρακλείας τῆς Θρακῶν Ἐπίσκοπος, εὐφυὴς καὶ ἀρίςꙋ λόγꙋ καὶ ἱςορικῆς διανοίας, ἐξέδωκεν ἐπὶ Κωνςαντίꙋ βασιλέως ὑπομνήματα εἰς Ματθαῖον καὶ Ἰωάννην, καὶ εἰς τὸν Ἀπόςολον, καὶ εἰς τὸ ψαλτήριον.

CAPUT XCI.

EUsebius Emesenus [e] Episcopus, elegantis & Rhetorici ingenii, innumerabiles, & qui ad plausum populi pertinent, confecit libros, magisque historiam secutus, ab his qui declamare volunt, studiosissime legitur, e quibus vel præcipui sunt adversum [f] Judæos, & Gentes, & Novatianos, & ad Galatas [g] libri decem, & in Evangelia homiliæ breves, sed plurimæ. Floruit temporibus Constantii Imperatoris, sub quo & mortuus, Antiochiæ sepultus est.

ΕΥ̓σέβιος Ἐμισηνὸς, εὐφυῶς καὶ ῥητορικῶς, ἀναριθμήτους καὶ εἰς κρότον τꙋ̃ λαꙋ̃ συντείνοντας ἐποιήσατο λόγους, καὶ μᾶλλον ἀκολꙋθῶν ἱςορίᾳ, ὅς τις σπουδαιότερον ἀναγινώσκεται παρὰ τῶν κρότοις χαιρόντων, ἀφ' ὧν εἰσιν ἐξαίρετοι λόγοι δέκα, κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν, καὶ Νωβατιανῶν, καὶ πρὸς Γαλάτας εἷς, εἰς Εὐαγγέλια ὁμιλίαι βραχύταται μὲν, πολλαὶ δέ. Ἤνθησεν ἐπὶ Κωνςαντίꙋ βασιλέως, καὶ τελευτήσας ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐτάφη.

CAPUT XCII.

TRiphyllius, Cypri [h] Ledrensis, sive Leucotheon Episcopus, eloquentissimus suæ ætatis, & sub Rege Constantio celeberrimus fuit. Legi ejus in [i] Cantica Canticorum commentarios. Et multa alia composuisse fertur quæ in nostras manus minime pervenerunt.

ΤΡιφύλλιος Κύπρꙋ Λήδρꙋ, ἤτοι Λευτεῶνος Ἐπίσκοπος, εὐφραδὴς καὶ ἐπὶ Κωνςαντίꙋ ἐπίσημος. Ἀνέγνων τꙋ́τꙋ εἰς ἄσματα ἀσμάτων ὑπομνήματα, ὅς τις, πολλὰ λέγεται συγγεγραφέναι, ἅτινα εἰς τὰς ἡμετέρας χεῖρας ꙋ̓ περιῆλθεν.

a Martianæus absque *&* particula unum cum superiore librum hunc facit, contradicentibus nostris mss. & quibusdam editis. Utrumque autem Basilii opus intercidit. Vid. Socratem lib. II. cap. 30. sub finem, ubi disputationem memorat, quam cum Photino Basilius habuit, & notarii exceperunt.

b Vitiose quædam editiones, *sub Rege Constantino*.

c Veronens. ms. *sub Constantino*: perperam.

d Solus in Psalmos commentarius integer habetur: reliquorum operum excerpta in catenis variis. E Commentariolis in Apostolum insigne ἀποσπασμάτιον ipse Hieron. recitat Epist. nunc 119. ad Minervium & Alexandrum. An. 347. depositus, circa 365. finem vivendi fecisse creditur.

e Nomen *Episcopus* nostri codices non habent, nec duo quos Victorius inspexit, nec tandem Græcus interpres novit. In Chronico ad annum X. Constantii, *Eusebius Emisenus Arianæ signifer factionis multa & varia scribit*. Vid. Tillemontium t. 6. part. 2. pag. 124. Socratem. II. 9. Sozomenum III. 6. & Nicephorum IX. 5.

f Hoc contra Judæos opus ms. exstare in Vindobonensi Bibliotheca asserit Lambecius: cætera quæ hic Hier. memorat, desiderantur.

g Quos decem lib. Hieron. Græcus ejus interpres *unum* εἷς, dicit. Cod. Guelpherbytanus, *& in Epistolam ad Galatas* ὑποθέσεων *libri decem*.

h Duo mss. cum Freculpho *Cyprilede nsis* uno verbo. Pro *Leucotheon* Erasmus, & Victorius *Leuteonis* ex Græco interprete, quem sequitur etiam Honorius, & Meursius l. 1. de Cypro. Erat autem *Leucotheon*, ut Martianæus adnotavit, Metropolis Cypri Insulæ in ora Boreali, quæ & *Leucosia* Græcis dicitur, aliis *Nicosia*.

i Nulla nunc exstant Triphyllii scripta. De illo vid. Sozomen. lib. I. c. 11.

CA-

CAPUT XCIII.

Donatus, a quo Donatiani per Africam sub Constantio [a] Constantinoque Principibus pullulaverunt, asserens, a nostris Scripturas in persecutione Ethnicis traditas, totam pene Africam & maxime Numidiam, sua persuasione decepit. Exstant ejus multa ad suam hæresim pertinentia opuscula, & de Spiritu Sancto liber, Ariano dogmati [b] congruens.

Δωνᾶτος, ἀφ' οὗ οἱ Δωνατισαὶ ἐν τῇ Ἀφρικῇ, ἐπὶ Κωνσαντίου τοῦ βασιλέως, φάσκων παρὰ ἡμετέρων τὰς θείας γραφὰς ἐν τῷ διωγμῷ τοῖς ἐθνικοῖς παραδεδόσθαι, πᾶσαν τὴν Ἀφρικὴν, καὶ μάλισα τὴν Νουμιδίαν τῇ πειθοῖ ἠπάτησεν. Εἰσὶ τούτου πολλὰ, τῇ αὐτοῦ αἱρέσει ἀνήκοντα, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγος, τῷ Ἀρειανῶν δόγματι ἁρμόζων.

CAPUT XCIV.

Asterius, [c] Arianæ Philosophus factionis, scripsit, regnante Constantio, in epistolam ad Romanos & in Evangelia, [d] & Psalmos commentarios, [e] & multa alia, quæ a suæ partis hominibus studiosissime leguntur.

Ἀστέριος Ἀρειανικῆς Φιλόσοφος αἱρέσεως, ἔγραψε βασιλεύοντος Κωνσαντίου, εἰς τὴν Ἐπισολὴν τὴν πρὸς Ῥωμαίους, καὶ εἰς Εὐαγγέλια, καὶ ψαλμοὺς ὑπομνήματα, καὶ ἕτερα πολλὰ, ἅτινα παρὰ τῶν τῆς αὐτῆς αἱρέσεως σπουδαιότερον ἀναγινώσκεται.

CAPUT XCV.

Lucifer, Caralitanus Episcopus, cum Pancratio & [f] Hilario Romanæ Ecclesiæ clericis, ad Constantium Imperatorem a Liberio Episcopo, pro fide legatus missus, cum nollet sub nomine Athanasii Nicænam damnare fidem, in Palæstinam relegatus, miræ constantiæ & præparati animi ad martyrium, contra Constantium Imperatorem scripsit librum, [g] eique legendum misit, ac non multo post, sub Juliano Principe, reversus Caralis, Valentiniano regnante, [h] obiit.

Λουκίφερ Καρακάλεως Ἐπίσκοπος, ἅμα Παγκρατίῳ καὶ Ἱλαρίῳ τῆς Ἐκκλησίας Ῥώμης Κληρικοῖς, πρὸς Κωνσάντιον Βασιλέα παρὰ Λιβερίου Ἐπισκόπου, ὑπὲρ τῆς πίσεως εἰς πρεσβείαν σαλεὶς, μὴ βουλόμενος ἐπ' ὀνόματι Ἀθανασίου τὴν Νικαιικὴν σύνοδον καταλῦσαι, εἰς Παλαισίνην ὑξορισθεὶς, θαυμασῆς ἐγκρατείας καὶ εὐπρεπισμένου λογισμοῦ εἰς μαρτύρειον, συνέταξε λόγον κατὰ Κωνσαντίου, τοῦτόν τε αὐτῷ ἀπέσειλεν ἀναγνωσθησόμενον, καὶ μετ' οὐ πολὺ βασιλεύοντος Ἰουλιανοῦ, εἰς τὴν Καρακαλίνων ἀναζεύξας, ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ βασιλέως ἐτελεύτησεν.

[a] Ita legunt codices nostri omnes, & quos passim alii inspexere. Marrianæus post Victorium, *sub Constante Constantinoque*, perperam, ut etiam aliæ editiones, quæ *sub Constante, & Constantio* legunt. Schismatis Donatistarum originem a Constantini ævo repetendam, quis nescit?

[b] Donati scripta omnia jamdiu interciderunt. Recolendus porro est insignis Augustini locus hæresi 69. quem & Fabricius describit: *Exstant scripta ejus* (Donati) *ubi apparet, eum etiam non Catholicam de Trinitate habuisse sententiam, sed quamvis ejusdem substantiæ, minorem tamen Patre Filium, & minorem Filio putasse Spiritum Sanctum. Verum in hunc quem de Trinitate habuit, errorem, Donatistarum multitudo intenta non fuit, nec facile in eis quisquam qui hoc illum sensisse noverit, invenitur.*

[c] Vix dubitandum videtur mihi ex Hieronymi sententia, hunc eundem Asterium esse, quem alibi vocat Scythopolitam. Nempe hoc ipso ordine in Epist. 70. sæpius laudata ad Magnum, *Eusebii Emeseni, & Triphilli Cyprii, & Asterii Scythopolitæ* nomina ac libros recenset. Et in Epist. 112. ad Augustinum, *Maxime*, inquit, *in explanatione Psalmorum, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus, primus Origenes, secundus Eusebius Cæsariensis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris &c.* Ex quo etiam par est credere, neminem alium, qui in Psalmos scripsisset, cognominem Asterium illi innotuisse. Fabricius tamen, tum heic, cum in Bibliothec. Græc. lib. V. cap. 28. hunc alium a Scythopolitano fuisse tradit: *Cappadocem* nempe, illum Sophistam, quem Socrates lib. 1. cap. 36. memorat, quique Luciano Martyre suadente pœnitentiam, ad Christianos rediit, postquam idolis immolasset, & Arianorum deinde promachus fuit.

[d] Nulla nunc exstant Asterii hujus scripta.

[e] Recole cap. 86. ubi contra Marcellum libros memorat, quibus eum Asterius Sabellianæ hæresis arguebat.

[f] Veronensis, *& Hilaro*. In Chronico ad annum 359. *Lucifer ac Dionysius, Caralitanæ ac Mediolanensis Ecclesiæ Episcopi. Pancratius quoque Romanus presbyter, & Hilarius Diaconus, distantibus inter se ab Arianis & Constantio damnantur exiliis.*

[g] Verba, *eique legendum misit, ac non multo post*, S. Crucis exemplar non habet. Porro non unus, sed duo nunc habentur Luciferi libri contra Constantium, seu verius pro S. Athanasio ad Constantium. Alia etiam exstant ejus scripta, quibus colligendis, atque exornandis, si Deus juverit, dabo aliquando operam.

[h] Anno scilicet 371. Contra Luciferi hujus sectarios librum abs Hieronymo scriptum supra exhibuimus.

CA-

C A P U T XCVI.

Eusebius natione Sardus, & ex Lectore urbis Romanæ, Vercellensis
Episcopus, ob confessionem fidei a Con-
stantio Principe Scythopolim & inde
Cappadociam relegatus, sub Juliano Im-
a peratore ad Ecclesiam [a] reversus, edidit
in Psalmos commentarios Eusebii Cæsa-
b riensis, quos de [b] Græco in Latinum
verterat. Mortuus est Valentiniano &
c Valente regnantibus [c].

Εὐσέβιος γένει Σάρδος, καὶ ἀπὸ ἀναγνωστῶν τῆς Ἐκκλησίας Ῥώμης, Βαρκελίνσης Ἐπίσκοπος, διὰ τὴν τῆς πίστεως ἐξομολόγησιν παρὰ Κωνσταντίου βασιλέως εἰς Σκυθόπολιν, κἀκεῖθεν εἰς Καππαδοκίαν ἐξορισθεὶς ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναζεύξας, ἐξέδωκεν εἰς τοὺς ψαλμοὺς ὑπομνήματα Εὐσεβίου τοῦ Καισαρέως, ἅτινα ἀπὸ ἑλληνικοῦ εἰς ῥωμαϊκὸν μετενήνοχε. Καὶ ἐτελεύτησεν ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος.

C A P U T XCVII.

Fortunatianus natione Afer, Aquile-
d jensis Episcopus, [d] imperante Con-
e stantio, in Evangelia, [e] titulis ordina-
f tis, [f] brevi & rustico sermone scripsit
commentarios: & in hoc habetur dete-
stabilis, quod Liberium, Romanæ urbis
Episcopum, pro fide ad exilium pergen-
g tem, primus sollicitavit ac fregit, & [g]
ad subscriptionem hæreseos compulit.

Φουρτουνατιανὸς γένει Ἄφρος, Ἀκυληΐας Ἐπίσκοπος, βασιλεύοντος Κωνσταντίνου, εἰς τὰ εὐαγγέλια κανόνας διατυπώσας, βραχύτατα ὑπομνήματα λόγῳ ἀγροίκῳ συνέταξε· διὰ δὲ τοῦτο ἐστὶν ἀποτρόπαιος, ὅτιπερ Λιβέριον Ῥώμης Ἐπίσκοπον, ὑπὲρ τῆς πίστεως εἰς ἐξορίαν ἀπιόντα, οὐ μόνον ὑπενόθευσεν, καὶ ὑπεσκέλισεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑπογραφὴν αἱρετικῶν κατηνάγκασεν.

C A P U T XCVIII.

Acacius, quem, quia luscus erat,
μονόφθαλμον nuncupabant, Cæsa-
riensis Ecclesiæ in Palæstina Episcopus
elaboravit in Ecclesiasten decem & sep-
h tem volumina, & [h] συμμίκτων ζητημάτων
sex, & multos præterea diversosque tra-
ctatus. In tantum autem sub Constantio
Imperatore claruit, ut in Liberii locum
i Romæ Felicem [i] Episcopum constitueret.

Ἀκάκιος, ὅν τινα ἐπειδὴ ἑνὶ ὀφθαλμῷ πηρὸς ἦν, μονόφθαλμον ἐκάλεσαν, τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας Ἐπίσκοπος συνέταξε εἰς Ἐκκλησιαστὴν βιβλία δέκα καὶ ἑπτὰ, καὶ συμμίκτων ζητημάτων ἕξ, καὶ πολλὰς διαφόρους ὁμιλίας. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως διέπρεψεν, ὥστε εἰς τόπον Λιβερίου Φήλικα Ἐπίσκοπον Ῥώμης χειροτονῆσαι.

a *Tunc*, inquit Hier. in Dialog. contra Luciferianos, *ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit*.

b Hæc versio, quam & in Epist. 61. ad Vigilant. laudat Hieronymus, ætatem non tulit. Contra exstant Eusebii Epistolæ de exilio scriptæ, quas heic non nominat.

c In Chronico refert ad an. 7. Valentiniani: sed nihil dubium an. 370. Eusebium obiisse.

d Fabricius, *imperante Constantino*, pro quo ipse rescribi *Costantio* vellet. Sic vero habent codices nostri omnes, & Martianæus ipse.

e Idest capitulis, sive sectionibus.

f Præferenda videatur codicum nostrorum lectio, *breves rustico sermone*, idque fortasse sibi voluit Lipsius, qui interpretatur *breves sermone*. Rusticum sermonem intellige vernaculum, sive quem *militarem, vulgaremque* sub initium libri 2. contra Ruffinum vocat. Vid. Præfat. in Matthæum.

g Gemblacens. ms. male, *& ad sua scriptionem hæreseos &c.* Hæresim vocat Sirmiensem formulam fidei, cui Liberius subscripsit, & quam notat Hilarius in Fragmentis, *Perfidiam apud Sirmium conscriptam, quam dicit Liberius Catholicam, a Demophilo sibi expositam*. Nihilosecius catholicum sensum revera pati potuisse, ex ipso Hilario manifestum est.

h Sic ostendimus in Epist. 119. ad Minervium, & Alexandrum num. 6. pro συλλεκτῶν legendum ex Veronens. ms. συμμίκτων. Ex hujus operis libro quarto satis amplum fragmentum Latine a se redditum ibi recitat S. Doctor. Periere enim, præter pauca excerpta, cætera Acacii scripta. Ejus meminit & in Epist. 37. ad Marcellam initio.

i Quædam editiones addunt *Arianum*, quam vocem & mss. nostri omnes ignorant, & quos olim Lipsius, Suffridus Petri, Victorius, aliique consuluerunt. Sed nec habet Græcus interpres, & reipsa, tametsi cum Arianis communicaverit Felix, tamen ab orthodoxa professione numquam descivit, & Constantium damnavit, & martyrio coronatus est.

CAPUT XCIX.

SErapion [a] Thmueos Epiſcopus, qui ob elegantiam ingenii cognomen [b] Scholaſtici meruit, charus Antonii monachi, edidit adverſum Manichæum egregium librum, & de Pſalmorum titulis alium, & ad diverſos utiles Epiſtolas, & ſub Conſtantio Principe etiam in confeſſione inclytus fuit.

ΣΑραπίων Θμούεως Ἐπίσκοπος, ὁ διὰ τὴν εὐφυΐαν ἐπονομασθεὶς σχολαστικὸς, γνήσιος φίλος Ἀντωνίου μοναχοῦ, ἐξέδωκε κατὰ Μανιχαίου ἐξαίρετον βίβλον, καὶ περὶ ἐπιγραφῆς ψαλμῶν ἑτέραν, καὶ πρὸς διαφόρους ἀναγκαίας Ἐπιστολὰς, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου ἐν τῇ ἐξομολογήσει διέπρεψεν.

CAPUT C.

HIlarius, urbis [c] Pictavorum Aquitaniæ Epiſcopus, factione Saturnini Arelatenſis Epiſcopi, de Synodo Biterrenſi in Phrygiam relegatus, duodecim adverſus Arianos confecit libros & alium librum de Synodis, quem ad Galliarum Epiſcopos ſcripſit, & in Pſalmos commentarios, primum videlicet, & ſecundum, & [d] a quinquageſimo primo uſque ad ſexageſimum ſecundum, & a centeſimo decimo octavo uſque ad extremum, in quo opere imitatus Origenem, nonnulla etiam de ſuo addidit. Eſt ejus & ad Conſtantium libellus, quem [e] viventi Conſtantinopoli porrexerat, & alius in Conſtantium, quem poſt mortem ejus ſcripſit, & [f] liber adverſum Valentem & Urſacium, hiſtoriam Ariminenſis [g] & Seleucienſis ſynodi continens: & ad Præfectum Saluſtium, ſive contra Dioſcorum, & liber Hymnorum & Myſteriorum alius, & commentarii in Matthæum, & tractatus in Job, quos de Græco Origenis ad ſenſum tranſtulit, [h] & alius elegans libellus contra Auxentium, & nonnullæ ad diverſos epiſtolæ. Ajunt quidam, ſcripſiſſe eum & in Cantica Canticorum; ſed a nobis hoc opus ignoratur. Mortuus eſt Pictavis, [i] Valentiniano & Valente regnantibus.

Ἱλάριος Πικταβίων Ἀκοιτανίας Ἐπίσκοπος, συσκευῇ Σατουρνίνου τῆς Ἀρελάτου Ἐπισκόπου, ἀπὸ τῆς συνόδου Βιτερρησίων εἰς Φρυγίαν ἐξορισθεὶς, δέκα καὶ δύο κατὰ Ἀρειανῶν συνέταξε λόγους, καὶ ἕτερον περὶ τῶν συνόδων, ὅν τινα πρὸς Γαλλιῶν Ἐπισκόπους ἔγραψε, καὶ εἰς ψαλμοὺς ὑπομνήματα, πρῶτον λέγω δὲ καὶ δεύτερον, ἀπὸ πεντηκοστοῦ πρώτου ἕως ἑξηκοστοῦ δευτέρου, καὶ ἀπὸ ἑκατοστοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἕως τοῦ ἐσχάτου, ἐν ᾗ συντάξει Ὠριγένην ἐμιμήσατο τινὰ ἐξ ἰδίων προσθείς· Ἔστιν αὐτοῦ καὶ πρὸς Κωνστάντιον λίβελλος, ὅν τινα περιόντι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπέδωκε, καὶ ἕτερος εἰς Κωνστάντιον, ὅν τινα μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν συνέταξε, καὶ βίβλοι κατὰ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου, τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀριμησίου καὶ Σελευκείας συνόδου περιέχουσαι, καὶ πρὸς Σαλούστιον ἔπαρχον, ἤτοι κατὰ Διοσκόρου, καὶ τῶν Λιβερτίνων, καὶ ἕτερος λόγος μυστηρίων, καὶ ὑπομνήματα εἰς Ματθαῖον, καὶ εἰς τὸν Ἰὼβ ὁμιλίαι, ἃς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Ὠριγένους μετέφρασε, καὶ ἕτερος εὐφυέστατος λίβελλος κατὰ Αὐξεντίου, καὶ πολλαὶ πρὸς διαφόρους Ἐπιστολαί. Φασὶ δέ τινες γεγραφέναι αὐτὸν καὶ εἰς τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων, ἅπερ παρ' ἡμῖν ἐστιν ἄγνωστα. Ἐτελεύτησεν ἐν Πικτάβῃ Βαλεντιανοῦ καὶ Οὐάλεντος βασιλευόντων.

[a] Ita ex uno Veronenſi mſ. & Fabricii editione legimus: Græce etiam Θμούεως. Alii tum editi, tum mſs. & nobis, & aliis inſpecti, varie & corrupte efferunt, *Thimeus*, vel *Thumeus* cum Martianæo, quæ frequentior eſt lectio. Alii prorſus omittunt: alii, ut apud Eraſm. & Victor. addunt Θμούεως, *Ægypti urbis*. Erat enimvero & Θμούεως Αὐγουστονίκης, *Thmueos Auguſtanicæ regionis*, quod notat Holſtenius ad Stephan. Byzant.

[b] Veteres gloſſographi interpretantur *literatum*, *doctum*. Ejus vero præter librum contra Manichæum, quem & Photius contra Manichæos lib. 1. cap. 11, laudat, reliqui omnes interciderunt. Ipſe circ. an. 358. obierit.

[c] Veronenſ. *Pictaviorum Aquitaniæ*: tum pro *Biterrenſi* alii *Byterenſi*, & *Biturenſi*. Synodus iſthæc hæc habita eſt anno 356.

[d] Vatican. *a quinquageſimo* dumtaxat. Sed & alii ſunt Tractatus Hilarii in Pſalmos, puta IX. XIII. & XIV. &c. qui Hieronymo non innotuerunt.

[e] Veronenſis *viventi eo* (leg. *ei*) *Conſtantinopoli &c.* Sed etiam, qui ſubſequitur, alius in Conſtantium liber eo vivente, contra ac Hieron. ſentit, ſcriptus videatur, ſi reputes Auctoris ipſius verba num. 2. ubi ſe notat ſcribere quinquennio poſt exilia Euſebii, Luciferi, & Dionyſii, anno ſcilicet 360. cum inſequente 361. contigerit Conſtantii obitus. Fortaſſis autem ille quinquennii terminum paulo latius accepit.

[f] Item Veron. *& alius liber adverſum Valentem &c.* Græc. βίβλοι, plurium numero.

[g] A Vatic. abſunt, *& Seleucienſis*, tum legit *adverſum Præfectum*, male, & cæteris contradicentibus mſs. ſi quædam editiones conſentiunt. Hic autem liber, ut & duo ſequentes, jam non exſtant, & ſuperioris contra Valentem &c. fragmenta tantum hodie ſuperant, quemadmodum & libri in Job. Porro ſatis ſupine Græcus interpres legit *libertinorum*. λιβερτίνων, pro *liber hymnorum*.

[h] Vatic. perperam, *& alios electos libellos*. Ex Epiſtolis ad diverſos pleræque interciderunt. Subſequens opus in Cantic. Cantic. plane ignoratur.

[i] Puta an. 367. Eximium hunc Patrem paſſim in Epiſtolis, aliiſque libris Hieronymus laudat.

CAPUT CI.

Victorinus, natione Afer, Romæ [a] sub Constantio Principe Rhetoricam [b] docuit, & in extrema senectute, [c] Christi se tradens fidei, scripsit adversus Arium libros more dialectico valde obscuros, qui nisi ab [d] eruditis non intelliguntur, [e] & Commentarios in Apostolum.

Βικτωρῖνος γένει Ἄφρος, Κωνσταντίου βασιλεύοντος, ἐν τῇ Ῥώμῃ τὴν ῥητορικὴν διδάξας, ἐν τῷ ἐσχάτῳ γήρᾳ Χριστιανὸς γενόμενος, κατὰ Ἀρείου λόγους διαλεκτικοὺς πάνυ ἀμαυροὺς συνέγραψεν, οἵτινες παρὰ τῶν πεπαιδευμένων μόνον νοοῦνται, καὶ ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀπόστολον.

CAPUT CII.

Titus Bostrenus [f] Episcopus sub Juliano & Joviano Principibus, fortes adversum Manichæos scripsit libros, & nonnulla volumina alia. Moritur autem sub [g] Valente.

Τίτος Βοστρηνῶν Ἐπίσκοπος, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ καὶ Ἰοβιανοῦ βασιλευόντων, ἰσχυροὺς κατὰ τῶν Μανιχαίων συντάξας λόγους, καὶ ἕτερα πολλὰ, ἐπὶ Οὐάλεντος ἐτελεύτησεν.

CAPUT CIII.

Damasus, Romanæ urbis Episcopus, elegans in versibus componendis ingenium habuit, [h] multaque & brevia metro edidit, & prope octogenarius sub Theodosio Principe mortuus est.

Δάμασος Ῥώμης Ἐπίσκοπος εἰς ἐποποιΐαν εὐφυὴς, πολλὰ καὶ σύντομα ἡρωϊκῷ μέτρῳ ἐξέδωκε, καὶ ὀγδοηκοσέτης ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως ἐτελεύτησεν.

CAPUT CIV.

Apollinarius, Laodicenus Syriæ Episcopus, [i] patre presbytero, magis Grammaticis in adolescentia operam dedit, & postea in sanctas Scripturas innumerabilia scribens [k] volumina,

Ἀπολλινάριος Λαοδικείας τῆς Σύρων Ἐπίσκοπος, πατρὸς πρεσβυτέρου, ἐν τῇ νεότητι μᾶλλον τὴν γραμματικὴν ἤσκησεν, ὕστερον δὲ εἰς τὰς θείας γραφὰς ἀναρίθμητα συντάξας τεύχη, Θεοδοσίου βασιλεύοντος ἐτε-

---

a Obvio errore quædam editt. *sub Constantino*.

b Si, ut vulgo creditur ex prava lectione Præfationis in Epistolam ad Galatas, Hieronymus ipse Victorinum Romæ Præceptorem habuit, cur in loco dissimulat, omnium ad id profitendum ornatissimo? Vide in Chronico ad an. 14. & 20. Constantii.

c Luculentissimum de ejus conversione Augustini testimonium lib. 8. Confession. c. 2. Miræus recitat. *Ubi*, inquit Hipponensis Episcop. *commemoravi Episcopo Ambrosio, legisse me quosdam libros Platonis, quos Victorinus quondam Rhetor urbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in Latinam linguam transtulisset; ut me exhortaretur ad humilitatem Christi, mihi narravit, quemadmodum ille doctissimus senex, & omnium liberalium doctrinarum peritissimus, quique Philosophorum tam multa legerat, & dijudicaverat, & dilucidaverat, doctor tot nobilium Senatorum, quique etiam, ob insigne præclari magisterii, statuam in Romano foro meruerat*, & *acceperat; non erubuerit esse puer Christi tui, & infans fontis tui, subjecto collo ad humilitatis jugum, & edomita fronte ad Crucis opprobrium*.

d Sic habent mss. nostri omnes, & quos Martianæus consuluit, & plures alii. Nec diverso sensu Victorius *ab eruditis modo intelliguntur*. Vitiose autem editiones aliæ *non intelliguntur*. Hi libri quattuor proprie *contra Candidum* scripti sunt, cujus etiam Epistolæ *de divina generatione* Victorinus respondit.

e De his ita judicat in Præfatione ad Commentarios in Epist. ad Galatas. *Non quod ignorem Gajum Marium Victorinum, qui, me puero* (non *me a puero*) *Rhetoricam Romæ docuit, edidisse Commentarios in Apostolum, sed quod occupatus ille eruditione sæcularium literarum, Scripturas omnino sanctas ignoraverit, & nemo possit, quamvis eloquens de eo bene disputare, quod nesciat*.

f Al. *Bostrensis*. Ex quattuor hujus Auctoris contra Manichæum libris posteriores duo hactenus periisse visi sunt, siquidem in Holsteniano Hamburgensi codice, in quo unice asservantur, perturbara textus series librarii culpa, fraudi fuit obiter pertractantibus. Nunc Friderici VVinckleri diligentia tres priores integri reperti sunt, ac restituti, qui in nupera Canisii antiquarum lectionum editione exhibentur. Hos laudat EbedJesu cap. 29. tum Photius cod 232. & libro primo contra Manichæos cap. 11.

g Valens imperio potitus est ab anno 364. ad 378.

h Nobis Victorii alios codices, Mediceum nempe, & Fesulanum, tum nostros omnes, & Martianæo inspectos sequi placeret, *multaque brevia opuscula heroico metro edidit*. Quam lectionem & Græcus interpres probat. De Damasi scriptis alibi Hieron. Epist. 22. ad Eustochium. Ebedjesu cap. 8. *Damasus Episcopus Romæ scripsit de re Fidei, & Canones*. Obiit exeunte anno 384. exactis in Pontificatu annis 18.

i Vitiose Brixiana quædam exemplaria apud Victorium, *Patre Probo*. Quod subsequitur *magis*, tametsi nullius mſ. codicis ope fultus, mutari velim in *magnis*, ut intelligas, magnis in re Grammatica viris præceptoribus suis Apollinarium operam dedisse. Hujus viri, quo magistro Hieronymus usus est, passim alibi ingenium laudat, sententias improbat.

k Supplemus *volumina* ex nostris mſſ. & Græco interprete, συντάξας τεύχη. Hanc vocem plerique vulgati aut penitus ignorant, aut ejus loco habent *opuscula*.

a mina, sub Theodosio Imperatore [a] obiit. Exstant ejus adversus Porphyrium triginta libri, [b] qui inter cætera ejus opera vel maxime probantur.

λεύτησεν. Εἰσὶν αὐτοῦ κατὰ Πορφυρίου τριάκοντα λόγοι, οἵτινες μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων μᾶλλον ἐκεέθησαν.

CAPUT CV.

c GRegorius Bæticus, [c] Eliberi Episcopus, usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus composuit, & de Fide elegantem librum, [d] qui hodieque superesse dicitur.

Γρηγόριος Εἰλιβέρου τῆς Βαιτικῆς Ἐπίσκοπος, ἕως τῆς ἐσχάτης ἡλικίας διαφόρους ὁμιλίας κοινῷ λόγῳ συνέταξε, καὶ περὶ πίστεως λόγον ἄριστον, ὅς τις ἄχρι τοῦ παρόντος λέγεται περιεῖναι.

CAPUT CVI.

e PAcianus, [e] in Pyrenæi jugis Barcilonæ Episcopus, castitate & eloquentia, & tam vita, quam sermone clarus, scripsit varia opuscula, de quibus est [f] Cervus, & contra Novatianos. Sub Theodosio Principe, [g] jam ultima senectute, mortuus est.

Πακιανὸς ἐν τοῖς Πυῤῥηναίου μέρεσι Βαρκίλωνος Ἐπίσκοπος, σώφρονι βίῳ, εὐφραδείᾳ καὶ λόγῳ λαμπρὸς, συνέταξε ποικίλα, ἀφ' ὧν ἐστι κέρβος, καὶ κατὰ τῶν Νωβατιανῶν. Ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ ἐτελεύτησεν.

CAPUT CVII.

PHotinus de Gallogræcia, Marcelli discipulus, [h] Sirmii Episcopus ordinatus, Hebionis hæresim instaurare conatus est, postea a [i] Valentiniano Principe pulsus Ecclesia, plura scripsit volumina, in quibus vel præcipua sunt contra Gentes, & ad Valentinianum libri.

Φωτεινὸς ἀπὸ τῆς Γαλλογραικίας, Μαρκέλλου μαθητὴς, Σιρμίου Ἐπίσκοπος, τὴν τῶν Ἐβιωνιτῶν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι ἐπεχείρησεν, ὕστερον παρὰ Βαλεντινιανοῦ βασιλέως ἐξεώσθη τῆς ἐκκλησίας, πολλὰ συντάξας τεύχη, ἀφ' ὧν εἰσιν ἐξαίρετοι κατὰ τῶν ἐθνῶν, καὶ πρὸς Βαλεντινιανὸν λόγοι.

a Adhuc in vivis agebat duodecimo ejus Imperatoris anno, sive Christi 378. ipso Hieronymo teste in Chronico: *Apollinaris Laodicenus jactatione ingenii quosdam errores pertinaciter asseverans, hæresim sui nominis suscitavit, quam Damasus, habito Romæ concilio, damnavit.*

b Excepta Metaphrasi Psalmorum, ac brevibus reliquorum operum fragmentis, Apollinarii scripta desiderantur.

c Al. *Iliberi*. Libellum de Fide, quem illi tribuit Quesnellius, ad calcem operis S. Leonis, alii S. Gregorio Nazanzeno, alii S. Ambrosio adscribunt.

d Relativum *qui* non habet cod. Veronensis, neque Guelpherbytanus. Satis quoque otiose librum recentissimum superesse docuisset Hieronymus. Ea igitur expuncta vocula, ipsum Gregorium superstitem dici intelligito.

e Hunc *Pacatianum* vocant alii codices, quos inter unus e nostris, Honorius *Pacatinum*. Mox Veronensis, *castitate eloquentia*, rectius Vatic. *castigata eloquentia*, quam lectionem præferri velim. Si cap. 90. *Episcopus elegantis Latinique sermonis* Theodorus dicitur, & in sequenti Eusebius *elegantis & rhetorici ingenii* &c. Notum porro, Pacianum hunc Fl. Dextri cui liber iste de Viris illustribus abs Hieronymo inscribitur, patrem exstitisse.

f Al. *Cerbus*, & κέρβος; cujus nominis variæ sunt doctorum hominum interpretationes. Ea vero similior videtur Cl. Fabricio, quæ fert, Pacianum hunc ideo libro suo titulum fecisse, *Cervum*, sive *Cervulum*, quod perstringeret ineptum more quorumdam Christianorum in Hispaniis, qui Kalend. Januarii se in cervorum, sive aliarum ferarum habitum mutabant. At nisi si *Cervus* de nomine ludus ille popularis tunc appellaretur, quod vetere aliquo testimonio probandum in primis fuisset, cur sumerent a cervo nomen, non a leone, capra &c. qui feras promiscue omnes induebant? Propius vero mihi videtur librum inscriptum fuisse *Cervulus*, nomine a Græco κερβολεῖν derivato, quod est *conviciari*, aut *maledicere*, unde κέρβολος, *cervulus*, *conviciator*, *maledicus*. Certe hoc sensu accipi ab ipso Paciano sub initium Parænetici apparet. *Hoc enim*, inquit, *puto proxime cervulus ille profecit, ut eo diligentior fieret, quo impressius notabatur. Et tota illa reprehendendi dedecoris expressi, ac sæpe repetiti non compressisse videatur, sed erudiisse luxuriam. Me miserum! quod ego facinoris admisi! Puto nescierant cervulum facere, nisi illis reprehendendo monstrassem.* Hieronymus supra lib. 1. contra Ruffinum num. 17. *ad struendam mihi calumniam cernulus*, pro quo verbo *cervulum* substitui debere suspicati sumus. Vide quæ ibi adnotantur not. *d*. Jam vero Paciani iste liber non exstat. Vid. Illustriss. Philippum a Turre lib. de *Mythra* pag. 208.

g In Dextri Chronico, quod & Cl. Fabricio notatum est, ad an. 391. *Paciano Barcinonensi Episcopo parenti meo succedit Lampius.*

h Vitiose in cod. S. Crucis *Smyrna* habetur pro *Sirmii*. Vid. Epiphanium Hæres. LXXI. 1.

i Primum anno 351. sub Constantio exsulare jussus, a Juliano revocatus est anno 362. Alterum itaque ejus exilium Hieronymus memorat, quo post an. 364. a Valentiniano affectus hæreticus ad mortem usque conflictatus est. In Chronico ad an. 379. *Photinus in Galatia moritur, a quo Photinianorum dogma inductum, qui multa continentia & ingenii bona uno superbiæ malo perdidit.*

CAPUT CVIII.

PHoebadius, [a] Agenni Galliarum Episcopus, edidit contra Arianos librum. Dicuntur & ejus alia esse opuscula, quæ necdum legi. Vivit usque hodie [b] decrepita senectute.

ΣΟιβάδιος Ἀγίννȣ τῆς κατὰ Γαλλίας Ἐπίσκοπος, ὑξέδωκε, κατὰ Ἀρειανῶν τεῦχος. Λέγονται αὐτȣ͂ καὶ ἕτερα εἶναι σπȣδάσματα, οἷς ὔπω ἐνέτυχον. Μέχρι νῦν ζῇ ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ διάγων.

CAPUT CIX.

DIdymus Alexandrinus, captus a parva ætate oculis, & ob id elementorum quoque ignarus, tantum miraculum sui omnibus præbuit, ut Dialecticam quoque, & Geometriam, quæ vel maxime [c] visu indiget, usque ad perfectum didicerit. Is plura opera & nobilia conscripsit, commentarios in Psalmos omnes, commentarios in Evangelium Matthæi & Joannis, & de Dogmatibus, & contra Arianos libros duos, & de Spiritu Sancto librum unum, [d] quem ego in Latinum verti: in Isaiam tomos [e] decem & octo, in Osee, ad me scribens, commentariorum libros tres, & in Zachariam, meo rogatu, libros quinque, & commentarios in Job, & [f] infinita alia quæ digerere proprii indicis est. Vivit usque hodie, & [g] octogesimum tertium ætatis excessit annum.

ΔΙ'δυμος Ἀλεξανδρεὺς, ἐκ νέας ἡλικίας βλαβεὶς τὰς ὄψεις, καὶ διὰ τȣ͂τ' ἄπειρος τῶν στοιχείων, τοσȣ͂τον θαῦμα πᾶσι παρέσχετο, ὥστε τὴν διαλεκτικὴν, καὶ γεωμετρικὴν, ἥ τις μάλιστα ὁράσεως χρήζει, εἰς ἄκρον ἐκμεμαθηκέναι. Ὅς τις πολλὰ καὶ περιφανῆ συνέταξε, τȣτέστιν ὑπομνήματα εἰς πάντας τȣ̀ς ψαλμȣ́ς. Ὑπομνήματα εἰς Ματθαῖον καὶ Ἰωάννην, καὶ περὶ δογμάτων, καὶ κατὰ Ἀρειανῶν λόγȣς δύο. Καὶ περὶ Πνεύματος ἁγίȣ λόγον ἕνα, ὅν τινα ἐγὼ εἰς Ῥωμαϊκὸν μετέφρασα. Εἰς Ἡσαΐαν τόμȣς ὀκτωκαίδεκα. Εἰς Ὠσηὲ πρὸς ἐμὲ γράφων ὑπομνημάτων λόγȣς τρεῖς. Εἰς Ζαχαρίαν ἐμȣ͂ παρακαλέσαντος λόγȣς πέντε. Ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἰὼβ, καὶ ἄλλα ἄπειρα, ἅτινα διηγήσασθαι ἰδίου ἐστὶ καταλόγου. Περίεστιν ἄχρι τȣ͂δε, καὶ ὀγδοηκοστὸν τρίτον ἐπλήρωσεν ἐνιαυτόν.

CAPUT CX.

OPtatus Afer, Episcopus Milevitanus, ex parte catholica, scripsit Valentiniano & Valente [h] Principibus adversum Donatianæ partis calumniam libros [i] sex, in quibus asserit, crimen Donatianorum in nos falso retorqueri.

ΟΠτᾶτος Ἐπίσκοπος τῆς Μελιυΐτȣ, τȣ͂ μέρȣς τῆς καθολικῆς, ἔγραψε ἐπὶ Βαλεντινιανȣ͂ καὶ Οὐάλεντος κατὰ τῆς Δονατιανῶν συκοφαντίας λόγȣς ἕξ, ἐν οἷς λέγει, τὸ ἔγκλημα παρὰ τῶν Δωνατιστῶν εἰς ἡμᾶς ψευδῶς ἐπιφέρεσθαι.

[a] Mirum quam varie hoc nomen in mss. atque editis libris scriptum inveniatur. Veronen. habet *Fœdabius*. Græcus interpres, & cum eo quædam editiones, *Sœbadius*. Concil. Cæsaraugustan. an 380. *Ph tadius*: Severus Sulpitius lib. II. Histor. *Fœgadius*, ut alios interim omittam.

[b] Anno 392. Cod. S. Crucis, *necdum inveni*, pro *legi*.

[c] Perperam pro *visu* quædam exemplaria habent *usu*. Mox apud Martian. *plurima, nobiliaque opera*, quo cum codices nostri omnes legunt, Vaticano excepto, qui postremam vocem *opera* non agnoscit. Vid. Socratem IV. 25. & Hieronymi Chronic. ad an. 372.

[d] Hujus libri Latinam abs Hieronymo adornatam interpretationem, quæ una exstat, supra excudimus. Reliquorum ejus operum non nisi fragmenta in catenis variis occurrunt.

[e] In cod. S. Crucis, vitiose tamen, *decem & novem* numerantur. Hieronymus in Prologo in Isai. *Didymus*, inquit, *cujus amicitiis nuper usi sumus, ab eo loco ubi scriptum est*, Consolamini, consolamini populum meum, Sacerdotes, loquimini ad cor Jerusalem, *usque ad finem voluminis, decem & octo edidit tomos*.

[f] Martian. duoque ex nostris mss. *multaque alia*.

[g] Veronensis, *octogesimum* tantum. Alter e nostris, *octogesimum quartum*. Martianæus, *octogesimum septimum*. Præferrem Veronensis lectionem, tum quod verosimilius sit, rotundo numero usum esse Hieronymum, tum quod an. 392. quo isthæc scribebat, vix annum octogesimum primum (non tertium) excessisset Didymus, siquidem an. 396. ætatis suæ 85. obiit, testibus Palladio in Lausiaca cap. 4. & Sigeberto Gemblacensi.

[h] Ad annum Christi 370.

[i] Cod. S. Crucis *septem* legit, & tot quidem hodie enumerantur Optati libri, etiam in nupera editione a Dupinio adornata. Attamen totum opus in sex tantum libros partitus est ipse Optatus, ut ex ejus lib. I. n. 7. liquet: proinde septimus, qui subjungitur, laciniis constat ab ipso, ut videtur Auctore in additamentorum vicem elaboratis. Nec ex Hieronymi codicibus alium scio, qui *septem* legerit pro *sex*.

CAPUT CXI.

a b AQuilius [a] Severus, in Hispania, de genere illius Severi, ad quem [b] Lactantii duo epistolarum scribuntur libri, composuit volumen, quasi *ὁδοιπορικὸν* totius suæ vitæ statum continens tam prosa quam versibus, quod vocavit *καταστροφὴν*, sive *πεῖραν*, & sub Valentiniano Principe obiit.

Ἀκύλιος Σεβῆρος ἐν ταῖς Ἱσπανίαις, ἀπόγονος Σεβήρου, πρὸς ὃν δύο Λακταντίου ἐπιστολῶν φέρονται λόγοι, συνέταξε τεῦχος ἐν τάξει ὁδοιπορικοῦ, παντὸς τοῦ βίου αὐτοῦ περιέχον διήγημα, τοῦτο μὲν καταλογάδην, τοῦτο δὲ καὶ μέτρῳ ἡρωϊκῷ, ὅπερ ὠνόμασε καταστροφήν, ἤτοι πεῖραν, καὶ ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ βασιλέως ἐτελεύτησεν.

CAPUT CXII.

c CYrillus Jerosolymæ Episcopus, sæpe [c] pulsus Ecclesia, & receptus, ad extremum sub Theodosio Principe octo annis inconcussum Episcopatum tenuit. Exstant ejus *κατηχήσεις*, quas in
d [d] adolescentia composuit.

Κύριλλος Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος, πολλάκις ἐξωσθεὶς τῆς ἐκκλησίας, ὕστερον Θεοδοσίου βασιλεύοντος, ἐπὶ ἐνιαυτοὺς ὀκτὼ ἀσάλευτον ἔσχε τὴν Ἐπισκοπήν, οὗ τινος εἰσὶ κατηχήσεις, ἃς ἐν τῇ νεότητι συνέταξεν.

CAPUT CXIII.

EUzoius, apud Thespesium Rhetorem, cum Gregorio Nazanzeno Episcopo adolescens Cæsareæ eruditus est, & ejusdem postea urbis Episcopus, plurimo labore, corruptam [e] jam
e Bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis instaurare conatus est. Ad extremum sub Theodosio Principe Ecclesia pulsus est. Feruntur ejus varii multiplicesque tractatus, quos nosse perfacile est.

Εὐζώϊος παρὰ Θεσπεσίῳ ῥήτορι ἅμα Γρηγορίῳ Ναζιανζοῦ Ἐπισκόπῳ, νέος ἐν Καισαρείᾳ φοιτήσας, ὁ ὕστερον τῆς αὐτῆς πόλεως Ἐπίσκοπος, πολλῷ πόνῳ φθαρεῖσαν ἤδη τὴν Ὠριγένους καὶ Παμφίλου βιβλιοθήκην, ἐν σωματίοις ἀνανεῶσαι ἐπεχείρησεν. Καὶ ὕστερον ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως τῆς ἐκκλησίας ἐξεώσθη. Φέρονται τούτου πολλαὶ καὶ πλεῖσται ὁμιλίαι, αἷς ἐστι ῥᾴδιον ἐντυχεῖν.

CAPUT CXIV.

EPiphanius, Cypri Salaminæ Episcopus, scripsit adversum omnes Hæreses libros, & multa alia, quæ ab eruditis propter res, a simplicioribus [f]
f propter verba lectitantur. Superest usque hodie, & in extrema jam senectute varia cudit opera.

Ἐπιφάνιος Κύπρου Σαλαμίνης Ἐπίσκοπος, ἔγραψε κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων λόγους, καὶ ἕτερα πολλά, ἅτινα παρὰ μὲν τῶν πεπαιδευμένων διὰ τὰ πράγματα, παρὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν διὰ τὰ ῥήματα ἀναγινώσκεται. Περίεστιν ἄχρι τοῦδε, καὶ ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ ποικίλα συντάττει συγγράμματα.

a Vaticanus, nosterque Veronen. *Acilius*, quemadmodum alii, quos Suffridus Petri consuluit. Honorius, *Achilium*.

b Recole superius cap. 80. de Lactantii Epistolis. Severi hujus liber jam non exstat.

c Bis a Constantio jussus exsulare, atque iterum a Valente, a quo demum revocatus, rexit Ecclesiam ab ann. 379. usque ad 386. quo & vivere desiit. Noster in Chronico ad an. 352. *Cyrillus*, inquit, *cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem ei ab Acacio Episcopo Cæsariensi, & cæteris Arianis Episcopis, Episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in Ecclesia ministravit, ob quam impietatem sacerdotii mercede pensatus, Heraclium, quem moriens Maximus in suum locum substituerat, varia fraude sollicitans, de Episcopo in presbyterum regradavit.*

d Quodque est mirum magis, ex tempore pronuntiavit.

e Veronen. voculam *jam* addit, quemadmodum & Græcus ἤδη. Ex Euzoii scriptis ne tituli quidem supersunt.

f Idem Veron. & Vatican. *propter verba, quoque*, tum in fine *cudit opuscula*.

CAPUT CXV.

EPhræm, Edessenæ Ecclesiæ diaconus, multa Syro sermone composuit, & ad tantam venit claritudinem, ut post lectionem Scripturarum publice in quibusdam ecclesiis ejus scripta recitentur. Legi ejus de Spiritu Sancto Græcum volumen, [a] quod quidam de Syriaca lingua verterat, & acumen sublimis ingenii, etiam in translatione, cognovi. Decessit sub Valente Principe.

Ἐφραὶμ τῆς ἐν Ἐδέσσῃ ἐκκλησίας διάκονος, πολλὰ τῇ τῶν Σύρων διαλέξει συντέθηκε, καὶ εἰς τοσαύτην ἦλθε λαμπρότητα, ὥστε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων γραφῶν, δημοσίᾳ ἔν τισι τῶν ἐκκλησιῶν ἀναγινώσκεται τὰ συγγράμματα. Ἀνέγνων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑλληνικὸν τεῦχος, ὅπερ τινὲς ἀπὸ τῆς Σύρων γλώττης μετέφρασαν, καὶ τὸ ἄκρον τῆς ὑψηλοτάτης διανοίας, ἐκ τῆς μεταφράσεως ἔγνων. Ἐτελεύτησε βασιλεύοντος * Γρατιανοῦ.

CAPUT CXVI.

BAsilius Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, Episcopus, egregios contra Eunomium elaboravit libros, & de Spiritu Sancto volumen, & in Hexaemeron homilias novem, [b] & ἀσκητικὸν, & breves variosque tractatus. Moritur imperante Gratiano.

Βασίλειος Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν, ἥτις πρῶτον Μάζακα ἐκαλεῖτο, Ἐπίσκοπος, κατὰ Εὐνομίου ἐξαιρέτους συνέταξε λόγους, καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου τεῦχος, καὶ εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίας ἐννέα, καὶ ἀσκητικὸν, καὶ βραχείας καὶ ποικίλας ὁμιλίας. Τελευτᾷ βασιλεύοντος Γρατιανοῦ.

CAPUT CXVII.

GRegorius, [c] primum Sasimorum, deinde Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus, præceptor meus, quo Scripturas explanante, didici, ad triginta millia versuum omnia opera sua composuit. E quibus illa sunt, de morte fratris [d] Cæsarii: περὶ φιλοπτωχίας, laudes Machabæorum, laudes Cypriani, laudes Athanasii, laudes Maximi philosophi, post exilium reversi, quem falso nomine quidam [e] Heronis superscripserunt, quia est & alius liber vituperationem ejusdem Maximi continens: quasi non licuerit eumdem & laudare & vituperare pro tempore. Et liber, hexametro versu, Virginitatis, & Nuptiarum, contra se differentium. Adversum Eunomium [f] liber unus,

Γρηγόριος, Σασίμων πρότερον, εἶτα Ναζιανζοῦ Ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, ὁ ἐμὸς διδάσκαλος, οὗ ἐξηγουμένου τὰς θείας ἔγνων γραφὰς, εἰς τρεῖς μυριάδας στίχων πάντα τὰ συντάγματα αὐτοῦ συνέθηκεν, ἀφ' ὧν εἰσι τάδε· Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀδελφοῦ Καισαρίου, περὶ φιλοπτωχίας, ἐπαίνους τῶν Μακκαβαίων, ἐπαίνους Κυπριανοῦ, ἐπαίνους Ἀθανασίου, ἐπαίνους Μαξίμου φιλοσόφου μετὰ τὴν ἐξορίαν ἀναζεύξαντος, ὅντινα ψευδῶς τινὲς Ἥρωνος ἐπέγραψαν. Ἔστι γὰρ καὶ ἄλλη βίβλος, κατάγνωσιν τοῦ αὐτοῦ Μαξίμου περιέχουσα, ὡς μὴ ἐξὸν εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ ἐπαινέσαι καὶ ψέξαι ἐν καιρῷ. Καὶ βίβλος δι' ἑξαμέτρων παρθενίας καὶ γάμου καθ' ἑαυτῶν διαλεγομένων. Κατὰ Εὐνομίου λόγος εἷς, περὶ Πνεύματος ἁγίου λόγος εἷς, κατὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως λόγος εἷς. Ἠκολούθησε δὲ τῷ Πολέμωνος χα-

[a] Hodie non superest, quod sciam: pro *Græcum* quosdam legere *egregium* testatur Fabricius.

[b] Particulam & Veronen. omittit. Moritur S. Basilius an. 379.

[c] Duo mss. nostri, & Erasm. *Gregorius Nazanzenus* &c. omissis quæ interferuntur, *primum Sasimorum, deinde*, quæ possunt a Hieroymi manu non profecta videri; cur enim si quas ille tenuit sedes, enumerare animus erat, Constantinopolitanam præterit, quam cum impleret an. 381. ejus præceptor fuit. Et Sasimis quidem ægre tulit præfici se Episcopum a Basilio, Nazianzi autem proprie decrepiti patris sui Episcopi vicibus fungebatur; quanquam Nazanzenus Episcopus etiam apud veteres Scriptores audit. Quidam codices vetustissimam retinent lectionem *Nazanzenus* pro *Nazianzenus*, quam & in veteribus monimentis Mabillonius animadvertit, & nos sequimur.

[d] Vitiose *Basilii* nomen illo *Cæsarii* substituit cod. S. Crucis. Et Basilium quidem pro funere laudavit Gregor. sed amicus hic sibi erat, non frater. Forte scripserat Hieronymus *de morte fratris Cæsarii, & de morte Basilii*, quorum alterum facili librariorum errore excidit. Sciolus quidam Gregorium nostrum cum Nysseno confudit, & Cæsarium in Basilium corrupit. Mox iidem mss. nostri *laudes Cypriani*. ex scribarum errore omittunt.

[e] Nostri, & quos Erasmus inspexit, mss. *Herona*, vel *Jerona*. Sub Heronis Alexandrini philosophi nomine non laudatum, sed vituperatum Maximum a Gregorio indicant, *quasi non liceret eumdem & laudare, & vituperare pro tempore*.

[f] Perperam nostri omnes, & Fesulanus, cum Mediceo apud Victorium, *adversus Eunomium duos*, & contra Julianum *unum*. Tum *Polemonium dicendi* χαρακτῆρα, expuncta etiam voce *dicendi*, ut Græcus interpres facit. De Polemone autem Laodiceno Sophista vide Philostratum lib. I. c. 15.

* In Latino autem *sub Valente*.

unus, de Spiritu Sancto liber unus. Contra Julianum Imperatorem libri duo. Secutus est autem Polemonem dicendi charactere, vivoque se Episcopum in loco suo ordinans, ruri vitam monachi exercuit. Decessitque ante hoc ferme [a] triennium sub Theodosio Principe.

ρακτῆρι καὶ περιὼν εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον Ἐπίσκοπον καταστήσας, ἐν ἀγρῷ βίον μοναδικὸν ἀπηνέγκατο, καὶ ἐτελεύτησε πρὸ τριετοῦς χρόνου βασιλεύοντος Θεοδοσίου.

CAPUT CXVIII.

Lucius, post Athanasium Arianæ partis Episcopus, usque ad Theodosium Principem, [b] a quo & pulsus est, Alexandrinam ecclesiam tenuit. Exstant ejus solemnes de Pascha epistolæ, & pauci variarum hypotheseon libelli.

Λούκιος μετὰ Ἀθανάσιον Ἀρειανῆς θρησκείας Ἐπισκόπος ἄχρι Θεοδοσίου βασιλεύοντος, παρ' οὗ καὶ ἐξεώσθη, τὴν Ἀλεξανδρειανὴν κατέσχεν ἐκκλησίαν. Φέρονται τούτου περὶ τοῦ πάσχα ἐπιστολαὶ, καὶ ὀλίγοι ποικίλων ὑποθέσεων λόγοι.

CAPUT CXIX.

Diodorus, [c] Tarsensis Episcopus, dum Antiochiæ esset presbyter, magis claruit. Exstant ejus in Apostolum commentarii, & multa alia, ad Eusebii magis [d] Emiseni characterem pertinentia, cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam sæcularium literarum.

Διόδωρος Ταρσοῦ Ἐπίσκοπος, ἡνίκα ἦν Ἀντιοχείας πρεσβύτερος, μᾶλλον λαμπρὸς ἦν. Εἰσὶ τούτου εἰς τὸν Ἀπόστολον ὑπομνήματα, καὶ ἕτερα πλεῖστα εἰς τὸν Εὐσεβίου μᾶλλον τοῦ Ἐμεσηνοῦ χαρακτῆρα προσήκοντα, οὗ τινος τῇ γνώμῃ ἀκολουθήσας τὸ ἐλλόγιμον οὐκ ἠδυνήθη μιμήσασθαι διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν κοσμικῶν γραμμάτων.

CAPUT CXX.

Eunomius, Arianæ partis, Cyzicenus Episcopus in apertam hæreseos suæ [e] prorumpens blasphemiam, ut quod illi tegunt, iste publice fateretur, usque hodie vivere dicitur [f] in Cappadocia, & multa contra Ecclesiam [g] scribere. Responderunt ei [h] Apollinarius, Didymus, Basilius Cæsariensis, Gregorius Nazianzenus, & Gregorius Nyssenus.

Εὐνόμιος Ἀρειανῆς θρησκείας Κυζίκου Ἐπίσκοπος, τοσοῦτον εἰς βλασφημίαν ἦλθε τῆς οἰκείας αἱρέσεως, ὥς τε ὅπερ ἐκεῖνοι κρύπτουσι, τοῦτο φανερῶς ὁμολογῆσαι. Ἕως τοῦ νῦν λέγεται περιεῖναι ἐν Καππαδοκίᾳ, καὶ πολλὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας συγγράφειν, ᾧ τινι ἀντέγραψαν Ἀπολλινάριος, Δίδυμος, Βασίλειος Καισαρείας, Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς καὶ Νυσσηνός.

a Malim ego *biennium* reponi cum quibusdam editis antea. Suidas nempe Gregorium tradit, an. 13. Theodosii Principis obiisse. Sequenti autem 14. scripsisse Hieronymum, non est qui ignoret. Puta adeo initium decimitertii, quo ille obiit, & finem deciміquarti, quo hic scripsit, indicari.

b Veronen. & Guelpherbytanus, *a quo expulsus est*. Ad annum hoc referunt 379. Lucii autem hujus libri, exiguo fragmento excepto in Actis Rom. Concil. sub Martino I. ad unum omnes intercidere. Vide Socratem IV. 37. Sozomenum VI. 5. atque alibi.

c Ante annum 378. quo Episcopalem Tarsi cathedram conscendit.

d *Emiseni* vocabulum non agnoscit Veronensis liber, sed nec Facundus Hermianensis, qui caput istud ex Hieronymo totidem verbis exscripsit. Quod ait, ad ejus characterem pertinuisse Diodori scripta, sic intelligo, ut historicum sensum, quem in exponendis Scripturis, Eusebium sibi proposuisse testatur cap. 91. Diodorus cum primis sit persequutus. Mirum quod addit Emiseni eloquentiam, eum imitari non potuisse; cum hanc eloquentiæ laudem illi cum primis tribuant Theodoritus lib. IV. ubi eum amni limpidissimo comparat, & Photius, qui in dicendo purum ac perspicuum prædicat. Nunc vero ejus opera præter quasdam lacinias in catenis, frustra quæras. Exiguum fragmentum Hieron. refert e Commentariis in Apostolum in Epistola 119. ad Minervium & Alexandrum. Vide infra Caput 129.

e Veronen. *prorupit*, & mox *fateatur*. In Chronico ad an. 10. Valentiniani & Valentis: *Eunomius discipulus Aetii Constantinopoli agnoscitur, a quo hæresis Eunomiana*. Vid. in Isai. cap. 65. & Epist. ad Tit. cap. 2. & 3.

f Postquam tertium exsulasset, hanc veniam a Theodosio Magno impetraverat, ut ad patrios Dacoræ agros in Cappadocia regrederetur, quemadmodum scribit Philostorgius, ex eoque Nicephorus. Ante annum tamen 396. dicitur obiisse.

g Cod. Guelpherbyt. *scribere ausus est*. Ex ejus scriptis ἔκθεσιν, & ἀπολογητικὸν non ita pridem Cl. Fabricius vulgavit.

h Didymi & Apollinaris contra Eunomium scripta non exstant. Cod. Cisterciensis Gregorii nomen non repetit; falso autem *Emissenus* pro *Nyssenus* legit.

CA-

CAPUT CXXI.

PRiscillianus, [a] Abilæ Episcopus, qui factione [b] Hidacii & Ithacii Treveris a Maximo tyranno cæsus est, edidit [c] multa opuscula, de quibus ad nos aliqua pervenerunt. Hic usque hodie a nonnullis Gnosticæ, id est Basilidis & [d] Marci, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis, non ita eum sensisse ut arguitur.

ΠΡισκιλλιανὸς Ἀβίλης Ἐπίσκοπος, ὅς τις συσκευῇ Ὑδατίου καὶ Ἰθακίου, εἰς Τρεβέρειν ὑπὸ Μαξίμου τοῦ τυράννου ἐσφάγη, ἐξέδωκε πολλὰ συντάγματα, ἀφ᾽ ὧν τινα εἰς ἡμᾶς παρεληλύθασιν. Οὗτος ἄχρι σήμερον παρά τινῶν τὴν Γνωστικὴν αἵρεσιν, τουτέστιν Βασιλείδου καὶ Μαρκίωνος, περὶ ὧν Εἰρηναῖος συνέγραψεν, ὡς αἱρετικὸς κατηγορεῖται, ἐκδικούντων τινῶν, οὐχ οὕτως αὐτὸν νενοηκέναι ὡς δοκεῖ νομίζεται.

CAPUT CXXII.

LAtronianus, [e] provinciæ Hispaniæ, valde eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus, cæsus est & ipse Treveris cum Priscilliano, Felicissimo, Juliano, Euchrotia, ejusdem factionis auctoribus. Exstant ejus ingenii opera, diversis metris edita.

ΜΑτρωνιανὸς ἐπαρχίας Ἱσπανίας, σφόδρα πεπαιδευμένος, καὶ εἰς ἐποποιΐαν τοῖς ἀρχαίοις συγκρινόμενος, ἐσφάγη καὶ αὐτὸς ἐν Τρεβέρει ἅμα Πρισκιλλιανῷ, Φηλικισσίμῳ, Ἰουλιανῷ, καὶ Εὐχρωτίᾳ, τοῖς ἐξάρχοις τῆς αὐτῆς αἱρέσεως. Εἰσὶ τούτου συγγράμματα διαφόρῳ μέτρῳ ἐκδοθέντα.

CAPUT CXXIII.

TIberianus Bæticus, scripsit pro suspicione, qua cum Priscilliano accusabatur hæreseos, apologeticum tumenti compositoque sermone, [f] sed post suorum cædem, tædio victus exilii, mutavit propositum, & juxta sanctam Scripturam, (1) *canis reversus ad vomitum suum*, filiam, devotam Christo virginem, [g] matrimonio copulavit.

(1) Prov. 16. 11. & 2. Petr. 2. 22.

ΤΙβεριανὸς Βαιτικὸς, συνέγραψε περὶ τῆς ὑπονοουμένης αἱρέσεως, εἰς ἣν ἅμα Πρισκιλλιανῷ κατηγορεῖτο, ἀπολογητικὸν ὑψηλῷ καὶ ἐπηρμένῳ λόγῳ. Ὅς τις μετὰ τὴν τῶν ἰδίων σφαγὴν ἡττηθεὶς, ἀνιαρῶς διάγων ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐξέστη τῆς οἰκείας προθέσεως, καὶ κατὰ τὴν θείαν γραφὴν, κύων εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον ἀναζεύξας, θυγατέρα καθιερωθεῖσαν θεῷ παρθένον γαμηθῆναι κατηνάγκασεν.

CAPUT CXXIV.

AMbrosius, Mediolanensis Episcopus, usque in præsentem diem [h] scribit, de quo, quia superest, meum judicium subtraham, ne in alterutram partem, aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas.

ἈΜβρόσιος Μεδιολάνου Ἐπίσκοπος, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας συγγράφεται καὶ ἐπείπερ περίεστι, τὴν ἐμὴν κρίσιν ἀναστέλλω, μήπως κολακείας μᾶλλον, ἢ ἀληθείας δοκῶ νομίζεσθαι.

CA-

[a] Hunc Priscillianum Abulensem in Hispania ulteriori Episcopum etiam in Prologo ad libros contra Pelagianos memorat, ac suggillat. Vide Severum Sulpitium sub finem secundi libri.

[b] Erasm. *Hytacii & Hithatii*; sed & *Hydiati & Idati* invenitur.

[c] Ad nos usque nulla pervenerunt.

[d] Hactenus editi falso legerant *Marcionis* cum Græco interprete. Sed *Marci* rescribendum, ut emendamus nostrorum omnium codicum auctoritate, probat etiam Irenæi locus lib. 1. cap. 8. de Hæresibus ab ipso Hieronymo locis infra notandis, laudatus atque exscriptus. Ita habere etiam codices Regios, testatur doctiss. Cotelerius. Vide Epist. 65. ad Theodoram, & in Isaiæ cap. 64. Severus Sulpitius lib. supra laudato, *Primus*, inquit, *eum intra Hispanias Marcus intulit Ægypto profectus* &c.

[e] Quidam *Matronianum* legunt, sed longe plures ac merito præstantiores *Latronianum*. Sic etiam habent Sulpitii Severi codices, apud quem totam hanc Priscillianei dogmatis historiam recole loc. cit. Mox quidam e nostris, & Guelpherbyt. *vir valde eruditus*. Tum Veronens. *metrico ordine*, pro *opere*. Horum nihil hodie superest.

[f] Editi, *postea post*, quod placuit emendare ex nostrorum omnium codicum fide, & consensu. Modo laudatus Sulpic. Severus, *Tiberianus ademtis bonis in Sylinam insulam datus*, lege *delatus*.

(1) In meliorem partem accipiendum Tiberiani factum videtur, ut Tilemontio cumprimis placuit. Ex nefariis scilicet dogmatibus Priscilliani hæræseos cujus Tiberianus suspicione laborabat, hoc erat, quod conjugia damnaret. Reversus itaque ad suos ex Sylina insula, in quam ejus sectæ convictus, fuerat deportatus, ut quam infensus huic error esset, ex animo proderet, filiam suam ipsam, tametsi devotam jam Christo virginem, matrimonio copulavit, sive ut nuberet, auctor fuit. Quo facto, male se quidem gessisse non diffitemur, quippe qui matrimonium virginitati, & consecratæ quidem, præferre se, demostravit, sed non videtur, quod ait Hieronymus, *reversus ad Vomitum*.

[g] Perperam Guelpherbytanus, *matrimonio sibi copulavit*. Hieronymus nonnisi nuptui traditam, & ut Græcus interpres habet *coactam* ad nuptias, Christo devotam virginem filiam Tiberiano exprobrat.

[h] Hanc vulgo putant in uno Ambrosio prætexi cautam, quod superstes sit, ne de ejus operibus ju-

CAPUT CXXV.

EVagrius Antiochiæ Episcopus, acris ac ferventis ingenii, cum adhuc esset presbyter, diversarum hypotheseon [a] tractatus mihi legit, quos necdum edidit, vitam quoque beati Antonii de Græco Athanasii in sermonem nostrum transtulit.

Εὐάγριος Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος, δριμύς τε καὶ ἄκρας διανοίας, ἔτι πρεσβύτερος ὢν, διαφόρων ὑποθέσεων ὁμιλίας ἀνέγνω μοι, ἃς οὔπω ἐξέδωκε, καὶ τὸν βίον δὲ τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου ἀπὸ ἑλληνικοῦ Ἀθανασίου, εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεξιν μετήνεγκεν.

CAPUT CXXVI.

AMbrosius Alexandrinus, [b] auditor Didymi, scripsit adversum Apollinarium volumen multorum versuum de dogmatibus, & ut ad me nuper quodam narrante perlatum est, commentarium in Job, qui usque hodie superest.

Ἀμβρόσιος Ἀλεξανδρεὺς, ἀκροατὴς Διδύμου, ἔγραψε κατὰ Ἀπολλιναρίου τεῦχος πολλῶν στίχων, περὶ δογμάτων, καὶ καθὼς ὑπόγυον διηγουμένου τινὸς ἔγνων, ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἰὼβ, ὃς ἄχρι τοῦ παρόντος περίεστιν.

CAPUT CXXVII.

MAximus Philosophus, [c] natus Alexandriæ, Constantinopoli Episcopus ordinatus est, & pulsus, insignem de Fide adversus Arianos scripsit librum, quem Mediolani Gratiano Principi dedit.

Μάξιμος φιλόσοφος, ὁρμώμενος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων, Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπος καταστὰς καὶ καθαιρεθεὶς, ἐπίσημον περὶ τῆς πίστεως κατὰ τῶν Ἀρειανῶν συνέταξε βίβλον, ἥντινα ἐν Μεδιολάνῳ Γρατιανῷ ἐπέδωκε βασιλεύοντι.

CAPUT CXXVIII.

GRegorius Nyssenus Episcopus, frater Basilii Cæsariensis, ante paucos [d] annos mihi & Gregorio Nazianzeno contra Eunomium legit libros, qui & multa alia scripsisse & scribere dicitur.

Γρηγόριος Νύσσης Ἐπίσκοπος, ἀδελφὸς Βασιλείου τοῦ Καισαρέως, πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἐμοὶ καὶ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ κατὰ Εὐνομίου ἀνέγνω λόγους, ὅστις καὶ ἄλλα πολλὰ γεγραφέναι ἢ γράφειν λέγεται.

CAPUT CXXIX.

JOannes [e] Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, [f] Eusebii Emiseni Diodorique sectator, multa componere dicitur, de quibus περὶ ἱερωσύνης tantum legi.

Ἰωάννης Ἀντιοχείας πρεσβύτερος, Εὐσεβίου Ἐμεσηνοῦ, καὶ Διοδώρου ἀκόλουθος, πολλὰ συγγράψαι λέγεται, ἀφ' ὧν περὶ ἱερωσύνης μόνον ἀνέγνων.

CA-

judicet, quod minus bene de iis sentiret. Verum, ut concedamus Ruffini calumniæ, sugillari abs Hieron. S. Episcopi libros de Spiritu Sancto, passim alia ejus scripta valde prædicat, ut librum de Viduis, illos de Virginibus item de Officiis &c.

a Utpote pernecessario, & quo itineris in Orientem comite, & cum Antiochiæ ageret, familiarissime est usus. Tractatus vero istos varii argumenti fortasse numquam Evagrius ediderit. Vide Epist. I. *de muliere septies percussa* in fine, tum IV. & V. ad Florentium.

b Laodicenum intellige, de quo superius cap. 104. & quem mss. *Apollinarem & Apollnarium* promiscue vocant. Ambrosii autem hujus nedum scripta. quæ nulla superant, vix, aut ne vix, quidem nomen apud Veteres invenias.

c Cynicus nempe, cujus notissimum nomen est in historia Ecclesiastica. Ejus de Fide liber ætatem non tulit. Vid. Theodorit. lib. V 8.

d Anno scilicet 381. cum ad Synodum II. Oecumenicam Constantinopolim, ubi Episcopum gerebat Nazanzenus, ipse Nyssenus convenisset: Libri contra Eunomium, quos Hieronymo legit, fuerint tredecim illi λόγων ἀντιρρητικῶν.

e Qui etiam ob auream in dicendo elegantiam *Chrysostomus* cognominatus est. Porro quidam mss. tum Erasmo, cum Martianæo inspecti, ex scioli interpollatoris ingenio, addunt: *Postea Constantinopolitanæ Episcopus civitatis* (quam dignitatum sexennio post hunc Hieronymi librum, sive an. 398. Joannes obtinuit) *tractator peritissimus, & ex tempore declamator insignis, Eusebii, Diodorique sectator multa composuit.* Περὶ ἱερωσύνης, *de compunctione Cordis, de lapsu animæ, de mysterio Crucis, de fide adversum Arianos, adversum Macedonianos, adversum Anomœos, & alia infinita, quæ nec invenire apud aliquem quamvis studiosum facile est: sed per totum orbem scripta ejus tam Græco sermone edita, quam in Latinum translata, velut fulgura discurrentia micant. Claruit maxime sub Arcadio Principe, a quo & privata Augustæ conjugis indignatione, exilio pulsus obiit. Et post multos annos corporis ejus reliquiæ cum magna gloria a Theodosio filio ejus Constantinopolim deportatæ intra Apostolorum thecas conditæ jacent.* Quam inepte, ac temere Hieronymiano textui in Chrysostomi gratiam hæc assuta fuerint, res clamat.

f Alterum cap. 91. alterum 119. supra recensuit. Vide Sozomenum lib. VIII. cap. 2. ubi & auditorem Diodori Chrysostomum fuisse tradit. Cæterum ve-

rissi-

CAPUT CXXX.

GElasius Cæsareæ Palæstinæ, [a] post Euzoium, Episcopus, accurati limatique sermonis, fertur quædam scribere, sed celare.

ΓΕλάσιος Καισαρείας Παλαιςίνης μετὰ Εὐζώϊον Ἐπίσκοπος, λαμπρῶς τινα συγγραφεύαι λέγεται, ἀποκρύπτειν δέ.

CAPUT CXXXI.

THeotimus, [b] Scythiæ Tomorum Episcopus, in morem dialogorum, & veteris eloquentiæ breves commaticosque [c] tractatus edidit. Audio eum & alia scribere.

ΘΕότιμος Σκυθίας Τομέων Ἐπίσκοπος ἐν τάξει διαλόγων καὶ ἀρχαίας φράσεως βραχείας ὁμιλίας ἐξέδωκεν. Ἀκούω τοῦτον καὶ ἄλλα συγγράφειν.

CAPUT CXXXII.

DExter [d] Paciani, de quo supra dixi, filius, clarus apud sæculum & Christi fidei deditus, fertur ad me omnimodam historiam texuisse, quam necdum legi.

ΔΕ'ξτρος Πακιανοῦ, περὶ οὗ προείρηκα υἱὸς, λαμπρὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ τῇ τοῦ Χριςοῦ πίςει ἐκδεδομένος, λέγεται παντοδαπὴν πρός με συντεταχέναι ἱςορίαν, ἣν τινα οὔπω ἀνέγνων.

CAPUT CXXXIII.

AMphilochius, Iconii Episcopus [e] nuper mihi librum legit de Spiritu Sancto, [f] quod Deus, & quod adorandus, quodque & omnipotens sit.

Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου Ἐπίσκοπος, ὑπόγυόν μοι λόγον ἀνέγνω περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι Θεὸς, καὶ προσκυνητόν ἐςιν, ὅτι τε δὴ παντοκράτωρ.

CAPUT CXXXIV.

SOphronius [g] vir apprime eruditus, laudes Bethlehem adhuc puer, & nuper [h] de subversione Serapis insignem librum composuit: de virginitate quoque ad Eustochium, & vitam Hilarionis monachi, opuscula mea, [i] in Græcum eleganti sermone transtulit: Psalterium quoque & Prophetas, quos nos de Hebræo in Latinum vertimus.

ΣΩφρόνιος, ἀνὴρ εἰς ἄκρον πεπαιδευμένος, τοὺς ἐπαίνους Βηθλεὲμ, ἔτι νέος ὢν συνέθηκεν, ὑπόγυον δὲ περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Σεραπείου ἐπίσημον συνέθηκε λόγον, καὶ περὶ παρθενίας πρὸς Εὐςόχιον, καὶ τὸν βίον Ἱλαρίωνος μοναχοῦ, τὰ συγγράμματά μου εἰς ἑλληνικὸν λόγον εὐφυῶς μετέφρασε, καὶ τὸ ψαλτήριον δὲ, καὶ τοὺς προφήτας, οὓς ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου εἰς Ῥωμαϊκὸν μετηνέγκαμεν.

CA-

rissime ait Suidas, *Ejus scriptorum numerum recensere non hominis est, sed Dei potius omnia cognoscentis*. Vide Ebedjesu c. 26.

a Vitiose quidam codices *post Eunomium*, deinde Guelpherbytan. *quadam scribere capitula*. Operum ejus non nisi pauca exstant fragmenta. Ipse biennio post, sive an. 394. defunctus dicitur.

b Laudatur a Socrate VI. 12. quod Epiphanii decreto contra Origenem subscribere recusarit, immo ejus memoriam bonis argumentis defenderit. Virtutem ejus, pietatemque alii prædicant, e quibus Sozomenus VII. 25. VIII. 14. Nicephorus XII. 45. atque alii.

c Tractatus isti penitus dispetiisse videantur, nam quæ Theotimi Scythopoleos Episcopi fragmenta e Commentariis in Genesim recitat Damascenus in Parallelis, non liquet, an nostri hujus sint, an alterius Theotimi, Scythiæ itidem regionis Episcopi, sed paulo junioris, cujus est Epistola ad Leonem Impetatorem an. 451. data in Actis Concilii Chalcedonensis.

d Hoc quoque in loco *Pacatiani* pro *Paciani* præferunt quidam mss. Vid. quæ in cap. 106. adnotavimus. Liber Dextri ad Hieronymum *omnimodam historiam* continens genuinus jamdiu intercidit, quem enim sub hujus nomine habemus, confictum eruditi fatentur. Hujusmodi historiæ antiquum exemplar nactus ego sum in Ambrosiana Mediolani Bibliotheca; sed de operis germanitate non judico.

e Legerit autem an. 381. tempore II. Oecumenicæ Synodi, cum ambo Constantinopoli essent. Nunc liber iste desideratur.

f Martian. *quod Deus est, & quod* &c.

g Vix credi potest Sophronius iste, si idem atque operis hujus interpres esset, personam suam plane dissimulare voluisse hoc loco, nullaque interjecta nota, ex amici quidem sensu, tot se laudibus cumulare.

h Veronens. absque *Serapis* nomine, *de subversione librum composuit*, quasi ad *Bethleem* referretur. Serapidis autem simulacrum Alexandriæ Christiani subverterunt circa an. 391. ut colligere est ex Theodosii lege ad Evagrium *titulo de Paganis*. Alii ex Marcellini Chronico, itemque ex Zosimo lib. I. eversum ferunt biennio antea, sive an. 389. Timasio ac Promoto Consulibus. In Theophili Synodica contra Origenem Epistola, inter Hieronymianas 92. primum a nobis edita num. 3. *Clamitant*, Origenistæ, *quidquid in nostram* (Theophili) *invidiam esse credebant, Gentilium contra nos populos concitantes, ea quæ aures infidelium libenter audirent: inter quæ & destructionis Serapii, & aliorum idolorum* &c. Vide quæ in eum locum adnotamus, & Ruffinum lib. XI. Histor. capp. 23. & 27. & seq.

i Nullæ hujus exstant Sophronii versiones, aut scripta. Vide illi inscriptam abs Hieronymo Præfationem Psalterii ex Hebraica veritate. Adde & locum ex Præfatione in Ezram, ubi hanc Sophronii editionem innuit. *Quanto*, inquit, *magis Latini grati esse deberent, quod exsultantem cernerent Græciam a se aliquid mutuari?*

CAPUT CXXXV.

Hieronymus [a] patre Eusebio natus, oppido Stridonis, [b] quod a Gothis eversum, Dalmatiæ quondam Pannoniæque confinium fuit, usque in præsentem annum, id est, Theodosii Principis [c] decimum quartum, hæc scripsi: [d] Vitam Pauli monachi. [e] Epistolarum ad diversos librum unum. [f] Ad Heliodorum exhortatoriam. [g] Altercationem Luciferiani & Orthodoxi. [h] Chronicon omnimodæ historiæ. In Hieremiam, & in Ezechiel homilias Origenis [i] viginti octo, quas de Græco in Latinum verti. De Seraphim, [k] de Osanna, & de [l] frugi & luxurioso filiis. [m] De tribus quæstionibus Legis veteris. [n] Homilias in Cantica Canticorum duas. [o] Adversus Helvidium de virginitate Mariæ perpetua. [p] Ad Eustochium de virginitate servanda. [q] Ad Marcellam epistolarum librum unum. [r] Consolatoriam de morte filiæ ad Paulam. [s] In epistolam Pauli ad Galatas commentariorum libros tres. Item in Epistolam ad Ephesios libros tres. In Epistolam ad Titum librum unum. In Epistolam ad Philemonem librum unum. [t] In Ecclesiasten commentarios. Quæstionum Hebraicarum in Genesim librum unum. De Locis librum unum. Hebraicorum nomi-

Ἱερώνυμος, υἱὸς Εὐσεβίου ἀπὸ πολίχνης Στριδόνος τῆς ὑπὸ τῶν Γότθων πορθηθείσης, ὅπερ Δαλματίας ἐστὶ καὶ Παννονίας ὅμορον, ἕως τοῦ παρόντος ἐνιαυτοῦ, τουτέστι, Θεοδοσίου τοῦ τεσσαρεσκαιδεκάτου, τάδε συνέταξα· Τὸν βίον Παύλου μοναχοῦ. Ἐπιστολὰς πρὸς διαφόρους ἐν ἑνὶ λόγῳ. Πρὸς Ἡλιόδωρον προτρεπτικόν. Διάλεξιν Λουκιφεριανοῦ καὶ Ὀρθοδόξου. Χρονικὴν παντοδαπῶν ἱστοριῶν. Εἰς Ἱερεμίαν καὶ Ἰεζεκιὴλ ὁμιλίας εἰκοσιοκτὼ, ἃς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Ὠριγένους εἰς Ῥωμαϊκὸν μετέφρασα. Περὶ Σεραφὶμ, καὶ περὶ τοῦ Ὡσαννά. Περὶ φειδωλοῦ καὶ ἀσώτου υἱῶν. Περὶ τῶν τριῶν ζητημάτων τοῦ παλαιοῦ νόμου. Ὁμιλίας εἰς τὰ ἄσματα τῶν ἀσμάτων δύο. Καθ' Ἐλβιδίου περὶ τῆς διηνεκοῦς παρθενίας τῆς ἁγίας Μαρίας. Πρὸς Εὐστόχιον περὶ παρθενίας διατηρητέας. πρὸς Μάρκελλαν ἐπιστολῶν λόγον ἕνα. Παραμυθικὸν περὶ τοῦ θανάτου τῆς θυγατρὸς πρὸς Παύλαν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν τὴν πρὸς Γαλάτας ὑπομνημάτων λόγους τρεῖς. Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν ὑπομνημάτων λόγους τρεῖς. Εἰς τὴν πρὸς Τίτον λόγον ἕνα. Εἰς τὴν πρὸς Φιλήμονα λόγον ἕνα. Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν ὑπομνήματα. Ζητημάτων Ἑβραϊκῶν εἰς τὴν γένεσιν λόγον ἕνα. Περὶ τόπων λόγον ἕνα. Ὀνομάτων Ἑβραϊκῶν λόγον ἕνα. Περὶ Πνεύματος ἁγίου, Διδύμου, ὃν εἰς Ῥωμαϊκὸν μετέβαλον, λόγον ἕνα. Εἰς τὸν Λουκᾶν ὁμιλίας εἰκοσιεννέα. Εἰς τοὺς ψαλ-

a Integrum nomen est *Sophronius Eusebius Hieronymus*, quemadmodum in uno, alteroque Mediolanensi ms. germana ejus scripta continente invenimus.

b Inter varias de Hieronymi patria sententias, quæ nobis videatur cæteris præferenda, in S. Doctoris Vita, quam ad postremum ejus operum Tomum distulimus, adductis argumentis ostendemus. Eruditi viri *Strida* oppidum pene dirutum in inferiori Hungaria intra Muram, & Dravum fluvios constituunt. Nec ab his longe recedunt, qui ad Saboriam flumen, ut Buno in Geograph. Cluerii, vel qui ad Saboriam itidem noti nominis in Hungaria oppidum proxime collocant. Vastationem Dalmatiæ, Pannoniæque a Gothis illatam, Ammianus Marcellinus lib. XXXI. cap. 8. describit.

c Respondet, ut sæpe diximus, Christi an. 392.

d Ex hac Vita Tomum hunce alterum auspicamur.

e Eas facile innuit Epistolas, quas cum Antiochiæ ageret, & in Eremo, tum in ipsa peregrinatione ad annum usque 383. ad diversos scripsit, quæ primæ juxta temporum seriem in nostra recensione occurrunt: tametsi aliquas ex iis intercidisse in generali Præfatione ostendimus.

f Hæc quoque ex earum Epistolarum est numero, quæ XIV. locum in nostra recensione obtinet, circiter annum scripta 373. Seorsim vero ab ipso Auctore recensetur, quasi quidam Tractatus de solitariæ vitæ laudibus.

g Hanc habes hoc ipso secundo Tomo pag. 171. In aliis editionibus Epistolæ 59. locum implevit.

h Octavum, Deo dante, conficiet nostræ editionis Tomum Chronicon istud, quod Hieron. ex Eusebio Latine est interpretatus, & a Vicennalibus Constantini M. ad annum usque 378. de suo produxit.

i Universorum Hieronymi operum collectioni has quoque adnectimus Homilias quattuordecim in Jeremiam, totidemque in Ezechiel ex Origenis Græco Latine a S. Doctore explicatas, quæ hactenus in Origenis operibus tantum editæ sunt.

k Vulgati *& Osanna* pro *de*. Sunt autem duæ ad Damasum Epistolæ, quarum prima *de Seraphim* anno 381. data, decimaoctava est in edit. nostra: altera vigesima, biennio post scripta.

l Nunc locum obtinet 21. eodem ac superior anno elucubrata,

m Est ad eundem Damasum trigesima sexta, anno scripta 384. Nam licet *de quinque quæstionibus* inscribatur, juxta quam S. Pontifex postulaverat, tres tamen solum explanat.

n Ex Origene in Latinum translatas, eidemque Damaso inscriptas, quas in subsequenti tertio Tomo excudemus.

o Hunc libellum supra exhibuimus hoc ipso in Tomo pag. 205. In aliis editionibus Epistolis accensebatur sub num. 35.

p Epistola vigesima secunda, cum in nostra, tum in antiquis editionibus.

q Puta sexdecim illas, quas continua propemodum serie a num. 23. incipientes, quinque aliis interjectis, priori Tomo repræsentamus: scriptas a S. Doctore cum Romæ ageret an. 384.

r *De obitu Blesillæ* inscribitur, estque numero 39. data eodem anno.

s Hosce in Pauli quattuor Epistolas Commentarios suis locis Tomo septimo recensebimus. In Veronensi ms. nomen *Commentariorum* etiam ad *Ephesios* repetitur cum Græco interprete.

t Damus tertio Tomo quattuor subsequentes libros. Tamen verba *de Locis librum unum*, antiquariorum errore, ut nullus dubito, in Veronensi, & Vatic. codicibus desiderantur.

num librum unum. De [a] Spiritu Sancto Didymi, quem in Latinum transtuli, librum unum. In Lucam homilias [b] triginta novem. In Psalmos, a decimo usque ad decimum sextum, [c] tractatus septem. [d] Malchi, captivi monachi, vitam, & beati Hilarionis. [e] Novum Testamentum Græcæ fidei reddidi: [f] Vetus juxta Hebraicam transtuli. Epistolarum autem [g] ad Paulam & Eustochium, quia quotidie scribuntur, incertus est numerus. Scripsi præterea in Michæam explanationum libros duos. [h] In Sophoniam librum unum. In Nahum librum

μοὺς, ἀπὸ δεκάτου ἕως ἑκκαιδεκάτου ὁμιλίας ἑπτά· Βίον αἰχμαλώτου μοναχοῦ. Βίον τοῦ μακαρίου Ἱλαρίωνος. Τὴν καινὴν διαθήκην τῇ ἑλληνικῇ ἀκριβείᾳ ἐπιστωσάμην, τὴν παλαιὰν πρὸς τὸ Ἑβραϊκὸν μετέφρασα. Ἐπιστολῶν δὲ τῶν πρὸς Παῦλαν καὶ Εὐστόχιον ἐπειδὴ καθημέραν γράφονται, ἄδηλος καὶ ὁ ἀριθμός. Ἔγραψα πρὸς * τούτοις καὶ εἰς Μιχαίαν λόγους δύο. Εἰς τὸν Ναοὺμ λόγον ἕνα. Εἰς τὸν Ἀβακοὺκ λόγους δύο. Εἰς Σοφονίαν λόγον ἕνα. Εἰς Ἀγγαῖον λόγον ἕνα, καὶ πολλὰ ἐκ τοῦ προφητικοῦ ἔργου ἃ νῦν μετὰ χεῖρας ἔχω· καὶ οὐδέπω ἐπληρώθη. Κατὰ Ἰουβινιανοῦ λόγους δύο. Πρὸς Παμμάχιον ἀπολογητικὸν καὶ ἐπιτάφιον.

unum. In Habacuc libros duos. In Aggæum librum unum. Multaque alia de opere prophetali, quæ nunc habeo in manibus, & necdum expleta sunt [i]. (Adversus Jovinianum libros duos, & ad Pammachium Apologeticum, & Epitaphium.

a Hactenus male in tres dispertitus: quem nos pristinæ integritati restitutum, hoc ipso tomo secundo exhibuimus pag. 105, Didymi Græcus textus intercidit.

b Hasce triginta novem Homilias in Lucam, deperdito jam Origenis Græco textu, S. Hieronymi operibus adcensebimus suo loco post Commentarios in Matthæum.

c Hi septem in Psalmos Tractatus ut perirent, effecit interpolatoris punienda manus. *Breviarium* enim *in omnes Psalmos*, quod sub Hieronymi nomine habemus, ut supposititium fœtum esse, non dubium est; ita omnino par est credere, ex genuinis Hieronymi in quosdam Psalmos Commentariis excerpta huc illucque distracta continere. Vide quæ in generali Præfatione numeris 21. & 22. hac de re fusius disputamus.

d *Malchi* nomen Mss. quibus utimur, tum vulgati aliquot & Græcus interpres non agnoscunt. Rectius alii *Captivum Monachum, & vita Beati Hilarionis* &c. Duo hæc opuscula sub initium hujusce Tomi post Pauli Vitam excudimus. Olim inter Epistolas quinquagesimum primum; & secundum locum obtinebant.

e Quid hoc operis fuerit, ab ipso Auctore præstat ediscere in ejus nuncupatione ad Damasum Evangeliis præfixa. *Præsens*, inquit, *Præfatiuncula pollicetur quattuor tantum Evangelia, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, codicum Græcorum emendata collatione, sed veterum. Quæ ne multum a lectionis Latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut his tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant.* Si eandem operam cæteris Novi Testamenti libris impendit, quod mihi sane non usque adeo compertum est, ut cum vulgo eruditis valde affirmem; certe, quod a Hieronymi ingenio longe est alienum, ejusmodi Præfatione nulla laboris sui lectorem admonuit.

f Isthæc vero *Vetus juxta Hebraicum transtuli*, in Veronensi ms. non sunt. Nec profecto universum Vetus Testamentum, sed quasdam duntaxat ejus partes per hæc tempora ex Hebræo fuerat interpretatus. Puta Regum libros, ut ex ejus Præfatione liquet, tum Prophetas & Psalterium, ut ex superiore capite de Sophronio, quibus si addideris Jobum quoque, alios tamen nondum attigisse fatendum est. Verum quemadmodum Evangelia *Novum Testamentum* modo appellaverat; sic *Vetus* simpliciter aliquot ejus partes dixit, maxime cum & reliquis eamdem operam impendere in animo constituisset.

g Tres modo ad Paulam, nec plures ad Eustochium superant, multæque adeo interciderint, si quas seorsim iis dedit, putemus innui. Verum opinari licet, eas quoque in hunc censum referendas, quæ plures impendio sunt, & libris ad illas a se inscriptis Præfationis loco præfixit.

h In Sophoniam liber, qui a Græco interprete post Abacuc recensetur, in Vaticano, & a S. Crucis codicibus ultimo loco ponitur post Aggæum. Sed quo hæc ordine edisseruerit, docet ipse Hieronymus satis luculenter Præfat. l. 3. in Amos, *Non enim*, inquit, *a primo usque ad novissimum juxta ordinem, quo leguntur, sed ut potuimus, & ut rogati sumus, ita eos disseruimus. Naum, Michæam, Sophoniam, & Aggæum primo* φιλοπονωτάταις *Paulæ, ejusque filiæ Eustochio* προσεφώνησα. *Secundo in Abacuc duos libros Chromatio Aquilejensi Episcopo delegavi.* &c.

i In hæc verba *Expleta sunt*, omnes desinunt, quos consuluimus mss. libri, & quos Martianæus: qui tamen adnotat in cod. Cluniacensi, hæc addi, *Item post hunc librum dedicatum, contra Jovinianum hæreticum libros duos* &c. quæ adeo uncinis inclusa ex vulgatis plerisque, & Græco interprete retinemus. At vero nihil dubitamus, ab alia manu fuisse assuta ex his Præfation. Commentariorum in Jonam verbis: *Triennium circiter fluxit, postquam quinque Prophetas interpretatus sum, Michæam, Nahum, Abacuc, Sophoniam & Aggæum, & alio opere detentus non potui implere quod cœperam. Scripsi enim librum de Illustribus Viris, & adversum Jovinianum duo volumina, Apologeticum quoque, & de Optimo genere interpretandi ad Pammachium, & ad Nepotianum, vel de Nepotiano* (scilicet *de Vita Clericorum* & *Epitaphium*) *duos libros, & alia, quæ enumerare longum est.*

APPEN-

APPENDIX PRIMA

DE VITIS APOSTOLORUM

Quam verſioni Græcæ Libri de Viris Illuſtribus ſub SOPHRONII nomine in Mſ. codice ſuo intextam (cap. 1. poſt cap. 1. & cætera poſt cap. 4.) ERASMUS reperit.

I. Andreas frater [a] hujus, ut majores noſtri prodiderunt, Scythis, & Sogdianis, & Saccis prædicavit Evangelium Domini noſtri Jeſu Chriſti, & in Sebaſtopoli prædicavit, quæ cognominatur magna, ubi eſt irruptio Apſari, & Phaſis fluvius, illic incolunt Æthiopes [b] interiores. Sepultus eſt autem Patris civitate Achajæ, cruci ſuffixus ab Ægæa Præfecto Edeſſenorum.

II. Jacobus Zebedæi filius, duodecim tribus quæ erant in diſperſione, omnibus prædicavit Evangelium Domini noſtri Jeſu Chriſti. Interfectus eſt autem gladio ab Tetrarcha Judæorum.

III. Philippus Apoſtolus in Phrygia prædicat Evangelium Domini Jeſu. Sepelitur Hierapoli, cum filiabus honorifice.

IV. Bartholomæus Apoſtolus, Indis iis qui dicuntur fortunati, prædicavit Evangelium Chriſti, & Evangelium, quod eſt ſecundum Matthæum eis tradidit. Dormivit autem Albanopoli oppido majoris Armeniæ.

V. Thomas Apoſtolus, quemadmodum traditum eſt nobis, Parthis & Medis & Perſis & Carmanis & Hyrcanis & Bactris & Magis prædicavit Evangelium Domini. Dormivit in civitate Calamina, quæ eſt Indiæ.

VI. Simon Cananæus, cognomento Judas, frater Jacobi Epiſcopi, qui & ſucceſſit illi in Epiſcopatum, poſt obitum Jacobi cognomento juſti, vixit annos viginti ſupra centum. Crucifixus autem ſub Trajano Imperatore, mota perſecutione gravi, dormivit.

VII. Matthias, cum unus eſſet e numero Septuaginta, allectus eſt in ordinem undecim Apoſtolorum, in locum Judæ Iſcariotæ, qui fuit proditor. In [c] altera Æthiopia, ubi eſt irruptio Apſari, & Hyſſi portus, prædicavit Evange-

I. Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν παραδεδώκασιν, Σκύθαις καὶ Σογδιανοῖς καὶ Σάκκαις ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν Σεβαστοπόλει ἐκήρυξε τῇ μεγάλῃ, ὅπου ἐστὶν ἡ παρεμβολὴ Ἀψάρου, καὶ Φᾶσις ὁ ποταμὸς, ἔνθα οἰκοῦσιν Αἰθίοπες οἱ [b] ἐσώτεροι. Θάπτεται δὲ ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας, σταυρῷ παραδοθεὶς ὑπὸ Αἰγέα τοῦ βασιλέως Ἐδεσσηνῶν.

II. Ἰάκωβος ὁ τοῦ ζεβεδαίου, ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, πᾶσιν ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀνῃρέθη δὲ μαχαίρᾳ ὑπὸ Ἡρώδου Τετράρχου τῶν Ἰουδαίων.

III. Φίλιππος ὁ Ἀπόστολος ἐν φρυγίᾳ κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, θάπτεται ἐν Ἱεραπόλει μετὰ τῶν θυγατέρων ἐνδόξως.

IV. Βαρθολομαῖος ὁ Ἀπόστολος, Ἰνδοῖς, τοῖς καλουμένοις εὐδαίμοσιν, ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον αὐτοῖς εὐαγγέλιον ἔδωκεν. Ἐκοιμήθη δὲ ἐν Ἀλβανοπόλει τῆς μεγάλης Ἀρμενίας.

V. Θωμᾶς ὁ Ἀπόστολος, καθὼς ἡ παράδοσις περιέχει, Πάρθοις καὶ Μήδοις καὶ Πέρσαις καὶ Καρμανοῖς καὶ Ὑρκανοῖς καὶ Βάκτροις καὶ Μάγοις ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου. Ἐκοιμήθη ἐν πόλει Καλαμίνῃ τῆς Ἰνδικῆς.

VI. Σίμων Καναναῖος, ὁ ἐπικληθεὶς Ἰούδας, ἀδελφὸς Ἰακώβου τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις καὶ τὸν κλῆρον τῆς Ἐπισκοπῆς ἐδέξατο μετὰ τὴν Ἰακώβου τοῦ δικαίου κοίμησιν. Ἔζησεν ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη. Σταυρῷ δὲ παραδοθεὶς ἐπὶ Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως, διωγμοῦ μεγάλου κινηθέντος, ἐκοιμήθη.

VII. Ματθίας εἷς ὢν τῶν ἑβδομήκοντα, συγκαταριθμηθεὶς δὲ μετὰ τῶν ἕνδεκα Ἀποστόλων, ἀντὶ Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου τοῦ προδότου γενομένου, ἐν τῇ [c] δευτέρᾳ Αἰθιοπίᾳ, ὅπου ἡ παρεμβολὴ Ἀψάρου, καὶ Ὕσσου λιμὴν, ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον, ἀγρίοις ἀνθρώποις οὖσι.

a Scilicet *Simonis Petri*, nam proxime a capite primo hæc Pſeudoſophronius ſubtexuit.

b Mallet Bochartus ἕτεροι. Contra Cl. Fabricius impreſſam lectionem ἐσώτεροι rectius tuetur.

c Huetio probaretur magis ἐσωτέρᾳ: quod & ſupra cap. 1. Αἰθίοπες οἱ ἐσώτεροι appellentur.

lium, quum essent homines agrestes. Et illic dormivit, & illic sepultus est, usque ad hodiernum diem.

VIII. Timotheus autem Ephesiorum Episcopus ordinatus a beato Paulo, ex gentibus erat, non ex circumcisione. De quo multa testatur Paulus, admonens ut honestam professionem dati sibi doni servaret, qui & gloriose illic testificatus est.

IX. Titus Episcopus Cretæ, in eadem & in circumjacentibus insulis prædicavit Evangelium Christi. Ibidem autem & dormivit, & sepultus est, nempe in Creta.

X. Crescens in [a] Galliis prædicavit Evangelium, & illic sepultus est. Eunuchus Candaces Æthiopum Reginæ in Arabia cognomento felici, & in Taprobana insula maris rubri prædicavit Evangelium Domini. Ajunt autem eum & ibidem martyrium pertulisse, & honorifice fuisse sepultum.

Καὶ ἐκοιμήθη, καὶ ἐκεῖ ἐτάφη ἕως τῆς σήμερον.

VIII. Τιμόθεος δὲ ὁ Ἐπίσκοπος Ἐφέσου καταςαθεὶς ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου, ἐξ ἐθνῶν ἦν, οὐκ ἐκ περιτομῆς. ᾧ καὶ πολλὰ μαρτυρεῖ Παῦλος, νουθετῶν τὴν καλὴν ὁμολογίαν τοῦ δοθέντος αὐτῷ χαρίσματος φυλάξαι, ὃς καὶ ἐνδόξως ἐκεῖ ἐμαρτύρησεν.

IX. Τίτος Ἐπίσκοπος Κρήτης, ἐν αὐτῇ καὶ ταῖς πέριξ νήσοις ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριςοῦ. Ἐκεῖ καὶ ἐκοιμήθη καὶ ἐτάφη ἐν Κρήτῃ.

X. Κρήσκης ἐν Γαλλίαις ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐκεῖ ἐτάφη. Εὐνοῦχος Κανδάκης τῆς βασιλίσσης Αἰθιόπων, ἐν Ἀραβίᾳ τῇ εὐδαίμονι, καὶ ἐν Ταπροβάνῃ νήσῳ ἐν τῇ ἐρυθρᾷ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου. Λόγος δὲ περιέχει, ὡς καὶ μεμαρτυρηκέναι αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἐνδόξως ταφῆναι.

a Colligere id licet ex 2. ad Timotheum cap. 4. v. 10. nam ubi vulgo legitur *Crescens in Galatiam*, quædam Græca exemplaria habent εἰς Γαλλίαν, *in Galliam*. Tradit porro Eusebius lib. III. cap. 4. ipsum εἰς Γαλατίαν, quod Græci alii præferunt pro Γαλλίᾳ dici. Theodoretus Γαλατίαν, τὰς Γαλλίας οὕτως ἐκάλεσεν. Οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο πάλαι. Οὕτω δὲ καὶ νῦν αὐτὰς ὀνομάζουσι οἱ τῆς ἔξω παιδείας μετειληφότες. Epiphan. Hæres. LI. Οὐκ ἐν τῇ Γαλατίᾳ ὥς τινες πλανηθέντες νομίζουσι, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλλίᾳ.

APPEN-

APPENDIX ALTERA

Edita jam sub S. HIERONYMI nomine,

a [a] DE DUODECIM DOCTORIBUS AD DESIDERIUM:

Jam sub nomine BEDÆ,

b [b] DE LUMINARIBUS ECCLESIÆ.

CENSURA.

Otio abutatur, qui probare multis argumentis non esse hunc Hieronymi, sed male feriati auctoris fœtum, contenderit. Tot verborum salebræ, putidæ circumloqutiones, temporum atque ordinis immania σφάλματα, *& ne quid deterius dicam, perversa de Scriptoribus judicia stomachum continuo movent Hieronymianæ gloriæ studiosis, indigne ferentibus hujusmodi blateramenta in maximi Doctoris nomen conferri. At non ideo Erasmus illud jure accusarit stultitiæ, quod ubi Auctor professus esset se* de Luminaribus toto mundi firmamento lucentibus *dicturum, Pelagium, Jovinianum, & consimiles inculcarit tenebriones. Non enim eos inter lumina Ecclesiæ collocat, quorum scripta reprehendit, &* veneno ac felle *infecta non diffitetur.* Et pauca, *inquit,* de Scriptoribus manifestissime dicam. *Verius illud vitio vertendum fuisset, quod Hilarium Romanum Pontificem cap. secundo memoret, qui S. Leoni successit, & diu post mortem Hieronymi inclaruit. Sed hominem usque adeo bardum ac stupidum, qui hæc ignoraret, hunc fuisse non puto; factum vero librariorum culpa, ut Episcopi nomen irreperet, quod ipse non scripsit. Certe Hilarium Romanum Diaconum Luciferianæ sectæ assertorem ferme præcipuum, quod & Hieronymus notat cap. 95. & cui in Epistolam ad Romanos Commentarii tribuuntur, laudari ipsa mihi persuadent priora verba, quibus Lucifer ipse Caralitanus adluditur:* Hilarius, *inquit,* Lucifer Romanorum. *Hæc dixerim, ne supra quam videtur promereri, censuris auctor pseudonymus vexaretur. Cæterum hac una fere de caussa hocce ejus opusculum adjungo, & ad Mss. quoque fidem subinde exigo, ne quid quod ad Hieronymum pertineat, Lector aut eruditus, aut ineruditus desideret.*

HIERONYMUS DESIDERIO.

Vis nunc acriter mi frater Desideri, ut tibi quasi de luminaribus, quæ toto firmamento mundi refulgent, pauca de Scriptoribus, qui nobis multa de obscuritatibus, quæ propter carnalem mentem intelligentiam impediunt ad splendorem considerationis spiritualem proferre potuerunt, manifestissime dicam. Sed vereor Susannæ Helchiæ filiæ, ne in me sententia iniquo judicio presbyterorum impleatur, dicentis: Angustiæ mihi * undique sunt. Et mihi similiter sunt angustiæ. Si enim voluero aliquem ex his reprehendere, adversarios atque inimicitias mihi undique concitabo. Si autem noluero, nunquam quæ postulasti invenies. Sed unius tantum voluntatem condemnare quam multorum consilia transire vel despicere, melius esse videtur, quia unusquisque eorum in Scripturis sanctis diligenter laudari meruit, sed omnes [c] breviter leviterque cum omni amore tangam, ut utrumque pacifice impleam. c

*al. ubique

I. Augustinus Episcopus volans per montium cacumina quasi aquila, & ea quæ in radicibus montium fiunt, non considerans, multa cælorum spatia, terrarumque situs, & aquarum circulum, claro sermone pronuntiat. Qui enim in lignum fructuosum ascendere vult, paulatim ad superiora & majora carpere poma festinat, ramos autem proximos parvulis relinquit. Nos autem qui parvuli sumus, infirmique atque minores, si inferiora congregare valuerimus, nobiscum bene agetur.

II.

[a] Ita in Mss. Florentinis Annuntiatæ Servitarum, & S. Crucis Minorum, teste Martianæo, & in Ambrosiano penes V. C. Ludov. Anton. Muratorium inscribitur.

[b] Habetur hoc titulo sub Bedæ nomine tom. ejus operum 3. p. 491.

[c] In mss. *leniter leviterque.*

II. Hilarius [a] Episcopus Romanorum, lucifer lucernaque Ecclesiarum, & pretiosus lapis, ad quem mortalia vix ascendunt, pulchro sermone aureoque ore universa loquitur. [b] Etsi enim aliqua secus viam cecidisse potuissent, tamen ab eo in Scripturis messis exorta est magna.

III. Origenes Adamantius, altiora atque majora cogitans, [c] propriumque ingenium ferre non sufficiens, dum aliud loquitur, per aliud se nectit. Et cum hæc nimio mentis ardore cogitasset, oneribus majoribus carricabat se, & cum sic incedere non potuisset, ruina magna illuc devolutus est, [d] ut ruina ejus pareret doctrinas per aliquas seductiones ineptas, multosque de via recta in aliam viam perducit, * & venenum ejus quasi tinnulis vocibus, Sirenarumque canticis, plures necare potuit. Melior omnibus in bonis, pejor in malis. Aliqua vero per eum secus viam seminata sunt, [e] multi tamen aliquos ejus pessimos discipulos multa venenosa sub ejus nomine edidisse testantur.

* al. veneno, e

IV. Eusebius Cæsariensis, clavis Scripturarum, custosque novi Testamenti, multis major in conscriptionibus a Græcis comprobatur. Scripsit Canones quattuor Evangeliorum, & * undecim libros historiæ Ecclesiasticæ, qui novum Testamentum narrant atque custodiunt, & Χρονικὸν, id est, temporum breviarium. Hæc tria sunt præclara, quæ in operibus ejus testantur, & nos [f] ante omnia ejus vestigia qui imitari potuisset, nunquam repperimus.

* al. quindecim

V. Heliodorus presbyter, domum amplissimam per modicum foramen respiciens, tentansque ostia conclusa, clavesque non habens, vix pauca ad lucem prodere convaluit, sed quæ potuit narrare, fideliter narravit.

VI. Ambrosius frater, profundorum pinna raptus, & aeris volucer, quamdiu in profundum ingreditur, fructum de alto carpere videtur. Et omnes ejus sententiæ, fidei Ecclesiæ, & omnium virtutum firmæ sunt columnæ.

VII. Dardanus multas quæstiones arripiens per mentis astutiam, nucemque circa nucleum non confringens, multa impossibilia de Scripturis cum fiducia loquitur.

VIII. Paulino visum est Magistrum fieri, & non erat ante discipulus, & fructum sine radice oriri fierique tentavit. Ideo ejus conscriptiones, Scriptore & charta non indigent.

IX. Pelagius, de quo apud fideles sermo est, de quo etiam & mihi gravis [g] caussa disputationis ejus verborum pene in toto orbe annuntiata est, quem omnes Ecclesiæ quasi lupum de sylva mirantur, aureum colorem super nigrum venenum componens, fontem dulcem primi mellis, amaritudinis malitiæ commiscuit.

X. Jovinianus læta facie, & corde aspero, potu dulcissimo felle commixto, multos potavit, & contrarias sententias per odium occasionum Christianis proferens composuit, & me (quanquam in omnibus laboriosum) assidue quæstionibus infinitis afficit & vexat.

XI. * Julius Africanus, cujus vestigium omnes orientales australesque diligenter unanimiterque in Danielis hebdomadibus investigant, universa temporum spatia cum omni peritia jugique sermone construxit, & nulla ab omnibus, quæ dicta sunt per eum, in toto orbe unquam data est contradictio.

* al. Julianus.

XII. [h] Favonius a multis culpabilis, dura sententia fortiterque universa difficillima ingerere conatus est, & quasi qui contra undas maris navigare non potest, vel contra impetum torrentis aquæ natare non valet, ita cuncta, quæ scripsit contra Scripturas sanctas, obstare non poterant: Ideo quasi umbra secus hominem sunt.

Hilarius. ex Hieronymi Catalogo cap. 100.

Damasus. ex cap. 103.

Gregorius Nazianz. ex cap. 117.

LIBER

a Iidem *Episcopus Lucifer Romanorum, Ecclesiarumque lucerna*. Recole superiorem Censuram.

b Iidem *si ejus aliqua secus viam* &c.

c Mss. *proprioque ingenio non sufficiens, aliud subnectit* &c.

d Mss. *ut ruina ejus parasset ad doctrinam ejus aliquas seductiones* &c.

e Mss. *Multi tamen discipulorum ejus pessimi multa* &c.

f Mss. *& omnia ejus vestigia quo iterare potuisset* &c.

g Mss. *gravis disputatio verborum* &c.

h Hunc Favonium, nisi si corruptum nomen est, apud alios Veteres nusquam inveni laudatum.

L I B E R

G E N N A D I I
MASSILIENSIS PRESBYTERI
D E
SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI.

* Hieronymus *Presbyter*.
1. Jacobus *cognomento Sapiens*.
2. Julius *Romanæ urbis Episcopus*.
3. Paulonas *Presbyter*.
4. Vitellinus [a] *Presbyter*.
5. Macrobius *Presbyter*.
6. Heliodorus *Presbyter*.
7. Pachomius *Monachus*.
8. Theodorus *Presbyter*.
9. Oresiesis [b] *Monachus*.
10. Macarius *Monachus*.
11. Evagrius *Monachus*.
12. Theodorus [c] *alius Presbyter Antiochenus*.
13. Prudentius *miles Palatinus*.
14. Audentius [d] *Episcopus*.
15. Commodianus.
16. Faustinus *Presbyter*.
17. Ruffinus *Presbyter*.
18. Tichonius *Afer*.
19. Severus *Presbyter*, *cognomento Sulpicius*.
20. Antiochus *Episcopus*.
21. Severianus *Episcopus Gabalensis Ecclesiæ*.
21. Niceas [e] *Episcopus Romacianæ civitatis*.
23. Olympius *Episcopus*.
24. Bacharius *Presbyter*.
25. Sabbatius *Episcopus Gallicanæ Provinciæ*.
26. Isaac.
27. Ursinus *Monachus*.
28. Macarius *alius Monachus*.
29. Heliodorus *alius Presbyter Antiochenus*.
30. Joannes *Episcopus*.
31. Paulus *Episcopus*.
32. Helvidius.
33. Theophilus *Episcopus*.
34. Eusebius.
35. Vigilantius *Presbyter*.
36. Simplicianus *Episcopus*.
37. Vigilius *Episcopus*.
38. Augustinus *Episcopus Afer*.
39. Orosius [f] *Presbyter*.
40. Maximus *Episcopus Taurinensis*.
41. Petronius *Episcopus Bononiensis*.
42. Pelagius *Heresiarches*.
43. Innocentius *Episcopus Romanus*.
44. Cælestius.
45. Julianus *Episcopus Capuanus*.
46. Lucianus *Presbyter*.
47. Avitus *Presbyter Hispanus*.
48. Paulinus *Episcopus Nolæ Hispan.*
49. Eutropius *Presbyter*.
50. Evagrius *alter*.
51. Vigilius *Diaconus*.
52. Atticus *Episcopus Constantinopolitanus*.
53. Nestorius [g] *Hæresiarches*.
54. Celestinus *Romanæ urbis Episcopus*.
55. Theodorus *Episcopus Ancyranus Galatiæ*.
56. Fastidius *Episcopus Britanniæ*.
57. Cyrillus *Episcopus Alexandrinus*.
58. Timotheus *Episcopus*.
59. Leporinus *Presbyter*.
60. Victorinus *Rhetor*.
61. Cassianus *Presbyter Massiliæ*.
62. Philippus *Presbyter*.
63. Eucherius *Episcopus*.
64. Vincentius *Presbyter*.
65. Syagrius.
66. Isaac *Presbyter Antiochenæ Ecclesiæ*.
67. Salvianus *Presbyter*.
68. Paulinus.
69. Hilarius *Episcopus Arelatensis*.
70. Leo *Episcopus urbis Romæ*.
71. Mochimus [h] *Presbyter*.
72. Timotheus *Hæresiarches*.
73. Asclepius *Episcopus Afer*.
74. Petrus *Presbyter Edessenus*.
75. Paulus *Presbyter*.
76. Pastor *Episcopus*.
77. Victor Maurus *Episcopus*.
78. Vuconius *Episcopus*.
79. Musæus *Presbyter*.
80. Vincentius *alius Presbyter*.
81. Cyrus *Monachus*.
82. Samuel *Presbyter*.
83. Claudianus *Presbyter*.
84. Prosper *homo Aquitanicus*.
85. Faustus *ex Abbate Episcopus*.
86. Cæsarius *Arelatensis Episcopus*.
87. Servus Dei, *Episcopus*.
88. Victorinus *calculator*.
89. Theodoritus *Episcopus*.
90. Gennadius *Episcopus Cpol.*
91. Theodulus [i] *Presbyter*.
92. Sidonius *Aruenorum Episcopus*.
93. Joannes *Presbyter*.
94. Gelasius *Episcopus*.
95. Honoratus *Episcopus*.
96. Cerealis *Episcopus*.
97. Eugenius *Episcopus Afr.*
98. Pomerius *Presbyter*.
99. Honoratus *Massiliensis Episcopus*.
100. Gennadius *Presb. qui hunc edidit librum*.

I N-

[a] Ms. Gembl. *Vitilinus*.
[b] Idem *Oresius* Corbej. *Horestesis*
[c] *Theodoretus* G,
[d] *Gaudentius* C.
[e] *Anechitus* C. & mox *Romanæ civitatis* pro *Romatianæ*.
[f] *Honorius* C. & G.
[g] *Nestor* C. & G.
[h] *Mozymus* G. *Mochinus* C.
[i] *Theodorus* G. *Theoderus*, C.

a [a]INCIPIT GENNADII

PRESBYTERI MASSILIENSIS CATALOGUS VIRORUM ILLUSTRIUM

Quos Beatum HIERONYMUM sequens commemorat.

b *b HIERONYMUS noster literis Græcis ac Latinis Romæ apprime eruditus, presbyter quoque ibidem ordinatus est. Porro ad Bethleem oppidum juvenis advenit, ubi prudens animal ad præsepe Domini sese obtulit permansurum. Inter cætera operum suorum opuscula, usque ad Theodosii XIV. Imperii annum a beato Petro sumens exordium* c *usque in semetipsum de Viris Illustribus scripsit, Innumeris præterea libris [c] Apostolorum Prophetarumque constructionibus editis, immobilem Catholicæ turrim Ecclesiæ contra perfidorum jacula * consummavit. Literis quoque Hebraicis atque Chaldaicis ita edoctus, ut omnes Testamenti veteris libros, ex Hebræorum scilicet codicibus, verteret in Latinum. Danielem quoque Prophetam Chaldaico stilo loquutum, & Job justum Arabico, in Romanam linguam utrumque Auctorem perfecta interpretatione mutaverit. Matthæi nihilominus Evangelium ex Hebræo fecit esse Romanum. Namque mentis corporis-* d *que virginitatem, & [d] delictorum pœnitentiam prædicans atque custodiens, solus omnium Romanorum omnes XVI. Prophetarum commentatus est libros. In Sanctis præterea librorum suorum prologis, ita se luculentissimum interpretem, & * immensis Epistolarum suarum voluminibus nervosum Catholicis exhibet lectoribus, ut nec perfidis quandoque pepercisse, nec invidis cessisse videatur. Nonagenarius ferme, ut perhibent, postea in Domino requievit. Quem Stridon oppidum genuit, Roma inclyta erudivit, Bethleem alma * tenet, spiritum aula cælestis suscepit. Claruit maxime sub Theodosio principe & filiis ejus Arcadio, & Honorio.*

[Margin: * forte *conservavit*. — * al. *immenso volumine*. — * al. *tenuit*]

CAPUT I.

e Jacobus, [e] cognomento Sapiens Nisibenæ nobilis Persarum modo civitatis Episcopus, unus ex numero sub Maximino persecutore confessorum: & eorum qui in Nicæna synodo Arianam perversitatem *omousii* appositione damnarunt. Hunc virum beatus Hieronymus in libro *Χρονικῶν*, velut magnarum virtutum hominem nominans, in Catalogo [f] scribarum cur non posuerit, facile excusabitur, si consideremus, quod ipsos tres vel quatuor [g] Syros, quos posuit, in-

a Ex Veronensi ms. omnium revera antiquissimo, atque emendatissimo titulum hujusmodi exscripsimus.

b Patum abfuit, quin totum istud Capitulum de Hieronymo, quod Martianæus & Fabricius præponunt Genadii Catalogo, penitus resecarem. Certe e Gennadii calamo non est profectum, neque in mss. ullis invenitur, aut invenire contigit nobis; si Corbejensem unum excipias, quem Merovingiacis, ut illis vocare placet, literis exaratum tradunt Patres Benedictini, Mabillonius & Martianæus; & alterum Martinianum, ex quo ante annos centum quinquaginta legit Suffridus Petri, qui meliore tamen usus consilio, non quasi Gennadii primum capitulum, sed in Epistola ad Lectorem sive Prologo exhibuit. Cæterum neque in aliis editis libris reperitur, neque antiquis Scriptoribus notum, aut ab ipso Trithemio lectum est. Nos Italico charactere ab ipso opere separamus, alibi quas narret fabulas examinaturi.

c Vocem *libris* Suffridus, notante Fabricio, non agnoscit.

d Vox *delictorum* non ex Corbejensi codice adscita est, sed ex Mabillonii conjectura in margine, quam tamen laudamus.

e Martianæus cum Erasmo addit *Presbyter*, renuentibus mss. atque editis castigatioribus. Mox etiam *Episcopi*, vocabulum omittit cod. S. Crucis in Jerusalem de Urbe. Corbejensis vero ita legit, *Nizibi urle nobile Episcopus, modo vero Persarum civitatis &c.* Tametsi haud scio, num revera ab ipso Gennadio ita scriptum sit, ut enim infra dicam, apparet de Jacobo Presbytero Periodeute hausisse illum a Syris notitiam, quem cum Nisibeno Episcopo male confundit.

f Vocem *scribarum* Fabricius omiserat. Quidam mss. *scriptorum* legunt.

g Puta Tatianum, Bardesanem, Ephræmum, & Archelaum. Verum non quod Syriace Hieron. nesciret (quis enim id sibi persuadeat, hominem in ipsa propemodum Syria degentem, & qui Hebraicam & Chaldaicam præterea linguam probe calleret, Syram quæ ab his prognata est, & quæ communi sermone per ea loca obtinebat, ignorasse?) sed quod nulla exstarent Nisibeni Episcopi scripta, S. Doctor non memorat. Splendide autem fallit ac fal-

interpretatos in Græcum ſe legiſſe teſtetur. Unde conſtat eum illo tempore ignoraſſe Syram linguam vel literas. Et ideo hunc qui necdum in aliam verſus eſt linguam neſciſſe ſcriptorem. Comprehendit autem omne opus ſuum in [a] *viginti ſex libris*, ideſt, *de fide*, *contra omnes hæreſes*, [b] *de caritate generali*, *de jejunio*, *de oratione*, *de dilectione erga proximum ſpeciali*, *de reſurrectione*, *de vita poſt mortem*, *de humilitate*, *de patientia*, *de pœnitentia*, *de ſatisfactione*, *de virginitate*, *de ſenſu animæ*, *de circumciſione*, [c] *de acino benedicto*, *pro quo in Iſaia legitur*, *Non eſt exterminandus botrus*, *de Chriſto*, *quod Filius Dei ſit*, *& conſubſtantialis Patri*, *de caſtitate*, *adverſus gentes*, *de conſtructione tabernaculi*, [d] *de gentium converſatione*, *de regno Perſarum*, *de perſecutione Chriſtianorum*. Compoſuit & *chronicon* minoris quidem Græcorum curioſitatis, ſed majoris fiduciæ: quia divinarum Scripturarum tantum auctoritate conſtructum, comprimit ora eorum, qui præſumptuoſa [e] ſuſpicione de adventu Antichriſti vel Domini noſtri inaniter philoſophantur. Moritur hic vir Conſtantii temporibus, & juxta præceptum [f] patris ejus Conſtantini juxta muros Niſibe ſepelitur, ob cuſtodiam videlicet civitatis, quod ſecundum fidem Conſtantini evenit. Nam poſt multos annos ingreſſus Julianus Niſibem, & vel gloriæ ſepulti invidens, vel fidei Conſtantini, cujus ob id domum perſequebatur, juſſit efferri de civitate ſacri corporis reliquias: & poſt paucos menſes conſulendæ licet cauſa reipublicæ Jovinianus Imperator, qui Juliano ſucceſſerat, tradidit barbaris civitatem, [g] quæ uſque hodie Perſarum ditioni cum ſuis ſubjecta ſervit.

CAPUT II.

JUlius [h] urbis Romæ Epiſcopus, ſcripſit *ad Dionyſium* quendam *de incarnatione* [i] *Domini Epiſtolam unam*, quæ illo quidem tempore utilis viſa eſt adverſum eos, qui ita duas per incarnationem aſſerebant in Chriſto perſonas, ſicut & naturas: nunc autem pernicioſa pro-

fallitur Presbyter Maſſilienſis, qui libros alterius Jacobi, ut ſtatim oſtendam, alteri tribuit. Nemo eſt antiquorum qui inter Eccleſiaſticos Scriptores Jacobum hunc cenſeat. Vitam quidem ejus ſanctiſſimam laudant Syri, Dionyſius Barſalibi, Abulpharagius, ſeu Gregorius Barhebræus, Salomon Boſtrenſis, Joannes Darenſis, atque alii, ſed qui noverit ſcripta, minime invenies. Ignorant Arabes, in quorum linguam Syrorum Patrum monimenta transferri conſueverant: ignorant Græci ipſi, quos inter Theodoritus, qui neque in Philotheo, neque in Hiſtoria Eccleſiaſtica, cum de Niſibeno antiſtite multa commemoret, ullo unquam loco ſcriptorum ejus mentionem facit. E conrrario Jacobum Presbyterum Periodeutem, ſive *viſitatorem*, qui poſtea Sarugenſem Eccleſiam rexit, multa literis commendaſſe Veteres tradunt. Hinc & *Sapientis cognomentum*, quod ipſe Gennadius notat, apud Syros vulgo obtinuit, ut videre eſt in Syris codicibus, quos memorat Aſſemanius. Quaſdam ejus elucubrationes laudat Joſue Stylita, ſynchronus auctor, & qui rurſum in eadem ac ille Edeſſæ urbe in Meſopotamia claruit. Ejus verba ſunt: *Venerabilis Jacobus Periodeutes, qui plurimas de variis Scripturarum ſectionibus Homilias, Cantica etiam, Hymnoſque de illa locuſtarum tempeſtate conſcripſit, haud ſegniter ſe geſſit in ea calamitate* (expugnatione Amidæ) *ſed prout ipſum decebat epiſtolam parenaticam ad omnes civitates dedit*. Hæc anno adſcribitur 503. quare mirum magis, Gennadium, qui Catalogum ſuum ante annos octo concinnaverat, in adviventis Scriptoris notitia fuiſſe deceptum. Omitto illum hallucinationem ſuam primis ſtatim verbis indicare cum ſimul *Presbyterum*, & *Epiſcopum* Jacobum vocat. Mihi ſatis eſt ab impacta Syri idiomatis ignoratione S. Doctorem obiter vindicaſſe.

a Iterum Veron. *viginti & quinque libris*, quam lectionem & Suffridus Petri laudat ex codice Gemblacenſi atque aliis. Et Trithemius quoque legerat *viginti quinque*, totidemque enumerat, tametſi vitioſo deceptus codice ex uno libro, qui eſt *de Acino benedicto*, *& verbis Iſaiæ*, ille duos fecerit. Nempe infra non niſi viginti quattuor enumerantur. Prætereo apertiſſimum mendum Corbejenſis mſ. qui, teſte Martianæo, legit *viginti ſeptem*.

b Codex S. Crucis *de Caritate*, *de generali jejunio*, renuentibus aliis libris. Mox Veron. *de cenſu animæ* cum Corbejenſi, Martianæus *de aſcenſu*. Verius reliqui libri *de ſenſu*.

c Olim erat *de azymi benedictione*, mendoſe, & contradicentibus caſtigatiſſimis mſſ. ipſaque hiſtoriæ veritate. *De acini benedictione*, quemadmodum in Veron. cod. habetur, ſive *de acino benedicto*, ut alii præferunt, loquitur Iſaias cap. 65. v. 8. *Quomodo ſi inveniatur granum in botro & dicatur: Ne diſſipes illud quoniam benedictio eſt*. Veron. *pro qua in Iſaia &c.* Et *non exterminatus Botrus*: alibi *exterminabitur &c.*

d In mſſ. tum Veron. cum Ciſtercl. *de gentium converſione*.

e Corbej. mſ. *ſuſpectione*, qui mox verba *vel Domini noſtri* non agnoſcit.

f Idem Corb. P. *Conſtantini intra muros Nizybe*. Veron. *juxta muros Nizibenſes ſepultus eſt*.

g Voces *uſque hodie* in Ciſterci. non ſunt, in quo legitur continenter *quæ Perſarum ditioni &c.*

h Cod. S. Crucis *Julianus* (quemadmodum & Veteres alii vocant) *Romæ Epiſcopus*. Porro conſictam fuiſſe ab Apollinariſtis ſub Julii nomine hanc Epiſtolam ad Dionyſium, quam Græce edidit ex cod. Ambroſiano & nova interpretatione donavit Cl. Muratorius, notatum eſt doctis viris. Olim quoque Facundus Hermian. lib. 1. c. 5. Photius cod. 230. & Eulogius Alexandrinus ſuſpectan. habuere. Hypatius Epheſiorum Epiſcopus in Collat. Conſtantinopolit. & Leontius Byzantinus tum lib. contra fraudes Apollinariſtar. tum illo de Sectis Action. 8. utpote falſam repudiarunt. Quin etiam genuinum ejus parentem ipſummet Apollinarium fuiſſe docent, multamque in hoc comprobando operam impendit Collectaneorum adverſus Severianos auctor Anonymus apud Caniſium. Eſt autem ineluctabile argumentum Leontii ex eo petitum quod Valentinus primarius Apollinarii diſcipulus multa proferens *domini Apollinarii* teſtimonia, unum recitat *ex Epiſtola ad Dionyſium*, *cujus principium eſt. Admiror cum de quibuſdam audio, confiteri quidem Deum in carne, labi autem errore in diviſione prave a Paulianiſtis introducta*: quod eſt Epiſtolæ hujus, quæ Julio adſcribitur, totidem verbis exordium. Jam vero Gennadius ipſe qui illam admittit, benigno interprete notat indigere: quam rationem habent Veteres alii, qui falſa ejus inſcriptione decepti, *propter perſonæ auctoritatem fide dignam*, ut Leontius loquitur, eam ſtudent ad Catholicum ſenſum accommodare.

i Al. *Chriſti Domini*. Mox a verbis *adverſum eos* uſque ad *& naturas* vacat in Corbejenſi.

probatur : [a] fomentum enim est Eutychianæ & Timotheanæ impietatis.

CAPUT III.

PAulonas [b] Presbyter, discipulus Beati Ephrem Diaconi, homo acris valde ingenii, & [c] in divinis doctus scripturis: sed vivente magistro, clarus in doctoribus Ecclesiæ fuit & maxime ex tempore declamator. Post illius autem obitum, amore primatus & nominis, separans se ab Ecclesia, [d] scripsit contraria fidei multa. Huic obiturus Beatus Ephrem astanti sibi dixisse fertur: *Vide* [e] *Paulona, ne te submittas cogitationibus tuis,* [f] *& eleveris. Sed cum te ad purum comprehendisse putaveris Deum, crede nec intellexisse*. Præsenserat enim illum ex studiis vel sermonibus, nova investigare, & in immensum intellectum tendere: unde eum frequenter [g] Bardesanem novellum vocabat.

CAPUT IV.

VItellius [h] Afer, Donatianorum schisma defendens, scripsit *de eo, quod odio sint mundo* [i] *servi Dei*. In quo si tacuisset de nostro [k] velut persecutorum nomine, egregiam doctrinam ediderat. Scripsit & *adversum gentes*, & *adversum nos*, velut *traditores*, in persecutione *divinarum Scripturarum*, & *ad regulam Ecclesiasticam* pertinentia multa disseruit. Claruit sub [l] Constante filio Constantini Principis.

CAPUT V.

MAcrobius Presbyter, [m] & ipse ut ex scriptis Optati cognovimus, Donatista, & suorum postea in urbe Roma occultus Episcopus fuit. Scripsit cum adhuc in Ecclesia Dei presbyter fuisset, *ad confessores & ad virgines librum unum*, moralis quidem, sed valde necessariæ doctrinæ, & [n] præcipue ad custodiendam castitatem aptissimis valde sententiis communitum. Claruit inter nostros, primum Africæ: & inter suos, id est, Donatianos, sive Montenses, postea Romæ.

CAPUT VI.

HEliodorus Presbyter scripsit *librum* [o] *de naturis rerum exordialium*, in quo ostendit unum esse principium, nec quidquam coævum Deo, nec mali conditorem Deum, sed ita bonorum omnium creatorem, ut materia [p] quæ ad malum versa est, post inventam malitiam a Deo sit facta. Nec quidquam materialium absque Deo [q] credatur conditum, aut fuisse aliarum rerum creatorem præter Deum, qui præscientia sua cum [r] prævideret morti dari naturam, præmonuit de pœna.

CAPUT VII.

PAchomius [s] Monachus, vir tam in docendo quam in signa faciendo Apostolicæ gratiæ, & fundator Ægypti cœnobiorum, scripsit [t] *Regulam* utrique generi monachorum aptam, quam Ange-

a Corbejensis, *Fomentum est enim Thymotianæ hæreseos impietatis*.

b Ita præferunt antiquiss. mss. nostri Veronens. ac Cisterc. notumque ita a Syris Latina & Græca etiam nomina in *as* terminationem deflecti. Ms. quoque Corbejen. & Honorius, tresque alii veteres libri penes Suffridum Petri *Paulonam* vocant. Fallitur proinde Ge[illegible] Vossius in Notis ad S. Ephræmi Testamentum, ubi hunc quem *Paulinum* a Gennadio appellatum legit, alium a celebri Paulona fuisse constituit. *Paulonium* alii non recte appellant.

c Corbej. *in divina Scriptura doctus*: mox pro *Ecclesiasticis* erat *Ecclesia*.

d Cisterciens. *scripsit contra fidem multa*. Ejus opera recenset Ebedjesu cap. 96.

e Antea erat *Vide Pauline*, renuentibus mss. ut supra notatum est. Recolendum S. Ephræmi Testamentum, in quo Paulonas, homo a recta fide deficiens rejicitur. *Paulona*, inquit, *maledicta mater tua: væ ventri qui te portavit, quoniam sectas omnes sectaris, & quæstiones omnes investigas. Operam omnem perdes, quemadmodum vir ille (Judas) negotiationes suas perdit &c.* Vide & Sozomenum lib. 3. c. 15. & Nicephorum lib. 9. cap. 16.

f Corbej. *& eleves sed cum comprehendisse putaveris Deum crede te intellexisse. Præsens enim erat* (verius Cisterciens. *Præscierat enim*) *illum ex studiis &c.*

g Recole quæ supra Hieron. notat de Bardesane cap. 33.

h Vitiose Corbej. *Vitilinus*: tum *Donati*, al. *Donatianum*.

i Veronens. *Servi Christi*. Gemblacens. penes Suffridum Petri, *quod sit odio mundus Dei servis*.

k Iterum Corbej. *velut persecutorem, nomen egregii doctique ediderat*.

l Idem *sub Constantio*: alias quoque *Principe* erat pro *Principis*.

m Martian. vitiosa methathesi *ut & ipse*: Corbej. *uti ex Optati scripto cognovimus Donatista postea in urbe Roma fuit Episcopus occultus*.

n Idem Martian. *præcipue ad studium castitatis*.

Al. editi *librum unum*: & paulo post *mali creatorem Deum*.

o Martian. *quæ ad malum*

p Veronens. *absque Deo sit conditum*: subdit Cisterciens. *nec fuisse alium rerum conditorem præter Deum*.

r Mss. Gemblacensis, & Viridis vallis, & Sigebergensis & Guelperbyt. *præuideret mutandam naturam præmonuit*. Veronens. *monuit*.

s Al. *Pacumius*, & male *Bachomius*.

t De ejus Regula, & Epistolis, quæ Hieronymus Latine ex Græca interpretatione refudit, nosque edidimus hoc ipso Tomo pag. 53. vide quæ in præfixa illis Admonitione latius disputamus.

gelo dictante perceperat. Scripsit & ad collegas præpositurae suæ *Epistolas*, in quibus alphabetum mysticis tectum sacramentis, velut humanæ consuetudinis [a] excedens intelligentiam clausit, solis credo eorum gratiæ, vel meritis manifestatum, unam *ad Abbatem Syrum*, unam *ad Abbatem Cornelium*: [b] interim *ad omnium Monasteriorum Præpositos*, ut in unum antiquius monasterium, quod lingua Ægyptiaca [c] Baum vocatur congregati, Paschæ diem velut æterna lege celebrent, *Epistolam unam*. Similiter & *ad diem* [d] *Remissionis*, quæ mense Augusto agitur, ut in unum Præpositi congregarentur, *Epistolam unam*: & *ad fratres*, qui foras monasterium missi fuerant operari, *Epistolam unam*.

CAPUT VIII.

THeodorus [e] Presbyter, successor gratiæ & præpositurae supradicti Abbatis Pachomii, scripsit [f] ad alia monasteria *Epistolas* Sanctarum Scripturarum sermone digestas. In quibus tamen frequenter meminit magistri & institutoris sui Pachomii, & doctrinæ ejus ac vitæ proponit [g] exempla, quæ ille ut doceret, Angelo administrante, didicerat. Simul & hortatur permanendum in proposito cordis & studii, & redire in concordiam & unitatem eos qui post Abbatis obitum [h] discessione facta, a cœtu semetipsos diviserant unitatis. Sunt autem hujus exhortationis *Epistolæ tres*.

CAPUT IX.

ORsiesis [i] Monachus, amborum, id est, Pachomii & Theodori collega, vir in sanctis Scripturis ad perfectum instructus, composuit *librum* divino conditum sale, totiusque *monasticæ disciplinæ* instrumentis constructum, & ut simpliciter dicam, in quo totum pene vetus & novum Testamentum compendiosis dissertationibus, juxta monachorum dumtaxat necessitatem, invenitur expositum; quem tamen vice *testamenti* prope diem obitus sui Patribus obtulit.

CAPUT X.

MAcarius [k] Monachus ille Ægyptius, signis & virtutibus clarus, unam tantum ad juniores professionis suæ scripsit *Epistolam*: in qua docet illum perfecte posse servire Deo, qui conditionem creationis suæ cognoscens, ad omnes semetipsum inclinaverit labores, & luctando atque Dei auxilium adversum omne quod in hac vita suave est, implorando, ad naturalem quoque perveniens puritatem, continentiam, [l] velut naturæ debitum munus obtinuerit.

CAPUT XI.

EVagrius [m] Monachus, supradicti Macarii familiaris discipulus, divina atque humana literatura insignis, cujus etiam liber qui [n] attitulatur *Vitæ Patrum*, velut continentissimi & eruditissimi viri mentionem facit. Scripsit multa monachis necessaria, ex quibus ista sunt: *Adversus octo* [o] *principalium vitiorum suggestiones*, quas aut primus advertit, aut inter primos didicit, *octo* ex sacrarum tantum Scripturarum testimoniis * oppofuit *libros*, ad similitudinem videlicet Domini, qui tentatori suo semper scripturarum testimoniis obviavit: Ita ut [p] unaquæque species, vel diaboli, vel vitiatæ naturæ suggestionum contra

* al. composuit.

[a] Vulgati alii *excedentem*: mox Veronens. *meritum* pro *meritis*.
[b] Adverbium *interim*, quod supplet Corbej. ignorant passim alii mss. atque editi libri.
[c] Vitiose in Veronensi *Caum*. in Cisterc. *Bau*: in aliis *Bavai*, æque vitiose. Mox Veronensis *veluti æternam legem*.
[d] Ignorat Corbej. verba *quæ mense Augusto agitur*: tum legit *ut in unum congregentur fratres*. Sic vero Epistola inscribitur, *Ad universa monasteria ut congregentur omnes monasteriorum principes, & domorum præpositi in monasterium quod vocatur Baum, vicesimo die mensis, qui apud Ægyptios appellatur Mesore*. Huic mensi apud Latinos Augustus respondet.
[e] *Presbyter* in Veronens. ms. non dicitur.
[f] Postremum locum tenet in nostra edit. & inscribitur, *Ad omnia monasteria de Pascha*.
[g] Veronens. *proponit exemplar, quæ ut doceret &c.*
[h] Al. vulgari *dissensione facta*.
[i] In Veronensi *Orsiesis* scribitur, in aliis *Oresiesis*, penes Honorium & Trithemium *Oresiensis*.
[k] In Veronensi non additur *Monachus*: in Cisterciensi *Ægypto* pro *Ægyptius* scribitur.

[l] Corbej. *velut naturalem*: Veron. *vel naturæ debitum munus optimum*. Ἀπαθείαν puta innui, quam Evagrius Ponticus, qui statim subsequitur, primus e Stoicis dicitur invexisse. Certe Macarius iste Homil. 17. & alia 38. plane contrarium luculentissime, atque ex proposito docet; nec proinde defuerunt, qui suspicarentur eruditi viri, calumniam illi abs Gennadio inferri, ut Pelagianæ sententiæ, cui ipse adhærebat, patrocinium a viro sanctissimo accerseret.
[m] Neque hic *Monachus* dicitur in Veronensi.
[n] Veronens. *qui appellatur Vita Patrum*. Adnotat Cl. Fabricius hasce Vitas Patrum infra cap. 17. inter Ruffini scripta non memorari a Gennadio, qui sine nomine Auctoris & interpretis eas legisse videtur.
[o] Ms. Corbej. *octo tantum principalium*. Vocem *tantum* suo loco inserit Veronens. paulo post, *ex sacrarum tantum Scripturarum testimoniis &c.*
[p] Cisterciens. *ita ut unaqualibet Diaboli vitiata suggestione natura contra se haberet &c.* Corbej. *vel Diaboli vitiata natura suggestio & contra se habeat testimonium.*

se [*] habeat testimonium. Quod tamen opus [a] eadem simplicitate qua in Græco inveni, jussus in Latinum transtuli. Composuit & Anachoretis, simpliciter viventibus, *librum centum sententiarum* per capitula digestum, & eruditis ac studiosis, *quinquaginta sententiarum*, quem ego Latinum primus feci. Nam superiorem olim translatum, quia vitiatum & per tempus confusum vidi, partim [b] reinterpretando, partim emendando auctoris veritati restitui. Composuit & cœnobitis & synoditis *doctrinam* aptam *vitæ communis*: & *ad virgines* Deo sacratas, libellum competentem religioni & sexui. Edidit & paucas *sententiolas* valde obscuras, & (ut ipse in his ait) solis monachorum cordibus cognoscibiles, quas ego similiter [c] Latinas edidi. Vixit longa ætate, signis & virtutibus pollens.

[*] al. *haberet*.

CAPUT XII.

THeodorus [d] Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter, vir scientia cautus, & lingua disertus, scripsit *adversum Apollinaristas & Eunomianos de incarnatione Domini libros* [e] *quindecim*, ad quindecim millia versuum continentes. In quibus ratione purissima & testimoniis Scripturarum, ostendit Dominum Jesum, [f] sicut plenitudinem deitatis, ita plenitudinem humanitatis habuisse. Docet & hominem duabus [g] tantum substantiis constare, id est, anima & corpore, sensumque & spiritum non alteram substantiam, sed officia esse animæ ingenita, quibus spirat, quibus rationalis est, quibus sensibile facit corpus. [h] Quartum decimum autem hujus operis librum, proprie de increata & sola incorporea [i] dominaque omnium sanctæ Trinitatis natura, & de creaturarum ratione differens, pro sensu cum auctoritate sanctarum Scripturarum explicuit. Quinto decimo vero volumine, totum operis sui corpus, [k] citatis etiam Patrum traditionibus confirmavit & communivit.

CAPUT XIII.

PRudentius [l] vir seculari literatura eruditus, composuit διττοχαῖον de toto veteri & novo Testamento personis exceptis. Commentatus est autem in morem Græcorum *Hexæmeron* de mundi fabrica, usque ad conditionem primi hominis, & prævaricationem ejus. Composuit, & [m] libellos quos Græca appellatione attitulavit ἀποθέωσις, ψυχομαχία, ἁμαρτιγένεια, id est, de divinitate, & de compugnantia animæ, de origine peccatorum. Fecit & in laudem Martyrum [n] sub aliorum nominibus, *invitatorium ad martyrium* librum unum, & *hymnorum* alterum. Speciali tamen intentione *adversus Simmachum* idololatriam defendentem ex quorum lectione agnoscitur [o] Palatinus miles fuisse.

CAPUT XIV.

AUdentius Episcopus Hispanus, scripsit *adversus Manichæos, Sabellianos & Arianos*, [p] maxime quoque ex speciali intentione *contra Photinianos*, qui nunc vocantur Bonosiaci, *librum* quem prætitulavit, *de fide adversum hæreticos*, in

a Verba *eadem simplicitate qua in Græco inveni* in Cisterciensi ms. non habentur: in Veronensi autem quemadmodum & Corbejensi legitur *eamdem simplicitatem qua in Græcum inveni* (vel *invenire visus sum*) *in Latinum transtuli*.

b Veronens. *partim interpretando*: mox Martian. *veritatem*, alibi *varietatem restitui*. In Guelpherbyt. autem & Norimbergensi mss. teste Er. Sal. Cypriani desiderantur verba *Composuit anachoretis &c.* usque ad *restitui*.

c Martian. *Latinis dedi*, qui mox *& prodigiis* vitiose habet pro *virtutibus*.

d Vitiose in Corbej. *Theodoretus*. Quidam, adnotante Miræo, hunc Theodorum Presbyterum fuisse scribunt in Monasterio Rhaitu.

e Numerum librorum *quindecim* oscitanter Martianæus omisit.

f Cisterciens. verba *sicut plenitudinem Deitatis, ita* non agnoscit: in Veronensi legitur *Divinitatis*.

g Vocula *tantum* in Corbej. desideratur.

h Veronens. fere cum Corbej. *quartodecimo autem hujus operis libro*.

i Male in Cisterciensi *divinaque omnium S. Trinitatis*: corruptius vero quam adnotare oporteat in Veronensi, *ad omnia quæ omnium Sancta Trinitatis natura &c.*

k Cisterciens. *scissitatis etiam Patrum traditionibus*.

l Abest a Corbej. *vir*. Mox pro διττοχαῖον idem habet *Trocleum*, Cisterciens. *Chroceum*: Veronens. *Troceum*: vetus Editio Parmensis *Throceum*: vitiose omnes. Numquam vero Gifanio assentiar, qui δίπτυχον reponi vult, quamquam Cl. Fabricio & Clerico isthæc ab eo reposita lectio probetur, abest enim quam longissime ab antiquorum scriptura codicum, nec libri Prudentiani titulum refert. Vide Nicolaum Heinsium in hunc locum. Pro *personis exceptis* alii mss. atque editi habent *personis exceptis*.

m Corbej. *libros quos Græca appellatione prætitulavit*.

n Verba *sub aliorum nominibus invitatorium ad Martyrium* non habent quidam mss. quos Er. Sal. Cypriani probat.

o Mss duo nostri *Palatinis similis*. In hunc locum Fabricius hosce Prudentii versus ex Præfat. Cathemerinon laudat.

Tandem militiæ gradu
Evectum pietas Principis extulit
Assumtum proprio stare jubens ordine proximo.

p Martian. aliique libri editi *maximeque*: voculam *ex* supplet Veronensis, qui mox cum Corbej. *Fotiniacos* pro *Photinianos* habet.

in quo ostendit antiquitatem Filii Dei [a] coæternalem Patri fuisse, nec initium deitatis tunc a Deo Patre [b] accepisse, cum de Maria Virgine homo, Deo fabricante, conceptus & natus est.

CAPUT XV.

COmmodianus, dum inter sæculares literas etiam nostras legit, [c] occasionem accepit fidei. Factus itaque Christianus, & volens aliquid studiorum suorum muneris offerre Christo suæ salutis auctori, scripsit mediocri sermone [d] quasi versu, *librum adversum Paganos*. Et [e] quia parum nostrarum attigerat litterarum, magis illorum destruere potuit dogmata, quam nostra firmare. Unde & de divinis [f] repromissionibus adversum illos vili satis & crasso, ut ita dixerim, sensu disseruit, illis stuporem, nobis desperationem incutiens. Tertullianum & Lactantium & Papiam auctores secutus, moralem sane doctrinam & maxime voluntariæ paupertatis amorem, optime prosecutus, studentibus inculcavit.

CAPUT XVI.

FAustinus [g] Presbyter, scripsit ad personam Flaccillæ reginæ *adversum Arianos & Macedonianos libros septem*. His eos maxime Scripturarum testimoniis arguens & convincens, quibus illi pravo sensu utuntur ad blasphemiam. Scripsit & *librum* quem Valentiniano, Theodosio & Arcadio Imperatoribus *pro defensione suorum*, [h] cum Marcellino quodam Presbytero obtulit. Ex quo ostendit [i] Luciferiano schismati consensisse, qui Hilarium Pictaviensem, & Damasum urbis Romæ Episcopum in eodem libro culpat, quasi male consuluerint Ecclesiæ, quod prævaricatores Episcopos, in communionem & sacerdotium, pacis recuperandæ gratia, recepissent: quod Luciferianis ita displicuit recipere Episcopos, qui in Ariminensi Concilio Arianis communicaverant, ut Novatianis apostatas pœnitentes.

CAPUT XVII.

RUffinus Aquilejensis Ecclesiæ Presbyter, non minima pars fuit [k] doctorum Ecclesiæ, & in transferendo de Græco in Latinum elegans ingenium habuit. Denique maximam partem Græcorum bibliothecæ Latinis exhibuit *Basilii* scilicet *Cæsariensis* Cappadociæ Episcopi, *Gregorii Nazianzeni* eloquentissimi hominis, *Clementis Romani recognitionum libros*, [l] *Eusebii Cæsariensis* Palæstinæ *Ecclesiasticam historiam*, [m] *Xisti sententias*, *Evagrii sententias*. Interpretatus est etiam, *sententias Pamphilii Martyris adversum Mathematicos*. Horum omnium quæcumque præmissis prologis, a Latinis leguntur, a Ruffino interpretata sunt, [n] quæ autem sine prologo, ab alio translata sunt, qui prologum facere noluit. *Origenis* autem non omnia, quia & Hieronymus transtulit aliquanta, quæ sub prologo discernuntur. Proprio autem labore, immo gratiæ Dei dono, exposuit idem [o] Ruffinus *Symbolum*, ut in ejus comparatione alii nec exposuisse credantur. Disseruit & *benedictionem Jacob super Patriarchas* triplici, id est, historico, morali, & mystico sensu. Scripsit & *Epistolas* ad timorem Dei hortatorias multas, inter quas præeminent illæ, quas *ad Probam* dedit. Historiæ etiam Ecclesiasticæ, quam ab *Eusebio* scriptam, & ab ipso interpretatam diximus addidit *decimum & undecimum librum*. Sed & [p] *ob-*

tre-

a Corbej *coæternam fuisse, non initium Deitatis &c.*

b Idem *acceperit cum Maria matre.*

c Concinnius in Veronensi *occasione accepta fidei, Christianus effectus est, & volens aliquod studiorum suorum munus offerre &c.*

d In eodem *quasi versum*: vitiose in Cisterciens. *quasi adversum paganos*; nec minus male in Corbej. *quasi librum adversum &c.*

e Perperam Martian. cum vulgo editis, *quia parum nostrorum attigerat literas*. In Veronensi pro *parum* habetur *partem*.

f Addit Martian. *agens*: Veronens. legerat *promissionibus*.

g In Veronensi *Faustus* appellatur. Mox Martian. *Faccilia*: Cisterciens. *Placilla*. Denique in Corbej. *adversus Arium & Macedonium libros septem*. Rectius, inquit Cl. Fabricius, septem Capitula dixeris.

h Martian. *cum Marcelliano*, nec minus vitiose Corbej. *quendam Presbytero*, pro *quodam &c.*

i Veronens. *Luciferianorum*: pessime Corbej. *Luciferiani scisma conscripsisse*. Mox Cister. *qui Hilarium*.

k Corbej. *Doctorum Ecclesiarum.*

l Idem *& Eusebii Cæsaria Palestina Ecclesia Episcopi historiam.*

m Verius in Cisterciens. *Sexti sententias*. Id nempe urget Hieron. contra Ruffinum, quod Sexti Pythagorei sententias, hominis sine Christo, pro Xysti Papæ & Martyris sententiis obtruderit.

n Verba *quæ autem sine &c.* usque ad *quia & Hieron. transtulit aliquanta* in Corbej. desiderantur.

o Idem Corbej. *Ruffinus Symbolum disseruit, & benedictiones Jacob super Patriarchas..... mystico sermone. Scripsit & Epistolas ad timorem Dei. inter quas eminent &c.* In Cisterc. *pernitent illæ &c.* tum *Historia tamen Ecclesiastica &c.*

p Utique *Hieronymo*, quem de nomine appellare veretur Gennadius, qui e Ruffini partibus stabat. Hinc vero intelligas apertissime, non tres, ut vulgo eruditi persuasum habent, sed duos tantum scriptos ab Aquilejensi Presbytero libros Invectivarum in S. Doctorem, nec præter illos alium, ut putant, exstitisse, qui temporum injuria interciderit. Vide quæ in Præfat. hujus Tomi observamus.

trectatori opuſculorum ſuorum *reſpondit duobus voluminibus*, arguens & convincens, ſe Dei intuitu & Eccleſiæ utilitate, auxiliante Domino, ingenium agitaſſe: illum vero æmulationis ſtimulo incitatum ad obloquendum ſtilum vertiſſe.

CAPUT XVIII.

TIchonius natione Afer, in divinis literis eruditus, juxta hiſtoriam ſufficienter, & in ſæcularibus non ignarus fuit; in Eccleſiaſticis quoque negotiis ſtudioſus. Scripſit *de bello inteſtino libros tres*, & *expoſitiones diverſarum cauſſarum*, in quibus ob ſuorum defenſionem, antiquarum meminit Synodorum. E quibus omnibus agnoſcitur, [a] Donatianæ partis fuiſſe. Compoſuit & *Regulas*, ad inveſtigandam & inveniendam intelligentiam Scripturarum *ſeptem*, quas in uno volumine concluſit. Expoſuit & *Apocalypſin* Joannis [b] ex integro, nihil in ea carnale, ſed totum intelligens ſpiritale. In qua expoſitione dixit, [c] Angelicam ſtationem corpus eſſe. Mille quoque annorum regni, in terra juſtorum poſt reſurrectionem futuri [d] ſuſpicionem tulit; neque duas in carne mortuorum reſurrectiones futuras, unam juſtorum, & aliam injuſtorum, ſed unam & ſemel omnium, in qua reſurgent etiam abortivi deformati, [e] ne quid humani generis animatæ ſubſtantiæ intereat, oſtendit. Diſtinctionem ſane duarum reſurrectionum [f] ita facit: *primam quam juſtorum, Apocalypſis dicit*, [g] *credimus modo in Eccleſiæ incremento agi, ubi juſtificati per fidem a morticinis peccatorum ſuorum per baptiſmum ad vitæ æternæ ſtipendium* [h] *ſuſcitantur: ſecundam vero generaliter* [i] *omnis hominum carnis*. Floruit hic vir ætate, qua jam memoratus Ruffinus, Theodoſio, & filio ejus regnantibus.

CAPUT XIX.

SEverus Presbyter, cognomento Sulpitius, Aquitanicæ provinciæ, vir genere & * literis nobilis, & paupertatis atque humilitatis amore conſpicuus, (1) carus etiam ſanctorum virorum Martini Turonenſis Epiſcopi, & Paulini Nolenſis, ſcripſit non contemnenda opuſcula. Nam *Epiſtolas*, ad amorem Dei & contemtum mundi hortatorias, ſcripſit *ſorori ſuæ* [k] *multas*, quæ notæ ſunt. Scripſit *ad* [l] *Paulinum* prædictum *duas*, & *ad alios* alias. Sed quia in aliquibus etiam familiaris neceſſitas inſerta eſt, non digeruntur. Compoſuit & *Chronica*. Scripſit & ad multorum profectum *Vitam B. Martini* [m] Monachi & Epiſcopi, ſignis & prodigiis ac virtutibus illuſtris viri, & [n] *Collationem Poſtumiani & Galli*, ſe mediante & judice, de converſatione Monachorum Orientalium & ipſius Martini habitam, in *Dialogi* [o] ſpeciem, duabus inciſionibus comprehendit. In quarum priore refert, ſuo tempore apud Alexandriam in Synodo Epiſcoporum decretum, [p] Origenem cautius a ſapientibus pro bonis legendum, & a minus capacibus pro malis refutandum. Hic [q] in ſenectute ſua a Pelagianis deceptus, & agnoſcens loquacitatis culpam, ſilentium uſque ad mortem tenuit, ut peccatum, quod loquendo contraxerat, tacendo (2) pœnitens emendaret.

* al. *litteratura*.

C A-

a Corbej. *Donatiſtarum partis*. Mox Veronenſis non habet verba *& Regulas*; ſed infra *ſeptem quaſi volumina concluſit*: Ciſtercienſ. *quaſi in volumine*. Iterum Corbej. verba *& inveniendam* omittit.

b Corbej. *ad integrum nihil in ea* (duæ poſtremæ voculæ in Veronenſi deſiderantur) *carnale, ſed tantum intelligens ſpiritalem*.

c Verius in Veronenſ. *Angelicam rationem corpus eſſe*.

d Mattian. *ſuſpicionem intulit*: deinde Corbej. *Neque duas in carne reſurrectiones futuras inter juſtos, & inter injuſtos, ſed unam & in ſemel omnium: in qua reſurrectione abortivi deformati* (al. *reformati*) *reſurgant*. Veronenſ. *Sed unam & tunc ſemel* &c. Ciſtercienſ. *ſed unam & inſimul*.

e Al. *ne quid humani generis deformatum, & animatum ſubſtantia intereat*.

f Veronen. *ita fieri ut primam*. Ciſterc. *ita facit ut primam*.

g Rurſum Veronen. *credamus modo in iſto ſaeculo, ubi juſtificati &c.* Ciſterc. *credamus modo in Eccleſiæ cremento*.

h Corbej. *homines ſuſcitantur. Duo vero genera omnium hominum, juſtorum, & peccatorum. Floruit &c.*

i Veron. *in omnes hominum carnes: Floruit vero ætate &c.* Ciſterc. *omnium hominum carnis*, cætera impreſſæ lectioni conſentiens.

(1) Erat antea *clarus* ...... & *Nolenſis notitia, ſcripſit* &c. quæ lectio alior. libror. & maxime Mſſ. ſuffragio non nititur.

k Corbej *multum qua nota &c.* Veronen. *& multas*.

l Idem Corbej. *ad prædictum Paulinum Nolanum tres alias. Sed quia &c.* Alii libri *& ad ſupradictum &c.*

m Veronenſis *monachi* tantum, abſque *& Epiſcopi*.

n Addit Corbej *quam vero poſtea Poſtumianus, & Gallus inſigniter proſequuti ſunt. Collationem vero Poſtumiani* Veron. *Conſultationem*.

o Idem Corbej. *ſpeciem & inciſionibus*, Veron. *duabus in conciſionibus*) *comprehenſam*. Antea erat *tribus*, qua de re videris Tillemontium.

p Denuo Corbej. *Origeniſtas cautius a ſapientibus probis legendum*: quæ ſubſequuntur *a minus capacibus*, vel ut in Veron. *capientibus*) *pro malis refutandum*, vel (ut in Veron. *repudiandum*) in Ciſtercienſi non habentur.

q Guibertus Abbas Gemblacenſis qui ſub initium XIII. ſæculi obiit, hæc quæ ſubſequuntur de Severo a Pelagianis decepto improbare videtur, nec pro genuinis habuiſſe. In mſſ. autem omnibus ſunt, & in noſtris quoque longe antiquiſſimis.

(2) Libri plerique & Mſſ. cum primis cum Veronenſi *penitus* habent pro *pœnitens*.

CAPUT XX.

ANtiochus Episcopus scripsit *adversus avaritiam* [a] unum & longum *volumen*. Et *in curatione cæci*, qui a Salvatore illuminatus est, *homiliam* composuit, compunctione timoris Dei & humilitatis plenam. [b] Moritur Arcadii Imperatoris tempore.

CAPUT XXI.

SEverianus, [c] Gabalensis Ecclesiæ Episcopus, in divinis Scripturis eruditus, & in homiliis declamator admirabilis fuit. [d] Unde & frequenter ab Episcopo Joanne & Imperatore Arcadio ad faciendum sermonem Constantinopolim vocabatur. Legi ejus expositionem [e] in Epistolam ad Galatas, & de baptismo, & epiphaniæ solemnitate *libellum* gratissimum. Moritur minore [f] Theodosio imperante.

CAPUT XXII.

NIceas, [g] Romacianæ civitatis Episcopus, composuit simplici & nitido sermone Competentibus ad Baptismum *instructionis libellos sex*. In quibus continent primus, qualiter se debeant habere Competentes, qui ad baptismi gratiam cupiunt pervenire. Secundus est de Gentilitatis erroribus: in quo dicit suo pene tempore [h] Melodium quendam patremfamilias ob liberalitatem, & Gadarium rusticum ob fortitudinem ab ethnicis esse inter Deos translatos. Tertius liber de fide unicæ majestatis, quartus adversus [i] genethlologiam, quintus de symbolo, sextus de agni paschalis victima. Edidit & *ad lapsam virginem* [k] *libellum*, pene omnibus labentibus emendationis incentivum.

CAPUT XXIII.

OLympius, [l] natione Hispanus, Episcopus scripsit librum fidei adversus eos, qui naturam & non arbitrium in culpam vocant, ostendens non creatione, sed inobedientia insertum naturæ malum.

CAPUT XXIV.

BAchiarius [m] vir Christianæ philosophiæ, nudus & [n] expeditus vacare Deo disponens, etiam peregrinationem [o] propter conservandam vitæ integritatem elegit. Edidisse dicitur grata opuscula: sed ego ex illis unum tantum *de fide libellum* legi, in quo [p] satisfacit (1) Pon-

a Corbej. *unum & grande volumen in curatione cæci qui a Salvatore curatus est, omeliam composuit.*

b Idem *moritur Marciano imperante.*

c Veronen. *Cabelliensis*. Corbej. *Gabalitana.*

d Iterum Corbej. *Imperatori Archadio*,

e Voculæ *in Epistolam* desunt in Corbej. Pro *Epiphania* autem nomine alii editi libri præferunt *Theophania*.

f Quattuor antiquiss. mss. quorum duo e nostris, Veronens. ac Cisterciens. duo penes Er. Sal Cypriani, Norimbergen. & Guelpherbytanus, *Theodosio filio suo in baptismo imperante*: accedit Corbej. *in baptismate*. Nec dubito hæc verba, quibus Theodosius a Severiano baptizatus dicitur, e Gennadii calamo profecisse.

g Sic omnes præferunt mss. *Romatiana*, quod est *Aquileja*. Falso autem vulgo editi libri *Romana*. Suffridus Petri in aliis invenit *Romanicia*.

h Corbej. vitiose, ut pleraque alia, *in quo pene tempus Melgidium quendam patris familias .... & Gadarium, rusticum &c.* Cisterci. *in quo dictat* (alib. *judicat*) *sue pene tempore &c.* Tum Veronens. *Melcidium quendam*: alibi *Melcidium*, & *Meladium*. Denique pari consensu nostri verba *esse inter Deos relatos, vel translatos*, penitus ignorant.

i In Veronen. *genealogiam*: alibi *genethelogiam*: pessime in Corbej. *genocliam*.

k Idem Veronen. *libellum pene omnibus laudibus emendationis ingentem*: cui & Cisterci. consentit, postrema voce excepta, pro qua *incentinum* cum impressis retinet. Temere Corbej. & abique sensu *librum humana labentibus & incentivum*. Hic porro libellus ille est, Cotelerio judice, qui inter Hier. opera editus t. 5. p. 175. habetur, alias Ambrosio & Augustino tributus.

l Hunc Augustinus lib. 1. contra Julian. magnæ in Ecclesia & in Christo gloriæ virum prædicat, recitatque ex quadam ejus homilia de peccato originali fragmentum. Alibi *Olympus*, vitiose autem *Opilius* in Gemblac. ms. appellatur.

m Cod. Veronens. *Bacciarius Episcopus vir &c.* Et vero nihil dubitasset Cl. Muratorius, Episcopi gradu functum esse Bachiarium, si nostrum codicem inspexisset. Jam post Gennadii testimonium in cod. nostro, suæ ipse digniratis assertor est. Auctor in fidei tibello, sive Apologia, qua Romano Pontifici satisfecit. Nam quæ olim Episcoporum consuetudo fuit, ut non non modo se invicem, sed ipsum quoque Maximum Urbis Episcopum *Fratrem* compellarent; sic ille Ponrificem vocat: *Ne*, inquit, *queso Beatissime Frater, male de Provincia nostra sentiatur*. Accedir quod & Cl. Muratorio probe notatum est, ni tali Bacharius dignitate conspicuus fuisset, vix suaderi posse, ex illo ab Urbis Episcopo fidei professionem exigendam fuisse; cum in Ecclesia Dei absque hoc gradu infimi subsellii parvique momenti Bachiarius futurus fuisser. Contra nihil evincit quod sibi obiicit Muratorius, ex eo loco, ubi Episcoporum Patrumque decretis se omnino subscripturum affirmat. Addo & *Bacharium* & *Bathianum* in mss. vocari.

n Corbej. *vir Christiana disciplina expeditus*. In Veronen. pro *nudus* est *nodus*: non recta vero conjicit Murarorius legendum *nitidus*, cum plane constet, non ad præcedentia referri, sed cum his quæ sequuntur necti; & perinde sit *nudus* atque *expeditus*.

o Iterum Corbej *pro conservanda propositi* (al. *proposita*) *integritate*, in aliis *vita integritate*.

p Vitiose in Veron. *satisfecit turbis*. Mox in cod. Viridis Vallis *Cerellos* pro *querulos* legitur, corrupte, ut nullus dubito.

(1) Sed neque Episcopum fuisse Bacchiarium, tunc saltem certe, quum hunc *libellum de fide* scripsit, neque eum *Pontifici Urbis* obtulisse, sed homini nec Episcopali dignirate insiguito totus ejus opellæ contextus declarat. quod Cl. Florius peculiari Dissertatione demonstrat. Eum videsis.

Pontifici Urbis, adversus querulos & infamatores peregrinationis suæ, & indicat, se non timore hominum, sed Dei, peregrinationem suscepisse, ut exiens de [a] terra sua coheres fieret Abrahæ patriarchæ.

CAPUT XXV.

SAbbatius, [b] Gallicanæ Ecclesiæ Episcopus, rogatus a quadam casta & Christo dedicata virgine, [c] Secunda nomine, composuit *librum de fide* adversus Marcionem & [d] Valentinum ejus auctorem, & adversum Eunomium, & ejus magistrum Aetium, ostendens eis ratione & Scripturarum testimoniis, [e] unum esse Deitatis principium, unum esse Deum æternitatis auctorem, & mundi ex nihilo conditorem: simulque & de Christo, quod non in phantasia homo apparuerit, sed veram habuerit carnem, per quam manducando, bibendo, lassando, plorando, moriendo, resurgendo verus probatus est homo. His enim Marcion & Valentinus contrarii exstiterunt, asserentes duo Deitatis esse principia, & Christum venisse in phantasia. Aetio vero & Eunomio [f] discipulo ejus ostendit, Patrem & Filium non duarum esse naturarum & divinitate parilium, sed unius essentiæ, & alterum ex altero, id est, ex Patre Filium, & alterum alteri coæternum: cui credulitati Aetius & Eunomius contradicunt.

CAPUT XXVI.

ISaac scripsit *de sanctæ [g] Trinitatis tribus personis & incarnatione Domini librum* obscurissimæ disputationis & involuti Sermonis, confirmans, ita in una Deitate tres esse personas, ut sit aliquid in singulis proprium, quod non habeat alia. Patrem scilicet hoc habere proprium, quod ipse sit sine origine origo aliorum: [h] Filium hoc habere proprium, quod genitus genitore non sit posterior: Spiritum Sanctum hoc habere proprium, quod nec factus sit, nec genitus, & tamen sit ex altero. De incarnatione vero ita scribit, ut manentibus in ea duabus naturis, una credatur Filii Dei persona.

CAPUT XXVII.

URsinus [i] monachus scripsit *adversus eos qui rebaptizandos hæreticos decernunt*, docens nec legitimum esse, nec Deo dignum, rebaptizari illos, qui in nomine Christi, vel in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, quamvis pravo sensu, baptizentur: sed post Trinitatis & Christi simplicem confessionem sufficere ad [k] salutem manus impositionem catholici sacerdotis.

CAPUT XXVIII.

MAcarius alius [l] monachus, scripsit in urbe Roma *adversus mathematicos* [m] *librum*, in quo labore, [n] orientalium quæsivit solatia scripturarum.

CAPUT XXIX.

HEliodorus alius, [o] Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter, edidit *de virginitate* egregium & sacris Scripturis instructum *volumen*.

CA-

a Corbej. *de terra, vel cognatione sua*. Consule ipsum Bachiarii libellum a Muratorio editum tom. 2. Anecdotorum.

b In Cisterc. *Sabbatianus*, in Gemblac. *Sapatius*. Latinius putat hunc eumdem esse, qui abs Hieronymo *Foebadius* dicitur. Hoc caput in Corbej. desideratur.

c Veronen. *secundum nomen*: Cisterci. ignorat utramque vocem.

d Mendose Martian. *Valentinianum*, quod nomen & infra repetit; male etiam alii qui *auditorem* pro *auctorem* legunt.

e Cisterci. *unum esse divinitatis principium, ipsumque esse & Dei æternitatis auctorem*. Sigebergens. teste Suffrido Petri, *unum esse Dominum æternitatis auctorem*. Paulo post Veronen. *induerit* pro *habuerit*.

f Plurium numero Veronen. *discipulis ejus*. Mox Cisterci. *& divinitate disparilium*: quod est, divinas personas non esse divinitate dispariles, sed ὁμοούσιες.

g Veronen. *de Trinitatis una substantia tribus &c.* Mox Cisterc. *ita ut in una divinitate tres essent personæ ut &c.* Totum vero hocce Capitulum in Corbej. desideratur. Scriptor *ex Judæo* Christianus dicitur in ejus Fidei libello, quem Sirmondus vulgavit.

h Idem Veronen. *Filium hoc habere Dei proprium*.

i Pro *Monachus* in Cisterciensi *homo Romanus* Ursinus dicitur.

k Idem Cisterci. *solam manus impositionem*.

l Veronen. *Macarius alter*, ut ab eo distinguat, de quo supra dixit cap. 10.

m Non *librum* tantum, sed plura hujus Macarii *Opuscula adversus Fatum vel mathesim* memorat Ruffinus Invectivar. lib. 1. n. 9. Rectius igitur in Veronensi ms. absolute, & absque librorum mentione habetur, *scripsit in urbe Roma adversus Mathematicos, in quo labore &c.*

n Ruffinum quem ex Oriente recens advectum Macarius in scribendo adjutorem habuit & magistrum his verbis innuit. Hieron. ipsum Ruffinum irridens Apologetic. lib. 3. num. 29. *Ergo*, inquit, *nisi de oriente venisses, eruditissimus vir* (Macarius) *hæreret adhuc inter Mathematicos & omnes Christiani quid contra Fatum dicerent, ignorarent*.

o Ita Veronen. antea erat *Antiochia* tantum. Hunc ab alio Heliodoro itidem Presbytero distinguit, de quo supra cap. 6.

CAPUT XXX.

JOannes, Jerosolymorum Episcopus, scripsit [a] *adversus obtrectatores studii sui librum*, in quo ostendit, Origenis se ingenium, non fidem sequutum.

CAPUT XXXI.

PAulus [b] Episcopus scripsit *de pœnitentia libellum*, in quo dat legem pœnitentibus, ita debere dolere de peccatis, ne supra mensuram tristitiæ, immensitate desperationis mergantur.

CAPUT XXXII.

HElvidius [c] Auxentii discipulus, Symmachi imitator, scripsit quidem religionis studio, sed non secundum scientiam, librum, neque sermone, neque vera ratione nitidum: in cujus [d] opere ita sanctarum Scripturarum sensum ad suam perversitatem flectere conatus est, ut earum testimoniis asserere voluerit, S. Mariam post nativitatem Domini, [e] quæ virgo peperit, Joseph sponso suo junctam, & ex ejus consortio filios suscepisse, qui fratres Domini appellati sunt. [f] Cujus pravitatem Hieronymus arguens, [g] libellum documentis Scripturarum sufficienter factum, adversum eum edidit.

CAPUT XXXIII.

THeophilus, Alexadrinæ civitatis Episcopus, scripsit *adversum Origenem* unum & grande volumen, quo omnia pene ejus dicta [h] & ipsum pariter damnat, simul docens, non a se primum eum, sed ab antiquis Patribus, & maxime Heracla, fuisse & a Presbyterio ejectum, & de Ecclesia pulsum, & de civitate fugatum. Sed & *anthropomorphitas hæreticos*, qui dicunt Deum humana figura & membris constare, disputatione longissima confutans, [i] & divinarum Scripturarum testimoniis arguens & convincens eos, ostendit, Deum incorruptibilem & incorporeum juxta fidem Patrum, credendum, neque ullis omnino membrorum lineamentis compositum, & ob id nihil ei in creaturis simile per substantiam, neque cuiquam incorruptibilitatem suæ dedisse naturæ; sed esse omnes intellectuales naturas corporeas, omnes corruptibiles, [k] omnes mutabiles: ut ille solus corruptibilitati & mutabilitati non subjaceat. *Paschalem* etiam *recursum*, quem magna apud Nicæam synodus post [l] nonaginta & quinque annos agi in tempore, & die, & luna secundum suum statum invenerat, additis quibusdam ipsius festivitatis rationibus & expositionibus, Theodosio obtulit. Legi & *tres* [m] *de fide libros* sub nomine ejus titulatos sed quia lingua inconsonans est, non val de credidi.

CAPUT XXXIV.

EUsebius [n] scripsit *de Crucis Domini mysterio*, & Apostolorum, præcipueque [o] Petri constantia, virtute crucis indepta.

CAPUT XXXV.

VIgilantius Presbyter, natione Gallus, Hispaniæ [p] Barcilonensis parochiæ

a Antea *scripsit in obtrectatores*. Hunc Hieronymus toto libro contra ipsum inscripto, quem supra edidimus hoc ipso tomo, impugnat.

b Hic *Paulinus* in duobus mss. penes Suffridum Petri appellatur.

c Corbej. *Helvidius hæreticus Auxentii &c.* Vid. quæ in Admonitione Hieronymiano libro contra Helvidium præfixa de hoc Gennadii testimonio adnotamus.

d Al. *operis*. Corbej. *opuscula*.

e Malim cum Martianæo aliisque editis libris *quem Virgo peperit*.

f Quæ hinc sequuntur, *Cujus pravitatem &c.* ad capitis usque finem in Cisterci. ms. non habentur. Corbej. ita effert. *Contra cujus impietatem referandam Beatissimus Hieronymus egregium & gratum libellum edidit, in quo ostendit beatissimam Mariam genitricem Domini nostri Jesu Christi sicut Virginem ante partum, ita Virginem permansisse post partum.*

g Pro voce *libellum* in Veronensi habetur *libro secundo*, & mox *factum* desideratur. Non dissimulo vitiosam scripturam librarii oscitantia, qui sextum casum pro quarto, obvio in antiquis libris errore, obtrudit. Miror magis, eorum inde confirmari sententiam, qui duos, non unum contra Helvidium abs Hieronymo libros comminiscuntur. Diximus hac de re in generali Præfat. num. 35. & Auctoris Prædestinati testimonium expendimus.

h Verba *& ipsum pariter* in Corbej. desiderantur, quemadmodum & illa paulo infra *& de civitate fugatum*.

i Veronen. *& de divinarum Scripturarum*: mox ab ipso ut & a Corbej. vox *incorruptibilem* abest.

k In eodem Veronen. verba *omnes mutabiles* non habentur.

l Perperam Corbej. *LXII. annos*. Mox Norimberg. penes Er Sal. Cypriani *festivitatibus*, *rationibus*. Guelpherbyt. *festivitatis*, *orationibus*.

m Veronen. *tres libros* absque interjecto titulo *de fide*.

n Conjicit Cl. Fabricius hunc Eusebium, Mediolanensem Episcopum deberi intelligi.

o Martian. *Petri constantiam virtute crucis fidei virtute adeptam*, Norinbergensi & Guelpherbyt. *indepta*: in Corbej. solenni veterum scribarum errore in accusandi casu, *constantiam*, *virtutem crucis indeptam*.

p Veronen. *Spania* (quæ vetus pronuntiatio est) *Varcillonensis*. Corbej. *post Barcillonensem Ecclesiam tenuit*.

chiæ Ecclesiam tenuit. Scripsit & ipse zelo quidem religionis aliqua: [a] sed seductus humana laude, & præsumens supra vires suas, homo lingua politus, non sensu Scripturarum exercitatus exposuit pravo ingenio *secundam visionem Danielis*, & alia loquutus est [b] frivola, quæ in catalogo hæreticorum necessario ponuntur. Huic & B. Hieronymus Presbyter respondit.

CAPUT XXXVI.

SImplicianus Episcopus Mediolanensis, multis *epistolis* hortatus est *Augustinum* [c] adhuc Presbyterum, agitare ingenium, & expositionibus Scripturarum vacare, ut etiam novus quidam [d] Ambrosius, Origenis ἐργοδιώκτης, videretur. Unde & multas ad ejus personam absolvit *Scripturarum quæstiones*. Est & ejus *Epistola propositionum*, in qua interrogando quasi [e] disciturus docet doctorum.

CAPUT XXXVII.

VIgilius Episcopus [f] scripsit ad quendam Simplicianum *in laudem Martyrum* libellum & Epistolam continentem gesta sui temporis apud Barbaros Martyrum.

CAPUT XXXVIII.

AUgustinus Afer, Hipponensis [g] oppidi Episcopus, vir eruditione divina & humana orbi clarus, fide integer, & vita purus, scripsit quanta nec inveniri possunt. [h] Quis enim glorietur se omnia illius habere: aut quis tanto studio legat, quanto ille scripsit? Unde * & multa loquenti accidit, quod dixit per Salomonem Spiritus Sanctus. *In multiloquio non effugies peccatum*. Edidit [i] tamen senex, quos juvenis ceperat, *de Trinitate libros XV.* in quibus, ut Scriptura ait, introductus in cubiculum Regis, & decoratus veste [k] multifaria sapientiæ Dei, exhibuit Ecclesiam non habentem maculam aut rugam vel aliquid hujusmodi. *De incarnatione* quoque *Dei* idoneam edidit pietatem. *De resurrectione* etiam *mortuorum* [l] simili cucurrit sinceritate; licet minus capacibus dubitationem de [m] abortivis fecerit. Error tamen illius sermone multo, ut dixi, contractus lucta hostium exaggeratus, necdum [n] hæresis quæstionem dedit.

* Mſ. [illegible] multa [illegible] quenti [illegible]

Prov. 10. 19.

Esther. 2. 1[illegible].

Ephes. 5. 27.

CAPUT XXXIX.

ORosius [o] Presbyter, Hispanus genere, vir eloquens & historiarum cognitor, scripsit [p] *adversum querulos & infamatores Christiani nominis*, qui dicunt, defectum Romanæ Reipublicæ Christi [q] doctrina invectum, *libros septem*; in quibus pene totius mundi temporis calamitates & miserias, ac bellorum inquietudines replicans, ostendit magis Christianæ observationis esse, quod contra meritum suum res Romana adhuc duraret, & pace culturæ Dei pacatum [r] retineret Imperium. Sane in primo libro describit

a Duo nostri mſs. *sed victus humana laude*.

b Codd. alii *superflua*: denique Corbej. *luculentissime respondit*. Vide Hieronymi lib. hoc ipso tomo secundo, eique præfixam Admonitionem.

c Cisterci. mſ. *adhuc presbyter* cum aliquot vulgatis, mox Veron *& expositionis Scripturarum*.

d Pessime in Veron. *Orosius* pro *Ambrosius*. Vide supra Hieron. cap. 56. atque alibi.

e Ita Cisterci. cum castigatioribus editis. In Veron. *docturus docet docturum*: in Corbejensi autem *interrogandum docet doctorum*.

f Utique Tridentinus Episcopus pietatis ac doctrinæ fama notissimus. In Veron. *ad Simplicium* scripsisse dicitur; sed nihil dubium, Simplicianum Mediolanensem Episcopum, de quo superiori cap. diximus, oportere intelligi.

g Veron. *Hyppona regia oppido*: Cisterci. *Hipponi regiorum oppidi*: Denique Corbej. *Augustinus discipulus Beati Ambrosii Ypone regia Africa oppidi Episcopus, vir eruditione divina, & universo orbe clarus*.

h Al. *quis ergo glorietur &c.* Paulo post Veron. *unde ex multa eloquentia ei accidit*: quæ verba usque *ad non effugies peccatum*, in antiquissima Parmensi edit. quemadmodum & in Corbej. cod. desiderantur. Iterum Veron. *quod Salomon ait, in multiloquio &c.*

i Cum Corbej. Veron. *edidit jam senex*. Mox vitiose Martianæus *duodecim* legit pro *quindecim libros de Trinitate*.

k Corbej. *multifaria*: Martian. *sapientia*, & mox *sine macula & ruga*.

l Idem Corbej. ita, cæteris expunctis, prosequitur, *resurrectionem etiam mortuorum simile cucurrit sinceritate, egregio ingenio, & scellenti studio Ecclesia serviens. Juliani hæretici libris inter impetum obsidentium Vandalorum in ipso dierum suorum fine respondit. Et in defensione Christianæ Sapientiæ perseverans, moritur Theodosio, & Valentiniano regnantibus*. Quæ mirum quidem est, si fateri Gennadius, homo Semipelagianus, non renuit: nihil profecto simile habent mſs. alii, aut editi libri castigariores multo, & vetustiores.

m Cisterci. *de abortivis ejecerit* (forte *injecerit*) *catholicus permansit*. Quibus verbis cum vereri Parmensi edir. capitulum istud concludit, periodo, quæ hic subsequitur, penitus expuncta. Suffragatur & Veron. Cæterum notatum quoque Fabricio est, Augustinum lib. 22. cap. 13. de Civit. Dei, ut affirmare, ita negare non audere abortivos resurrecturos.

n Al. perperam *hæresis quæstiones absolvit*.

o Corbej. *Horosius Hispani generis*.

p Vid. supra cap. 24. de S. Bacchiario, qui scripserit *adversus querulos & infamatores peregrinationis suæ*.

q Veron. *doctrina inventum*: mox Corbej. *tempora calamitatis*.

r Idem *teneret imperium*: & paulo post vitiose *Oceani interfuisse*, quæ equidem manifesta oscitantis librarii σφάλματα piget adscribere.

bit positionem orbis, Oceani interfusione, & Tanais limitibus intercisam, situm locorum, nomina, numerum, moresque gentium, qualitates regionum, initia bellorum, & tyrannidis exordia [a] finitimorum sanguine dedicata. Hic est Orosius qui ab Augustino, pro discenda *animæ* ratione, ad Hieronymum missus, [b] rediens reliquias *B. Stephani* primi Martyris, tunc nuper inventas, primus intulit Occidenti. Claruit [c] extremo pene Honorii Imperatoris tempore.

CAPUT XL.

MAximus, Taurinensis Ecclesiæ Episcopus, vir in divinis Scripturis satis intentus, & ad docendum ex tempore plebem sufficiens, composuit *in laudem Apostolorum* tractatus, & *in Joannis Baptistæ nativitatem*, & generalem *omnium Martyrum* homiliam. Sed & *de capitulis Evangeliorum*, & *de Actibus Apostolorum* multa sapienter exposuit. Fecit & *duos de S. Eusebii Vercellensis Episcopi & confessoris vita tractatus*: *& de SS. Cypriani & Laurentii martyrio; & de spiritali Baptismi gratia librum* edidit. *De avaritia*; *de hospitalitate*, *de defectu lunæ*, *de eleemosynis*, *de eo, quod scriptum est in Isaia*, Caupones tui [d] miscuerunt vinum aqua: *De passione Domini*, *de jejunio servorum Dei generali*, *de jejunio speciali quadragesimæ*, *& quod* [e] *non sit in eo jocandum*: *de Juda traditore*, *de cruce Domini*, *de sepulcro Domini*, *de resurrectione ipsius*, *de accusato & judicato apud Pilatum Domino*, *de* [f] *Kalendis Januarii*, *Homilias de natali Domini*, *Homilias de Epiphania*, [g] *de Pascha & Pentecoste* multas, *de hostibus carnalibus non timendis*, *de gratiis post cibum Deo agendis*, *de pœnitentia Ninivitarum*, & multas alias ejus *homilias*, de [h] diversis habitas legi, quas nec retineo. Moritur Honorio & Theodosio juniore regnantibus.

CAPUT XLI.

PEtronius, [i] Bononiensis Ecclesiæ Episcopus, vir sanctæ vitæ & Monachorum studiis ab [k] adolescentia exercitatus, scripsisse putatur *Vitas Patrum monachorum Ægypti*, quas velut speculum ac normam professionis suæ Monachi amplectuntur. Legi sub nomine ejus *de ordinatione Episcopi*, ratione & [l] humilitate plenum tractatum: quem lingua elegantior ostendit non esse ipsius, sed, ut quidam, patris ejus, Petronii eloquentissimi viri & eruditissimi in sæcularibus literis. Nam & præfectum Prætorii fuisse se, in ipso tractatu designat. Moritur Theodosio, Arcadii Filio, & Valentiniano regnantibus.

CAPUT XLII.

PElagius [m] hæresiarcha, antequam proderetur hæreticus, scripsit [n] studiosis viris necessarios *tres de fide Trinitatis libros*: & pro actuali conversatione [o] *Eulogiarum ex divinis Scripturis librum unum*, capitulorum indiciis, in modum [p] S. Cypriani Martyris præsignatum. Post hæreticus publicatus scripsit hæresi suæ faventia.

CAPUT XLIII.

INnocentius urbis Romæ Episcopus, scripsit decretum Occidentalium Ecclesiarum & Orientalium adversus [q] Pelagianos datum, quod postea successor ejus Papa Zosimus latius promulgavit.

CAPUT XLIV.

CÆlestius, antequam [r] Pelagianum dogma incurreret, immo adhuc adolescens

a Veron. *finitimo sanguine dedicata.*

b Verbum *rediens* in Veron mſ. non habetur. Cæterum vide infra caput 46. & 47. & quæ in prefixa Hieronymianis libris contra Pelagianos Admonitione diximus.

c Idem Veron. *extremo pene Honorio imperium tenente*. Corbej. *extremo Honorii Imp. anno.*

d Al. *miscent vinum*. Isai. I. 22.

e Perperam Veron. *quod non sit in eo jucundum.*

f Cisterci. *de Calendis Januarii homiliam*, *de Natali Domini homiliam.*

g Veron. *de Epiphania & Pentecoste* absque *de Pascha.*

h Martianæus *de diversis legi*. Mox pro *moritur* Mirræus Baronium secutus *Floruit*, contradicentibus mſſ.

i Idem Martianæus *Bononiensis Italiæ Ecclesiæ*, quæ duæ posteriores voces in plerisque Mſs. non habentur. Rursum pro *sanctæ* legerat *sanctitate.*

k Voces *ab adolescentia* in Cisterci. mſ. non sunt: porro Vitas Patrum laudare videtur Gennadius supra cap. II. adnotante Fabricio.

l Corbej. *& humanitate plenum &c.* In Veron. voces *Arcadii filio* desiderantur.

m Verissime Corbej. addit *Pelagius Britto Hæresiarches.*

n Veron. & Cisterci. cum laudato Corbej. *studiosis viris necessaria*, *tres de fide &c.*

o Scilicet sententiarum excerpta, aut eclogas, quarum bonam partem in libris contra Pelagianos Hieronymus noster impugnat.

p Ejus nempe libri Testimoniorum ad Quirinum.

q Corbej. *adversus Pelagium datum*, *post quem successerat &c.* Martianæus non en *papa* omittit; tum Suffridus Petri *Latinis* pro *latius* legit.

r Cisterci. *antequam Pelagio adhæreret*. Corbej. *antequam Pelagio concurreret*. Veron. *antequam palatio concurreret*. Impressam lectionem pleræque veteres editiones probant. Martianæus, *Cælestinus* male pro *Cælestius*.

lescens, scripsit *ad parentes suos* de monasterio [a] *Epistolas*, in modum libellorum, *tres* in omnibus Deum desiderantibus necessarias. [b] Moralis siquidem in eis dictio nil vitii postmodum proditi, sed totum ad virtutis incitamentum tenuit.

CAPUT XLV.

JUlianus, Episcopus [c] Capuanus, vir acris ingenii, in divinis Scripturis doctus, Græca & Latina lingua Scholasticus, priusquam impietatem Pelagii in se aperiret, [d] clarus in Doctoribus Ecclesiæ fuit. Postea vero hæresum [e] Pelagii defendere nisus, scripsit *adversus Augustinum* impugnatorem illius *libros quattuor*, & iterum *libros septem*. Est etiam [f] *liber altercationis* amborum partes suas defendentium. Hic Julianus eleemosynis [g] tempore famis & angustiæ indigentibus omnibus suis erogatis, multos miserationis specie, nobilium præcipue & religiosorum, illiciens, hæresi suæ sociavit. Moritur Valentiniano & Costantino, filio ejus, imperante.

CAPUT XLVI.

LUcianus Presbyter, vir sanctus cui revelavit Deus, temporibus Honorii & Theodosii Augustorum, locum sepulcri & reliquiarum corporis *S. Stephani* martyris primi: scripsit ipsam *Revelationem*, ad omnium Ecclesiarum [h] personas græco sermone.

CAPUT XLVII.

AVitus Presbyter, homo Hispanus genere ante [i] relatam *Luciani* Presbyteri scripturam in Latinum transtulit sermonem, & addita Epistola sua per Orosium occidentalibus edidit.

CAPUT XLVIII.

PAulinus, [k] Nolæ Campaniæ Episcopus, composuit *versu* brevia, sed multa, & *ad Celsum* quendam, *Epitaphii* vice, consolatorium libellum *super mortem Christiani & baptizati infantis*, spe Christiana munitum: & *ad Severum* plures *Epistolas*, & [l] *ad Theodosium Imperatorem*, ante Episcopatum, *prosa Panegyricum* super victoria tyrannorum: eo maxime, quod fide & oratione plus quam armis vicerit. Fecit & [m] *Sacramentarium & Hymnarium*. *Ad sororem* quoque *Epistolas* multas de contemtu mundi dedit. Edidit & [n] ex diversis causis diversa disputatione tractatus. Præcipuus tamem omnium ejus opusculorum est *liber de pœnitentia, & laude generali omnium martyrum*. Claruit temporibus Honorii & Valentiniani, non solum [o] eruditione & sanctitate vitæ, sed & potentia adversum Dæmones.

CAPUT XLIX.

EUtropius Presbyter scripsit *ad* [p] *duas sorores*, ancillas Christi, quæ ob devo-

a Veron. *Epistolam in modum libelli* (Corbej. *libri*) *omnibus Deum desiderantibus necessariam*.

b Idem Veron. *moralem siquidem in ejus dicto*. Hæc tota periodus in Corbej. deest, cujus loco hæc habentur: *postea vero hæreticus publicatus a Papa Zozimo condemnatus est*.

c Rectius, ut videtur, Veron. *Campanus*, cui & Sigeberg. concinit, & suffragatur S. Prosper celebri versu:

Aut tibi Campano gramine corda tument.

Laudatur & Beda in præfatione libri in Cantica Canticorum, ubi *Juliani Celanensis a Campania* meminit. Tametsi *Xelanensem* pro *Celanensi* ex Mario Mercatore alii legant. Corbej. absque dignitatis ac loci mentione tantum habet *Julianus vir acer ingenio*, pro quo Veron. *vir acer in negotio*. Notum vero *Scholasticum* de more illius sæculi hominem bonis artibus eruditum vocari.

d Fortasse rescribendum est *carus doctoribus fuit*, quæ non infrequens Gennadio est phrasis. Certe Augustinus lib. 1. contra Julianum illum sibi factum *carissimum* ait a patre ejus commercio literarum. Carus quoque Innocentio dici potuit, quin etiam Paulino. Contra minus recte, *clarus in Doctoribus* potuit appellari, qui nondum per id temporis aliquid scriptis mandaverat: nempe post annos quindecim, ex quo in hæresim lapsus fuerat, figere stilum cepit; & juvenis tamen appellatur ab Augustino.

e Corbej. *cum hæresim Pelagii defenderet adversus Beatum Augustinum impugnatorem illius*. Mox Veron. *& item libros &c.*

f Idem Corbej. *liber altercationum*. Veron. *amborum partium defendentium*. Non videtur Cl. Fabricio hoc opus diversum fuisse a superiore. Vide Garnerium ad Marium Mercatorem tomo 1. pag. 387.

g Voces *tempore famis & angustiæ* in Veron. non habentur. In fine Martianæus *Valentiniano Constantio filio imperante*. Veron. *& Constantio filio imperantibus*.

h Veron. *personam*: Corbej. *ad omnem Ecclesiarum personam*. Hanc Luciani narrationem plane immerito recentiores quidam falsitatis postulant.

i Proxime superiori capite. Vide ipsam Aviti epistolam ad Palconium Episcopum Braccarensem.

k Corbej. *Nolana*: & mox cum Veron. *versu brevi*.

l Hieron. epist. 58. ad Paulinum hunc ejus librum valde prædicat: *Felix Theodosius, qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrasti purpuras ejus, & utilitatem legum futuris sæculis consecrasti &c.*

m Veron. cum Corbej. *Sacramentorum & Hymnorum*.

n Vulgati *& de diversis causis*: tum Veron. *disputationes diversas*.

o Idem Veron. *non solum observatione, & sanctitate &c.* Modo pro *Honorii* Corbej. *Theodosii* legerat.

p Corbej. *ad sorores suas*. Vide quam tom. ultimo inter suppositas.

votionem pudicitiæ, & amorem religionis [a] exheredatæ sunt a parentibus, *Epistolas duas*, in modum librorum consolatorias, eleganti & aperto sermone, non solum ratione, sed etiam testimoniis Scripturarum munitas.

CAPUT L.

EVagrius alter [b] scripsit *altercationem Simonis Judæi, & Theophili Christiani*, quæ pene omnibus nota est.

CAPUT LI.

VIgilius Diaconus [c] composuit ex traditione Patrum, *monachorum regulam*, quæ in cœnobio ad profectum fratrum in conventu legitur, breviato & aperto sermone totius monasticæ professionis in se tenentem disciplinam.

CAPUT LII.

ATticus, Constantinopolitanus Episcopus, scripsit *ad Reginas*, [d] Arcadii Imperatoris filias, *de fide & virginitate librum* valde egregium, in quo præveniens Nestorianum dogma impugnat.

CAPUT LIII.

NEstorius, [e] hæresiarches, cum in Antiochena Ecclesia Presbyter, in docendo insignis ex tempore declamator haberetur, composuit infinitos tractatus diversarum [f] hypotheseon: in quibus etiam tum subtili nequitia infudit postea proditæ [g] impietatis venena, quæ moralis interdum occultabat suadela. Postquam vero, eloquentia ejus & abstinentia commendante, Constantinopolitanæ Ecclesiæ [h] pontificatu donatus est, apertum se hostem Ecclesiæ, quem diu celarat, ostendens, scripsit *librum* quasi *de Incarnatione Domini*, sexaginta & duobus divinæ Scripturæ testimoniis pravo sensu suo constructum: in quo [i] quid asseveraverit, in Catalogo hæreticorum monstrabitur.

CAPUT LIV.

CÆlestinus, [k] urbis Romæ Episcopus, *decretum Synodi adversum* supra dictum *Nestorium* habitum, volumine describens ad orientis & occidentis Ecclesias dedit, confirmans, duabus in Christo manentibus [l] perfecte naturis, unam Filii Dei credendam esse personam. Huic enim sententiæ supra dictus Nestorius ostensus est esse contrarius. [m] Similiter etiam *Xystus*, successor Cælestini, pro eadem re & *ad* ipsum *Nestorium & ad Orientis Episcopos*, [n] adversum errorem ejus succidendum sententias direxit.

CAPUT LV.

THeodorus, [o] Ancyranus Galatiæ Episcopus, scripsit adversum Nestorium, adhuc Ephesi positus, librum redargutionis & confutationis, dialectica quidem arte ordinatum, sed auctoritate sacrarum Scripturarum detextum. Multis enim adsertionibus usus est, antequam Scripturarum testimonia poneret.

CAPUT LVI.

FAstidius [p], Brittannorum Episcopus, scripsit *ad Fatalem* [q] *de vita* [r] *Christiana librum unum*, & alium [s] *de viduitate*

a Idem *exhereditatæ sunt*. Hieronymo damus huicque Eutropio adscribimus.

b Alius nempe ab Evagrio Pontico, quem supra cap. 11. recensuit.

c Trithemius addit *& Monachus*.

d Puta Flacillam & Pulcheriam.

e Corbej. *Nestor*: mox a Veronen. voces *in docendo* absunt.

f Ita Cl. Fabric. reponit pro *hypotyposeon*.

g Corbej. *impietatis ejus*, & deinde *moralis conclusio*.

h Veron. vocem *Pontificatu* non habet: Corbej. ita effert, *Postquam Ecclesiæ Pontifex donatus est, apertum se hostem, quem deb llabat, scripsit libros pravo sensu constructos*. Veron. *qua diu celarat*, &, *pro suo sensu*.

i In Corbej. satis corrupte, *in quo adseveraverit in Catholica lege hæresi monstrari*. Rectæ aliæ editiones, *in quo quidquid asseveraverit, in Catalogo hæreticorum demonstratur*. Vide Ebedjesu cap. 20.

k Nonnulli mss. atque editi libri *Xystum* pro *Cælestino* legunt, aliis melioris notæ, nostrisque omnibus contradicentibus. Mox Veronens. *adversum prædictum Nestorium dictavit volumen scribens &c.* Al. *decreta Synodi adversum supradictum Nestorem dictavit, habitum volumen describens &c.* Corbej. *decretum Synodale adversus Nestorem habitum volumen describens*.

l Corbej. *perfectis naturis*.

m Ab eodem tota quæ hinc sequitur de Xysto periodus ad finem usque desideratur.

n Verius puto in Cisterciensi ac Veron. mss. *adversus errorem ejus occidentalium sententias direxit*.

o Adnotat Cl. Fabricius, Theodorum hunc Ancyranum esse, cujus homilia contra Nestorium Ephesi habita exstat in Actis Ephesini Concilii, hancque ipsum esse quem vocat Gennadius librum, non aliud ejus opusculum, sive Expositionem Nicæni Symboli.

p In Cisterci. ac Veronens. mss. *Fastidiosus* dicitur. In Corbej. *Fastidius Britto scripsit &c.*

q Ad Corbej. ms. fidem amovimus hinc vocem *quendam*, neque enim viro, sed viduæ mulieri liber a Fastidio nuncupatur.

r Perperam vulgati aliquot *de fide Christiana*.

s Animadvertit Cl. Fabricius, videri Gennadium ex uno Fastidii libro duos fecisse; nam liber, cujus capite ultimo sive XV. de viduitate servanda præcipit, ipse *de Vita Christiana* inscribitur.

tate servanda, sana [a] & Deo digna doctrina.

CAPUT LVII.

CYrillus, Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus, edidit variarum hypotheseon tractatus. *Homilias* etiam composuit plurimas, quæ ad declamandum a Græciæ Episcopis memoriæ commendantur. Præterea libri ejus sunt *de Synagogæ defectu*: *de fide adversum hæreticos*: & peculiari intentione, *adversum* [b] *Nestorium* librum composuit, qui attitulatur ἔλεγχος, in quo omnia occulta Nestorii panduntur, & prodita confutantur. [c]

[d] CAPUT LVIII.

TImotheus Episcopus composuit librum *de nativitate Domini secundum carnem*, quam [e] credit in Epiphania factam.

CAPUT LIX.

LEporius adhuc monachus, postea Presbyter præsumens de puritate vitæ, quam arbitrio tantum & conatu proprio, non Dei se adjutorio obtinuisse crediderat, Pelagianum dogma ceperat sequi. Sed a Gallicanis Doctoribus admonitus, & in Africa per Augustinum a Deo emendatus, scripsit *emendationis* * *suæ libellum*, in quo & satisfacit de errore, & gratias agit de emendatione. Simul & quod male senserat, de incarnatione Christi corrigens, [f] Catholicam sententiam tulit, dicens, [g] manentibus in Christo duabus naturis, unam [h] credi Filii Dei personam.

CAPUT LX.

VIctorinus [i] Rhetor Massiliensis, ad filii sui *Etherii* personam commentatus est *in Genesim*, id est, a principio libri usque ad obitum Patriarchæ Abrahæ, [k] *tres* diversos edidit *libros*, Christiano quidem & pio sensu, sed utpote sæculari literatura occupatus homo, & nullius magisterio in divinis Scripturis exercitatus, levioris ponderis sententiam figuravit. Moritur [l] Theodosio & Valentiniano regnantibus.

CAPUT LXI.

CAssianus, natione [m] Scytha, Constantinopoli a Joanne Magno Episcopo diaconus ordinatus apud Massiliam Presbyter condit duo [n] monasteria, id est, virorum & mulierum, quæ usque hodie exstant. Scripsit, experientia [o] magistrante, literato sermone, &, ut apertius dicam, sensu verba inveniens, & actione linguam movens, res [p] omnium monachorum professioni necessarias: id est, *de habitu monachi*, *& de canonico orationum modo*, *atque psalmorum*, qui in monasteriis Ægypti diu noctuque tenetur, *libros tres*: *Institutionum librum unum*. *De origine & qualitate ac remediis octo principalium vitiorum libros octo*, singulos scilicet de singulis vitiis expediens. Digessit etiam *Collationes cum Patribus Ægyptiis habitas*, hoc est, de destinatione monachi ac [q] fine, de discretione, de tribus ad serviendum Deo vocationibus, de pugna carnis adversus spiritum, & spiritus adversus carnem: de natura omnium vitiorum, de nece sanctorum, de mobilitate animæ, [r] de octo principa-

a Constat vero ex cap. potissimum 13. de Adami peccato, illum Pelagii, conterranei sui sententiis fuisse addictum. Porro satis inepte *Deo digna* ejus doctrina dicitur.

b Alibi *Nestorem* & *Nestoris*, ut supra notatum est, invenitur. Fuerit hic liber, qui modo ἀντίῤῥησις inscribitur.

c In Corbej. additur *Claruit sub Theodosio juniore*.

d In Eodem Corbej. hoc quoque caput desideratur.

e Veronen. *secundum quam credit in Epiphania facta*.

f Corbej. *Catholicus sententiis cludit dicens*.

g Martianæus *manentibus in Christo in sua substantia duabus* &c. contra emendatiores codices tum impressos, cum mss.

h Idem fere cum Corbej. *unam reddi Filii Dei personam*.

i In Cisterci. & Corbej. *Victorius*, qui mox *ad filii sui personam commentatur in Genesim* &c. Pro *Etherii* autem Veronens. *Veteri*.

k Martianæus *quattuor versuum edidit libros*: cui & Corbej. concinit; præterquam quod *versu* pro *versuum* habet. Emendat noster Veronensis in quo *tres vero diversos*, cui suffragantur & quos Suffridus Petri consuluit, & nupera editio *tres diversos &c.*

l Veron. *Moritur Theodosio & Valente regnantibus*: ex librarii lapsu. Annus indicatur 450.

m Immo, inquit, Fabricius, Patribus Anachoretis Ægypti in Sceti eremo familiaris.

n Corbej. *duo, idest virorum & puellarum monasteria, quæ hodieque exstant*.

o Martianæus, *experientia magistrante plano & librato sermone*. In Veronensi tantum est *librato*.

p Iterum Corbej. *res omnino Monachis necessarias, idest de habitu, & de Canonico ordine...... Psalmorum modulamine*. Cisterciensis *idest de habitu & de Canone orationum*. Veronensis *de habitu & de canonica oratione, atque Psalmorum modum, qui in monasteriis Ægypti diu noctuque tenentur quattuor libros*.

q Veronensis *ac fide* pro *fine* habet.

r Isthæc verba *de octo principalibus vitiis* in Corbej. non sunt. Pro iis Veronensis *de principibus* Cisterci. *de principatibus* dumtaxat legunt.

palibus vitiis, de [a] qualitate orationis, de perfectis, de castitate, de protectione Dei, de scientia spiritali, de divinis charismatibus, de amicitia, de definiendo vel non definiendo, de tribus antiquis generibus monachorum, & quarto nuper exorto, de [b] fide cœnobitæ & eremitæ, de satisfactione pœnitentiæ, de remissione Quinquagesimæ, de nocturnis illusionibus, de eo, quod dicit Apostolus, *Non enim* [c] *quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago*: de mortificatione. Et ad extremum, rogatus a Leone [d] urbis Romæ Episcopo, scripsit adversum Nestorium *de Incarnatione Domini libros septem*: & in his scribendis apud Massiliam & vivendi finem fecit, Theodosio & Valentiniano regnantibus.

CAPUT LXII.

PHilippus [e] Presbyter, optimus auditor Hieronymi, commentatus *in Job*, edidit sermone simplici [f] librum. Legi ejus & *familiares Epistolas*, & valde salsas, & maxime ad paupertatis & dolorum tolerantiam exhortatorias. Moritur [g] Marciano & Avito regnantibus.

CAPUT LXIII.

EUcherius, Lugdunensis Ecclesiæ [h] Presbyter, scripsit *ad Valerianum*, propinquum suum, *De contemtu mundi & secularis philosophiæ, Epistolam unam*, [i] scholastico sermone & rationabili. Disseruit etiam ad personam filiorum *Salonii* & [k] *Veranii*, postea Episcoporum, obscura quæque sanctarum capitula Scripturarum. Sed [l] & *Cassiani* quædam opuscula, [m] lato tensa sermone, angusto verbi resolvens tramite, in unum [n] coegit volumen, aliaque tam Ecclesiasticis quam monasticis studiis necessaria. Moritur sub Valentiniano & Martiano Principibus. [o]

CAPUT LXIV.

VIncentius, natione Gallus, [p] apud monasterium Lerinensis insulæ Presbyter, vir in Scripturis sanctis doctus, & notitia Ecclesiasticorum dogmatum sufficienter instructus, composuit, ad [q] evitanda hæreticorum collegia, nitido satis & aperto sermone, validissimam disputationem, quam absconso nomine suo titulavit, *Peregrini adversus hæreticos*. Cujus operis, quia secundi libri maximam in schedulis partem a quibusdam furatam perdidit, recapitulato ejus paucis sermobus sensu pristino, compegit, & uno in libro edidit. Moritur Theodosio [r] & Valentiniano regnantibus.

CAPUT LXV.

SYagrius [s] scripsit *de fide* adversum præsumtuosa hæreticorum vocabula, quæ ad destruenda, vel ad immutanda S. Trinitatis nomina usurpata sunt: dicentium, Patrem non debere Patrem dici, ne in Patris nomine Filius [t] consonet, sed ingenitum & infectum ac solitarium nuncupandum, ut [u] quicquid extra illum est persona, extra illum sit natura:

a Martianæus *de qualitate orationis, de jugitate orationum*: minus male in Corbej. *de qualitate orationum, de jugi oratione*. Mox quoque Martian. *de perfectione*, pro *perfectis*. Cisterci. cum subsequenti jungens, *de perfecta castitate* legit.

b Idem Martian. *de fine Cœnobitæ*, renuentibus ms. Corbej. *de fide cœnobitarum & eremitarum*, qui deinde verba *de satisfactione pœnitentiæ* non agnoscit.

c Corbej. *quod volo facio bonum, & reliqua, & ad extremum*: unde capitulum *de mortificatione*, quod intermedium est, præterit.

d Idem Corbej. *a Leone tunc temporis Archidiacono*. Porro *Nestorem* passim pro *Nestorio* occurrit. Denique Veronensis *& in his scribendis*.

e Hoc quoque caput in Corbej. ms. deest.

f Martianæus plurium numero *libros*. Re autem vera istud Philippi commentarium in tres libros distribuitur Vecterio inscriptum. Cum in Hieronymi operibus locum invenerit, quemadmodum & in illis Bedæ, plura de illo dicenda nobis erunt ad tertii Tomi Appendicem alteram, in quam amandamus.

g Corrupte in Cisterciensi *Martiano & Viatore regnantibus*.

h *Pontifex* dicitur in Corbej. *Episcopus* in mss. nostris, & vulgo editis libris. Pro *ad Valerianum* in Martiniano codice penes Suffridum Petri *ad Uranum*, in Veronensi *ad Varianum*.

i Corbej. *rationabili disertoque sermone*.

k Duo mss. nostri *Varani* pro *Veranii* habent; & Veronen. *postea Episcopi*, minori numero. Idem forte est Varanius, quem supra codex Veronensis laudat.

l *Et Sancti Cassiani* in Corbej. & Cisterciensi & Veronen. mss. legitur.

m Martian. *lato tensa eloquio*: Corbej. *lato tenens eloquio*. Tum *augusto* erat in nupera editione, forte operarum incuria, pro *angusto*.

n Veronensis coegit *volumina aliqua, quæ tamen Ecclesiasticis, quam Monachis studiis necessaria*: leg. *tam & Monasticis*. In Corbej. illud *studiis* desideratur. Tum pro verbis *moritur sub Valentiniano &c.* legitur, *Floruit ætate qua & Beatus Cæsarius*.

o Cæsarius Arelatensis in vulgo editis libris heic loci succedit, qui in nostra editione, & castigatioribus libris, tum editis, cum mss. caput obtinet 86.

p Corbej. *apud Lirinensi Insula Presbyter vir valde in Scripturis sanctis doctus & notitia dogmatum*.

q Alias *ad evertenda*, Veron. *ad vitanda*: qui mox *& apto sermone* pro *aperto* habet.

r Veronensis *Theodosio & Valente*, quod & supra castigamus. Corbej. *imperantibus*.

s Hunc cod. Gemblac. *Satyrium* vocat.

t Corbej. *sonet*: mox Veronensis, *ut quidquid extra illo* (leg. *illum*) *personæ sit, extra illo* (l. *illum*) *sit & natura*. Miræus male *extra sit in natura*.

u Martianæus *licet Scriptura non dixerit*.

tura: ostendens & Patrem, qui ejusdem est naturæ, posse dici ingenitum, & Scripturam dixisse, & ex se genuisse in persona Filium, non fecisse, & ex se protulisse Spiritum Sanctum in persona, non genuisse neque fecisse. Sub hujus Syagrii nomine *septem de fide & regulis fidei* [a] *libros* prætitulatos inveni. Sed quia linguam variant, non omnes ejus credidi esse.

[b] CAPUT LXVI.

Isaac [c] Presbyter Antiochenæ Ecclesiæ, Scripsit Syro sermone, longo tempore & multa: præcipua tamen cura adversum Nestorianos & Eutychianos. Ruinam etiam Antiochiæ [d] elego carmine planxit, eo [e] auditores imbuens sono, quo Ephrem diaconus, Nicomediæ lapsum. Moritur Leone & [f] Martiano imperantibus.

CAPUT LXVII.

Salvianus, [g] Massiliensis Ecclesiæ Presbyter, humana & divina literatura instructus, &, ut [h] absque invidia loquar, Episcoporum magister, scripsit scholastico & aperto sermone multa: ex quibus ista legi, *de virginitatis bono* ad Marcellum [i] Presbyterum *libros tres*, *adversum avaritiam libros quattuor*, *de præsenti judicio libros quinque*, & pro eorum merito satisfactionis *ad* [k] *Salonium* Episcopum *librum unum*, & *expositionis extremæ partis libri* [l] *Ecclesiastis ad Claudium* Episcopum Viennesem *librum unum*, [m] *librum Epistolarum unum*; & in morem Græcorum, *a principio Genesis*, *usque ad conditionem hominis*, composuit versu [n] hexaemeron *librum unum*, *homilias* [o] Episcopis factas multas, sacramentorum vero quantas nec recordor. Vivit usque hodie in senectute bona.

CAPUT LXVIII.

Paulinus [p] composuit *tractatus de initio Quadragesimæ*, de quibus ego duos legi. *De die Dominico Paschæ*, [q] *de obedientia*, *de pœnitentia*, *de Neophytis*.

CAPUT LXIX.

Hilarius, Arelatensis [r] Episcopus, vir in sanctis Scripturis doctus, paupertatis amator, & erga inopum provisionem non solum mentis pietate, sed & corporis sui solicitus labore fuit. Nam pro reficiendis pauperibus etiam [s] rusticationem contra vires suas, homo genere clarus, & longe aliter educatus, exercuit: sed nec in spiritalibus neglexit. Nam & [t] in docendo gratiam habuit, & absque personarum acceptione omnibus casti-

a Ex cod. Noribergensi *vel regulis* legit E.S. Cypriani.

b Hoc totidem verbis caput Marcellinus in Chronico descripsit. In Cisterci. mſ. *Isachar* dicitur, in Gemblac. *Isaikah*. Ex Veronen. autem antiquiss. sic olim prima manu scriptum colligo. *Isaac, Syro sermone Isacar. Antiochena longo tempore Ecclesia presbyter, scripsit multa &c.* quæ quidem lectio cæteris longe concinnior videatur. Archimandritam eum vocat Chronici Edesseni auctor.

c Corbej. *præcipue tamen adversum Nestorium & Eutychianos.*

d Ita ex Veronen. cod. locum restituo. Marcellinus legerat *Elegiaco carmine*, quod cum in aliis libris obtineret, temere Suffridus Petri ex Honorio depravavit in *longe carmine*. Fabricius ex Corbej. prætulit *elegante*. Restitutæ lectioni suffragatur, quod heptasyllabo carmine, cujus idem atque Isaaci versuum sonus Gennadio dicitur, Nicomediæ lapsum S. Ephræmus planxit. Porro *Antiochenæ urbis*, ut est in Corbej. mſ. *ruinam*, eam intelligito quæ anno contigit 459. cum horribili terræmotu corruit urbs tota.

e Martian. *coadjutores*, in Corbej. vox *sono* desideratur. Exstare hoc Isaaci carmen in vetustissimo Syriaco mſ. V. fol. 51. testis est doctiss. Assemanius.

f Corbej. *Majoriano*. Sigeberg. *Marino*.

g In Cisterci. *Sylvanus* appellatur, tum Corbej. *apud Massiliam presbyter*.

h Veronen. *absque injuria loquar*, tum Corbejen. *Magister Episcoporum sanctorum Salonii & Verani*: cui & Martinianus cod. teste Suffrido Petri concinit.

i Vox *Presbyterum* in Corbej. non est, qui mox habet *pro eorum præmio satisfaciendo*.

k Cisterci. *Solinium* vocat. Eum cod. Gemblacens. *Episcopum Viennensem*, Martinianus, quod est mirum magis, *Veronensem*. Ecclesiæ autem nostræ monimenta hoc plane ignorant. Sed & sunt qui *Genavensem* fuisse putent, & qui *Genuensem*. Quod compertum est, filius Eucherii Episcopi Lugdunensis fuit, quem Salviani disciplinæ cum fratre Verano, pater commendavit. Vide, si lubet, Sirmondum in Notis ad Sidonium lib. 7. epist. 15.

l Nuperus Editor *Ecclesiastici*, pro *Ecclesiastis*, contradicentibus nostris aliisque melioris notæ mſſ. atque editis libris. Ado quoque Viennensis in Chronico, *Salvianus*, inquit, *inter alia scripsit ad Claudianum Presbyterum Viennensem librum unum expositionis extremæ partis in Ecclesiastem*. Ex quo testimonio illud etiam animadverte, *Presbyterum*, non *Episcopum* Claudianum dici. Cæterum *Claudium* legimus ex castigatiorum codicum fide.

m Isthæc verba *librum epistolarum unum* in Corbej. desiderantur.

n Idem Corbej. *quasi Exemeron*.

o Arridet Cisterciens. mſ. lectio *homilias & Epistolas multas* pro *Episcopis factas*, sive ut Corbej. *ad Episcopos*.

p Ignoratur, quis tandem iste Paulinus fuerit.

q Veron. mſ. *de obedientia* tractatum non agnoscit.

r Corbej. *Arelatensis urbis Episcopus, vir in cunctis Scripturis eruditus, paupertatis etiam amator*: tum *non solum meritis pietate &c.*

s Idem *rusticationem propriis viribus homo tener, & clarus exercuit*.

t Idem *in docendo maximam gratiam &c.* Et mox *acceptionibus, omnibus castigationem ingessit. Studioso vero ingenio aliqua parva edidit, quæ eruditis & fidelibus indicio sunt*. Quibus verbis capitulum concludit. In Veron. verba *opus prædicationis* desiderantur. Tum contrario sensu *aliqua & non parva* legitur; denique *& fideli lingua indicio sunt*. Ferme cum Cisterciensi.

castigatum opus prædicationis ingessit .
Ingenio vero immortali aliqua & parva
edidit , quæ eruditæ animæ & fidelis
a linguæ indicio sunt : in quibus [a] præ-
cipue , & ad multorum utilitatem , ne-
b cessario opere *vitam Sancti Honorati* [b]
prædecessoris sui composuit . Moritur Va-
lentiniano & Martiano regnantibus .

CAPUT LXX.

LEo urbis Romæ Episcopus scripsit
ad Flavianum , Constantinopolita-
c næ [c] Ecclesiæ Episcopum , adversus Eu-
tychen Presbyterum qui tunc ambitione
Episcopatus nova in Ecclesiam molieba-
tur inducere) *Epistolam* , in qua admo-
net eum , ut si confiteretur errorem , &
polliceretur emendationem , reciperet eum:
d sin [d] autem persisteret in incepto , cum
e sua hæresi damnaretur . Similiter [e] docet
ipsa in Epistola , & divinis confirmat te-
stimoniis , Dominum nostrum Jesum Chri-
f stum , sicut & paternæ [f] divinitatis ve-
rum filium , ita verum humanæ naturæ
esse hominem credendum , id est , ex car-
ne virginis Mariæ carnem traxisse , &
non de cælo corpus sibi exhibuisse ; sicut
g Eutyches asserebat . Moritur [g] Leone &
Majoriano Imperatoribus .

CAPUT LXXI.

h MOchimus , [h] Mesopotamius Pres-
byter , apud Antiochiam scripsit
adversum Eutychen egregium libellum : &
alia scribere dicitur , quæ necdum legi .

CAPUT LXXII.

i TImotheus, extincto ab [i] Alexandri-
nis Proterio Episcopo , tumultuan-
te adhuc plebe aut [k] voluit , aut passus k
est se ab uno Episcopo , in locum occisi
Episcopum fieri . Et ne contra legem fa-
ctus merito abiiceretur , ad gratiam ple-
bis , quæ Proterium exosum habuerat , o-
mnes , quibus ille communicaverat , Ne-
storianos [l] esse pronuntiat : & maculam l
conscientiæ , temeritate abluendam præ-
sumens , scripsit *ad Leonem Imperatorem*
libellum valde suasorium , quem [m] pravo m
sensu Patrum testimoniis in tantum ro-
borare conatus est , ut ad decipiendum
Imperatorem , & suam hæresin consti-
tuendam , pene Leonem , urbis Romæ
Pontificem , & Chalcedonensem syno-
dum , ac totos [n] occidentales Episcopos n
aliorum adminiculo Nestorianos ostende-
ret . Sed , favente Deo , a [o] Chalcedo- o
nensi concilio hostis Ecclesiæ arguitur &
confutatur . Vivere adhuc in exilio jam
hæresiarcha dicitur , & habetur . Hunc
ipsum libellum noscendi gratia ego roga-
tus a fratribus , in Latinum transtuli , &
cavendum prætitulavi .

CAPUT LXXIII.

ASclepius Afer , [p] in Bajensi territo- p
rio vici non grandis Episcopus ,
scripsit *adversum Arianos* , *& modo ad-*
versum Donatistas scribere dicitur . In do-
cendo autem ex tempore , [q] grandi opi- q
nione celebratur .

CAPUT LXXIV.

PEtrus Edessenæ Ecclesiæ Presbyter ,
declamator insignis , scripsit *varia-*
rum caussarum tractatus , & more sancti
Ephrem diaconi , *psalmos metro* [r] com- r
posuit .

a Veron. *in quibus præcipue , & ad multorum utilitatem necessario &c.* Martian. *præcipua , & necessaria opera .*

b Cisterciensis *& decessoris sui .*

c In Corbej. *Ecclesiæ Pontificem .*

d Martianæus , *si autem persisteret* . Corbej . *persisterit* pro *perstiterit .*

e Veron. *simul docet ipsa &c.*

f Idem *divinitatis Filium* . Mox Corbej . *ita humanæ naturæ hominem esse .*

g Perperam in Corbej . *Valentiniano & Majoriano &c.* quam lectionem olim Suffridus Petri emendavit , reponens *Leone* ex mss. codicibus atque historiæ veritate . Et vero mss. quoque nostri atque editi libri castigatiores *Leonem* præterunt : historica autem veritas Leonem tradit eo anno mortuum , quo Majorianus occisus est .

h Al. *Moschinus* . Corbej . *Moximus* . Veronen. *Mocinus* . Gembl. *Mochomeus* , Syris *Mkim* , hoc est , *suscitator* dicitur . Denique Cisterci. *Photinus* , in quo & *Mesopotamenus Episcopus* scribitur , non ut cæteri libri habent , *Presbyter* . Cæterum uni Gennadio debes de Scriptore isto , quem Syri , Græci , Latinique ignorant , notitiam .

i Corbej . *apud Alexandriam* . Veron. *Alexandrinis proprio Episcopo* : vitiose .

k Idem *ante voluit , ante passus est . . . quam Synodalia decreta actitarent* . Veronen. *in locum Proterii Episcopi occisi .*

l Idem *Nestorianos pronuntiat . . . conscientiæ abluendæ temeritate præsumens .*

m Veron. *pravo sensu , pravis testimoniis &c.* Mox Cisterci . *hæresim confovendam* : Martian. *confortandam* , Corbej . *confutandam .*

n Mendose Martianæus *totos Orientales Episcopos* : Corbej *totius Occidentis Episcopos ,*

o Corbej . *a Calcidonensi concilio hostis Ecclesiæ coartatus , & confutatus est .*

p Cisterci . *in Vagajensi territorio vici Ninigrantis .* Corbej . cum aliis mss. *Gabaensi*. Noriberg. cum Veronen. & Trithemio *Vagensi* . Iterum Corbej . *vicina civitatis grandis Episcopus .*

q Corbej. *grandem opinionem habet .*

r Nimirum metro Eptasyllabo , quod Ephræmiticum audit . Scriptoris vero hujus ne nomen quidem apud ipsos Syros notum .

[a] CAPUT LXXV.

PAulus Presbyter, natione, ut ex dictis ejus cognovi, Pannonius, scripsit *de virginitate servanda & contemtu mundi*, *ac vitæ institutione* vel *morum correctione* mediocri sermone, sed [b] divino conditos sale *libros duos*, ad personam cujusdam nobilis & Christo dicatæ virginis, *Constantiæ* nomine: in quibus meminit Joviniani hæretici, & voluptatum ac libidinum prædicatoris, cui in tantum continentis vitæ & castæ institutio contraria fuit, ut inter luxuriosas [c] epulas animam eructaret.

CAPUT LXXVI.

PAstor Episcopus composuit libellum in modum symboli parvum, totam pene Ecclesiasticam credulitatem per sententias continentem. In quo inter [d] cæteras dissensionum pravitates, quas prætermissis auctorum vocabulis anathematizat, Priscillianos cum ipso [e] auctoris nomine damnat.

CAPUT LXXVII.

VIctor, [f] Cartennæ Mauritaniæ civitatis Episcopus, scripsit *adversus Arianos* librum unum [g] longum, quem Genserico Regi per suos audiendum obtulit, sicut ex procemio ipsius libri didici. Et [h] *de pœnitentia publicani* librum unum, in quo & regulam vivendi pœnitentibus juxta Scripturarum auctoritatem instituit: & *ad Basilium* quendam *super morte filii*, consolatorium librum, [i] spe resurrectionis, perfecta instructione munitum. *Homilias* etiam composuit multas, quas a fratribus, salutis propriæ sollicitis in libros digestas servari cognovi.

CAPUT LXXVIII.

VOconius, [k] Castellani Mauritaniæ oppidi Episcopus, scripsit *adversus* Ecclesiæ inimicos *Judæos & Arianos & alios hæreticos*. [l] Composuit etiam *Sacramentorum* egregium volumen.

CAPUT LXXIX.

MUsæus, Massiliensis Ecclesiæ Presbyter in divinis Scripturis doctus, & in earum sensibus subtilissima quadam exercitatione limatus, lingua quoque scholasticus, hortatu S. Venerii Episcopi, excerpsit de sanctis Scripturis lectiones totius anni festivis diebus aptas, responsoria etiam Psalmorum capitula, temporibus & lectionibus congruentia. Quod opus tam necessarium [m] a lectoribus in Ecclesia probatur, ut expetitum & sollicitudinem tollat & moram, plebique ingerat scientiam, [n] celebritatique decorem. Sed & ad personam sancti Eustachii [o] Episcopi, successoris supradicti hominis Dei composuit *Sacramentorum* egregium & non parvum *volumen*, per membra quidem pro opportunitate officiorum [p] & temporum, pro lectionum textu, Psalmorumque serie & cantatione, discretum, sed supplicandi Deo & contestandi beneficiorum ejus, soliditate sui consentaneum. Quo opere gravissimi sensus & castigatæ eloquentiæ agnovimus virum. *Homilias* etiam dicitur declamasse, quas & haberi a fidelibus viris cognovi, sed ego non legi. Moritur Leone & [q] Majoriano regnantibus.

CA-

a Caput istud in Corbej. desideratur. Ipse auctor Honorio & Trithemio, & mss. nonnullis *Petrus* dicitur.

b Veron. *divino condidit sale libros, ad personam &c.*

c Miræus *Epistolas* corrupte habet pro *epulas*. Mox Noriberg. & Guelpherbyt mss. *animæ reputaret beatitudinem*; alii penes Suffridum Petri *refutaret*. Impressam lectionem ipsius Hieronymi testimonium asserit initio libri contra Vigilantium. *Jovinianus Romanæ Ecclesiæ auctoritate damnatus inter phasides aves, & carnes suillas non tamen misit spiritum, quam eructavit.*

d Veron. *inter cætera dissensionum, quæ &c.*

e Idem, *cum ipso auctore damnat*. Miræus & Suffridus Petri mendose habent *cum Episcopo, auctoris nomine &c.*

f Cisterci. *Cartennensis Mauritaniæ:* Corbej *Maurus*.

g Isthæc *longum, quem Genserico Regi* (addit Corbej. *VVandalorum*) *per suos audiendum &c.* usque ad verbum *didici*, Veronen. ac Cistercien. mss. ignorant: quibus alii codd. penes Er. Sal. Cypriani consentiunt,

h Cisterci. cum Corbej *& de pœnitentia publica librum in quo &c.* Vitiose, ut notatum Cl. Fabricio est, cum adhuc inter S. Ambrosii opera aliquoties editus liber hic superet, qui Victori Tunnensi in Remensi ms. tribuitur.

i Corbej *consolatorium libellum spe resurrectionis munitum*. Veronen. *consolatorium librum unum &c.*

k In Veronen. *Boconius Castelli Mauritaniæ &c.* Corbej. *Vuconius Castallana Mauritania urbis Episcopus*. Cod. Guelpherbyt. *Buconium*, Trithemius *Victorianum Buconium* vocat.

l Addit Corbej. *librum*.

m Corbej. *a lectore in Ecclesia comprobatur, ut expeditum &c.*

n Martianeus *celebritatem & decorem*. Corbej. *& celebritatem decoris.*

o In Cisterci. hæc verba *Episcopi successoris supradicti hominis Dei composuit Sacramentorum*, non habentur: tum legitur *egregium & parvum volumen*. Cum Corbej. Pro *Eustachii* Martianæus *Eustasii* legerat: Veronen. habet. *Eusebii*. Malim *Eustathii*, qui post Venerium Massiliensem cathedram tenuit. Notatum porro est Cl. Fabricio, verisimile videri, nonnulla hujus Musæi, quemadmodum & Voconii, haberi in Sacramentario S. Gregorii Magni.

p Verba ab hisce *& temporum*, usque ad *dicitur etiam & omelias declamasse* in Corbej. ms. desiderantur.

q Suffridus Petri *& Martiano*, contradicentibus mss. ipsaque historiæ veritate.

CAPUT LXXX.

VIncentius Presbyter, [a] & ipse natione Gallus, in divinis Scripturis exercitatus, linguam habens usu loquendi & [b] majore lectione politam, commentatus est *in Psalmos*. Cujus operis legit aliqua homini Dei [c] Cannatæ, me audiente, promittens simul, si Dominus vitam & vires daret, se in toto Psalterio eodem studio laboraturum.

CAPUT LXXXI.

CYrus, [d] natione Alexandrinus, arte medicus, ex philosopho monachus, vir dicendi peritus scripsit *adversus* [e] *Nestorium* prius eleganter & fortiter, modo autem, dum [f] in illum invehitur nimius, & syllogismis magis, quam Scripturis agit, Timotheanum dogma fovere cepit. Denique ambiguus [g] etiam sui, suspendit animum a consensu Chalcedonensis decreti, nec acquiescendum putat, Filium Dei duabus post incarnationem constare naturis.

CAPUT LXXXII.

SAmuel, [h] Edessenæ Ecclesiæ Presbyter, multa adversus Ecclesiæ inimicos Syro sermone [i] construere dicitur, præcipua tamen intentione *contra Nestorianos & Eutychianos & Timotheanos* novellos, sed sibi [k] diversos hæreticos. Unde & frequenter triformem bestiam [l] Ecclesiastica simul sententia cum auctoritate sanctarum Scripturarum summatimque [m] ferit, ostendens *Nestorianis*, Deum in homine, non purum hominem ex Virgine natum; *Eutychianis*, veram humani generis carnem a Deo assumtam, & non de cælo exhibitam, nec crassi aeris substantiam in carne [n] incesisse formatam; *Timotheanis*, ita Verbum carnem factam, ut manente Verbo in sua substantia, & homine in sua natura, societate, non immixtione, unam Filii Dei reddidisse personam. Vivere [o] adhuc apud Constantinopolim dicitur. Nam initio collati [p] Anthemio imperii & scripta ejus, & esse eum in carne, cognovi.

CAPUT LXXXIII.

CLaudianus, [q] Viennensis Ecclesiæ Presbyter, vir ad loquendum artifex, & ad disputandum subtilis, composuit [r] *tres* quasi *de statu*, vel *de substantia animæ libros*, in quibus agit intentione tota, quatenus ostendat, aliquid esse incorporeum præter Deum, Scripsit & alia nonnulla, inter quæ & hymnum de passione Domini, cujus principium est: *Pange lingua gloriosi*. Fuit autem frater Mamerti Viennensis Episcopi.

CAPUT LXXXIV.

PRosper, homo Aquitanicæ regionis, [s] sermone scholasticus, & assertionibus nervosus multa composuisse dicitur: ex quibus ego *Chronicat* [t] illius nomine prætitulata legi, continentia a primi hominis conditione, juxta divinarum Scripturarum fidem, usque [u] ad obitum Valentiniani Augusti, & captivitatem urbis Romæ a Genserico Vandalorum rege factam. Legi & librum adversus opuscula sub persona Cassiani, quæ Ecclesia Dei salutaria probat, ille infamat [x] no-

a In Veronen. *Presbyter natione Gallus*, absque vocibus *& ipse*.
b Martianæus *& majorum lectione*.
c Al. *Cannati*.
d Corbej. *Cyrus Alexandrinus*. Al. *genere Alexandrinus*, & *Syrus* pro *Cyro*, penes Suffridum Petri.
e Al. *Nestorem*, quod toties notarum est.
f Veronen. *dum in illo minus invenitur*. Cum Guelpherbyt. ms. Norimberg. *in illo invenitur nimius*. Impressam lectionem respuit Er. Sal Cypriani. Corbej. *dum in eum magis invehitur, sylogismis magis quam Scripturis agitatur Thimothei dogma &c.* De Timotheo Eutychiano recole superius caput 72. & rursum cap. 82.
g Veronen. *den que ambiguus sui*.
h Hic ille Samuel putatur esse, qui primum inter accusatores Ibæ Edesseni in Conciliis Antiocheno, Tyrio, ac Berytensi locum tenuit, acerrimus quoque Nestorianorum inimicus, cum, Edessa relicta, Constantinopolim abiit, & Nestorii, Eutychetis, ac Timothei pravas doctrinas returavit.
i Veronensis *conscribere dicitur*, qui mox *Eutychianorum* nomen non habet, sicuti neque additum *novellos* ad *Timotheanos*.
k Martianæus *sive ad diversos hæreticos*, renuentibus mss. Eorum quæ subsequuntur, ut ne quid desit, coruptissima & manca Corbej. ms. lectio est hujusmodi; *B seam Ecclesiasticas in semel sententias cunctas Sanctarum Scripturarum. Ostendens Nestorianum in Dominum nostrum Jesum Christum purum hominem ex Virgine natum dixisse*, reliqua omnia desiderantur.
l Veronen. *Ecclesiastica in semel sententia*: abludit Cistercien. una vocula *insimul*
m Martianæus & vulgo editi *summotam ferit*. Veronen. *summatimque fuerit*. Miræus aliique inepte *fecit*. Impressam lectionem asserunt Norimberg. ac Cistercien. mss.
n Verbum *incessisse* Martianæus omisit: quæ subsequuntur *Timotheanis ita Verbum carnem factam* in Veronen. desiderantur.
o Idem *vivus adhuc Constantinopolim ait dicitur*.
p Anthemio Procopii filio imperium a Leone Augusto collatum fuisse Pusæo & Joanne Coss. anno Christi 467. ex Marcellino, Cassiodoro, atque aliis colligit Pagius.
q Supra ad Salvianum cap. 67. *Claudium* in mss. plerisque omnibus vocari adnotavimus. Heic Veronen. vocem *Ecclesia* omittit.
r Martian. *tres de statu vel &c.*
s Additur in Corbej. *Consiliarius Papa Leonis*.
t Idem ms. *Chronicam nomine illius pratitulatam*.
u Idem *usque ad ultimum Valentiniani &c.*
x Veronen. *ille infamat nova*. Corbej. sub alia interpunctione, *ille infamat. Nova enim vera Cassiani &c.*

nociva. Quæ enim vere Cassiani & Prosperi de gratia & libero arbitrio sententiæ fuerunt, in aliquibus sibi contrariæ inveniuntur. [a] Epistolæ quoque Papæ Leonis adversus Eutychen, de vera Christi incarnatione, ad diversos datæ, & ab ipso dictatæ dicuntur.

CAPUT LXXXV.

FAustus, ex Abbate Lerinensis monasterii apud [b] Regium Galliæ Episcopus factus, vir in divinis Scripturis satis intentus, ex traditione Symboli occasione accepta, composuit *librum de Spiritu Sancto*: in quo ostendit, eum juxta fidem Patrum & consubstantialem & coæternalem esse Patri & Filio, ac plenitudinem [c] Trinitatis obtinentem. Edidit quoque opus egregium *de gratia Dei*, qua salvamur, [d] & libero humanæ mentis arbitrio. In quo opere docet, gratiam Dei semper & invitare, & præcedere, [e] & adjuvare voluntatem nostram, & quicquid ipsa libertas [f] arbitrii labore piæ mercedis acquisierit, non esse proprium meritum, sed gratiæ donum. Legi ejus & *adversus Arianos & Macedonianos* parvum libellum, in quo [g] coessentialem prædicat Trinitatem: & alium *adversus eos qui dicunt, esse in creaturis aliquid incorporeum*, in quo divinis testimoniis & Patrum confirmat sententiis, nihil credendum incorporeum præter Deum. Est & ejus *Epistola* in modum libelli, *ad Diaconum* quendam, [h] *Gratum* nomine, edita, qui a fide catholica discedens ad Nestorianam abiit impietatem. In qua Epistola admonet eum credere, Sanctam Mariam virginem non hominem purum genuisse, qui postea divinitatem susceperit, sed [i] Deum verum in homine vero. Sunt vero & alia ejus scripta, quæ quia necdum legi, nominare nolui. Viva tamen voce egregius doctor & creditur & probatur. Scripsit postea *ad Felicem* Præfectum Prætorii, & patriciæ dignitatis virum, filium Magni Consulis, [k] jam religiosum, *Epistolam* ad timorem Domini hortatoriam, convenientem personis pleno animo pœnitentiam agere disponentibus.

[l] CAPUT LXXXVI.

CÆsarius, Arelatensis urbis Episcopus vir sanctitate & virtutibus celeber scripsit egregia, & grata, & valde monachis necessaria opuscula. *De gratia quoque & libero arbitrio* edidit testimonia, divinarum Scripturarum & sanctorum patrum judiciis munita, ubi docet, hominem nihil de proprio agere boni posse, nisi eum divina gratia prævenerit. Quod opus etiam Papa Felix per suam [m] Epistolam roboravit, & in [n] latius promulgavit. Floruit hic eo tempore [o] quo & Faustus. Anastasio rempublicam administrante,

[p] CAPUT LXXXVII.

SErvus Dei Episcopus scripsit adversus eos, qui dicunt, Christum in hac vita degentem non vidisse carneis suis oculis Patrem, sed post resurrectionem ex mortuis, & ascensionem in cælis, cum translatus est in gloriam Dei Patris, [q] profectum scilicet ei dantis in remunerationem martyrii. In qua scri-

ptura

a Corbej. aliique mss. penes Suffridum Petri, & Miræus heic inserunt. *Hic etiam Prosper post obitum Beati Augustini, librorum ejus contra hæreticos, inimicos gratiæ Christi defensor exstitit.* Quæ vetustiores, emendatioresque mss. ignorant; atque ab aliena manu profecta, ex hoc ipso quo obtruduntur loco nemo est, qui non videat.

b Corrupte Martianæus cum vulgo editis *apud regnum Galliæ*. Mox in Veron. vox *factus* desideratur. Deinde Corbej. *in divinarum Scripturarum studio*. Idem Veron. paulo post *extra rationem* pro *ex traditione*.

c Corbej. *divinitatis*: tum Cistercien. cum Veronen. *Ob id etiam Deum. Edidit quoque &c.*

d Isthæc verba *& libero humanæ mentis arbitrio*, neque in nostris mss. habentur neque in Corbej. nec denique in veteri Coloniensi & Parmensi editionibus, aliisque castigatioribus.

e Veronen. *invitare & adjuvar. infirmitatem nostram.*

f Nostri ms. cum Corbej. *pro labore pro mercedis adquisierint*, vel *adquesierint*. Tum Cisterci. *inesse proprium meritum &c.*

g Iidem mss. nostri cum Corbej. *essentialem*, & Veron. *vocat* pro *prædicat*. Adnotat Cl. Fabricius falli viros doctos, qui hunc libellum adversus Arianos & Macedonianos putant periisse, cum in Patrum Bibliotheca habeatur sub titulo Epistolæ, cujus posteriorem partem pro alio libello mox Gennadius commemorat. Præter Deum aliquid esse incorporeum, ostenderat Claudianus supra laudatus cap. 83.

h Iterum cum Corbei. ac Noriberg. mss quoque nostri *quendam Græcum nomine data*. In aliis *Gregorius* pro *Gratus* dicitur.

i Martian. *Deum verum & hominem verum*. Mox Corbej. *Scripsit & ad Felicem Præfecturia & Patricia dignitatis.*

k Corbej. *jam religiosi*, *Epistolam convenientem personæ pleno animo pœnitentiam agere disponente*. Veronen. *personas*, & *disponendi*. Cisterci *personæ*, & *disponenti*,

l Hocce caput, quod locum 65. tenet in Martianæi atque aliis editionibus, ut supra notatum est, in aliis itidem quemadmodum & in mss. nostris penitus desideratur. Quin ab aliena manu additum opinantur eruditi, ea cum primis de caussa, quod anno Christi 494. quo Catalogus iste a Gennadio elucrubatus est, nondum jussus Episcopus Cæsarius fuerit. Vid. nostrum Norisium lib. 2. Historiæ Pelagianæ cap. 16.

m Epistola 4. quæ anno 528. adscribitur, post *Consulatum Mavortis* data, ut Miræus ex Arelatensi ms. testatur.

n Guelpherbyt. *in Latinis* promulgavit.

o Immo, inquit Cl. Fabricius, pluribus annis post.

p Neque caput istud in Corbej. habetur.

q Veronen. *profectus scilicet ei dantes & remuneratione martyrii*, a quo postremis tantum vocibus abludit Cisterciensis cum impressis legens. Videndus de hac sententia Servi Dei Augustinus a Fabricio audatus Epistolis 92. & 146. Gennadius quoque noster supra cap. 22.

ptura ostendit, & disputatione sua, ac sanctarum Scripturarum testimoniis, Dominum Jesum ab ipso ejus conceptu per Spiritum Sanctum facto, & partu ex Virgine, quod Deus verus in homine vero [a] ipse quoque Homo Deus factus natus est, semper carnis suæ oculis & Patrem vidisse, & Spiritum Sanctum, per specialem & [b] ei unitam Dei & hominis societatem.

CAPUT LXXXVIII.

Victorius, [c] homo natione Aquitanus, calculator scrupulosus, invitatus a sancto Hilario urbis Romæ Episcopo, composuit *Paschalem cursum* indagatione cautissima: post quattuor priores, qui composuerunt, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum & Prosperum; & [d] protendit annorum seriem usque ad annum quingentesimum trigesimum secundum: ita ut quingentesimo trigesimo tertio anno Paschalis reincipiat solemnitas, eodem mense & die, eademque [e] luna, qua primum passio & resurrectio Domini facta est.

CAPUT LXXXIX.

Theodoritus, [f] Cyri civitatis Episcopus (a Cyro enim rege Persarum condita servat hodieque apud Syriam nomen auctoris) dicitur scripsisse multa: ad meam [g] tamen notitiam ista sunt, quæ venerunt: *de incarnatione Domini* adversus Eutychen Presbyterum, & Dioscurum, [h] Alexandriæ Episcopum, qui humanam in Cristo carnem fuisse negant, scripta fortia, per quæ confirmat & ratione & [i] testimoniis Scripturarum, ita illum veram maternæ [k] substantiæ carnem habuisse, quam ex matre Virgine sumpsit, sicut & veram Deitatem, quam [l] æterna nascibilitate a Deo Patre gignente, ipse nascendo accepit. Sunt & ejus *decem* [m] *historiæ Ecclesiasticæ libri*, quos imitatus Eusebium Cæsariensem scripsit, incipiens [n] a fine librorum Eusebii usque ad suum tempus, id est, a Vicennalibus Constantini usque ad imperium Leonis senioris, sub quo & mortuus est.

CAPUT XC.

Gennadius, Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopus, [o] vir lingua nitidus, & ingenio acer, tam dives ex lectione antiquorum fuit, [p] ut *Danielem Prophetam* ex integro ad verbum commentatus exponeret. *Homilias* etiam multas composuit. Moritur Leone seniore imperium tenente.

CAPUT XCI.

Theodulus, [q] Presbyter in Cœle-Syria, scripsisse multa dicitur, sed ad me *liber* ejus pervenit, quem *de consonantia divinæ Scripturæ* composuit, id est, veteris & novi Testamenti, adversum [r] antiquos hæreticos, qui propter differentiam præceptorum vel cerimoniarum, alium veteris Testamenti Deum dixerunt, alium novi. In quo ostendit, dispensationis fuisse unius ejusdemque Dei, auctoris utriusque Scripturæ, ut alia per Moysen antiquis daretur lex, in sacrificiorum cerimoniis, & judiciorum animadversionibus; alia nobis per Christi præsentiam in sacris mysteriis, & futuris repromissionibus; nec diversa credi debere, sed [s] uno spiritu & uno auctore dictata; cum illa lex, quæ, si modo secundum literam observetur, occiderit, eadem ipsa secundum spiritalem intellectum

a Cistercien. *ipse quoque Deus homo factus natus est &c.*
b Idem ferme cum Veronen. *per specialem & unitam Dei &c.*
c Veronen. cum Codice Viridis Vallis, Honorio, & Trithemio *Victorinus*, Corbej. *homo Aquitanicus calculator studiosissimus*. Martianæus cum aliquot vulgatis addit *Scripturarum*.
d Corbej. *& pertendit annorum seriem usque ad annos* &c. Veronen *perpendit annorum seriem &c.*
e Idem *luna quam primum* (Veron. *qua primo*) *Passionis ac Resurrectionis Dominica facta est. Floruit sub Leone Augusto.*
f In Veronen. *Theodorus* vocatur: tum vitiose Cisterci. *Cypria civitatis* Veron. *Cirria*: denique Corbej. *servatque hodie nomen auctoris*.
g Idem Veronen. *ad meam tantum notitiam*.
h Alibi vitiose *Dionysium*: mox Corbej. *in Christo naturam*.
i Corbej. *& titulis Scripturarum*.
k Cisterci. *veram nostra substantia carnem*.
l Corbej. *quam materna*. Veronen. *æternam nascibilitatem*.
m Quinque tantum exstant; neque plures scriptos a Theodorito, Valesius, aliique docti viri contra Gennadii testimonium probant; quos adito, si libet.
n Verbum *incipiens* in Veronen. desideratur. Leo senior Imperium tenuit ab anno Christi 457. ad 474. Sed anno 458. ipse Theodoritus vivendi finem fecit. Martianæus *ad Imperium Leonis Senioris deduxit, sub quo &c.*
o *Pontifex* dicitur in Veronensi pro *Episcopus*.
p Interpretatur Er. Sal. Cypriani, ut mirum id sit, memoriter dictando exposuisse, nam & memoria plurimum valuisse illum ex Theodori Lectoris testimonio probat.
q Veronen. aliique codd. penes Suffridum Petri, & Honorius *Theodorum* vocant.
r Corbej. *adversus antiquorum hæreses*: & paulo post *Deum dicunt*.
s Idem *ut non uno Christo & uno auctore dictata*. Al. *aut non uno spiritu, &c.*

a ctum vivificet. Moritur hic scriptor [a] ante triennium, regnante Zenone.

b [b] CAPUT XCII.

SIdonius, Arvernorum Episcopus, scripsit varia & grata opuscula, & sanæ doctrinæ. Homo siquidem tam divinis, quam humanis ad integrum imbutus, acerque ingenio, scripsit ad diversos diverso metro vel prosa compositum *Epistolarum* insigne volumen: in quo quid in literis posset, ostendit. Verum in Christiano vigore pollens, etiam inter barbaræ ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos oppresserat, catholicus
c Pater & Doctor habetur insignis. [c] Floruit ea tempestate qua Leo & Zeno Romanis imperabant.

CAPUT XCIII.

JOannes, Antiochenæ parochiæ ex Grammatico Presbyter, scripsit ad-
d versum eos, qui [d] in una tantum substantia asserunt adorandum Christum, nec acquiescunt, duas in Christo confi-
e tendas naturas; docens [e] secundum relationem Scripturarum, unam in illo Dei & hominis personam esse, non unam carnis & Verbi naturam. Simul & impugnat aliquas Cyrilli Alexandrini E-
f piscopi sententias, [f] dicens incaute ab illo adversus Nestorium prolatas, quæ fomentum & robur addunt Timothea-
g nis: [g] quod valde inaniter dicit. Vivere adhuc dicitur, & ex tempore declamare.

CAPUT XCIV.

GElasius, urbis Romæ Episcopus, scripsit *adversus Eutychen & Nestorium* grande & præclarum volumen, & *tractatus* diversarum scripturarum & sacramentorum, elimato sermone, & *adversus Petrum & Acacium* scripsit *Epistolas*, quæ hodie in Ecclesia tenentur catholica. Fecit & *hymnos* in similitudi-
nem Ambrosii Episcopi. [h] Obiit sub Anastasio Augusto. h

CAPUT XCV.

HOnoratus, [i] Constantinæ Africæ civitatis Episcopus, scripsit *ad Arcadium* quendam, qui pro confessione fidei catholicæ in partibus Africæ a Genserico Rege missus exulabat, *Epistolam* ad labores pro Christo ferendos hortatoriam, & exemplis præsentibus, & Scripturarum relationibus roboratam, & quod confessionis fidei perseverantia non solum præterita purget peccata, sed & meritum procuret martyrii.

CAPUT XCVI.

CErealis Episcopus, natione Afer, in-
terrogatus a [k] Maximino, Ariano- k
rum Episcopo, si paucis posset vel divinæ Scripturæ testimoniis, absque disputationis dumtaxat assertione, fidem catholicam assignare: quam ille in nomi-
ne Domini, suffragante sibi veritate, non paucis testimoniis sicut Maximinus [l] ir- l
ridens petierat, sed copiosis tam veteris, quam novi Testamenti indiciis approbavit, & libello edidit.

CAPUT XCVII.

EUgenius, [m] Carthaginis Africæ civi- m
tatis Episcopus, & confessor publicus, admonitus ab Hunerico, Vandalorum Rege, catholicæ fidei expositionem,
& maxime [n] verbi homousii proprieta- n
tem

a Verba *ante triennium* in nullo e nostris mss. reperiuntur. Zeno ipse ante triennium, sive anno 491. imperium cum morte commutavit; siquidem compertum est an. 494. ut alibi diximus, scriptum a Gennadio Catalogum.

b In nullis e nostris mss. hoc habetur caput, deest quoque in plerisque vulgatis; sed lectum ab Honorio est. Martian. *Sydonius*: al. *Avernorum*.

c An. 482. diem traditur obiisse.

d Veronen. *qui in unam tantum substantiam*. Corbej. ipsam *in* præpositionem omittit.

e Idem Veron. *secundum religionem*: Corbej. *secundum rationem*: deinde *personam nostri carnis & Verbi naturam*.

f Verbum *dicens*, pro quo Martian. *docens*, in nostris mss. desideratur.

g In Cisterciensi ac Veronensi verba, *quod valde inaniter dicit*, non habentur. Sed neque reliqua habentur in Cisterciensi capita de Gelasio, Honorato, Cereali, Eugenio &c. quæ heic subsequuntur ad centesimum usque. Quin etiam adposita clausula, *Explicit liber de Illustribus Viris*, quattuor his versibus codex dedicatur.

Accipe quæsitum, Præsul sanctissime, librum,
De numero Patrum lectis de Patribus actum,
Quo tibi, summe, datam nostri famulaminis arram,
Et tu servorum nostri memor esto tuorum.

In Veronensi adhuc Gelasius ac Gennadius tantum adnectuntur.

h Veronen. *Obiit Anastasio Augusto. Fecit & hymnos in similitudinem Ambrosii Episcopi. Amen quos ego legi.* In nonnullis tum editis tum mss. libris hoc quoque integrum caput desideratur; quemadmodum & quæ subsequuntur.

i In Bibliotheca Patrum, & apud Baronium an. 437. *Antonius Episcopus Constantinæ civitatis* appellatur. In Cod. Noriberg *Constantiæ*.

k Corbej. heic *Maximum*: infra autem *Maximinum* vocat.

l Idem, vitiose tamen, *invidens*: in fine *& libellum edidit*.

m Al. *Carthaginensis Africæ &c.*

n Corbej. *verbi omousii rationem, consensu omnium Africanorum, & Maurorum Sardiniæ & Corsicæ.*

rem differere, cum consensu omnium Africæ, Mauritaniæ, & Sardiniæ atque Corsicæ Episcoporum & confessorum, qui in catholica permanserunt fide, composuit *librum fidei*, non solum sanctarum Scripturarum sententiis, sed & Patrum testimoniis communitum, & per collegas confessionis suæ [a] porrexit. Jam vero asportandus pro fidelis linguæ remuneratione [b] in exilium, *Epistolas*, velut commonitorias fidei, & unius sacri & conservandi baptismatis, ovibus suis quasi pastor sollicitus dereliquit. *Altercationes* quoque, quas cum Arianorum præsulibus per internuntios habuit, conscripsit, & relegendas per Majorem domus [c] Hunerico transmisit. Similiter & *preces* pro quiete Christianorum eidem, velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur.

CAPUT XCVIII.

POmerius, [d] natione Maurus, in Gallia Presbyter ordinatus interrogantibus Juliano Episcopo, & Vero Presbytero, dialecticorum more respondens arte dialectica, & sermone ingenioque apto, composuit *de natura animæ* [e] & qualitate ejus *& de resurrectione*, & de specialitate ejus in hac vita fidelium, & generali omnium hominum *libros octo*. Quorum *primus* continet, quid sit anima, vel qualiter [f] ad imaginem Dei credatur facta: *secundus*, utrum anima corporea, an incorporea debeat credi: *tertius*, unde sit anima primi hominis facta: *quartus*, utrum anima, quæ nascituro corpori infundenda est, nova fiat, & sine peccato, an ex [g] substantia animæ primi hominis velut propago de radice producta, etiam peccatum primæ animæ secum trahat originaliter: *quintus*, recapitulationem libri quarti, [h] disputationis & distinctionis, & quæ sit facultas animæ, id est, possibilitas, & quod eam ex una & sincera voluntate obtineat: *sextus*, unde sit juxta Apostoli dictum adversitas carnis & spiritus: *septimus*, de differentia vitarum, mortium, resurrectionum carnis & animæ: *octavus* de his, quæ sub fine mundi futura prædicta sunt, absolutiones quæstionum, quæ de resurrectione proponi solent. Memini, legisse me olim ejus *dictatum ad* quendam nomine *Principium*, *de contemtu mundi*, *ac rerum transiturarum*, hortatorium; & alium *de* [i] *vitiis & virtutibus* prætitulatum. Scripsisse dicitur & alia, & adhuc scribere, quæ ad meam notitiam non venerunt. Vivit usque hodie conversatione Deo digna, apta professione [k] & gradu.

[l] CAPUT XCIX.

HOnoratus, Massiliensis Ecclesiæ Episcopus, vir eloquens, & absque ullo linguæ impedimento ex tempore in Ecclesia declamator; & quia a pueritia in timore Dei crescens etiam in negotiis Ecclesiasticis exercitatus est, os suum quasi armarium aperit, & in *homiliarum* modum ad utilitatem legentium multa componit, maximeque [m] ad colendam fidei rationem, & revincendam hæreticorum perversitatem. In cujus libera prædicandi constantia non solum vicinarum civitatum sacerdotes & populi delectantur; sed & longe positi, cum ad eos necessario pergit, summam ei docendi in suis Ecclesiis rogantes injungunt. Sanctus quoque Papa Gelasius; Romanæ urbis Pontifex, per scripturam agnoscens ejus fidei integritatem, rescripto suo probatam [n] judicavit. *Sanctorum* quoque *patrum vitas*, ad ædificationem posterorum, coaptat ipse legendas, præcipue [o] nutritoris sui *Hilarii*, *Arelaten-*

a Idem *porrexit ad portandam etiam pro fidelis &c.*

b Idem *in exilium vice communitoria fidei.*

c Idem *Chunerico* cum Norimberg. & *direxit* pro *transmisit*.

d Hunc Pomerium, utpote a Gennadio omissum, Isidorus recenset cap. 12. & Sigebertus cap. 54. Cod. Corbej. *apud Gallias*.

e Isthæc verba *& qualitate ejus* in Corbej. non sunt. Subsequitur in eodem, *de resurrectione, vel post resurrectionem libros octo*.

f Idem *qualiter condatur ad Dei imaginem*.

g Idem *ex substantia primi hominis], velut propago ex radice protracta etiam peccato.*

h Al. *disputationes & distinctiones.*

i Corbej. *de vitiis colore virtutum minus cautis includentibus]. Scribere & alia dicitur.*

k Al. *confessione, & gradu.*

l Neque caput hoc Gennadium auctorem habet, aut in mss. editisque libris castigatioribus invenitur. Præterea neque Isidorus, neque Idelphonsus, Honorius, Sigebertus, Trithemius, qui Gennadium passim describunt, Massiliensem hunc Episcopum Honoratum memorant. Immo cum ex hoc ipso Catalogo Semipelagiana fuligine [tinctus Gennadius subinde appareat in Augustino ac Prospero, quos deprimit, & Fausto, & Cassiano, quos valde prædicat: videtur Suffrido Petri caput hoc de Honorato medicamenti loco a Catholico quopiam additum.

m Corbej. *multa composuit, maximeque ad inculcandam rationem, & revincendam haresum perversitatem.*

n Idem *probatum judicavit.*

o Baralis legit *meritoris sui*. Hanc Vitam S. Hilarii Arelatensis [suspicantur Honorato abjudicandam Chif-

a *tensis* Episcopi; *litanias* ad [a] supplicandam Dei clementiam, cum plebe sibi credita pro viribus agit.

CAPUT C.

EGo Gennadius, Massiliæ Presbyter, scripsi *adversus omnes hæreses libros octo*, & *adversus* [b] *Nestorium libros sex*, b *adversus Pelagium libros tres*, *& tractatus de mille annis & de Apocalypsi beati Joannis*, & hoc opus, & *Epistolam de fide mea* misi [c] ad beatum Gelasium, c urbis Romæ Episcopum.

Chiffletius, Saxius, aliique docti viri, ut Reverentio, seu Ravenio, qui proxime ab Hilario Arelatensem Ecclesiam rexit, ex ejus urbis antiquo exemplari adscribant. Sed nimis multa sunt in ea Vita maxime capp. 17. 19. 23. quæ Ravennio convenire nullo modo possunt.

a In Corbej. *ad inclinandam Dei clementiam*.

b Veronen. *adversus Nestorem libros quinque*. Addit Martianæus cum vulgo editis, & Guelpherbit. mss. *& adversus Eutychem libros undecim*, quemadmodum & Honorius legit. Veronen. uno minus *adversus Eutycem libros decem*. Noriberg *libros sex* tantum.

c Idem Veron. *mittam*.

D. JOAN-

D. JOANNIS MARTIANÆI

MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE SANCTI MAURI

IN S. HIERONYMI LIBROS

Qui hoc secundo Tomo comprehenduntur

N O T Æ.

IN VITAM S. PAULI PRIMI EREMITÆ.

Colum. 2. P*Rincipem istius rei fuisse, non &c.* Sic legunt mss. codices vetustiores ac meliores. Alii autem has retinent varias lectiones. Codex Avenionensis, alter Tolosanus FF. Prædicatorum : *Principem istius fuisse nominis & ordinis*. Duo Parisienses : *Principem rei istius fuisse, nominis & ordinis*. Editi denique fictam hujusmodi ab Erasmo lectionem exhibent : *Principem istius rei fuisse; quod non tam nominibus, quam opinione nos quoque comprobamus.*

col. 3. *Sub Decio*. Mss. codices Aven. & Tolos. *sub Diocletiano & Valeriano*. Quod propterea adnotamus, quia historiam juvenis mox subjectam, sub Diocletiano gestam refert Nicephorus lib. 7. Hist. 13.

col. 4. *Blandis sertorum*. Editi legunt, *blandis serico nexibus*; omnes autem mss. ut nos edidimus. *blandis sertorum nexibus*. Quæ lectio non debuit immutari ex sola Erasmi conjectura.

Ibid. *In villam*. In aliis libris mss. *in villa secretius habitabat*, vel, *in villa remotior secretiorque fuit*.

Ibid. *Aderat, instabat*. Plures codices legunt : *Ad hac instabat, crudelitate quasi pietate utebatur*. Alii : *Aderat, instabat, crudelitate quasi pietate utebatur.* Quod ex Floro mutuatur Hieronymus : quum L. Florus lib. 3. cap. 5. sic habeat : *Aderat, instabat, sævitia quasi virtute utebatur*. Erasmus & Marianus id ignorantes aliam lectionem confixerunt, nempe : *Ad hac, instabat, crudelitas, qua pietatem videbatur imitari.*

col. 5. *In ea eremi parte, qua juxta Syriam Saracenis jungitur*. Hoc modo legimus in duobus antiquis exemplaribus mss. unde compertum nobis est, Hieronymum vitam Pauli edidisse in eremo.

IN VITAM S. HILARIONIS.

col. 13. *Felicem te*. Codex ms. Avenion. *Felicem te, ait, o juvenis*, &c. Idem refertur ab Ariano lib. 1. de rebus gestis ab Alexandro Magno, & a Plutarcho in Alexandro. Verba Alexandri apud Vopiscum in Probo : *Felicem te, inquit, juvenis, qui talem præconem tuarum virtutum reperisti.*

col. 15. *Læves erant genæ*. In editione Erasmiana legimus, *lenes erant genæ*; sed falso, quum omnes mss. codices melioris notæ atque manus, retineant vocem *læves*. Eadem fraude vel imperitia veterum exscriptorum potuit irrepere verbum *lenis* pro *lævis*. Genes. 27. 11. *ego vero lenis*.

col. 16. *Titillabat itaque*. Mss. Avenion. & Tolos. *Titillabat itaque sensus ejus naturali carnis ardore, &*, &c.

col. 18. *Aristæneta Elpidii*. De Elpidio Præfecto Prætorio vide Marcellinum lib. 21.

col. 19. *Hemitritæo*. Hemitritæum est febris sequitertiana, ἡμιτριταῖος πυρετός, febris semitertiana, Galen. ad Glauc. tertiana imperfecta & accedens ad quotidianam : quod citius recurrat quam vera tertiana. Vide Celsum de generibus febrium.

col. 20. *Decem jam annis*. Imponunt lectori veteres editiones, ubi legitur (*sunt decem jam anni*) quasi miraculum curationis cæcæ mulieris factum diceretur a decem annis.

col. 22. *Conso quasi*. De Conso consiliorum deo & ludis circensibus consule fragmentorum Festi Pompeji librum tertium; & M. Varronis de lingua Latina librum quintum.

col. 23. *Virginem Dei*. In tribus aut quattuor exemplaribus mss. *virginis Dei vicinus juvenis amore deperibat*.

Ibid. *Ab Æsculapii*. Hic quoque legunt : *Ab Æsculapii vatibus, non remediantibus, sed perdentibus animas*, &c.

col. 26. *Pervenit Elusam*. Codices mss. Avenion. & Tolos., retinent *Elusium* : alii *Eolesam*.

col. 29. *Matronarum*, &c. Codices nonnulli legunt, *Matronarum quoque & Christianorum*, &c. Grandis igitur est tentatio in Matronis Christianis, quas propterea cavere debent Monachi atque Clerici, si sibi sapiunt.

col. 30. *Et quasi vastitas* &c. In aliis libris mss. *Et quasi vastitas & mæstitia in Justitium Palæstina indiceretur*. Quid sit *Justitium*, videsis in Dictionariis.

Ibid. *Venit Betuliam*. Editi retinent *Betilium*, mss. *Betuliam*. Alii legunt *Bethelium*, de quo Sozomenus lib. 5. Historiæ Eccles. cap. 15.

col. 32. *Martyrium fabricaretur*. Martyrium est templum dicatum in honorem Martyrum, vel Confessorum.

col. 35. *Et Oratione ad Christum* &c. Male legunt editi libri, *& oratione ad Christum missa populo evocato, præcepisset*, &c. evocavit enim serpentem Hilarion, & ei præcepit struem lignorum ascendere, ut combureretur.

col. 36. *Ea tempestate, terræ motu*. In Chronicis Eusebianis idem Hieronymus, anno Valentiniani 2. *terræ motu per totum orbem facto, mare littus egreditur, & Siciliæ, multarumque insularum urbes, & innumerabiles populos oppressit*. De eodem hæc habet in Isai. cap. 15. *Motu terræ magno in mea infantia, quando totius orbis littus transgressa sunt maria*, &c. Vide etiam Orosium lib. 7. cap. 32. & Socrat. Hist. Eccles. lib. 4. cap. 3.

Ibid. *Prærupta delata montium*. Hoc modo scriptum reperimus in omnibus, quos inspexi, mss. codicibus. Marianus legit, *ad prærupta montium delata pependerunt*.

IN VITAM MALCHII.

col. 41. & 42. *Syrus natione, & lingua, ut revera, &c.* Hanc lectionem restituimus ex quinque mss. codicibus, præcipue ex uno Monasterii nostri Gemeticensis, qui legit, *ut revera ejusdem loci indigena*. Cæteri quattuor, idest unus Parisiensis, D. *le Peletier*, olim Petri Pithœi J. C. alter Avenionensis FF. Prædicatorum, tertius Tolosanus FF. quoque Prædicatorum; & quartus Narbonensis, Monasterii Fontis Frigidi; hi omnes, inquam, hoc modo legunt, *Syrus natione & lingua utebatur ejusdem loci indigena*. Porro in editis Erasmi & Mariani nihil est genuinum; sed totum Græce confictum.

col. 42. *Ego inquit, mi nate*. In codice P. Pithœi erasa sunt verba *mi nate*, & duo sequentia, quæ legere non potui. Gemeticensis retinet solus *Nisibeni agelli colonus*. Alii ridicule posuerunt, *Atheniensis sanguinis colonus*. In editis vox *Maroniaci* conficta est.

Ibid. *Qua inter Himmas*. Manuscripta exemplaria retinent *Himminas*, & *eminos*, vel *immus*; omnes au-

tem conſona voce legunt *Beræam* : non *Eſſam* corrupte.

col. 48. *Catulum mature*. In quattuor mſſ. codicibus, pro *mature* legimus *matutina*, ideſt, *catulum matutina effert*.

Ibid. *Tranſmiſſi ad Sabinianum*, &c. De Sabiniano Meſopotamiæ duce ſcripſit Ammianus Marcellinus lib. 18.

Ibid. *Hac mihi ſenex Melchus*, &c. Varias hic retinent lectiones mſſ. exemplaria. Petri Pithœi codex legit hoc modo: *Hac mihi ſenex Malchus adoleſcenti retulit. Hac ego vobis narro ſenex, caſtis hiſtoriam caſtitatis. Hac expono virginibus, virginitatem exhortor. Vos narrate poſteris*, &c. Cæteri codices Avenion. & Toloſ. *Hac mihi ſenex Malchus adoleſcentulo* Hieronymo *retulit. Hac ego vobis narravi ſenex, caſtis hiſtoriam caſtitatis expoſui. Virginibus virginitatem cuſtodire monſtravi. Exhortor denique vos narrare poſteris, ut*, &c.

IN DIALOGO CONTRA LUCIFERIANOS.

In titulo. col. 171. *Incipit altercatio*. Vetus codex mſ. Sorbonæ ſequentem retinet epigraphen: INCIPIT EPLA HIERONYMI PRESBYTERI ADVERSUS LUCIFERIANUM. Deinde hunc contextum: Proxime acceſſit Luciferianus hæreſis ſectator, cum aliquo Eccleſiæ alumno odioſa loquacitate contendens, &c.

Ibid. *Proxime accidit*. Cluniacenſis codex, *Proxime accidit, quod quidam Luciferi ſectator cum alio Eccleſia alumno*, &c.

Ibid. *Tantum maſtrucam*. Mſſ. codices legunt *maſtrugam*. Erat maſtruca veſtimentum ex pellibus, ſive ferina veſtis male olens, qua Sardi utebantur.

col. 173. *Non eſt ipſum lacrymas fundere*. Superflue hic in editis Eraſmi & Mariani additum eſt nomen *Epiſcopi*, quod non legunt exemplaria vetera. Ex hoc porro loco apertiſſime comprobatur fides Catholica, qua credimus verum Chriſti corpus exſiſtere in Euchariſtia, & manibus Sacerdotum attrectari; e ſublimi loco Euchariſtiam quoque populo miniſtratam diſcimus.

col. 174. *Deo Patri ſuo fecit*. Addunt editi libri: *Et iterum, Gentem ſanctam, regale ſacerdotium, populum acquiſitum*. Id non legunt mſſ. noſtri codices.

Ibid. *Non licet & laico* &c. Mſ. Sorbonicus, *non liceat & laico pœnitenti permanere, propter quod pœnitentiam confitetur*. Cluniacenſis ſimiliter legit, excepto *liceat*, habet enim *licet*.

col. 181. *Ad eos, qui longe*. Sorbonicus codex, *qui longe a majoribus urbibus*, &c.

Ibid. *Lupanaria patiaris*. Editi addunt verbum *ſpurcari*, quod non retinent exemplaria mſſ.

col. 182. *Cui ſi non exors*. Mſſ. codices ita legunt: *Cui ſi non hac ſors quadam & ab hominibus eminens detur poteſtas*, &c. Sed videtur *hac ſors* poſitum pro *exors*, quod ſatis non intelligebant.

col. 184. *Credis ſanctam* &c. *In* præpoſitio hic ſuperflua delata eſt in codice Cluniacenſi: Sorbonicus eam non legit in conſequentibus poſt *credis in ſanctam Eccleſiam*. Sed ſive legatur, ſive non legatur, idem eſt ſenſus.

col. 186. *A falſitate Sardorum*. Corruptus eſt multum hic locus in antea editis libris, qui legunt *a falſitatis ardore*, vel *a falſitatis odore*, &c. Cluniacenſis codex puram retinet lectionem, *a falſitate Sardorum*; in qua nempe tenebatur Luciferianus.

col. 187. *Iberam excetram*. Hoc loco autem codex Sorbonicus præſtat Cluniacenſi, & veram germanamque exhibet lectionem, *Hiberam excetram, luridos homines & inopem provinciam*, &c. De Hibera, ſive Ibera excetra loquitur quoque Hieronymus in Epiſt. ad Julianum Diaconum.

Ibid. *Fidem in Iſrael*. Addit idem codex Sorbonicus verbum *neque*, id eſt, *neque in Iſrael*.

col. 188. *Sub Rege Conſtantio, Euſebio*, &c. Euſebius & Hyparius fratres fuerunt Fauſtinæ uxoris Juliani. Vide Am. Marcellinum lib. 21. Conſules autem anno Chriſti 357. id eſt, Conſtantii 12.

col. 196. *Viceſimus ſecundus*. In poſteriori Chronicorum libro legimus: Romanæ Eccleſiæ epiſcopatum tenet viceſimus primus Lucius menſes 8. poſt quem viceſimus ſecundus Stephanus annos 11. exſtant ad utrumque Cypriani Epiſtolæ. Viceſimum tertium alii faciunt.

col. 197. *Ophitas, & Cainaos*. In mſſ. codicibus *Caldaos* pro *Cainaos*. Vide hæc apud Epiphanium, & alios.

Montenſes, ſive Campitas. E Chronicis Hieronymi diſcimus ſectatores Donati *Montenſes* appellatos, quod Eccleſiam Romæ in monte habuerint. De Campenſibus vero & Tharſenſibus hæreticis vide ſupra Epiſtolam primam ad Damaſum Papam. col. 204

IN LIBRUM ADVERSUS HELVIDIUM.

Incipit Liber &c. In quattuor, aut quinque Exemplaribus mſſ. inſcribitur hic liber, *Epiſtola S. Hieronymi*: hoc ideo, quod inter Epiſtolas, ſive in codicibus Epiſtolarum ſcriptum fuerit ſemper iſtud opuſculum. Meminit hujus libri ſæpius in Commentariis ſuis Hieronymus, & in Epiſtola ad Euſtochium, &c. In titulo. col. 205.

Huc accedebat, quod homo, &c. Editi hunc locum ita legunt: *Huc accedebat, quod verebar, ne homo turbulentus, & ſolus in univerſo mundo ſimul Laicus & Sacerdos: qui (ut ait ipſe) loquacitatem*, &c. Codices mſſ. ſequuti ſumus, qui non legunt verbum *verebar*, additum in editis, & qui pro *ſimul* omnes retinent *ſibi*, congruo ſenſu: nam Helvidius ſibi erat Laicus & Sacerdos, non Eccleſiæ Chriſti, apud quam monſtrum habebatur, non Sacerdos. Ibid.

Et cum infacunditate, &c. Diſputat Marianus hoc loco contra *Eraſmum*: At error eſt in utroque, non enim ficum infructuoſam Evangelicam, aut virum juſtum primi Pſalmi reſpicit Hieronymus: ſed folia verborum orationis, quorum infœcunditas erat in Helvidio ruſticano, nec facundo. Ibid.

Uterum tumentem pene, &c. Sic in caput 1. Matthæi, *qui pene licentia maritali futuræ uxoris omnia noverat*. col. 208.

Iſaia dicente. Addita bene multa repperi ac mutata in antiquis editionibus hujus opuſculi; ſicut hoc loco, *Iſaia docente de Maria & virginitate ejus*. Quæ in nullo leguntur exemplari manuſcripto; quæque ſuperflua videbuntur erudito lectori, ſi tantiſper animos attenderit ad contextum Hieronymi. col. 209.

Nec hic Judæorum. Pro hac optima lectione, quæ eſt omnium mſſ. codicum, Eraſmus, & Marianus iſtam retinent, *Non enim hac Judæorum*, &c. Ibid.

More Andabatarum gladium. Mos erat Andabatarum, ſive Gladiatorum hujuſmodi, clauſis oculis pugnare. Unde ipſe Hieronymus infra lib. 1. in Jovinianum, *Melius tamen eſt clauſis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare*. Conſule Chiliades Adagiorum Eraſmi. col. 210.

Id eſt, patria. Genuina hæc eſt lectio mſſ. codicum, faciliſque lectori ſi ſubintelligat *patrias*, id eſt, quas patrias ſive familias Latini paternitates interpretantur. Vide ſupra Comment. in Epiſt. ad Epheſ. cap. 3. col. 220.

Albus, ut ajunt. Cicero hoc ait Philipp. 2. Quintilianus lib. 11. cap. 2. Item Horatius lib. 2. Epiſt. ad Julium Florum, &c. col. 224.

Victorini Petabionenſis Epiſcopi. Redit error veterum editionum, quæ ut ſupra libro de Viris Illuſtribus legunt hic *Pictavienſis Epiſcopi*, pro eo quod *Petabionenſis Epiſcopi*. Vide ſupra adnotatiunculas noſtras in librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Victorino. col. 225.

Majoris eſt mercedis. Editi, *majoris eſt meriti*; at mſſ. codices, *majoris eſt mercedis*, vel *majoris eſt pretii*, nullus habet, *majoris eſt meriti*. col. 229.

IN LIBRUM I. ADVERSUS JOVINIANUM.

Satisfacio invitatis. Editi ante nos libri legunt, *Satisfacto invitatis*. Sed octo mſſ. codices (id eſt, Corbejenſis 1. Sangermanenſis 1. Regius 1. Colbertinus 1. Carnutenſes 3. Sancti Ebrulphi Uticenſis 1.) retinent quod edidimus. Sicut & infra *novella*, non *novellas*; & *eludere*, non *illudere*. col. 239.

Quia fratri invidens ſemen. In codice mſ. Sangermanenſi legimus; *quia fratri invidens, ſanctarum nuptiarum opera perdebat*. In uno Colbertinæ Bibliothecæ, *ſemen nuptiarum in terra fundebat*. Alii codices legunt ut nos edidimus: noſtram vero genuinam eſſe lectionem probari poteſt ex contextu col. 243.

LXX. Interpretum, Genes. 38. *Sciens autem Aunam, quia non sibi erat semen .... effudit super terram ; ut non daret semen fratri suo*. Invidebat igitur semen fratri, & ideo nuptiarum opera perdebat.

col. 244. *Ducentis præputiis*. Falso in editis Erasm. & Marian. legimus *centum præputiis*, quum fuerint ducentorum virorum præputia adnumerata.

col. 247. *Fabula Mithram & Erichthonium*. Si exstaret Eubulus, qui historiam *Mithræ* multis voluminibus explicavit, facile intelligeremus, quomodo *Mithras* de solo æstu libidinis sit generatus. Sed hæc Gentilium fabula nec nobis, nec viris doctis satis adhuc comperta. De *Erichthonio*, sive *Erictheo* nulla difficultas: scimus enim illum creditum fuisse filium Vulcani, qui cum Minerva colluctaret, semen in terram profudisse dicitur; atque inde editum esse ajunt puerum draconum pedibus, &c. primus inventor argenti fuit & currus. Vide Ovid. lib. 2. Metamorph. & Lactant. lib. 1. cap. 17. & Servium in lib. 3. Georg. Virgilii.

Ibid. *Impleo continentis*. Plures mss. codices retinent *continentis* vocem, pro verbo *Christiani*, quod legitur apud Erasmum, & in paucis exemplaribus mss.

col. 225. *Et carnes varias suspiramus*. Ita legit codex ms. Sangermanensis, & alter Carnutensis. Corbejensis autem prima manu, *& carnes Farias suspiramus*, sed *Farias* mutavit recentior manus in *varias*, addens in margine, *id est Faraonicas*. Unus Regius, & alter Colbertinus, legunt ambo, *& carnes Pharaoniticas*. Unus Monasterii nostri S. Petri Carnutensis, *& carnes ferinas*. Denique codex S. Ebrulphi, *& carnes varias, hoc est Pharaoniticas*. Hanc codicum mss. dissonantiam hoc loco docere voluimus Lectorem curiosum, ut ex tanta varietate conjiciat, quanta sit in aliis sententiis minoris momenti sylva variarum lectionum, quarum tamen non meminimus.

col. 261. Πρὸς τὸ εὔσγημον. Corruptissime Erasm. & Marian. more suo hunc locum ediderunt. Primum supplent in Latinis, *vos adhorter*, quæ non leguntur in mss. codicibus; deinde Græcum versiculum totum recitant, quum Hieronymus ultimam partem ejus, non expressam ob translationis difficultatem, tantum retineat juxta fidem omnium exemplarium manuscriptorum. Quodque pejus est non monent Lectorem, quæ addiderint de suo, & obtruderint multa in contextum Hieronymianum, nulla justa necessitate cogente. Notabile porro existimavi, quod legimus in codice ms. Sangermanensi, in quo post vocem *edicere*, posuit Amanuensis GRE. *Unde*, &c. ut ostenderet ibi Græca verba esse adscripta, quæ ipse non intelligeret, nec legeret. Cæteri omnes codices retinent omnia verba Græca, quæ nos edidimus.

col. 266. *In Creatorem*. Falso in editis legitur *in Salvatorem*; quum omnes mss. codices retineant, *in Creatorem*, ne uno quidem excepto. Porro Enoch non est primus, qui invocavit Deum, sed Enos filius Seth; nisi forte intelligat Hieronymus cultum peculiarem fidei in Enoch, de quo meminit Apostolus in Epistola ad Hebræos cap. 11. ubi nihil dicitur de Enos filio Seth.

col. 278. *Legatur in περιόδοις*. Periodos attribuit Clementi supra in cap. 1. Epist. ad Galat. dicens de Petro: *An, ut Clemens in periodis ejus refert, calvitiem haberet in capite*.

col. 279. *Quid ad te, si &c.* Similis hic error antiquorum Librariorum est, ejus qui irrepsit in contextum Evangelicum Joannis, *sic eum volo manere*, &c. Nam in tribus mss. codicibus hoc modo legitur: *Quid ad te? sic eum volo esse*; pro genuina lectione, *si eum volo sic esse*.

Ibid. *In libris de Illustribus Viris*. Ex hoc loco manifestissime comprobamus librum de Scriptoribus Ecclesiasticis scriptum fuisse ac editum antequam Hieronymus scriberet adversus Jovinianum.

col. 280. *Quod Romæ*. Pro *Romæ*, plures mss. codices legunt *a Nerone*.

col. 282. *Varius Geminus*. Altum apud Auctores Historicos silentium de isto Vario Gemino sublimi Oratore. Quare nec ego scire possum, quis fuerit *Varius Geminus*; nec temeritate dicendi fingere volo Oratorem nescio quem apud Grammaticos divinatores futurum forsitan aliquando celeberrimum. Fuit porro *Varius* alius Poeta tragicus, Virgilii & Horatii familiaris: nec non alter Poeta hujus nominis, cujus meminit Virgilius. Vide Horat, lib. 1. serm. Sat. 5. & alibi.

col. 291. *Aut est virginitatis infamis*. Virginitatem infamem vocare videtur eam, quæ injuria ac violenta manu hominum efficitur in iis, qui ab hominibus

facti sunt eunuchi, vel qui ita nati sunt ex utero matris. Hæc virginitas infamis est, impeditque ordinis dignitatem, & electionem in Clerum.

Incessus pomparum ferculis. Supra in Epistola ad Ruffinum col. 4. *Fulgeat quilibet auro, & pompaticis ferculis corruscet, & sarcinis metalla radient*. Habes ibi pomparum fercula. Ibid.

Sunt ferentarii. Ferentarii dicebantur, qui lassis ferebant opem, cibum vel potum. Levis armaturæ milites auxilium ferebant fessis. Miles gregarius dicitur non insignis, sed undequumque collectus; manipuli militum, erant cunei sequentes unum signum, sive parva manus militum unum signum sequens. col. 295.

Nolui omnem locum secunda Petri, &c. De Canone dixit supra omnem esse disputationem; consequenter ipse & Jovinianus Epistolam Petri secundam admittebant in Canonem librorum sacrorum. col. 303.

Balneas quoque ac fructiculas. Nullus codex ms. legit cum editis *fritillas*, sed *ficticulas*, vel *fricticulas*. Fricticulæ vero dicuntur abs Hieronymo culinæ ciborum frictorum: quare pulchre conjungit fricticulas cum popinis. col. 304.

Chalchiæcus quoque, &c. Non exstat hæc historia, quod sciam, apud Auctores Fabularum. De aliis porro Virginibus ac Sibyllis vide Nasonem lib. 8. & 10. Metam. Lactant. lib. 1. de Falsa Relig. August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 23. Tit. Liv. 8. Decad. 1. Valer. Max. lib. 8. cap. 1. &c. col. 306.

Demotionis Areopagitarum. Numquam consilium mihi fuit scribendi Commentarios in Opera S. Hieronymi, nisi forte in librum Hebraicorum Nominum, quem sciebam contemtui habitum apud multos. Itaque puram hic ac genuinam Editionem Hieronymi requirat studiosus Lector, non Pædagogorum diligentiam Scriptorum, in suis libris ostentantium eruditionem Græcarum ac Romanensium Fabularum. Cæterum, qui scire voluerit, unde tanta antiquitatis monumenta collegerit vir sanctus Hieronymus, consulat Chronicon Eusebianum, Strabonem, Justinum, Polybium, L. Florum, Xenophontem, Herodotum, Plutarchum, Theophrastum, & reliquos, quos ipse sæpius appellat. col. 307.

Marcia inter Hortensium, &c. Discurrebat Marcia inter Hortensium & Catonem, quod utrique fuerit uxor, & post liberos procreatos rediret ad priorem virum. col. 312.

IN LIBRUM II. ADVERSUS JOVINIANUM.

Ubi necessitas, nec corona est. Falso addiderunt libri ante nos, *nec damatio*, &c. S. Germani codex ms. legit interrogative. *Alioquin ubi necessitas, ubi corona est?* col. 326.

Adjuvantis Dei, ut pervenire. Eamdem sententiam legimus initio Prologi sancti Patris nostri Benedicti in Regulam suam. *In primis*, inquit, *ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas*. Hic in bonis operibus perfector est Deus. Videant nunc Theologi nostri, ne Sanctorum verba detorqueant in proprios sensus; sed pura ac simplici fide interpretentur, non declinantes neque ad dexteram, neque ad sinistram. Ibid.

Et in navibus piscatorum. Ex hoc loco, quem replicat consequenter Hieronymus, scire possumus quanta fuerint prætermissa in libro Job juxta Septuaginta, si consulamus Tomum primum editionis nostræ, idest, Divinam Bibliothecam S. Hieronymi, ubi suo loco editus est liber Job cum Asteriscis & Obelis. col. 329.

Non sesama, nuces &c. Codices mss. legunt *sisima*, vel *sisama*. Sesama fem. pro genere Indici frumenti accipitur apud Plinium lib. 18. cap. 10. *Æstiva frumenta diximus, sesamam, milium, panicium*. Sesamum vero genere neutro, & sesama in plurali sæpius apud Columellam inter legumina recensentur, ut lib. 2. cap. 7. & cap. 10. Et re vera *sesama* in Vasconia nostra sunt ipsa legumina, quæ *pisa* alibi, in patria autem mea *seses* dicuntur, quasi dicas *sesames*; nam lingua nostra Vasconica gaudet monosyllabis & vocibus contractis Latinis, sicut *panem* appellamus *pan*, & *unum canem* dicimus *un can*. Similiter arborem *sambucum*, contracte vocamus *sauc*. col. 330.

Jam quod spectat nomen sequens *sorbitiunculas*, nolim definire an fuerint *legana* vel *placenta* Scripturæ sacræ 2. Reg. 13. an minora sorba, de quibus Martialis lib. 13. *Sorba sumus, molles nimium durantia ventres.*

Cossum matris. Cossi vermiculi dicuntur, qui to-
col. 330. boribus innascuntur. Hos olim in deliciis habitus testatur Plinius. In Ponto & Phrygia eos comedisse, luxuria erat, ut observat infra Hieronymus. Ab his vermiculis Sacerdotes Cybelis matris deum abstinebant ridicula superstitione, quasi illi essent sacri.
col. 332. *Et nostrum Flavium*. De eodem Flavio hæc habet libro Virorum Illustrium in Firmiano: *Firmianus qui & Lactantius .... sub Diocletiano principe accitus cum Flavio Grammatico, cujus de medicinalibus versu compositi exstant libri*, &c.
Ibid. *Nauta, Rhetores*. Fœdum errorem putat Marianus legere, *nauta*, *Rhethores*; pro Rhethoribus tribuens *sectores*. Gravius autem in notis suis ad hunc locum, ita differere voluit; *nauta*, *Rhetores*, &c. Ingens mendum, inquit, quod irrepsit in exemplaria, corrige legens: *vectores*. Ita quoque lege lib. 2. in Pelagianos. *Loquuntur nauta atque vectores* in Ezech. 17. hos duos similiter conjungit & in Matth. 14. &c. At pace Mariani & Gravii liceat nobis codicum mss. auctoritati inhærere, ac lectionem Erasmi defendere, quum illam retinendam doceat contextus ipse Hieronymianus. Dicit sanctus Doctor sues, & apros, & cervos, &c. creatos esse, ut milites, & athletæ, nautæ & Rhetores, metallorumque fossores habetent cibos: postea addit, quod cuilibet convenit, *qui portant arma*, id est, milites: *qui pugnis & caleibus sua corpora debilitant*: hi sunt Athletæ, *qui ramos trahunt*, id est, nautæ: *quorum latera ad clamandum dicendumque sunt valida*, idest Rhetorum: *qui subvertunt montes*, hoc est, metallorum fossores. Subjungit idem Hieronymus: *Ceterum nostra religio, non πύκτην, non athletam, non nautas, non milites, non fossores; sed sapientia erudit sectatorem*, &c. Certe si antea legisset *sectores* ant vectores, hic diceret: *nostra religio non erudit vectores* aut *sectores*: sed quia Christianos erudit *Rhetores* & Oratores, hanc vocem omisit, cætera abiiciens nomina. Retinendum itaque verbum *Rhetores*, id enim præter jam dicta, suadet Cicer. de Senectute, *Legem Voconiam*, inquit, *magna voce, & bonis lateribus suasissem*. Ibidem hæc definite loquitur: *Etsi enim munus non ingenii solum, sed laterum etiam & virium*. Valida proinde latera ad clamandum dicendumque, non sectoribus, ant vectoribus, sed Rhetoribus & Oratoribus tribuere necesse sit.
col. 335. *Viderim Atticotos*. Erasmus & Marianus legunt hoc loco, *Scotos gentem Britanicam*: omnes autem codices mss. retinent *Attiectos*, vel *Aticottos*. Qui sint porro *Acticotta*, vel *Atticotti*, vide apud Buchanan. lib. 2. rerum Scoticarum pag. 17. & in libro de Castrensibus officiis Romanorum per provincias. De iisdem *Attacotis* Marcellinus lib. 27. *Attacoti bellicosa hominum natio, & Scoti per diversa vagantes*. Ubi *Attieoti* distinguuntur a Scotis, sicut hic in contextu Hieronymiano.
col. 336. *Urbs eorum Antinous*. De Antinoo vide adnotationes nostras Tom. III. editionis nostræ in cap. 2. Isaiæ.
col. 339. *Unde & Historicus*. Ita sæpius appellat Sallustium Crispum, quasi nobilissimum inter Scriptores historicos. Sallustius porro in conjuratione Catilinæ, initio hujus historiæ, in hunc modum scripsit: *Sed nostra omnis vis in animo, & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur: alterum nobiscum diis, alterum cum belluis commune est*.
col. 341. *Illius Crotoniata vires*. Milo Crotoniensis tantæ fortitudinis fuisse dicitur, ut in Olympico certamine bovem per stadium portaverit: quem deinde ictu pugni interfecit, unoquoque die integrum devoravit. Vide Galenum ubi supra, & Plinium lib. 7. cap. 20.
col. 342. *Nostrum meditatorium*. Sic lege cum Erasmo, & omnibus mss. codicibus nostris. Idem verbum reperies in Epistola ad Fabiolam de XLII. Mansionibus Israelitarum in deserto, Tom. II. editionis nostræ col. 604. in fine. Est autem *meditatorium* locus exercitiorum, sive meditamentorum. Unde pulchre meditatorium vocavit guttur nostrum, quia hoc in eo agitur, & illud ibi incipit & præparatur, quod postea latrina suscipit & devorat. Vide Tertullianum de Jejunio.
col. 343. *Eubulus quoque*. Non exstant hodie illi libri Eubuli. Plin. lib. 36. cap. 8. pro *Mithra* scribit *Mitres*, qui in Solis urbe regnabat.
col. 354. *Cossum Isidis & Cybeles*. Mss. codices legunt *castum Isidis & Cybeles*; sed error est, ni fallor, veterum Librariorum, qui nesciebant *cossum* esse vermiculum, a quo abstinebant sacerdotes Isidis & Cybeles, ut antea observatum a nobis est.

Sed gratia Dei, qua in me est. In ms. codice Sangermanensi nostro, & in altero Monasterii sancti col. 362.
Petri Carnutensis legimus, *sed gratia Dei meeum*. Cæteri antiquiores retinent, *sed gratia Dei, qua in me est*.
Si tollis ordinem. Nec plura legimus in mss. co- col. 378.
dicibus nec pauciora: neque satis mirari possum Erasmum & Marianum, qui confictum retinent contextum, adnotationesque falsas prorsus, ac futiles. Legunt itaque hoc modo: *Si omnes, qui a dextris sunt, corpus unum, & ut vulgo dicitur*, ἐν χόνον, *nec quidquam Episcopi, frustra Presbyteri, sine causa Diaconi sunt*. Post impressionem hujusmodi contextus, Marianus in Notis suis vitiatum eum fatetur, & ita restituendum putat: *Si omnes, qui a dextris sunt, ut vulgo dicitur* ἐν χῶμα; *nequidquam Episcopi*, &c. Gravius σύνθημα ponendum pro ἐν χῶμα, conjicit. Sed nullus horum virorum doctorum fidem consequutus est exemplarium mss. aut mentem Hieronymi. Jovinianus enim irridebat Catholicos, quod in militia Christiana gradus atque officia diversa statuere vellent, & omnes bonos ipse volebat unum esse ἔνσωμα, id est, corpus indistinctum partibus, & quasi multi in unum corpus coalescentes. Unde Hieronymus supra post Angelicos ordines descriptos hæc addit: *Hoc in calis est, hoc in ministerio Dei, ne nos solito more irrideas, atque subsannes; si imperatorem posuerimus, & præfectos & comites, & tribunos & centuriones, & manipulos, & reliquum militiæ ordinem*. Ait igitur hic sanctus Hieronymus, si omnes Justi a dextris positi unum sunt ἔνσωμα, nihilque refert utrum in pecore aliquis aries sit, an ovicula; & in exercitu aliquis sit Imperator, vel miles gregarius, nequaquam in Ecclesia sunt Episcopi, frustra sunt Presbyteri, & sine caussa Diaconi. Id vero asserere quum esset absurdissimum, Jovinianus tanta rerum consequentia confutatus luebat pœnas audaciæ ac impietatis. Qui Græce sciunt, videant ne nomen ἔνσωμα in duo verba secent, legentes ἐν σῶμα: nam *unum* Latine abs Hieron. ante positum, cogit nos *unum* ἔνσωμα legere, *unum* nempe *corporatum*, sive unum corpus e pluribus compactum.
Virgines & viduas & calibes. Quintilianus lib. 1. col. 381.
c. 10. *Ingeniosoque sibi visus est Cajus Cælibes dicere, veluti cælites, quod onere gravissimo vacent*.
Luxuriam susceperunt. In ms. codice sancti Petri col. 384.
Carnutensis sequitur damnationis sententia in Jovinianum.

HONORIUS ET THEODOSIUS AUGG.
FELICI PRÆFECTO PRÆTORII.

Jovinianum, &c. quæ Lex est 53. in Cod. Theodos. Tit. V. de Hæreticis.

IN LIBRUM ADVERSUS VIGILANTIUM.

Incipit Liber. Quanta sit Operum Hieronymi in In titulo.
quibusdam libris mss. depravatio, ex uno ms. codice Cluniacensi scire nobis licet; in eo enim ita incipit tractatus præsens contra Vigilantium: INCIPIT „ AD VIGILANTIUM CONSENTIENTEM JOVI- „ NIANO. Multa quidem in orbe monstra genera- „ ta sunt. Sirenes monstra marina. Onocratalus avis, „ & interpretatur longum rostrum. Crotalon, id „ est, cimbalum. Ululas, id est, avis ab ululando „ dictas. Leviathan, id est, cetus magnus, & in- „ terpretatur additamentum eorum. Behemoth in- „ terpretatur animal. Stimphalidas, id est, arpias „ a Strimphalo flumine. Centauros & sirenas, ulu- „ las & nonocratalos in Esaia legimus, &c. Quis non exhorrescat tantam ac talem puri contextus corruptelam & depravationem codicis ms. Cluniacensis, alioqui præstantissimi, & in aliis bene multis castigatius scripti? Sed hæc facile abstergi possunt ex aliis exemplaribus, quibus semper abundamus in hac editione.
Qui sub nomine Esdra. Librum Esdræ quartum col. 393.
intelligere videtur: nam falsa Vigilantii opinio sumta videtur e capite 7. libri IV. Esdræ v. 36. ad 44.
Thesaurum Manichai. Duas naturas, unam boni, Ibid.
alteram mali, Manichæus dicebat; easque velut e quodam æterno thesauro erutas asserebat. Ridicula hæc portenta Manichæi & Basilidis vide apud Irænæum, Epiphanium, & Augustinum.
Quum intus immundo. Plures mss. omittunt hoc col. 394.
loco nonnulla verba, legentes *quam intus immundo cinere sordeant*. Cluniacensis codex variam hanc retinet

tinet lectionem: *& intus immundi cineres juxta se immunde omnia polluant & sordeant.*

col. 397. *Quum subitus terra motus*. Prosper in Chronicis *Arcadio 4. & Honorio 3. Coss. terra motus per dies plurimos fuit cælumque ardere visum est.*

col. 402. *Fratre Sisinnio*, De hoc eodem Sisinnio hæc leguntur in Præfatione Comment. lib. II. in Zachariam: *Dum frater Sisinnius Ægyptum ire festinat, ut odorem bona fragantia, qui a te missus est fratribus, illuc quoque perferat*, &c. Hanc itaque in Vigilantium lucubratiunculam scripsit anno Christi 406. id est, sexto Consulatu Arcadii Augusti, ut ipsemet testatur Præfatione 3. Commentar. in Amos Prophetam

IN LIBRUM CONTRA JOANNEM JEROSOLYMITANUM.

In titulo. col. 407. *Adversus hæreses Joannis Jerosolym.* In recentiori mss. codice Sorbonico ita inscribitur: *Incipit liber S. Hieronymi ad Pammachium contra Joannem Jerosolymitan. Episcopum, & Ruffinum Presbyterum Origenis assertorem*. In codice vero Cluniacensi: *Incipit liber S. Hieronymi Presbyteri de creatione animæ, vel de resurrectione carnis contra Epistolam Ruffini hoc modo scribentis.* Sermo nobis est omnium visibilium, &c. ut leguntur in medio hujusce Epistolæ. In fine quoque multa desunt in eodem mss. codice; nam ante verba, *Præpostero ordine*, &c. habet EXPLICIT. Codex San-Cygiranus eodem modo incipit, & absolvitur; sed hanc retinet epigraphen: *Incipit liber sancti Hieronymi de resurrectione carnis.*

col. 415. *Erosam fidem*. Non *erosam*, sed *otiosam* fidem legunt mss. codices. Conjicit Erasmus legendum *enodam* sive *enodem fidem*, id est simplicem, & nihil habentem distorti. Quod Marianus impugnat in suis scholiis, probans *erosam* fidem legendum, hoc est non integram, neque sanam.

col. 416. *Num Eunomii*. Sorbonicum exemplar mss. *Num Eunomii, id est sine Deo, aut Erii tibi impegit hæresim.* Editi omittunt nomen *Ærii*, qui & ipse Arianus fuit ac hæreticus. Vide Epiphanium lib. 3. de Hæres. & Augustin. in libro ad Quodvultdeum.

col. 419. *Noster sufflaminandus est*. Erasmus legit corrupte *sufflammandus*; vetus codex *inflammandus*. De hoc verbo istæc legi apud eruditos. *Sufflamino*, significat sufflamine comprimere & retinere. Seneca 4. Declamatione: Tanta illi erat velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Augustus optime dixit: Aterius noster sufflaminandus est. Ubi alias legitur *sufflammandus*, alias *suffibulandus*. Erat porro sufflamen retinaculum rotæ decurrentis, ne velocius decurreret. Gallice *sufflamine* intelligitur *enraier les roves d'un carrosse*, &c. Hac voce abusus est imperitus Joannes Clericus in Quæstionib. Hieron. quasi timuisset ne totatu quodam ferrentur hodie in præceps studia sacrarum literarum.

col. 420. *Totius orbis religio*. Vides locupletatos tempore Hieronymi Sacerdotes ex Christianorum oblationibus, qui causa religionis Jerosolymam pergebant.

col. 422. *Ad viciniam Dei*. Hoc loco errorem Theologicum inferunt veteres editiones Erasmi, & Mariani Victorii, ubi legimus, *revertantur ad visionem Dei*: quasi dæmones aliquando Dei visione beata frui potuissent.

col. 423. *De scammate*. Bene monet Marianus, & castigat Erasmum legentem *de flammate*, &c. quum mss. omnes legant *scammate*.

Ibid. *Deum inferens*. Non *serens*, neque *ferens*, sed *inferens* reperi scriptum in vetustis codicibus.

Ibid. *Ariani, & Hemiariani*. Ita legit mss. Sorbonicum exemplar: in Cluniacensi vero non iisdem verbis, sed eodem sensu, *Ariani & Eunomiani negant*.

col. 424. *Animæ sint &c.* Idem exemplar Cluniac. omittit hæc verba, *hoc est pium*, quæ in aliis libris superflue leguntur.

col. 427. *Et illud Isaiæ*. Pro *Isaiæ* legendum *Zachariæ*: hæc enim verba apud Zachariam posita leguntur cap. 12. v. 1. licet apud Isaiam multa dicantur cap. 42. & 57. de creatione animæ, & insufflatione spiritus.

col. 432. *Græci σπερματικὸν*. Vocem hanc Græcam in mss. codicibus valde depravatam, post multum sudorem sic Erasmus restituere conatur, *quam Græci σπινθηρισμὸν vocant*. Marianus, Erasmum hoc loco sequutus, testatur Græce ita scriptum esse in exemplaribus manuscriptis. Ergo perierunt nobis codices manuscripti, quibus utebatur Marianus Victorius: quia hodie nullus est, qui retineat vocem σπινθηρισμόν. Ne fucum igitur faciamus studiosis hominibus, primum vox Græca exptimenda est e vetustis exemplaribus, ubi scribitur his Græcis litteris, *quam Græci* CΠΕΡΤΙΠΟΠΑΡΟΠ *vocant*. In aliis recentioribus, Latinis elementis scriptum legimus: *quam Græci ceratiromason, vel snectiromason vocant*. Quæ voces prorsus corruptæ renuntiare utquumque videntur, vel σπερματικόν, aut σπερματίζων, vel etiam σπερμακισμόν. Quod verbum ultimum retinemus in contextu; quum apud Græcos σπερματισμὸς, *seminis emissio*, videatur idem esse, quod *ratio seminis*. Nolim tamen in dubiis contendere.

Quasi ἐντεριώνη. In restitutione hujus etiam vocis infelix Erasmus; sed infelicior Marianus, qui mutat *quasi ἀντέριαν*, ut substituat, *quasi ἀνθέριον*. Neutra vera est lectio Hieronymi, ut ab ipso didici in consequentibus: loquens enim de eodem seminario mortuorum, & resurrectionis hæreticorum, hæc habet infra in ista Epistola: *Qui potentiam Dei calumniaris? Qui potest de medulla illa & de seminario vestro, ἐντεριώνη, non carnes tantum*, &c. Est autem ἐντεριώνη medulla, cor & matrix, sive pars interna cujusque. Medulla itaque, & matrix sinu terræ confovebatur, quasi seminarium ad mortuorum resurrectionem, si Origeni crederemus. ibid.

Et cute desuper tegit. Nullo sensu in editis libris legimus, *& cute desuper tegit: donec Job tormentorum victor*, &c. Deinde in contextu Jobi, legendum putant docti pariter & indocti, *vel certe sculpantur in silice*. Sed non attendunt Hieronymum expressisse vocem Hebræam יחצבון, *jebbatsebun*, *celte sculpantur*; ut indicaret instrumentum sculpturæ. col. 437.

Vestro ἐντεριώνη. Codices mss. legunt hic *enterian*, vel *enteriore*, vel *enteria*. Cluniacensis, *de seminario vestro & interia*. Vocem Græcam, quam non intelligebant, mutarunt in Latinam exscriptores antiqui. Vide supra, quæ dicta sunt de eodem seminario Origenis. col. 440.

Et de aqua, &c. Idem Cluniac. codex variam retinet hujusmodi lectionem: *Et de aqua, id est, de vilitate carnium, preciosa etherea vina mutare: potest utique eadem sapientia, qua de nihilo*, &c. ibid.

Ut proferat verum. Antea falso legebatur: *ut proferat remum in aqua fructum, videri porticus*, &c. col. 445.

Oro te, &c. Hic quoque falsa erat lectio: *Oro te, qui tantum contra resurrectionem sentis, argumentaris, an simpliciter mecum loqueris*. col. 446.

Audi. Nuper, &c. In isto similiter loco falsa retinetur hujusmodi lectio: *Audi nuper de Marcionis schola: va.* Ib d.

Presbytero Vincentio. Non legas *Innocentium*, sed *Vincentium*: uti compertum nobis est ex supra dictis, & ex tertio libro adversus Ruffinum, ubi dicitur Vincentium in portu Romano navem ascendisse securum cum Hieronymo Jerosolymam redeunte. A quo autem tempore numerentur anni tredecim, de quibus nunc sermo est, alibi dicemus in Notis Chronologicis. col. 451.

IN LIBRUM I. ADVERSUS RUFFINUM.

Ad Pammachium, &c. In mss. codicibus S. Audoeni Rothomagensis ad hunc modum inscribitur Defensio isthæc: *Incipit Hieronymi Doctoris egregii adversus tres libellos Ruffini calumniatoris invidi Defensio missa Pammachio & Marcellæ*. Falso in antea editis libris *Marcellino*, pro *Marcellæ* inscripta erat eadem Apologia. In titulo. col. 457

In schola tyranni. Sic lege cum omnibus fere exemplaribus mss. conformiter libro Actuum cap. 19. v. 9. *disputans in schola tyranni cujusdam*. ibid.

O impudentiam. S. Audoeni ambo mss. codices, *& ob impudentiam singularem*, &c. Corbejensis autem: *Et o impudentiam singularem*. Ib d.

Φαρμακοπώλην *suum*. Obtrudunt nobis hic Græca verba Erasmus & Marianus, quæ in nullo apparent exemplari manuscripto; nempe φάρμακον θανάσιμον, id est, venenum mortiferum. In multis Græce quidem scribitur ΦΑΡΜΑΚΟΠΩΛΑΜ suum; sed altum ubique silentium de pharmaco thanasimo Erasmi & Mariani. Pharmacopola porro Origenistarum erat Ruffinus, ut liquido apparet ex ipso contextu. ibid.

Et ἀντιθέσης. Prodigiosum mendum, inquit Gravius, in hunc locum: & vere prodigiosum, quod Erasmi phantasmata, non Hieronymianum contextum repre- col. 461

repræsentat. Præterea omnes mss. codices retinent non Erasmianum ἀρτιώσεις, sed Marcionis ἀντιθέσεις, de quibus Tertullianus lib. 1. contra Marcionem: *Nam hæ sunt ἀντιθέσεις Marcionis, quæ conantur discordiam Evangelii cum Lege committere.* Deinde lib. 4. *Opus ex contrarietatum oppositionibus ἀντιθέσεις cognominatum, & ad separationem Legis & Evangelii coactum.* Similes contrarias oppositiones ex opusculis Hieronymi fabricatus est Ruffinus, ut Auctorem sibi contrarium ac parum constantem ostenderet in caussa & Origenis laude.

col. 465. *Et inclytus συγγραφεὺς.* Hic quoque mutavit vocem Græcam Erasmus; non quod συγγραφεὺς in exemplaribus mss. abfuerit, sed quod magis ei placuerit συντάκτης, id est, compositor. Mirare Lector fidem Editoris, qui quum invenerit in omnibus libris vetustioribus Hieronymi verbum συγγραφεὺς, illud abjicit in scholia, ut obtrudat in contextum συντάκτης suum, quia id magis ipsi placet. In consequentibus pro κορυφαῖον, Cluniac. legit *Coripheum* alii codices mutant vocem Græcam in Latinam *incorruptum*; neque vero satis intellexerunt exscriptores, sive emendatores antiqui, quid esset κορυφαῖος.

col. 466. *In Latinum vertens.* Cave ne intelligas hoc loco Hieronymum in Latinum vertisse Ecclesiasticam Historiam Eusebii: vertit enim solummodo Chronicum Canonem, & librum de Locis Hebraicis, quos hic recenset cum Historia Ecclesiastica.

col. 469. *Quis apud Latinos par sui est?* Hucusque torsit eruditorum ingenia locus iste male editus apud Erasmum & Marianum, qui cum nonnullis codicibus mss. ita legunt: *Numquid in illa Epistola Gregorium virum eloquentissimum non potui nominare, qui sui apud Latinos impar est, quo ego magistro glorior, & exulto.* Ex hoc itaque loco depravate edito putarunt haud pauci Gregorium Latine scivisse, sed non æque ac Græce: unde impar sui apud Latinos habebatur. Nos genuinam lectionem Hieronymi restituimus ad fidem vetustissimi codicis Corbejensis, & alterius Sorbonici non infimæ notæ. Corbejensis notatus 147. in nostra Bibliotheca Sangermanensi, Sorbonicus autem habet numerum 642. in liminari pagina.

col. 471. Ἀντίζηλον *meum docebo.* Ex hoc loco haud multum difficili velim ut intelligat Lector studiosus quanta sit fides, ac eruditio veterum Editorum Hieronymi, qui ἀντίζηλον omnium mss. codicum consensu a nobis restitutum, nec viderunt oculis, nec conjectura assequi potuerunt. Sic igitur locum præsentem restituit, & scholiis suis illustravit Marianus Victorius 20. *ἀντίπαλον meum docebo senex, quod puer didici.* Adversarium hæc vox significat, hoc est, ἐναντίον, καὶ ἐχθρόν: idemque prorsus est sensus, si legatur ἀντίμαχον. Quod autem legi possit vel ὁμογέροντα, vel ἀθηνογέροντα, somnium est Erasmianum: nam præterquam quod sensu caret hæc lectio, apud cuncta, quæ nos vidimus cum impressa, tum mss. exemplaria aut ἀντίπαλον, invenimus, aut ἀντίμαχον. Hucusque Marianus, cui ego respondeo nullum apud nos superesse exemplar manuscriptum, quod retineat vel *antipalon*, vel *antimachon*; sed omnes mss. nostros codices retinere purum verbum *antizelon*; vel illud apertissime renuntiare in vestigiis Græcorum elementorum. Ἀντίζηλος vero Hieronymi, id est, *æmulus*, & *zelotypus* fuit Ruffinus, ut invectivæ ejus & calumniæ probare etiam stultis possunt. Ex Levit. c. 18. v. 18. *Uxorem non accipiet super sororem ejus.* ἀντίζηλον. Vide LXX.

ibid. *Sed & scripturarum.* In pluribus mss. legimus, *sed & structurarum verba vitiari.*

col. 472. *Et ad struendam.* Unus codex vetus cum editis, *ad struendam mihi calumniam cernuus.* Cernuus autem vel cernulus calumniator intelligitur, & conversus ad calumniam struendam.

col. 445. *Parvulos ἀθηνογέρων,* Ἀθηνογέρων, est *senex scholasticus*, qui in senectute literis navare incipiat. Composita dictio ex Ἀθήνη, *Minerva*, quæ studiis præesse dicebatur, & γέρων, *senex*.

ibid. *Cur nescire pudens.* Marianus cum mss. Codicibus, *Cur nescire prudens prave*, &c. Erasmus, *Cur nescire prudens*, &c. Apud Horatium de Arte Poetica ad Pisones,

Cur ego, si nequeo, ignoroque, Poeta salutor?
Cur nescire pudens prave, quam discere volo?

ibid. *Quasi non cirratorum turba.* De cirratis pueris supra in Epistolis diximus. Persius de iisdem Sat. 1.

Nec matutini cirrata caterva magistri.

col. 485. *Et Luscium*, &c. Luscium Lavinium æmulum fuisse Terentii, & Ciceronis Asinium Pollionem docet Seneca in Declamationibus: Ruffinus & alius Monachus, qui se jactabat de genere Corneliorum, imitabantur illos æmulos. Confer ista cum Commentariis in Jonam, ubi de cucurbita sermo est. col. 485.

Si histricula. Marianus post Erasmum mutavit lectionem omnium codicum mss. qui constanter retinent verbum *histricula*: histrica enim & livida erat mens Ruffini, quem a sua amicitia submovit Hieronymus. Editi legunt *histricosa*, sensu haud satis congruenti.

Iste est Sallustianus. Infra in Epist. ad Magnum: ibid.
Sed per te mihi proponi ab alio quæstionem, qui forte propter amorem historiarum Sallustii Calpurnius cognomento Lanarius est. Vide Cicer. Offic. 3. & in Pisonem.

Et ad Orbilium. De Orbilio Grammatico Suetonius de Illustribus Grammar. Horatius Epist. 1. ad August. & Martialis lib. 2. Epigramm. 12. col. 486.

Pseudomeni argutias. Cicero Academ. Quæst. lib. 4. ibid.
& lib. 2. de Divinatione, ubi *Pseudomenum* Latino verbo appellat *acervalem*.

IN LIBRUM II. ADVERSUS RUFFINUM.

Quod veritatem. Præter codicem vetustum Monasterii nostri Floriacensis, omnes alii quos vidimus juxta Erasmum legunt, *quod vitam e vita tollerent.* At cogit nos Arcesilæ & Carneadis historia retinere *veritatem*, quam hi Philosophi e vita tollebant incerta omnia dicentes, & ignorantiam rerum probabili assertione, sive sententia temperantes. Porro Arcesilas vocatus est *cavillator*, quod quum nihil se scire diceret, nec alios quidquam scire patiebatur, omnes turbaret sophismatibus. Vide Cicer. lib. 2. de Finibus. A Carneade cavendum dicebat M. Cato in Senatu, quia ob eloquentiam, & disserendi facultatem facile quæquumque vellet, impetrare posset. Vide Gellium lib. 16. & Quintilianum. col. 498.

Et cicures Enniani. Haud dubie animalia, & pecudes mansuetas habuit Ennianus, sive Ennius Poeta celeberrimus, qui in Aventino habitans sumtu contentus est parcissimo, & ancillulæ ministerio. Vel certe ipse cicurare noverat feras: unde Enniani cicures hic dicuntur. In codice Collegii Navarrici Parisiensis legimus, *& cinctura Senniani.* col. 502.

Filium Patris ministrum. Ita legendum docent omnes nostri mss. codices: nec veram retinent editi libri lectionem Hieronymi, qui non dixit, *Filii & Patris ministrum Spiritum Sanctum*; sed Filium Patris ministrum dictum fuisse ab Eusebio, Spiritum vero Sanctum, non esse de Patris, Filiique substantia. col. 506.

Qui appellantur ἀναγνωρισμὸς. Nullus est codex ms. apud nos, qui pure non legat ΑΝΑΓΝΩΡΙϹΜΟϹ, licet imperiti lectores, & scriptores posuerint ad marginem quorumdam exemplarium, *anatheorismos*; quem errorem retinent editi ante nos libri. col. 507.

Athanasius Episcopus. Pro nomine *Athanasii* plures codices retinent errore librariorum veterum, nomen *Anastasii*. col. 509.

A Synodo videlicet. In quamplurimis exemplaribus mss. legimus, *asino videlicet lira*; sed imperitia librariorum est, quia nescierunt Synodum congregatam a Damaso contra Apollinaristas, in qua Ecclesiasticas Epistolas dictandas tradidit Hieronymo. Vide hujusmodi fabulam apud Ruffinum. col. 513.

Beati Episcopi Anastasius, &c. Anastasius Romæ, Theophilus Alexandriæ, Venerius Mediolani, Chromatius Aquilejæ Episcopus erat. col. 515.

IN LIBRUM III. ADVERSUS RUFFINUM.

Hieronymi Presbyteri. In mss. exemplaribus S. Audoeni Rothomagensis: *Incipit adversus eos* (libros) *post lectionem ultima responsio.* In Corbejensi codice: *Hieronymi Presbyteri adversus scripta Ruffini Presbyteri invectio incipit.* Cluniacensis & Navarricus legunt ista tamquam Epistolam, sive librum prolixum separatum a superioribus; & hanc retinent epigraphen: *Epistola Hieronymi adversus Ruffinum Presbyterum Aquilejensem*; vel *Hieronymus ad Aletium scribit adversus Ruffinum.* Ex his omnibus verum titulum operis separavimus, falsa de *Aletio* an putantes: argumentum autem Erasmi integrum relinquere visum est, quia rem satis habet explicatam. In titulo, col. 535.

Ve.

col. 532. *Vetustissime Monachorum*. Non *venustissime*, sed *vetustissime* lego in cunctis manuscriptis: erat siquidem non venustus Monachus Ruffinus, sed vetustus, id est a primis annis.

col. 541. Ἀπολογίας ὑπέρ. Erasmus legit hæc Græca sine præpositione; Marianus vero pro ὑπέρ, legit περί, quod non invenitur in mss. codicibus.

col. 554. *Quod omnes adversus*, &c. Erasmus legit, *Quod omnes adversariorum quæstiones*, &c. Marianus autem, *Quod omnes adversum fatum quæstiones*, &c. ita quoque ms. codex Cluniacensis: at alii omnes, *adversum fatum quæstiones*, &c. Dicit itaque Hieronymus virum nobilem somniasse navim plenam mercium intrasse Romam, quando eam urbem ingressus est Ruffinus cum sociis: quod somnium non fatua solveret interpretatio, & omnes adversus fatum quæstiones; quia scilicet navis illa plena erat blasphemiarum, ut alibi docet; & paulo post lecturi sumus: *Ergo nisi de Oriente venisses, eruditissimus vir hæreret adhuc inter Mathematicos; & homines Christiani, quid contra fatum dissererent, ignorarent*.

col. 557. *Apud Calphurnianos*. Ruffinum sæpius vocat *Calphurnium*; hinc ejus discipulos *Calphurnianos*, Macarium scilicet, Apronianum, & cæteros ejus gregales.

col. 558. *Tu Maximus ille es*. De Fabio Maximo versus iste Ennianus est, *Unus qui nobis cunctando restituit rem*.

col. 559. *Aristippus nostri temporis*. Aristippus Socratis auditor Cyrenæus fuit, primus quæstu philosophatus est. Habuit ingenium ad omnia pro tempore, loco & persona simulanda omnino promtum. Vide Diogenem & Horatium. Hermagoras & Gorgias Rhetores fuerunt egregii; dicitur vero Gorgias, qui primus ausus sit in conventu poscere, qua de re quisque vellet audire; ac de omni re quaquumque in disceptationem quæstionemque vocaretur, se copiose dicturum esse profitebatur.

ibid. *Ille Bar-Chochabas*. Bar-Chochabas apud Eusebium lib. 4. cap. 6. & Salmoneus apud Virgilium invenitur.

col. 565. Φυγαδευτέον πάσῃ, &c. Verba istæc Græca Erasmo ac Mariano ignorata prorsus; quia e mss. exemplaribus non sine labore, ac capitis dolore nobis eruenda reliquerunt. Maluerunt illi aliena fingere, & in contextum Hieronymi obtrudere multa falsa; quam diligenti indagatione genuina restituere. In hunc igitur modum depravatum edidere Hieronymum: Φευκτέον παντάπασι καὶ ἐκκοπτέον ἀσθένειαν μοντῦ σώματος, ἀπαιδευσίαν δὲ τῆς ψυχῆς, ἀκολασίαν δὲ τῦ γασρός, σάσιν δὲ τῆς πόλεως, τὴν δὲ διαφωνίαν τῆς οἰκίας, καὶ κοινῇ ἀπὸ πάντων το ἀκρατές, quod &c. Hæc sunt Erasmi fabulosa Græca vocabula, quibus jamdiu fucum fecit omnibus, qui putabant eum edidisse Opera Hieronymiana ad fidem vetustissimorum codicum; non ex meris atque futilibus suis conjecturis. Cæterum omittunt exemplaria mss. quæ clauduntur uncinatis lineis; quæque nos supplenda docuerunt Latina Hieronymi.

col. 566. *Et amicum seipsum*. Malchus idem habet in vita Pythagoræ: τὸν δὲ φίλον ἄλλον ἑαυτόν. Id vero annotare volui, propterea quod Diogenes in Pythagora aliter posuit, nempe amicorum omnia esse communia; amicitiamque, æqualitatem, καὶ φιλίαν, ἰσότητα. Consequentia porro præcepta & symbola vide apud eumdem Diogen. Laert. de Vitis Philosoph. lib. 8.

col. 567. Μαθήσεις ἀναμνήσεις. Omittunt hic editi libri Latinam explicationem verborum Græcorum, quam tamen retinent omnes mss. codices, *discentias, reminiscentias esse*.

col. 568. *Illud Homericum*. Homerus Illiade V. Mss. codices addunt nonnulla post ἔπος, scilicet istæc, ἔπος τοῖον καὶ ἐπακούσαις.

IN PROLOGUM DIALOGHI ADVERSUS PELAGIANOS.

col. 694. *Sermone gentili Messalianos*. Multa verba obtrudunt in contextum Hieronymi veteres editiones Joan. Andreæ, Erasmi, & Mariani, qui omnes legere voluerunt, *Quos sermone gentili Abin, & Paanin, id est, perversos & Massilianos, Græce εὐχίτας vocant*. Sane nomen omnium pene hæreticorum in Syria erat, *Messaliani*; sive sermone gentili Syriæ Hæreticos vocabant *Messalianos*, Græce autem εὐχίτας. Præter hæc omnia alia verba superflua sunt, atque genuino sensu carent. Ms. codex Corbej. num. 146. nihil posuit præter contextum a nobis editum; conformiter Epiphanio lib. 3. adversus Hæreses, Hæres. LXXX. dicenti: *Messiliani vocantur, id est*, εὐχόμενοι, *orantes*. Idem habet Theodoritus lib. IV. Ecclesiasticæ Histor. cap. 11. Μεσαλιανῶν, *Messalianorum eo tempore hæresis exorta est*. Εὐχίτας *eos vocant, qui nomen illorum in Græcam linguam transtulerunt*. Addit etiam: *Habent etiam appellationem*, ἐνθουσιασταί; *enthousiastæ enim vocantur*. Editoribus vero antiquis erroris caussa fuit lectio quamplurium mss. codicum Hieronymi, ubi istæc posita leguntur: *quos sermone gentili* DEINCΓPAMNI, *idest perverse Massilianos Græce* ETXITAC *vocant*. Sed hic contextus manifeste confictus habetur ex his, quæ jam dixi de Epiphanio & Theodotito. S. Augustinus corrupte legebat *Psallianos* lib. de Hæresibus: licet ex re ita vocari potuissent, quod Psalmos sæpe recitarent, & semper orarent.

Jovinianus, cujus, &c. Falso ac imperite nobis obtrudunt *Pelagii* nomen veteres editiones Erasmi & Mariani; quum nullum sit exemplar ms. quod nomen illud retineat: & Hieronymus nomina hic facta posuerit, ne quemquam nominando læderet. col. 695.

IN LIBRUM I. DIALOGHI.

Græce dicitur τῇ δυνάμει. Depravate verba Græca semper edita invenies apud Erasmum & Marianum, qui legunt hoc loco δύναμις pro τῇ δυνάμει, & ἐνέργεια pro τῇ ἐνέργειᾳ; & infra contrario sensu περὶ ἀδυνάτε, pro περὶ δυνάτε. col. 701.

In regione Ausitide. Ita legunt omnes mss. codices juxta LXX. Editi libri falso *Hus* posuerunt pro *Ausitide*. col. 704.

Eam justitiam, &c. Locus multum depravatus, quia multum tenebrosus & varius in mss. codicibus. Duo ita legunt post Scripturæ versiculum; *ad eam justitiam, quæ possit in injustitiam aliquando mutari*, &c. & omittunt, *qua non comparatione, sed Dei scientia dicitur esse perfecta. Job quoque & Zacharias & Elisabeth justi dicti sunt secundum eam*. Sensus liquidus esse potest ex consequentibus, ubi justitia aliqua dicitur perfecta comparatione facta inter homines; quæ nulla esse potest juxta Dei majestatem & scientiam. Prima igitur justitia, de qua hic Hieronymus, est ea, quæ Virtutibus & Angelis beatis coaptanda est; sive incomparabilis perfectio, & justitia Dei: secunda autem, quæ competit nostræ fragilitati, ea est, quæ potest mutari in injustitiam. col. 709.

Qui conscientiam suam. Marianus hic addit particulam negativam, *qui conscientiam suam non metuit*, vocatque fœdum errorem Erasmi, quod sine negatione legerit, *qui conscientiam suam metuit*. Sed errat ipse Marianus, non intelligens mentem Hieronymi, dicentis Episcopum criminosum non audere vitia aliena redarguere, quia timet propriam conscientiam; ideoque simulare se nescire, quod cunctus populus clamitat. Præterea omnes mss. codices nostri legunt sine negante particula. col. 718.

Sequitur ἀνέγκλητον. Apud Apostolum 1. Tim. 3. sequitur μὴ νεόφυτον, *non neophytum*: at pro eo in cunctis exemplaribus mss. lego ἀνέγκλητον, *sine crimine*, sive ut supra ait Hieronymus *sine accusatione*; quod convenit huic loco, *ut a nullo accusetur*. Hoc me compulit mutare veterem lectionem editorum librorum. col. 719.

IN LIBRUM II. DIALOGHI.

Quasi quibusdam nubibus. Sensus omnino liquidus quem retinent mss. codices: illum minime assequuti Marianus & alii, hoc modo legere voluerunt: *Et quasi quibusdam discussis nubibus, clarum visus es veritatis lumen aperire*. Erasmus habet *visus* pro *nisus*. col. 741.

Quorum Epistola biblina. Hæc lepide dixit, ut notet avaritiam, & voluptatem Pelagii & Juliani, qui Epistolas Papyraceas procul mittebant, ut inde redirent munera: alluditque ad dona peregrina missa Salomoni, ob admirationem sapientiæ. col. 754.

Constitutus ἀντίθεον. Cave falsam Mariani Victorii interpretationem, qui, putavit hic ἀντίθεον significare *Deo contrarium & adversarium*: quum certum sit Hieronymum intellexisse *semideum*, eximium col. 761.

nium, *aquiparandum Deo*, ſive *divinum*, hoc eſt, ἰσόθεον, κατ᾽ ἀρετὴν, *Deo aqualem ſecundum virtutem*.

col. 771. *Quoniam potverunt*. Ita legunt omnes mſs. codices noſtri. Marianus legit ex LXX. *quoniam placuerunt*.

ibid. Ὁ μόνος ἀναμάρτητος. Nota quotidie ora Sacerdotum concelebraſſe in Eccleſiis ſummi Dei atributum & perfectionem, dicendo : *o monos anamartetos*, id eſt, *qui ſolus eſt ſine peccato*.

IN LIBRUM III. DIALOGHI.

col. 781. *Noſtrum incipere*. Ex hoc loco dicere potuit ſanctus Benedictus Prologo in Regulam ſuam : *In primis, ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici inſtantiſſima oratione depoſcas*, & cætera.

col. 787. *Non intelligis* διλήμματον. Non δίλημμα, ut editi libri, ſed διλήμματον legunt cuncta exemplaria mſs. Et ita legendum docet Hermogen. lib. 4. de Inventione. Suidas quoque inter *dilemma* & *dilemmaton* hoc ponit diſcrimen : δίλημμα, τὸ διссῶς λαμβανόμενον φρόνημα : Et διλήμματον, διχῶς νοούμενον, id eſt, *bifariam intellectum*.

col. 789. *Quod Graci dicunt* αὐτεξούσιον. Hic ſimiliter legunt omnes codices mſs. αὐτεξούσιον, non falſo αὐτεξουσίαν cum Eraſmo. Eſt autem τὸ αὐτεξούσιον, *libera voluntas*, ſive *liberum arbitrium* : unde apud Gregor. Nazianz. τῷ αὐτεξουσίῳ τιμηθεὶς, *liberi arbitrii facultate donatas*.

col. 790. *Jacob, rectiſſimus Dei*. Ineptit hic Marianus in Notis, quaſi ſexcentis Hieronymi locis *Iſrael* non interpretatum nomen ponatur, *rectiſſimus Dei*.

ibid. *Unde loquitur & Moyſes*. Verba ſunt Jacob, ſed a Moyſe ſcripta : ideoque Moyſi tribuit Hieronymus eadem verba.

IN LIBRUM DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

col. 821. *Incipit Prologus*. De hoc Scriptorum Eccleſiaſticorum Catalogo diſputavit ſæpius Hieronymus. Primum de titulo ejus in Epiſtola ad Auguſtinum ſcripta, cujus initium : *Tres ſimul Epiſtolas*, &c. *Dicis*, inquit Hieronymus, *accepiſſe te librum meum a quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scriptores Eccleſiaſticos tam Gracos, quam Latinos enumeraverim. Quumque ab eo quareres, ut suis verbis utar, cur liminaris pagina non eſſet inſcripta, vel quo cenſeretur nomine, reſpondiſſe appellari* Epitaphium; *& argumentaris, &c. Ergo hic liber vel* DE ILLUSTRIBUS VIRIS, *vel proprie* DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS *appellandus eſt : licet a pleriſque emendatoribue imperitis*, DE AUCTORIBUS *dicatur inſcriptus*. Secundo de Dextro, cui liber inſcribitur, hæc habet idem Hieronymus lib. 2. Apologet. adverſus Ruffinum : *Ante annos ferme decem, quum Dexter amicus meus, qui Prafecturam adminiſtravit Pratorii, me rogaſſet, ut Auctorum noſtra Religionis ei indicem texerem, &c.* Tandem in Epiſt. ad Deſiderium, quæ incipit : *Lecto ſermone, &c.* ita diſſerit : *Scripſi librum de Illuſtribus Viris, ab Apoſtolis uſque ad noſtram atatem, imitatus Tranquillum, Gracumque Apollonium : & poſt Catalogum plurimorum, me quoque in calce voluminis quaſi abortivum & minimum omnium Chriſtianorum poſui : ubi mihi neceſſe fuit uſque ad decimum quartum anni Theodoſii principis, qua ſcripſerim, breviter adnotare*. Præfatione Commentariorum in Jonam dicit ſimiliter ſe ſcripſiſſe *librum de Viris Illuſtribus*. Nihil itaque addere poſſumus ad perfectam hujus operis diſtinctamque notitiam, cum tituli & inſcriptionis, tum temporis & ſcriptionis ejus.

col. 823. *In Eccleſia illius Scriptoribus*. Codex mſ. Eminentiſſimi Card. Ottoboni legit hoc loco, *in Eccleſiaſticis Scriptoribus*; ſed unus eſt ſenſus in utraque lectione.

ibid. *Diſcant ergo Celſus, &c.* Pernicioſiſſimi hoſtes Eccleſiæ Chriſtianæ fuerunt iſti tres ſæculi ſapientes & Philoſophi, quorum Celſum ſcriptis Origenes profligavit; Porphyrium Methodius; & Julianum Cyrillus Alexandrinus.

ibid. *Incipiunt Capitula*. Hunc Catalogum deſcripſi ex vetuſtiſſimo mſ. codice S. Germani a Pratis, & altero Abbatiæ Cluniacenſis. Varias interdum habent lectiones; ſed levioris momenti : v. gr. num. LIV, codex Sangermanenſis legit hæc tantum, *Adamantius Presbyter*. Num. autem CIX. non habet in Didymo vocem Græcam Ο ΒΛΕΠΩΝ, id eſt, *ille videns*. Denique num. CXXIX. legit, *Joannes Epiſcopus*. Rurſum codex Cluniacenſis num. CXXXII. nihil aliud retinet præter vocem *Dexter*, Num. ſimiliter LXXXII. antea omittit in Reticio verbum *Eduorum*. Sed hæc aut nullius, aut levioris ſunt momenti; nec eorum mentionem feciſſem, niſi curioſos lectores etiam minima docere officioſum eſſet.

Totius orbis, &c. Hoc modo legit codex S. German. & mſs. S. Martini Sagienſis, & S. Cygiranni retinent quoque *orbis* : cæteri cum editis legunt *totius urbis veneratione celebratur*. col. 827.

Huic ſoli licitum erat. In aliquot mſſ. exemplaribus legimus, *Hic ſolus ſolitus erat*, vel, *Huic ſolitum erat, &c.* col. 829.

Ananus, inquit, Pontifex. Codex Sangermanenſis, ſive Corbejenſis aliam retinet lectionem, iſtam nempe : *Annianus, inquit, Pontifex, Anania filius adoleſcens*. col. 831.

Quum dediſſet ſindonem. Sangermanenſis codex mſ. non legit, *quum dediſſet ſindonem ſervo Sacerdotis*. ibid.

Tamen auctoritatem. Sangermanenſis codex vetuſtiſſimus ita legit : *tamen auctoritate jam, & vetuſtate & uſu meruit, &c.* col. 835.

Titulo Apoſtolicarum. Ita legunt mſſ. codices antiquiſſimi, ac melioris notæ. Vaticani hæc retinent, *Apoſtolorum praxes*, 348. *titulo Apoſtolicarum Praxes*. 349. *Apoſtolicarum actionum Praxim*, 344. Exſcriptorum Latinorum errores ſequuntur Eraſm. & Marian. qui legunt Πράξεις Ἀποστόλων. S. Cygiranni exemplar mſ. *titulo Apoſtolicarum actionum* Πράξεων *pranotatur*. col. 839.

Convictum apud Joannem. Sic codices Sangermanenſis & Cluniacenſis, necnon Ambroſianæ Bibliothecæ unus, num. 281. Et alii paſſim, quidquid e contrario velit Marianus Victorius, qui legit, *a Joanne convictus*; non *apud Joannem*. col. 841.

Sepultus eſt Conſtantinopoli. Falſo addita ſunt hoc loco : *Vixit octoginta & quattuor annos, uxorem non habens*, & conſequenter *de Achaja*. Nullum exſtat veſtigium horum verborum in mſſ. codicibus, neque novi unde putida hæc commenta fluxerint. ibid.

Et Eccleſiis legendum. Diſſonant exemplaria mſſ. in hac ſententia; vetuſtiora ſequuti ſumus. In aliis legimus, *Et Eccleſia legendum ſua auctoritate dedit*. ibid.

Salutat vos, qua &c. Hoc quoque in loco diſſonantes reperio tres lectiones codicum mſſ. nam præter eam, quam edidimus ex vetuſtioribus exemplaribus, aliam retinent tres aut quattuor mſſ. codices : *Salutat vos, qua in Babylone cum electa, & Marcus, &c.* Cæteri codices legunt, *qua in Babylone collecta*. col. 843.

Duas memorias. Sic lego in cunctis mſſ. exemplaribus, & ita legendum docet *alterum ſepulcrum* præcedens. Erant igitur in Eccleſia Epheſiorum duæ memoriæ, ſive duo ſepulcra ejuſdem Joannis Apoſtoli & Evangeliſtæ : ſicut hodie apud nos exſtant in Eccleſia noſtra duæ memoriæ ſancti Germani Epiſcopi Pariſienſis, Patroni noſtri; una quidem memoria in Capella ſancti Symphoriani, ubi eſt locus ſepulturæ; altera memoria in majore Altari Eccleſiæ, ubi præter ſepulcri lapidem, qui poſitus eſt ſubtus Altare, ſacræ Reliquiæ corporis aſſervantur in capſa aurea precioſiſſima & gemmis ornata, quam nunc ſuſtentant manibus, duorum Angelorum imagines ex metallo, in medio ſex columnarum pulcherrimi marmoris, & ſub coronide elegantiſſimi operis deaurata. Hujus Altaris novi ſtructuram procuravit nobis zelus & induſtria Reverendi Patris Arnulphi de Loo Prioris hujuſce Monaſterii noſtri ſancti Germani a Pratis : quod hic in memoriam perpetuam lubens adnotavi, accepta occaſione ex memoria duplici ſancti Joannis Evangeliſtæ. col. 845.

Sub Nerva principe. Multi codices, Ambroſ. Bibliothecæ maxime, legunt, *ſub Nerva pertinace*; alii etiam vetuſtiſſimi falſo retinent, *ſub Pertinace*. ibid.

Scripſit autem de Domino. Habes hic famoſiſſimum Joſephi de Chriſto Domino teſtimonium in linguam Latinam ab Hieronymo translatum tanta prudentia ac eruditione, ut illis antevenerit omnes viros doctos, qui Græca verba Joſephi ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν, *ipſe erat Chriſtus*, fatentur non eſſe intelligenda ut ſonant, ſed juxta ſenſum Auctoris, quem optime Hieronymus expreſſit dicens : *Et credebatur eſſe Chriſtus*. Conſule Demonſtrationem Evangelicam doctiſſimi viri P. Danielis Huetii, Propoſ. III. pag. 27, & ſeqq. col. 851.

Ter-

col. 853. *Tertius Anacl tus*. Conſona voce ſic legunt omnes mſs. codices. Videat proinde Marianus, unde *Cletum* pro *Anacleto* obtruderit in contextum Hieronymi.

col. 855. *Dæmonium incorporale*. Eraſmus falſo legit *corporale* cum plutibus mſs. exemplaribus. *Incorporale* vero, non *corporale* legendum docet nos ipſe Hieronymus Præfatione ſua in XVIII. Librum Commentar. in Iſaiam. Conſule locum, ubi *ſpiritus* & *dæmonium incorporale* pro eodem habentur. Præterea vetuſtiſſimus omnium codicum Sangermanen. noſter legit *incorporale*; ita quoque codex Eminentiſſ. Card. Ottoboni, ſive Altempenſis olim Bibliothecæ jam laudatus codex.

col. 859. *Victorinus Petabionenſis*. Falſo legebat Eraſmus *Victorinus Pictavienſis*; quum nullus ſit codex mſ. qui non legat *Petabionenſis*, vel *Pictabionenſis*.

col. 861. *Barcabun & Barcob*. Ita legunt exemplaria mſs. In nonnullis eſt, *Berthabam*, & *Barcobeth*. At de his verborum portentis, & nomine *Abraxas*, vide indices noſtros ſupra in hoc Tomo IV. & in ſuperiori Tomo III. noſtræ editionis. Similiter & de Antinoo infra in Hegeſippo. De *Cocheba* vide Comment. in cap. 9. Danielis col. 1117. & in Epiſtola, *Lectis literis*. De *Cocheba* vide Comment. in cap. 9. Danielis col. 1117. & in Epiſtola, *Lectis literis*. De Abraxas, & aliis nominibus conſule Irenæum lib. 4. cap. 23. & Hieronymum in cap. Naum 1. col. 1565. *m*.

Ibid. *Moratus eſt autem*. Non *mortuus eſt*; ſed *moratus eſt autem*, *&c.* legit codex Sangerman. cum multis aliis.

col. 871. *Quaſi* ψαλδόχαφα. Vetuſtiores mſs. ita legunt, alii ψαλδοεπὶχαφα.

col. 873. *Ei de octava egregium*. Mſs. libri hic nullam retinent vocem Græcam pro *octava*; ſed plures pro *Commentarium* legunt σύταγμα, vel *ſintagma*, aut *Commentarium* σύνταγμα.

col. 877. *Fuiſſe conventum*. Sangermanenſis codex cum aliis nonnullis legit *convictum*. Unus Ambroſianæ Bibliothecæ habet in margine *victum*, in textu *conventum*.

col. 879. Προσεφώνησε. Abſque Græca voce Sangerman. cod. legit, *quem proprie ad Alexandrum Hieroſolymorum Epiſcopum ſcripſit*. Alii retinent Græcum verbum προσεφώνησον uſitatum Hieronymo in ſuis Præfatiunculis.

Ibid. *Opuſculum invenire*. Marianus Victorius addit hic, *in veteribus*: ſed gratis, quum in nullo feratur exemplari, & ſuperfluum ſit dicere *in veteribus*, ut ſenſus docet.

col. 881. *Priſcam, & Maximillam*. Moneo lectorem nuſquam legi *Priſcillam* in codicibus mſs. ſed ubique *Priſca & Priſcam*.

col. 891. *A Leonide patre*. Duo codices Vaticani mſs. legunt, *a Leonide Epiſcopo patre, Chriſti martyrio coronato*, &c. Cluniacenſis antea legebat, *Origenes qui & Amantius Presbyter, &c.* Sic errore veterum librariorum multa depravata leguntur; ſed in aliis bene multis incorrupta perſeverant.

col. 895. *In quadam Epiſtola*. Hæc Epiſtola injuria temporum intercidit; cujus tamen bonam partem Ruffini invectiva nobis conſervatam prodidit. Vide ſupra in fine Epiſtolarum ſecundæ Claſſis. Cæterarum quoque volumina Epiſtolarum invidit poſteris humilitas ac modeſtia ſanctæ Paulæ, quæ noluit nomen ſuum celebrari ex Epiſtolis S. Hieronymi.

ibid. *Liquido cognoſcere*. Inter hæc verba *cognoſcere* & *vixit*, addita leguntur conſequentia verba in codice mſ. Ambroſianæ Bibliothecæ num. 28r. & in Vati„canis 348. 349. Hæc laus Origenis & falſa eſt, & „deceptio plurimorum, qui in amorem ejus provo„cantur: cum conſtet eum ſuper omnes hæreticos „venenato ore (*vel* venetario) inauditas, & into„lerabiles blaſphemias ſpiritu diabolico in Domi„num noſtrum Jeſum Chriſtum locutum fuiſſe: qui„que a ſanctis Patribus, Epiſcopis, & Monachis „anathematizatus, etiam bona ipſius minime legi „debere. Vixit, &c.

col. 897. *Minucius Felix*. Sangermanenſis codex ponit *Cajum* ante *Minutium Felicem*, licet in Indice, & Catalogo ſequatur ordinem hunc vulgatum. Certe æquales ſunt inter ſe & cum Tertulliano, ſi doctis Scriptoribus credimus.

col. 903. *Hanc fabulam*. Fabulam hic vocat hiſtoriam Suſannæ, ſicut ſupra hiſtoriam Samſonis & Dalilæ. Vide Indicem prioris Partis hujus Tomi.

ibid. Ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι. Omittuntur verba hæc Græca in vetuſtiſſimo noſtro codice Sangerman. Vide Præfationem Hieron. in librum Danielis, I. Tomo edit. noſtræ.

Geminus &c. In eodem *Geminus* punitur poſt *Theodorum*, quamvis in Indice liminari *Geminus* poſitus ſit ordine vulgato. ibid.

Remittuntur ad Patrem. Editi libri cum mſs. non paucis, *ad matrem*, alii *ad patrem*: forte *ad patriam* legendum eſſet. col. 905.

Epiſtolam ad Fabium. Eraſmus legit *Flavianum*; ſic quoque nonnulli mſs. codices: at vetuſtiores retinent *Fabium*, vel *Favium*, & *Favianum*. Ibid.

Vel inſigniſſimus auditor fuit. Sangerman. codex, *valde inſigniſſimus auditor*; alii, *vel inſigniſſimus auditor fuit*. Hoc eſt, omnium Origenis diſcipulorum præclariſſimus, utpote qui copia librorum editorum, magiſtri ſequutus eſt exemplum. Fruſtra itaque Marianus *adjutorem* voluit reponere pro *auditore*. col. 907.

Item ad Canonem de pœnitentia. In aliquot exemplaribus mſs. *Et Canonem de pœnitentia*. col. 911

Victorinus Petabionenſis Epiſc. Non erat iſte Victorinus Martyr Epiſcopus Pictavorum; ſed Epiſcopus *Petabionenſis*, ſive *Petavionenſis* in Stiria. Eſt enim urbs Pannoniæ ſuperioris dicta *Petovio*, *Petavium*, & *Pœtovio*. Cave igitur errorem eorum, qui Victorinum hunc Martyrem Pictavorum in Gallia volunt fuiſſe Epiſcopum. col. 913

In Apocalypſin Joannis. Exſtat hic Commentarius, cujus Latina verſio nomine Hieronymi circumfertur. col. 915.

Scripſit antequam, &c. Hoc aliquando perſuaſum habuit S. Hieronymus, quod poſtea multis in locis abjecit & retractavit, maxime libro 2. Apologiæ adverſus Ruffinum, dicens: *Inter cæteros Tractatores poſui & hunc librum a Pamphilo editum; ita putavi eſſe, ut a te & tuis diſcipulis fuerat divulgatum.* ibid.

Quem in pervigilio Paſcha. Aliqui mſs. codices, *in vigilia Paſcha*, quod idem ſignificat. Vide Præfationem Commentar. S. Hieron. in Oſee Prophetam. col. 917

Arnobius. In mſ. Sangermanenſi codice Arnobius ponitur poſt Firmianum; non tamen in Indice liminari. Ibid.

Et in centum quinquaginta Pſalmos. Sic legunt conſtanter omnes mſs. codices, *Et in centum quinquaginta Pſalmos &c.* qui tamen Commentarii Euſebiani ad hunc numerum CL. Pſalmorum non perveniunt in editione Græco-Latina ſodalis noſtri Bernardi *de Monfaucon*, ad quem Lectorem curioſum remittimus. col. 921

Sub Conſtantino & Conſtantio. Ita legunt mſs. codices, excepto Sangermanenſi, qui retinet, *ſub Conſtantino & Conſtante principibus*. Marianus legere voluit, *ſub Conſtantio & Conſtante*; Eraſmus, *ſub Conſtante & Conſtantino*. col. 903.

Filiis ejus regnantibus. Hic addunt editi libri: *Vixit annos centum quinque*. Quæ quum deſint in mſs. codicibus, ea tamquam ſuppoſitia verba juſtum erat abjeciſſe ab omnibus editionibus. col. 925.

Leucotheon Epiſcopus. Fucum hoc in loco, ut in aliis bene multis fecit Eraſmo & Mariano falſus Sophronius Interpres Græcus, qui verbum Λευτεώνος poſuit pro *Leucotheon* genuino nomine retento, in cunctis exemplaribus mſs. Eſt autem Ledrenſis urbs, quæ & *Leutheon*, urbs Archiepiſcopalis & Metropolis Cypri inſulæ, in ora Boreali, quæ *Leucothon* & *Leucoſia* Græcis dicitur, *Nicoſia* vero Sophronio & aliis. Ad originem itaque Latinam Hieronymi revertentes, falſum ſæpiſſime ac depravatum in Græco Sophronio contextum emendamus ex codicibus mſs. quorum fidei atque auctoritati adhærentes, imperitorum hujus temporis judicium contemnimus, & eorum calumnias aure ſurda tranſimus. col. 927.

Serapion Thumeus Epiſc. Nomen iſtud varie ſcribitur in mſs. codicibus; in Sangerman. *Thimoeus*; in Cluniac. ſecunda manu, *Thimeus Epiſcopus*; in Toloſano, *Thumeus Epiſc.* Alii omittunt hoc nomen, legentes tantum, *Serapion Epiſcopus*. Nullus itaque retinet, quod editum eſt apud Eraſmum, & Marianum, Θμούεως *Ægypti urbis Epiſcopus*. Erat autem *Thmuis*, *Thumuis* Antonino, urbs olim Ægypti Epiſcopalis ſub Patriarcha Alexandrino, ubi Pan colebatur, Themuitæ etiam hircum colebant, & lingua Ægyptiaca hircus *Thmuis* dicebatur; hinc ſanctus Hieronymus in cap. 46. Iſaiæ, *Nam & pleraque eorum* (Ægyptiorum) *oppida, ex beſtiis & jumentis habent nomina*, κυνῶν *a cane*: λέων *a leone*: Θμοῦις *lingua Ægyptia ab hirco*: λύκων *a lupo &c.* col. 933.

Qui niſi ab eruditis non intelliguntur. Omnes mſs. codices hoc modo legunt. De Commentariis porro Victorini in Apoſtolum Hieronymus ita loquitur Præfat. Commentariorum in Epiſt. ad Galatas: *Non quia ignorem C. Marium Victorinum, qui Romæ me puero* col. 935.

Rhetoricam docuit, edidisse Commentarios in Apostolum, &c. Sic legendum ex ms. Cluniacensi; ex alio autem Ambrosianæ Bibliothecæ, *qui Romæ me a puero Rhetoricam docuit*. At de his vide, quæ diximus in Additamentis prioris Partis hujus Tomi IV.

col. 939. *De Spiritu Sancto librum unum*. Opus Didymi de Spiritu Sancto in tres libros divisus est apud Hieronymum in Latina translatione; sed hæc divisio est ipsius Hieronymi, aut exscriptorum ejus, non Didymi Auctoris.

col. 943. *Moritur imperante Gratiano*. Hic bene se res habet cum Basilio, qui magno intervallo separatus est a Photino Sirmii Episcopo: nam quod in Chronicis Eusebianis simul ponuntur Photinus & Basilius, hinc factum est, ut quod de priori Hieronymus dixerat, proxime consequenti sit adscriptum, nempe isthæc verba: *Qui plurima continentia & ingenii bona, uno superbiæ malo perdidit*. Hoc de Photino mortuo asserebat Hieronymus; non de sancto Basilio, ut volunt hæretici hujus temporis quærentes nodum in scirpo. At de his fusius dicetur, si Deus vitæ annos tribuerit ad novam usque Chronicorum editionem, quam multi eruditi viri a nobis exposcunt.

col. 945. *Vivoque se, Episcopum, &c. Eulalium* videlicet virum sanctum ac sapientem. *Arianzum* autem locus fuit, ubi vitam Monachi Gregorius exercuit. Tacuit porro Hieronymus de Episcopatu Gregorii in sede Constantinopolitana, quia brevi tempore sedem illam occupavit sanctus Doctor, e qua seipsum tamdem exturbavit, videns spem pacis inter Episcopos exturbatam.

col. 949. *Joannes Antiochenæ, &c.* Ægre ferunt quidam recentiores tam parva scripta fuisse de Sancto Joanne Chrysostomo, quia nesciunt præsens Opus de Scriptoribus Ecclesiasticis editum fuisse sex annis antequam Joannes sublevaretur in thronum Episcopalem Constantinopolit. nomenque ejus celeberrimum haberetur in Ecclesiis Catholicorum. Sed quum vetus sit illa imperitorum quæstio ac querela, facile discimus e ms. codice Cluniacensi, in quo nebulo quidam ac impostor invito Hieronymo hunc obtrudit contextum in laudem sancti Chrysostomi.

CXXIX. Joannes Antiochenæ prius Ecclesiæ Presbyter, postea Constantinopolitanæ Episcopus civitatis, tractator peritissimus, & ex tempore declamator insignis, Eusebii Emiseni Diodorique sectator multa composuit. ΠΕΡΙ ΙΕΡΟϹΥΝΗϹ; de compunctione cordis; de lapsu animæ; de mysterio Crucis; de fide adversum Arianos; adversum Machedonianos, adversum Anomœos; & alia infinita, quæ nec invenire apud aliquem quamvis studiosum facile est; sed per totum orbem scripta ejus tam Græco sermone edita, quam in Latinum translata, velut fulgura discurrentia migrant. Claruit maxime sub Arcadio principe, a quo privata Augustæ conjugis indignatione, exilio pulsus obiit. Et post multos annos corporis ejus reliquiæ cum magna gloria a Theodosio filio ejus Constantinopolim deportatæ, intra Apostolorum thecas conditæ jacent.

Videant nunc amatores Chrysostomi, quantum potuit scelus imperitus amator Joannis, & ineptus corruptor Hieronymi, non intelligens anno Theodosii senioris decimo quarto, nihil tale scribi potuisse de exilio S. Chrysostomi, de morte ejus, & reliquiis Constantinopolim deportatis. Meminerit vero lector studiosus periodorum Pauli Apostoli, & Teclæ Virginis, & fatebitur non insolens fuisse amatoribus Sanctorum imperitis multa fingere & confingere veritati contraria.

Necdum expleta sunt. Addunt editi libri. *Adversum Jovinianum libros duos: & ad Pammachium Apologeticum & Epitaphium*. In ms. autem codice Cluniacensi legimus: *Item post hunc librum dedicatum, contra Jovinianum hæreticum libros duos & Apologeticum ad Pammachium*. Post editum itaque librum de Scriptoribus Ecclesiasticis, scripsit Hieronymus adversus Jovinianum, uti exploratum nobis est Præf. Comment. in Jonam: *Triennium*, inquit, *circiter fluxit, postquam quinque Prophetas interpretatus sum, Michæam, Naum, Abacuc, Sophoniam, Aggæum; & alio opere detentus non potui implere quod cœperam: Scripsi enim librum de Illustribus Viris, & adversum Jovinianum duo volumina; Apologeticum quoque, &c.* col. 955.

Ad calcem hujus libri additus est perperam liber Gennadii Massiliensis, quasi supplementum opusculi S. Hieronymi: nos vero genuina solummodo in hoc Tomo retinentes, aliena & supposititia abjecimus in Tomum V. ubi Gennadium edidimus ex vetustissimo ms. codice Corbejensi, nunc Sangermanensi, num. 142. Consule igitur volumen ipsum in Tomo V. nostræ editionis.

Cæterum diversa diversorum exscriptorum additamenta neglexi, quia hæc indigna censeo, quæ typis vulgata prodeant in lucem.

INDEX

INDEX

TESTIMONIORUM SCRIPTURÆ SACRÆ

Quæ citantur & explicantur in Tomo ſecundo.

GENESIS.

EXODUS.

LEVITICUS.

NUMERI.

DEUTERONOMIUM.

JOSUE.

JUDICES.

REGES.

PARALIPOMENON.

JOB.

PSALMI.

XXXI.

PROVERBIA.

ECCLESIASTES.

℣. 11.

CANTICUM CANTICORUM.

SAPIENTIA.

ECCLESIASTICUS.

ISAIAS.

℣. 3.

JEREMIAS.

THRENI.

EZECHIEL.

DANIEL.

OSEE.

JOEL.

AMOS.

JONAS.

MICHÆAS.

VII. 2.

VII. 24.

LUCAS.

JOANNES.

ACTUS.

EPISTOLÆ S. PAULI.

APOCALYPSIS.

INDEX

INDEX

VERBORUM, SENTENTIARUM ET RERUM INSIGNIORUM,

QUÆ CONTINENTUR IN TOMO SECUNDO.

A

Ama-

M. An-

Arca

D

Dra-

G

H

I

Non

L

N

O.

P.

Psia-

Q.

R.

S.

Syri

X

Z

FINIS SECUNDÆ PARTIS TOMI SECUNDI.

